

JUOZAS ERETAS

KATALIKAI IR MOKSLAS

BANDYMAS NUSTATYTI MOKSLIN S
KATALIK MINTIES KELI IR J PAS-
TANGAS ORGANIZUOTI MOKSLO DARB

Akc. „Žaibo“ B-v s sp. Kaune, Duonelai io g. 24 nr. Tel. 20, 89 ir 35-35

BESIPL TOJAN IOS BAŽNY IOS LAIKOTARPIS

A. PIRMIEJI KRIKŠ IONYB S AMŽIAI¹

Prie krikš ionyb s lopšio stov jo ir mokslas. Mat, ji, skelbdama tam tikr pasaul ži r ir gyvenimoži r , neša savy nemaža filosofisk element . Nors šie ir neplaukia iš t pa i šaltini , kaip pati filosofija, tačiau ne vienu atveju rišasi su ja. D l to nenuostabu, kad Kristaus mokslas, kad ir išplaukdamas iš antgamtiško Apreiškimo, sužadina ir filosofisk galvojim . Krikš ionio galvoje kyla klausimas, ar tik jimas ir mokslas tarp sav s sutaria ir kaip jie suderinami, ar tik jimo turinys gali b ti protu suvokiamas, ir kaip Apreiškimo mintys bei protautiniu keliu laim ti rezultatai vieni prieš kitus turi b ti išbalansuoti ir t.t. Bandydama atsakyti tuos klausimus, krikš ionyb lyg savaimingai sukelia mokslin s - jud , skatina pasigaminti metodus ir tarpiškai sukuria net tam tikr filosofij .

Krikš ionybei reikia tokios filosofijos, norint tik jim protingai pagr sti ir savo turin moksliskai suformuluoti. Be filosofijos metod , s vok ir t.t. teologija savo tiksl pilnai nepasiekt . Tod l aišku, kad krikš ionyb s santykiai su mokslu, nors ir ne su kiekvienu, yra glaud s ir pastov s, k patvirtina ir istorija. —

Tiesa, pirmas krikš ionyb s susitikimas su mokslu nebuvo per daug padr sinantis: graik filosofija, su kuria tikintiesiems vis pirma teko susitikti, savo pob džiu nevisai tiko Kristaus mokslui išreikšti. D l to krikš ionys ne tik veng jos, bet dar su ja ir kovojo. Jie buvo sitikin , žin kur kas daugiau, negu j dien filosofai. Buvo nedviprasmiškai pareikšta, kad tie filosofai tik dar iešk krikš ionims jau paskelbtos tiesos

¹ *Rauschen-Wittig*, Grundriss der Patrologie etc., Freiburg i. Br. ³²1921. — *Bardenhewer O.*, Geschichte der altkirchlichen Literatur, Freiburg i. Br. 1902/10. — *Labriole P. de*, Histoire de la littérature latine chrétienne, Paris ²1924. — *Überweg-Geyer*, Grundriss etc. 2. Bd., Berlin, ¹¹1928. — *Baeumker Cl.*, Die patristische Philosophie, ²1913 (leidiny „Die Kultur der Gegenwart I, V, p. 264 ss.). — *Harnack A.*, Geschichte der altchristlichen Literatur, 3 Bd. 1893—1904. — *Krebs E.*, Der Logos als Weltheiland im ersten Jahrhundert, Freiburg i. Br. 1910. — *Krebs E.*, Das religionsgeschichtliche Problem der Urchristentums, Münster 1913. — *Willmann O.*, Geschichte des Idealismus, 2. Bd., Braunschweig ²1907. — *Sawicki Fr.*, Lebensanschauungen alter und neuer Denker, 2. Bd., Paderborn 1923. — *Puech*, Les apologistes grecs du 2-e siècle de notre ère, Paris 1912.

ir kad tokiu būdu eilinis Kristaus sekėjas esė išmintingesnis už visus graik išminius.

T nusistatym prieš juos dar padidino ir tai, kad jie daugeliu atžvilgi gyn priešing krikščionybei moksl ir tas faktas, kad bandžiusieji suderinti Evangelijos turin su graik filosofija m skelbti visokias herezijas. Prieš tokius m ginimus, an dien vyraujan ios filosofijos pagalba aiškinti krikščionyb s paslaptis, krikščionys pabr ždavo, kad visos Evangelijos tiesos protu nesan ios galimos suprasti. Tiesa, Šventas Raštas es s kupinas gilios išminties, bet ji esanti kaip tik priešinga pasaulio vaik skelbiamam mokslui. Tarp tik jimo ir nat ralaus protavimo es tam tikra prasme net prieštaravim ir d l to pagoni priekaištas, es krikščionys skelbia „paikybes“, es s visiškai tikslus. Apie tai išsitaria ir šv. Paulius rašydamas Korintie iams : „Žydai... reikalauja stebukl ir graikai ieško išminties; bet mes skelbiame Krist , prikalt j prie kryžiaus, kuris žydams, tiesa, yra papiktinimas, pagonims gi paikyb , bet pašauktiesiems... Dievo galyb ir išmintis. Nes iš Dievo einanti paikyb yra išmintingesn už žmones...(I. Kor. J, 22 ss).

Bet iš kitos pus s šv. Paulius taip pat žino, kad Bažny ia yra steigta tiesai skleisti ir tuo pa iu yra universalin mokykla, kad Kristaus pasek jai, pavadinti *lux mundi*, yra tiesos neš jai bei mokytojai ir tuo pat pareigoti suprantamu žmon ms būd j apreikšti. D l to jis, susipažin s su (atsargiai sutinkamu) helenistišku mokslu, o ypa su jo laik stoicizmu, ir apsišarvav s žyd teologijos metodais, išdr so skelbti Kristaus id jas anais laikais priimtomis mokslo formomis. Ir tai, tarp kito ko, filosofijos srityje gerai nusimanantiems atnie iams — pav., garsioje savo kalboje Areopage (APD 17, 22 ss.) — panaudodamas tam net citatas iš pa i pagoni . Tuo šv. Paulius tapo pavyzdžiu kitoms kartoms, beketinan ioms iš helenizmo pasiskolintomis priemon mis platinti krikščionyb .

K anks iau tas vienui vienas žmogus buvo pasiryž s atlikti, t v liau pla iau nuveik vad. *apologetai*. Jau pats vardas charakterizuoja j veikimo būd — sustatyti raštus krikščionybei nuo pagoni mokslinink ginti. Tie traktatai buvo gaminami atsižvelgiant oponent priekaištus. D l to — bent iki Tertulijono — buvo ne tik an dien mokslo kalba, t. y., graikiškai, rašoma, bet ir pla iau naudojamasi helenizmu, kas, sakysime, aiškiai matyti iš J u s t i n o. Jis pirmas krikščionis, išvyst s platesn mokslin veikl . Kad lengviau gal t palaikyti santykius su helenistais, kuri mintis jis laik savotiška žanga krikščionyb — tarp kitko Sokrat vadino „dar prieš Krist pasirodžiusiu krikščioniu“ — Justinas, ir nauj tikyb per j s, d v jo, kaip graik filosofai. Ta iau aiškiai skelb krikščionišk filosofij esant pranašesn už graik išmint . Ši tiek tesanti vertinga, kiek joje krikščionišk element . Kaip uoliai ir su koku siki- kinimu Justinas ugd savo moksl , matyti iš to, kad, viešpataujant (filo-

sofiškai nusiteikusiam) ciesoriui Markui Aurelijui, (apie 165 m.) nebijojo mirti kankinio mirtimi.

Dar plaiau panaudojo š ginkl Tertulijonas (ca 160—ca 220), pirmas prad j s ir lotyniškai rašyti. K tik blogo išgirdavo apie krikš ionyb , kritiškai vertindavo ir tiek aštriu protu, tiek ugningu temperamentu bei galinga kalba atremdavo, k tikinai iai rodo jo *Apologeticum* iš 197 m. Savo atsakymuose šis apologetas, nor damas rodyti krikšioniško mokslo teisingum , ne vienoje vietoje naudojosi argumentais ir iš jo dien filosofijos, kuri ta iau, bendrai imant, aiškiai smerkia. „... K bendro turi“, taip jis kart klausia, „At nai su Jeruzale, akademija su Bažny ia, filosofas su krikš ionimi? Graik draugas su dangaus draugu? Klaidos draugas su klaidos priešu?“ Jis tvirtina, kad krikš ionys, pasirodžius Kristui žem je, nebes reikalingi n joki tyrin jim . Jam es malonu užtikti viet , kuri nesiduoda proto suvokiama arba — jo manymu — tiesiog priešinasi galvojimui. Šitoks „prieštaravimas“ kaip tik es s viena iš krikšioniško mokslo pirmenybi .¹

Tokie ir panaš s kiek ekscentriško Tertulijono prieš graik filosofij nukreipti pasakymai — Platon jis vadindavo „heretik prieskoni d že“ — ta iau, toli gražu, neatvaizdavo krikšioni mokslinink nusistatymo. Šie daug kur jau buvo sugeb j pozityviai pasinaudoti sen ja filosofija, k sakmiai rodo kad ir Justino pavyzdys. Šiojo teigimas, kad krikšioni tik jimas, kaip tikroji religija, savaimingai es s ir tikroji filosofija, kad graik filosofija turinti savy daug krikšionys skelbiamos tiesos, — sakysime, kad Kristaus asmeny sik nij s graik skelbiamasis ir pan. — geriausiai sako, kad jaunoji krikšionija jau kiek apmalšino savo pirmykš i baim ir kad savo praeitimi taip garsi helen filosofija gali krikšionys ir nebenustelbti.

Tie apologetai, nors daugumas j yra sitikin tik jim tikrumo atžvilgiu stovint aukš iau už žmogaus žinojim , ta iau tvirtina, jog žinojimas es s aukštesnis tikslas, nes leidži s žvelgti tiesos prasm . Vienok tik jimas tur t b ti mokslinio tyrin jimo norma ir kiekvienas argumentas, prieštaraujantis tik jimui, moksle tur t netekti reikšm s.

Taip nusistat , m kurti *pirm mokliškai pagr st krikšionišk pasaul ži r* . T las prikaišiojo, kad jie, laikydami krikšionyb vis pirma tikrojo pažinimo religija, ved krikšionyb graik intelektualizm ir tuo Kristaus moksl pavert filosofija, t. y., j „suhelenizav“, ir tuo pat sufalsifikav . Ta iau sunku su tuo sutikti, nes apologet raštuose gyvas visas Kristaus mokslas. Ypa jie nepamiršta, kad pagaliau ne pažinimas,

¹ Posakis *credo, quia absurdum*, nors Tertulijono — ir iš viso katalik Bažny ios teolog — raštuose ir nepasitaiko, ta iau iš ne vieno jo pasakymo si lyte si losi.

o meil yra svarbiausias krikš ionyb s statymas. Tas priekaištas tik rodo apologetus, sugeb jusius pasisavinti ir savo tikslams panaudoti tradicin s filosofijos turtus.

Kiek tolimesiems jiems iš esm s yra helenizmas, pasako j nuosekliai siekiama integrali krikš ioniškoji sintez , kuri yra esmingiausia žym ne tik katalikiškos teologijos ir filosofijos, bet ir apskritai katalik mokslo sistemos. Ta sintez , b dama vis vertybi sujungimas, iš vienos pus s pripaž sta žmogaus proto j gas, kuri pagalba galima suvokti pamatinės krikš ionyb s tiesas, bet iš kitos — taip pat pabr žia krikš ionyb esant Apraiška, neleidžian ia filosofijai susilyginti su Kristaus mokslu. Taigi, ji žino, kad šios religijos turinys yra paslaptis, bet taip pat sutinka ir su tuo, kad galima j protu kaip nors suvokti.

Apologetai ir j darbai parodo, kokiame laipsny Bažny ia jau buvo susp jusi savo sek j tarpe pažadinti tok mokslin darb , kuris siek apimti visus davinius ir jais pasinaudodamas tik josi sudaryti visum , atitinkan i katalikyb s, t. y., universalumo, s vok . Taigi, jau pirmi mokslininkai krikš ionys, inkorporuodami savo sintez ir Apreiškimo turin ir proto keliu gytas žinias, pasirod šalininkais integralaus žinojimo, kur tiek prieš fideistus, tiek prieš racjonalistus gyn , kaip brangiaus savo mokslin s veiklos rezultat .

Šios pastangos tur jo savo centr vairiose mokyklose. J svarbiausia buvo steigta visoki moksl pilnoje ir turtingomis bibliotekomis apr pintoje *Aleksandrijoje*¹. Joje gyven krikš ionys inteligentai susispiet aplink gabius mokslininkus, kuriems vadovaujant vietos vyskupo globojama *katechet mokykla* virto tikra aukšt ja religijos ir filosofijos mokykla. Jos svarbiausias uždavinys buvo bandyti proto pagalba suvokti religij , j mokliškai pagr sti ir ginti prieš netikin ius, pagonis ir klaidatikius. Bet joje, kurios kursas gal jo lankyti abiej ly i klausytojai, buvo taip pat d stoma fizika, matematika, gramatika, retorika, poezija, astronomija ir muzika. Taigi, tai, tarsi, pirmas krikš ionyb s istorijoje teologijos-filosofijos fakultetas. Jo garsenyb s buvo Klemensas Aleksandrietis ir Origenes.

K l e m e n s a s² (gim s apie 150 m., mir s dar prieš 215 m.) yra pirmas didis krikš ionyb s mokslininkas. Išaug s graikiškoje aplinkumoje, — tarp ko kito paveiktas stoik — nuodugniai pažino klasikin išmint , kuri pirmas panaudojo krikš ioni ideologijai ginti prieš pagonis ir gnostikus. Jis ragino susekti išvidin giminingum vis pasauly pasireiškian i tiesos

¹ Cf. *Heckel*, Die Kirche von Aegypten etc., Strassburg 1918. — *Nelz* Die theologischen Schulen der morgenländischen Kirchen etc., Bonn 1916.

² Monografijas apie K l e m e n s tarp kito ko išleido: *De Faye*, Paris, 21906. — *Meyboom*, Leyden 1912. — *Patrick*, London 1914. —

element ir mok, prieškrikščioniškoji filosofija esant krikščioniškojo mokslo pirmataku, kuris Kristaus moksle radęs savo atbaigimą ir apvainikavimą. Šitaip darbuotis jam nebuvo lengva, nes daugelis krikščionišniairavo panaudojimą to, kas buvo anapus Kristaus. Dėl to ne kartą nusiskundė, kad išsigimsta graikų filosofijos panašiai, kaip vaikai vaiduoti.

Jo darbus toliau vadiname Origines¹ (ca 185/86—254/55), kuris buvo tikras mokslininko ir darbštumo genijus. Basmas — kaip Eusebijus išsitar — „žmogus iš plieno“ iš pat mažens tiek lavinosi, kad, dar vos 18 metų eidamas, sugebėjo vadovauti Aleksandrijos mokyklai. Jis ne tik pats be jokio perstojo dirbo, bet davė darbo ir keliems stenografistams bei kopistams. Jo raštai priskaitoma keli šimtai.

Jis aiškino Šventą Raštą, stengėsi filologiškai nustatyti tiksliausi jo tekstai ir sukūrė pirmą mokslinį krikščioniškos dogmatikos. Nors jam ir nevisai pasisekė sudaryti krikščioniškos metafizikos sintezė — mat, iš graikų paveldėtas filosofiškas elementas, daugiausia gnostikų spiritualizmas, vietomis kiek nustumė krikščioniškai religioji —, bet vis dėlto visas Originio gyvenimas ir veikla yra vykęs bandymas sujungti mokslą su tikėjimu, gilų mokslininką su gaiviu religingumu. Dėl to nenuostabu, kad staiga to mokslo vyro, kuris vėliau sutiko mirtį, kaip išsižadėti savo krikščioniško tikėjimo, ne tik sutraukė an laiko žymiausius inteligentus, bet dar paskatino kurti panašius mokslo židinius ir kitur.

Bene žymiausias j buvo *Antiochijoje*. Skirdamiesi savo blaiviu istoriškai-kritišku ir gramatiškai-logišku metodu nuo Aleksandrijos alegoriškai-mistiško darbo būdo, antiochijiečiai konkuravo ir papildė savo mokytojus Afrikoje. Antiochija dar ir tuo išsiskyrė iš kitų panašių, kad teologijoje vietoje neoplatonizmo dėjo pamatą Aristotelio mokslui. Šis betgi gilesnis tokios krikščioniškos mokslui nepadarė, nes tarp Plotino ir Augustino terptam Aristotelium tuo tarpu dar nebuvo su lyg gyvuoti. — Tos mokyklos su kmingai padėjo išaiškinti tas vairias sroves, kurios užplodo vos besivystant krikščioniškos mokslai.

Jis pavojingiausias ar tik nebus buvus vad. . Tai buvo lyg religijos filosofija, pirma, kuri sutiko krikščioniškos. Tai iau joje — visai priešingai gnostikų tvirtinimams — mažai tebuvo tikro mokslo, bet užtat daug fantazijos, iškraipantis filosofijos kanonų religijos mitologiją. Gnosticizmas, imdamas savo sudrumstą spekuliaciją medžiagos iš visokiausių filosofijų ir religijų, dėjosi esantis už visas sroves aukštesnis ir tikresnis. Jis buvo sitikintis, galėjęs be Jaus Apreiškimo, vien laisvai sprendžiančiu protu sudaryti didžiulį pasaulį. Tuo jis mėginė traukti filosofijų krikščioniškos, j suhelenizuoti, kas būtų visiškai pakeitęs jos

¹ Monografijos apie Origin: *Redepinning*, 2 Bde., Bonn 1841. — *Prat.* Origène, le théologien et l'exégète, Paris 1907.

esm . Pavojus krikš ionybei buvo juo realesnis, kadangi ji, užgimusi ir sunkiai augusi tirštoje jau nuo amži aukštai iškilusios graik kult ros atmosferoje,, kaip ir netur jo atramos prieš gnosticizm , kuris gund di-dingu, lakios fantazijos svaigulingai išpuoštu religiniu pasaul vaizdžiu. Bet to nepaisydami pirmieji krikš ionyb s išugdytieji mokslininkai su-geb jo suvokti tikr to migloto sinkretizmo vert . Tai paliudijo juos buvus dvasiškai nepriklausomus nuo helenistiškos aplinkumos ir supratus savo uždavin . Ir tikrai — krikš ioni mokslas neleido išardyti iš kart sudarytos sintez s vieno jos dviej esming element s skaiton. Kaip dar anks iau užstojo proto galias prieš fideistus, taip dabar gyn Apreiš-kim prieš grynus intelektualistus. Taigi, jis vienodai atr m m ginimus paskandinti religij filosofijoje arba žinojim laikyti religija. Jis savo geriausiai atstovais — sakysime, Iren jum, Hipolitu ir kt. — parod , kad tik jimas ir pažinimas kiekvienas savo srity lygiai vertingas ir kad abu derinasi bei savo esme sutaria.

Tokia sunkia, bet laimingai išvesta kova su gnosticizmu, jaunasis krikš-ioni mokslas amžino savo vard istorijoje, nes, nugal damas gnos , kart ant visados apsaugojo religišk j krikš ionyb s turin nuo pavojaus sutirpti filosofijoje.

Bendrai pa mus, karališkoji krikš ioniškojo mokslo problema, b tent, klausimas apie santyki nustatym tarp Apreiškimo iš vienos pus s ir pro-tautinio darbo iš antros, klausimas apie j dviej suderinamum ir praktiš-kus j harmonizavimo b dus bei pan. buvo statomas ir sprendžiamas jau pa ioje krikš ioni mokslo užuomazgoje. Ši problema toliau vis iš naujo iškyla, nes ta pusiausvyra draskoma vis nauj prieš . N ra n vieno didžio kataliko mintytojo, kuris neb t sieloj sis šiuo klausimu ir neb t band s duoti savo sprendim . Kokie ir beb t j formulavimai bei argumentavimo niuansai, jie ta iau iš esm s sutinka. Pastangos, duoti patenkinant atsakym taip kvaršinant ir pain klausim , driekiasi raudonu si lu per vis istorij . *Cum grano salis* galima net tvirtinti, kad šios problemos istorija yra katalik mokslo istorija. Nuo tikimumo laipsnio, kur pa-siek katalikai mokslininkai, duodami savo argumentacij , daugumoje ir priklaus j bei j amžinink mokslin s darbuot s našumas ir vert . Lai-kotarpiai, netur j ši problem tinkam atsakym , dažniausiai nesuge-b jo atsiliepti ir kitus klausimus. Kad ši problema tikrai yra katalik mokslinink išbandymas, pirmi patyr apologetai, o ypa vad. antignosti—kai. J darbai — kad ir kuklesni už nuveiktus v lesniais amžiais — yra juo vertingesni, kadangi jie buvo atliekami neturint prieš save precedent ir negalint atsiremti koki nors tradicij . Šiaip ar taip, jie dav pagrindin formul , kuri saviškai pagr s ateities gali nai, pirmiausia Šv. Au-gustinas.

B. ŠV. AUGUSTINAS (354—430)

Kol Bažnyia turėjo ginti savo jauną gyvybę nuo galingųjų cėsoni ir krikščionys mokslininkai atremti gnostinį judėjimą, tik katalikų mokslas negalėjo imtis didesnių pozityvių uždavinių. Bet vos tik Bažnyia gavo romėnų valstybę pilietys teisės ir mokslininkai išsikopė iš katakombų, darbas virto užviręs.

Užsimota iš karto imperijos rytuose ir vakaruose, kurie abu pagal savo charakterą pasidalino darbais: *rytieisiai*, užaugę graikų kultūros padangėje, buvo labiau filosofiskai nusiteikę ir dėl to daugiau mėsė spekuliatyvinio darbo, o *vakarėieisiai*, išauklėti gyvenimiškoms romėnų, daugiau domėjosi praktiskais klausimais.

Tokiu būdu *rytieisiai* visa iš helenų paveldėtą spekuliacijos aistrą mėsė spręsti bei svarstyti trinitarinį ir christologinį klausimą ir juos ilgą, nuo 3. iki 7. amžiaus trunkantį, giliu protavimu visiems amžiams suformulavo. Šitame darbe žymieji rytų mokslininkai buvo ištikimi Bažnyios atstovaujamai sintezei, ginantys apreiškimo turinį, nuo visokių vienašališkumų, kuriais subjektyviai nusiteikę bandė susiaurinti Jos mokslo universalumą. Tai gyvai rodo visas vad. Bažnyios Tėvų veikimas.¹

Šv. Bazilijus (329/79) sprendė religijos klausimą su tokiu pasisekimu, jog jis galima laikyti vienu žymiausių arianizmo nugalėtoju. Kad ir pavydžiai saugojo Bažnyios mokslo grynumą, vis dėlto neužsidarė ir nuo vertingų antikinės filosofijos turtų. Jiems apginti nuo siauresnio horizonto vienminį parašė net atskirą traktatą. Panašiai kaip jis dirbo ir jo draugas Gregorijus Naciancietis († 390). Jis ne tik tokia graikų meile, bet ir savo nepalenkiamumu ginant doktrinas, prilygo Bazilijui, su kuriuo vis amžiai jė rišo draugiški ryšiai. Jis buvo tikras jo komilitonas, t. y., *commilito*, nes neatsisakė nuo savo idėjų net tada, kai arianai akmenimis jė svaidė. Nuo jo neatsilikė Bazilijaus brolis Gregorijus Nisietis (331/94), kuris mielėu sutiko kėsti ištrėmimė, negu išsižadėti savo sitikinimė. Toki pat ištikimybė rodė ir Šv. Athanasijus Didysis (296—373), kuris dėl savo pažiūrė net penkis kartus buvo baustas ir iš 77 savo gyvenimo mėtė septyniolika su puse išgyveno ištrėmimė. Jis, gindamas Šventė Raštė nuo arijanė, taip jė sigilino, kad mokėjėj atmintinai.

Tuo tarpu, kai graikų filosofijos perpildytoje atmosferoje jaunosios Bažnyios mokslininkai mėsė painaus darbo, bėtent, visiems suprantama kalba išreikštė ir religingumė trykštantias Evangelijos tiesas moksliskai

¹ *Eibl H.*, Augustin und die Patristik, München 1923.

suformuluoti, j kolegos *vakaruose* ži r jo daugiau ap iuopiamos naudos, d l to, tarp kitko, itin dom josi išganymo problema. Tam ir panašiams klausimams spr sti Amžinoji Išmintis ir vakar Bažny iai nepasigail jo dvasios didvyri , kuri žymiausias Šv. A u g u s t i n a s (354—430)¹.

Tiesa, ir Šv. Augustino proto t vyn taip pat rytai. Mat, j stipriai paveik graik filosofija: pirmiausia Platonas, toliau paskutinis žymesnis graik dvasios pasireiškimas — neoplatonizmas² ir stoicizmas. Žinant dar, kad jis buvo pilnai pasisavin s ir graik Bažny ios T v darbus, ne-sunku suprasti, kad protinis elementas jo veikloje itin ryškus. Bet šis, šiame nuostabiai pla ios amplit dos žmoguje, ne vienintelis: šalia speku-liacijos jame dar yra vietos giliam religingumui. Tokiu b du Šv. Augusti-nas jung dvi sroves, kurios galino j genialiai išvystyti mokslin savo veikim ir tapti kone visam t kstan iui met nepasiekiamu pavyzdžiu, negin įjamu autoritetu.

Šv. Augustinas aistringai siek tiesos. Bet jam nepakako, kaip, saky-sime, v liau Lessingui ir daugybei kit moderni j filosof , vieno sieki-mo — jis verž si pa i ties , kad j visiškai užkariaut . „Pasigail jimo verti“, sako jis, „yra tie žmon s, kurie visada vis naujo trokšta, o tai, kas jau pažinta, abejingai ži ri, kuriems maloniau mokyti, negu žinoti, nors žinojimas yra mokymosi tikslas.“³ Jam aišku, kad — aristoteliškai kalbant — „tie, kurie jau rado ties , labiau ja g risi, negu tie,, kurie dar jos ieško.“⁴ Tod l sekdamas stagirie iu Šv. Augustinas — nugal j s savo pirmykšti skepticizm ⁵ — tik jo, kad tiesos pažinimas tikrai yra galimas.

Jo siekiamoji tiesa egzistuoja id j pasauly. Šis yra identiškas su Dievo mintimis arba su Juo pa iu. Kadangi šis id j pasaulis tobulai iš-reiškia dalyk ir j santyki esm , tai Šv. Augustinas vadina j Amžin ja

¹ Iš literat ros apie Šv. A u g u s t i n cf. tarp kitko: *Hertling*, Mainz 1902. — *Bertrand*, Paris ³⁴1913. (Šit veikal yra lietuviškai išvert s *J. Keliuotis*, Kaunas, 1930). — *Berker*, Leipzig 1908. — *Wolfsgruber*, Paderborn 1908. — *Froeltsch*, Mün-chen-Berlin 1915. — Toliau dar cf. *Storz J.*, Die Philosophie des hl. Augustin, Frei-burg 1882. — *Willmann O.*, Geschichte des Idealismus II, Braunschweig ²1907. — *Ueberweg—Geyer*, Die patristische Philosophie, Grundriss etc., Berlin ¹¹1928. — *Baumgartner M.*, Aster'io leidiny „Grosse Denker,“ 1 Bd. — *Hessen J.*, Augustinus und seine Bedeutung für die Gegenwart, Stuttgart 1924. —

Literat ros apie Šv. Augustin lietuvi kalba daugiausia galima rasti V. D. Universiteto Teol.-Filosofijos Fakulteto leidžiamame ir Prof. Pr. Dovydai io reda-guojamame *Logos*. Jame yra nemažai straipsni , parašyt ypa Augustino sukaktuvi progą — 1930 metais. Dar skyrium iš jo *Dovydai io Pr.*, Šv. Augustino modernu-mas etc., Kaunas 1930. —

² *Boyer*, Christianisme et Néo—platonisme dans la formation de St. Augustin, Paris 1920.—

³ De vera religione, cap. 53.

⁴ Eth. Nie. X, 7.

⁵ Savo posakiu *dubito, ergo sum* jis dar prieš Descartes' pri jo formul *cogito, ergo sum*.

Tiesa. Ši tiesa n ra žmogaus proto padaras. Ji yra nuo amži ir d l sav s egzistuoja. D l toki savo ypatybi ji n ra priklausoma nuo žmoni ir n ra tik atskiro individo tiesa. Ji yra tiesa visiems laikams ir visiems žmon ms. Paskutin savo priežast ir atram ji teturi Dievuje. Iš tos Amžinos Tiesos, kuri yra pats Dievas, ir plaukia pažinimas bendros ir b - tinos žmon ms tiesos. Jos negalima pilnai patirti mus apsupan iame pa - sauly, kadangi ji n ra jame grynai realizuota. Bendr sias tiesas mes ga - lime pažinti tik per paslaptin g m s proto su Dievu santykiavim .

Tokiais tvirtinimais — ypa vadindamas Diev Amžin ja Tiesa — Šv. Augustinas nepaprastai praturtino krikš ionišk j filosofij . j per jo — ir iki Šv. Tomo Akvinie io išsilaik — ir toji mintis, kad protinis pažinimas tes s dieviškoje šviesoje vykst s veizd jimas, reg jimas.

sitikin s, kad aukš iausias tiesas galima pažinti ne išviršiniame pa - sauly, o tik betarpiškai atsigr žus Diev , Šv. Augustinas ragina susi - kaupti — „gr žk save : tiesa gyvena išvidiniam žmoguje.“¹

Kaip matyti, Šv. Augustinas nors ir aukštai stato nat rali žmogaus pažinimo gali , vienok pabr žia j esant per silpn giliausiems gyvenimo klausimams spr sti. D l to tvirtina, kad ir moky iausias dar reikalingas papildymo — tik jimo. Šiuo atžvilgiu pats Šv. Augustinas charakterin - giasias pavyzdys: jis, nors siekia pažinimo temptu protiniu darbu, bet su džiaugsmu priima ir apreikšt ties .

Taip svarbius santykius tarp žinojimo ir tik jimo, žmogaus proto ir antžmogiškojo autoriteto Šv. Augustinas nusako trimis, jo paties dvasios raid atvaizduojan iomis, formul mis, b tent:

1. *Ratio antecedit fidem (Intellege, ut credes!)* — tik jimas tur s b ti protingas ir d l to mokslas tur s j protu pamatuoti ; taigi, žinojimas turi eiti pirm tik jimo, kiek jis turi patikrinti jo tik tinum .²

2. *Fides antecedit rationem (Crede, ut intellegas!)*, t. y., iš kitos pus s tik jimas privalo eiti pirm žinojimo: tik jimo turinys mums yra duotas ir mes vis pirma turime j priimti.³ Nors, mes, kaip Šv. Augustinas išsi - taria, ir negalime pilnai pažinti religijos paslap i , vienok sugebame ma - nomai sigilinti tai, k tikime.

3. *Credo, ut intelligam*: Nors tik jimas ir turi visur pirmas eiti, ta iau jis turi vesti prie žinojimo, nes žmogus vien pasyviu tik jimu, kuris juk n ra aukš iausis pažinimo r šis, apsiriboti negali.

Ši tre ioji formul , galutinai išsakanti Augustino samprotavimus šiuo esmingu krikš ioniui mokslininkui klausimu, charakterizuoja kone vis

¹ De vera religione, cap. 39.

² Sermo 43, 7, 9. —

³ Cf. De vera religione, cap. 5, n. 8; cap. 24, n. 45. — De utilitate credendi, cap. 9, n. 22; cap. 11, n. 25. — De ordine II, cap., n. 26. — Tract. 40, 9 in Ioannem.

mokslo darbo pobūdį ir metodiką iki pat Šv. Tomo laikų. Bet suredagavus scholastikai ir kiek kitokias formules, Augustino požvilgis buvo pastoviai vertinamas, o tam tikrais laikotarpiais — kaip dar matysime — Augustinas Tomas net su kmingai konkuruoja.

Žinant Šv. Augustino privalumus, nesunku suprasti, kad jis yra vienas genialiausių katalikiškos sintezės atstovų. Jis buvo susipažinęs kone su visomis filosofijos srovėmis. Jas ne tik žinojo, bet — sakysime, sensualizmą, materializmą ir skepticizmą tiesiog pergyveno. Ir neoplatoniškos mokyklos spiritualizmą, prie kurio vėliau prasimušęs, taipgi gyvai atjautė. Bet visa tai ir dar kita (pav., stoicizmas) jam tereikėjo tik akstinai savo sistemai sukurti, kuria jis norėjo suvesti harmoniją į dienų filosofinį pasaulį vaizdams su krikščioniškuoju mokslu. Siekdamas tos sintezės, lygiai naudojo aštrią spekuliaciją ir lakią intuíciją. Jis taip pat padėjo ir individualistiški patyrimai, nes jam neturi reikšmės ta medžiaga, kuri nėra pergyventa iki sielos gelmių sukrėsto žmogaus. Tačiau taip sujaudintas individas negali būti sau ir kitiems absoliučiu mastu. Reikalinga dar ir objektyvi norma, kuri patiekia Kristaus mokslą atsiramusi Bažnyčiai.

Nors Augustinas savo raštuose ir neišvengė vairių perdėjimų, per aštri suformulavimą, išplaukiančių dažniausiai iš jo retorinio talento, tačiau jis išvengė visokeriopio vienašališkumo ir tuo tapo tikru sintetiku, sugebėjusiu nepalyginamai didesniame maštabe išvesti jau apologetą, aleksandriečių ir ankstyvesnių Bažnyčių Tėvų siekiamąją sintezę.

Šv. Augustino asmenyje pirmą kartą pilnai ir genialiai susijungė krikščionybė ir mokslas. Jame nutilo anksčiau taip dažnai girdėti abejojimai, ar gali būti krikščionis filosofas. Žymiai sušvelnėjo ir vietomis net visai pasibaigė — bent tuo tarpu — buvęs dažnai taip aštrus trynimasis tarp Kristaus ir profaniškojo mokslo atstovų. Jis, stipriai atsiramęs savo tikėjimui, gali, be baimės suklysti, ištiesti Platonui ranką. Šis susitikimas ir susiliejimas giliausio profaniško dvasios turto su Apreiškimo Tiesa padarė Šv. Augustiną ne tik vakarų pasaulio teologijos ir filosofijos, bet ir iš viso katalikų mokslo krėju. Pradedant Šv. Augustinu krikščionybė — ir kartu su ja Vakarų Europa — turi savo mokslą. Savo veikla jis yra pagrindinis *Philosophia perennis*, kuri toliau beliko plačiau išvystyti ir smulkiau apdirbti. Krikščionybė ir Europa per Šv. Augustiną laimėjo, to ne tik daugiau nebenustojo, bet dar toliau ugdė, sudarydama per vis labiau besiplečiančią Bažnyčią mokslui dar palankesnes sąlygas.

Tokios globos tas mokslas buvo labai reikalingas, nes senos Romos im-

¹ Cf. *Hertling G. von*, Bekennnisse des hl. Augustins, Freiburg'g ^{13/15}1920. — *Vaitkus M.*, Šv. Aurelijaus Augustino išpažinimai etc., Kaunas 1933. — *Harnack A.*, Augustinus Konfessionen, Giessen ²1903. — *Ottley*, Studies in the confessions of St. Augustin, London 1919. —

perij užpl stantieji ir vyskupaujan io Augustino rezidencij naikinantieji barbarai be pasigail jimo k sinosi ant pirm šio darbo daig . Šiuo pavojinguoju laiku Bažny ia, atsid kodama jam už patarnavim Jos id joms suformuluoti ir t. t., gausiai atsilygino pasl pdama j savo vienuolynuose nuo pra žian ios v sulos ir toliau si sdama pagalb savo tauriausius bei gabiausius atstovus. Toki jam labai reik jo, nes jaunasis krikš ioni mokslas per Šv. Augustin sp jo tik paruošti medžiag vientisai sistemai sukurti, o pa i min i statyb paliko tolimesniems amžiams.¹

¹ Kiek Augustinas ir kiti Bažny ios T vai mokslui, ir tuo pat bendrai kult rai, yra nusipeln geriausiai paliudys Harnackas. „Bažny ios T vai“, taip jis pasisak 1910 m. per vieš paskait Vienoje, „sujung iš Graikijos kilus antik s ir žyd ; palikim su krikš ionybe vien vienum .. Tai yra vienintel (tuomet) sudaryta sintez ir ji yra toji, kuri pagrind vidurinius amžius ir j kult r“.

Toliau tas pats protestant teologas tvirtina, kad tie šeši šimtai foliant , kuriuos surašyti Bažny ios T v darbai, es tikri šaltiniai, iš kuri išplaukusi m s kult ra. Jos žymiausias ugdytojas es s Augustinas. Jis su savo pirmatakais suk r s pla iausi , tvir iausi ir patvariausi institucij , koki tik žinome — katalik Bažny i . Bažny ios T vai, kopijuodami vis r ši antik s raštus, išsaugoj brangius turtus. Be j mes b tum m buv neapsakomai b dini. Jie pad j visur pagrind Vakar Europos tautin ms literat roms. Sirai, koptai, arm nai, georgie iai, gotai, airiai, anglosaksai, slavai sudar savo rašyb ir literat r , nusiži r j iš Bažny ios T v gautus raštus, vertimus ir t.t. T T v veikaluose es viet , prilygstan i gražiausiems pasaulin s literat ros k riniams. Giliausios Vakar Europos literat r sielos analiz s esan ios Augustino paveiktos. — Cf. *Harnack A.*, Ueber eine der antiken Grundlagen der modernen Kultur, Wien 1910. — *Harnack A.*, Was verdankt unsere Kultur den Kirchenvätern, Giessen, leidiny „Aus Wissen und Leben“.

II.

BELAIMIN IOS

BAŽNY IOS LAIKOTARPIS

A. PRIEŠ-SCHOLASTINIS LAIKOTARPIS¹

Germanams sutriuškinus romėnų imperiją, žlugę ir graikų-romėnų mokslo staigos. Tuomet antikinė kultūra rado prieglobstį ten, kur vargu tik josi bti kada nors priglausta — krikščionių vienuolynuose ir mokyklose. Mat, Šv. Benediktas, — pats romėnas — ir jo pasekėjai, nesitenkindami bti tik misijonieriais, atsidavę dar mokslams, kurdami ištis mokyklų tinklą, kuo tapo šimtmečiams kone vieninteliai kultūros nešėjai. Jie jaudinančiau, jau seniai priežodžiu tapusiu, rpestingumu ir kruopštumu apsaugojo nuo žuvimo ne tik šimtus Bažnyčios Tėvų foliantus, bet ir didžiųjų pagoniškos senovės mokslo ir meno turtus. Taigi, be Bažnyčios prieš-krikščioniškoji antik didžia savo dalimi bti pranykusi nuo žemės paviršiaus, be „nežinomojo vienuolio“ žmonija bti fatališkai subdėjusi.

Tačiau ši benediktinų ordenu mokyklų — kaip ir vėliau prie katedrų kuriamų, kurios pirmoje eilėje parpinę vyskupijai kunigų ir diletantų atitiko maždaug mūsų laikų dvasines seminarijas — mokslininkų reikšmė nebuvo didžiausia, nes jos dažnai tepasitenkindavo išsaugoti ankstyvesni dvasios milžinai sukurtą mokslo lobį, nieko naujo nepridedamos. Tiesa, vietomis prasimušę ir originalesni mokslininkai, bet apskritai ankstyvesnieji viduriniai amžiai per didelę moksline ambiciją nepasižymėjo. Šis receptingumas yra suprantamas, žinant, kad Bažnyčia šiuo laiku sunkiai grėmėsi su germanais ir anglosaksais. Tik laimėjus Kristui vakarų pasaulį, galėjo vėl imtis kurybos moksle.

Bet kad ir šitas laikotarpis nebuvo visai be mokslininkų, paliudija, tarpko kito, Marcius Capella, Cassiodorus, Izidorius Sevilietis, Boethius, Beda Garbingasis ir kiti, kurie yra tikri senovės ir vidurinių amžių tarpininkai.

Pirmas žymesnis mokslo kūrėjas yra Cassiodorus (ca 477 — ca 570), siūlęs popiežiui Agapetui (335/36) aleksandriečių ir nestorijanų — tuomet Nisibų, Persijoje, turėjusių žydinčių mokslo staigų — pavyzdžiu kurti krikščionišką aukštą mokyklą. Nors karai su gotais ir neleido realizuoti šio planų, tačiau popiežius steigė bent taip reikalingas bibliotekas.

² Cf. tarp kito ko *Brunhes G.*, La foi chrétienne et la philosophie aux temps de la renaissance carolingienne, Paris 1903. — *Troeltsch*, Augustin, die christliche Antike und das Mittelalter, München 1915. — *Manitius*, Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters I: Von Justinian bis zur Mitte des 13. Jahrh., 1. Teil, München 1911. —

O pats sumanytojas Cassiodorus, pasitraukęs vienuolyn, kartu su vienminiais, atsidavęs ne tik kontempliacijai bei kitokiems krikščioniškiems pratimams, bet ir mokslui. Jo *Institutiones divinarum et saecularium lectionum* yra savotiška pirmoji vidurinio amžiaus mokslų enciklopedija, kuri jis sudarė daugiausia iš klasikinės senovės paveldėtų žinias. Dar plačiau užsimojo Izidorius Sevilietis (mirus 636), dvidešimtimi knygų aprašydamas visus mokslo objektus. Tačiau ne per daugiausia kritiškumo ir pasij. Didžiausiu mokslo laimėjimu jis laikė raštuose *Libri tres sententiarum* sutvarkytą Bažnyčios Tėvų — ypač Šv. Augustino ir Gregorijaus Didžiojo — išmintį, kuo jis jau išsamiai paveikė kitus, sakysime, „sentencijų meistrą“ Petrą Lombardietį. Izidoriaus pėdomis jo anglosaksas švietėjas Beda Venerabilis (674—735), sukūręs savo veikalą *De rerum natura* iš Šv. Augustino koncepcijų išplaukiant pasaulio vaizdą. Dar kiek anksčiau vad. „paskutinis romanas“ Boethius (480—525), graštas Theodorichas kalbėjo ir pasmerkė mirtį, rašė *De consolatione philosophiae*. Nors šiame traktate autorius daugiausia rėmėsi neoplatoniška ir stoviška filosofija, o ne krikščionys argumentais, tačiau šis paguodos raštas pasidarė vienu populiariausių vidurinio amžiaus veikalų. Buvo Boethius dar užsimojęs versti Platoną ir Aristotelį, tačiau pasisekė jam parpinti tik dalį Aristotelio logikos raštą, pavadintą *Organono* vardu.

Tuo tarpu, kai visi išminčiai daugiausia sekė senesniais autoritetais, Johannes Scotus Eriugena († 877/82) ryžosi savo kojomis vaikščioti. Tai būtų buvę visai pageidaujama, nes Eriugena, būdamas be abejonų žymiausias 9. šimtmečio mokslininkas, turėjo visus privalumus, reikalingus išjudinti nuo pat Augustino laikų sustingusią mokslą. Kad jis tačiau daugiau pakenkė, negu padarė, yra kaltą tariamojo apaštalo mokinio Dionyzo - Areopagito, kurio gnostiškai-neoplatoniškais elementais persisunkusiais raštais graikiškai mokėsi Eriugena godžiai maitinosi. Dystydamas savo 867 m. parašytame veikalė *De divisione naturae* neoplatonizmo emanacijos idėjį, Eriugena atsidūrė anapus Augustino ir kartu už Bažnyčios mokslo ribų. Šiaip jis buvo kaip ir vienas scholastikos pirmatakas, kurio rodo kad ir šis jo traktatas *De divina praedestinatione* pasitaikęs tvirtinimas: „Tikroji filosofija yra ir tikroji religija, o tikroji religija yra ir tikroji filosofija.“

B. ANKSTYVOJI SCHOLASTIKA¹

Bažnyia, s kmingai pabaigusi pirm savo misijonierišk žyg germanus, po truput gal jo v l k rybiškiau pasireikšti ir moksle. Šis, pajut s jos paskatinimus, pamaž l išsijudino iš stagnacijos. Tuomet iš naujo patirta, kad katalikyb n ra atsakymas be klausim , n ra pusiausvyra be problem , o priešingai — stipri intelektualini pastang sintez . D l to iškilo tokie klausimai, kuri veltui ieškotum pas jaunuosius Bažny ios mokslininkus.

Tos naujos problemos atsirado, kritiškiau paži r jus ligšiol laim t j žini lob . Tas, b damas sukrautas vairiausi asmen , vairiais laikais ir skirtingiausiose aplinkyb se, tur jo nemaža sprag ir šiaip visoki netobulum , duodan i progos ži r ti kai kur net prieštaravim . Giliau pažvelgus dar paaišk ja, jog ir Šv. Augustinas nebuvo pasiek s dailiai išlygintos min i visumos. Jos stok gyvai atjaut visur vieningumo sieki viduriniai amžiai, kurie užsimojo patys toki kurti. Šis pasiryžimas liudija ir apie krikš ioni mokslinink dvasios lankstum bei ambicij . Tai juo labiau žym tina, kadangi yra nemaža pavyzdži už krikš ionyb s rib , aiškiai rodan i , kad ne vienas moksliškas jud jimas d l patogaus pasitenkinimo pasiektais rezultatais bei nauj užsimojim stokes suakmen j s ir d l to atsiveikin s su žmonija.² Tokio sustingimo bebr st viduriniai amžiai mok jo išvengti ir tuo užsitikrinti ateit .

Vienas gambiausi atstov šios moksliška judrios katalikyb s yra A n z elmas K a n t e r b u r i e t i s (1033—1109), laikomas paprastai *scholasticos t vu*. Tiesa, dar prieš j suskamb jo scholasticos motyvai, ta iau jis suformulavo žymi jos programos dal ir net m si j vykdyti. D l to jis ir nepasitenkindavo, kaip tai darydavo daugumas ankstyvesni teolog , atkartoti Bažny ios T v id jas, bet siek savystoviu galvojimu sigyti proting pažinim to, ko tik jimas j mok . Ta iau, tokiaime savo darbe ir jis dar buvo susiriš s su augustiniškai nuspelvinta praeitim. Kad tik jimas jam yra žinojimo pagrindas, paliudija pav., jo tyrin jimo š kis—*Credo*,

¹ Cf. *Manitius M.*, Bildung, Wissenschaft und Literatur im Abendlande von 800 bis 1100, Crimmitschau 1925. — *Ueberweg—Geyer*, Grundriss, II. Bd., Berlin 1928. — *Wulf M. de* Histoire de la philosophie médiévale, I. Bd., Louvain ⁵1924. — *Grabmann M.*, Die Geschichte der scholastischen Methode, I. Bd., Freiburg i. Br. 1909. — *Gilson E.*, L'Esprit de la philosophie médiévale, Paris 1932. — *Gilson E.*, La philosophie au moyen-âge, Paris 1925. — *Baeumker Cl.*, Die christl. Philosophie des Mittelalters, Berlin—Leipzig ²1913. — *Overbeck F.*, Vorgeschichte und Jugend der mittelalterlichen Scholastik, Basel 1917. — *Stöckl A.*, Geschichte der Philosophie des Mittelalters, 3 Bde, Mainz 1884 (yra ir lietuviškas vertimas, Kaunas 1926). — *Endres*, Forschungen zur Geschichte der frühmittelalterlichen Philosophie, 1915. — *Specht K. F.*, Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts, Stuttgart 1885. —

² Pamokan i pavyzdži paduoda *J. P. Steffes* savo turiningoje knygut je „Katholizismus und Wissenschaft“, Paderborn 1927.

ut intellegam ir jo aiškinimas, išreikštas žodžiais: „Neque enim quaero intellegere, ut credam, sed credo, ut intellegam. Nam et hoc credo, quia nisi credidero, non intellegam.“¹ Taigi, Anzelmas pagauna krikščionišką tiesą tik jį ir, iš jo išeidamas, stengiasi pasiekti gilesnį supratimą. Tuo savo tik jį paremtą pažinimo darbą jis vykdo nuostabių proto subtilumų. Pasinaudodamas dailia ir lanksia dialektika, užsideda atskleidžiamą tiesą, nors yra sitikinęs, protą negalint pilnai išaiškinti tik jį paslaptimi.

Kur kas stipriau už Anzelmą pabrėžė proto reikšmę Petras Abaelardas (1079—1142). Jis vedamuoju motyvu padarė formulę *intellego, ut credam*, tuo pasirinkdamas tokį tyrinėjimo principą, kuris yra augančių vidurinių amžių kaskart labiau tolinio nuo Šv. Augustino. Tačiau šis nuosekliai vykdomas principas neatitraukė jo nuo tikėjimo. Jis ne kartą pabrėžė: „Aš nenoriu Aristotelį sekti taip, kad nutolčiau nuo Kristaus.“ Bene žymiausias jo, Paryžiaus katedros mokyklos mokytojas, veikalas yra pavadintas *Sic et non*. Jame jis — sekdamas kanonistų jau nuo seniai praktikuojamą metodą — pastato vieną prieš kitą tradicinio mokslo tariamai prieštaraujančias tezes ir mitrą sąvokų distinkciją gvildena sunkiau išaiškinamas vietas krikščionių mokslininkų veikaluose. Nuo to laiko šis darbas prigijo filosofijoje bei teologijoje ir pasidarė pastoviu scholastinio metodo dalimi, dėl ko Abaelardas skaitomas *scholasticos metodo kūrėju*.

Šitokių dialektinių metodų surinktą medžiagą Šv. Augustino dvasia sutvarkė Abaelardo mokinys, vienas Paryžiaus mokyklos mokytojas ir vėliau tos diecezijos vyskupas, Petras Lombardus (maždaug nuo 1100 iki 1164), savo veikale *Sententiarum libri quattuor* (1150/52). Dėl savo privalumų jo „Sentencijos“, t. y., daugiausia Bažnyčios Tavo ypač Augustino, mokslo sistematizacija, neretai buvo vadinamos „Biblija šalia Biblijos“. Jos pasidarė žymiausių vidurinių amžių vadovėliu ir kone visų tolimesnių teologinių ir filosofinių studijų platforma. Tik 16. šimtmečiu jo vad. *magistri sententiarum*, darbas pakeitė Tomo *Summa theologica*. —

Kiek tik minėti mokslininkai yra žymiausi reprezentantai to laikotarpio, kuris — lyg koks pirmas vidurinių amžių koncentras — mažesniame mastabe išėina vėliau dar kartą ir kur kas plačiau išskylančius klausimus. Bene reikšmingiausias filosofinis kovos punktas šioje epochoje buvo klausimas, ar vad. universalijos, bendrosios sąvokos, egzistuoja už individo ar ne. Problema ne nauja. Jau buvo gvildinti, pav., Porphyrius su Boethium, iš kurių rašyti dabar iš naujo pasirodė. Vieni, pav., Roscelinas Compniensis (ca 1050 — ca 1125) ir panašūs dialektikai, tvirtino,

¹ Proslogium, cap. 1.

jos esan ios tik paprasti vardai — *flatus vocis, nomina*. Kiti gi — sakysime, Wilhelmas Chambeaunietis (ca 1070—1121) — pabr žtas s vokas turint piln objektyvi egzistencij . Tarp t dviej kraštutini nuomoni , b tent, *universalia post rem*, kaip formulavo vad. nominalistai, ir *universalia ante rem* — kaip išpažino ekstremistai realistai., užsimezg gyvas ginas. Jame susikristalizavo nuosaikūs realizmas. Tajam blaviajam realizmui, sutrauktam formul *universalia sunt in re* ir skelbian iam, kad universalijos yra realios, ta iau tik individuose, buvo lemta pagr sti tolesn filosofin darb , kuris kaskart dar si platesnis. Mat, nors Anzelmas., Abaelardas, Petras Lombardietis ir skaitlingi j bendralaikiai žymiai sugyveno mokslin veikt ir ved net nauj metod , ta iau dar tr ko galutinai išvestos min i sistemos, kurios reikalingumas jau nebedav ramyb s kas kart tobul jan ioms vidurini amži mokslo j goms. J 13. šimtmetį, šiame antrame vidurini amži koncentre, sudarys vad. scholastika savo dižiomis *Summomis*.

C. SCHOLASTIKOS KLEST JIMAS

Kaip jau mat me, per ankstyvesnius aštuonius vidurini amži šimtme ius krikš ioni mokslas gyveno daugiausia iš Hippono vyskupo palikimo. Tiesa, šalia platonisk ir — pav., iš Pseudo-Dionizo kilusi — neopltonisk element , kuriais r m si prieš-tomistin s mokyklos, dar buvo jau iamas tam tikras, Boethijaus laikais švystel j s, aristoteliškumas, kuris ypa logikoje, metodikoje ir ontologijoje kiek papild viešpataujant platoniskai nudažyt j augustinizm . Bet tai buvo tik silpni ženklai, nes tikrasis Aristotelis ir 12 šimtmetį buvo kaip ir nežinomas. Tokiu b du, tarsi, tik priva iai skelbiamas logiskas ir ontologiskas aristotelizmas daug reikšm s netur jo. Nenuostabu tod l, kad prieš-tomistinis mokslas daugiausia buvo išbalansuotas tarp platonizmo ir augustinizmo.

Atrod , kad tai, kas jau šimtme iams tiko, dar ir toliau valdys protus. Bet ne; nes staiga ši pusiausvyra buvo panaikinta ir daugiau nebegr žinta. Viso to kaltininku laikytinas Aristotelis. Jo žengimas augustinisko pasaulio orbit (kartu su naujo mokyklos tipo k rimu ir dviej nauj orden steigimu) esmingai pakeit situacij vakar moksle. Iš tikr j , sunku sivaizduoti t sp d, kuri padar ši — toliau kiek pla iau lie iama — nauja graik dvasios pasiuntinyb su Aristotelium priešaky. Kova už ir prieš jos atgabusius turtus iki pat pagrind išjudino senas mokslo paj gas ir paskatino darb naujas, tuo iššaukdama tikr mokslo pavasar .

Tai buvo ir nepaprastas Bažny ios laimikis, nes Aristotelio *anima naturaliter christiana* neretai skelb jai artimas id jas. Kas stagiriet su krikš ioniškuoju mokslu ypa suartino, buvo tai jo nepasitenkinimas frag-

mentiškomis žiniomis ir palinkimas ieškoti pastovi dalyk s ryši , kuriais pasinaudojant b t galima sukurti vien didžiul prasming sistem . Ta iau nereikia pamiršti, kad jis neaiškiai skyr dieviškum nuo pasaulio, kaip ir iš viso jo dieviškumo supratimas buvo miglotas. Kadangi tuos neaiškumus panteistiškai nusistat Aristotelio tarpininkai bei aiškintojai tik dar labiau sudrumst , tai pilnai tuo savo radiniu džiaugtis nebuvo galima. Kilo tat reikalas iš grubi lukšt išaižyti tikr j Aristotel ir patikrinti jo suderinamum su krikšioniškuoju mokslu. Bet to dar negana: reik jo suvesti aristotelizm akis ak su viešpataujan iu platoniškuoju augustinizmu ir pagaliau pabandyti, pasinaudojant nauj ja medžiaga, ant žymiai prapl stos platformos išvesti nauj sintez tarp tik jimo ir žinojimo. Bet ir toki sunki uždavini šios optimistiškos gadyn s mokslininkai nepab go.

Ta iau visa tai lengviau nor ti, nekaip realizuoti, nes kas, tur damas pirmaeil krikšionišk autoritet , Šv. Augustin , panor s karš iuotis d l at j no pagonio? Ta iau atsirado toki dr suoli , kurie vis tik stojo „pagonio“ pus je ir jo mokslo turtams apimti bei apdirbti pirmiausia sugalvojo visai nauj mokyklos tip .

1. UNIVERSITETO ATSIRADIMO PRIEŽASTIS ¹

Klasikin senov , nors ir giliai kas si po mokslo kasyklas, ta iau nesuk r mokslo darbui dirbti pastovi kolektyv , nešan i prieš visuomen atsakomyb už tiesos ieškojimo pažang , kokiais yra, sakysim, universitetai. Jie atsirado tik viduriniais amžiais, kada jie, tarsi, savaimingai išaugo, atsiliepdami degan ius dienos reikalavimus. „The university was not made sed grew“, teisingai sako universiteto istorijos žinovas Rashdall'is. Iš tikr j , tokios staigos negali b ti steigiamos sakymo keliu, iš viršaus. Jei jos nori išsilaikyti, tai turi b ti išvidinio b tinumo gyvenim pašauktos. Sakysime, gotikos katedros, dar ir dabar tebepuošian ios Europ , neb t atsiradusios, jei ne vidurini amži žmogaus aukštybes besiverži s tik jimas ir jei ne masinis savo religini jausm demonstravimas, reikalauj s Dievo nam . Lygiai taip ir išviršinis mokymosi staig pavidalas plaukia iš išvidini (žinojimo) form .

Toki viduriniais amžiais pastebime dvi: viena j Platono su Augustinu sukurta, kita, Bo thijui tarpininkaujant, yra kilusi iš Aristotelio. Pažvelkime nors trumpai jas kurian ias j gas.

Augustinas pastato visus mokslus, kuriuos jis iš Platono per m , santyki su absoliutine b timi, kaip idealiu j vienumu, ir išveda juos iš j santykio su ja. Taigi, šis absoliutas yra viso buvimo vainikas, d l to jam ir pažinimo darbe turi b ti skirta centrin reikšm . Jis yra svarbiausias

¹ *Rashdall H.*, The universities of Europe in the middls ages, 2 t., Oxford 1895. — *Simon P.*, Die Idee der mittelalterlichen Universität, Tübingen 1932.

ir galiausias tyrimo objektas, kur mokslininkas sukonzentruoja vis energiją. Dėl tos priežasties Šv. Augustino mokslin darbuot yra vientisi ir koncentriška. Kadangi ši absoliutin b t Šv. Augustinas identifikavo su Šventojo Rašto skelbiamuoju Dievu, tai jam mokslas yra ne kas kita, kaip bandymas iš krikščioniškojo pažvilgio filosofiškai suvokti vis pasaulį. Šis praktiškas suvienijimas vis moksl pasaulį ra tapus tik jį, šis tampus visos spekuliacijos ir vis šak sujungimas reiškia išviršiniu b du ir mokyklose. Jose mintytojas suvereniškai apvald visas visumon suvestas sritis ir kaip vienum perdav savo mokiniams. Dėl to *vienas* didelis mokslininkas gal jo sudaryti ištis mokykl — sakysime, 9. šimtmetį Scotus Eriugena, vienuoliktame — Anzelmas, dvylikto pradžioje — Abaelardas. Mokyklos autoritetas kilo ir puol kartu su atskiro mokslininko reputacija. Jei šiai jo mokykloje atsirasdavo konkurentas, tai vienas tur jo užleisti viet antram, nes jie abu iš esm s d st t pat dalyk. Vienas ryškiausiai pavydži ia gali b ti vykis su Abaelardu, kur jo mokytojas Wilhelmas Champeaunietis net visai iš miesto išst m. — Iš to aišku, kad tol, kol viešpatavo Šv. Augustino mokslo koncepcija, laik si ir šis vienu autoritetu paremtas vieningas mokyklos tipas. Visai kitaip ta iau tur jo virsti sigalint aristotelinei koncepcijai.

Aristotelis savo filosofiniame darbe išeina ne iš absoliutin s b ties. Jis savo žvilgsn pirmiausia kreipia esmin b t, kurios login išraiška yra bendros reikšm s turin ios s vokos. Bet tas bendrumas, išreiškiantis substancialin daikt esm, yra realizuotas individualiose pasaulio esybose. Siekdama žinojimo, pažinimo galia turi iškelti iš daikt tai, kas juose suvokiama. Taigi, žinojimo objektas, pagal Aristotelį, yra pirmiausia realiai egzistuoj s pasaulis. Jis tat, išeidamas iš konkreiai egzistuojan io pasaulio, patyrimo ir abstrakcijos b du siekia prieiti prie metafizikos. Šit konkret pasaul jis dalina skirtingas grupes, pagal tuos pažvilgius, kuriais svarsto. Taip jis duoda pradži suskirstymui, kur jo mokiniai išvyst sistem. Filosofija, sakysim, dalinama teoretin ir praktin. Abi šios daly s l skaldomas smulkesnes. Teoretin filosofija skirstoma fizik, matematik ir metafizik, o praktin — etik, ekonomik ir politik. Šitok padalinim iš Aristotelio, arabams tarpininkaujant, per m jau Dominicus Gundisalvi. Ta proga jis nedviprasmiškai tvirtina, teoretinio mokslo tikslas es s — *cognoscere dispositiones omnium quae sunt*. Sekdamas Aristoteliu, Gundisalvi nori pažinti universo strukt r, kad paskui m s žinojime gal t tvarkingai atkartoti visos b ties form panašiai, kaip veidrody atsispindi matomas pavidalas.¹

¹ Cf. jo traktat *De divisione philosophiae*, kuriuo šis 12. šimtmetį Ispanijoje gyven s filosofas („Segovijos arkidiakonas“) esmingai pakreip mokyklos perorganizavim. — Apie autori ži r. Baur L., Dominicus Gundisalinus: *De divisione philosophiae*, Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters IV. Bd., Heft 2/3., 1897.

Šitas visos tikrovės atvaizdavimas su jos struktūra ir išvidiniais ryšiais savaime kreipia mokslininko akis konkretų pasaulį. Kad geriau sektis suvokti esminę tų fenomenų skirtumą grupėse, ir nuo šių einama prie svarbiausių teoretinių sričių, ligi patios metafizikos, kuri pasiekiamą neatsižvelgiant net apreiškimais.

Šitas mokslo idealas tiek skiriasi nuo senojo, kad jo siveržimas ligi šiol paprastai viduriniams amžiams mokslo darymą padarė tik perversemis: Aristotelis sprogdino per siaurus tuos laikų mokslo institucijų rėmus, nebegalintis apimti viso išsišakojusio mokslo. Atskiras mokytojas turėjo užleisti vietą visam kolektyvui. Iš vientisos vienuolyninės ar katedrinės mokyklos mokslas perkėlė savo sostą sudėtingam mokymo ir tyrimo organizmui. Taip Bažnyčia su Aristotelium susitikimo valandą gimė *universitas*.

2. UNIVERSITETŲ ISTORIJA IR REIKŠMIS

Kada pirmieji universitetai formaliai sistėigai, šiandien sunku nustatyti, nes jų atsiradimo istorija ir tarpimo su lygos kiekviename krašte buvo kitokios.¹ Rodos, pirma tose rėšies staiga išdygo dar 11. šimtmėsio pirmoje pusėje Salernoje. Maždaug 12. šimtmėsio gal pasiekė Bolonija², Paryžius³ ir Oxfordas.⁴ Vykus jų pavyzdys masinio ir kitus kraštus; darbu. Vienas po kito atsiranda nauji universitetai — minint tik svarbesnius — Neapoly (1224), Toulouse (1229), Salamancoje — (1243). Iki 1300 m. tokių mokslo staigų jau priskaitoma apie 23, kurių daugumas Italijoje (11), Prancūzijoje (5), Ispanijoje (4), t. y., veikliuose romanų kraštuose. Šis mokslo entuziazmas su laiku persimetė ir šiaurę, kur 1348 m., Pragoje, steigiamas pirmas vokiečių universitetas. 1364 m. paseka Krokva, 1365 m. — Viena, 1386 m. — Heidelbergas, 1388 m. — Kölnas.⁵

Tuos universitetus steigiant ir juos aprėpinant nemaža prielankumo ir duosnumo parodė kunigaikščiai ir miestai. Dar daugiau už juos yra padariusi Bažnyčia.⁶ Tai, tarp kito ko, matyti ir iš to fakto, kad iš tų 81

¹ Paimi universitetų atsiradimo istoriją pirmas nuodugnai tyrinėjo ir tiksliai nušvietė *H. Denifle, O. Pr.*, savo veikalė „Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400“, Berlin 1885. — Šalia Deniflio dar minėtinas jau cituotasis *Rashdall*.

² *Fitting*, Die Anfänge der Rechtsschule zu Bologna, Berlin 1888.

³ *Crevier*, Histoire de l'Université de Paris, Paris 1900. — *Denifle-Chatelain*, Chartularium universitatis Parisiensis, 4 vol., Paris 1889/97. — *Feiet*, La faculté de théologie de Paris etc. 4 vol., Paris 1884/97.

⁴ *Maxwell-Lyte*, History of the university of Oxford, London 1886. —

⁵ *Specht*, Geschichte des Unterrichtswesen in Deutschland bis zur Mitte des 13. Jahrh., Stuttgart 1885. — *Kaufmann G.*, Geschichte der deutschen Universitäten, I. Bd., 1888, II. Bd. 1896. — *Paulsen Fr.*, Geschichte des gelehrten Unterrichts etc., 2 Bde, Leipzig 1919/21. —

⁶ Cf. *Dovyduitis Pr.*, Katalikų ir mokslas, 1928 m. *Židinys*. —

iki vad. reformacijos atsiradusi staig, daugiau kaip 50 buvo arba paties popiežiaus kurtos arba gavo iš jo savo k rimo bules. Ir kiti, sulauk steigimo dokument iš kokio kunigaikš io arba gyvav visai be tam tikr k rimo rašt , laik Švent j T v — krikš ionyb s vyriausi j mokytoj — j gerove besir pinan iu vyriausiu glob ju. D l to dar m s dienomis Pius XI., pats mokslininkas ir istorijos žinovas, neperd damas gal jo pasakyti: „Ecclesiam, saeculorum decursu, studiorum generalium atque universitatum parentem et altricem perpetuo fuisse.“¹

Bažny ia, nepasitenkindama k rimo buli dalinimu, pad jo ir medžia- giškai. Tam, tiesa, turt ji nepristigo, nes buvo turtinga, bet taip pat tie- sa, kad mokslui ji j nešykšt jo. Taip antai, ji suteik Erfurtui 4, Kolnui — 11, Heidelbergui — 13 ir Greifswaldui dar daugiau kanaunink viet , kuri pajamomis buvo steigiamos katedros, apmokomi profesoriai. Ki- tiems universitetams dovanajo nam , žem s, mišk , knyg , ranki , be- neficij ir t.t., kad laisvi nuo materialini r pes i ramiai gal t dirbti.²

Neužmiršo ji ir neturting student taisydama jiems ne vienoje vieto- je vad. kolegijas, t. y., bendrabu ius bei pigias valgyklas, ir šelpdama juos stipendijomis. Taip, sakysime, 1359 m. popiežius Inocentas VI. dovanajo Toulouse'o studentams savo paties namus su visomis pajamomis, iš kuri 10 studioz gal jo studijuoti *ius canonicum* ir 10 — *ius civile*. Kai kažkas Bolonijoje pardav nejudom turt , kuriuo buvo šelpiami 8 studentai, tai Jonas XXII. ne tik panaikino pardavimo aktus, bet dar padidino pajamas taip, kad toliau j užteko trims dešimtims studioz .

Dar pavydžiau Bažny ia saugojo universiteto privilegijas. Reikia siminti, kad tos mokslo institucijos buvo laisvos korporacijos, o ne valsty- b s, miesto ar Bažny ios staigos. Jos tik naudojosi vieš j j g globa. Joms r p jo užsitikrinti tiek privilegij , kad niekieno netrukdomos laisvai vykdyt savo misij . Privilegijoms išgauti su karaliais ir parlamentais, popiežiais ir vyskupais tardavosi, kaip suverenin institucija. Taip, saky- sime, universitetai teik laipsnius, pripaž stamus visoje krikš ioniškoje Eu- ropoje, vald žem , lyg kokie suverenai, naudojosi turtais, kaip kokie tur- tuoliai. Ir už visa tai niekam mokes i nemok jo ir jokio teismo, be savo, nepripažino.

Šioms ir kitoms skaitlingoms privilegijoms apginti bei naujoms sigyti universitet nariai tampriai susirišo. Ypatingai veikl s šiuo atžvilgiu b - davo studentai. Susiorganizav pagal tautas — *nationes* — jie pavydžiai

¹ *Acta Apostolicae Sedis XX*, 381 (1928). —

² Cf. *Janssen J.*, Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgange des Mit- telalters I, 26, Freiburg i. Br. ¹⁵1890. —

T duosnum iškelia ir šiaip katalikams nepalank s tyrin tojai, kaip Kauf- mannes su Prantliu. Cf. *Kaufmann*, Geschichte der deutschen Universitäten II. (1896) 34 ss. — *Prantl*, Geschichte der Ludwig-Maximilian Universität in Ingold- stadt I. (1872), 19. —

saugojo savo teises ir savo garb . savo tarp tos *nationes* priimdavo ir savo tautyb s profesorius. Visos tos tautos, studentai ir profesoriai, sudar t *universitas nationum* arba *universitas magistrorum atque scholarum*, kuri ilgainiui dav vard naujai mokslo staigai, iš kart vadinamai *studium generale*, t. y., tokiai mokyklai, kur visi gali semtis išminties.

Toje korporacijoje *scholares* ne vienoje vietoje tiek buvo takingi, kad iš savo tautyb s magistr skirdavo egzaminatorius, ir tiek galingi, kad iš pa i student išsirinkdavo rektori . Suprantama, kad profesoriams apsimok jo palaikyti glaudžius santykius su tiek susiorganizavusiais klausytojais. Juos vadindavo *commilitones*, t. y., bendrininkais ko voje už tiesos pažinim ir skleidim . D l to visuose svarbiuose žygiuose laik si solidariai. Kai k sintasi j laisv suvaržyti, mok jo sumaniai gintis, panaudodami kartais streik bei emigracij .

Ši universiteto korporacija, tiesa, nebuvo nesužeidžiama, juoba, kad netur jo jokios fizinės paj gos, kuria b t gal jusi gintis, ta iau j skriausti mažai kas išdr so, nes toks puolimas buvo laikomas negarbingu. Jis b davo ir nevaisingas, kadangi užpultosios pus je dažniausiai atsistodavo Bažny ia. Taip, sakysime, popiežiai tris kartus užstojo studentus, kai 13. šimtmečio Bolonijos miesto vyriausyb uždraud jiems vykti kitur studijuoti. Pav., Honorius III. 1220 m. patar geru d stymu ir meile, o ne prievarta pririšti studentus prie miesto. O kai šis sp jim nepaklaus , popiežius pagrasino ekskomunika. Šimtas met v liau Bolonijos universiteto privilegijoms ginti Jonas XXII. paskyr tam tikr glob j , o kai to nepaisant, jos ir toliau buvo skriaudžiamos, popiežius sak miesto ponams prisiekti *iuramentum de observandis statutis eiusdem studii factis et faciendis*.

Kit pavyzd Donat'as paduoda iš Orl ans'o, kur, susikivir ijus miestui su universitetu, Pranc zijos karalius Pilipas Gražusis panaikino senas mokslo korporacijos privilegijas ir profesorius su studentais pastat po policijos prieži ra. Ta iau šie, gindami savo laisv ir garb , 1316 m. *in corpore* paliko miest . Karalius, negal damas to sm gio pakelti, kreip si popieži , prašydamas pad ti sugr žinti universitet Orl ans' . Jonas XXII. mielai tarpininkavo, patvirtindamas visas senas privilegijas.¹

Iš toki ir daugyb s panaši pavyzdži matyti, kad Bažny ia neleido pažaboti mokslo židini kokiais nors politiniais ar nacionalistiškais varžtais, nors tai ir b t m gin karaliai ar net imperatoriai. Nenuostabu, kad universitetai kilo kaip ant mieli ! Ypa *studium Parisiense* taip m švies-

¹ Cf. *Donat J., S. J., Die Freiheit der Wissenschaft, Innsbruck 1910.* — Ši gerai dokumentuota knyga išsamiai nagrin ja santykius tarp mokslo ir tik jimo bei apibudina Bažny ios vaidmen , kuriant ir globojant mokslo institucijas. Cf. ypa skyri „Die Feindin des Fortschrittes und die Geschichte, p. 168 ss.

ti visai Europai, kad imta sakyti, jog kaip Dievas italams dav s *sacerdotium* ir vokie iams — *imperium*, taip pranc zus apdovanoj s *studium*.

Šis sugretinimas yra reikšmingas. Jis rodo, jog naujai organizuotas mokslas jau virt s tikra j ga. Ir tikrai — kaip viduriniais amžiais buvo pasiekta galinga universali bažnytin valdžia (*sacerdotium*) ir buvo bandoma sudaryti universalistin politin valdži (*imperium*), taip ir moksle tur jo vienas visuotinas mokslas (*studium*) suimti vis mokslin darb . Taigi, šalia *popiežiaus* ir *imperatoriaus* atsistojo — *profesorius*. O juos visus jung vienas tik jimas, viena kult ra ir viena kalba.

Suprantama, kad mokslo diplomas prad jo konkuruoti riterio herb , Išdidžiau už gars š k *civis romanus sum* skardžiai aid jo po Europ — *civis academicus sum!* O tie universiteto pilie iai laisviausiai trauk — žinoma, daugiausia *per pedes apostolorum* — iš vienos dvasios pilies kit , nuo garsi magistr pas dar garsesnius. B dami daugumoje neturtingi, buvo reikalingi paramos, kurios susilaukdavo klebonijose, vienuolynuose, vad. burs namuose. Ir imperatoriai, kaip, sakysime, Friedrichas Barbarosas, ypatingu b du globojo visus, *qui studiorum causa peregrinantur*.

Ta iau ne visi, kurie naudojosi šiomis ir panašiomis privilegijomis, tikrai ir studijavo. Mat, buvo ir tuomet daug toki studioz , iš kuri kitoms sritims, o ypa poezijai, daugiau naudos, negu mokslui. Jai pasišvent tie skaitlingi studioz b riai, kurie pam g vyn , moteris, kaulelius bei kitus azartinius žaidimus, ar d l pinig stokes, ar d l mokslini gabum netur jimo, kaip amžini studentai bast si po Europ . Nors daugumas j . mažai tesiskyr nuo paprast bast n , ta iau buvo ir visai gabi žmoni , kurie, brangindami savo talentus ir moksl , iš aukšto ži r davo kitus — *laici non capiunt ea, quae sunt vatis*.

Branginami komilton , kuri pareikalavimas studentišsk dain bei dainušsk bekylan i universitet gadyne buvo beribis, jie visk apdainavo, kas pakliuvo. O kas jiems neužkliudavo? !

Tur jo jie — kaip kiti luomai viduriniais amžiais — savo „cech “ su savo hierarchij pam gdžiojan i bažnytin tvark , — su „abatais“, „vyskupais“ ir „primasais“. Jie kit buvo vadinami *clerici vagi*, o patys save vadino „goliardais.“ Savo krikšto t vu jie, kurie savo pradži gavo pranc zuose, laik Abaelard , vadinam „galiotu.“¹ Šiuo vardu eina vienas žymiausi j k rini , b tent, *Confessio Goliae*.² Šioje išpažinty nežinomas dainius atskleidžia mums an dien keliaujan io ir „gyvenimo ragavusio“

¹ Kiti v l mano, šis vardas kil s iš pranc ziško termino *gaillard*, t. y., linksmas vyrukas, juokdarys ir pan.

² Apie šias pirmas studentiškas dainas Europoje daugiausia žinome iš dviej rankraš i , b tent, iš Cambridge esan io vad. *Harleian-Manuscript* Nr. 978 ir M nchene saugojamo rinkinio, Schmellerio pirm kart išleisto ir jo pavadinto *Carmina Burana*. Abu rinkiniai kil 13. šimtmetį.

studiozo siel taip nat raliai ir patraukian iai, kad to k rinio dalys dar ir šiandien dainuojamos. Kas nežino šaunios dainos „Man lemta smukl je mirti,“ kuri sukurta pagal nežinomojo studento motyv —

Meum est propositum in taberna mori,
Ubi vina proxima morientis ori.
Tunc cantabunt laetius angelorum chori:
„Deus sit propitius isti potatori“?

prasta student dr sa, padidinta dar poet pasitik jimo savim, goliardai, netek motyv ar melodij , j be ceremonij pasisavino iš bažnytini giesmi . Taip be daugyb s kit , kiek v liau, atsirado giesm *De brevitate vitae*, pla iau žinoma savo žangos žodžiais *Gaudeamus igitur* ir tapusi neoficijaliu student himnu. Gal ne vienas, lig šiol negal j s išsiaiškinti, kaip pateko pirmutiniai trys, visai nestudentiško po, net r st s, posmai š himn , supras juos esant ne kuo kitu, kaip bažnytin s giesm s liekanomis, prie kuri dirbtinai dar prikergti akademiški *vivat'ai*.

Bet kaip šiandien, taip ir viduriniais amžiais, akademiškasai jaunimas gyveno ne pirmais asketiškais, bet paskutiniais šauniais posmais. Ir buvo kuo susižav ti, nes tuomet, kada riteriai t kstantiniais b riaais keliavo Švent j Žem , jauni studiozai mas mis trauk kitokias rungtynes, dvasios turnyrus. Kaip anieji troško užimti krašt , kur k nytoji Tiesa tarp m s gyveno, taip šie geid pa i ties užkariauti ir skelbti j nustebintam pasauliui.

Tikrai — mokslas buvo j ga ir tiesa išgan . Kas j skelb , didžiavosi labiau, negu karaliai savo žem mis ir turtais. Bolonija d l to net savo monetose iškal išdid š k : *Bolonia docet!*—

Dažnai tvirtinama, kad Bažny ia d l to padariusi universitetus nepajudinama tvirtove, kadangi jie skelb Jos moksl . Taigi, *do ut des*. Ar iau paži r jus, galima sitikinti, kad nevisai taip b ta. Sakysime, Bažny ia r m vis eil universitet , kur teologija nebuvo d stoma. Toki gana daug, nes iš t 46 universitet , atsiradusi iki 1400 met , arti du tre daliu iš karto teologijos moksl netur jo, o pasitenkino teise — ypa rom n (kaip, sakysime, Bolonija, Padua, Florencija, Orleans'as) — arba mok medicin , kaip pav. Salerno ir Montpellier.

Kiti prikaišiojo Bažny iai, es ji nor jusi per universitetus dar labiau padidinti savo tak . Ta iau istorija nerodo, kad Bažny ia b t užsimetusi su savo pripažinimo bul mis. Tikrov sako, kad Ji tik prašoma tokias bules duodavo. Tokias mielai teik ir ne Jos, o kunigaikš i arba miesto steigtiems universitetams. Ji tiesiog ragino valstyb s organus r pintis tokiais mokslo židiniaais, neleisti jiems gri ti, nors iš j teologija ar Bažny ia jokios naudos netur jo.¹

³ dom'os medžiagos šiais klausimais paduoda *Donat J., S. J., Die Freiheit der Wissenschaft etc., Innsbruck 1910, p. 181 ss.*

Tiesa yra, kad universitetai, vertindami tokia globa, ne vienu atveju patys glaudsi prie Bažnyios. Kad jie tikrai nesijaut pažeabojami arba išnaudojami, pasirodė vad. reformacijos metu, nes tuomet esant gerai progai atsikratyti kokio nors jungo, Lutherio žemėje savo noru reformatorius perėjo vos du universitetai, būtent, Erfurto ir Wittenbergo.

3. NAUJŲ ORDENŲ REIKŠMŲ MOKSLUI

Visam tam mokslo aparatui aprašyti reikia nemažai intelektualinių palyginimų. Jis pirmoje eilėje davė dvasininkai, kadangi jie buvo vis mokytojai. Kai parapijos kunigai, kapelionai ir prie kurijų bei katedrų susispietusi dignitarai tam nebepakako, mokslo arena atvyko neseniai atsiradusiems ordenams — dominikonams (1216) ir pranciškonams (1209/23).

Pastarųjų ordenas, kurtas daugiau liaudžiai religiška šviesti, iš karto neužsiėmė mokslo kuryba tikra to žodžio prasme. Sakysime, yra žinoma, kad šv. Pranciškus atstatė nuo vietos vieno jo ordeno vyresnį vieningumą, jog tasai kūrė mokslo staigą. Taip pat jis dažnai kartodavo: „Gyvenimas turi būti broliškumas, o jo iškalbingumas — pamaldumas.“ Bet iš kitos pusės pranešama, kad jis kiekvieną prirašytą lapelį saugodavęs sakydamas: „Tai raištas, iš kurio susideda... Dievo vardas.“ — Ilgainiui sitikin, kad kitus mokyti negalima be gili tyrimų, pranciškonai ne tik suartėjo su studijomis, bet net mums vadovauti.¹

Mokslo darbas ir vienam ir antram ordeni lengvino aplinkybės, kad naujieji vienuoliai gyveno jau nebenuošaliai, kaip eilė anksčiau kurti ordenui, bet miestuose, pačiuose mokslinio darbo centruose, kur gerai pajusdavosi dvasios gyvenimo pulsas. Ypač šv. Dominiko pasekėjai, kurių racijonalizmas urbaniškoje aplinkumoje rado geriausius dirvų, ilgainiui visai pasijuto savo vietoje. Bet ir šv. Pranciškaus pėdiniai, daugiau jausmais paremti tik jimu kritiškai žvelgė savo laiko intelektualizmą, buvo visai pageidaujami. Kas nežino, kaip reikėtų, be daugybės panašių, mistikų bei voluntarizmą link pranciškonai šv. Bonaventūra su Duns Scotum šalia labiau intelektualistiškai orientuoti šv. Alberto Didžiojo ir šv. Tomo Akviniečio?

Ši dviejų ordenų mokslinė veikla nulėmė 1259 metais, kuriais abu išsikovojo po vieną katedrą Paryžiaus universitete, ir tas faktas, kad stauga ir pirmieji profesoriai — Tomas ir Bonaventūra — buvo verti vieni kitų.

Niekad Bažnyčia neišugdė tiek mokytojų šventųjų ir šventų mokytojų,

¹ *Koperska A.*, Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. und 13. Jahrhundert, Freiburg (Schweiz) 1914.

kaip anais laikais, kai plačiai išsišakojusiais t dviej ordenu kanalais mokslas aplaist ligšiol dirvonavusius laukus.¹

4. MOKSLO ORGANIZACIJA IR TURINYS

Nauj mokslu staig struktura, d l mums jau žinom priežas i , visai kitokia. Didžiausia naujenyb — kaip mat me — tai vair s fakultetai. Pirmasis j , su kuriuo naujai atvyk s studentas susipažindavo, buvo filosofijos fakultetas. Jame, vad. *facultas artium* (scilicet *liberalium*), studiozai pirmiausia išeidavo filosofijos mokslus, kurie suformuodavo pasaul ži r . Šis filosofijos kursas susid davo iš dviej dali , trunkan i nuo pusantr iki dviej met . Pirmoje dalyje buvo susiduriama su logika ir fizika, antroje — su psichologija, metafizika, etika, politika, iš dalies ir su gamtos mokslais. Studentai, iš j pirmosios dalies kurs , laikydavo bakalaureato laipsniui gauti egzaminus. Daugelis po ši egzamin palikdavo universitet , kiti ir j nelaik išstudavo. Tai an dien akademiškasis proletariatas, kuris užimdavo raštinink bei panašias žemesnes vietas, papildydavo besibastan i goliard eiles arba dar kitaip laukdavo netik to savo žvaigžd s pakilimo. Likusieji, išklausantr j kurso pus ,, sigydavo laipsn *magister artium*. Šie *magistrai* toliau d stydavo bent por met *artes liberales*, t. y., jie eidavo lyg privatdocent pareigas. Šiuo darbu papildydavo dar savo žinias, juk *docendo discimus*.²

Iš j bendr moksl , toliau kituose fakultetuose studijuodavo teologij , teis ar medicin . Taigi, pradžioje — bendros paži ros, o po to —

¹ Tiek apie ši , tiek ir apie kit ordenu mokslu bei pedagogin veinkl , tarp ko kito, cf. *Willmann O.*, *Didaktik als Bildungslehre*, Braunschweig ⁵1923. — Nemažai medžiagos duoda ir *Grupp G.*, *Kulturgeschichte des Mittelalters*, IV. Band, Paderborn ³1924. — Cf. taip pat *Schnürer G.*, *Kirche und Kultur im Mittelalter*, 2. Band, Paderborn 1929. — Specialiai apie pranciškon studijas raš *Felder H.*, *O. F. M.*, *Geschichte der wissenschaftlichen Studien im Franziskanerorden*, Freiburg i. Br. 1904. — Papildom žini paduoda *Seppelt X.*, *Wissenschaft und Franziskanerorden*, Breslau 1906.

Apie ordenu vaidmen Sorbonoje, tarp ko kito, cf. *Bierbaum*, *Bettelorden und Weltgeistlichkeit an der Universität Paris*, Münster 1920. — *Seppelt X.*, *Der Kampf der Bettelorden an der Universität Paris in der Mitte des 13. Jahrhunderts*, Breslau 1905/08. — *Sadet*, *La querelle de l'université et des ordres mendiants au XIII-e siècle*, Bourges 1911.

Ir protestantas *Paulsenas* (*Geschichte des gelehrten Unterrichts*, Leipzig ³1929) ne vienoje vietoje objektingai atsiliepia apie ši nepaprastai išsipl tojusi mokslin darbuot .

² Kadangi daugelis pasitenkindavo tokiomis filosofijos studijomis, tai šis fakultetas paprastai b davo vis skaitlingiausias. Tai tarp kit paliudija ir Kólno pavyzdys iš 15. šimtme io vidurio, rod s studijuojant filosofijos fakultete 67% student , teis s — 15%, teologijos — 4,5% ir medicinos — 0,6%. *Paulsen I*, 33.

special s mokslai. Vis pirma *universitas*, o tik v liau *specialitas*“, prie kurio n ra jokio kito kelio, kaip tik per filosofij . Tai suprantama, žinant vidurini amži troškim vispusiškai suformuoti žmog , atbaigti jo išsilavinim bei išsiaukl jim , taip kad jo gyvenimas ir m stymas atitikt jo egzistencijos prasm . Ši misij universitetai gal jo dr siai vykdyti, nes tvirtai stov jo ant pagrindo vienos ir vieningos pasaul ži ros, kuri ugd vad. *scholastica*.

Jos vardas yra kil s iš rom n žodžio *scholasticus*, bendrai reiškian io mokytoj , viduriniais amžiais — teologijos ir filosofijos d stytoj . Pat pavadinim *scholastic* taik mokslui, gyvavusiam anuomet vairios r šies mokyklose.

D stymo form Aukštoje Mokykloje pirmiausia sudar *lectio*. Per *lectionem* ne tik skait , bet ir aiškino spausdint tekst (pav., Švent Rašt , vairi autori vad. *sententias*, vadov lius ir pan.), nes *legere* reišk ir komentuoti, prid lioti glos , t. y., pastab . Ta iau vien tokiomis paskaitomis nepasitenkinta. Beveik dar daugiau reikšm s skirdavo disputams, kuri tikslas buvo pratinti studiosus praktikoje pritaikinti savo žinias. Tai siekta taip uoliai, jog vietomis net buvo uždrausta profesoriams diktuoti ir studentams užrašin ti paskaitas. „Ir koks ia mokslas“, sakydavo Robert de. Sorbonne, steig jas vienos jo vardu pakrikštytos Paryžiaus universiteto dalies, „kuris sud tas s siuvinius kirmin bei žiurki gali b ti graužiamas?!“ Disput buvo visoki . Paprasti — *disputationes ordinariae* — vykdavo vietomis kas antr savait didžioje auditorijoje. Kuris nors magistras, pirm skaitydamas paskait , suformulavo tezes, kurias, jam pirmininkaujant, magistrai ir bakalaurai v liau kritiškai vertindavo. Tokias *disputationes* gal jo laikyti ir vieni bakalaurai, kuriems taip pat buvo leista — magistr prieži roje — skaityti paskaitas. Advente ir gav nioje vykdavo ypatingi disputai. Per tuos — *disputationes de quolibet* — kiekvienas atsilank s gal jo duoti paklausim , kuriuos magistrai rytojaus dien atsakydavo,, patiekdami *determinatio*. Iš šit disput išsivystydavo raštiški moksliški traktatai — *quaestiones disputatae*.

Viduriniai amžiai šiais dviem pagrindiniais d stymo b dais apskritai pasitenkindavo. *Lectio* supažindydavo su tuo, kas jau yra laim ta, o *disputatio* siekdavo sigyti metodo, leidžian io užsiimti moksline k ryba, ir miklumo j panaudojant. Taigi, iš vienos pus s buvo konservuojami senieji turtai, o iš antros — ugdomi nauji. Tuo anuomet moksle galime buvo pasitenkinti, juoba, kad virš to special s mokslai — sakysime, medicina — aps iai ir eksperimentuodavo.

Ta iau tokios geros nuomonės nebuvo vidurini amži paveld tojai ir kartu j aršiausi priešai — humanistai, visumoje išniekin š d stym . Ši kritika be abejon s teisinga, kiek ji pliekia v lesn s scholastikos reiškinius. Bet bendrai pa mus, joje pasitaiko perd jim , su kuriais nesutinka n šio laikotarpio žinovai — nekatalikai, kaip, sakysime, Paulsenas. Jis ne tik ne vienu atžvilgiu gina scholastikus nuo humanist , kurie, kaip „sekan ioji karta“, iš prigimties negal jo sutikti su savo pirmatakais mokslė, panašiai kaip s nus paprastai netiki tuo, kuo tik jo t vas, bet dar taip g risi, sakysime, disputais, jog dr sta pacituoti š , tikrenyb j net nepatvirtint , padavim apie Duns Scot : „Kai d l disput , tai viduramžis vargu bus klyd s d l j vert s. Jie be jokios abejon s tiko vienu momentu sumobilizuoti didel kiek žini ir parodyti steb tin išsilavinim argumentuojant. Apie Duns Scot štai kas pasakojama: Jis atvyko 1304 metais iš Oxfordo Paryži , kur dideliame dispute gyn prieš domininkonus pranciškon paži ras apie nekalt Mergait s Marijos prasid jim . Svar s buvo tie argumentai, kuriais jis buvo puolamas. J buvo apie 200. Be pertraukos jis j klaus si atydžiai ir nesijaudindamas. Paskui juos visus

¹ *Paulsenas* savo knygoje stengiasi b ti objektingas, nors ir numato visus tuos sunkumus, kuriuos jam teks pakelti iš pus s t , kurie pasitenkino nekritiškai pakartoti ne j suformuluotus, ne j nei patikrintus pasakojimus. D l to ir apie scholastikos d stymo b dus nesivaržydamas taip atsiliep : „Apie šios mokymo sistemos vert sunku k nors bešališkai pasakyti. Humanistai nepludami nesugeba apie j n kalb ti... J nuomon iki ši dien . .. nekritiškai buvo priimta. Bet lygiai taip b t galima be atodairos priimti ir romantizmo nuomon apie apšvietos laikotarp . .. Kiekvienos istorin s formos yra jau toks likimas, kad j su neapykanta ir paniekiniu išstumia kita besiveržianti gyvenimo forma. Istorijos uždavinys yra praeit suprasti iš tos reikšm s, kuri ji tur jo pati sau, — uždavinys, kuris dažnai reiškia t pat, kaip praeit gelb ti nuo ateinan i kart pasmerkimo... Gera valia sigilinti [scholastin s filosofijos mokymo metod] vis slopinama nuovargiu. apiman iu t , kuris pakliuvo ši , mums. . . svetim literat r ir kuris ne nuo jaun dien prato tok m stymo b d ... Ta iau ar tas atsitinka vien tiktai su viduramži filosofija? Ar Hegeliui arba Fichtei sekasi šiandien geriau?.. O ar kitaip sekasi patiems humanistams, tokiems, kaip, pav., Erazmui arba Eobanui, kurie buvo tvirtai sitikin raš amžinybei? Argi j humanistiškas moralizavimas, j eil raš iai ir deklaracijos n ra lygiai taip palaidoti dulk se, kaip ir scholastik kvestijos bei distinkcijos? Ir ar neateis pagaliau toks laikas, kada tie visi begaliniai filosofiniai, istoriniai, gnoseologiniai ir psichofiziniai dabarties tyrin jimai sunyks lygiai taip li dnai, kaip kad mums scholastin ir spekuliatyvin filosofija, humanistin gražbylyst ir varginga XVII. šimtme io poliistorija? Tai aš sakau ne tam, kad padarytume išvad , jog mokslin s pastangos iš viso yra bergždžios, bet kad j vert gl di tame, kiek jos padar savo amžiui. Yra neteisinga mokslini siekim vert matuoti pagal tai, kiek v lybesnieji laikai ir mes patys gal jom jais pasinaudoti.“ (I, 4 ss).

Gal bus ne pro šal šioje vietoje sužinoti, kas yra tas, taip dr siai kalb s, autorius. „Aš nesu katalikas ir nemanau juo b ti“, sako apie save Paulsenas pratartry prie antro leidimo (XXIV. p.). „Gim s ir išaukl tas protestantizme, savo sitikinimais aš ir šiandien protestantas... Šis mano protestantizmas,, ta iau, negali man sukliudyti pasteb ti ir pripažinti tai, kas yra gera ir vertinga katalik pasaulyje tiek viduramžy, tiek naujuosiuose amžiuose... kaip lygiai negali man s sulaikyti matyti

mintinai su stebtinu tikslumu pakartojo, išrišdamas kebliausias sunkenybes ir painiausiai suraizgytus silogizmus taip lengvai, kaip Samsonas sutrauk Dalilos panius. Pagaliau jis dar pridėjo daug svarbių argumentų, kuriais parodė, kad Švenčiausioji Panelė yra pradėta nesutepta gimtina nuodme. Universitetas buvo tiesiog sužavėtas jo rodinį aiškumą ir suteikė Scotui *doctor subtilis* titulą ...

„Ar tokie grynai formaliniai nagrinėjimai padidina mūsų nusivokimą apie dalyką prigimtį,“ taip Paulsenas baigia savo citatą iš Bulaeus *Hist. univ. P. IV, 70*, „turim pilnais teisėmis paabejoti. Tačiau man išrodo, esą, neabejotina, kad jie buvo tinkami paruošti proto pajūgas, ypač formalistiskam darbui — greit susivokti, analizuoti ir argumentuoti. Kad vadovaujant viduramžio filosofai dialektini bei metafiziniai problemų suvokime ir išsprendime pasižymėjo aštriu protu ir dideliu virtuoziškumu juo naudojantis, negalės užginčyti nė vienas, kuris kokiu nors būdu arčiau su jomis susidūrė.“¹

Iš šito pasakojimo matyti, kad viena svarbiausių priemonių, filosofiniame darbe dirbant, viduriniai amžiai laikė *logiką*. Iš tikrųjų, scholastika, nukrypusi abstrakcijai, t.y., tokiu sritį, kur aptariant, distinguojant, rodant, disputuojant ir sistematizuojant besivokė nieku gyvu neapseisi, pagaminosi ištinis terminų žodyną ir juo savo raštuose, paskaitose, disputuose plačiai ir sumaniai naudojosi. Be tos terminologijos buvo ne manomas joks spekuliatyvus darbas. Kas nemokėjo logikos meno ir nesugebėjo naudotis juo subtiliais niuansais, negalėjo nei pasirodyti moksle, o ypač tuose dažnuose dialektikos turnyruose, kur proto riteriai rungėsi dėl aukščiausio tikslo — dėl tiesos. Tai nebuvo kokio fantomo gaudymas, kur ambicija ir sivaizdavimas turėjo atstoti trūkumą gali, nes, nes reikalas buvo visai realus ir vertas heroiško, viršžmogiško pastango, juk — *universalia sunt realia*.

Ši centrinė mintis viduriniuose amžiuose mokslininkus tiesiog uždegė bei suteikė jiems galingą jėgą. Jie svaigo nuo tos minties, kad tai, ką jie galvojo, nėra efemeriškas žaislas. Dėl to jie *magister* statė šalia *sacerdos*,

ir išvardinti tai, kas kitoje pusėje [protestantizme] yra nevykusio, net išstatant save pavojų būti cituojamam katalikų polemikoje, kaip protestantų liudininkas prieš protestantizmą.“ (I, p. XXVI).

Savo nuomonę apie scholastiką šis retas dr. suolis pareiškė dar 1884 m., kada jos istorija menkai tebuvo žinoma. Reikia manyti, kad Paulseno vertinimas būtų buvęs dar teigiamesnis, jei jis būtų sulaukęs naujesnių tyrinėjimų, atskleidžiančių daugybę naujų, perdomių faktų, itin paryškinančių ir nuskaidrinančių tradicinę scholastikos vaizdą.

¹ *Paulsen I*, 42 s.

kurio rankose duona virsta Dievo Knu, ir *imperator*; turinio savo valdži iš Dievo. Moksl apgaub absoliutiškumo aureol .

Tod l nenuostabu, kad tas dvasios rungtynes trauk ištisos mas s, kurios, nelyginant graikai per savo olimpiadas ar modernusis pasaulis savo stadionuose, aistringai pergyveno šias kovas, kur gr m si *taip* su *ne*, *prieš* su *už*, kur prieš kiekvien teigim stojo *bet* ir *jei* ir dalyviai tiesiog azartišku užsidegimu pritardavo ia teig jui, ia jo oponentui, atsižvelgdami argument tvirtum bei dialektin miklum . ia, kur rungtasi d l aukš-iausi vertybi bei m ginta spr sti giliausios ir esmingiausios problemos, publika pagilino savo paži ras, patikrino savo gyvenimo kompas ir kartu atsigavino bei persi m tokiu mokslo entuziazmu, kokio ir šiandien plaijajame pasauly nelengva rasti. Kas žav jo aukštuosius, persimet ir žemesniuosius, padariusius netrukus iš miklaus savo oponento dialektinio sumušimo net sport . Toks profanavimas nemažai pad jo šiam subtiliam galvojimo menui virsti tuš ia termin akrobatika. Ta iau tas nesumažino reikšm s scholastikos sukurtos logikos, aktualios dar ir šiandien.¹

Kaip logika buvo svarbiausia scholastinio darbo priemon , taip *metafizika* žymiausia jos sritis. Atsimindama apaštalo žodi: *quae sursum sunt, quaerite*, scholastika pažinimo pastangas daugiausia pakreip amžinyb . Tiesa, joje netr ksta gnoseologijos, psychologijos, etikos ir panaši nagrin jim — kaip, sakysime, sakmiai parodo Aleksandro Halie io, Bonaventros, Alberto Didžiojo ir paties Tomo psychologijos bei kitok darbai — ta iau atitinkamai scholastikos palinkimui spekuliacij , metafizika buvo ir pasiliks m giamiausia jos sritis.

Nors joje gambiai buvo filosofuojama, ta iau ne vienas, tik s filosofijos priklausomum nuo teologijos, šiam darbui daug reikšm s nepriškyr . Šitokius kritikus matomai paveik žodis — *Philosophia - ancilla*

¹ Taip sakysime, ši dien žmogus naudojami daugybe termin , kilusi iš šios logikos, kaip štai: *agens, movens, motyvas, mediumas, modus, vitališkai, animališka, per se, quod non*, kokio nors dalyko *ratio, terminus a quo, terminus ad quem, conditio sine qua non, per excellentiam* (cf. pranc. par excellence) ir t.t. — Willman O., Philosophische Fachausrücke, München ³1933, p. 104.

Ir Paulsenas (I, 51 s.) iškelia scholastin s logikos nuopelnus kuriant naujus terminus: „Tie visi naujai sudaryti abstraktiški išreiškimai: *substantia, essentia, existentia, quantitas, qualitas, identitas, causalitas, finalitas, quidditas; haecceitas*, kuriuos humanistiškieji zaunytojai žioplams paprastai pristato esant *monstra* ir *portenta*, atsirado betgi iš tikro reikalo... Daugumas j yra sudaryti, artimai prisilaikant Aristotelio termin . Kad jie n ra nereikalingi ir beprasmiški naujadarai, geriausiai parodo tas, jog jie, nepaisant vis humanist pasipriešinim , prigijo ir at tiesioginiai ar išversti per jo modernišką kalbas.“

Cf. dar kito nekatoliko, R. Euckeno *veikal* „Geschichte der philosophischen Terminologie“, Leipzig 1889.

theologiae. Bet ar galima t maksim taip suprasti, kaip daro scholastin s filosofijos savystovumo neig jai? Bandant atsakyti, reikia pirmiausia konstatuoti, kad tasai posakis tikrai pasitaik scholastikoje ir., b tent, šv. Petro Damianie io (1007-72) raštuose,¹ kur jis seka Aristotelio pasakymu: „Ji [t. y. pirmoji filosofija arba] yra tasai mokslas, kuris labiausiai gali pretenduoti vadovauti moksliniam darbui. Jai pasi-priešinti kiti mokslai, kurie yra tarsi verg s (), negali, nes jos ob- jektas yra galutinis (m s) tikslas ir g ris, d l kuri viskas egzistuoja.“

Panašiai ir daugiau senov s išmin i kitas mokslo šakas laik *ancillae philosophiae*. Tuo jie visi nor jo pasakyti, kad moksl šeima yra *Societas inaequalis*, kur, toli gražu, ne visi nariai yra lyg s.

Mint , kad mokslai turi savo hierarchij , palaiko vis amži mokslinin- kai. Taip, sakysime, humanistai iškl filologij . Kiek v liau, 16. šimtme ty, Baronas Verulamietis paskelb empirinius mokslus vadovaujan iais, o 17. šimtme io *methodus geometrica* atstovai suteik pirmenyb matematikai. Neapsieina be tokios virš n s ir Kantas savo *Streit der Fakultäten*, priskir- damas transcendentalinei filosofijai teis kontroliuoti visas kitas mokslo šakas. Pagaliau ir nauj j laik pozityvizmo t vas Comte'as kalba apie „moksl hierarchij “. Gerai siknis mokslo istorij , rastum m dar daugiau bandym hierarchiškai sutvarkyti vairias mokslo šakas, nes beveik n ra mokslininko, tikra to žodžio prasme, nesuprantan io, kad visos šakos viena kitai tarnaudamos sudaro tikt piramid , kurios virš n m gina siekti vis priežas i priežast . Skiriasi jie dažniausia tik atsakymu klausim , kuriam mokslui priskirti t aukš iausi , garbingiausi viet . Taigi, iš esm s Petras Damianietis nieko n ra pasak s, kas gal t žeisti profaninius mokslus bei j atstovus. Tiek d l paties principo.

Toliau domu, kuria tvarka mokslai sudaro t hierarchij , kurie iš j sudaro tos piramid s pamat , ir kurie jos virš n ? tai kiekvienas amžius atsako pagal savo paži ras, statydamas priek t j moksl , kuris jo many- mu geriausiai nušvie ia esmingiausius klausimus. Tad, ar tas, kuris Com- te'ui pripaž sta teis mokslus suklasifikuoti tam tikru hierarchiniu b du, gal s paneigti toki pat teis Petru Damianie iui ir vien d lto, kad šis tikin j vidurini amži s nus pirmenyb dav teologijai?

Gindami Damianiet nuo neužsipelnyt priekaišt , bet gi nemanome užstoti jo silpnyb s, kuri yra daugiausia metodinio pob džio. Kovodamas su racijonalistin s dialektikos pretenzijomis rišti bet kokius klausimus ir teologijos srity, jis puol kit kraštutinum — reikalavo proto pasi-

¹ Op. Paris, 1743, III, 312.

davimo tik jį. Tuo sudar tok pan-teologizm , kuris aiškiai nebeskyr profanini moksl nuo teologijos ir suved proto uždavinius ne tikim minimum .

Šitame teologijos santyki su profaniniais mokslais neaiškume ir tik - jimo rib bei proto kompetencij nenustatyme ir gl di Petro Damianie io silpnyb . Ta iau ji neigiamai neatsiliep did scholastikos darb , nes — kaip toliau dar matysime — jos genijai, o ypa Albertus Magnus su Tomu Akvinie iu, sugeb jo dar laiku išnarplioti š problem kamuol .

Gr žtant prie vidurini amži filosofijos, o ypa metafizikos pam - gimo, reikia pasakyti, kad tas ta iau nenustelb kit moksl . Sakysim, gamtos mokslais per vis t laikotarp taip domautasi, jog renesanso ne - begalima laikyti — kaip m gavo daryti 19. šimtmetis — pirmuoju moder - nišk j gamtos moksl ugdytoju.¹ T patvirtina, kad ir šie, ia pripuola - mai cituojami, faktai, kuriuos, vartant naujausi šios šakos literat r , leng - vai keleriopai galima padidinti:²

Pirm j anatomij lotyniškai paraš benediktinas Afer'is († 1087) vie - nuolyne Monte Cassino. Lavon skrodimai ir autopsija dar apie 1200 metus praktikuota popieži medicinos mokykloje Romoje.³ Pirm anatomijos vadov l par pino gydytojas Modino Bolonijoje maždaug kartu (1320) su didžiomis teologijos ir filosofijos *Summomis*. Kad ir chirurgijos menas buvo išsivyst s, rodo Gustl'io *Geschichte der Chirurgie und ihrer Ausübung*, kur vidurini amži chirurgijai pašven iama 300 puslapi . Tai patvirtina ir jo kolega Pagelis antrame veikal *Handbuch der Geschichte der Medizin* tome, pažym damas, kad tarpas nuo 1200 iki 1500 met „buvo vienas žy - miausi epoch modernioje chirurgijoje.“ Kad visa tai tiesa, gyvai paliu - dija Lafranchi, paraš s dar 13. šimtmetį veikal *Chirurgia magna* ir pa - dar s kraujo apytakos bei nerv sistemos srity išradim , kurie dar ir šian - dien dom s. Rodo tai ir Guy de Chauliac, vad. „moderniosios chirurgijos t vas“, kuris antroje 14. šimtme io pus je darydavo komplikuotas galvos kiaušo ir pan. operacijas. Jis savo veikal apie chirurgij dedikuoja

¹ Ta tema pakartotinai yra raš s kauniškis, prof. Pr. Dovydai io leidžiamas, *Kosmos*.

² Cf. *Strunz* Geschichte der Naturwissenschaften im Mittelalter, Stuttgart 1910. — *Dieppen*, Geschichte der Medizin (Mittelalter), Leipzig 1914. —

³ Bažny ia n ra draudusi studijuoti anatomij , kaip neretai tvirtinama. Ji tik (per Bonifacij VIII.) neleido virsi per Kryžiaus karus kritusi lavon , kas buvo kartais daroma su tikslu tokiu virinimu atskirti kaulus, kuriuos toliau gabendavo Europ ir ia laidodavo. Kita proga Sikstas IV. draud slaptai lavonus iš žė - m s iškasti ir pavogti. „Popiežiai niekad nedraud skrosti lavonus mokslo tikslais, priešingai, tai daryti leido universitetams, kaip *expressis verbis* rodo daugelio medicinos fakultet seni statutai.“ — *Hyrtl*, Lehrbuch der Anatomie des Menschen, Wien 1885, p. 50.

buvusiems mokytojams, o ypa tam, su kuriuo kartu dirbo popieži išlaikomoje staigose.¹

Kad ir patys didieji scholastikai dom josi gamtos ir panašiais mokslais, matyti ir iš Alberto Didžiojo, pašventusio jiems didel savo laiko dal . Kiek tas darbas buvo vertingas, parodo tas faktas, kad dar šiandien jo *Botanika* laikoma savarankišku veikalu.² Jessenas liudija, kad Alberto *Botanika* „pilnai pravedama gerai apgalvot , logišk visumos plan , viršija visus savo pirmatakus ir ne vien savo p dini ... Jis surankiojo iš visur elementus augal morfologijai sudaryti... Jo , kininkavimo principai' pad jo pagrind visai agronomijos literat rai.“³ Apie kitus scholastus Gruppas pasakoja, kad optika užsiimdav Theodorichas Freibergietis, Vitelo, o ypa Rogeris Baconietis. „Šis jau suprato šviesos spinduli l žim lietaus lašely ir tuo remdamasis išaiškino laum s juost ... Jis žinojo padidinimo stikl ir tur jo supratim apie ži ronus. Ir parako elementai jam buvo žinomi.“⁴ Jis taip pat nujaut , kad gali b ti automobiliai ir l ktuvai.

Bet per toli nueitume, min dami ia visus Rogerio, perdm eksperimentus pam gusio, išradimus ir ateities vizijas arba išvardindami tuos skaitlingus Alberto bandymus, padariusius j kit akyse tiesiog legendarine fig ra. Pakanka pabr žti, kad ši dviej scholastik ir j neret vienmini bei amžinink darbai leidžia tvirtinti, jog viduriniams amžiams priklausodaugumas t laur , kurie ligšiol taip nekritiškai buvo skiriami renesansui.

5. MOKSLIN S VEIKLOS TIKSLAS

Visa šio darbo organizacija, jos veikimo b dai, priemon s ir t.t. tur jo vien bendr tiksl — sukurti didžiul *syntez* .

Scholastikai šis sintetiškumas buvo gimtas. Ji nor jo visus apgalvotai surinktus fenomenus planingai sud lioti ir taip išvesti grandiozišk gamtinio ir antgamtinio pasaulio piramid . D l to ji neužsidar specialyb se, nepaskendo smulkmenose — jai nebuvo nieko svetimesnio, kaip nuo siekiamos visumos atitraukianti, savimi pasitenkinanti, be horizont analiz .

Šis sintetiškumas tipiškas visiems viduriniams amžiams. Juose visa buvo tam tikr hierarchij pagalba susintetinta. Taip, sakysime, jie iš-

¹ Cf. *Rost H.*, Die Kulturkraft des Katholizismus, Paderborn ⁴1930, p. 96 s.

² *De vegetabilibus libri VII.* Veikalas išleistas Meyer'io ir Jenssen'o, Berlin 1867.

³ Cf. *Jessen*, Botanik p. 127. — Cf. dar *Kiliermann*, Die Vogelkunde des Albertus Magnus, 1910. — *Strunz F.*, Albertus Magnus. Weisheit und Naturforschung im Mittelalter, Wien 1926. — *Sartor P.*, Introduction of the history of science II, Washington 1931, paduoda dešimties puslapi bibliografij apie gamt tyrin jant Albert .

⁴ *Grupp G.*, Kulturgeschichte des Mittelalters, IV. Band, Paderborn ³1924, p. 239 s.

ved tam tikr pasaulišk linij , kuri nuo valstie i ir miestel n per feodalus ir grafus su herzogais kilo prie karali ir imperatori . Kita to- kia linija buvo bažnytin , vedanti nuo tikin i j per kunigus ir vyskupus kardinolus ir pagaliau popieži .

Šis atbaigtos visumos sieki s viduramžiškumas taip pat ir meno bei mokslo srityse m gino savo priemomis atvaizduoti didži buit . Tokiu b du architekt ra suk r vad. gotikos stili , o mokslas — scholastik .¹ Kaip statybininkai krov akmen ant akmens, kol smaili katedros virš n skrod dang , taip filosofai d jo fakt prie fakto, argument prie ar- gumento, kol nuo pat negyvosios gamtos per gyv nij , žmonij ir angelus buvo pasiekta pati Dievyb . Ir tai nebuvo koks dialektiškas žaidimas ar fariz jiška sukyb , bet rim iausias gyvenimo uždavinys.

Šios dang besistiebian ios linijos traukte trauk kiekvien aukštyn, tuo duodamos visam gyvenimui ir impuls ir krypt . Kadangi visi prie to derinosi, tai vidurini amži darbai yra kiek beasmeniški. Ir b tent, ta prasme, kad veik jai, m s atveju filosofai, nesiverž ž t b t tur ti savo individualini paži r , bet steng si geriausiomis savo j gomis tarnauti bendrajai id jai. Ta iau tas nereiškia, kad an laik mintytojai b t buv schemas be gyvyb s ir tipai be kraujo. Anaip tol. Beveik kiekvienas tu- r jo savo aišk charakter , kuriuo iškart išsiskyr iš vis . Psichologiška- sis Abaelardas, gamtos mokslus siraus s šv. Albertas Didysis, visk per- mat s šv. Tomas Akvinielis, mistiškasis šv. Bonavent ra, kritiškasis Roger Baconas — visi jie buvo ryškios asmenyb s. Jiems n kiek netr ko m s laikais taip vertinamo aktualumo ir gyvenimiškumo.² Bendra j darbo žy- m buvo kaip tik šiandien taip aukštai keliamasis *Sachlichkeit*, t. y., šaltas, nesuinteresuotas objektingumas, nes jie troško palenkti savo j gas pasku- tiniam tikslui, o ne tiksl savo užgaidoms. Tam kiek gal dami šalindavo iš savo studij jausmus ir visa, kas kvep jo subjektingumu.

Šitaip nusiteik sintetizuodami, netik tai susilauk brang talki- nink Aristotelio asmeny. Tiesa, iš kart neatrod , kad šis pagoniškos kul-

¹ Ir teologijoje pasireiškianti mistika, tikra scholastikos sesuo — o ne prie- šinink , kaip vidurini amži dvasi mažai pažin medievistai band nustatyti —, savo esme yra „gotiška“, t. y., vertikali, sijungianti ir pabr žianti bendr sintetišk- kum .

Cf. šiuo klausimu tarp ko kito: *Bernhart J.*, Die philosophische Mystik des Mittelalters, München 1926. — *Grabmann M.*, Mittelalterliches Geistesleben, Mün- chen 1926. — *Bernhart J.*, Bernhardische und Eckehartische Mystik etc., Kempten- München 1912. — *Wechssler E.*, Deutsche und französische Mystik (Eckehart- Bernhard), *Euphorion* 30, Stuttgart 1929. — *Zahn* Einführung in die christliche Mystik, Paderborn 1922.

² S ryšy su tuo domu paskaityti, k sako apie scholastik šiaip katalik atžvil- giu labai netolerantingas *Th. Ziegler* (Ueber Universitäten und Universitätsstudium, Leipzig 1913, p. 4.).

t ros atstovas nešt laim krikšioniškam mokslui, nes jo turtai buvo atplukdomi gana drumsios arab ir žyd filosofijos srovės, kuri nesulaukiamai pavar vakarus agresingasis islamas.

Ne pirmą kartą islamas grasino krikšioniškiems vakarams. Dar keli amžiai anksčiau jis, nesitenkindamas už mūsų šiaurės Afriką, šv. Augustino tarsi višk, persikėlė Ispanijai ir 8. šimtmėsio pradžioje net veržėsi krikšionys kultūros centrą — Paryžį. Jis jau buvo perkopęs Pirėnų kalnus ir pasiekęs Pietų Prancūziją, kai Karolio Martelio pagaliau ties Tours ir Poitiers (732) buvo atmuštas. Prie pat savo tikslo suklypus, vistiek vėl si anksčiau ar vėliau laimėti vakarų kultūros širdį. Iš tiesų — 12. šimtmečiu jis antrą kartą nulipo nuo Pirėnų ir vienu, nekieno netrukdomu, maršu pasiekė Paryžį. Tik šį kartą pat Europos centrą prasiskynė keli ne žvangantais kardais, o dvasios ginklais — knygomis ir mokslu. O tas mokslas buvo tik kaminioji Aristotelio filosofija.

Ta filosofija arabai buvo sutikę Sirijoje ir Persijoje ir atvežę pas save, kur ją apdirbo aibgabi mahometon. Būdami daugumoje gamtininkai ir medikai, jie nemažiau už spekuliacijų ugdė patirtinius mokslus, kur — sakysime, chemijoje, mineralogijoje, fiziologijoje — pasiekė tokių laimėjimų, kad krikšionys nespėjo iš jų pasimokyti. Tas polinkis patirtą atspindi ir jo metafizikoje, kur dialektiką atsveria gamtos filosofija. Tipiškas tam pavyzdys yra Avicenna (980—1037),² kuris, kartu spekuliatyvine ir empirine kryptimi veikdamas, pasižymėjo ir metafizikoje ir medicinoje. Tokia plačia filosofine veikla jis tiek prisiartino prie stagirio atstovaujamo filosofo tipo, jog buvo vadinamas „trečiuoju Aristotelium“. Pat Aristotelį plačiausiai išnagrino, bene vis arabų filosofų žymiausias, Averroesas (1136/98).³ Tą darbą atliko su tokia savo mokytoji meile, jog buvo vadinamas *Komentatorium*. Iš Ispanijos, kur Averroesas dirbo, jo veikalai smarkiai paplito ir krikšioniškame pasaulyje. Vienoje Venecijoje jie buvo per 50 kartų išleisti; dėl to nenuostabu, kad nemažai jo idėjų prigijo. Taip, sakysime, ne vienas jo paveiktas išpažino jo mokslą apie apskritai veikiantį protą, egzistuojantį vienu sau už individualių. Jie tikėjo, kad žmonės participuoja tame protė, juo galvoja ir, atsižvelgdami į tai, kad protas traukia savo emanacijas vėl save, buvo sitikinai, neturę savo nemarios sielos ir individualios amžinos egzistencijos.

Nuo šio arabų mokslo priklauso žydai, kurių žymiausi yra Avicenna (1020-70) ir Maimonides (1135-1204).⁴ Pastarasis, subren-

¹ Cf. *Goldziher Ig.*, Die islamitische und die jüdische Philosophie, (Kultur der Gegenwart, 4. Bd.) 1912. — *Ueberweg-Geyer*, Grundriss, 11928 (M. Horteno studija). — *Talamo*, L'Aristotelismo nella storia della filosofia, Siena 1900.

² *Horten M.*, Die Metaphysik Avicennas etc, Halle 1907-09.

³ *Horten M.*, Averroës, Bonn 1920.

⁴ Cf. Goldziherio veikalai.

dęs Averroës'o poveiky, taip garbino Aristotel, jog ortodoksiškoji žydijs apkaltino es „pardav s šventus raštus graikams“.

Nors ši filosof raštai ir n ra visai savarankiški darbai, ta iau jie smalsiai buvo skaitomi. Jiems prapliti itin pad jo plat s žyd pirkli santykiai. Žydai niekur nepamiršo kartu su prek mis išreklamuoti ir savo „Aristotel“. Tod l žyd mokslin taka siskverb visur, kur tik siek j prekybos ryšiai. O kur j n ra?

Visa ta imponuojanti, mahometoniškai bei žydiškai nuspelvinta graik id j mas dabar, daugiausia tarpininkaujant Ispanijai, kur mahometonai tur jo dideli kult ros centr — prisiminkime tik Cordov su puse milijono gyventoj, trimis t kstan iais maldos nam ir atitinkamu skai iumi mokslo staig! — buvo gabenama ir Vakar pasaulio centr. Islamas už Paryžiaus vart! Jis pasiryž s paimti ir garbingiausi krikš ioniškos dvasios tvirtov — Sorbon.¹

Blogai, nes ir pa ioje tvirtov je n ra vienyb s. Mat, Aristotelio sistema daugel ir ia sužav jo. Juk tai buvo pirmoji didingai vieninga mokslo sistema, su kuria vakar mokslininkai susitiko. Prisiminta, kad ir daugpusiškasis Augustinas tokios nebuvo suk r s. Jo galvojimas perdaug buvo platoniskai spekuliatyvus ir per mažai aristoteliškai empiriškias, kad b t gal j s atbaigt min i visum sukurti. Taigi, Aristotelis atideng nustebintiems vakar mokslininkams visai nauj pasaul. Bet antra vertus, tai, kas atgabenta stagirio vardu, buvo storu islamišku (ir žydišku) sluoksniu pridengta. Džiugu ir kartu baisu d l tokio radinio. Nuomon s ia bematant suskilo.² Vieni — daugiausia pranciškonai, kaip antai Aleksandras Haliotis, šv. Bonavent ra ir jiems artimas Heinrichas Gentietis — nenor jo dar nepatikrint naujenybi d liai atsakyti nuo sen autoritet, o ypa nuo šv. Augustino, per tiek šimtme i patenkinusio ir aukščiaušius intelektualinius reikalavimus, ta iau kiti be ypating rezerv prim suarabint Aristotel. J vadas buvo gaivalingasis Sigeris Brabantietis.³ B damas Paryžiaus universiteto filosofijos (vad. artist) fakulteto narys, panaudojo visus savo gabumus Aristoteliui išaiškinti jo komentatoriaus Averroës'o dvasioje, kuo jis jo kolizij su Bažny ios atstovaujama ir to paties universiteto teologijos fakulteto ginamu mokslu. Šis ypa negal jo priimti t — v liau (1270 ir 1277 m.) Paryžiaus vysk. Tem-

¹ *Wüstenfeld*, Die Uebersetzungen arabischer Werke in's Lateinische, Göttingen 1877. — *Wüstenfeld*, Die hebräischen Uebersetzungen des Mittelalters und die Juden als Dolmetscher, Berlin 1893. — *Grabmann M.*, Forschungen über die lateinischen Aristoteles—uebersetzungen des 13. Jahrh., München 1916.

² *Hertling*, Wissenschaftliche Richtungen und philosophische Probleme im 13. Jahrhundert, München 1910.

³ Apie ši dviprasmišk fig r tarp ko kito cf. *Mandonnet R., O. Pr.*, Siger de Brabant et l'averroïsme latin au XIII-e siècle, 2. t., Louvain 1908/11. — Sigeris 1282 m. savo sekretoriaus buvo nužudytas.

pier'io pasmerkt tezi , tvirtinan i žmogiškojo intelekto vieningum (monopsichizm), neigian i asmenišk nemiryb , skelbian i pasaul esant amžin kaip pats Dievas ir išpaž stan i kosmišk bei psichologišk determinizm .

Sigeris, matydamas averroizm prieštaraujant krikšioniškam mokslui, steng si š — ir kartu save — išgelbti vad. „dvejojpos tiesos“ d snio pagalba, tvirtinan io, kad kas filosofijoje gali b ti teisinga, tas teologijoje gali b ti laikoma klaidinga ir atviršk iai.

Iš greitai tarp augustinist ir averroist užsimezgan i disput išsiplotojo aštr s viešginiai, kurie, intrig kurstomi, išaugo triukšmingas kovas, sukelian ias visuomen je tirštus aistr debesius, tykojan ius galutin ties aptemdyti. Ir buvo pagrindo bijoti, krikšionys mokslininkai, taip tarp sav s besiriedami, palaidosi krikšionišk j moksl . Bet štai, lemianiuoju momentu kovos lauk atskub jo vad. konkordistai su Tomu Akvinieiu priešaky.

6. ŠV. TOMAS AKVINIETIS (1225-74)

Kadangi statomas uždavinys pranoko ir gabiausio mokslininko j gas, tai Tomui Akvinie iui Apvaizda dav eil pirmatak , kuri žymiausias — *Albertas Didysis* (1193-1280).¹ Šis, b damas begalinis eruditas (*Doctor universalis*), surinko kiek galint pilniau krikšioni mokslinink , arab bei žyd skintus mokslo vaisius ir išleido plat Aristotelio rašt komentar , kuriuo iš grubi lukšt išaiž „krikšionišk j“ Aristotel . Tuo jis esmingai prisid jo prie Aristotelio recepcijos ir suteik savo mokiniui Tomui didesn dal reikiamos medžiagos. Taip pat pareng j esmingam scholastikos darbui, kurio esm buvo, pasinaudojant Aristotelio metodu ir sistematika ir vis atsižvelgiant Apreiškim , perdirbti ir išvystyti stagirie io moksl vien atbaigt krikšioniškos filosofijos sistem .

Toks, nors savyje ir vieningas, uždavinys ap m ta iau vis eil specijali , paruošiam darb . Tokiais, pav., buvo Aristotelio išdirbto metodo ir jo patiekt davini pagalba rodyti krikšioniškos teologijos tradicijos

¹ Albert von Bollstaedt gim Lauingen'e, Švabijoje. Studijavo Paryžiuje ir Paduoje, kur 1223 m. stojo dominikon orden . V liau d st su dideliu pasisekimu tarp ko kito Paryžiuje (1245 ss.) ir Koelne (1248 ss. ir 1258-60), kur jo mokini tarpe buvo ir Tomas Akvinietis. Kur laik — berods nuo 1256 iki 1258 m. — Albertas vieš jo ir Romos kurijoje, eidamas *magister s. palatii* pareigas. Mir Koelne. 1622 m. buvo beatifikuotas, o 1932 m. paskelbtas šventuoju ir Bažny ios mokytoju.

Apie Albert cf. *Wilms H., O. Pr.*, 1930; *Doms H.*, 1930; *Schneider A.*, 1927; *Strunz F.*, 1926; *Hertling G. von.*, ²1914. — Skaitytina taip pat *Mandonnet O. Pr.* studija apie Albert , tilpusi *Dictionnaire de théologie catholique*, I. t. Toliau dar cf. *Pelster*; *Kritische Studien zum Leben und zu den Schriften Alberts des Grossen*, Freiburg i. Br. 1920. — *Grabmann M.*, *Der Einfluss Alberts d. Gr. auf das mittelalterliche Gefstesleben*, Innsbruck 1928. — Visa literat ra apie Albert tiksliai sužym ta *Laurento* ir *Congario* bibliografijoje „Essai de bibliographie Albertienne“, tilpusioje žurnale „Revue Thomiste“ 1931.

harmoningum . Toliau teko — kiek leido paties objekto charakteris — tik jim protu pagrįsti ir, pagaliau, vis tokiu būdu laimėti žinojim suvesti vien prasming vienum , t. y., sukurti diding sintez . Tiesa, toki buvo sudar s ir pats Aristotelis, bet ji atvaizdavo tik natūral j pasaul . Jos vietoje scholastika — daugiausia per Albert išsiaiškinusi, kiek panaudotini yra stagirio rezultatai —, pasinaudodama Apreiškimu, m s i kurti gamtin s ir antgamtin s visumos paveiksl .

To milžiniško krinio svarbiausias krjas yra šv. Tom as A k v i n i e t i s.¹ Gim s 1225 m. piet Italijoje graf šeimoje Tomas savo pirm išlavinim gavo Monte Cassino vienuolyne, kur buvo apgaubtas benedikti nišku išvidinumu ir supažindintas su gamtos mokslais. V liau per jo orientalizmo m g jo Friedricho II. kurt Neapolio universitet . ia pasisavino Aristotelio filosofij ir kiaurai susipažino su visais j atgabenu siais arabais ir žydais.² Taip nuodugniai iš j s stagirio, Avicenna ir Averroeso filosofijos kurs , 1245 m. atvyko tuomet kaip tik hegemonij moksle pasisavinant Paryži , kur j mok Albertas. Tas jau prieš tai tiek buvo sigilin s aristotelizm , jog dar anks iau už Siger buvo sugalvoj s pla i Aristotelio enciklopedij ir vispusiškai panaudoj s Averroes³ ir tuo tap s tikru krikštoniškojo aristotelizmo pagrind ju. Galima tat suprasti, kiek tos Tomo studijos, kurias nuo 1248 met su Albertu Kolne toliau var ,

¹ Iš pla ios literat ros apie šv. Tom A k v i n i e t i s pirmiausia min tini šie M. Grabmanno veikalai: Thomas von Aquin, München⁵1925. — Die echten Schriften des hl. Thomas von Aquin, Münster 1920. — Die Kulturphilosophie des hl. Thomas von Aquin, Augsburg 1925. — Einführung in die *Summa theologiae* des Thomas von Aquin, Freiburg i. Br. ²1928. — Die Werke des hl. Thomas von Aquin, Münster 1931.

Toliau cf. *Sertillanges A. D.*, S. Thomas d'Aquin, 2 t., Paris 1910. — *Gilson E.*, St. Thomas d'Aquin, Paris ²1925. — *Mandonnet P., O. Pr.*, Des écrits authentiques de S. Thomas d'Aquin, Fribourg ²1910. — *Mandonnet P., O. Pr.*, Les titres doctoraux de St. Thomas d'Aquin, *Revue thomiste* 17, 1919. (Cf. Grabmanno korekt ros veikale „Die echten Schriften des hl. Thomas von Aquin“, Münster 1920). — *Hertling G. von*, Augustinus-zitate bei Thomas von Aquin, München 1904. — *Rolfes E.*, Die Philosophie von Thomas von Aquin, Leipzig 1920. — *Rousselot P.*, L'intellectualisme de S. Thomas, Paris 1908. — *Endres A.*, Thomas von Aquin, Mainz 1910. — *Baumgartner M.*, Thomas von Aquin, (in Asfer, Grosse Denker, Leipzig (o. J.), I. — *Werner K.*, Der hl. Thomas von Aquino, 3 t., Regensburg 1858 ss. — *Schilling O.*, Die Staats- und Soziallehre des hl. Thomas von Aquin, Freiburg i. Br. ²1930. —

Cf. taip pat *De Wulf M.*, Geschichte der mittelalterlichen Philosophie, 1913, p. 290 ss. — *Stöckl A.*, Geschichte der Philosophie des Mittelalters. 2. Bd., 1865. — *Willmann O.*, Geschichte des Idealismus, 2. Bd., Braunschweig ²1907, 443 ss. — *Michelitsch A.*, Illustrierte Geschichte der Philosophie, 1. Bd., Graz 1933, p. 264 ss. *Ueberweg-Geyer*, Grundriss, 11. Aufl. § 36. — *Grabmann M.*, Geschichte der kathol. Theologie, Freiburg i. Br. 1933. — Geriausi Tomo bibliografij paduoda *Mandonnet-Destrez*, Bibliographie thomiste, Le Saulchoir 1921.

² Apie š: aristotelizmo ir orientalizmo akumuliacij Neapoly tarp ko kito rašo *Haskins Ch. A.*, Studies in the history of mediaeval science, Cambridge (U. S. A.) 1924, p. 242—326. Taip pat cf. *Kantorowicz E.*, Kaiser Friedrich der Zweite, Berlin 1927 ir *M. Grabmann'o* korekt ros prie šio veikalo studijoje „Kaiser Friedrich II. und sein Verhältnis zur arabischen und aristotelischen Philosophie“.

³ Cf. *Vaux R. de*, La première entrée d'Averroës chez les latins. *Revue des sciences philosophiques et théologiques* 22 (1933), p. 193-243.

buvo vaisingos. 1252 m. jaunasis magistras pats pradėjo paskaitas skaityti, ir bent, Paryžiaus universiteto teologijos fakultete, kur gyvai pajuto gretimam filosofijos fakultete sigalinti averroizmą. Kiek jis jau tuomet domavosi aktualiaisiais filosofijos klausimais, tarp ko kito, rodo jo *Quaestiones disputatae de veritate*. Paskui Tomas paliko Paryžį ir apsigyveno popiežiaus Urbano IV., o vėliau Klemenso IV. dvare, kur baigė Sorbonoje pradėtą *Summa veritate fidei catholicae contra gentiles*, ši žymiausi vidurini amžii krikščioniškos pasauliui rodo apologetiką, kurioje autorius pasirodo pilnai žinantis aristotelizmą ir sugebantis tinkamai vertinti arabų bei žydų traktatus.

Besiginįdamas su averroistais, Tomas skaudžiai pajuto stoką autentiškam Aristotelio rašytam tekstui ir dėl to su kmingesniame darbe per konfratrą Wilhelmą Brabantietį parpino tiksliai vertim iš paties originalo. Dabar, turėdamas po kojomis tvirtą žemę, Akvinietis kur kas drąsiau aiškino ir naudojosi Aristotelium. Tuo tapo žymiausiu stagirio komentatorium, galinčiu, be baimės suklysti, išdrįsti imtis kad ir sunkiausi bei rizikingiausi darbai, kokiais, sakysime, yra visais atžvilgiais taip garsi jo *Summa theologica*. Tačiau joje be Aristotelio „bendradarbiavo“ ir Augustinas bei kairieji neoplatonikai, nes Tomo platus horizontas neleido jam būti vienašališku.

Ši *Summa* pradėta rašyti 1265 m. Romoje, o baigta Paryžiuje, kur Akvinietis nuo 1268 m. antrą kartą profesoriavo. Ten jį, garsiausią filosofą ir žymiausią Aristotelio specialistą, buvo iššaukęs degantis reikalas, nes tuo metu Sorbonoje kaskart giliau leido šaknis Sigerio propaguojamas averroizmas, t. y., monopsichizmas ir panašios klaidos.

Pavestį jam misijai — rodyti ir atitaisyti averroistų klaidas atliko su prastu rimtumu ir pilnu nusimanytu traktatuose *De unitate intellectus contra Averroistas* ir *Contra magistrum Sigerum*.¹

Bet averroistai nebuvo vieninteliai jo priešai. Toki apsidarai radosi ir konfratrų tarpe, kuri senesnioji karta niekaip negalėjo susigyventi su mintimi, kad kovoje su kreivatikiškais naudojamas argumentais, paimtais iš pagoni. Tokios opozicijos Tomas susilaukė ir savo paties fakultete, ypač iš pusės savo kolegų pranciškonių, kaip rodo atkakli Jono Peckhamo su juo vedama kova. Ši per Tomą vykstanti teologijos racijalizacija bei aristotelizacija, tas lyg ignoravimas senų šventų autoritetų, (Augustino ir kitų Bažnyčios Tėvų), t. y., toks radikalus atsitolinimas nuo ligšiolinios mokslo tradicijos atrodė ne jam vienam perdėm pavojingas.

Tačiau Tomas nepabėgo. Kiek jis laikė tikru, gynė tiek prieš mirusius autoritetus — kad ir prieš pat Aristotelį su Augustinu — tiek prieš gy-

¹ Cf. *Grabmann M.*, Der lateinische Averroismus des 13. Jahrhunderts und seine Stellung zur christlichen Weltanschauung, München 1931.

vuosius oponentus bei intrigantus. Dėl pastarųjų ne vien kartą turėjo piln pagrįstą skystis savo mokytojo Šv. Alberto žodžiais: „Jie visokiais būdais trukdo filosofijos panaudojimui ir niekas jiems nesipriešina. Elgdamiesi kaip neprotingi gyvuliai, kliudo dirbti tai, ko patys nesupranta“. Kovos priemonės, prieš Tomą pavartotos, buvo tiek šiurkšnios, jog pagaliau net pats Peckhamas viešai stojo ginti jį nuo insinuacijų, siekiančių nekenkiamą „modernistą“ pašalinti iš mokslinio gyvenimo centro. Tas jiems, rodos, ir pavyko, nes 1272 metais Tomas antrą kartą ir jau galutinai turėjo palikti Paryžių. Šis smūgis, netekti katedros, kuri buvo tapusi Europos mokslo ašimi tik nuli dino, bet ne nugalėjo, nes jis pasidavė tik tikriems argumentams ir neabejotiniams autoritetams. Dėl to ir aršiausioje kovoje nenustojė pusiausvyros. Nepermaldaujamai laikydamasis nuoseklumo bei šalto kaip ledas objektingumo, Tomas jo iki galo savo užsiibržtu keliu.

Savo darbus, o ypač *Summa theologica*, Neapoly varė toliau. Ją baigė taia jam nepavyko, nes mirė 1274 m. kovo 7 d., netoli Romos, keliaudamas Lyon'o santarybė.

Tomo Akviniečio gyvenime ir veikloje nepastebime nei jokio oportunistinio skambesniais titulais pasipuošusių ir jokio išdidumo žemiau už jį pastatytiems, kaip ir nematyti nei jokio pataikavimo jam pritariantiems ar pagiežos oponuojantiems. Tiesa, kuriai pasišventė, galino jį išsižadėti ir turim turtą ir sielos garbę, mokė jį nesididžiuoti dėl laimėjimų, nenusiminti dėl nepasisekimų. Didžiausia laime jis laikė gilintis Amžiną Išmintį, skelbti jį nepaisant galimų padarinių ir ginti jį nuo bet ko. Tomas tiek tobulai kūrė žodį *professor* — *confessor*; jog ir tie, kurie dėl doktrinos skirtumų nenorėjo vadinti jį *Doctor communis*, nuoširdžiai pripažino jam *Doctor angelicus* vardą.

Charakterizuojant Tomo filosofiją tenka pirmiausia pasakyti, kad jį nėra tokie originali, kaip, sakysime, Platono, Aristotelio ar Augustino. Jos privalumas glūdi Tomo sugebėjime teikiamą medžiagą kritiškai vertinti, asimiliuoti ir panaudoti savo sistemai. Daugiausia elementus jis sumišė iš stagiriečio, dėl ko jo filosofijos nugarkaulis ir sudaro aristotelizmas. Nors kitą taktą mažesnę, tačiau ir jie, sakysime, augustinizmas su neoplatonizmu, taip pat turi savo reikšmę. Ši yra tuo žymesnė, kadangi jie organingai terpti bendrą sintezą, didžiausi koki tik lig šiol davė krikščioniškas mokslas.

Kas leido Tomui ištesėti pasiimtą darbą, buvo tai jo nenugalimas palinkimas pažinti išvidiniausius būties ryšius ir nuostabus sugebėjimas suvesti užtiktus fenomenus vienumą, kuo jis tapo žymiausiu sistematiku, kokį tik žino viduriniai amžiai, o gal net visa istorija. Reiškinius suvokti jam padėjo tinkamai išsivystę jo istorinis nuovoka: jis erelio žvilgsniu apvaldė — kas nei prieš jį, nei po jo niekam daugiau nebeprisiekė — vis

per ilgus šimtmečius trijose kultūrose sukrauta mokslo lobis. O tas galinomi, prieš darant kokį sprendimą, atsižvelgti jau anksčiau duotus atsakymus. Tačiau, nors medžiagos daug, vienokioje paskaitoje ir tokiu būdu pasilikti be galutinios orientacijos neleidžia joms konstruktyvi dvasia.

Kalba, kuria reiškia savo mintis, plaukia rainiai ir buvo aiški; net giliausias problemas svarstydamas, moko jo pasisakyti suprantamai. Vienintelio stiliaus gudrybė yra paprastai išreikšti tai, ko tiksliai suprato. Dėl terminų galvos per daug nekvaršino. Lotynų kalba buvo lyg rankis meistro rankose. Dėl to kartais miniai preciziškai išreikšti panaudodavo naujadarus, kurie humanistų manymu šaukte šaukėsi visą Olimpo dievaimi, plus dar Cicerono, keršto.

Argumentuodamas niekad nemėgino demagogiškai perreikšti ar retoriškai perkalti — jis nesikaršiuodamas ir nesijaudindamas norėjo tik tikinti protą. Todėl jo mintys sruvena tyrai ir gaivinančiu šaltumu, kaip šaltinio vanduo.

Iš to taikiau negalima išvesti, Tomas Akvinietis buvo absoliutus filosofas pavyzdys. Ir jis turi savo ypatumų. Yra mokytojai, kurie ne vienu atžvilgiu jį praneša: taip, sakysime, Platonas ir Augustinas — intencijos genialumu ir kryptimi idėjygausumu, Aristotelis — savarankiškumu, Albertas Didysis ir Leibnizas — žinojimo vispusiškumu ir, pagaliau, Descartes su Kantu — kritiškesniu problemų pastatymu.

Tačiau tai nekiek nesumažina jo nuopelnų. Jis ir be anksčiau savybių yra žymiausias mokslo darbininkas organizatorius ir sistematikas, pats iš priešingiausių krypių semtas mintis sujungti su krikščioniškuoju mokslu ir pastatyti klasiškos harmonijos piramidę, kuri rodytų pasauliui kelią dar tada, kai kitos jau senai būtų užneštos.

7. MOKSLO S VOKA

Šios studijos charakteris atleisdamas mus nuo pareigos pažinti visas Tomo mokslines mintis, skatina taikiau domėtis jo mokslo s voka ir išsiaiškinti nustatytą santykį tarp žinojimo ir tikėjimo.¹

Kad geriau suprastume Tomo reikšmę šiame problemų atžvilgyje, prisiminkime, kaip jos buvo sprendžiamos iki scholastikos. Kaip mums jau

¹ Apie šiuos klausimus gerai orientuoja *Grabmann M.*, *Der Wissenschaftsbegriff des hl. Thomas von Aquin und das Verhältnis von Glaube und Theologie zur Philosophie und weltlichen Wissenschaft* (im Jahresbericht der Goeresgesellschaft 1932-33), Köln 1934. — *Meyer H.*, *Die Wissenschaftslehre des Thomas von Aquin*, Philos. Jahrbuch der Goeresgesellschaft, Fulda 1934. — *Wilpert P.*, *Das Problem der Wahrheitsicherheit bei Thomas von Aquin*, Münster 1931.

Toliau dar cf. *Betzendörfer W.*, *Glaube und Wissen bei den grossen Denkern des Mittelalters*, Gotha 1931. — *Lang A.*, *Die Wege der Glaubensbegründung bei den Scholastikern des 14. Jahrhunderts*, Münster 1931. — *Krebs E.*, *Theologie und Wissenschaft nach der Hochscholastik*, Münster 1911.

žinoma, santyk tarp tik jimo bei teologijos iš vienos pusės ir filosofijos bei profanini moksl iš antros buvo nustatęs dar Augustinas, kurio formule *fides quaerens intellectum* vadovavosi krikščionys mokslininkai beveik per 800 metų. Jis Tomo laikais atstovavo senesnioji dominikon generacija ir pranciškonai. Jie, sekdami viktoriai tradicija, teologijoje pirmiausia pabrėžia jausmin ir mistin elementus ir, išpažindami iliuminacijos teoriją, tvirtino, kad ir paprastas mokslo darbas tiesiog galimas dieviškos šviesos infuzijos dėka. Akcentuodami taip pat teologijos primatą filosofijai ir iš viso profaniniams mokslams, jie buvo linkę juos tiek tevertinti, kiek jie buvo naudingi teologijai. Ties itin ryškiai suformulavo pranciškon pažiūra Bonaventūra (1221/74) savo traktate *De reductione artium ad theologiam*, kur, tarp ko kito, skaitome: „Et hic est fructus omnium scientiarum, ut in omnibus aedificetur fides, honorificetur Deus, componantur mores, hauriantur consolationes, quae sunt in unione sponsi et sponsae, quae quidem fit per caritatem.“¹

Kad panašiai nusistačiusi vyresnioji dominikon kartą taip pat atmeta aristotelišką sąvoką, matyti iš šio, Tomo vyresnio konfratro, 1279 m. kardinolaujant mirusio, Kihvardby'io tvirtinimo: „Scientia aliter accipitur apud theologos et sanctos et aliter apud Aristotelem.“

Aristotelišką mokslo koncepciją vakaruose daugiausia propagavo Paryžiaus universiteto artistų fakulteto atstovaujamas lotyniškasis, atseit, sigeriškas averroizmas. Jis laikė filosofiją visai nuo teologijos nepriklausoma mokslo šaka, o konfliktus, kilusius iš tokio visišką atskyrimą nuo Apreiškimo ir tik jimo, mėgino išaiškinti „dvejopos tiesos“ dėsnio pagalba. Toji pažiūra gana ryškiai išdėstyta Boėcijaus Dacie'io rašte *De summo bono sive de vita philosophi*, kur, tarp ko kito, pareikšta: „Philosophum autem voco omnem hominem viventem secundum rectum ordinem naturae et qui acquirit optimum et ultimum finem vitae humanae.“ Iš esmės tai pat pasako ir šis lotynų averroistas, (vyskupo Tempier'io cenzuruotas), tvirtinimas: *Quod sapientes mundi sunt philosophi tantum*.

Tokiu būdu Tomo laikais pasireiškė dvi griežtai skirtingos pažiūros. Kadangi jos abidvi atrodė nevisai priimtinos, Akviniėtis pasiryžo savaip suformuluoti mokslo sąvoką ir tiksliau nustatyti santykius tarp teologijos ir profanini mokslų. Atlikdamas tą uždavinį su giliu nusimanymu, Tomas dar kartą parodė savo pranašumą prieš visus, kurie rungėsi su juo mokslo plotmėje.

Trumpai formuluojant galima sakyti, kad jis nepritarė nei scholastiniam augustinizmui, linkusiam vertinti filosofiją tiek, kiek ji naudinga teologijai, ir pritaikaniam teologin galvojimą grynai filosofijai, nei aver-

¹ Cf. *Longré E., O. F. M., Saint Augustin et la pensée franciscaine*, Paris 1932.

roist reikalavimui atskirti filosofij nuo Apreiškimo bei teologijos, nei pagaliau „dvejopos tiesos“ d sniui.

Augustinistams šv. Tomas parod , kad negali b ti prieštaravimo tarp tikrai suprastos tik jimo skelbiamos tiesos iš vienos pus s ir filosofijos keliu prieit rezultat iš antros, kadangi abi sritys išplaukian ios iš Dievo. Toks prieštaravimas tarp tik jimo ir žinojimo persikelt ir Diev : juk tas pats Dievas prabilsta mus ir Apreiškimu ir Jo paties sukurtu protu. Tik jimo tiesos gali b ti antprotin s, t. y., prašokti m s proto j gas, bet jos n ra priešprotin s. sitikin s., kad toki prieštaravim n negali b ti, dr siai ragino visus filosofin darb , kuris tikrai išaiškins ir tokius filosofinius tvirtinimus, kurie neva prieštarauja tik jimo tiesoms.

Tomas, pasitik damas protu, paveda jam reikšmingus uždavinius, j tarpe ir metafizikos atstatym . Jis n ra toks skeptikas, kaip v liau, saky-sime, Lutheris, neigiantis bet koki proto gali pažinti k nors religin j srity. Akvinietis parodo, kad Apreiškime šalia tikr j tik jimo paslap i yra ir eil ties , kurias žmogus gali ir savo nat raliomis priemon mis rasti. Jos buvo Dievo apreikštos tod l, kad be Apreiškimo pagalbos nedaug kas tas tiesas rast ; o ir mokytieji, kuriems tos tiesos labiau prieinamos, dažnai tik v lai ir neaiškiai jas suprast , kai tuo tarpu gyvenimas reikalauja anks-tyvo ir tikro pažinimo. Šitos tiesos, gali b ti — gerokai prot tempiant — ir nat raliu keliu suvokiamos. Taip, pav., Tomas — priešingai Duns Skotui — dr siai m rodin ti sielos nemirtingum ir taip pat buvo tikras — kitaip negu šiuo atžvilgiu kuklesnis Wilhelm Occamietis — gal s su proto pa-galba duoti užtektinai argument Dievo buvimui bei vienumui patvirtinti.

Akvinie iui žinomos ir proto paj gumo ribos. D l to jis palieka už proto gali rib išganymo ir Trejyb s dogmas, kurias net šiaip su racio-nalizmu teologijoje kovoj s Anzelmas nor jo protu suprasti. Aiškin-damas, kod l ne visos tiesos m s protui prieinamos, Tomas nurodo tai, kad iš vienos pus s Dievas yra taip aukštai virš vis sutv rim , jog niekas iš j negali Jo pilnai suvokti, o iš antros pus s — žmogus protinio paj gumo atžvilgiu yra vis dvasini b tybi žemiausias. Tat suprantama, kad ir gi-liausias žmogaus m stymas vis paslap i neišaiškina. Prie to prisideda dar ir tas, kad Diev paž stame tik iš Jo sukurt daikt , kur Jis ta iau nevisiškai pasireiškia. Taigi, bergždžios pastangos nor ti racijonaliu keliu visk išaiškinti. „B t d l to neišmintinga“, sako šv. Tomas savo *Summa contra gentiles* (1, 3), „jei žmogus laikyt dievišk Apreiškim netikru vien d l to, kad jis nepaj gia Jo suprasti.“

Antgamtni tik jimo ties srity mes negalime aiškiai suvokti nei „kad“ nei „kaip.“ Vienok ir šiuo atveju protas gali suprasti bent j esm ir net š t išaiškinti. Sakysime, jam pavyksta pavaizduoti tas tiesas analogijomis iš sukurtojo pasaulio ir taip prieiti bent prie tam tikr apytikri rodym .

Tačiau akvinietis spėjo nelaikyti ši proto išvadžiojimų griežtais rodinėjimais. Šie geriausių atvejų padeda tikintiesiems gauti geresnį supratimą, bet sunku manyti, jog jais bus galima netikintus visai tikinti. Skelbdami tuos išvadžiojimus tikrais, esant mes tik sustiprintume savo oponentų netikėjimą: juk jie tuomet manytų vis tik jį esant paremtą tik šiais silpnais proto ramšiais, kai iš tikrųjų jis remiasi Dievo žodžiu.

Gindamas filosofijos savistovumą, Tomas dar pabrėžia, turint savo atskirus, nuo teologijos skirtingus ir nuo jos nepriklausomus tyrinėjimo metodus bei šiaip darbuotojus. Tuos skirtingumus jis precizuoja savo traktate *Summa contra gentiles* antros knygos ketvirtame skyriuje, kur gvildena tezė *Quod aliter considerat de creaturis philosophus et theologus*: Filosofija, taip argumentuoja Tomas, tyrinėja daiktus pagal jų prigimtį bei turimas funkcijas ir atsižvelgdama fenomenais, suskirsto juos į varias žinojimo šakas. Teologija tačiau suvokia daiktus ne iš jų pavidalo bei prigimties, bet iš jų santykių su Dievu. Taigi, filosofas mato daiktuose tai, kas jiems pagal jų prigimtį pridera, teologas gi svarsto daiktus Dievo požvilgiu. Ir todėl nors filosofiškas ir teologiškas matymas liečia tuos pačius objektus, tačiau abiejų tyrinėjimo principai skirtingi: filosofas išeinamuoju punktu laiko gamtą, teologas Dievą. Filosofas iš pat pradžių studijuoja tvarinius ir, vis tyrindamas jų priežastis, palaengvėle prieina prie Dievo. Teologas keliauja atvirkštiniu keliu.

Taip tiksliai skirdamas tas dvi sritis ir aiškiai nustatydamas jų ypatybes bei joms priskiriamus uždavinius, Tomas tik josi palaengvinti santykiavimą tarp filosofijos ir teologijos ir užtikrinti harmoningą abiejų darbavimą, kur viena antros neskriaust nepagrįstomis pretenzijomis bei reikalavimais.

Toje dar buvo išmoks Albertas Didysis.¹ Šis, gindamas filosofijos ir profaninio mokslų nepriklausomumą nuo teologinio galvavimo, savo komentare prie traktato *De caelo et mundo* pasisako:² „Nėmęs dalykas nustatyti gamtos moksluose, kaip Dievas pagal savo laisvą valią tiesioginiu veikimu panaudojo kurinius stebuklams, kuriais Jis parodo savo visagalybę. Mes privalome tyrinti, kaip ir kas gamtoje darosi visai natūraliu būdu, pagal pačiuose daiktuose glūdintą priežastingumą.“ Tiesiog profaninio mokslų savistovumą tiesiog klasiškai suformulavo traktate *De generatione et corruptione*,³ imperatyviškai sušukdamas: „Nihil ad me de Dei miraculis, cum ego de naturalibus disseram.“

Kaip Tomas, sekdamas savo mokytoju, tvirtino augustinistams, es

¹ Cf. *Grabmann M.*, Der hl. Albert der Grosse, München 1932. — *Grabmann M.*, L'influsso di Alberto Magno sulla vita intellettuale del medio evo, Roma *1931.

² *Lib. I., tract. 4., cap. 10.*

³ *Lib. I., tract. i., cap. 22.*

filosofija ir profaniniai mokslai t r savo d snius, lygiai taip tvirtai, pasi-
naudodamas Alberto samprotavimais, atr m ir Paryžiaus averroist m -
ginimus visiškai atskirti filosofij nuo Apreiškimo ir teologijos. Savo
prieš-averroistišk koncepcij , tarp ko kito, aiškiai išd sto traktato *Summa
contra gentiles* pirmos knygos septintame skyriuje, kur argumentuoja maž-
daug šitaip : Aukš iausi žmogaus m stymo principai, kurie *in nuce* apima
vis prigimt žmogaus žinojim , yra absoliutiškai tikri. Tik jimo tiesa
šitiems principams neprieštarauja, nes su tiesa nesutaria tik paklaida. Taigi,
ir aukštesni m stymo principai ir dieviškojo Apreiškimo turinys yra ly-
giai teisingi. Koks nors prieštaravimas tarp abiej persikelt ir pat
Diev , kuris yra bendras abiej ties šaltinis. Pažinimas savaime aiški
princip yra mums Dievo duotas. Dieviškoji išmintis pati m sto šituos
principus. Kas jiems priešinga, tas nesutinka ir su pa ia Dievo išmintimi.
Taigi, jei filosofijos argumentai panaudojami prieš tik jimo ties , tai jie
kyla ne iš aukštesni princip . Jie tada nieko ne rodo ir t ra tik „rationes
probalis vel sophisticae.“ D l to ir negalima operuoti vad. „dvejopos tie-
sos“ d sniu, tvirtinant, kad filosofijoje gali b ti ir tas netikra, k tikru
skelbia teologija. Tiesa, ir Tomas žino tam tikr „dvejop ties ,“ ta iau
ne ta prasme, kad viename ir tame pa iame dalyke vienas antram priešta-
rauj du tvirtinimai gal t b ti kartu teisingi, o tik t ja, kad mes vienas
tiesas suvokiame protu, o kitas tik jimu, ir d l to galime ties surasti dve-
jopu keliu.

Tokių b du, iš vienos pus s gindamas prieš augustinistus proto reikšm
ir filosofijos savystovum , o iš antros — atremdamas averroist pasik si-
nimus atpl štį filosofij nuo Apreiškimo bei teologijos, šv. Tomas Akvi-
nietis organingai sujung abiejus mokslus. Tuo jis pad jo pamat harmo-
ningai abiej darbuotei, kurios geriausias paminklas yra toji jo nors neilga,
bet nuostabiai vaisinga moksliškoji veikla. Taip pat ir praktikoje rody-
damas savo tezi tikrum , šv. Tomas Akvinietis tapo kataliko mokslininko
prototipu.

8. NOMINALIZMAS'

Tomas Akvinietis yra vainikas jud jimo, prasid jusio dar apaštal lai-
kais, nes nuo krikš ioniškojo mokslo „žengiamos paskaitos“, šv. Pauliaus

¹ Cf. prie šito skyrelio tarp kitko: *Willmann O.*, Geschichte des Idealismus, II. Bd., Braunschweig ²1907. — *Werner K.*, Die Scholastik der späteren Mittelalters, 4. Bde, Wien, 1881 ss. — *Wulf M. de* Histoire de la philosophie médiévale, II., Louvain ⁵1925. — *Baeumker C.I.*, Die europäische Philosophie des Mittelalters (in „Kultur der Gegenwart“ I, 5) Berlin ²1913. — *Michelitsch A.*, Illustrierte Geschichte der Philosophie, I. Bd., Graz 1933. — *Schnürer G.*, Kirche und Kultur irr Mittelalter, III. Bd., Paderborn 1930. — *Überweg-Geyer*, Grundriss II. Bd., Berlin ³1928. — *Manser G., O. Pr.*, Die Geisteskrise des 14. Jahrhunderts, Freiburg (Schweiz) 1915. — *Michalski K.*, Les courants philosophiques à Oxford et à Paris pendant le XIV-e siècle, Varsovie 1920. — *Piantì C.*, Geschichte der Logik im Abendlande, Bde III., IV., München 1867, 1870.

skaitytos At n areopage., ligi scholastikos eina lyg nenutr kstamas si - las pastangos tiksliai nustatyti santykius tarp proto ir Apreiškimo, suformuluoti katalik mokslinio darbo koncepcij , t. y., surasti kiek galint tvirtesn pamat mokslo darbuotei. Jos kilniausias uždavinys, karališkas tikslas, buvo visus davinius tiek protu laim tus, tiek Apreiškimo patiektus susintetinti vien harmoning pasaul ži r , t. y., toki paži r , kuri kartu prasmint bei vertint reiškinius ir tuo pa iu nustatyt gyvenimo normas.

Kad Tomas tiesiai ir tiksliai ženg t tiksl , suprato vienmin iai, naujaut ir oponentai. Tod l pastar j — pav., Tempierio, Kilwardbyo, Peckhamo — pasipriešinimas buvo nustelbtas iš oficialios pus s vis dažniau jam teikiamos garb s. Anksti prad ta j vadinti *Doctor eximius* ir *Doctor egregius*, o netrukus po jo mirties dominikonai paskelb jo paži ras savo oficialiu mokslu. Bažny ia dar 1323 metais pak l j altori garb , o 1567 m. suteik jam *Doctor communis*, *Doctor angelicus*, Bažny ios Mokytojo titulus. Ir nenuostabu, kad po viso to jo — *principis scholasticorum* — mokslas, niuansuotas kai kuriais pranciškon — pav., Bonaventros, Duns Scoto — teikiama is bruožais, tapo pagrindu katalik moksliniam darbui.

Kad šis pilnai nedav laukiam rezultat , žymia dalimi yra kaltas vad. *nominalizmas*, kuris, k l s galv dar 11. šimtmetį, dabar aštresn je formoje v l pasirod .

J atnaujino Wilhelmus Occamietis (ca 1300 — ca 1350)¹, d l savo nuoseklios ir išdidžios darbuot s vad. *nominalium princeps*. Link s skepticizm bei griauan i kritik , jis nepasitenkino tomistiniu ir scholastiniu realizmu, o sudar savo formul , kurios pagalba vyl si iškilti iš nežinomo Akvinie io epigono savystovaus filosofo rang ir tuo sigyti pasaulin garb . Ta formul , kuria ambicingasis Wilhelmus band išsigelb ti nuo užmiršimo, buvo — *universalia sunt post rem*. Tuo jis nor jo pasakyti, kad gamtoje t ra tik paskiri daiktai, individualyb s. To pilnai pakaksi , tvirtindavo pašiepian iai, pridurdamas dar — „sufficiunt singularia et ita tales res universales frustra ponuntur“. Bendri dalykai realiai visiškai nes pagr sti — „non est nisi fictio quaedam“. Tod l es mes paž stame tik individualybes. Jusliniai vaizdai, kaip ir dvasios vaizdai tai tik daikt simboliai, *vocalia*, *termini*, *flatus vocis*, dirbtinos pagalbin s priemon s. Taigi, jie tes tik ženklai, kuriuos mumyse iššaukia daiktai ir kuriais mes šiuos pažymime. Tie vardai tes tiek panaš s vadinamuosius dalykus, kaip d mai ugn . Taigi „universalia sunt nomina“. Ne daiktai kaipo tokie, o juos pavaduojan ios s vokos, yra laikomos mokslo objektais.

¹ *Michalski K.*, Le criticisme et le scepticisme dans la philosophie du XIV-e siècle, Cracovie 1925. — *Ritter G.*, Studien zur Spätscholastik, Heidelberg 1921/22.

Šit tvirtinimu, kad m s bendros s vokos neturin ios daiktuose n jokio realumo, Occamietis pakirto šaknis kiekvieno realaus, objektingo pažinimo ir suk r agnosticizm . Tuo sunyko visa metafizika, nes pagrindin s s vokos, kaip, sakysime, b tis, substancija, priežastis ir k., gavo tada tik subjektyvi reikšm .

Nesunku suprasti, kad ten, kur nominalizmas prigijo, filosofija iš pat pagrind pasikeit . Neigdamas universal realum , jis dav valios skepticizmui, griaušan iam vidurini amži dvasios gyvenim , o teigdamas singularij realum , pagimd sensualizm ir materializm , tuo tapdamas siela jau kitokio gyvenimo.

Toliau Wilhelmas bei jo pasek jai, paskelbdami m stymo ir tik jimo tarpusav nesutarim , panaikino dar ir harmonij tarp abiej , o susidarusi iš to situacij band išgelb ti „dvejopos tiesos“ pagalba, ar šiaip skelbdami tik jim nesant reikaling proto ram s i .

Ta iau, m gindamas teologijos turin padaryti tik tik jimo dalyku, Wilhelmas, labai tolimas nuširdžiam, gynam šv. Pranciškaus religingumui, tik jim tik nugramzdino. Ir tikrai, pakirtus protin tik jimo pamat , nepripažinus metafizikos ir ignoravus Apreiškimo šaltinius, teologijos mokslas kaip ir neteko savo prasm s.

Scholastin s filosofijos ir teologijos priešininkai, visuomet pasireng išnaudoti kiekvien scholastikos silpnyb , tuoj grieb si nominalizmo. Pirmiausia jie, vykdydami Occamiecio testament , teologij toliau jau nebe laik mokslu, d l ko Gersonas, Paryžiaus universiteto kancleris, skundžiasi: „Teologus kiti fakultetai pajuokia, išvadina juos fantastais ir tvirtina juos nieko tikro nežinant apie tikr j ties .“

Antr sm g jie taik scholastinei filosofijai, nes abejojant objekting ja s vok tiesa, jos filosofavimas pasidar kaip ir beprasmis ir j imta ži r ti, kaip lengvab dišk termin žaidim .

Toliau lygiagre iai šiam išsilaisvinimui iš vidurini amži filosofijos, jo emancipacija ir nuo jos skelbiam , ypa gyvenimui taikom , norm .

Iš to matyti, kad nominalizmas k sinosi visa tai, k scholastika per 500 met su didžiausiu vargu buvo pasta iusi, vienu sakiniu paversti gri v - si kr v . Tas sukr timas buvo daug didesnis už visus buvusius ir net b simus, sakysime, už reformacij , deizm , ir apšviet kartu. Visi šie ir panaš s dvasios jud jimai t ra, tarsi, šiokiu ar kitokiu b du nominalizmo realizatoriai. Kas — taip ne vienas klausia — yra Lutheris su Voltaire'u ir Descartes su Kantu prieš š vien revoliucionieri ?! Lutheris — taip argumentuojama — suskald s tikin iuosius savo t vyn je, Voltaire'as užnuodij s savo šimtmet , bet šis vienas, buv s pranciškonas, nesuvaldomos ambicijos kurstomas palik s ties ir garb , k sin sis prieš ištis pasaul .

Pramatydama tokius katastrofingus padarinius, scholastika kaip ir 11. šimtmetį, taip ir dabar veikliai priešinosi nominalizmui. Pats Tomas, ge-

rai suprat s šios srov s pavojingum , pasiskubino patiekti formul — *universalia sunt in re*, t. y., paskelb , kad nors universalusis elementas, kaip toks (*formaliter*), ir yra proto padaras, ta iau turi savo priežast (*fundamentaliter*) egzistuojan ioje už proto rib tikrov je, kuri suvokiame per daikt pavidal (*species*) iš išorinio pasaulio. Tokiu b du Tomas, išpažindamas, kad *universalia* gl di daiktuose, kaip j tikroji esm , atstovavo vad. moderuotam realizmui.

Šitas nuosaikusias realizmas buvo pakankamai sveikas savo pagrinduose ir stiprus savo atstovais atremti tolydžio dažn jan ius nominalist puolimus. D l to ir toliau Tomo paži ros vyravo tokiame laipsny, jog negali b ti n kalbos apie koki nors scholastikos kapituliacij prieš Wilhelmo terminizm . Nominalizmas n ra jokia t sa, kuria — nuosekliai einant — tur jo baigtis scholastika. Tai iš oro j atnešti filosofiniai elementai, su kuriais jos nerišo n jokie giminingumo ryšiai. Tie elementai scholastikai pavojaus nesudar . Jie yra žym s tik tuo, kad buvo pirmas pla iau užsimoj s pasipriešinimas scholastikai. Ta iau tik ilgainiui — ir tik paveiktas dar eil s kit destruktivi moment — moksliskasis pasaulis pateko nominalizmo skleidžiam atmosfer .

O tuo tarpu scholastika taip veikliai priešinosi nominalizmui, jog jam nepavyko pertraukti scholastin s filosofijos grandin s, nenutr kstamai jungian ios Tom , Bonavent r ir Duns Scot iš vienos pus s su Prancišk Vitorie iu, Domininku Sotie iu, Prancišk Toliedie iu ir Suarezu iš kitos. Krikš ioniškoje filosofijoje nominalizmas t ra vienas — 14. ir 15. šimtme iuose kiek žymesnis — epizodas.¹

Ta iau nors Occamietis Akvinie io ir nenugal jo, vienok pas tieji gr - dai su laiku vistik išdygo ir, b tent, liogery t , kurie kaskart labiau tolu nuo katalik Bažny ios, o t tolydžiai atsirasdavo vis daugiau, nes viduriniai amžiai nesugr žinamai jau pasibaig .

¹ Cf. *Kleutgen J.*, Die Philosophie der Vorzeit, I. 319. — *Willmann O.*, Geschichte des Idealismus II, 545 ss: Die angebliche Selbstauflösung der Scholastik.

III.

BESIGINAN IOS

BAŽNY IOS LAIKOTARPIS

DVASIOS SITUACIJA

Yra nuo senai pastebta, kad sėn s arba netiki tuo, k tik jo j t vai, arba jei tiki, tai bent kiek kitokia forma. D l to visais laikais pasitaiko jaunosios kartos nusigr žimas nuo senesn s. Ta iau retai jis b na toks radikalus bei reikšmingas, kaip tasai, kuris vyko 13. ir 14. šimtme iuose. Tai buvo daugiau, negu eilinis generacij pasikeitimas, daugiau negu kiek triukšmingesnis atsisveikinimas su savo amžiumi, tai buvo maištas prieš dvasi , per aštuonius šimtme ius suvereniai valdžiusi Europ — antropocentrin s paži ros st m šal teocentrines.

Toje naujoje atmosferoje pasaulis palengva tolo nuo Bažny ios ir m kurti kult r be Jos ir net prieš J . Pirmiausia prad ta abejoti ligi šiol vyravusio m stymo rezultat tikrumu. Pažeidžius j nelie iamum , toliau lengva buvo skelbti viso ko kintamum , kas pad jo sigal ti tiesos su reliatyvinimui.

J daugiau sia pagimd sivešpatauj s realizmas, skelbi s tikrov es galima pažinti tik steb jimu ir tyrimu, o ne spekuliacija. Šit realizm ug d ir milžiniškas geografinio horizonto prapl timas (nauj žemyn ir krašt atradimas), neišmatuojam psichologini gelmi atidengimas (renesansiškas individualizmas), nuostab s išradimai gamtos moksluose, ir nepaskutiniuoje vietoje istorini perspektyv prat simas lig šiol pamirštus laikus arba kitoniškas j (sakysime, antik s) vertinimas.

Visa tai praturtino žmogaus žinojim , suintensyvino jo pergyvenimus ir sukurst vali promet jiškus darbus. Naujas pasaul vaizdis sugund kurti ir nauj pasaul ži r , ir b tent toki , kuri pirmoje eil je patenkint žmog , atitikt taip milžiniškai išaugus žmoniškumo format . Išaušo humanizmo gadyn .

Humanizmas savo beauganiais reikalavimais apgaub katalik dirbam mokslo darb visai kitokia atmosfera. Iš Bažny ios ne tik buvo paveržtas mokslo globojimas, bet dar ir tie patys mokslai prad ta organizuoti kovai su Ja. Tiesa, Bažny ia ir toliau r pinosi mokslu, ta iau Ji tebuvo tik vienas ugdymo faktori šalia daugelio kit . Iš karto Ji — tradicijos d ka — dar tur jo pirmenyb prieš kitus, kurie vienok — vis did jan iu agresingumu netrukus at m iš Jos vadovaujam j vaidmen . Šis pasipriešinimas katalik moksliniam darbui yra kartu ir pasipriešinimas Bažny iai. Abiej likimas jau nuo pat šv. Pauliaus ir apologet dien susij s. D l to, kovos etapai su Bažny ia yra drauge ir atskiros faz s kovai su katalik mokslu. O tie etapai yra šie:

1. Pirmiausia kovojama su Bažnyčia kaip tokia, kuri rodo humanizmas su reformacija (14./16. šimtmečiai). Tiesa, reikšmingiausi *ankstyvesniojo humanizmo* atstovai dar manyte nemano sileisti kokius nors konfliktus, o tik padėjo — daugiausia nesuoningai — sudaryti atmosferą, kurioje išaugo karingoji *jaunoji humanistų karta*. Visas šios naujos srovės išvadas padarė vad. *reformacija*, kuriai Bažnyčia, apsiliepusi nuo trukdančių elementų, pasipriešino judėjimu, žinomu mums *katalikiškos restauracijos* vardu. — 2. Toliau, antibažnytinis judėjimas *deizmo, apšviatos* ir panašios srovės pavidalais (17. ir 18. šimtmečiai) puolė ir Apriškimą. — 3. Pagaliau, dar labiau plečiama kovos bazė atakuojant religingumą apskritai, kas nesunku pastebėti iš 19. ir 20. šimtmečių vairo sudžiūvusių, kurių paskuiausia ir kartu ryškiausia yra religijų visai neigiamas materialistiškas komunizmas arba jos funkcijas eiti bandantis rasizmas ir t.t.

Sektai — nors pačiaisiais bendriausiais bruožais — nepavydintinai katalikų mokslo likimui ir registruoti jo didžius nuostolius bei kuklius laimėjimus šiose visai pasikeitusiose ir tolydžio sunkiančiose slygose ir bus tolimesnis mūsų uždavinys.

Tuo tarpu, šioje vietoje, tik stambiausiais bruožais charakterizuodami naują dvasios situaciją, pažymime, kad pirmi susidurimai iš karto daugiausia vyko teologijoje (*reformacijoje*), iš kurios ginčai netrukus buvo perkelti filosofijai, pretenduojančiai (*deizmas, apšvieta* ir t.t.) vieną galiną išspręsti iškeltas problemas. Čia konfliktai pirmoje eilėje vyko „moksle apie paskuiausius dalykus“ — metafizikoje, kol ilgainiui — sakysime, Kantas ir k. — pradėjo kovoti ir su ja pačia, ir jai, nustojusi vainiko, 19. šimtmečio pavadė savo karaliavimą kitiems, daugiausia gamtos mokslams.

Tokiu būdu kovos laukas nuolat keitėsi. Galutinai jį parinko anti-katalikiškasis mokslas, nukeldamas savo oponentų vietą ir tokį padėjimą, kuris jo tikslams buvo patogiausias. Kartu nurodė šioje dvikovoje pavartotinus ginklus. Taigi, ir strategiją, ir taktiką, ir veikimo priemones nustatė jau ne katalikai mokslininkai, bet jų konkurentai, turintieji savo rankose beveik visą iniciatyvą.

Toji priešininkų veikla tiek buvo aktinga ir vietomis net agresinga, kad katalikams iki pat 20. šimtmečio neleido realizuoti bent minimalios savo programos. Toks, neretai moksleiviškai baimingas, atsizvelgimas savo tariamąjį mokytojų judesius, naivus atsiprašinėjimas už keliamas dalykus argumentų abejones ir iš viso tas gdingas nesugebėjimas pabusti iš jų daromo hipnozo, keistai kontrastuoja vidurinius amžius, kuriais katalikai mokslininkai viską išdrįso. Tas iš dalies išaiškina, kad katalikų mokslo skurdė naujesniais laikais ir iš viso tuo kultūros apatijai, kuri ne tiek konstatuoti, kiek nugalėti esame pašaukti.

A. KOVA SU BAŽNYIA (14./16. ŠIMTMEIAI)

1. HUMANIZMAS (ca 1450 — ca 1520)¹

a. *Ankstyvesnio humanizmo katalikiškasis charakteris*

Humanizmas yra Italijos vaikas. Nedrįsiai pasirodys jau Dantis knyboje, kiek vėliau plačiau pasireiškys Petrarkos bei Boccaccio raštuose, pirmą kartą visai skambiai prabilo Florencijoje, kurį globojo Medici, ir Romoje, kurį priglaudė popiežiai. Iš šių centrų balsas greit pasklido ir po kitus kraštus, taip kad jau apie 15. šimtmečio vidurį pasigirdo jis ir šiaurės Alpių.

Butklaidinga manyti, kad su juo išskyls antikiškumas pirmą kartą pasirodys krikščioniškoje Europoje. Juk ir viduriniai amžiai jį pažinojo bei jo turtais apsiei naudojo. Aristotelio panaudojimas, iš šv. Tomo Akviničiaus, yra tik vienas plačiau žinomas pavyzdys, kurio pavys rastum dar daugyb panaši faktų. Naujo yra tik požvilgis, kuriuo klasiškoji senovė vertinama, ir ta atranka, kuria išskiriami labiau mįgiami elementai.

Šiuo tarpu ieškoma žmogiško pasigirjimo pavyzdži. Studijoms vadovauti bei gyvenimui formuoti filosofijos vietoje pasirenkama romėniška elokvencija. Tai humanizmas ne tik iškl senovės krus bei jį gražbylyst, bet dar mokėjais sekti, dliko humanistai pasidar uolus klasiško stiliaus ugdytojai. Šis pamgimas dailaus lotyniškumo juo didjo, juo labiau vidurini amži mokslo kalba tolo nuo originalo. Iš ties, scholast idiomos jau nebebuvo klasikoji, bet savo specifiškiems tikslams pritaikinta kalba. Scholastikai labiausiai r pjo materialin pus, o ne formalin, dli to, jos kalba, kad ir nežibjo Cicerono blizguiais, vienok pilnai leido išreikšti kad ir subtiliausius m stymo niuansus.

Galima suprasti, kad klasikinei senovei simpatizuojantiems ši naujoji tarmė atrodė beveik barbariška. Todli jie nepraleido mažiausios pro-

¹ Iš gausios literatūros apie humanizm cf. tarp kitko: *Geiger L.*, Renaissance und Humanismus in Deutschland und Italien, 1882. — *Pastor L.*, Geschichte der Päpste I—IV., Freiburg'i. Br. 8-12/1926/31. — *Janssen J.*, Geschichte des deutschen Volkes etc., I. Bd., Freiburg i. Br. 18-20/1915. — *Burdach K.*, Reformation, Renaissance, Humanismus, 2/1926. — *Huizinga J.*, Herbst des Mittelalters, München 1924 (vertimas iš oland kalbos).

Bendrai orientacijai daug gelbsti ir *J. Burckhardto* veikalai, o ypa „Die Kultur der Renaissance in Italien“, 15/1926.

gos jos nepašiep ar net neišpl d .¹ Jos vieton ankstyvesnis humanizmas bruko *novum dicendi genus*, dar nepuldamas paties kritikuojamos kalbos turinio. Tiesa, kai kas ir susvyravo Bažny ios skelbiamo mokslo atžvilgiu, ta iau vidurini amži sudarytoji min i sistema laik si tvirtai ir dabar. Tas ideologinis tvirtumas leido universitetams, be baim s iškrypti iš sen v ži , priimti nemažai humanizmo postulat , juoba, kad j patenkinime jie ži r jo tik prapl st t sim jau viduriniais amžiais dirbt darb . Taip, sakysime, sived lotyn (ciceroniškos), graik bei hebraj kalbas ir klasikinei literat rai globoti steig retorikos bei poezijos katedras. Ne vienoje vietoje ir senus disputus pakeit humanist taip uoliai propaguojamomis deklamacijomis.

Kad visa tai buvo daroma nuoširdžiai, su tikru noru sen darb atnaujinti patobulintomis priemon mis., matyti iš daugyb s didži mokslo paminkl , sukurt Bažny ios globojam staig , kaip pav., iš pirmos poliglottin s Biblijos, vad. *Complutiniensis*, kuri par pino kard. Ximenes, Alcalos universiteto profesorius.

Tas pats Alcalos universitetas, kurtas 1449 m., yra ne kieno kito, kaip humanizmo vaikas. Mat, naujai atrasti turtai, prašyte praš si saugojami, pasisavinami ir apdirbami. Tuo jie iš naujo pažadino mokslo darb , kuris d l nelemt scholast gin buvo gerokai nustoj s savo žavingumo ir produktyvumo. D l to netrukus per vis Europ nubangavo nauja, jau *antra universitet k rimo banga*. Bažny ia ir šiuo kartu tokia pat meile globojo naujas Aukšt sias Mokyklas, kuri ne viena atsirado tiesiogine Jos inicijatyva. Iš dabar tebeegzistuojan i staig tuomet savo pradži gavo tarp kit ir šie: Louvaino (1425/26), vokie i Freiburgo (1455 m.), Baselio (1459 m.), Kopenhagos (1475 m.), Uppsalos (1477 m.).

b. *Plato redivivus*

Šie universitetai, kad ir ištikimi Bažny iai, augo ta iau tokioje atmosferoje, kur v lesnius vidurinius amžius vald s aristotelizmas po truput užleidžia savo viet platonizmui. Tas reiškiny s taut gyvenime ir kult ros

¹ N ra jokios abejon s, kad vidurini amži lotyn kalba labai buvo nutolusi nuo Romos gražbyli stiliaus ir tod l ne vienu atžvilgiu buvo kritikuotina. Ta iau atsizvelgiant specifiškus scholastikos uždavinius, jos atstovai teisingai pasielg , nukaldami nauj termin ir sukurdami tikslesni išsireiškim . — Šiai naujai kalbai daromus priekaištus atremia Paulsenas (I, 46 ss) sakydamas:

„T atsibodus ... priekaišt , kad es Ciceronas šios kalbos b t visai nesupratt s, b t jie atr m , kaip visai kvaile . Juk jie kalb jo ne Ciceronui, bet savo draugams, kurie juos suprato, ir tai buvo vienintelis j siekiamas tikslas. Jie net b t gal j prid ti: nuskurusi Cicerono kalb m s apskai iavimu b t geriau pad ti archyv , nes jos nepakanka m s subtiliems tyrin jimams... Su savo *quasi* ir *quidem* tinka ji gal b t tik tuš iam žodži žaidimui, bet aiškiam ir preciziškam dalyk formulavimui ji yra visai nevykusi.“

raidoje ne naujiena, nes senai jau pastebta, kad platoniški elementai kaitaliojasi su aristoteliškais: atskiri žmonijos epochų jaunatv ir senatv paprastai būna platoniškos, o brendimo laikotarpis — aristoteliškas. Jaunatv esti platoniška savo entuziazmu, o senatv — rezignacija. Pirmoji ar tik nebus tokia dėl realiojo pasaulio nepažinimo, o antroji — dėl perdidėlio jo pažinimo ir nusivylimo? Viduriniai amžiai, sudarę atbaigtą kultūros periodą, kaip tik rodo tokį platonškumą su aristoteliškumu kaitaliojimąsi. Savo jaunatv jie labiau platoniški (Augustinas), subrendę pakeičia Platoną Aristotelium (Tomas), o senatv — Platoną.

Buvo ir daugiau priežasčių Platonui sigaloti. Tokia, be abejonų, buvo didysis reikalavimas gyvenimiškos filosofijos, kuri pakeistų griežtą scholastikos kategorijas lankstesniu psichologiškumu. Prie jų reikia prisikaityti ir pavargimui filosofuoti bei bendroji būdai, kuriems sunkesniu protautiniu darbu, kurį humanistai manymu, taip laimingai pakeičia entuziastiškasis, estetiškasis Platonas.

Jam keli parengė aiškus propagatori, iš kurių ia pirmiausia minime iš Konstantinopolio kilusį Plethoną (1355—1450). Jis savo traktate *De Platonicae et Aristotelicae philosophiae differentia* aistringai puola Aristotelį. Daugiau pusiausvyros už šį žydą bei arabą gerokai paveiktą libertinistų rodo kard. Bessarionas (ca 1395—1472).¹ Jis gana kritiškai vertino Platono mokslą ir neoplatonizmą, kurie abu, 1453 metais mahometonams už mus Konstantinopolį, su visu kitu, kas buvo graikiška, užliejo Vakarų. Tai jau ne visi Bažnyčios poveikio išaugę pasižymėję tokia tolerancija Aristoteliumi. Bent ispanų humanisto Vives'o (1492—1540) raštuose jos nematyti, kaip sakmiai rodo jo tiek prieš vilybesnį scholastiką, tiek prieš pat Aristotelį nukreipti traktatai *Censura de Aristotelis operibus*, *In pseudodialecticos* ir *Veritas fucata* (Grimuota tiesa).

Kas, tarpininkaujant šiems ir juos panašioms humanistams, kaip antai Ramus'ui (1515/72) ir t. p., po truputį sunkiai visus kraštus, tas, italuose labiau kondensuotai pasireikšdamas, susikrėtilė rateli, kuri nariai Platono pavyzdžiu stengiasi ne tik surasti išmintį, bet broliškai susirišę ir gyvendinti. Tai vis priešakyje Florencija.

Tarsi žanga šį laikotarpį paveriant Florenciją lyg kokiais Atėnais, yra tas mokytojas žmonių ratelis, kuris, vadovaujamas mokslininko Marsiglijo, valstybininko Collucio Salutato ir kt., dar 14. šimtmečio susirinkdavo augustinieji San Spirito vienuolyną.² Dar skaisiau sužibę jo

¹ Apie šį domi asmenybę, teologą ir humanistą viename asmeny, cf. Mohler L., Kardinai Bessarionis Theologe, Humanist und Staatsmann, 1923. — *To paties*, Bessarionis In calumniatore Platoni, 1927 (Quellen und Forschungen der Goeresgesellschaft Bde 20, 22).

² Apskritai, augustinieji dėl suprantam priežasčių buvo gana palankūs tokiam sūdžiui. Vienas tokios simpatijos ženklas — tarp daugelio panašių — yra, sakysime, augustinieji Egidijaus Viterbieji, kuris 1532 m. būdamas kardinolu mirė, — *Philosophia ad mentem Platonis*.

Platono žvaigždė, Medici kunigaikštis Florencijoje pavedus naujai išminiai savo turtus ir neginijam autoritet. Jau Cosimo de' Medici turėjo Niccoli asmeny savo „literatūros minister“, su kuriuo, gausi vienminiai remiamas, ilgainiui sudarė atmosferą, kur 1472 m. galutinai susiformavo vad. *Platono Akademija*.

Joje buvo norima pažinti tiesę bei grožį ir jais girtis, panašiai kaip kad Platonas darydavo savo atikię herojui Akademos pašvystame gojelyje prie Atėnų. Dėl to jaunieji, entuziastingi, šaunūs akademikai nukreipė savo dėmesį nuo pasaulio ir kėlė savo akis aukštesnėn idėjy. Tam nereikėjo jokios *universitas* nei *facultates*, o pakako tiesa užsidegusi, išminties ištroškusi ir draugiškais ryšiais susirišusi jaunuoli ratelio. Tai buvo gaivalingas protestas nors gudriai, bet dažnai taip nevaisingai disputuojantiems, jau nominalizmo gerokai diskredituotiems universitetams.

Emigravusi iš tos — kaip jiems atrodė — tušios staigos, florentieji brolija susirinkdavo blizganiose salyse, idiliškuose vasarnamiuose, žydiniuose soduose, kur išminiai pasisemti, pasigirti, pasigrožyti buvo skaitomas ir aiškinamas Platonas. Iškilmingiausiai būdavo švenčiama jo gimimo, lapkričio 13, diena. Tokia ir panašiomis progomis jaunatvė, entuziazmas, vynas, kiparisai — uginga pietprigimtis ir žavinga Italijos gamta — suruošdavo šaunias susidraugavimo puotas.

Šios brolijos siela buvo Marsilijus Ficinus (1433/99). Jis, būdamas dvasininkas, ieškojo būdų kaip nors suderinti platoniską mokslą su krikščionybe. Tai panašus uždavinys jau šv. Tomo Akviniečio spręstas, būtent, graikų — tik šiuo kartu kitoniškų — suasimiliuoti su krikščionybe. Todėl jis didesnį savo gyvenimo dalį pašventė Platono raštams versti ir pasakaitoms apie Platoną bei jo filosofiją skaityti. Juo labiau scholastika troško dialektikos dykumose, juo uoliau Ficinus sėmėsi iš besiveržiančio platonizmo, pasiryžęs jį vis sulieti su krikščionybe. Su laiku jis taip pamilo Platoną, jog savo klausytojus vietoj prastinio „Mylimieji Kristuje“ sveikindavo „Mylimieji Platone.“¹

Pagaliau šio antikvo filosofo kultė net ligi to prieita, kad — lyg jis būtų koks šventasis — prieš jį paveikslė degindavo žvakes, statydavo jį šalia apaštalų bei pranašų. Pagaliau, net buvo sumanyta sekmadieniais perrikopė metu skaityti Platono raštų ištraukas, vadinamas, sugretinti jį su

¹ Objektingumo dėlei reikia pažymėti, kad nemažai gero Ficinus žinojo ir Tomo Akviniečio veikloje. Dėl to vertė jo *Summa contra gentiles* graikų kalba. Tačiau žymiausias jo veikalas yra *Theologia Platonica* etc., Florencija 1482.

Apreiškimu ir tokiu būdu taip garbinti, kaip Bažnyčia dar n kartą nebuvo šlovinusi ir švenčiausius savo filosofus.

Šalia jo, visai panašiai, veik grafas Pico di Mirandola (1463/95), kurs po trumpos, tačiau genialios veiklos, vos 32 metus sulaukęs, atsigul

karst. Pažinęs Florencijos platonistus, šis tiek gražus, kiek gabus jaunuolis tapo kilniu svajotoju, bandančiu rodyti išvidin graikų filosofų sutikimą ne tik tarp savęs, bet ir su krikščioniška ja scholastika bei mistika. Toks horizonto platumas leido jam greta numylto Platono vertinti ir Aristotelį, kurio tiksliau tarpininku jis laikė Tomą Akvinietį. Šiojo bei jo vienminčių reikšmė jam pilnai buvo paaiškėjusi, kaip paliudija ši jo pranašysta, dėl kurios kiekvienas menkesnis už Pico anais laikais tikriausiai būtų rizikavęs savo galvą, bent: „Mes, taip leidžiamy viename rašte scholastams prabilti, „mes gyvensime amžinai. Tiesa, ne tose mokyklose, kur karšiuojamasi dėl tuščių skiemėn ir dėl Andromachos motinos, bei dėl Niobės sūnų, bet išminčių rateliuose, kur nagrinėjamos gilesnės dieviškos bei žmogiškos dalykų priežastys.“ Kad jis ir šiaip nesidav klaidinamas jau gerokai supažinęs jusios aplinkumos, rodo ir ši jo aksioma — *philosophia veritatem quaerit, theologia invenit, religio possedit.* —

Platono Akademija tapo tiek reikšminga, jog popiežius Sikstus IV. (1471/84) ketino Ficiną pasikviesti Romą. Toji jau nuo seniau dvelkė renesansu, kaip rodo popiežius — mecenatas Nikolėjaus V., Pijaus II, ir Leono X. pavyzdys ir jų šelpiamųjų kardiniai. Negalima tiesiog numatyti, kaip sukrikščionintasis Platonas būtų sigalįs katalikų ugdomame moksle, jei Ficinus būtų turįs savo planams realizuoti Kuriją. Gal būtų pamažu grįžęs augustinizmas ir tuo pat korporatyvišką universitetą pakeitęs unitarinė akademija? Bet tušią spilioti, nes Ficino keliai nevedė Romą.

c. *Diis extinctis successit humanitas*

Vadinasi, mokymo organizacijoje ir dostoje substancijoje neprieita prie radikalesnės permainos, t. y., sukrikščionintasis Aristotelis ir toliau vadovavo katalikų dirbamam filosofijos darbui. Vietomis taip šauniai pasireiškęs platonizmas ne tik kad nepakenkė viešpataujančiai doktrinai, bet ne viena sveika mintimi ją dar praturtino. Tačiau dvasios situacijoje iš esmės nedaug būtų pasikeitę ir tuo atveju, jei tam tikrą neo-augustinizmą transformavęs Platono mokslas dar garsiau būtų prabilęs. Vienok Bažnyčia, atsižvelgdama laiko aplinkybes ir nujausdama, kad intelektualinis pasaulis reikalingas visai aiškios orientacijos, dar humanizmo išvakarėse (1325 m.) kanonizavo šv. Tomą ir, kovoms dėl vad. reformacijos aršiausiai einant, 1567 m. paskelbė jį *Doctor ecclesiae*. Todėl ansktyves-

niojo humanizmo sukeltasis platoniškasis s j dis liko tik domus subangavimas bendroje aristoteliškoje vagoje.

Tas betgi jaunesni j humanist nesužav jo. Jie visai neman sen j pasaul vilkti dar labiau gundan ius r bus. Jie visa ži r jo ne kaip formalin , bet kaip materialin problem , iš esm s pakei ian i sen j turin . Humanizmas jiems buvo visai naujas m stymas, kurio svarbiausias uždavinys — sukonstruoti kitonišk pasaul ži r ir išdirbti viduriniams amžiams diametraliai priešing gyvenimoži r ir tuo iš pat pagrind pakeisti žmonij . Tod l jie verž si *facultates aítium* ne tam, kad sen j min i pasaul paaukuot , bet kad j išardyt .¹ Kur jiems iš kart nepasisek koj os kelti, ten šalia sen fakultet k r savuosius arba steng si užimti nors vien laisvai greta universiteto steigt katedr , iš kurios galima b t apšaudyti senojo mokslo pozicijas. Kitur v l susidar ištisi smogik b riai, kurie be pasigail jimo puol sen j moksl bei jo mokslininkus. Kur argumentais ne veik „barbar “ (scholastai), ten griebtasi insinuacij , o kai ir tas nepad jo, suorganizavo literat rišk teror . Kaip šis buvo vykdomas, parodo pav., Mucijano Rufaus akcija.

Nors Rufus buvo laisvamanis, ta iau jis nepaj g skirtis su Bažny ia, ir tai tikimiausia d l to, kad puikiai buvo Jos apr pintas. Jis tenkinosi visa šiurkš iai kritikuodamas, manyte nemanydamas daryti t išvad , kurios kiekvienam bent kiek save gerbian iam žmogui savaiame si losi. Tokiu b du iš vienos pus s nusiskundžia: „Tarp vis t kvail gyvuli [su-prask katalik mokslinink] ir aš pasidarau tingiu ir bukapro iu asilu“, o iš kitos — ir toliau godžiai griebia Bažny ios beneficijas. Iš jo ratelio — *ordo Mutiani* — išaugo toji satyra, kuri yra viena skaudžiausi visoje mokslo istorijoje — *Epistolae obscurorum virorum* (1515/17). Tuose laiškuose — žinoma, anonimiškuose — senojo universiteto priešai putuojan- iu žulumu drask scholastikos pasaul . Beg diškai perd dami tikras bei insinuotas senos mokslinink kartos ydas, Rufus ir jo bendrininkai kirto mirtinus sm gius ir senam mokslui. D l savo ironijos bei šiaip sumanus fakt panaudojimo ir iškreipimo ši išmetin jim ir šmeižimo orgija — tik-

¹ Prie universitet , palyginant anksti ir lengvai sileidusi humanizm , pri- klaus ir K r o k u v o s Aukštoji Mokykla. Joje — kaip ir daug kur — nauj s kl pas jo aukštoji dvasininkija. Taip, sakysime, ir Lietuvos istorijoje minimas Krokuvos vyskupas, kard. Zbignievas palaik artimus santykius su garsiu humanistu Enea Silvio, v liau tapusiu popiežium (Pijus II.). Šis Zbignievui už dail rašym nesigail jo katu i , už kuriuos kardinolas atlygindavo jam gausiomis dovanomis. 1489 m. buvo atsibast s žinomas keliauninkas humanistas Celtis. Nenuostabu d l to, kad dar 1518 m., karaliui Zigmantui vedus ital Sforz , net šeši vietiniai poetai k r iškilms reikiamas *carmina* ir kad dar prieš 1538 m. lotyn kalba buvo d stoma ir iš jos egzaminuojama. Buvo skaitomi ir kai kurie Erazmo raštai. Visa tai mums itin domu, žinant, kad tais laikais daugelis lietuvi studijavo Krokuvoje, iš kur parsigabeno Lietuv naujo mokslo ir naujos dvasios. — Cf., tarp kitko, *Voigt G.*, *Die Wiederbelebung des klassischen Altertums etc.*, 2 Bd., Berlin ³1883. 2. ypa II, 340 ss.

ras voltairizmas dar prieš Voltaire' — savo padar . Ta iau nors kartais ir ištis šimtmet galima apkvaišinti, betgi ne visus, ir d l to ilgainiui pakankamai paaišk jo tikroji vert tos general s ofenzyvos.¹

Bene aštriausias str las scholast lioger svaidd Huttenas (1488—1523), kuris — likimo ironija! — vos 36 metus eidamas, pats mir nuo t biauri lig , kurias be atodairos primesdavo savo oponentams. Tod l suprantama, kad n tikrai žym s talentai neapsaugojo jo menko charakterio nuo pasmerkimo. Jis buv s — taip j atestuoja Paulšenas² — nenuoširdus, nes tuo pat laiku ieškoj s ir santyki su aristokratais ir skelb s mas ms revoliucij . Kartu buv s ir egoistas, nes trošk s ž t b t vaidinti vadovaujant rol , neži rint, ar tai susid j s su aukštaisiais dievais, ar su požemio galyb mis... Toliau jis es s nepasiekiamas koliojimosi ir literat rinio prieš sunaikinimo pavyzdys, skelbi s ir vykds be atodairos brutalum ; šiuo atžvilgiu taip toli nu j s, jog ir žmogžudyst laik s leistina priemone kovoje su „ilgaskverniais“. Paulseno galvoje netelpa, kaip jo tautie iai—protestantai tok Hutten gali laikyti tautos didvyriu. Žinoma, ne d l to Huttenas ia fig ruoja. Jis minimas tod l, kad per trump laik tiek pakenk katalik mokslo organizacijai, kai retas kas per por t kstan i met .

d. Humanizmo kunigaikštis

Gal tie jaunesnieji neb t buv tokie ryžtingi kovoje su katalik mokslo pasauliu, jei už pe i neb t jut vad. humanizmo kunigaikš io, t. y., Erazmo, galyb s, kuri juos gund vis dr sesnius žygius. Taip, sakysime, jie pasipriešindami beveik visoms tradicijoms, priskirian ioms mokslui tik padedan i reikšm , siekiant absoliu i vertybi , paskelb moksl absoliu iu, visagaliu viešpa iu. Ir visai nuoseklu, kad š k „žmogus žmogui“ sek lozungas „mokslas mokslui“, nes, emancipavus žmog nuo Dievo, pati logika reikalavo ir kitas veikimo sritis vien žmogiškai pagr sti.

¹ „Tai [aprašomieji], taip šiuo reikalu atsilies Paulsenas, yra dvokianti niekšiškumo lindsay, bet kažin ar atvaizduotieji iš tikr j buvo panaš s t paveiksl ? Kas lie ia poezijos, grynos lotyn ir graik kalbos... neapykant , tai... universitetai tuos priekaištus nevisai nusipelno. Tiesa, pirmuosius naujo švietimo apaštalus jie [scholastai] pri m ne su tuo entuziazmu, kurio anie sau reikalavo, o šen bei ten dav pajusti savo nepalankum . Ta iau pa iam naujam švietimui jie visai neužsida . Gal b t galima net tvirtinti, kad jau nuo to laiko jokio dvasinio s j džio taip lengvai ne sileido, kaip humanizmo. O kai d l iškrypimo ir pasileidimo, tai, žinoma, tas nebuvo svetima n tuometinio universiteto sluoksniams ir dvasininkams. Apie vien žmoni grup šiame dalyke mes esam ypa gerai painformuoti, ir b tent apie t j , kuriai priklaus satyros redaktoriai. Su itin nepageidaujamu aiškumu mums sako Mutiano laišakai, kaip jis ir jo *ordo* galvojo apie lytinius dalykus. Tie laišakai rodo, koki ištvirtusi fantazija pagimd tamsi j vyr laiškus.“ — *Paulsen*, I, 89 s.

² Paulsen, I, 93 s.

Gundytojas š, taip skirting nuo ligšiolinio, mokslo supratim Erazmus Roterdamietis (1466/67—1536), gim Olandijoje. Vaikas b - damas lank Deventerio mokykl, kur patyr pirmus humanizmo glostymus. Paskui prieš savo nor tapo vienuoliu ir Paryžiuje iki valiai paragavo ordeniško mokslo. Ta iau vienas už kit jam blogiau patiko. V liau studijuodamas Oxforde pas vien Ficino mokin graik kalb, prisiklaus Florencijos krikš ioniškojo moralizmo ir nuo to laiko lygiai tiek simpatizivo Cicerono stoicizmui, kiek Naujajam statymui. Jis lauk krikš ionybs atnaujinimo iš savotiškos jos sintez s su antike, kuo, neju iomis užtrindamas rib tarp savo tik jimo ir pagonyb s, falsifikavo ir vien ir kit, o ypa pirm j. Visas tas miglotumas religijoje ir reliativizmas filosofijoje aiškiai jau iamas jo traktate *Philosophia Christi*, pasak kuria taurėsni antik s veikalai, kaip, sakysime, Cicerono ar Senekos, es savo dvasia ne tik giminingi, bet tiesiog identiškai su krikš ionybe. Šis krikš ioniškai nudažytas eklecticizmas, perd m subjektyviškai suprastas, nesistematškai gvildentas ir impresionistiškai užfiksuotas, stipriai pabr ž, kas yra bendra ir humaniška. Šventas Raštas, kaip j aiškina mokslininkai, es s vienintel krikš ionio norma, tik ti Diev bei elgtis padoriai — pagrindingiausi sakymai.

Šios paži ros iškalbingai bylojo, kiek humanizmas savo reikšmingiausiai atstovais jau sp jo ne tik nukrypti nuo Akvinie io linijos, bet ir nutolti nuo pa ios krikš ionybs. D l to nenuostabu, kad Erazmas laikomas vienu svarbiausiu reformacijos pirmtaku. Ir kod l jo, ironizuojan io švent j garbinim, laikan io Sakramentus nereikšmingomis ceremonijomis, tvirtinan io, kad ne viena Šv. Rašto vieta esanti falsifikuota, kad iš jos nes galima rodyti Kristaus dieviškumo ir pagaliau abejojan io d l transsubstanciacijos mokslo, nelaikyti tokiu?

Lemian i žygi Erazmas betgi nepadar. Jis ne tik bijojo, kad kovos d l reform gal sian ios sutrukdyti jo *beata tranquillitas*, b tinai reikaling mokslo darbui, bet dar atimsian ios iš jo Bažny ios teikiamas pajamas leidžian ias jam, it kokiam kunigaikš iui po Europ važin janiam, priimti be skai iaus si lom garb.

Šitam vispusiškam pritarimui užsitikrinti gudriai politikavo tiek su Bažny ia, tiek su gimstan ia reformacija, vikriai balansavosi tarp antik s myl toj ir tarp scholastikos pasek j. D l to nors ir nepri m popiežiaus kvietimo vykti Rom ginti Bažny ios, bet taip pat neprisid jo n prie Lutherio. Ir t savo ideologin ekvilibristik s kmingai t s iki pat mirties — jis palaidotas bažny ioje (Baselio katedroje), nors gyvendamas retai kada laik Šv. Mišias ir mir be Sakrament.

Šitame mene visiems patikti ir visus kinkyti savo garb s bei triumfo vežim Erazmas tiek išsitbulino, jog tapo anais laikais labiausiai m -

giamas ir daugiausia pripažintas mokslininkas. Ta iau, kas sveika buvo jo egoizmui, tas nevisuomet tarnavo tiesai. Priešingai, ne vienas jo rašt labiau dvelkia savymeile, kaip tiesos meile. Ir nenuostabu — toks ambicijos tenkinimas buvo galimas tik d ka oportunistams visiems, servilizmo galin- giems ir demagogijos silpniems. Tas viskas tiek gadino jo charakter , kad jame šiandien ži rimi vos keli tauresni bruožai, ir tiek nuskriaud ob- jekting ties , jog reik jo keli Erazmo talent mokslinink jai rehabi- lizuoti.

Žinant an dien atmosfer , mus nei kiek nenustebina faktas, kad to- kia, beveik patologiška, savo talent eksplotacija tapo dar pavyzdziu vis t , kurie tik josi panašiu sau smilkinimu iškilti savo šimtme io virš - nes ir kartu rafinuota dialektika užtušuoti savo dorovin subjektivism bei religin skepticizm . Ir atsirado tad pulkai katedr bei mecenat gaudan- i , po vis Europ besibastan i humanist , visur laiku pasirodan i , kur buvo nors mažiausia galimyb , be skrupul atakuojant sen j moksl , išsi- reklamuoti naujos gadyn s mokslininku.

Nuo t amžinai tratan i kulkosvaidži scholastai gyn si taip sunkiai, kaip vos bejud s tankas. Tod l visuomen s akyse, nemokan ios atskirti fraz s nuo argumento ir retorikos nuo protavimo, naujoviškėji hu- manistai iš jo laim tojais. J taka ypa padid jo nuo to momento, kada valdovai ir vyresnyb s nebegal jo apsieiti be ši , neretai makiaveliškaai apskri „pasaulio vaik “ ir velnioniškai mikli žurnalist .

B t ta iau klaidinga manyti, jog humanizmas mokslui nieko rimto nedav s. Jis ankstyvesniajame periode tur jo pakankamai tauri tiksl ir visais laikais aps iai talent , kad palikt mokslo istorijoje ger vard . Jau iš vieno Erazmo aišku, kad visas šitas s j dis perpildytas gabumais: jo nuopelnai filologijai ir istorinei kritikai verti didelio pagyrimo, Baž- ny ios T v rašt leidimas yra virš kritikos, o panaudojimas graikiško Biblijos originalo teologijoje sudaro tiesiog epoch . Žavi Erazmas net ir ten, kur klydo, tokia užburianti jo kalba, — stilistiniu atžvilgiu jis pa- vyzdys amžiams. Jis yra žymiausias vakar pasaulio lotynistas, jis išug- d humanizm europieško masto kult ros paj g . Tod l negalima be nuostolio net pa iam sau išbraukti iš praeities humanizm .

Tiesa, ne visais epizodais šis laikotarpis buvo naudingas. Bet taip vyko ne vien d l jaunesn s kartos anti-katalikiškumo. Kalta yra ir ramy- b pam g arki-konservatoriškėji katalikai, nesugeb j pasinaudoti hu- manist pagamintomis patogiomis priemon mis. Tai, deja, nebus paskutinis kartas, kad pamirštama prabilti amžininkus savo šimtme io kalba ir d l savo pasisekimo praeity nesir pinama ateitimi. Sustingimas ir naivus prisiriši-

mas prie „išbandyt metod“ bei „tikr keli“ katalikus mokslininkus daugiau tykoja, kaip j kolegos iš kit liogeri. D l to tik saujel temo- k jo pasinaudoti Erazmo rankiais. Gal kitus atgrasino menkas Roterda- mie io noras tri sti prie *philosophiate perennis* ir šiaip aiškus jo abejin- gumas Akvinie io k rybos atžvilgiu? Reikia manyti, kad taip. Vienok, tas jiems dar nedav teis s taip gambiai ignoruoti naujovišk kalb , juk kiek- vieno šimtme io klausia kitokia. tikimiausia, juos ir baugino t gyvenimo virtuoz moraliniai defektai. Ta iau gal jo teis jo rol palikti istorijai. O toji jau yra pasisakiusi, kad ir šiais žodžiais: „Tam tikra teise galima... vis humanizmo istorij charakterizuoti posakiu: „Daug talento, o maža charak- terio.“ Visiems šiems vyrams tr ksta skaistumo, rimtumo ir valios. D l to istorija juos ir nušlav .“¹ —

Tam ji pasinaudojo gaivalinguoju Lutheriu.

2. REFORMACIJA

a. *Cuius regio, eius et scientia*

Lutheris (1483—1554),² b damas netoks jautrianervis intelektua- listas, kaip Erazmas, o tvirtarankis voluntaristas,³ mokslo perdaug nebran- gino. Pagal j tik vienas Šv. Raštas neš s sielai išgany m ir normuoj s gyvenim , kur kiekvienas tur s pasireikšti savo profesija. O mokslo tokia jis nelaik . Tiesa, Lutheris neneig galimumo juo užsiimti, ta iau jo nepriskait prie krikš ionio veikimo form . Prisiklaus s dar universitete occamizmo — su didžiausiais scholastais jam neteko susitikti —, atmet

¹ *Paulsen I*, 94. — Reikšmingas yra faktas, kad Erasmus ligi šiol nesusilauk išsamios biografijos. Iš turim monografij min tinos: *Hess S.*, Erasmus von Rot- terdam, 1790. — *Drummond*, Erasmus, his life and his character, 1873. — *Allen P. S.*, The age of Erasmus, 1914. — *Hutzinga* (vertimas iš oland kalbos) Erasmus, Basel 1928. — *Hyma A.*, The Youth of Erasmus, 1930. *Pineau S. B.*, Erasme, sa pensée religieuse, Paris 1924. — *Renaudet A.*, Erasme, sa pensée religieuse et son action, Paris 1926. Pastaruoju laiku ir beletristai prad jo dom tis šia mslinga fig ra, kaip rodo *St. Zweig'o* 1934 m. Vienoje išleistas, istorin roman panašus, veikalas apie Roterdamiet .

² Apie Lutherio santykius su mokslu ir t. t. cf. tarp ko kito: *Döllinger J.*, Die Reformation, 3 t., 1846/49. — *Janssen J.*, Geschichte des deutschen Volkes, 8 t., Freiburg i. Br. ²⁰1917. — *Denifle H. O. Pr.*, Luther etc., 2 t., 1904/09. — *Grisar H. S. J* 3 t., ³1924/25. — *Paulsen I*, 176—387.

³ sigilinus istorij paašk ja, kad taut gyvenime paeiliui kei iasi volunta- ristiniai laikotarpiai su intelektualistiniais. Tai šiandien, sakysime, ryškiausia pav- tvirtina priešingumo poros, kaip Kerenski — Lenin, Clemenceau — Briand, Brü- ning — Hitler, visi tie prieš-fašistiniai, teoretizuoj ministeriai ir Mussolini ir t. t. Panaš reiškini galima pasteb ti ir Šv. Petro soste, kur scholastikos atgaivintoj Leon XIII. sek „pastoracij popiežius“ Pijus X., o tyl diplomat Benedikt XV.— akcijos k r jas Pijus XI.

galimumu protu rodyti tik jimo dalykus. Todėl jam ir neleido gvildinti religini klausim. Panašiai kaip reformatorius iš mokslo pusės nestatytų religijai, taip ir iš jos netieskelio mokslas, argumentuodamas, kad Dievas visais atžvilgiais paslaptingas ir dėl to intelektu nesuvokiamas. Tokiu būdu paneigtarpusavius mąstymo ir tikėjimo santykius bei tį dviejų artimų bendradarbiavimą, kurio nustatymu scholastika nebe pagrindo laikyti vienu žymiausių savo laimėjimų. Nieko tad stebėtina, kad atgijo „dvejetainės tiesos“ dėsniš, o kartu su juo ir visa neapykanta Bažnyčios globojamam mokslui bei mokymui.

Tas mokslas iš viso stovėjo jam skersai kelio, nes gerai žinojo, kad kol nebus sugriauta gyvenimą formuojanti ideologija, tol nebus galima jokia kita reforma — „Aš manau, kad nebus galima Bažnyčios reformuoti, jei scholastinė teologija, filosofija, logika, kaip jos dabar yra mokomos, nebus išrautos ir kuo kitu pakeistos.“¹ Tat, kaip kiekvienas, kuriam rūpi pasaulis iš pagrindų pertvarkyti, taip ir Lutheris pirmiausia pasiryžo kita kryptimi pakreipti auklį bei švietimą, kad tik josi geriausiai atliksis reformuodamas universitetus. Taigi, revoliucija prieš Bažnyčią prasidėjo sukilimu prieš Aukštąsias Mokyklas. Ir tas atsitiko 1517 m., kada maištininkas, dar nepradėjęs kovos su atlaisdais, paskelbė 98 tezes prieš antieologijos mokslą ir scholastiką iš viso.

Šioje *Disputatio contra theologiam* išdėsto *in nuce* jau visas mintis, kurias po trijų metų paskelbė bajorams. Ten 25. punkte, paliesdamas universiteto reformą, reikalauja griežtai atskirti krikščioniškuosius elementus nuo „pagoniško“. Ypač nesigaili to „prakeikto, išdidaus, aklo pagonio meisterio Aristotelio“, kur, kaip „velnio kvėptis“ trokšta „dulkes sumalti“. Bendrai, šis Aristotelis, sugundęs katalikus mokslininkus dar didesnį mokslo ir tikėjimo suartinimą, jam atrodo „šarlatanų, kuris savo graikišką kaukę Bažnyčią ant juoko laiko“ ir kur mielai laikyti „velniu, jei jis nebūtų buvęs žmogus“. „Didžiausia mano širdgala“, taip jis nirsta, „kad mano gabiausi konfratrai voliojasi šiame purvyne.“² Kliuvo ir neveikiamam Paryžiaus teologijos fakultetui, kur išvadino „prakeikta velnio sinagoga“, teko ir apskritai universitetams, toms „žmogžudžių lindynėms ir Molocho šventykloms“ — „Nuo pat pasaulio pradžios dar nieko nebuvo žemiau pragariškesnio ir velniškesnio.“³

¹ *de Wette*, Luthers Briefwechsel I, 64.

² *de Wette*, Luthers Briefwechsel I, 15.

³ Toki ir dar aitrūs kritik paduoda *Janssen J.*, Geschichte des deutschen Volkes II, 176, 195, 293. — Cf. taip pat *Rickert A.*, Die Stellung der Reformation zur mittelalterlichen Universität, Stuttgart 1933, kur autorius — pats evangelikas — stengiasi kaip nors paaiškinti ir padaryti suprantamą Lutherio aversiją viduriniams mokslui.

Padariniai tokio pl dimo greit pasirod : universitet autoritetas visuo-
men s akyse vis labiau puol . Daugelis rim iausi mokslinink nebedr so
n kojos kelti taip biauriai atestuojamas staigas. Studentai taip pat
g dinosi j . Atsitiko, kad garsiausi 16. šimtme io mokslo vyrai betur jo
vos po pus tuzino klausytoj , kai tuo tarpu Tomo Akvinie io ir Duns
Scoto laikais Sorbonoje, Oxforde ir kitur studiozai šimtais spaud si prie
katedr .¹ Taip, sakysime, Heidelberge 1525 m. radosi daugiau profesori ,
negu student . Sekan iais metais Erfurte, galvotr k iais iš Bažny ios pa-
sišalinusiame, beliko tik 14 klausytoj . Net ir garsi Viena 1530 m. tur jo
vos 30 studioz . Metais anks iau Rostocke iš viso niekas nebe simatriku-
liavo, o Baselio pažibos su Erazmu priešaky paliko merdint universitet ,
prakeikdami reformacij , kaip *pestis animorum*. D l toki reiškini net
(Wittenberge skait s) Melanchthonas jaut si „lyg kokioje dykumoje“. Visos
jo pastangos moksl pakelti pradžioje nu jo niekais. Imta bijoti,
kad kartu su be atodairos naikinama scholastika nenuvyst ir humanizmo
laurai. Toji baim buvo pagr sta, nes be eil s kit numir ir tikriausi hu-
manizmo vaikai, kurie Aristoteliui niekad nebuvo „smilkin“, kaip Uppsalos
(1515) ir Kopenhagos (1531) universitetai, d l ko šiaur s Europa visai liko
be aukštesnio mokslo.

Nepaisant tokio Lutherio fanatizmo prieš intelekto vaidmen religijos
klausimuose ir nepasitik jimo mokslu apskritai, reformacija ilgainiui betgi
negal jo be jo apsieiti. Griebtis jo vert pats gyvenimas — vis did j s
pastori reikalavimas ir pan. Juk negalima amžinai leisti siuv jams, bat-
siuviams ir net žemdirbiams vadovauti tolydžio vis daugiau kli i sutin-
kan iam s judžiui.

Kaip mokslas tur jo b ti organizuojamas, Lutheris išd st savo atsi-
šaukimuose krikš ionišk j bajorij (1520) bei miesto tarybas (1524) ir
savo 1530 m. išleistame pamoksle apie vaik mokym . Pagal j mokymo
program tur jo sudaryti kalbos (lotyn , graik , hebraj), toliau kelios
saviškai perdirbtos filosofin s disciplinos (pav., logika, etika, psichologija)
ir Šv. Raštas su katekizmu. Vengiant kult r su religija jungian ios aris-
toteliškos dialektikos, daugiausia buvo ugdoma kovai su katalikybe reika-
linga egzegez , istorija ir polemika. Iš t nedaugelio dalyk , kurie perimti
iš vidurini amži , pažym tini — humanist savo laiku deklamacijas pa-
keisti — disputai. Matyti, reformatoriai gerai suprato t naud , kuri duoda
šie viešai vykdomi proto ir atminties lavinimai.

Ta iau visa šios reformos svarba gl di ne d stomosios substancijos
atmainose, bet mokslo organizatori pakeitime. ia Lutheris, pavesdamas

¹ Yra padavim , priskaitan i scholastikos garsenyb ms net iki 30.000 klausy-
toj . Tai, žinoma, fantazija. Bet sumažinus š skai i ir 20 kart, gaunamas — gana
realus skai ius, kuris 13. šimtmety buvo tikrai imponuojantis.

jo organizavim valstybei, sudar visai nauj situacij . Lemiantis klausimas, kas, vedus nauj santvark , tur s r pintis mokslu — Bažny ia, valstyb , o gal pa ios mokslinink korporacijos? — reformatoriaus galvoje anksti buvo kil s. Išsivys ius Lutherio reformai tikr maišt prieš Bažny i ir žinant jo neapykant senam mokslui, pirmoji ir tre ioji galimyb iškart atpuol . Liko tik antroji, kuria jis pasinaudojo ir iš reikalo ir iš oportunitizmo.

Padarydamas valstyb kaip ir vieninteliu mokslo organizatorium, Lutheris vadovavosi ta sveika mintimi, kad ir viešasis aparatas turi remti tiesos ieškojim bei skelbim . Prisid ti jis — anot Lutherio — dar turi ir d l praktišk išskai iavim , nes universitetai, teikdami žini b simiems pas-toriams, mokytojams, valdininkams ir t. t., tiesiog patarnauja valstybei bei j pavaduoja.

Bet šita visai racijonali argumentacija tesudar tik vien Lutherio samprotavim pus . Mat, jis, matydamas vis savo reformacinio darbo iš-ganym valstybi valdovuose, ia nor damas juos dar labiau paskatinti, ia atlygindamas už jau parodyt uolum , mielai priskyr jiems ligšiol netur-tas teises, j tarpe ir mokymo monopol . Tokiu b du valstyb šioje srity gavo toki kompetencij , kuri krikš ioniškoje Europoje dar niekad ne-tur jo ir greit j gauti n nesitik jo.

Žinant valstyb s esm ir tikslus, tik anarchistas gali paneigti jos tak mokslo organizavim . Vienok, turint taip pat galvoje universiteto cha-rakter bei funkcijas, nesunku suprasti, kad valstyb , kaip ir visos kitos viešosios j gos — sakysime, kad ir Bažny ia — negali reikalauti, jog uni-versitetas akiai jai tarnaut . Tiesa, jis gali b ti jos subsidijuojamas arba net visai išlaikomas, ta iau tik tam, kad lengviau gal t eiti savo pareigas, bet ne tam, kad vergaut r m jui. Valstyb tikrai gali laukti, kad Aukš-toji Mokykla lojaliai jai pad t parengti tarnautoj kadr , bet negali tur-ti vilties, jog šito konkretaus uždavinio išpildymas nustelbt pagrindin universiteto tiksl . La vérité, rien que la vérité, toute la vérité — štai kas, anot pranc z , turi r p ti aukštosioms mokykloms.

Kadangi universitetas nuo pašalini j g esti apsaugotas tik b damas kiek galint nepriklausoma korporacija, tai jis valstyb je turi naudotis ko pla iausia autonomija. Visiems suinteresuotiems išmintingai sprendžiant š op klausim ir naujose aplinkyb se tur jo b ti nesunku suteikti mokslo organizmui t laisv , kuri nors ir pilnai garantuoja tiesos ieškojim bei jos skelbim , betgi nepažeidžia ir valstyb s interes .

Ta iau netaip suprato Lutheris universiteto pad jim . Tam jis iš vienos pus s per menkai vertino moksl , o iš kitos — perdaug dievino valstyb . Šitas dievinimas visai suprantamas žinant, kad viešoji j ga reformatoriui perd m buvo reikalinga reformacijai gyvendinti ir net savo asmens saugu-

mui užtikrinti. Tokiu būdu, iš dalies dėl grynai egoistiškų siekių, kaip kompensatas, universitetas buvo pavestas kunigaikščiui malonei, kuri ne vienu atveju pasirodė tikra nemalonė. Taigi, ne kas kitas, o Lutheris ir jo vad. reformacija yra kalta, kad protestantizmo kraštuose signalu dar ir šis *Cuius regio, eius et scientia*, kurio visą naudą pasiūmė *regio*, palikdama visus nuostolius *scientiae*.

b. Protestantiškoji scholastika

Lutherio postulatus daugiausia realizavo jaunesnis jo padėjėjas Melanchthonas (1497—1560). Jis tiek prisidėjo prie senų universitetų reformavimo ir naujų kūrėmo, tiek paruošė jiems profesorių ir pagaminavo vadovėlių, jog tam tikra prasme galima ju vadinti „lutherizmo švietimo ministeriu.“¹ Būdamas nuoseklesnis už savo universiteto reikale taip egzaltuotus mokytojus², Melanchthonas stengėsi kiek galėdamas išsaugoti filosofijoje ir iš viso moksle senus principus. Mat, buvo sitikinys, kad tikru protautiniu keliu priėmimo stymo rezultatai visai sutinka su Apreiškimu. Nenuostabu, kad jis, išsiilgęs vaisingų mokslinių metodų ir pakrypus Aristotelį, šį „metodo meistrą.“ „Mes negalime“, taip jis giria stagirietį, „apsieiti be jo veikalų, nes jie ignoruojant pasidaryt moksle didelis chaosas.“³ Jo nuoširdus prisipažinimas prieš sveiką scholastikos principą ir atviras naudojimas Aristotelio metodais ne vienam protestantui davė progos Melanchthoną kriminuoti krypto-scholastu esant ir apskelbti jį tam tikros „protestantiškos scholastikos tėvu.“ Bet Melanchthonas visai nemanė slėpti savo simpatijos tiems mokslo vyrams, kurie, jo manymu, iš senovės buvo pirmieji ir išstobulinę tikrą mokslinį stymą. Net priešingai, tam tikra prasme dar bandė jais sekti ir panašiai kaip jie išsaugoti „amžiną filosofiją.“ Willmannas yra sitikinys, esant vien Melanchthono nuopelnas, jei pilnumoje neišsipildė, skaudus Erazmo pranašavimas — *Ubi Lutheranismus, ibi litterarum interitus*.⁴ —

Vykdydami savo misiją, reformatoriai pirmiausia skverbėsi tuos universitetus, kurie pagal dėsno. *Cuius regio, eius religio* buvo jiems tekę. Taip reformavo, pav., Wittenbergo, Heidelbergo ir dar eilę kitų miestų aukštąsias mokyklas. Darbas nelengvas, nes tos mokslo staigos — išskyrus tik patį Wittenbergą su Erfurtu — kaip „ištikimos ir atsidasavusios duk-

¹ Cf. *Hartfelder K.*, Ph. Melanchthon als Praeceptor Germaniae. Monument Germaniae Paedagogica 7, Berlin 1889.

² Tiesa, ir jam, gaivalingesnio vado sugundytam, apie 1520 m. atrodė, kad „scholastikos daktarai teologijai pavertę sena boba, filosofija vadinama, kuri Graikija dvokia“ ir t.t. Cf. jo paskaita „Ermahnung zum Studium der paulinischen Lehre“, spausdinta 1520 m. vasario mėn.

³ Vienoje 1536 m. skaitytoje paskaitoje. Cf. *Corp. Reform.* XI, 282.

⁴ *Willmann O.*, Die Wissenschaft vom Gesichtspunkte der katholischen Wahrheit, Paderborn 1921, p. 157.

terys“, kaip išsitar humanistas Wimpfelingas, „steng si atsilyginti už t , k iš savo Motinos [Bažny ios] anks iau buvo laim jusios.“ Pasipriešini-
mui veikti griebtasi ir šiu ršk i politini priemoni , kurioms sustiprinti
neretai k sintasi ir badu veikti katalikus mokslininkus.

Nepasitenkindami sen mokslo staig palenkimu, steig dar naujas,
tuo sukeldami nauj , jau *tre i universitet k rimu jud jim* . Šis mums
dav tarp kit ir šias, šiandien tebegyvuojan ias aukštas mokyklas: Lausan-
nos (1536), Karaliau iaus (1544)¹ — kurios statute dar 20. šimtme io pra-
džioje buvo rašyta, kad joks katalikas joje d styti negali —, Jenos (1558),
Ženevos (1559)., Leydeno (Olandijoje, 1575), Strassburgo (1621), Tart ,
kuri 1632 m. steig su katalikybe kovoj s šved karalius Gustavas
Adolfas.

Šie universitetai, nors ir daug kuo primin senuosius, ta iau d l Lu-
therio sikišimo iš esm s gerokai buvo pasikeit . Jie dabar jau nebe suve-
ren s vienetai arba bent autonomingos korporacijos: kunigaikš iai juos
kuria, duoda jiems statutus, nustato mokymo program ir jai vykdyti samdo
profesorius. Jie ir kontroliuoja nuostat vykdy m , neretai pritaikydami
mažiausio palankumo princip .

„Visa tai dvelkia begimstan ia policeiška valstybe“, gailisi Paulsenas.
„Taip pat ir mokslus ein yra šioje prieži roje“, skundžiasi jis toliau.

¹ Šitas universitetas ir jo varoma protestantizacija pasidar reikšminga ir Lie-
tuvai, nes Karaliau iaus savo orbit trauk ne tik ordeno valdžioje esan ius
lietuvius, bet ir tam tikr dal Didžiosios Kunigaikštyst s studioz . Tas sunku
nebuvo, nes Karaliau ius, apsuptas iš vis pusi lietuvi ir pr s , tam tikra prasme
jo ir lietuviško universiteto pareigas.

k r jui kunigaikššiiui Albrechtui perd m r p jo išmoksinti lietuvius. D l to jis
ne tik m gino visokiais palengvinimais lietuviškos kilm s studentus pritraukti (Maž-
vyd , Bretk n , Vilent ir kt.), bet dar tur ti ir ger profesori lietuvi , kaip sak-
miai parodo, sakysime, Rapagelono (ca 1485—1575) ir Abraomo Kulvie io († 1545)
pavyzdys.

domu, kad viena k rimu priežas i buvo reikalas par pinti ger lotynist ,
sugeban i vesti diplomatin korespondencij su kaimynais lenkais (suprask ir lie-
tuviais), kurie — kaip išsireišk pirmas rektorius Sabinus — išvar „sen barbariš-
kum , dabar susirašin ja elegantiška lotyn kalba.“ Kad gaut ger humanist ,
ordeno valstyb s hercogas dar 1539 m. kreip si Melanchthon . — Taip pat pažy-
m tina, kad Karaliau iaus universitetui r p jo išgauti iš: popiežiaus (sic!) ir vo-
kie i imperatoriaus patvirtinimo bules. Toki nesulaukus, pasitenkinta tam tikru
patvirtinimu iš lenk karaliaus pus s (1560).

(Deja, šios studijos charakteris neleidžia sigilinti š itin dom Lietuvos
švietimo laikotarp , kur , reik t — kaip ir vis t istorij — skyrium atvaizduoti.
Tam medžiagos yra ap s iai. Kai d l Karaliau iaus cf. *Arnoldt D. H.*, Ausführliche
und mit Urkunden versehene Historie der Königsbergischen Universität, 2 t.,
Königsberg 1746. — *Toppen M.*, Die Gründung der Universität, zu Königsberg und
das Leben ihres ersten Rektors Georg Sabinus, Königsberg 1844. — *Prutz H.*, Die
Kgl. Albertus — Universität zu Königsberg i. Pr. im 19. Jahrh., Königsberg 1904. —
Ehrler G., Die Matrikel der Universität, Königsberg i. Pr., 3 Bde, Leipzig. 1908-17.—
Pisanski G. C., Entwurf einer preussischen Literargeschichte etc. (herausgegeben
von R. Philippi), Königsberg ²1886. — *Friese*, Beiträge zur Reformationsgeschichte.
— *Biržiška M.*, M s rašt istorija, Kaunas ³1925. — *Prabo i An kas*, Mažosios
Lietuvos buvusieji rašytojai etc., Tilž 1920 ir t.t.).

„ juos ži rima kaip b simus suvereno tarnus... Tas ypatingai tinka stipendininkams, kuriuos valdovai išlaiko tam, kad paskui tur t civiliniams, bažnytiniais ir mokyklos, reikalams tinkam ... atsarg . — „Su šiuo rišasi dar ir kitas dalykas : universitetai ir net visas... dvasios gyvenimas prievarta uždaromas teritorijos ribose. Dar prieš reformacij ... visas vakar krikš ioniškas pasaulis sudar vien didel viening ... srit . Prisiminkim tik scholast ir humanist visuotinum . Universitetai, b dami tarptautin s Bažny ios nariai,, buvo ir internacijonalin s staigos. J teikiamieji laipsniai visur buvo pripažinti ir visur dav teis mokyti. O kadangi visi vartojo vien kalb , tai krašto ribos reikšm s netur jo. Tik steigus provincines [protestant] bažny ias, pasibaig tas... laisvumas.“¹

Taigi, nebe popiežiai pasauliui, bet valdovai savo teritorijai steig aukštas mokyklas. Priklausydamos toliau nuo valdov malon s, jos neretai tarnaudavo dinastijos ir šiaip politikos interesams, net ir tada, kada šie buvo sunkiai ar net visai nesuderinami su tiesa. Taigi, mokslas, netek s savo universalumo ir didesn s laisv s dalies, tapo politikos objektu, neretai ir politikos rankiu.

Ankstyvesnis laisvumas buvo siaurinamas dar ir draudimais savo valdiniais išvykti užsieni universitetus, o svetimiems studijoms atvykti. Prasid jo mokslui perd m žalinga izoliacija. Netrukus netekusi europieško horizonto profes ra ims skelbti pr siškas, pranc ziškas, angliškas ir dar daugyb kitoki „ties “. O kur daug „ties“, ten maža tiesos. Ir studentija žymiai pasikeit . Atpl šta nuo galing aukl jimo veiksmi , pasidav visokiems šurkštumams, kur beprasmiskoms dvikovoms, girtuokliavimui ir žaliojo seksualumo pratimams nebebuvo galo.²

¹ *Paulsen*, I, 257 s.

² Lutheris ir Melanchthonas, su pasibais jimu pasteb j sigalint berniskum studentuose, ne vien kart m gino atstatyti sen drausm . Bet vis veltui, nes studiozai, o ypa aristokrat s n s dažnai nepais n aštriai taisykli . Ir kam j laikytis, jei profesoriai student daugiau bijojo, negu šie an ?! Mat, neretai profesoriai (per savo žmonas) ir pavalgydindavo studiozus, gaudami už tai dažnai daugiau pinig , kaip už pa ias paskaitas. Be to, už jas jiems atlygindavo patys studentai. Taigi, ar gali šiandien nuo savo klausytoj finansiskai priklaus s profesorius išdr sti eiti kokius nors konfliktus su tais, nuo kuri gal rytoj dar ir politiškai priklausys? Apie tokius korupcij panašius reiškinius tarp kito cf. *Jansseno* veikalo 7. tom .

Dar ir kitais atžvilgiais profesori poelgis neb davo pavyzdingas. Taip, sakysime, jie daug kart nemažiau gerdavo už studiozus. Apie dan istorik Pontan pasakojama, kad jis, kai negal dav s dl savo girtuokliavimo skaityti paskait , liepdav s klausytojams ant auditorijos dur užrašyti devynias P. Tai reišk : Petrus Pontanus poesos professor publicus propter pocula prohibetur praelegere. ..

Pažym tina, kad student korporacijos (siaura to žodžio prasme), kokios jos, pav., dar prieš Didj Kar visu šaunumu pasireišk davo Vokietijoj ar kitur, savo šaknis tur jo šitose nežavingose aplinkyb se. Nors tose korporacijose buvo ir daug ko gražaus, ta iau ne viena j pasitenkino pataikaudama gaivalingai jaunuoli prigim iai. Dl to jos toliau atsiradimo šali neišsipl tojo. Tik be ideologinio supratimo, estetinio senso ir istorin s nuovokos žmon s gal jo jomis susižav ti. Šiandien j vaidmuo net pa ioje j t vyn je yra pasibaig s. Jas pam gdžioti reiškt t pat , kaip su numir liu vien karst atsigulti.

Kur tik siek vad. reformacija, ten *universitas* buvo likviduojama, seni universitetai neteko, o naujieji nebesilaik vienos ir vieningos min i koncepcijos. Šis pirmasis skaldymas pagimd ir daugiau panaši , ir taip visur, kur sigal jo protestantizmas, ilgainiui išsivyst tiek pasaul ži r , kiek ir universitet .

3. KATALIKIŠKOJI RESTAURACIJA (1535—1648)¹

a. *Naujas katalik universiteto tipas.*

Lutherio akcija galutinai iššauk reformavim pa ios Bažny ios vi- duje. Kas dar popieži Hadriano VI. (1522/23) ir Pauliaus III. (1534/49) laikais buvo parengta, dabar pražyd jo *Triento Santaryboje* (1545/63). Ji iš pagrind m si tos reformos, kurios nuošird s katalikai jau ištisus šimt- me ius lauk , kaip gerv giedros. Ir prasid jo galingas s j dis, kuris, ypa popieži , j zuit bei iš naujo pražystan ios scholastikos nuolat ple iamas ir gilinamas, iš pamat išjudino Europ .

Vienas svarbiausi iš ši trijų g siekiam tiksl buvo *mokslo res- tauracija*. Tam popiežiai ne tik numat aib eilini priemoni dvasinin- kams išmokslinti ir iš viso katalikams mokyti, bet dar k r nemažai reikš- ming staig . Ta iau ne vienas k r j sumanym b t pasilik s tuš ia raid , jei j zuitai visu savo jaunatv s entuziazmu neb t vykd mokslo re- organizacijos. Bet ir j darbuot didele dalimi b t likusi bergždžia, jei j ordeno gyslomis neb t tek j s naujas kraujas — Ispanijoje atnaujinta scholastika.

J zuit Ordenas², šv. Ignaco Lojolos (1492—1556) kurtas ir

¹ Iš literat ros apie katalikišk restauracij , tarp kito ko, cf. *Funk-Bihlmeyer*; Kirchengeschichte, III. Teil, Paderborn ^s1934, kur yra nurodyta visa specialin literat ra. — Be to ž. *Pastor L.*, Geschichte der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters, Bde IV ss., Freiburg i. Br. ^{s-T}1923. — *Janssen J.*, Geschichte des deut- schen Volkes, t. IV/V., Freiburg i. Br. ¹⁷1924. — *Kaser K.*, Zeitalter der Reforma- tion und Gegenreformation, 1922/23.

² Literat ra apie j zuit orden yra plati kaip j ra. D l to negalima ia jos visos sumin ti. Bet n ra n reikalo. M s tikslams pakaks pacituoti kelius leng- viau prieinamus ir speciali literat r pažyminius veikalus. Geriausiai ia patar- naus tik k iš spaudos iš jusi j zuit enciklopedija — *Koch L., S. J.*, Jesuitenlexi- kon. Die Gesellschaft Jesu einst und jetzt. Paderborn 1934, kuri atstos ištis bib- liotek . — Apie ordeno dvasi ir j zuitizmo psichologij cf. *Meschler M., S. J.*, Die Gesellschaft Jesu. Ihre Satzungen und Erfolge, Freiburg i. Br. 1911 ir *Lip- pert P., S.* Zur Psychologie des Jesuitenordens, Kempten ²1923.—Daug medžiagos mums r pimaš aspektais duoda ir *Backer-Sommervogel*, Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus, 10 vol. Paris, 1890/1909. Corrections et additions *Ri- vière—Cavallera*, Toulouse 1911/31., toliau dar *Janssen su Pastor*. — Apie j - zuitus Lietuvoje (ir Lenkijoje) ž. *Rostowski* ir Zaleski, apie orden pranc - zuose — H. Fouqueray (Paris 1910/25), italuose — Tacchi Venturi (Roma 1910/22), vokie iuose B. Duhr (Freiburg i. Br. 1907/28); ispanuose — A. Astrain (Madrid 1902/25) ir t.t. — Nauding žini ir bibliografij patiekia *Kirsch-Veit* ir *Funk-Bihl- meyer* parašytos Bažny ios istorijos. — Pastaruoju metu paplito gyvai parašytas *R. Fiilop-Miller'io* veikalas, Macht und Geheimnis der Jesuiten. Berlin 1929. Ta iau tekstas perdaug žurnalistiškai suredaguotas, kad pilnai galima b t juo pasitik ti. Vertinga yra bibliografija, kur pamin ti ir rimtesni priešinink raštai.

1540m. popiežiaus Pauliaus III. patvirtintas, buvo pats didysis reformatorius. Nors jis specialiai ir netur jo tikslo kovoti su vad. reformacija, tačiau savaimingai j buvo trauktas. Mat, Šv. Ignaco ordenas, voluntaristiškas ir aktyvus, racijonalus ir praktiškas, ir be to apdovanotas politiška gyslele (plačiausia to žodžio prasme) bei pedagogiškumu, puikiai atitiko Vakar Europos dvasi, o kartu ir susidariusi situacij. Jis tuoj suprato, kad tik tinkamu jaunosios kartos aukl jimu galima bus sustabdyti erezijos plitim. Tokiu būdu, gyvenamojo momento sakomi j zuitai, išsyk labiau link darb misijose, pakrypo mokym.¹ Tuo jie tapo trečiaisiais krikščioniškais mokytojais — vienuoliais, kaip benediktinai yra buv pirmieji, o dominikonai — antrieji. Tačiau nuo ši savo pirmatak lojolieiai žymiai skyr si, nes tuo tarpu kai anie buvo kontempliatyv s misijonieriai, o j p diniai — argumentuoj mokslininkai, j zuitams buvo lemta b ti gyvenimiškais atkovotojais.

Toje kovoje j zuitai pasirodo es neblogi psichologai. Jie, visai nemaydami sukti istorijos rat atgal, stengiasi pasinaudoti visu tuo, k humanizmas su vad. reformacija tinkamo buvo iškl. Tuo sudar toki atmosfer, kurioje žmogus ne tik sav s neskriausdamas, bet dargi gr damasis savo žmogiškumu gal jo siekti amžinumo. Toks, tartum, modernumas magnetiškai trauk jaunim, kuriam aukl ti ilgainiui buvo reikalinga net 600 su viršum gimnazij, kolegij, seminarij ir keliasdešimt universitet, kuriuos ordeno klest jimo laikais kasmet lank virš 200.000 aukl tini. Visas j zuit psichologiškumas ir pedagogiškumas buvo panaudotas sustatant (ant scholastiškai humanistiško pagrindo) studij tvark, kuri 1599 m. j ketvirto generolo Aquavivos buvo galutinai patvirtinta ir kaip *Ratio atque institutio studiorum S. J.* išleista. D l savo privalum ji paliko nepaliesta iki 1832 met, o reformuota galioja dar ir šiandien.²

Jos dvasia ir sudar siel t universitet, kuriuos j zuitai sugr žino katalikiškai min iai arba gausiai patys steig, kaip antai, 1560 m. — Lille, 1585 m. — Würzburge, 1586 m. — Graze, 1631 m. — Münstery, 1661 m. — Lwowe, 1672 m. — Innsbrucke, 1702 m. — Breslaue ir t.t. Tokiu būdu, j zuitai suk l nauj, Europos istorijoje jau *ketvirt Aukšt j Mokykl steigimo bang*.³

¹ Meyer Fr., Der Ursprung des jesuitischen Schulwesens, 1904.

² Apie t garsi *Ratio studiorum*, tarp ko kito, cf. *Pachtler-Duhr*; *Ratio studiorum et institutiones scholasticae Soc. Jesu etc.*, Monumenta Germ. Paedagogica, 4 t. 1887/94. — *Duhr B.*, Die Studienordnung der Gesellschaft Jesu, 1896. — *Hermanu J. B.*, La pédagogie des Jésuites au XVI-e siècle, Louvain 1914.

³ Ši banga tiesioginiai liet ir Lietuv, kuri tada pirm kart buvo traukta vis Europ apiman i mokslo sistem. Š mokslo apytakos rat lietuvius daugiausia jung Vilniaus universitetas arba akademija, kaip tuomet tokios r šies staigos buvo vadinamos. Tai j zuit darbas. Šie 1569 m. buvo atvyk Vilni gelb ti Lietuvos nuo gresian io kalvinizmo. Jau sekan iais metais jie steig Vilniuje gimnazij, kurioje d st žymios ordeno j gos, j. tarpe ir garsusis

Žinant j zuit mokslinius ir pedagoginius privalumus, nenuostabu, kad j reputacija vis labiau kilo. D l to iš vis anais laikais kurt katalik universitet , rodos, tik vienas — 1623 m. steigtas — Salzburgas atiteko ne jiems (o benediktinams) ir iš kit vienuoli vien pijarai (ir tai tik 18. šimt-mety) gal jo su šv. Ignaco ordenu kiek konkuruoti.

Tos naujai j zuit kurtos arba j glob perimtos senos aukštosios mokyklos, kiek gal damos steng si laikytis sveik vidurini amži tradicij . Ypa jos d jo pastang d stomajai substancijai integraliai išsaugoti ir tuo užtikrinti nenutr kstam s ryš su klasišk ja scholastika. O betgi, nauji universitetai n ra tas pats, kaip seni, nes ankstyvesn korporatyvin staig pakeit *ordeno mokykla*.

Ši yra katalikiškos restauracijos padarinys. Joje beveik vienas orde-nas apr pina teologijos bei filosofijos disciplinas ir kitas, turin ias ideolo-gin s reikšm s, sritis bei šakas. Tik periferiniams dalykams d styti buvo kvie iami pašalie iai.

Toks sutvarkymas geras savo min i koncentracija, kur neb ra vietos klaidinanties gin ams ir kur geležiniu nuoseklumu statomi savo id j r mai. Ta statyba vyksta juo spar iau, kadangi j remia ne vien vietin s

dvaro pamokslininkas Petras Skarga († 1612). 1578 m. popiežius Grigalius XIII. t mokykl pak l akademij su dviem fakultetais — filosofijos ir teologijos. P. Skargai vadovaujant, naujo universiteto darbas intensingai buvo varomas. D l to nenuostabu, kad vos aštuoneriems metams pra jus akademij lank daugiau kaip 700 mokini . Svarbiausias tikslas buvo laim ti kov su kalvinais. Tam nesigail ta nei j g nei pinig . Taigi, pirmojo Lietuvos katalik universiteto uždavinys buvo gr žinti lietuviams Bažny ios moksl bei pagilinti jo supratim . Kad tas — padedant eilei reikšming koleg iji , sakysime, Kauno, Kraži ir t.t. — pavyko, pa-liudija tos neskaitlingos kalvin salos pla ioje katalik j roje. — Cf. *Bali ski M.*, *Dawna Akademia Wilenska*, Wilno 1863.

Kitas Lietuvai tak dar s mokslo punktas katalikiškos restauracijos laikais buvo dar 1565 m. B r a u n s b e r g e (Varmijoje) kurta kolegija. Jos k r jas yra apaštališkos dvasios ir humanistiško išsilavinimo kardinolas Hosius († 1579). Dar metus prieš mirt jis prijung prie savo staigos, v liau vad. *Lyceum Hosianum*, tam tikr seminarij , kuri, tarp ko kito, reng ir Lietuvai kunig . (Kandidat ne-trukdavo, nes lietuviai mielai vykdavo studijuoti Braunsberg . Cf. *Ltthr G.*, Die Matrikel des papstlichen Seminars zu Braunsberg 1578—1798, 1925-26). Tuo ne-pasitenkindamas, Hosius pagamino dar aps iai rašt , kuri dalis išversta lenk kalb pla iau paplito ir Lietuvoje.

Protestantizmo tvirtov , *Karaliau iaus universitetas*, patek s tarp ši dviej ugni , smarkiai pajuto katalik mokslin veikt . Tuomet užsimezg šimtmte iais užsit susi, dramatiška kova už lietuvi siel ir hegemonij moksle. Deja, ir šitas domus bei reikšmingas laikotarpis Lietuvos švietimo ir mokslo istorijoje dar n ra aprašytas. Kur duri, visur skyl . Medžiagos šiai skylei užkišti b t pakankamai. Tarp kitko ia gal t patarnauti be kitos mums labiau žinomos literat ros — *Za-leski*, *Jezuici w Polsce*, 5 t., Warszawa 1900-06. — *Rostowski S.*, S. J., *Lithuanica-rum Societatis Jesu historiarum provincialum, Pars I.*, Vilnius ²1772. — *Pollard A. F.*, *The Jesuits in Poland*, Oxford 1892. — *Purickis J.*, *Die Glaubensspaltung in Litauen*, Freiburg (Schweiz) 1919. — *Eichhorn A.*, *Bischof und Kardinal St. Hosius*, 2 Bde, 1854-55. — *Lortz I.*, *Kard. St. Hosius etc.*, Brauns/berg 1931. — *Berga A.*, *Pierre Skarga S. J.*, Paris 1916. — Svarb s, žinoma, jau min ti *Balinskio* ir *Lühr'o* veikalai ir — last but not least — ta dar neišnaudota medžiaga, kurios pilni ne tik artimesni, bet ir tolimesni archyvai (Krokuva!). Kas imt si šio darbo, didžiai nusipelnyt Lietuvos istorijai.

j gos, bet ir provincijos ir net viso ordeno paj gos. Tai buvo beveik neišsemiamas rezervuaras, iš kurio mintys, profesoriai, katedros, knygos, net ištisos bibliotekos ir fakultetai, vyriausio mokslo stratego buvo diriguojami t front , kur tykojo didžiausias pavojus. Tokiu b du lokalin s akademijos sudar , tarsi, tik skyrius to vieno milžiniško universiteto, apiman io kone vis krikš ionyb , d stan io visur t pat moksl , turin io vienodo išsilavinimo profesorius ir panaudojan io tik vien kalb bei lygiai tas pa-ias mokslo priemones. Jo vyriausias rektorius buvo pats ordeno generalas. Labiau išsipl tojusio ir kartu daugiau suvienodinto universiteto pasaulis dar nebuvo mat s ir nuo to laiko daugiau nebesusilauk .

Šioji ideologin koncentracija ir organizacin centralizacija, šis pedagoginis uniformizmas bei mokslinis unitarizmas, netur s sau lygaus mokslo organizavimo istorijoje, iš karto nul m situacij . Prieš j neatsilaik silpni ir susvyravo stipr s. Netur damas konkurento pas katalikus, nebijojo j susilaukti n iš id jini priešinink , juoba, kad šie, susiskald pagal konfesijas bei sektas ir ant kiekvieno žingsnio trukdomi politinio partikuliarizmo, nesudar n šeš lio j zuit mokslinio paj gumo. Vienintelis j privalumas buvo — b ti kitokiais, kaip j katalikiškieji partneriai, d l ko jie tik dar giliau nugrimzdo partikuliarizme ir individualizme.

Ta iau ilgainiui j zuitai — o dar labiau mokslas — pajuto šio iš pirmo pažvelgimo taip tvirto pad jimo nepatogumus, nes šiam akademiniam aparatui gr s ekskluzivizmo pavojus. Jis tapo vis realesnis, nes j zuitai nebuvo link lengva širdimi pakeisti t , kas kart pakliuvo j ordeno konstitucij . -Tokiu b du daug ko naujo ir naudingo nepateko j sistem . Šitas ekskluzivizmas, sustiprintas dar mokslinio darbo bevardiškumu, bei kitoki individualini broož stoka ir t.t., gerokai susilpnino j zuit mokslin bei pedagogin veikl . —

Iš šitos charakteristikos matyti, kad katalikiškos restauracijos metu išaug s orderio universitetas yra naujas aukštosios mokyklos tipas. Nebe to, kad netur t panašum su vidurini amži korporatyviniu universitetu, ta-iau nauja situacija sukuria tiek bendros tendencijos, tiek savo specifini uždaviniai , tiek, pagaliau, savo organizaciniai form atžvilgiu visai kitonišk universitet . Ir taip katalikai sudar jau antr aukštosios mokyklos tip .

Tas, žinoma, katalik garbei nepakenk . Priešingai — gerai atestuota j dvasios lankstum , greit orientacij ir sugeb jim kurti naujas organizacines formas. Lygiai ir pats tipas, realizuotas daugiausia vieno ordeno, nemažino katalik nuopeln , nes jau vienas tas faktas, kad tiesiai ieškoti, skelbti bei apginti jiems sunkiausiais laikais pavyko sudaryti ir iki maksimumo panaudoti nauj mokslo aparat , yra reikšmingas.¹ —

¹ Ne pro šal bus šioje vietoje pamin ti, kad negalima kalb ti apie *katalikišk* universitet apskritai. Samprotavimai sako ir istorija patvirtina, kad katalikai kiek—

Tokiu būdu, reformacijos ir katalikiškos restauracijos laikotarpy atsiveikiname su vidurini amžiu korporatyvini universitetu. Jo viet protestant pusje užima daugiausia Melanchthono inicijuota, valstybiška mokykla, kuriai vardas *universitas* jau mažai beatitinka, o katalik pusje — ordeno staiga, kuri taip pat nebuvo laisva nuo ekskluzivizmo. Iš t dviej tip j zuit k rinys betgi tikriau išsaugojo sen j min i vienum ir tuo pat pad jo pagrind tolimesniam s kmingam veikimui.

b. *Scholastikos sidabro amžius*

Ir tikrai j zuit pasisekimas buvo nemenkas. Jis, tarp ko kito, gl di siekiamo tikslo kilnume, svarbesni pedagogini princip tikrume ir mokytoj pasišventime. Bet tas dar pilnai nepaaiškina vis laim jim . Šie tebuvo galimi turint tvirt doktrin , kuri par pino Triento santarybos sukeltasis dvasios s j dis, kurst s šimtmetin darb (1545/63 — ca 1660) ir teologus ir filosofus. Teologai kultivavo beveik visas disciplinas, nepamiršdami pasinaudoti ir naujai pražyduisia filosofija. D l to j egzegez , sakysime, n ra tik filologiškai kritiška — kaip sakysime, Erazmo laikais —, bet ir istoriška, nes remiasi scholastika ir net dar tolimesne patristika. Panašiai ir neišvengiama polemika savo egzegetiškai istorines žinias pagrindžia Akvinie io lobiu. Nuo teolog neatsilieka n filosofai, kurie saugodamiesi vienpusiškos spekuliacijos, stengiasi nenutolti nuo tvirto Švento Rašto pagrindo ir iš naujo traukti savo akirat Bažny ios T v raštus.

Toji filosofija labiausiai pražyd jo tuose kraštuose, kurie vad. reformacijos buvo visai nepaliesti arba tik išviršiniai užkliudyti — pirmoje eil je Ispanijoje (Portugalijoje) ir Italijoje, antroje — Pranc zijoje ir Belgijoje. Ypa Pir n pusiausaly, kur nominalizmas nebuvo leid s šakn , ir be to humanizmas netur jo tos pagiežos tradiciniam katalik mokslui, kaip kitur, atmosfera naujiems užsimojimams buvo palanki. J iberiškose šalyse tuomet iš viso netruko: mat, nusikrat maur jungo, sujung karalystes (Kastilij su Aragonija), atrad Amerik , ispanai su portugalais didžiai savim pasitik dami m si dr siausi darb navigacijoje ir teologijoje, komercijoje ir filosofijoje. „Tokiu būdu, iš dviej šimtme i pastang ir bendradarbiaujant dideliame skai iui žymiausi paj g išaugo tomistin ... literat ra, kuri kokyb s atžvilgiu... savo srityje yra be konkurencijos ir

vienu atveju sukuria ir tinkamiausi organizacin form . D l to galima kalb ti tik apie *katalik* universitetus, kuri gali b ti vairi tip . Vienas j — kaip jau mat me — yra vidurini amži „laisvosios korporacijos“, antras katalikiškos restauracijos pagimdytas „ordenų“ tipas. Šis, kaip toliau matysime, n ra paskutinis, nes 19. šimtme ty atsirado dar tre ias, kuris, dirbdamas atgimstan ios kataliky b s mokslo darbus, v l gerokai skiriasi nuo savo pirmatak .

priklauso prie puikiausi Bažny ioje viešpataujan ios tiesos ir mokslo dvasios liudinink .“¹

Scholastika atsinaujino ten pat, kur buvo prasiskleidžiusi, b tent, Paryžiuje. Bet iš ia greit persimet Salamancos universitet , kur be kit j studijavo dar ir Sorbonoje klaus s šv. Ignacas.² Šis susitikimas tur jo begalinius padarinius — Ignacas padar *doctrina scholastica divi Thomae* savo ordeno mokslu, tuo žavingiausiai filosofinei min iai pavesdamas uoliausius propagandistus. Salamanca, imdamasi filosofij atnaujinti,³ gijo 16. ir 17. šimtmeiais panaši reikšm , koki 12. ir 13. amž. tur jo Paryžius. Ji tapo europėiška atrakcija.⁴

Reformos t vu galima laikyti Sorbonos aukl tin ir Salamancos pažib Prancišk Vitoriet O. Pr. (ca 1480—1546).⁵ Jis apdovanotas giliu filosofiskumu naudojosi ne vien spekuliatyvine, bet ir pozityvine teologija, jungdamas savo m stym Šv. Rašt , Santaryb nutarimus, Bažny ios T v darbus. Tas jo spekuliatyvinis blaivumas, istorinis platumas ir elegantiškas stilius laim jo jam aib pasek j , išnešiojan i jo reformo po visus žymesnius Ispanijos ir Portugalijos (Alcalos, Coimbros, Sevillos, Valladolido) universitetus. Vienas toki užsidegusi mokini buvo sorbonietis, Triento Santaryboje pasižym j s D o m i n i n k a s S o t i e t i s O. Pr. (1494—1560), kuris, panašiai jungdamas spekuliacij su pozityviais šaltiniais, s kmingai atnaujino ypa visuomenines tomizmo paži ras. Panašus j — Melchioras C a n u s O. Pr. (1509-60), tap s savo patraukian iai parašytais veikalais moderniosios metodologijos ir fundamentalin s teologijos pagrind ju. Nemažiau pasižym jo ir Domininkas B a n e s O. Pr. (1528—1604), šv. Teres s Aviliet s dvasios vadovas. Jis ypa pragars jo

¹ *Werner K.*, Der heilige Thomas von Aquino III. Geschichte des Thomismus, 1859. III, 142 s.

² Šv. Ignacas iš viso buvo mokytas vyras, nes ištis dešimt met (1524—34) studijavo trijuose (Alcalos, Salamancos ir Paryžiaus) universitetuose filosofij ir teologij . Apie jo uolum studijuojant galima spr sti ir iš to, kad studij m si jau 33 metus eidamas, t. y., tokiame amžiuje, kur kiti save laiko jau per senu mokyti s.

O ši studij s kmingum gali paliudyti vienas jo dvasios savybi psichologiškumas. Cf. *Brou A.*, Les exercices spirituels de S. *Ignace*, histoire et psychologie, Paris 1922. — *Karier O.*, Des hl. Ignatius geistliche Uebungen etc, 1927.

³ Pla iau apie š scholastikos renesans cf. tarp kit veikal *Quétif-Echard O. Pr.*, Scriptoris ordinis praedicatorum, Paris 1719—21, 2. vol. et ss. *Backer.* — *Sommervogel C.*, Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus, Paris (Bruxelles) 1890—1900. — *Willmann O.*, Geschichte des Idealismus, Braunschweig 1907, II, 529 ss. — *Grabmann M.*, Geschichte der katholischen Theologie seit dem Ausgang der Väterzeit, Freibürg i. Br. 1933 (su pla ia bibliografija). — *Funk-Bihlmeyer*, Kirchengeschichte, 3. Bd., Paderborn 1934. — *Reynier G.*, La vie universitaire dans l'ancienne Espagne, Paris 1902.

⁴ Vadovaujan io universiteto rol dažnai kei iasi. Po Paryžiaus, kuris j vaidino „laisvosios korporacij os“ universiteto laikais ir Salamancos, tur jusios tok pat vaidmen ordeno staigos laikotarpy, atgimstan ios kataliky b s periode 19. šimtme ty, j per m L o u v a i n a s .

⁵ Apie Vitoriet ir visus sekan ius cf. *Solano M.*, Los grandes es olasti os espanoles de los siglos XVI y XVII, Madrid 1928. —

savo pažiromis Malon, kur stengsi praveisti tomistin požiūrį. Pranciškaus Toletto (1532—96) darbais Akviniejo renesansas pasiekė ir Romą, kur jo plačiai skaitomi Aristotelio komentarai popiežiaus Aukštoje Mokykloje buvo priimti.

Toki aiškinim susilaukta ir iš Portugalijos, kur Coimbros jzuitai, vad. *Conimbricenses*, ordeno generolo Aquavivos prašomi, tarp 1592 ir 1606 m. m. išleido savo garsų leidinį, pavadintą *Collegium Conimbricense*, pilnai apimant egzegetišką tradiciją nuo Bažnyčios Tvyki scholastikos laikų. Nuo jzuito neatsilikę ir Alcalos bei Salamancos karmelitai, pindami savuosius komentarus — vad. *Collegium Complutense* ir *Cursus Salmanticensium*.

Alkalieji traktatuose žymu yra taka Suarezas, pilnai pasisavinusio humanizmo laimėjimus ir diletantų savo mintis tiek laisva, tiek elegantiška forma. Pranciškus Suarezas S. J. (1548—1617)¹ grana-dietis, pirmas Coimbros profesorius, diletantų savo nuostabi spekuliatyvinis gabum ir retos erudicijos vadinamas *Doctor eximius*, bene bus žymiausias jzuito teologas, o gal ir filosofas. Savo konfratru akyse jis nevisai be pagrindo atstojo pulką kitų, *unus pro mille*. Jo veikalai apima beveik vis Tomo *Summa*, kuri stengsi išversti savo amžiaus kalbą. Diletantų nors ištikimai, tačiau ne vergiškai laikosi savo mokytojo idėjų. Jo *Disputationes metaphysicae* yra plačiausias metafizikos išdystymas iš katalikų pusės, kuris diletantų savo privalumą 17. šimtmečiu plačiai buvo naudojamas net ir vokiečių bei olandų protestantų universitetuose. Šiandien daugiausia domiasi traktatu *De legibus*, kur gyvenimiškai gvildenamos valstybės filosofijos ir — ypač Tautų Sąjungos bei panašios viršnacionališką staig suaktualintos — tarptautinės teisės problemos. Bossuet užtikrindavo es Suarezas traktatuose prabilstanti *toute l'cole moderne*, o Schopenhaueris jo metafiziką vadindavo tikru scholastinės išminties kompendiumu, tuo visai teisingai iškeldamas mistytojų, diletantų vieno apsimoktą 16. šimtmečiu užklysti Ispaniją.

Kad ir šiame laikotarpy netrūko idėjų kovų, šio tikro dvasios gyvumo ženklų, paliudija, sakysime. Molina S. J. (1536—1600) ir jo sukeltas sąjūdis, *molinizmu* vadinamas. Kad šiame ne visomis frazėmis jaukiame ginėjime apie santykiavimą tarp Dievo malonės ir žmogaus laisvos valios ir t.t. ne—

¹ Bene geriausia monografija apie Suarezą bus *de Scoraille R., S. J., François Suarez, 2 vol., Paris 1913.* domus yra, nors kiek pasens, *K. Wemerio* veikalas „Franz Suarez und Scholastik der letzten Jahrhunderte“, 2 Bde, 1861. — Toliau cf. *P. Franz Suarez S. J., Gedenkblätter etc.,* (parašyti Grabmanno ir kt.), Innsbruck 1917. — *Mahieu L., François Suarez, sa philosophie et les rapports qu'elle a avec la théologie, Paris 1921.* — *Conze R. E., Der Begriff der Metaphysik bei Franz Suarez, Leipzig 1929.* — *Rommen H., Die Staatslehre des Fr. Suarez, M.-Gladbach 1927.* — *Schütt P., Das Verhältnis von Vernünftigkeit und Göttlichkeit des Glaubens bei Suarez, Warendorf 1929.*

padaryta koki nors negerai paruošt sprendim , yra nuopelnas 1930 m. altori garb pakeltojo kard. Roberto Bellarmino (1542—1621). Šis j zuitas mok jo iškilti aukš iau už ne vieno kataliko azartiškai vedamus disputus ir panaudoti savo nepaprast polemin talent pozityviam darbui.¹ T už vis labiausiai patvirtina jo didžiulis, dar ir šiandien savo reikšm s nenustoj s, veikalas *Disputationes de controversiis christianae fidei adversus huius temporis haereticos* (1586-93). Mat, jame — kaip ir kituose savo skaitlinguose darbuose — Bellarminas panaudojo visa, k medžiagos ir metod atžvilgiu užtiko naudingo, tuo išvesdamas moksl iš tvankios kovos arenas. —

Šiaip ar taip — šis mokslo periodas buvo vaisingas. Jo m stytoj atnaujinta scholastin filosofija iš esm s likdama tokia pat aristoteliškai krikš ioniška, kaip ir visa šv. Tomo k ryba, buvo ta iau papildyta ne viena nauja mintimi. Tai daugiausia nuopelnas pastang pažaboti ankstyvesn berib spekuliacij , glautis prie pozityvi šaltini ir nepamesti kontakto su tikrove.

Taigi, Apreiškimas, kaip teologin s medžiagos šaltinis, v l atgavo savo teises ir tuo nustelb kenksming logiškai sofistišk nominalizm ir tuš i , nors mikli dialektik . Ši ypa slopino artimas glaudimasis prie Akvinie io, kuris, o ypa jo *Summa theologiae*, vis dažniau — vietoj Petro Lombardie io sentencij — buvo imamas d stymo pagrindan. Atnaujintoji scholastika išveng dar ir kitoki klaid , tarp ko kito, pagimdžiusi nominalizm , b tent, ž t b t išgalvoti k nors naujo tik tod l, kad nepakartot ko nors seno. Ta iau to nepaisant, Suarezas ir jo vienmin iai visai neman akelai sekti savo mokytoju, bet pasisteng originaliomis studijomis užpildyti tas spragas, kurios šimtme iams slenkant neišvengiamai atsiranda kad ir genialiausio mokslininko veikaluose.

Tokia darbuote maždaug buvo pasiekta toji pusiausvyra, kur katalik filosofinis darbas yra produktingiausias ir kartu reikšmingiausias. Kiekvienas nukrypimas ia i fantastišk spekuliacij , ia mikroskopišk empirizm atitraukia mokslinink nuo tikslo ir jo darbai — kad ir impozantiškiausi — yra *passus extra viam*. Ne tokios buvo Suarezo šimtme io studijos, kurios, tiksliai išbalansuodamos priešingus elementus, tikrai praturtino m s žini lob . —

D l vis ši ir dar kit privalum galima ši laikotarp vadinti *scholasticos sidabro amžium*, taip kaip Tomo epocha vadinama jos *aukso amžium*. —

¹ Bellarmino teologij pla iausiai apibudina *de la Servières J., S. J., La théologie de Beilarmin*, Paris ²1928. — Jo gyvenim ir kitas veikimo sritis nušvie ia *Brodrick J., S. J., The life and work of bl. R. Fr. Cardinal Bellarmin*, London 1928. — Toliau cf. *Gemmel J., S. J., Die Lehre des Kardinals Bellarmin über Kirche und Staat, „Scholastika“* 1930.

Kad šis antrasis klestį jimas neatneš tiek vaisi, kiek pirmasis, kaltas ne tik mažesnis scholastikos atnaujintoj intelektualinis paj gumas, bet ir tas, vis r ši epigonus gaubi s, odiumas bei religijoje vyk s skilimas, kuris ne tik fatališkai susiaurino katalik veikimo rat, bet dar išnaudojo geriausias j gas kartais taip banališkai polemikai su kitatikiais. Ši didesn dalis jau nebesidav gr žinama Bažny i, nes žav josi visai kitokiomis mintimis — mat, išmuš Descartes'o ir Voltaire'o valanda.

B. KOVA SU APREIŠKIMU (17-/18. ŠIMTME IAI)

(Deizmas — Apšvieta)

1. PHILOSOPHIA INDI VIDUALIS

Jei v lybesnis humanizmas bei vad. reformacija nors ir kovojo su Bažny ia, bet vis dar tik jo Apreiškim, tai ši naujoji gadyn, eidama dar vien žingsn toliau, paskelb kov ir Jam. šitok žyg paskatino naujoji pasaul ži ra.

Ji sudar toki atmosfer, kur katalikams ypa sunku buvo dirbti. Mat, tuo tarpu kai Lutheris tik suskald mokslininkus du liogerius, kurie betgi abu dar pripažino supranat ralin mokslo šaltin, tai naujoji dvasia J jau paneig. D l to tik tas toliau buvo laikomas rimtu mokslo vyru, kuris, išsižad j s Apreiškimo, pasitenkino nat raliu protu pažinti empirin tikrov. Aišku, jog pagal ši definicij katalikai nebegal jo b ti laikomi tikrais mokslininkais. juos imta ži r ti, kaip diletantus.

Ir taip katalikai laipsniškai išstumiami iš mokslo arenos: nominalizmo laikais vieni tik teologai buvo apšaukti fantastais, o dabar jau iš vis, kurie iš savo s mon s nepašalina viršnat ralin element, atimamas mokslininko vardas. Didumoj ia gl di priežastis to gilaus nepasitik jimo bei žeidžianio išdidumo, kuriuo ir šiandien ne vienas su religija atsisveikin s mokslininkas traktuoja tikint savo koleg.

Šita emancipacija nuo Apreikštosios tiesos sudar ne tik santykiuose su filosofais, bet ir bendrai filosofijoje, visai kitoki konsteliacij. Mat, kaip kadaise, vad. reformacijai atsitolinus nuo Bažny ios, atsirado vairiausias sektos, taip dabar, išlaisvinus m stym iš viršracijonalius elementus apiman ios scholastikos, dygo vis naujos sistemos, kurioms atspalv dav jas kurian ios asmenyb s.

¹ Iš gausios literat ros apie š laikotarp ir jo problemas cf. tarp ko kito, *Willmann O.*, Geschichte des Idealismus, 3. Bd., Braunschweig, '1907. — *Behn S.*, Die Wahrheit im Wandel der Weltanschauung, Berlin - Bonn 1924. — *Windelband W.*, Geschichte der neueren Philosophie, 2 Bde., ³1922. — *Eucken R.*, Die Lebensanschauungen der grossen Denker, ¹⁸1922. — *Dilthey W.*, Weltanschauung und Analyse des Menschen seit der Renaissance und Reformation, ³1923. — *Joël K.*, Wandlungen der Weltanschauung, 2 Bde, 1928-29. — *Ueberweg*, Grundriss etc., "1925.

Šita subjektyvi filosofija, turinti savo šaknis nominalizme, charakteringus bruožus gavo renesanse, skelbianiame žmog suverenu ir kurstančiame „sužmoginti“ vis dvasios gyvenim . Tokio „sužmoginimo“ ilgai laukti neteko, nes individas, laisvas nuo lig šiol j varžiusi ryši , aistringai siek pritaikinti savo j gas. D l to filosofijoje iškyla lemianti problema — *philosophia perennis* ar *philosophia, individualis*?

Atsakydami t klausim , katalikai pasisak už pirm j , nes j sitykinimu yra tam tikra „amžina filosofija“, t. y., tam tikras pažinim lobis, užtikrintas keli t kstan i met tri su; yra pastovi ties , kurias išaiškino nesuskaitomos filosof generacijos. Vienas labiausiai akis krint s „amžinos filosofijos“ bruožas yra jos objektingumas. D l to surasta ir vis dvasine nuosavybe tapusi tiesa nepasigenda j atidengusio mokslininko: ji eina gyvenim ir jame viešpatauja, lyg niekad neb t buvus reikalinga žmogaus patarnavimo. *Philosophia perennis*, koncentruodama save vis švies , palieka savo pad j jus paunksny ar juos net visai pamiršta: kur viešpatauja tiesa, tarnai nereikalingi. „Amžinoji filosofija“ nepasidalina garbe su savo veik jais.

Nesunku suprasti, kad prie jos betri sian io mokslininko dalia n ra lengva: reikia save disciplinuoti, pažaboti savo subjektyvizm . Ta iau nepaisant t sunkum , nuo pat žmonijos s mon s pabudimo atsirado apsi iai suprantan i , jog m stytojas turi lenktis tiesai, o ne tiesa jam. Prie j priklauso pav., tie t kstan iai anonim , kurie šv. Tomo Akvinie io asmeny susilauk tauriausio, kartu ir vaisingiausio savo kolegos.

Aišku, kad šitoks paskyrimas renesanso žmogui per kietas. Jo siekis tarpe kit buvo savo mintimis sigyti asmenišk s garb s. Originalumas ne vienu atveju jam svaresnis už ties . Ne amžinai filosofijai pasišv sti ir tuo susilaukti bevardžio likimo, o individualiai filosofuoti, tikint tiesa iškelsianti išmin i nemažiau, kaip jis j — štai ko troško nauj j laik filosofas. Tokiu b du nuo pat renesanso pradžios daugumas m stytoj , suk r asmenišk filosofij . Objektingum ir kuklum pakei ia subjektingumas ir garb s troškimas. sigali *philosophia individualis*. Filosofijos istorija tampa *filosof* istorija.

Bet b t klaidinga manyti, kad tos priva ios sistemos laisvos nuo domi ir net reikšming min i . Priešingai, jos pilnos patraukian i ir dargi nauding rezultat . Jos šiuo tarpu net labiau vertos d mesio, kadangi j k r jai beveik išimtinai sudaro t dvasios atmosfer , kurioje katalikams-mokslininkams tenka dirbti. Tad suprantama, kod l prieš aprašant j keli bandoma užbr žti tos suasmenintos filosofijos eig . —

P i r m o j e f a z j e , kuri prasid jo nuo 15. šimtme io ir truko maždaug iki 16. vidurio, t. y., iki Baco Verulamie io ir Descartes'o, naujoji filosofija — kaip jau mat me — daugiausia polemizavo su scholastika. Buvo kaltinama krikš ionyb , kad ji sutrukdžiusi nat rali antikin s dvasios rai-

d , ir d l to uoliai m ginta v l tiesioginiai susisiekti su klasikin s senov s išmintimi.

An trame periode atsisakyta ne tik nuo scholastikos, bet ir nuo antikini sistem , ir imta filosofuoti *ab ovo*. Ši faz truko nuo 16. iki 18. šimtme io antros pus s, t. y., nuo Baco ir Descartes'o iki Kanto. Tai buvo — vienu visas sroveles apibendrinan iu terminu kalbant — *apšvieta*.

Žymiausias vadas j ar tik nebus buv s *Descartes* (1596—1650).¹ Jis, sitikin s, tik tas gal s b ti tikru filosofu, kuris ko mažiausia žino apie ligšiolin filosofij , s moningai šalinosi nuo tradicinio mokslo, o ypa nuo scholastikos. D l to vienam draugui neperd damas gal jo parašyti, kad jau 20 met nebeskait s jokio scholasto ir beatsimen s, ir tai miglotai, tik comimbricensie ius. Vidurini amži filosofija jam ir visai nereikalinga, nes jo išeinamuoju punktu buvo žmogus. Š tiek pabr ž , kad Scheleris ne be pagrindo Descartes'o sistem gal jo vadinti „grandiozišku individo suverenumo paskelbimu.“

Toliau, Descartes dar tapo reikšmingu reikalaudamas, kad individas mokslo darbe netur t joki prielaid , be vienos — sutrauktos formul : *Cogito, ergo sum*. Tokiu tariamai „be premis filosofavimu“ Descartes nauj j laik pradžioje iš naujo met jau anks iau ne vien kart gird t š k, diskredituojant dar labiau ir taip iš vis pusi kvestijonuojam katalik „moksliškum “.

Atitolindamas moksl nuo senos s junginink s, Descartes stengiasi surasti jam naudingesn partner . Tok jis vyl si rasti technikoje, kuriai — sakysime, paskutiniuose savo *Discours sur la méthode* skyreliuose — paved realizuoti mokslo žod , pav. gamtos srity padarytus išradimus. Jis buvo sitikin s, kad toki s junga iškels žmonij dar nematyt gyvenimo standart , tikr žmoniško rojaus prieang , kur mes b sime „comme maitres et possesseurs de la nature.“ Es tuomet mok sime nugal ti ligas ir net sen jim . Kad mokslas dav si sugundomas toki moteryst , paliudija 19. šimtmetis, šis industrializacijos amžius, bet kad jame užgim ne laim ir rojus, o mirtis ir pragaras, paliudijame mes patys, pergyven pasaulin kar .

K Descartes ir naujieji gamtos mokslai paruoš , t *Spinoza* (1632/77), aštriai kritikuodamas Švent Rašt , išvyst nuosekl panteizm . Atitin-kamas išvadas dar ir *angl deistai* (Cherbury, Hobbes, Toland, Tindal ir kt.), kurie, atspalaidav nuo Apreiškimu supan iot konfesij , suk r nat rali , žmogui „gimt “ religij . Jos turin sudar tik jimas Diev , amžinyb , doryb ir t.t., ir jos vyriausias sakymas buvo: tik k Diev ir pildyk savo pareigas.

Nat ralus tokio tik jimo padarinys buvo aštri Apreiškimo ir religin s

¹ Cf. *Koyre A.*, Descartes und die Scholastik, Bonn 1923. — *Gouhier A.*, La pensée religieuse de Descartes, Paris 1924. —

tradicijos kritika, kuria pasižymėjo anglų apšvietos tvas *Locke* (1632—1704)¹ ir skaitlingi jo pasekėjai vad. *laisvamaniai* bei jų deistiškai-naturalistiškoje dvasioje (1717) susiformavę *masonai*. Užsidedę apšvietėjai, visai pamiršdami arba nenorėdami paisyti, kad tokie dvasios gali būti, kaip gamtos dėsni atidengėjas Newtonas ir kt., buvo tiki žmonės, svaiginosi mintimi, kad nuo dabar galėsi viską išaiškinti skaičiais ir svorių pagalba. Kokius dar padarinius turėjo Descartes'o inicijuotas individualizmas, rodo anglų trijulė — Locke, Berkeley ir Hume, kurios vienas neigė substancijalines formas, antras objektingumą, pojuoliais patiriamą pasaulį ir trečiasis priėjo iki visiško skepticizmo.

Šis sąjau iššaukė Prancūzijoje tikrai patikimą aiškiai rodo talentingas, bet be charakterio literatas *Voltaire'as* (1694—1778).² Jis yra bene pirmas išdidaus liberalizmo pagimdytas, visa žinomo mokslininko tipas, kuriam nebūra nei paslaptis, nei misterija ir kuris tapo pavyzdžiu „galutinai apšviestam“ 19. šimtmėčiui. Jis atėjo pačiu patogiausiu laiku, būtent, tuomet, kai vad. jansenistų ginas buvo praręs žymiausias katalikų ginas. Ir reikėjo ne tiek išminties, kiek ironiško, kad suduot lemiant smėg katalikų ugdomam mokslui. O tas ironiškas, sutirštintas cinizmu, tiško iš kiekvieno Voltaire'o žodžio. Jis, tiesa, neneigė Dievo, bet deizmu pridengtu skepticizmu daugiau kenkė, kaip atviru ateizmu, kur netrukus išpažino jo mokiniai. Taip, sakysime, La Mettrie skelbė savo traktate *L'homme machine*, siela esanti mašina, kurios funkcija — galvoti, kaip kojų darbas — eiti. Kiek tokios ir panašios mintys praplito, iškalbingiausiai paliudija tie 28 enciklopedijos tomai, kur Diderotas su d'Alembertu suvežė apšvietos derli.

Jam tuo tarpu mažai tepakenkė gaivalingasis *Rousseau* (1712/78), statydamas prieš kartezianišką *exister c'est penser* irracionališką sąją ginant žodį *exister c'est sentir*. Jis nemaloniai patyrė, kad šioje proto diktatoje nevalia nei jausti nei tikėti ir kad taip dievinamos individo teisės pripažįstamos tik „protaujantiems“.

Nors ne tokia radikali, tačiau ne mažiau vaisinga buvo apšvieta vokiečiuose, kur profesoriai, kaip Thomasius ir Wolffas, ir publicistai, kaip Reimarus, Moses Mendelsohnas, Nicolai bei kiti, platindami deizmą, kovojo su pozityvia religija. Jį atstovaujamas idėjias aukštose sferose propagavo „Sanssouci'o filosofas“ Friedrichas II. ir prie jo akredituoti, sėmoringi

¹ Cf. *Tellkamp A.*, Das Verhältnis J. Lockes zur Scholastik, 1927.

² Apie Voltaire cf. *D. Fr. Strauss*, =1878. — *Kreiten W., S. J.*, ²1885. — *Lanson*, Paris 1906. — *Pelissier E.*, Voltaire philosophe, Paris 1908. — *Sakmann P.*, Voltaires Geistesart und Gedankenwelt, 1910. — *Brandes G.*, Voltaire und sein Jahrhundert, 2 Bde, 1923, — *Dubas V.*, Kaunas 1932, kur nurodyta daugiau, ypa naujesnis, Voltaire'ui daugiausia palankios literatūros. —

Voltaire'as nebuvo joks Bažnyčios ar katalikų priešininkas, su kuriuo būtų galima lojaliu pasidalinti mintimis bei pasiginėti. Jis — infernališkas naikintojas, kurio siela — neapykanta.

pranc z apšvietos pasiuntiniai — Voltaire'as, La Mettrie ir k. Bet pla ias mases tos mintys vargu ar b t patekusios, jei ne gab s rašytojai bei poetai, kaip antai, Lessingas („Nathan der Weise“!) su Wielandu, ir Goethe su Schilleriu, kurie savo pla iai skaitomais k riniais užtikrino joms piln pasisekim .¹

Tokia apšvietos infliacija, perversmas filosofijoje dar nepasibaig — yra dar tre ia faz , neišjungiamai surišta su Kanto vardu. *Kantas* (1724—1804), nuosekliai vykdydamas savo pirmatak palikim , pasaul - ži ros pamatus perk l iš objekto subjekt . Tvirtindamas, kad *das Ding an sich* mums neprieinamas, jis toliau neigia tradicin , teoretin meta- fizik , rodan i Dievo buvim , sielos dvasingum bei nemirtingum ir pan. Tuo Karaliau iaus išmin ius išskyr iš mokslo galvojim apie Diev ir kt. Tiesa, jis, iškeldamas savo veikale *Kritik der praktischen Vernunft* (1788) „praktiškojo proto postulatų“, gr žo prie Dievo egzistencijos, žmo- gaus laisvos valios ir nemaryb s, kurie es b tini m s dorovin s s mon s reikalavimai. Bet palikdamas Dievo s vok individo nuoži rai, kurio sielai leidžiama tik ti tai, ko protas negali rodyti, Kantas jau nebe tikino t , kurie, pasigav jo paties išvedžiojim , pakartojo, kad tradiciniai argumentai Dievo buvimui ir t.t. rodyti es nepakankami. Tokiu netiesioginiu keliu Karaliau iaus filosofas, pats b damas tik s žmogus, žymiai sustiprino netik jim moderniškame pasauly. Be to, jis anuo (psichologiškai negalimu) dualizmu tarp kantiško „žinojimo“ ir „tik jimo“ atskyr moksl nuo religijos ties ir tuo išard tikrojo žinojimo pamat .

D l šios priežasties tikrosios filosofijos toliau teliko tik vienas var- das ir jos galutinas rezultatas buvo ne kas kita, kaip skepticizmas bei ma- terializmas — ir, pagaliau, visokios filosofijos niekinimas. Nors šias griež- tas išvadas padar tik 19. šimtmetis, ta iau jau ir 18. amžius patyr skau- džius kantizmo padarinius, d l ko jau Fichte — gal ir perdaug stipriaus žodžiais — vadino jo moksl „die abenteuerlichste Missgeburt, die je von der menschlichen Phantasie erzeugt wurde.“ Ne vienas taip pat kaltino jo id jas, kad jos „b ties tvark neš absoliutišk nihilizm “ ir „galvo- jimo tvark — absoliutišk agnosticizm .“ Suprantama tad, kad toks Hert-

¹ Tuo tik dar kart pasitvirtino, literat r esant svarbia filosofini min i neš ja ir bene reikšmingiausia populiarizatore. Be literat filosofiniai veikalai b t pasmerkti vegetuoti šiauriam specialist rately, dulk ti bibliotekose arba p ti stal iuose. Filosofas, kuris savo id joms propaguoti neranda poeto ar beletristo, lieka be žymesn s takos pasauliui. Tai žinodami, ne vienas pasisekimo ištrošk s m stytojas pats m si ir poezijos, kaip, sakysime, Nietzsche. Ar karteizianizmas b t užkariav s Pranc zij be Voltaire'o, arba Wolffo apšvieta ap musi vokie i intelligentus be Lessingo? Toki pavyzdži pilna visa kult ros istorija. Kas neting s sugrėtinti ir palyginti filosofij su literat ros istorija, be vargo ras atitin- kamas paraleles. Atsižvelgiant š fakt galima pasakyti, kad ir ši laik neo-scho- lastinis s j dis tol netur s masi , kol neišugdys savo poet . Prisiminkime tik t patarnavim , kur padar šv. Tomui Akvinie iui Dante savo *Divina Commedia*.

lingas filosofijos išganyms mat tik vis Kanto sistemoje sukraut klaid nugal jime. Kad ir 20. šimtme ty ne visi yra link išklaudyti balso iš Karaliau iaus, paliudijo ir Behnas konstatuodamas, kad jo prielaidos netikslios ir kad d l to jas atremti rodymai atpuola — „Vad. koperniškas per versmas pasaul vaizdy nepavyko.“¹

Beveik vienintelis, kuris šiame laikotarpy ne taip jau žav josi tolydžiai sigalin iu individualizmu ir tod l kritiškai sutiko visas sistemas, dygstan-ias, kaip grybus po lietaus, buvo *Leibnizas* (1646—1716).² Jis sitikin s, kad tik nesuinteresuotas atsidavimas tiesai gali gr žinti taurum filosofi- niam darbui, kur dabar ne vienas demonstravo savo puikyb , si l gr žti prie senos tradicijos. Pasinaudodamas vienos knygos vardinimu, kur dar 1540 m. vysk. Steuchus buvo sugalvoj s, b tent, *De perennis philosophia*, Leibnizas pareišk , es galima susekti šimtme i b gy tiesos eig ir pa- rašyti tikr istorij *perennis quaedam philosophiae*. Galima konstatuoti, taip t sia Leibnizas, neabejotin pažang pažinimo darbe: jau orientalai tur jo kiln Dievo supratim , kur v liau moksliskai pagrind graikai. Ši j m stymo rezultatus iš savo pus s v l patikrino Bažny ios t vai, kuri laim jimus kartu su graik išmintimi toliau panaudojo scholastai. Tokiu b du tiesa pastoviai eina iš amžiaus amži ir joks rimtas mokslin-inkas negali jos ignoruoti. D l to es mažiausia neatsargu peikti jos ne- š jus, sakysime, kad ir scholastus. „Aš nesig dinu,“ taip jis pasisako, „tvirtinti, kad senesnieji scholastai ne vien m s amžinink proto aštru- mu, šaunumu, kuklumu ir horizontu... toli pralenkia.“ Pat j vad Tom Akviniet atestavo, kaip autori „qui a coutume d'aller au solide“. „Mes modernieji nesugebame teisingai vertinti šv. Tomo ir kit didži ano lai- kotarpio vyr . Scholastikos filosofai ir teologai turi kur kas daugiau tik- rumo, tvirtumo, ne kaip mes manome... Esu sitikin s, kad jei tiksliai

¹ *Bekn S.*, Die Wahrheit im Wandel der Weltanschauung Berlin-Bonn 1924, p. 247.

Mes vis dar pasigendame vispusiško Kanto id j patikrinimo iš katalik pus s. Esame tikri, kad nuodugn s specijal s darbai kiek nuskaidrint Kanto veid , nes kaip beb t , jis iš kitos pus s, priešingai sigal jusiai apšvietai, paskatino išviesn viršprotini ties supratim , kuris 19. šimtme ty sunkioje idealizmo kovoje su ma- terializmu buvo vertingas s jungininkas. Panašiai galima b t pasakyti ir apie Descartes' , kuris pats tik s ir savo sistemoje patiek nemaža nauding element .

Laukdami didesni veikal apie Kant , tuo tarpu galime rekomenduoti: *Pesch T., S. J.*, Die moderne Wissenschaft, betrachtet in ihrer Grundfes'te, 1876. — *To paties* Die Haltlosigkeit der Wissenschaft, 1877. — *To paties*: Das Weltphänomen, 1881. — *Weiss K.*, Kant und das Christentum, 1904. — *Denefle A., S. J.* Kant und die Katholische Wahrheit, 1922. — *Switalski B.*, Kant und die Katholizismus, 1925. — *Jansen B., S. J.*, Der Kritizismus Kants, 1925. — *To paties*: Die Religionsphilo- sophie Kants, 1929. — *Przywara, S. J.*, Kant heute, eine Sichtung, 1930. sid m tina taip pat *Willmanno* kritika, jo Geschichte des Idealismus, III. t., Braunschweig 1907. — domu palyginti taip pat *Kaftan J.*, Kant, der Philosoph des Protestantismus, 1904. — *Heidegger M.*, Kant und das Problem der Metaphysik, 1929.

² Cf. *Olgjati Fr.*, Il significato storico di Leibniz, Milano 1930 ir R. Hö- ningswaldo (1928) bei G. Stammler'io (1930) monografijas.

išlavintas, galvoj s žmogus pasistengt išaiškinti j mintis ir jas sutvarkyt . .. laim tum m didžios vert s, pilnai rod om ties lob .“ Kitoje vietoje dar pareišk , kad — be Platono — Tomo Akvinie io mokslas es s tas marmuras, iš kurio, padedant matematikai ir gamtos mokslams, b sianti nukalta tikroji filosofija — *Philosophia perennis*.

Jis taip pat yra sitikin s, kad galvojimo darbe tikri rezultatai tegali b ti pasiekiami ten, kur žinojimas ir tik jimas sutaria. D l to savo traktate *Discours de la conformité de la foi avec la raison*, prijungtame prie *Théodicée*, pakartotinai pareiškia, jog tarp protinio pažinimo ir Apreiškimo negali b ti prieštaravimo. Žinoma, tik jimo tiesos ne vienu atveju viršijan ios proto suvokimo galias, bet vien d l to jos dar neinan ios prieš prot , j tik tinumas gal s b ti rodytas. Jis apgailestauja Lutherio pravest žinojimo ir tik jimo išskyrim ir pagiria jaunesni protestant teolog pastangas tuodu v l sujungti. Jam imponuoja dr sus Melanchthono žodis svaidytas Lutheriui — *monumentis Aristotelis carere non possumus*. — Tokiais tad sitikinimais jis stojo kov su Locke, pirmu, kuris pašalino iš vakar galvojimo visas religijos problemas. Jis parod , kad tuo statomi pavoj ir ano anglo dar ginami nat ralios religijos pamatai, ir išved , kad šiems gri vant, tur s subyr ti ir visas m s dvasios bei kult ros gyvenimas.

Ta iau Europa savo pranašo neklaus : genialiausias nauj j laik filosofas mir dideliame skurde, vis apleistas — jaudinantis simbolis to idinio pakrikimo, kuris dabar *crescendo* atsiskleidžia prieš m s akis.

2. LAIM JIMAI IR PRALAIM JIMAI 17-AME ŠIMTMETY

Kadangi Europos erdv tik po truput prisipild nauja dvasia, tai iškart mokslo darbas dar buvo manomas, o Pranc zijoje¹ mokslai tiesiog pražyd jo. Tiek mokslinink dar jokia tauta per vien šimtmet nebuvo išugdžiusi. Bossuet'as, Fénelon'as, Bourdaloue, Mabillon'as, Petavius, Bollandus, Pascal'is — tai vis neeilin s j gos, kurios šalia k r j , kaip Racine, Corneille, Molière, kongenialiai atstovavo moksl , be maž išim i esant katalik rankose. Dirbdamos trijose sferose: kontakte su Liudviko XIV. dvaru, toliau — j zuit kolegijose, bei benediktin vienuolynuose ir, pagaliau, užangažuotos vad. jansenist gin e, jos vispusiškai pritaik savo mokslin paj gum . —

D v a r o p a u n k s n j e užtinkame priešingybį por — Bossuet ir Fénelon . Savo veikalu *Exposition de la doctrine catholique sur les*

¹ Nuo šio laiko b sime kaskart labiau priversti kalb ti apie atskir krašt pastangas moksle, nes iš renesanso išaugtas individualizmas po truput ir politiškai atomizuoja ligšiol viening taut bendruomen sudaran i Europ .

matières de la controverse (1671) Bossuetas (1627—1704)¹ rod, kad jis vienas geriausi savo šimtmečio teologas, gal net pats žymiausias, o savo *Discours sur l'histoire universelle* (1681) užsirekomendavo, kaip gilus istorijos filosofas. Min tini yra jo pamokslai, kuri mokslieji išvedžiojimui išd styti žavin iu meniškumu. Vienintelis šeš lis, krint s ant jo charakterio ir darbuot s, yra jo galikaniški palinkimai bei tas aštrumas, kuriuo jis puol savo kiln j konfratr Fénelon (1651—1715).² Šis betgi nesidav provokuojamas ir su pavyzdingu uolumu bei retu talentu atsidav ne tik filosofijos ir teologijos, bet ir pedagogikos bei literat ros studijoms, kuri žymiausi rezultatai yra 1687 m. pasirod s *Traité de l'éducation des jeunes filles* ir traktatas *De l'existence et des attributs de Dieu* (1712). Pirmuoju veikalu, kur Fénelonas pasireišk kaip puikus moters sielos žinovas, apdovanojo pedagogik vertingiausiu veikalu, o antruoju, svarbiausiuoju religiškaimetafizišku raštu, atideng Malebranche'o filosofijos pseudo-monistišk bruož . Savo r peestingai apdirbtais pamokslais Fénelonas išsikovojo viet šalia Bossueto ir Bourdaloueo S. J. (1632—1704), kuri pastarasis logiškai argumentuodamas ir tiksliai panaudodamas mokslin medžiag , giliai paveik savo amžininkus. —

Šiame atmintiname šimtmečio pražyd jo ir istorija, vaidinusi ligšiol katalik tarpe gan kukli rol . ia vis pirma min tinas j zuitas P e t a v i u s (1583—1652), d l gausi žini , darbštumo ir gilaus proto reta fig ra net tokiam talentais perpildytame šimtmečio . Jis ne tik išleido pirm pagrindin dogm istorij , bet paraš ir eil pasaulin s istorijos veikal . — Nesitenkindamas tokia atskir savo nari darbuote, ordenas pasiryžo atlikti dar vien plataus masto kolektyvin darb — atspausdinti pirm mokslisk hagiografij . T , R o s w e y d é s (1569—1629) suplanuot (*Acta Sanctorum*, Antverpenas 1643 ss.), tiksliai suorganizavo B o l l a n d u s (1596—1665). Per pusanthro šimtmečio išaugo didžiulis, kritiškai sustatytas švent j biografij rinkinys, dar ir šiandien tebespausdinamas (Briusely). Šis bolandist k riny s d l savo privalum tapo pavyzdžiu ir panašiems pasaulin s istorijos darbams.

Šalia j zuit m veikti po ilgo laiko moksl gr ž benediktinai-pranc zai. Juos Triento santaryba buvo paskatinusi susiburti šv. Mauro kongregacij , kuri netrukus su visais savo nariais kibo istorij . Apimdama su laiku šešiose provincijose 191 vienuolyn , kurie beveik visi pilnu s statu

¹ Cf. F. Bruneti re'o (Paris 1913), V. Guiraud'o (Paris 1930) ir E. K. Sanders'o (London 1921) monografijas.

² *Bremond H.*, Apologie pour Fénelon, Paris 1910. — E. K. Sanders'o (London 1901), I. Lemaitre'o (Paris 1910), M. Cagnac'o (Paris 1912) monografijos. — *Crousl L.*, Fénelon et Bossuet, 2 vol., Paris 1894/95. —

dirbo centro vadovaujam darb , sudar , tarsi, milžinišk istorijos akade-
mij .¹

Iš maurin skyrium min sime Jon Mabillon (1632—1707),² ne be pagrindo laikom vienu gabiausiu katalik mokslininku ir kartu pirmu skatintoj vidurini amži studijas. Rinkdamas ir ruošdamas spaudai dokumentus, kuri nesuskaitom daugyb benediktinai išsaugojo nuo pat savo krjo laik , Mabillonas dav pradži diplomatijai, paleografijai ir chronologijai. Kartu su savo pad j jais išdirbo istorijos metodo principus. Juos nuosekliai pritaikindamas, išleido *Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti* (1668—1701), pavyzd kritiškos hagiografijos, ir *Annales Ordinis S. Benedicti* — pirm vidurini amži mokslisk vertinim . si-
d m tinas vienuoliams skiriamas *Traité des études monastiques*, mokslo darbo apologija, kuri pravartu skaityti dar ir šiandien. Lygiai naudingi ir kiti benediktin leidiniai, sakysime, *Scriptores rerum Gall. et Franc., Gallia christiana*, ir — dabar pranc z akademijos t siama — *Histoire littéraire de la France*.

Tokiais darbais maurinai su bolandistais atgaivino istorin galvojim , išdirbo tikslus metodus, tuo paruošdami dirv m s laikais taip pam gtoms istorijos studijoms. Taip katalikai užpild nors dal iš ankstyvesni , ypa iš scholastikos laik , užsilikusi sprag .

Reikia manyti, kad šis darbas b t dar ir daugiau vaisi atneš s, jei ne nelemtas jansenizmo gin as, suskald s katalik mokslo pa-
j gas ir tuo — jau nebe pirm kart istorijoje — atitrauk s jas nuo tikrai k rybini darb .

Jansenizmas buvo ne kas kita, kaip atnaujinimas tam tikr paži r apie žmogaus prigimt ir Malon s santykiavim su laisva valia. Jos, vysk. Janseniaus (1558—1638) veikale *Augustinus* (1640) savaip suformuluotos, ilg laik buvo tik objektas akademini svarstym , kur profesoriai m gdavo parodyti savo gudrum bei kitok dialektin apsukrum . Vienok tas virto visai kitaip, kai iš vienuolyno Port-Royal (prie Paryžiaus) išsirutuliojo s judis, tvirtinantis, kad Dievas iš anksto laisvai nustat s žmogaus likim , nuži r damas amžinai laimei tik maž žmoni skai i . Juos veiki s savo malone, kuriai pasipriešinti išrinktieji negal . Darydami praktiškas toki ir panaši supozicij išvadas, port-rojalie iai išdirbo savotišk rigorizm (griežt askez , skrupulatišk s žin s tyrim , ret Komunij ir t.t.), ku-

¹ *Tassin O. S. B.*, Histoire littéraire de la congrégation de Saint-Maur, Bruxelles 1790. — *Martene D.*, Histoire de la congrégation de Saint-Maur etc, St., Li-
gugé 1928/30. —

² *Denis Ph.*, Mabillon et sa méthode historique, Paris 1910. — *Bergkamp J. U.*, Dom J. Mabillon and the benedictine historical school of St. Maur, Washington, 1928. — *Leclercq H.*, J. Mabillon, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et liturgie X, 427—724. — *Besse J. M.*, O. S. B., Les études ecclésiastiques d'après la méthode de Mabillon, Paris 1902. — Cf. dar nuo 1905 m. einan i *Revue Mabillon* ir *Fueter*, Geschichte der neueren Historiographie, ³1925.

riam be kit pasipriešino ir j zuitai. Šie, nepasiduodami šiam, matomai kalvin predestinacijos mokslo paveiktam, jud jimui, pabr ž žmogaus laisvos valios reikšm veikiant bendrai su dieviška malone, išskl t višk Kr jo meil savo vaikams ir, ragindami Juo pasitik ti, propagavo dažn Komunij .

Kadangi šis gin as iš rigorist pus s buvo vedamas ne tiek argumen-tais, kiek užsispyrimu ir sofizmais, tai jis katalik mokslo paj gas kaitino taip, kad joks objektyvus svarstymas nebebuvo galimas. Vietoje meil s — neapykanta, vietoje džentelmeniškumo — demagogija. Li dnas pavyzdys, kaip nereikia — o ypa katalikams — vesti mokslo gin us.

Kiek ta kova buvo pragaištinga, matyti iš vieno P a s c a l i o (1623/62). Šis genialus mokslininkas buvo, tarsi, nuži r tas tapti tam tikra prasme savo laikams tuo, kuo buvo savo epochoms Augustinas ir Tomas. Mat, b - damas iš vienos pus s organingai surištas su katalik moksline tradicija, o iš antros — susipažin s su naujai pražyduisiais empiriniais ir matemati-niais mokslais, Pascalis tur jo daug davini sukurti naujovišk *Summ* . Ir tikrai, jis, tik damas t , k tik jo viduriniai amžiai, bet tik damas taip, kaip humanizmo mokykl iš j s modernišką žmogus, sujung savy aps iai element , reikaling „nauj j laik Tomui.“ Taigi, jis, išpaž st s objekting j Bažny ios turin , ir kartu prabilst s subjekting ja, po-rene-sansiško žmogaus taip lengvai suvokiama *logique du coeur* buvo kaip ir pa-šauktas ištarti Akvinie io mintis naujoviška kalba. T , greta daugyb s kitos medžiagos, rodo tie didingi 1500 fragment , išleist po jo mirties *Pensées sur la religion* vardu. Parašyti besiruošiant grandioziškai krikš io-nyb s apologijai, jie ir fragmentariškoje formoje dar ir šiandien nenustojo šviesti bei šildyti. Ta iau Pascalis, veltas tuos neįaukius gin us, nuslydo nuo savo id jin s ir moralin s aukštumos, k , de ja, taip iškalbingai pa-rodod jo *Lettres provinciales* (1656/57). Jomis neriteriškai kovodamas su j zuitais, jis smarkiai sukr t j mokymo sistem , stipriausi an dien katalik mokslo ramst . Tokiu b du tas, kuris gal jo mus neapsakomai praturtinti, ar tik nepaliko mus b dnesniais, negu kad buvome anks iau?

T kov kenksmingum tikriausiai patvirtina karti Voltaire'o ironija, kuria jis apliejo to nelaimingo spektaklio artistus. Jis tik josi, kad tie du liogeriai vienas kit sunaikins ir taip bus pakirstos pa ios katalik varom studij šaknys. —

Jo viltis stiprino dar ir kituose kraštuose daromos klaidos, kuri kenks-mingiausia bene bus vad. *casus Galilei!*¹ J išprovokav s G a l i l e i (1564—

¹ Literat ros apie ši nelaiming istorij yra aps iai, ir tai d kui Romos Kuri-jos nusistatymui (iš 1877) kiekvienam rimtam mokslininkui atidaryti visus archyvus. — Cf. *Grisar H., S. J., Galilei—studien, 1882.* — *Millier A., Galileo Galilei und das kopernikanische Weltsystem, 1909.* — *To paties, Der Galilei-prozess, 1909.* — *Fa-varo A., Le opere di Galileo Galilei. Edizione nazionale, 20 t., Roma 1890—1907.* (Jau Favaro gal jo prieiti prie slaptojo archyvo ir tod l atvaizduoja byl iš pa i

1642) genialiais atradimais ir gamtos paslapi atidengimu begaliniai praplėt žmonijos akirati, dėl ko jis yra vienas žymiausių ir vaisingiausių gamtos mokslinink vis laik. Tuos nuopelnus jam mielai pripažins ir nesimpatizuoj jo savimeilei, žeidžianiam išdidumui ir visoms kitoms ydoms, kurios daugiau kaltos jo nelaimė, negu visos jo teorijos kartu paimtos.

Tos jo heliocentriškos, ptolomijinei sistemai prieštaraujantios pažiūros dvejais atvejais, 1616 ir 1633 metais, buvo popiežiaus kongregacijos vad. *Sanctum Officium* smerkiamos. Tai buvo klaida, nes tuo kongregacija padarė ekskursiją toki srit, kur ji nebuvo kompetetinga. Kadangi jau anksčiau buvo patiekta argument Galileo tezei paremti — prisiminkime tik Varmijos vyskupijos kanaunink Kopernik —, o po pasmerkimo j skaičius dar labiau išaugo, tai Bažnyčia atrod pasipriešinanti mokslo pažangai bei persekiojanti pačius genialiausius mokslininkus. T nemalon spėd per kelius šimtmečius pagilino dar ir faktas, kad inkriminuoti Galileo veikalai iš Indekso buvo išbraukti tik 1835 metais. Galima tad suprasti Voltaire'o džiaugsm laikant savo rankose tok kozer .

Bet ar tas kozeris jau toks svarus? Čia pirmiausia tenka pasakyti, kad ne Bažnyčia, ne popiežius *ex cathedra* buvo pasmerkęs Galileo teorijas, bet viena jo paties staig , kuri gali suklysti, kaip ir bet kuri kita. Toliau tenka prisiminti, kad anais laikais ir rimti mokslo vyrai skeptiškai žiūrėjo tas naujas hipotezes. Pabr žtina taip pat, kad byla buvo vedama su pride-rančia apkaltintajam pagarba, kad jis tikra to žodžio prasme nebuvo kalinamas ir nepatyr kankinimų, nors jo sunkiai sugyvenamas charakteris smarkiai provokavo teisėjus.¹ šid m tina dar, kad bylai pasibaigus Galileo ir toliau laisvai dirbo, kad jis mirė apr pintas Šv. Sakramentais ir buvo palaidotas vienoje bažnyčioje (St. Croce, Florencijoje), kur jam buvo pastatytas paminklas. Ar daug mokslinink gali girtis tokia privilegija? Iš to turėt paaškinti, kad negalibti kalbos apie Bažnyčios pasik sinim prieš moksl .

Nors ir atpuola toks priekaištas, tačiau bus leista kvalifikuoti Jos tar-nautojų elgsen neatsargia. Tiesa, ir ji bus suprantama, sigilinus an die-

dokument). — *Aubanel P.*, Urbain VIII. et Galilée, Paris 1929. — *Lämmel R.*, Galilei im Lichte des 20. Jahrh., 1929. — *Pastor*, Papstgeschichte XII, 203 ss. — *Mooch W.*, Galilei, „Hochland“, München 1929/30. — *Olscbki L.*, G. und seine Zeit, 1927.

— Trump , bet daug paaškinant straipsn galima rasti *J. Donato, S. J.*, knygoje, Die Freiheit der Wissenschaft, Innsbruck 1910.

¹ Pažymtina, kad Galileo po priesaikos betgi n ra sušuk s *Eppur si muove!* („O ji (žem) vis d lto sukasi!“). — Ne pro šal bus šia proga pasakyti, kad t didži vyr „istorišk posaki “ daugumas n ra istoriški, bet fantazijos ar šiaip koki kombinacij produktas. Taip, sakysime, Goeth s paskutiniai žodžiai visai n ra — *Mehr Licht!* Taip pat ir Liudvikas XIV. n ra pasigyr s — bent tokia forma — *L'Etat c'est moi*. Ir žinomas šved karaliaus Gustavo Adolfo kancleris Oxensternas n ra ištars — kaip skaitoma vadov liuose — „An nescis, mi fili, quantilla prudentia mundus regatur“. Šio posakio autorius bus buv s popiežius Julijus III. Panašus apsirikimas vyko ir su Cezario tariamuju pasakymu *Alea facta est*. Plutarchas j priskyr s Pomp jui, bet ne Cezariui. Neistoriškas yra ir j zuitams primetamas posakis „Tikslas pateisina priemones“.

n aplinkybes, bet prie geriausi nor ji negali bti pateisinta. Iš laiko perspektyv ži rint, reikia gail tis, kad min ta kongregacija tuomet praleido puiki prog dokumentuoti Bažny ios meil mokslui ir tuo apsaugoti tikin-iusius nuo užmetim , kuriuos 20. šimtmetis kartojo su tokia pat neapykanta Bažny iai ir visam, kas yra katalikiška, kaip ir Galileo laikai.¹

3. VOLTAIRE'O (18-AS) ŠIMTMETIS

a. Mokymo laisv ir mokslas be prielaid protestant universitetuose

D l savo politinio bei religinio ekskliuzivizmo ir sustingimo protestant aukštos mokyklos nebuvo paveld jusios vidurini amži universitet žavingumo. O kai studentiškas gyvenimas gavo vis šiurkštesni form — Minerva daug kur tur jo užleisti viet Bachui su jo neišvengiama palydove Venera —, darbo s lygos dar labiau pablog jo. Tuomet pa ios žymios mokslo j gos pasibais damos nusisuko nuo taip nupuolusi staig . D l to nuo Šv. Tomo Akvinie io iki Kanto joks žymesnis filosofas nebuvo universiteto narys. Taip, pav., Spinoza nepri m net seno Heidelbergo kvietimo, o pasiliko savo kuklioje vienatv je. Panašiai Leibnizas atsisak vykti Altdorf . Kiek jis mažai tesiskait su universitetiniu mokslu, matyti ir iš to, kad ne su jo atstovais, o su laisvais mokslininkais — Descartes'u ir Spinoza, Locke ir Bayle'u — koresponduodavo. Ir savo veikalus raš ne tik šalia universitet , bet net ir ne jiems, nes juos kaltino, es jie sulaik mokslo pažang . Kartais agronomijos ar stalioryst s knygoje es galima pasisemti tikresni ir naudingesni žini , kaip j bibliotekose, — sk sdavos.

Prasid jo masin emigracija iš universitet : bajorai savo s num s aukl ti steig vad. riteri akademijas, o mokslininkai k r mokslo akademijas.

Riteli akademijose princai ir bajorai buvo aukl jami pagal nauj iš Versailles'io dvaro pasiskolint ideal . Mat, mokslo entuziazmas, sukeltas vidurini amži ir blaškomas nuo reformacijos laik , galutinai atv so; naujas. ypa iai bajoriškas jaunimas troško tapti galantiškais dvarininkais. Tod l fechtavimas, jojimas ir šokiai pavadavo metafizik su logika. Vietoje etikos — etiketas. Senas kalbas išst m naujos, pirmiausia pranc z , bažnyti-

¹ Galileo klausimas rado gyv atbals ir Lietuvoje. (Cf. *Yla St.*, Lietuvi apologetinis literat ros bibliografija, Kaunas 1934). Ypa dom josi ta problema iš gyn j pus s D-ras P. Avizonis, o iš kitos — Meškus, J. Gerutis, Pr. Dovydaitis ir k. Bene reikšmingiausi žod bus tar s A. J a k š t a s , sakydamas: „Bažny ios priešininkai prikiša ... katalikams . . . inkvizicijos kišim si mokslisk j astronomijos srit , t. y. savo dvasiško autoriteto rib peržengim . Ir ia, kaip parod istorija, inkvizicija buvo kalta. M s išmanymu, tai ir reik jo atvirai pripažinti. Nes be to, ginams niekados nebus galo. Reikt syk mesti netikus gynimos metod , einant kuriuo m s priešai visur kalti, o Bažny ios atstovai niekados ir niekur nekalti“ („Draugi-ja“ 1912 m., Nr. 70 ir leidiny „M s naujoji literat ra“, Kaunas 1923, p. 233—235).

ni reikal istorij — pasaulin istorija. Vietoj humanistini moksl — visur valstyb s ir gamtos mokslai su matematika.

Kita akademij r šis buvo Leibnizo si loma *mokslo akademija*. Tai buvo mokslinink korporacijos, užsiiman ios tik tyrimu. Šis valdovams peršamas planas — išskirti mokym iš mokslininko darbo ir tuo pat elimuoti studentus iš mokslo aparato, rado piln pritarim . Leibnizas pats dar 1700 m. k r pirm toki staig Berlyne ir buvo josios pirmas prezidentas. Panašias akademijas jis paskatino organizuoti Petrapijly, Vienoje, Drezdene. Toki institucij atsirado beveik visoje Europoje. Iš j min sime kelias domesnes — Uppsalos (Švedijoje, 1710), Madrido (1713), Stockholmo (1739), Kopenhagos (1742), Florencijos (1753), Utrechto (Olandijoje, 1773), Pragos (1774), Lisabonos (1779). *Tai jau penktas, vis kontinent apim s, mokslo staig k rimo s j dis.*

Kadangi tokiomis tarptautin s reikšm s institucijomis gal jo pragars ti ir patys k r jai ir išlaikytojai, atsirado nemažai valdov , kurie mielai jas finansavo. Jie laik tas akademijas (arba jas atstojan i , kiek kuklesn *gymnasium academicum*), kaip ir savo dvaro dalimis, kur buvo subli muojamos j palociuose ar šiaip aristokrat salionuose gausiai keliamos ir domiai traktuojamos mintys. O kavalieri rodomas *esprit* tapo juo reikš mingesnis, juo labiau užkampius nustumti profesoriai dispensavo save nuo originališk min i . Tod l didesn dalis ši karališkai apr pint akademij tiek savo užsimojimais, tiek pasiektais rezultatais toli pralenk universitet daugum .

Pažym tina, kad šie nauji laim jimai beveik išimtinai buvo panaudoti protestant tikslams, nes kone visos akademijos pasižym jo savo reformacine tendencija. Tokiu b du, šis paj gus aparatas — su mažomis išimtimis — iš karto buvo nukreiptas prieš katalik mokslo pozicijas, kuri pad jimas tarp nauj akademij ir sen universitet nepavyd tinas. Ir toliau jis jo blogyn, nes tie universitetai, kaskart labiau steng si pašalinti savo ydas bei tr kumus.

Didel akstin jiems susitvarkyti dav Pr s valdovai. Jie, b dami reikalingi savo staigiai prapl stai valstybei daugyb s valdinink , mokyto j bei pastori ir, be to, nor dami rodyti, jog jie yra ne vien Marso pasek jai, troško steigti modernišk universitet . Tam 1694 m. k r Halleje Aukšt Mokykl . Ji iš tikr j daug kuo skyr si nuo kit . Taip, sakysime, ia stipriai buvo pabr žtas principas, kad tyrimas ir mokymas priklaus s vienas nuo antro ir d l to negal b ti išskirti. Tik tyrin jimas kartu su d stymu garantuoj s tiksl seniau sigyt turt vertinim ir nauj laim jim . Tod l imta ir tirti ir skelbti. Šiam darbui buvo pritaikintas dar kitas principas, kuris šalia tik k min to tapo m s laik pasididžiavimas, b tent, vad. mokslo laisv . T be kit dar 1670 m. buvo skelb s ir Spinoza savo *Tractatus theologico-politicus*. Ta iau tik šitame universitete *l*

bertas philosophandi buvo gyvendinta, kuo Halle virto savotišku *atrium libertatis*?

Šiuos principus pasisavino ir 1734 m. steigtas Gottingeno universitetas. Ši nauja staiga, r pindamosi dar ir student charakterio suformavimu po vienu stogu sujung mokym , tyrim ir aukl jim . Tai reiškia ne k kita, kaip kad protestant universitetai — bent funkcij atžvilgiu — sugr žo vidurini amži v žes. Bet Gottingenas gars jo ir savo priešingumais senai tradicijai. Šie daugumoje plauk iš tos „mokymo laisv s“, kuri leido profesoriams laisvai d styti savo mintis, nebijant susilaukti nei represij , nei kokios nors bausm s. Tuo d stytojai buvo — bent teoretiškai — išlaisvinti nuo bet kurios id jin s, ar policin s kontrol s.

Šit „laisv visiems profesoriams ir visoms id joms“ daug kas vertina, kaip ypating naujesni laik laim jim . Ji, žinoma, gal jo tarnauti baze akademiškam veikimui. Tik kilo klausimas, ar ja pasinaudojant sukurti darbai bus ir moksliški? Ta iau šitas klausimas nekvaršino galvos t , kurie organizavo universitetin veikal ant naujo pamato. Jie n nesuprato, kad tuo tik viešai teisino savo d jin pakrikim .

Kartu su *libertas sentiendi* šiame laikotarpy galutinai sigal jo ir nuomon , kad mokslas turi b ti be prielaid . Netur jimas premis es s vienintelis laidas s kmingam tyrimui. O kadangi blogiausiomis, prielaidomis buvo laikoma Apreikštoji tiesa, tai pirmiausia katalik atstovaujамasis „mokslas“ imta rašyti svetimženkliuose, o j mokslininkus tremti už mokslo rib . Tokiu b du j jau nuo v lybesnio humanizmo laik eršk iais klotas kelias pasidar Golgotos keliu.

Bet kaip iš tikr j reikt ži r ti tuos moderniško pasaulio taip pabr žiamus laim jimus? Kas nors kiek yra susipažin s su nauj laik kult ros istorija, supras, kad t ja „mokymo laisve“ universitetus siverž renesanso pagimdytas individualizmas. Juo *philosophia individualis* užsitikrino vis nauj atstov bei skelb j . Žinoma, profesorius gal jo d styti ir *philosophia perennis*, jei jis buvo sitikin s jos tikrumu, bet šalia jos tokia pat teise gal jo pasireikšti ir visos kitos filosofijos ir „tiesos“. Taigi, palikta kiekvienam paskiram individui spr sti, kas yra tiesa ir kaip j skelbti. O tai yra ne kas kita, kaip jos s vokos sureliatyvinimas. Ir asmeniška nuomon , ir gerai suformuluota fraz , ir pripuolamai pasitaikantis skambus žodis — visa tai ir dar daugiau gal jo b ti laikoma už ties . Nenuostabu, kad nuo šiol atsirado tiek ties , kiek buvo katedr .

¹ Mums šis universitetas yra svarbus savo lietuviška seminarija, kuri Friedrichas Wilhelmas I. 1723 m. steig kunigams ir mokytojams rengti. ia tarp kit docentavo ir seminarijoje mok iš Kretingal s paein s pastorius Friedrichas Wilhelmas *Haackas* († 1754). Jis 1730 m. išleido Naujo statymo lietuviškai - vokišk ir vokiškai-lietuvišk žodyn . Seminarija ta iau ilgai negyvavo. 1740 m. Friedrichas II. j panaikino. Tokiu b d vokie i universitetuose pasiliko viena, kartu su Hallés steigta, Karaliau iaus seminarija. — Nei vienos nei antros staigos veikimas specialiai dar neištirtas. Rezultatai be abejon s b t dom s.

O kaip vertinti antrąjį šį, kad mokslas turėtų būti be prielaidų? Jų pagimdė taktikos sumetimai, nes jie išrado po-renesansiškas, t. y., sužmogintas mokslas, trokšdamas atsipalaiduoti nuo jam taip nepatogios Apreikštosios tiesos. Bet iš tikrųjų nėra mokslo be premis. Tiesiog visi prielaidai kiekvienas mokslininkas turi tiek, kad jie paslėpti negali. Sakysime, mintis, kad nėra Apreikštosios tiesos, ar tai ne nauja premisa vietoj senos? Nuoširdus mokslininkas mielai pripažins, kad dirba turėdamas ne vien prielaidą. Tačiau, tokio atviro pripažinimo nereikia, nes ir taip aišku. Paimkime, kad ir Halle su Göttingenu bei jų pavyzdžiais reformuotus protestant universitetus, kuriuos pasekė 19. ir 20. šimtmečiuose kone visos aukštos mokyklos:

Halleje ir Göttingene randama daugiau premis, negu kada nors universitetinis mokslas yra turėjęs. Ir tai dėl to, kad jie buvo griežtoje valdovų priežiūroje. O juk niekas nestato akademiniam darbui tiek sąlygų, kiek valstybės, stovinti šimteriop apiuopiam interesų sargyboje. Apsisaugodama nuo visokių galimybių, ji pati skirdavo profesorius, kartais net neatsiklausdama atitinkamą fakultetą. Tas vyko net ir taip išgirtame Göttingene. Iš akademiško personalo buvo laukiama, kad maži mažiausia neskelbtų nieko, nesutinkančio su dinastijų reikalais. Labiausiai buvo prižiūrimas valstybės mokslus dėstęs teisių fakultetas. Nustumto antrąjį eilę teologijos fakulteto uždavinys buvo gaminti lojalius pamokslininkus. Iš filosofų laukta, kad jie laikytųsi apšviestos minties.

Be to, betgi neteisinga manyti, kad tuose universitetuose nebuvo *libertas philosophandi*, nes už mintis suvaržymus profesoriams atlygindavo teoretiškoje plotmėje, grynai filosofavime. Tačiau jie jautėsi laisvi nuo viso, kas per šimtmečius katalikų galvota ir rėpdingai sudėta scholastikos sistema. Tačiau jie ir galėjo pritaikinti visus tuos kritikos gabumus, kuriuos išvystyti jiems apiuopiamesnės srityse nebuvo leidžiama. Todėl vis kritika koncentriškai nukrypo tuos katalikų filosofinius minties likučius, kuriuos kartezianizmas ir apšvieta su kriticizmu kaskart labiau naikino.

Šita negirdėta laisvė tiek pataisė pašlijusius protestant universitetų reikalus, kad jų reputacija iš naujo pakilo. Dėl to, sakysime, Kantas ne už ką nebūtų palikęs savo katedros. Nei dvarai, nei akademijos profesorių jau nebeviliojo, tiek jie buvo patenkinti tais aplodimentais, kuriuos apšvieta susilaukė ir iš katalikų.

b. Katalikų mokslo darbo katastrofa¹

Iš katalikų? Tikrai; nes jų mokslinė veikla 18. šimtmečiu itin sumažėjo. Tam yra daug priežasčių. Svarbiausia bene bus jų filosofinio

¹ Šitas laikotarpis katalikų pakankamai dar nenušviestas. Matyti, vengiama nagrinėti savo pralaimėjimus. Be reikalo; nes iš jų kartais galima geriau pasimokyti, kaip iš laimėjimų. (Iš viso reikia konstatuoti, kad katalikų paruošta litera-

darbo nevaisingumas ir jzuit ordeno panaikinimu pasiektas didelis savo mokslo aparato dalies išardymas. Lie iant pirmiausia filosofij , konstatuojama, kad daugelis jos ugdytoj buvo toli nuo sveik Šv. Tomo Akvinie io tradicij . Scholastikos saul , nusileidusi Suarezo amžiuje berdama žavingus spindulius, jiems nebešviet . Jos viet už m bergždžias scholasticizmas. Metodai, studij tvarka, vadov liai, beveik viskas — pasen . Profesori daugumas susting , rutinos supan ioti. Jie — kaip liudija Würzburgo pavyzdys iš 1731 met — at j auditorij tris ketvirtis valandos diktuodavo, vien ketvirt — polemizuodavo. Kad bent b t liet aktualijas. Bet ne! nes tuo tarpu, kai šalia scholastikos greitai plito empirinis tyrimas, išpilantis kaip iš gausyb s rago vis nauj dalyk , kaskart domesni išradim , vairios scholastin s atžalos su tiek dideliu, kiek ir nevaisingu dialektikos eikvojimu karš iavosi kartais net d l juoking klausim . Nauji matematikos,, fizikos, chemijos, astronomijos ir panaš s laim jimai daug kur beveik visai nepaisomi. Juo daugiau keit si pasaul vaizdis, juo baimingiau daugumas ši scholastikos epigon užsidar savo kiaute, kur pamažu užduso. Tod l daugelis katalik mokslinink jau nebeapg patiekti tinkam sprendim visus kvaršinan iomis problemomis. Net ir kompromitacija Galil jaus klausime nesugeb jo ištraukti t „filosof “ iš užsidarymo ir gabaus aktualij ignoravimo, kuris juos, susiskaldžiusius visokiausias mokyklas, apnyko ir supan iojo. Taip buvo tomist , skotist , suarist ir dar kitoki mokykl mokykl li ir grupi bei niuans , kuri žymi dalis, užuot jusi plat j pasaul tiesos ieškoti, troško j tempti pro savo siauras duris.

Kiti v l, pasteb j skaudžius padarinius d l tokio kontakto netur jimo su pražyduisiais gamtos mokslais, išsivys iusia matematika ir t.t., puol i kit kraštutinum — nekritiškai pasisavino Descartes'o, Wolffo, Kanto ir panaši mintis. Jie vyl si, gal si j sistemose rasti reikalingos savo koncepcijai medžiagos. Bet netur dami atramos sveikoje scholastikos tradicijoje, ne vienas iki šimto procent siskolino apšvietai. Tiesa, daugumas j nors ir neneig Apreiškimo, ta iau pasitenkino tam tikru formaliniu supra-nat ralizmu, kur protu, filosofavimu pilnai es galima

t ra visam šiam tre iam skyriui — nuo humanizmo iki pranc z revoliucijos — labai negausi). Iš turim veikal m s tikslams geriausiai tinka: *Merkle S.*, Die kathol. Beurteilung des Aufklärungsze .alters, Berlin 1909. — *To paties*, Die kirchliche Aufklärung im kathol. Deutschland. Berlin 1910. — *Sägmüller I. B.*, Wissenschaft und Glaube in der kirchlichen Aufklärung, Essen 1910. — *Michelitsch A.*, Illustrierte Geschichte der Philosophie, I. Band, Graz 1933. — *Grabmann M.*, Geschichte der kathol. Theologie etc, Freiburg i. Br. ²1933. — Daug medžiagos patiekia ir atitinkami *Pastorio*veikalo tomiai.

Toliau dar cf. *Cassirer E.*, Die Philosophie der Aufklärung, Tübingen 1932. — *Heimpel E.*, Die Aufklärung, eine historisch-systematische Untersuchung, Langensalza 1928. — *Hartpole Lecky*, Geschichte des Geistes der Aufklärung in Europa etc, ²1885. — *Schlatter A.*, Die philosophische Arbeit seit Cartesius etc, ²1910.

suvokti. Vienok atsirado ir šio supra-naturalizmo išsižadėjusi, skelbianči tam tikr — dar kiek religiškaai nuspalvint — racionalizm ir moralizm .

Juo daugiau šie katalikai apšviet jai ieškojo išganymo už savo pasaulį žiur kib , juo mažiau jie pasteb jo, kas gero yra j liogery. Taip, sakysime, sistemin filosofija ir teologija nepakankamai vertino naujai pražydusi istorij (maurinus etc.) ir jos patiekt gausi medžiag , sakysime, Bažny ios T v raštus.

Tas viskas pareng katalik ugdomam mokslui neišvengiam pralaim jim . J nukreipti nepaj g n tos aiškiau besiorientuojan ios paj gos, kurias nors trumpai pamin ti yra m s garb s klausimas.

Toki plaiaži ri m stytoj randame, žinoma, tomist tarpe. Toks, sakysim, yra 1783 m. mir s Roselli, kuris raš savo *Summa philosophica ad mentem s. Thomae*, atsižvelgdamas kai kuriuos gamtos moksl davinius. Pasižym jo ir jo ordeno brolis Richardas O. Pr. savo veikalu *Exposition de la doctrine des philosophes modernes*, kur jis neveng akis ak susitikti su moderniškumais. Buvo toki pasiryž li ir skotistuose. Tai matyti iš pranciškono Osterrieder'io (1727/84), parašiusio greta metafizikos vadov lio — laisvo nuo praž ting mokyklini gin — dar ir eksperimentin s bei racionalin s fizikos kurs .

Prieš apšvietos tvan ypa spyr si suaristai, nors j zuit ordeno uždarymas j darbuot žymiai apsunkino. ia min tinas ispanas Eximeno, kurio *Institutiones philosophicae et mathematicae* buvo spausdinamos karaliaus s skaiton; arba iš Vengrijos kil s Roys nagrin jo visai realius dalykus, kaip rodo jo studijos apie gimt j teis ; arba vokietis Agricola neveng akistatos su apšvieta ir pseudo-idealizmu. S ryšy su jais prisimintinas ir Holbacho materializm atremi s Monestier'as arba panašia energija Kantui pasipriešinusieji Stattleris (1728/97) ir Zallingeris (1735—1813). Pirmasis nors ir neveng paskol moderniškoje raštijoje — jis, sakysime, band , pasinaudodamas Wolffo mintimis, sukurti nauj katalik filosofij — ta iau buvo pakankamai atsargus, kaip rodo jo dviej tom veikalas *Anti-Kant* (1788).¹ Antrasis savo aštri kritik patiek traktate *Disquisitiones philosophicae Kantianae* (1799).

Dar plaiau pasizvalg po katalik pozicijas, galime pasteb ti ir daugiau kritiškai sutinkan i nauj j filosofij . Pavyzdžiui, servit Canal , kovojus su Descartes'u ; karmelit Tom Aquin a *nativitate*, gerai susipažinus su Wolffu ir Leibnizu; abat Gauchat, savo veikalu *La philosophie moderne analysée dans ses principes*, tikinan iu aiškumu kritikavus nauj sias sroves. Skyrium min tini barnabitas Gerdilis (1718—1802) ir benediktinas Desingas (1699—1772). Gerdilis buvo nuodugniai sigilin s

¹ Cf. *Huber G.*, Benedikt Stattler und sein „Antikant“, München 1904.

Augustin ir Tom Akvinietai, dėl to ir gal jo kompetetingai vertinti modernišką ideologiją, k iškalbingai paliudija jo prieš Rousseau pedagogiką nukreiptas veikalas *Anti-Emile* (1763) ir su Locke diskutuojantis traktatas *De l'immoralité de l'âme*. Desingas savo talentus pritaikė ir istorijoje bei teisyje, nes buvo tikras enciklopedistas. Tai rodo jo vertingi darbai apie anglų deizmą, prigimties ir tautų teisę, Wolffo apšvietimą ir t.t. Iš kitų jo skaitlingas raštų, kurių ne vienas aktualus dar ir šiandien, pažymėtina *Philosophia aristotelica secundum explicationem S. Thomae Aquinatis*. Šis, kaip ir kiti jo teoretiški veikalai, daug laimėjo iš autoriaus matematišką gabumą ir meilę gamtos mokslams, kuomet Desingas simpatiskai išsiskyrė iš skaitlingo savo konfratru, šlubuojančių keliais šimtmečiais užpakalyje savo amžiaus.

Šitas rašas nebūt pilnas be „18. šimtmečio Mabillon“ — Gerberto, Muratorio ir Maffei'o. Gerbertas (1720/93), didelio mokslinio idealizmo vyras, parašė eilę mažesnių istorinių veikalų, suplanavo milžinišką *Germania sacra*, kur turėjo tilpti viso krašto bažnyčios istorija. Nemenkesni buvo italai Muratori (1672—1750) ir Maffei (1675—1755). Pirmas, dar už Mabillon kritiškesnis šaltinis leidėjas, išspausdino daugybę monumentalių leidinių, pav. *Rerum italicarum scriptores, Antiquitates italae aevi aevi*, o antras, žymus epigrafas ir filologas, atrado ir išleido daug užmirštų — Bažnyčios T v ir kt. — veikalų. Specialistai tvirtina, kad „visa paleontologijos pažanga nuo Mabillono iki mūsų dienų“ esanti Maffei'o darbas. Jis buvo žinomas ir Lessingui, gyrusiam jo pastangas reformuoti italų teatrą.

Tačiau ir šiais vardais padidintas rašas neperilgiausias. Žinoma, pakaktų dar trumpesnio, jei tik jame figūruotų ne vien — kad ir dideli — talentai, bet ir sekuliariniai jėgos. Tačiau tai kaip tik trūkumas. Juk kiek reiškiama tie — sakysime, Michelitscho¹ ir Grabmanno² mintys — 150 krikščioniškos filosofijos vadovėlių sustatytojai ar kursų perrašytojai ir jų užvakar dienos diktantai, pro kuriuos originalesni talentai vos prasiskverbė, prieš vieną Descartes' arba prieš vieną Kantą?! Jie ne tik nebeatkariavo praloštos teritorijos, bet net nebesugebėjo tikinti visą save. „Taip išgirtoji scholastika... kaip lavonas buvo išnešama iš mokyklų.“

Kad Paulsenas taip sakydamas ne visai perdėjo, sakmiai rodo kad ir Salzburgo universiteto pavyzdys.³ Ši benediktinė vedama staiga, iškart pamusi pagrindą Akvinietai mokslui, maždaug nuo 1760 metų taip nutolo nuo savo ideologinio pagrindo, jog pasidavė Wolffo apšvietimui, o vėliau ir Kanto kriticismui. Dėl to 1791 m. jėgos teologijos ir filosofijos fakultetai

¹ *Michelitsch I.*, 581—625.

² *Grabmann M.*, *Geschichte der kathol. Theologie etc.*, 192—218.

³ Cf. *Mittermüller R.*, *O. S. B.*, *Beiträge zu einer Geschichte der Benediktiner-Universität, Salzburg 1889.*

nusprend Šv. Tomo Akvinieio šventis daugiau nebešvęsti, nes tokios iškilimųs jau nebeatitinkamos laiko dvasiai ir studentams nebetiekianios jokios naudos. Suprantama taip pat, kad ne vienas profesorius vienuolis išgarbino „nemirtingą kantiškos filosofijos kūrį“, tuo gundydamas ne vien suderinti praktiškojo proto principus su krikščioniška morale.

Tas „lavonas“ buvo išnešamas ir iš ne vienos kunig seminarijos. Nors jos, bendrai imant, turėjo tiesiog ideališkas sąlygas mokslinei darbui, tačiau ne viena jomis tiek mažai naudojosi, kad tiktai istorikas (katalikas) jas vadino „tinginiavimo lizdais“. Ir tikrai, daugelis jų pasitenkino ubagiškais trupiniais nuo mokslo stalo. Toks buvo kartais gdingai mažas tomistinis filosofijos pareikalavimas, jog savo patogumo superalizuoti vyresnieji paliko jų auklėtiniams, kurie neretai ant Akvinieio kailio išbandydavo savo primityvišką iškalbingumą. Todėl, daug kam tose seminarijose nebebuvo aišku, kad *ratio instrumentum est, non iudex*. Suprantama tai, kodėl Mainzo arkivyskupas komandiravo vieną daktarą į Göttingen mokytis racionalistiškos egzegzės ir Vienos arkivyskupas Trautsonas drauge su Pragos teologijos fakulteto dekanu, abatu Rautenstrauchu sudarė savo seminarijai studijų tvarką, reikalaujančią „scholastiką išstremti.“ Juodu ir nustatė, kad Bažnyčios istorija turėtų būti dėstoma pagal vieno protestanto (Schrockho) parašytą veikalą, kuriu vėliau pakeitė vieno febroniano (Dannenmayrio) vadovėlius. Verkiant reikėjo reformos.

Tokią praveisti stengėsi ne vienas vyskupas, nes diecezijų ganytojams daug kur nepuolė ne tik savo seminarijas išjudinti iš pragaištingos stagnacijos, bet dar Aukštąsias Mokyklas vėliau padaryti tikrą *universitas litterarum*, kur visa, kas tik jaudina žmogų ir judina jį prieš, t. y., tautos dvasinio pasireiškimo visumą, būtų iškeliamą, svarstomą, sprendžiama. Vienok daugumas vyresni dvasininkai, nuo kurių priklausė paskutinis žodis, — dažniausiai dėl medžiaginių apskaičiavimų — arba visai nelinko tokių reformų, arba jos taip nerangiai mums, kad jų darbuot buvo panašūs sabotажai.

Tas tiems dignitarams garbės nesudarė, nes jie nebūt nukentėję, pavėsdami nors dalį savo turto akademiniam darbui, o universitetams iš to būtų buvęs svarus parama. Juk kapitalai dėdėti studentus — sidabras, kapitalai dėdėti profesorius — auksas, o pinigai sukrauti savo universitetams — vieni deimantai. Bet daugelis dvasininkų mieliau palikdavo savo turtus be naudos gulėti, arba juos — ne tiek monseigneur'iskai, kiek grandseigneur'iskai — praleisdavo.

Kaip visada, taip ir dabar į žuizitai mokslo fronte sumaniai rungsi.¹

¹ Šitą žuizitų ordeno kovos charakterį sudarė gyvenamasis momentas ir jo steigėjas, buvęs riteris ir narsus karininkas. Dėl to ir pats vardas buvo parinktas

Tačiau taip gerai jiems nebesisekė, nes per daug jau išsekusios buvo jų jėgos. Visai suprantama, nes šis ordenas kovos laikais užgimė ir kovai pašauktas, negalėjo nepavargti. Tai buvo juo fatališkiau, kadangi jį zuitai, veddami savo akciją visais frontais, sigydavo kaskart daugiau prieš. Nebe to, kad jie būtų buvę neklaidingi ar be dėmių. Kas keletą šimtmečių kovosi nuo aistrų aidinčioje arenoje, neišvengiamai turėjo apdulkinti, taigi, bergėdžia būtų neigti jį klaidas. Bet lygiai beprasmiška būtų užginėti, kad jie daugiausia buvo puolami ne dėl *faux-pas*, bet dėl nepaprastų gabumų ir pasisekimų, o ypač dėl nuopelnų moksle. Kartezianizmas, deizmas, apšvieta, kriticizmas — viskas atsimušė juos, it žirniai sienai. Genijai, kaip Descartes, Spinoza, Hobbe, Locke, Wolff, Voltaire, Kantas — visi veltui šturmavo į tvirtovę.

Rungtis jį zuitams juo lengviau sekėsi, kadangi gynėsi ir iš savo priešų paveržtais ginklais. Taip, sakysime, 18. šimtmety, kada jie labiausiai buvo atakuojami, gamtos moksluose ir matematikoje padarė tokius išradimus, kurių jiems pavydė ir 20. amžius. Kad tai ne tušti žodžiai, paliudys kad ir šie skaičiai bei faktai: laikotarpyje nuo 1750—1775 m. ordenas davė 42 astronomus, kurie parašė 87 veikalus apie dangaus kūnus ir Europoje vedė arba steigė 9 observatorijas. Misijonieriai Schallas, Verbiestas ir Hallersteinas buvo netikinčiai imperatoriaus dvaro astronomai. Tvas Scheineris († 1650) išrado pantografą, Zucchi († 1670) — teleskopą, Lana († 1689) — orlaivą. Apie tvirtovės statymus ir nautiką rašė Tournier († 1652), apie karo laivus — Lhoste († 1700), apie fortifikacijas — Borgo († 1794). Pastarojo veikalai — karaliui Friedrichui II. taip patiko, kad jis autoriui suteikė prūsų armijos garbės leitenanto laipsnį. Vadovaujamais vaidmenimis numizmatikoje vaidino Fröhlichas († 1758) ir Eckhelis († 1798), mineralogijoje — Güssmannas († 1806), mechanikoje — Jullienas. Visur jį buvo ir visame jį pasižymėjo.¹

Bet tie ir panašūs pasisekimai slėpė ir nelaimę sėklę. Turdami praeitį, jį zuitai manė nekliudomai žengsi ir ateitį. Ši betgi rodė — tarp ko kito — esantį jį studijų tvarką kiek pasenusi. Toliau pasiektas (be mažų išimčių) mokslo ir mokymo monopolis negalėjo nepaveikti jį zuitų savivarbos, kuri — anot ordeno istoriografo T. Cordaros S. J. — neretai išsivystydavo *superbia*, gundanči, jei ne užmigti, tai bent ilsintis ant laurų.

Tokias ir panašias silpnynes gudriai išnaudojo 1717 m. Anglijoje sikrusi ir greit po visą kontinentą paplitusi *mason brolija*. Katalikams nelengva objektingai apie masonus atsiliepti. Vieni be atodairos juos

kariškas, būtų tent, *Compañía de Jesús*, t. y., „Jaus kuopa“. To pavadinimo vertimai kitas kalbas, kaip antai, „Jaus Draugija“, „Société de Jésus“, „Gesellschaft Jesu“ ir kt., neatitinka originališkam vardui.

¹ Šie faktai yra paimti iš *Meschler M., S. J., Die Gesellschaft Jesu* etc, p. 190. Ten galima rasti ir daugiau pavyzdžių iš kitų sričių bei laikotarpių.

puola, kiti b kštaudami j reakcijos juos pašnabždomis mistifikuoja. Bet mokslininkas tais keliais eiti negali. Jis iš vienos pus s priverstas konstatuoti t , broli akimis ži rint, neabejotinai ideališk j tiksl ; juk humaniškumas, broliškumas, veikli artimo meil — tai vis taur s dalykai. Bet iš kitos pus s taip pat aišku, kad deistiškas ir vietomis grynai žmogiškas savo ideal pagrindimas neišvengiamai st m masonus kov su Bažny ia. D l to nei vien nei kit kaltinti negalima; pati dalyk logika tuos gin us iššauk . Galima tik reikalauti, kad ši dvikova b t riteriškai vedama. Tuo atžvilgiu abu liogeriai nesigaili priekaišt savo oponentams. Ne ia vieta tyrin ti, kiek jie pagr sti. Turime pasitenkinti *sine ira et studio* pažym ti, broli praktika juos kartais — ypa roman kraštuose — toli nuvedusi nuo teoretinio j humaniškumo. Tai patvirtina ir j pa i literat ra.¹

Bet palikdami visa tai nuošaliai, tik pabr šime, kad masonai, aukštai vertindami mokymo, mokslo ir aukl jimo reikšm , stengiasi perimti savo glob universitetus, mokyklas ir kitas lavinimo staigas. Tam jie mobilizuoja didel profesori , mokytoj ir šiaip pedagog skai i . Nors j taka moksle ir pedagogikoje savo virš n pasiek tik 19. šimtme ty, tačiau ir 18-me jau tiek jie buvo sistiprin , kad savaimingai buvo pastumti opozicij tose pat pozicijose dirbantiems j zuitams. Kadangi tiek ordenas, tiek brolija buvo tarptautiški, tai pirmi j gin ai bematant virto visas šalis apiman ia kova.

Šis mason susitikimas su j zuitais ir nul m seniai rengiam Šv. Ignaco ordeno uždarym (1773—1814). Nuo to skaudžiai nukent jo j zuit per šimtme ius suorganizuotas ir kone vis kult ring pasaul bei misijas apimantis mokymo ir aukl jimo tinklas, kartu buvo suduotas ir mirtinas sm gis visam mokslo darbui,²

¹ Cf. *Wolftieg A.*, Bibliographie der freimaurerischen Literatur, 2 Bde, 1911/13. Ši bibliografij (Leipzig) 1926 m. papild *B. Beyer.* — Naudinga yra ir komentuota, *R. Taut s* sustatyta „Maurische Bücherkunde“. Ein Wegweiser durch die Literatur der Freimaurerei etc, Leipzig 1886. — *Wolftieg A.*, Werden und Wesen der Freimaurerei, 3 Bde, Berlin ³1923. — *Taute R.*, Die kathol. Geistlichkeit und die Freimaurerei, Leipzig ²1895. — *Lennhof — Postier*, Internationales Freimaurer — lexikon, Wien 1932. — Iš katalik pus s *Schweyer Fr.*, Politische Geheimverbände, Freiburg i. Br, 1925. — *Gruber H., S. J.*, Staatslexikon (der Goeresgesellschaft) II. Bd., Freiburg i. Br. ⁵1927. — Mason poveik kult rai (bent vokieiuose) nušvie ia *Schneider F. J.*, Die Freimaurerei und ihr Einfluss auf die geistige Kultur in Deutschland am Ende des 18. Jahrhunderts, 1909.

² J patyr ir Lietuva, nes 1773 m. j zuitai tur jo pasišalinti iš Vilniaus universiteto . Drauge su tuo nustojo gyvuoti pirmas katalik universitetas Lietuvoje. Kadangi jo istorija (monografiškai) iš lietuvi pus s dar n ra parašyta, sunku tiksliau k pasakyti apie jo nuopelnus. Bet ir be to aišku, kad senoji Vilniaus akademija buvo reikšmingas veiksnys krašto istorijoje. Jis yra spaud s gilius brožuos jo kult rai. — Toji Akademija 1783 m. buvo vad. Edukacijos Komisijos atgaivinta, tik jau kitais mokslo pagrindais ir kitu vardu. Tai buvo Vyriausioji Lietuvos Kunigaikštyst s Mokykla. Ji tur jo dvi kolegijas, kuri vienoje buvo d stoma teologija, teis ir humanitariniai mokslai, o antroje — matematika, fizika ir medicina. Šioji Vyriausioji Mokykla paruoš dirv v lesniam universitetui.

„Nekrologo“ vietoje ia pacituosime gana objektingojo Paulseno nuomon . Jis šiais žodžiais palydi katakombas pasitraukian ius žymiausius 17. ir 18. šimtme i katalik mokslo organizatorius: „Iš kur atsirado tame ordene tokia j ga? Mano nuomone, tokia gali atsirasti tik iš didel s id jos, bet ne iš egoistiško troškimo... Toji id ja, kuri... ordeno narius... pripild dideliu fantastišku troškimu, buvo sitikinimas, es ordenas yra išrinktasis kovos rankis Dievo Bažny iai gelb ti... Aš laikau laime, kad ordenas nepasiek savo tikslo... Ta iau tai visa negali kliudyti pripažinti, kas yra [jame] didelio ir reikšmingo. Juk ir j zuit ... priešas vis d lto... neišdr s ži r ti t draugij , kaip melaging ir piktos valios žmoni s moksl arba jos narius, kaip suktus niekšus. B t neprotingiausias sav s apgaudin jimas sikalb ti, kad ordeno nariai buvo j privilioti, žadinant j egoistinius palinkimus... Vargu kam gal jo užėti pagunda ieškoti tame ordene gyvenimo smaguriautojo. Nusizeminimo pilnas novicijatas, paskui ilgamet s... studijos, pagaliau — sunkus mokyklos darbas arba pilnas pasiaukojimo pamokslinink bei misijonieriaus užsi mimas — štai kokios perspektyvos stojant š orden . Gal v lybesn ordeno galyb ir gal jo pakutenti garb s jausm , ta iau, kas dalyk pasiži ri iš ar iau, tuoj pastebi, kad kiekvieno nario... pareiga ne valdyti, bet klausyti, klausyti per vis gyvenim , užimti ar apleisti be murm jimo kiekvien viet ir užsi mim pagal „viršinink “ nurodym ... Pagaliau, jei ordene b t buv galima š t laim ti savo ambicijai bei troškimui valdyti arba palinkimui prie ištaigingo ir patogaus gyvenimo patenkinti, tuomet tikrai gal tume laukti, kad generol ir provincijol tarpe b t dideli pon ir tikr princ . Ta iau veltui j ten ieškosim. Ir apskritai atrodo, kad šituos sluoksnius ordenas menkai tesugund . Tai yra tikras ženklas, kad jis mažai pataikavo egoizmui... Toliau dar reikia sid m ti, kad ordenas niekuomet neb t buv s persekiojamas ir uždraustas, jei jis b t ypatingai tarnav s patogiam savo nari gyvenimui. S jungos su šitokiais tikslais niekuomet nebuvo laikomos pavojingomis. Pavojingos yra tiktai s jungos su id ja.“¹

J zuit ordeno uždarymas buvo daugiau negu jo vieno reikalas. Jis liet visus katalikus ir Bažny i , kurios doktrin jie uoliausiai ir s kmingiausiai skelb . Padariniai tuoj pasirod : juo labiau toji doktrina buvo temdoma, juo silpniau katalikai situacijoje susivokdavo. Tai visai suprantama, nes tik pilnas jos pažinimas leidžia orientuotis. Kur tr ksta to pažinimo, ten tr ksta ir s moningumo, tuo pat ir sugeb jimo prasmingai gyventi. Ta tiesa daug kart pasitvirtino istorijoje: kiekvien kart kai tik silpn jo katalik doktrinos balsas, imdavo jie kaip be vairo blaškytis. Galima tat suprasti, kiek tur jo juos paveikti sigal jusi apšvieta. Iškal-

¹ *Paulsen*I, 419 s.

bingi liudytojai yra s j džiai, kaip vokie i febronianizmas, austr joze-finizmas ir — dar ankš iau pasireišk s — pranc z galikanizmas, kuriems pritar ir vadovavo net aukšti dvasininkai.

Kad tie ir panaš s apšvietos pagimdyti — *izmai* aiškioje katalik doktrinoje ži r jo savo žymiaus prieš , matyti iš j kovos su j paremian ia mokslo organizacija. ia pirmoje vietoje stovi Juozapo II. mokslo reforma.¹ Jis nenor jo, kad universitetai pirmoje eil je skelbt koki nors pasaul ži r ir formuot studioz gyvenimoži r , t. y., eit funkcijas senos korporatyvin s ar naujos ordeno aukštos mokyklos. Jo tikslams visai pakako aukštesnio rango profesini mokykl . D l to jo sakymu imperijoje esantieji universitetai buvo suvalstybinami, sekuliarizuojami, nacionalizuojami: jis uždraud prisiekti religiškai, patylomis praleido priesaik Šv. Sostui, leido d styti nekatalikams, nust m lotyn kalb ir 1782 m. dekretavo: „Mes nenorime savo universitetus taip taisyti, kad jie sutraukt svetimtauius iš vis pasaulio kamp . M s universitetai t ra valdiniam skirtos mokyklos. O šie neturi b ti mokomi to, kas tik retai, arba visai nereikalinga valstyb s gerovei. Esmingosios m s universitet studijos tarnaus tik valdininkams lavinti.“²

Išskirdamas aukšt sias mokyklas iš universalin s Bažny ios globoje išbujojusios sistemos, uždarydamas jas savo teritorijoje, pavesdamas jas administracijos malonei, pakeisdamas j svarbiausi uždavin sakymu ap r pinti vieš j aparat valdininkais, Juozapas II. visiškai at m iš j sen charakter ir pavert kuo kitu. Toliau profesorius buvo tik paprastas tarnautojas, supan iotas paragraf ir diriguojamas cirkuliar . Daromi tose staigose techniškai pagerinimai neatstojo padarytos skriaudos. T skriaud dar padidino tas su jo užimama vieta sunkiai suderinamas pedantiškumas, kuriuo imperatorius, it koks universiteto šveicorius, puol reformuoti ir juokingiausias smulkmenas — išskyrus algos klausim .³

¹ *Zschokke H.*, Die theolog. Studien und Anstalten der kathol. Kirche in Oesterreich, Wien 1894. — *Schubert F.*, Die Generalseminarien, „Zeitschrift für Theologie und Glaube“, 1916. — *Deinhard W.*, Der Jansenismus in deutschen Landen (18. Jahrh.), 1929. — *Brück*, Die rationalistischen Bestrebungen im kathol. Deutschland, Mainz 1865. — *Theiner*, Geschichte der geistlichen Bildungsanstalten, Mainz 1835. — *Werner*, Geschichte der kathol. Theologie in Deutschland, München 1866.

² *Veit L. A.*, Die Kirche im Zeitalter des Individualismus I, 261, Freiburg i. Br. 1931.

³ Nors ir negalima pritari šioms radikalioms, su istorija nesiskaitan ioms reformoms, betgi reikia pripažinti, kad reformuojamieji savo arki-konservatyviškumu, nepaisan iu daug ger nauj dalyk , vietomis išprovokavo Juozapo sikišim . Šio galima buvo sav s reformavimu jei nevisiškai išvengt, tai bent sušvelninti. Ta iau tokios protingos akomodacijos prie pagr st naujos gady n s reikalavim kaip tik ir tr ko.

Panašiu biurokratiškumu buvo tvarkomas ir pasirengimas aukštesnioiose mokyklose. Jose, pav., mokytojai apkeldavdavo vadov lius iš anksto nustatytu ir iš centro tikrinamu tvarkraš iu, taip kad imperatoriaus kanceliarija Vienoje kiekvienu momentu žinojo, kur puslap imperijos mokiniai praeina. D l to Mirabeau pasibais damas sušuko: „Net ir sielas jie nori sprauti uniformas! Tai despotizmo virš n !“

Bet kažin k b t Mirabeau pasak s, jei b t sulauk s dar radikalesn s, jo paties sukurstytos revoliucijos pravestos Pranc zijos universitet reformos!¹ Bet ir šiuo atveju negalima pasakyti, kad toki bausm jie b t užsitrauk visai be pagrindo; juk reikia atsiminti, kad to revoliucingo grafo t višk s aukštos mokyklos neilgai išsilaik garbingos Sorbonos aukštumoje. Ir ji pati, buvusi per kelius šimtme ius garbingiausia *Alma mater* Europoje, žymiai susmuko. Humanizmas neilgai j gaivino, nes ji nesugeb jo pasinaudoti jo privalumais. D l to teologijos ir filosofijos fakultetai pranc zuose beveik be išimties pakliuvo dekadentišk scholasticizm . Ypa artistai, t. y., filosofai, tik formaliai teuz m centrin viet , nes, užuot savo klausytojus vispusiškai supažindin su esmingiausiais klausimais, neretai tik d st lotyn kalbos kurs , kur vietomis klaus si net dešimties met nepasiek vaikai. Ar tat nuostabu, kad pastangos teocentrines paži ras pakeisti antropocentrin mis nerado sva-raus pasipriešinimo ir kad Descartes nesusilauk jo talent verto oponento?

Tikrasis mokslas — išskyrus gal tik teises, užkariaujan ias universitetuose vis daugiau vietos — daugiausia klest jo šalia tradicinio aparato. ia pasižym jo dar 1530 m. humanistiniams mokslams kultivuoti kurtasis *Collège Royal*, j zuit kolegijos, o ypa didžioji Enciklopedija. Ši, oficijaliai pavadinta *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, buvo tikrasis Pranc zijos universitetas 18. šimtme ty.²

Ji tur jo dar 17. amžiuje, pam gusiame tokius apžvalginius veikalus, pirmatak hugenoto Petro Bayle'o (1647—1706) išleisto *Dictionnaire historique et critique* (1695/97) pavidale, nesigailin io kritikos nei Bažny iai, nei krikš ionybei. „Enciklopedistas“ buvo ir Montesquieu (1689—1755), paruoš s savo *Lettres persannes* (1721) dirv visiems *libres penseurs* ir *Esprits forts*, b simiems *Enciklopedijos* bendradarbiams bei propagandistams.

¹ Cf. *Völcker O.*, Das Bildungswesen in Frankreich, 1927. — *Wahl A.*, Die Hochschuleix des Auslandes, Stuttgart 1933.

² *Lantrey P.*, L'Eglise et les philosophes au XVIII-e siècle, Paris 1879. — *Belin I. B.*, Le mouvement philosophique de 1748 à 1789, Paris 1913. — *Brou A., S. J.*, Le XVIII—e siècle littéraire, 3 vol., Paris 1923/27. — *Ducros L.*, Les Encyclopédistes, Paris 1900. — *Legras J.*, Diderot et l'Encyclopédie, Amiens 1929.

Tos *Enciklopedijos* pradžia buvo labai kukli. Turbūt niekas nemanė, kad pirmą sumanytojų planą, suprancažinti Efraimo Chambres'o 1728 m. Dubline dviejuose tomuose išleisti *Cyclopaedia*, išsivystys monumentaline forma, tikrai apšviestos paminklams amžiams. Mat, leidėjai, pradėdami nuo 1751 m., per dvidešimt metų, t. y., per palyginti trumpą laiką, išleido net dvidešimt aštuonius tomus, apimančius visus žmogaus galvą kvaršinančius klausimus. Visa, net sausiausias temas redaktoriai mokėjo gvildinti tokiu patraukiančiu gyvumu, kurio studiozai veltui laukė iš savo anemiškų profesorų, kurie be atodairos „filosofuodami atgal“ prarado pirmą besiskubinantį jaunimą.

Gudriai operuodami, enciklopedistai mokėjo patenkinti iš dalies ir sitikinčius katalikus, nes tuose straipsniuose, kur jie galėjo būti tariami varanti-kriški irioniški propagandai, kaip antai, *Ame, immortalité, chre-tienté* ir t.t., būdavo atsargūs, bet užtat nieko neliko skolingi „nekaltuose straipsneliuose“, kuri dvasia persiėm skaitytojais netrukus išmoko ir pagrindinius skirsnelius „skaityti“. To, kone visų inteligentų apimančio, universiteto „rektorium“ buvo talentingas, judrusis Diderotas (1713/84), turįs kurį laiką d'Alemberto (1717/83) asmeny kongenialų „prorektorius“.

Enciklopedijos pasisekimui ne tik jo asmeniškai privalumai, bet ir skaitlingi bendradarbiai bei — iš viso — laiko situacija. Mat, žymiausi inspiratoriai ir padėjėjai — jau nekalbant apie pačius leidėjus, kaip antai, Montesquieu, La Mettrie, Helvetius, Voltaire, kuris savo *Dictionnaire philosophique portatif* (1764), dar skyrium švirkštęs pasauliui atliekamas nuo didžiosios Enciklopedijos žinias ir cinizmus — buvo masonais, be kurių paramos šis milžiniškas darbas būtų buvęs negalimas. Jie ne tik padėjo tvirtą medžiaginį pamatą, bet dar visam veikalui kvėpuose viešpataujančios dvasios ir be to dar buvo jos garsiakalbis — skleidžiantis *Enciklopedijos* idėjas po visą kontinentą ir dar toliau. Tuo šia leidinys virto tarptautiniu ir net dvigubu universitetu — aukšta mokykla inteligentams ir liaudies universitetu masoms.

Iš karto jo takas dar kiek švelnino jo žuitai. Taigi juos iš arenos išstumdė mus, enciklopedizmas lengvai apmėgdavė, pateko aristokratų salionams ir, pagaliau, siskverbė priemiesiėlėms, kur pagimdė revoliuciją. Ši, nepakeldama senos mokslo sistemos, katalikų sudarytos ir formaliosios dar vedamos, 1791 m. atmetė rinkti rektorius. Dvejais metais vėliau konventas konfiskavo jo turtus, o 1795 m. juos visai panaikino. Tuo nušlavė visas tas korporacijas, kuriomis savo laiku katalikai buvo iškilę mokslų žibančias viršūnes, kur taigi, ne be savo kaltės, jo išlaikyti nesugebėjo. Joks kitas ženklas nebūtų galėjęs skaudžiau demonstruoti jo pralaimėjimą, kaip „proto kulto“ vedimas toje pačioje Pary-

žiaus Notre-Dame'o katedroje, prie kurios kadaise atsirado Sorbona ir kur d st Šv. Tomas Akvinietis.¹

Pranc z revoliucija padr sino ir kit krašt valdovus nedraugin-
gus žygius. Ypa vokie i kunigaikš iai nepraleido tokios, gal negreit
pasikartosian ios progos pasisavinti Bažny ios dignitar valdomas žemes
ir vykdyti pla iausio maštabo sekuliarizacij .² Kai 1803 m. jiems
pasisek savo užgrobimo planus vilkti juridin akt , vad. „Reichsdepu-
tationshauptschluss“ (RDHS), kur Bonaparte sutiko, kad kair je Rheino
pus je žem s nustoj kunigaikš iai už savo nuostolius gali atsilyginti iš
dešin je pus je esan i bažnytini teritorij , prasid jo negird tas pl ši-
mas. W rtembergas pasisavino keturis kart daugiau, negu kad buvo nu-
stoj s, Pr sija — penkis, Bavarija net septynis syk. Iš viso, per ši seku-
liarizacij Bažny ia neteko trij kunigaikštys i , 19 vyskupij , arti 80
abatij ir virš 200 vienuolyn , iš kuri buvo atimta maždaug 73.000 km²
su trimis su viršum milijonais gyventoj ir keliais šimtais milijon kai-
nuot turt . juos, kaip gard k sn , valdovai jau nuo senai su apetitu
ži r jo. Atsakomingi katalikai, išmintingiau tais turtais naudodamiesi,
b t gal j atv sinti pasik sintoj troškimus. Ypa aukšti dignitarai, gy-
vai atsiliepdami pakvietimus (ir spaudimus) imtis pagaliau taip reika-
lingos mokslo reformos, b t rod , kad ne gobšumui patenkinti, o aukš-
tiems kult ros tikslams siekti krov kapitalus. Ta iau daugelis to nepa-
dar , duodami tuo tik naujos progos kaltinti ir pulti „die tote Hand“.

Tiesioginiai padariniai šios gudriomis teisin mis formul mis prideng-
tos vagyst s, kuri protestant istorikas Treitsche vadino „milžinišku tei-
s s sulaužymu“, buvo tie, kad sugriuvo po j zuit ordeno panaikinimo dar
išlik katalik mokslo organizacijos liku iai: 18 universitet , kelis kartus
daugiau gimnazij , seminarij bei kitoki mokslo staig ir daugyb
bibliotek . Antras padarinys to sekvestravimo buvo tas, kad ligšiol tas
mokslo b stines globoj valdovai katalikai liko ubagai ir d l to nebege-
l jo svajoti atstatyti taip brangiai kainuojant mokslo aparat .

Dar viena pasekm yra sub dn jimas pa ios katalikiškos liaudies, ku-
rios vaikams toliau buvo žymiai sunkiau prasimušti prie mokslo. Be to
ir tas mokslas nelabai juos viliojo, nes j pasiekusis beveik neišvengiamai

¹ *de la Gorce P.*, Histoire religieuse de la révolution française, 5 vol., Paris
1909/23. — *Anglade M.*, De la sécularisation des biens du clergé sous la révolution
française et les congrégations, Paris 1904. — *Mathiez A.*, Les origines des cultes ré-
volutionnaires 1789/92, Paris 1904. — *To paties*, La théophilanthopie ou le culte
decada're, Paris 1903. — *To paties*, La révolution et l'Eglise, Paris 1910. — *Berger*
H., Die religiösen Kulte der französischen Revolution, 1914.

² Literat ra šiuo klausimu pažym ta *Dahlmann-Waitz'o* veikale „Quellen-
kunde der deutschen Geschichte, Leipzig 1931. — *Brück H.*, Geschichte der kathol.
Kirche in Deutschland im 19. Jahrh., 5 Bde., Mainz - Münster 1902/08.

patekdavo apšvietos orbit . Taigi, li dnas vokie i katalik likimas. Jei prie to dar prid sime vienmin i pranc z patirtus nuostolius, siti- kinsime, kad katalikai, netek savo didžiausi kapital , turtingiausioje Europos daly, tapo vargingiausi gyventojai. Tai buvo finansiškas bank- rotas, kartu ir j mokslinink užsimojim likvidacija. Kai žydas praranda savo pinigų, dar nieko nepralošta, kai protestantas patenka tokius sun- kumus — dar pus b dos, bet kai katalikas atsiduria su tuš iomis ran- komis — situacija pasidaro beveik be vilties, nes jo skrupuliatškumas ne- leidžia jam staigiai pralobti. Ir tikrai, reik s daugiau kaip šimto met , kol vidurin s Europos katalikai sukoncentruos nors minimalinius, mokslo k rybai reikalingus kapitalus. O tuo tarpu j konkurentai milžino žings- niais skuba pirmyn taip toli, kad vien žmogaus protu galvojant neb ra n jokios vilties j pavyti.

Bet ir kitur negeriau. Visur, kur tik istorikas žvalgosi, griuv siai: vieni universitetai suprotestantinti, antri sujozefininti, treči sekuliarizuoti. Šv. Tomo Sorbona pranc z revoliucijos nušluota. Duns Scoto Oxfordas anglikon užvaldytas. Ispanija su Italija scholasticizmo supan iotos. Diena — verta paskutinio teismo.

IV.
ATGIMSTAN IOS
BAŽNY IOS LAIKOTARPIS

C. KOVA SU RELIGINGUMU APSKRITAI (19./20. ŠIMTME IAI)

Pirma dalis: katalik atbudimas.

1. ID JINIO CHAOSO LINK

Katalik perspektyvos, peržengus 19. šimtmeio slenkstį, buvo r s ios. Kažin ar — išskyrus katakomb amžį — kada nors jie bus taip nenoromis sutik nauj šimtmet . Ir iš tikr j , ko jie, vos išsigelb j iš pranc z revoliucijos klano, vokie i sekuliarizacijos apipl št i ir kit nelaimi išg sdinti, gal jo tik tis iš naujo šimtme io, kur globojo revoliucijos s nus Bonaparte ir maitino renesanse užgim s ir dabar metus j s subjektyvizmas? Ir tikrai, tikrov j baimingus nujautimus ne tik patvirtino, bet dar prašoko, nes visos galyb s, nepasitenkindamos vien pulti Bažny i bei Apreiškim , kibo ir religingum apskritai. Mat, jos laik Bažny i pakankamai nusilpnint , o Apreikšt ties gan tinai diskredituot , kad gal t išdr sti pulti bet kokius religinius pasireiškimus.

Tam s lygos perd m patogios, nes 19. šimtmetis doktrinaliai bene silpniausias iš vis nauj j amžį . Net 18. šimtmetis ir tas buvo tvirtesnis — jo pasaul ži ra didele dalimi dar buvo vienoda ir liaudis pilnai nebuvo pasteb jusi mokslo virš n se besiple ian io id jinio pakrikimo. D l to daugumas tebetik jo Diev bei amžin gyvenim ir pasižym jo tam tikra, nors jau savotiškai suprasta, „dorove“.

Bet iš viso to naujame šimtme ty liko tik skurd s liku iai. Juk neveltui 19. amžius yra paveld j s beveik pus s t kstan io met ardymo vaisius ir paskirtas pranc z revoliucijos, apšvietos ir sekuliarizacijos testamentui vykdyti. Tod l mažai bereišk ir — bent dar išviršiniai pastebima — tradicija, esanti iki 90% dar bažnytin (jei ne katalikiška, tai nors protestantiška). Ir jau mažai kas priešinosi žaibo greitumu did jan iai ir visu sunkumu žmonij užgulan iai gri iai, kurios vardas — s u b j e k t y v i z m a s .

Trimis, logiškai vienas iš kito sekaniais laipsniais, subjektyvizmas puol objektyvizm ir bet kok objektingojo elemento pasireiškim . Tiek išviršinis autoritetas, tiek prot užangažuojantis pasaulio objektingumas, tiek m stymo bei elgsenos d sniai, viskas jo buvo neigiama. sik nij s dar 15. ir 16. šimtme i humanizme bei vad. reformacijoje, v liau apšvietoje, subjektyvizmas paruoš sau keli piln laim jim , kur 19. šimtme ty tik josi pasiekti, veikdamas liberalizmo pavidale. Liberalizmas yra pilnai išsivyst s subjektyvizmas. Galutinai subrend s pranc z revoliu-

cijoje, jis ir neš jos program vis pasaul. 1789 met d sniai tapo liberalizmo *Magna Charta*.

Mintis, kad žmogus yra dalis dieviškos tvarkos ir kaip toks turi klausyti Dievo d sni , d l ko ir visa žmogaus veikla turi b ti subordinuota K r jo intencijoms, revoliucijos neigiama. Priešingai! Žmogus nepriklaus prie jokios „dieviškos hierarchijos“ ir jo m stymas bei veikimas es s laisvas nuo bet kokio „dieviško“ principo. Žmogus es s autonomin gas ir tur s piln laisv viskam. Jo inkorporacij kažkoki „hierarchi j “, jo uždarymas jam svetim tvark , jo pasidavimas kokiam nors autoritetui es s žmogaus pažeminimas.

Pritaikindamas savo princip praktikoje, liberalizmas *religin je-dorin je* plotm je siek šeim ir moteryst , mokykl ir valstyb emancipuoti nuo bažny i , o ypa nuo katalik Bažny ios. *Filosofijoje* jis tvirtino, kad n ra nieko tvirto, nieko absoliutaus, n joki pastovi vertenybi bei norm , ir tai niekur — ar tai b t religijoje, moksle, mene, ekonomijoje ar kitoje kokioje srityje, ir, pripažindamas tik vien pastov reiškini — amžin sprendim kaitaliojim si, pagimd klaik chaos . Jame maiš si nuomon s, srov s, sistemos tokiu klaidinan iu margumu ir tokiu apkvaišinan iu triukšmingumu, jog pagaliau imta abejoti, ar visi tai dar realu, o gal tik kokia nejauki fikcija, kamuojantis košmaras. *Visuomenin je* ir *politikos* srityje liberalizmas, atsižvelgdamas aplinkybes, propagavo ia valstyb s absoliutizm , ia respublikonizm su chaotiškai suprastu parlamentarizmu. *Ekonomijoje* jis, pagal savo š k *laisser faire, laisser aller*, reikalavo visiškos laisv s darbui ir nuosavybei, pramonei ir prekybai, tiksliau sakant, piln savarankiškum industrijos kapitonams bei kitiems milijon urmininkams.

Vykdydamas ši program , t. y., atpl šdamas žmog nuo Dievo, sužmogindamas gyvenim , išardydamas dievišk j pasaulio tvark , liberalizmas tur jo išgriauti ir paskutines vidurini amži pozicijas.

Tokiu b du 19. šimtme io žmogus tapo aktingas dalyvis didžiausio ardyimo darbo ir liudininkas reikšmingiausio išvidinio pakrikimo, kur nuo Kristaus laik žmonija yra pergyvenusi. Tur dami prieš akis special šios studijos charakter , seksime š jaudinant pakrikim , lyd dami filosofijos ir iš viso mokslo likim .

Naujam šimtme iui užstojus filosofinis darbas virte užvir , nes Kanto „koperniški užsimojimai“ pilnai rehabilitavo filosofij . D l to 1800 metus niekas, kurs nebuvo iš j s metafizikos, negal jo girtis savo išsilavinimu. Napoleono žygiai daugel pykino tik d l to, kad jie sutrukd jiems ram protavimo darb . Jie buvo ir sitikin , kad ne kas kitas, o vien tik id jos nuvertusios ši karžyg .

Tuo geru filosofijos vardu pirmiausia naudojosi vad. *Vokiečių idealizmas* su Fichte, Schellingu ir Schleiermacheriu priešaky. Kadangi pastarasis dar ir — jausminiais pamatais — atgaivino religingumą, tai atrauk nemažą protaujančių nuo racijonalizmo. Dėl to nenuostabu, kad daugelis taurių žmonių vėl grįžo prie religijos ir net katalikų Bažnyčią, kaip rodo skaitlingi atsivertimai.

Tarsi vainikas viso to judėjimo turėjo būti *Hegelio* (1770—1831) sistema. Bet iš jo priešingai; jo panlogizmas ir šiaip nuo tikrovės attrukusi spekuliacija, tokią jos *an sich, für sich* ir *an und für sich*, visos tos sauvališkos, fantastiškos konstrukcijos diskreditavo ne tik patį filosofą, bet ir filosofiją iš viso. Ir tikrai nesunku suprasti, kodėl dvasios mokslai atitolo nuo formulavimų, kaip pav. — laikas yra „das Sein, das Indem es ist, nicht ist und indem es nicht ist, ist“ ir kad galvinti keli gamtos mokslai su negailestinga ironija sutiko apibūdinti, kaip šie, gamtos filosofijoje pasitaikant — „[Elektrika] ist der Zweck der Gestalt, der sich von ihr befreit, die Gestalt, die ihre Gleichgültigkeit aufzuheben anfängt; denn die Elektrizität ist das unmittelbare Hervortreten oder das nahe von der Gestalt herkommende, noch durch sie bedingte Dasein — aber noch nicht die Auflösung der Gestalt selbst, sondern der oberflächliche Prozess, worin die Differenzen die Gestalt verlassen, aber sie zu ihrer Bedingung haben und noch nicht an ihnen selbständig geworden sind.“

Kad tokio filosofavimo nelengva suprasti, buvo aišku ir pačiam Hegeliui, kuris skundavosi, kad tik vienas jį supratęs ir tas netaip. Jau iš to jis galėjo spręsti, kad jam nepavyk, kaip vėliau, išskirti filosofiją aukštesniais viršnes ir kvėpti visai epochai savo dvasios. Ir tikrai, tas pats 19. šimtmetis, pradėtas po filosofijos primato, greitai jį nusikratė ir pasidarė nefilosofiškas, tiesiog a-filosofiškas.

Bet kitaip būtų negalėjo, nes jo filosofavimas tiek buvo nutolęs nuo realybės, kad net tikrai myli filosofiją nusivylę su juo atsisveikino, nepaisydami net to vertingų rezultatų, kuriuos jis vietomis buvo pasiekęs. Todėl nors Hegelis ir paliko visą štabą specialiai parengtą „hegelistų“, kuri tikslas buvo užtikrinti jo kurybai amžiną viešpatavimą, tačiau jį nuostabus sugebėjimas dar dresnėmis suvokimo kombinacijomis vesti mokytojo metodą *ad absurdum*, bematant išskrikdino pasekėjus ir išbarstė juos palikimui. Prasidėjo — anot Karolio Marxo — Hegelio filosofijos „puvimo procesas“ arba kaip buvo dar ironiškiau išsireikšta — „der Verfaulungsprozess des absoluten Geistes.“¹ Vieni, atsimindami, kad viskas, kas yra, yra ir protinga, pasidarė arki—konservatoriai, o kiti, pabrėždami, kad visa tai, kas nėra protinga, neturi realios egzistencijos, žengė prie radikalizmo,

¹ Taip išsitarė, kritikuodamas Feuerbach ir Hegelio teises filosofiją.

paskelbdami nuolatin, niekad nesibaigiančią revoliuciją. Kadangi dar ir katalikai Hegeliui prikaišiojo, kad jis asmeniškai Dievą pakeitė absoliučiu protu, sudievinu valstybe, kurios valia esanti Dievo valia, ir tuo pat panaiškino prigimties teisę, suvereniai kuriant religiją, statymus, teisę ir dorovę — Hegelio žvaigždė jau apie 19. šimtmečio vidurį mągsti. Aversija tokiai sauvalingai spekuliacijai pasidarė tokia didelė, kad iš Hegelio — nors tai skamba gana paradoksiškai — kelias tiesiog vedė materializmą ir pozityvizmą.¹

Kiek šitos srovės jau buvo suspaustos sustiprėti, prisiverbuoti pasekėjai, rodo tas milžiniškas pritarimas, kur susilaukė *Strausso* (1808/74) veikalas *Das Leben Jesu* (1835), kur visa Kristologija buvo apskelbta esanti ne kuo kitu, kaip a-historišku mitu.² Nemažiau reikšmingas gyvenamajam laikui simptomas buvo ir Jono Gasparo Schmidto alias *Max Stirnerio* (1806/56) — kaip įdėli aukštos kaktos pravardžiavo — traktatas *Der Einzige und sein Eigentum*. Jame autorius pripažįsta tik izoliuotą individą — „Vienintelį“, o visa kita yra tik jo nuosavybė. Tas veda prie neigimo vis religinių bei etinių vertybių ir vis politinių bei socialinių ryšių — „Mano reikalas nėra nei dieviškas nei žmogiškas, jis yra vien tik tai — das Meinige.“ Tai kraštutinis egoizmas, surištas su bet kurio autoriteto nekontentumu. Vienintelis mintis, kuri Stirneris dar pripažino, buvo individo dvasia; tačiau netrukus kiti ir ją paneigė.

Vaizdas nedžiuginantis: nors filosofas buvo ir nemažai bei filosofuota intensingai, tačiau kone visi tie mąstytojai laikais, tarsi, aukščiau tikslu griauti ne tik pirmą, bet ir amžiną, pagaliau net ir savo pačių filosofinį darbą. Nenuostabu, kad filosofija vis labiau netenka anksčiau turtos reputacijos ir dmesys kaskart labiau nukreipiamas stebėtinai augančius gamtos mokslus.

Tie tad gamtos mokslai, o ypač kai kurios specialios jos sritys, sakydime, smegenų fiziologija ir pan., iš naujo sužadino materializmo pasireiškimą.³ Žangą jį padarė Liudvikas *Feuerbachas* (1804/72), kuris savo veikalais *Wesen des Christentums* (1841) bei paskaitomis *Ueber das Wesen der Religion* (1848/49) plačiai paveikė aną dieną jaunimą.⁴ Anot

¹ Iš katalikų literatūros apie Hegelį tarp kitko cf. *Hessen J.*, Hegels Trinitätslehre, 1922. — Jansen B., S. J., Hegelrenaissance oder Hegelkritik? „*Stimmen der Zeit*“, Freiburg i. Br. 1931, p. 78 ss. — Toliau ž. *Rosenzweig Fr.*, Hegel und seine Schule, 2 Bde, 1920. — *Moog W.*, Hegel und die Hegelsche Schule, 1931. — Bendrai apie 19. šimtmečio filosofiją ž. Ettlinger M., Geschichte der Philosophie von der Romantik bis zur Gegenwart, 1924.

² Pas mus Kristaus istoriškumu neigia *Dr. J. Šli pas* veikalų „Jzus Kristus ir Šventoji Romos Inkvizicija“, Šiauliai 1929, remdamasis E. B. Folsomo traktatu „The unhistorical Jesus“.

³ Cf. *Lange F. A.*, Geschichte des Materialismus, 1926.

⁴ Bene giliausiai jis bus paveiktas šveicarų poetu Gottfried Keller (1819/90), kurio romanas „Der grüne Heinrich“ (1850/55) Feuerbacho idėjas išnešiojo populiariai masėms. Be šito poetiško *alter ego* (ir Stormo), Feuerbachas ir jo idėjos vargu ar būtų šiandien dar tiek populiarios.

jo, žmogus yra pradžia, centras ir galas kiekvienos religijos. *Homo homini deus est*: ne dievas sutvėrė žmones, bet žmonės sukūrė dievą ir dievai iš pagal savo paveikslą. Krikščionybė tesanti *une idée fixe* ir keistai kontrastuojanti toli pirmyn pažengusi mūsų civilizacijai. Inauguruodamas grynai empirinį tyrimą — kaip jam rodėsi — Feuerbachas tarp kitko skelbė, kad „tiesa, tikrovė ir pojutingumas yra identiški“, kad „aišku kaip ant delno yra tik tai, kas yra pojutiška“, kad „betarpiško žinojimo paslaptis glūdi pojutingume.“ Todėl jis ragino būti „penki pojūčiai evangelijos“ daugiau nieko neskaityti. Visi šie materialistiški natūralizmas, šis brutalus sensualizmas apvainikavo tikrinimu — *Der Mensch ist, was er isst*.

Kiti trys „evangelistai“ yra fiziologas Moleschottas (1822/92), zoologas Vogtas (1817/95) ir gydytojas Büchneris (1824/99). Plačiausiai žinomas buvo Büchneris, kurio veikalas *Kraft und Stoff* (1855) bematant buvo išverstas 19 kalbomis ir išplatintas šimtais tūkstančių egzempliorių. Kai tuo tarpu — vėliau dar minimas — Spenceris savo sistemoje paliko vietos kažkokiam *unknowable*, nežinomam pradui, Büchneris ir to nepakentė, sušukdamas: „Jei baiminamės, kad sulaikyti laukinį primityvų žmogų nuo to, kas yra nežinoma ir net dar iki šių dienų valdo laukinį bei neišlavintą žmogų, tai nieko panašaus neturėtume atsitikti su išlavintais, kultūringais žmonėmis. *Fiat lux!*“

Šviesos sklaidamas propaguoja „gamta ir patyrimu“ pagrįstą filosofiją, kuri turėtų tapti visų dvasinė nuosavybė. Jo išeinamasis punktas yra aksioma: dvasia yra tas pats, kas ir medžiaga. Bet ją nepasitenkindamas jis filosofuoja toliau, niuansuodamas kartais tvirtinimais, kad dvasia yra medžiagos padarinys, o kartais spinoziškai nudažytą posakį, jog dvasia ir medžiaga yra visur kartu egzistuojantys paraleliniai reiškiniai. Jau vienas šis vairumas paliudija Büchnerio buvusį nenuoseklumą. Tačiau tas nenuoseklumas nekliudė jo skambiems šūkiams ne tik užkariauti gatvę, bet ir ne vienam salione prigyti. Pasakymai, kaip, sakysime, gėris, tiesumas ir panašios vertybės — tai tik tam tikros fosforo, baltimo, kalkių, sieros, anglies ir daugybės druskų cheminės kombinacijos, buvo ryte ryjami, nors jie buvo ne nauji ir jų klaidingumas ne vien kartą jau buvo rodytas. Jais Büchneris tam tikra prasme tik pakartojo tai, ką prancūzai Condillacas su Cabanieu anksčiau ir skambiau buvo suformulavęs.

Taip pat galima pasakyti ir apie Moleschottą, tvirtinus: Be fosforo nėra minčių (*Kreislauf des Lebens*, 1852) bei Vogtą, kurio pasakymas, kad „mintis maždaug yra toks pat smegenų produktas, kaip tulžis — kepenų,

¹ 1905 metais Büchneris prisistatė ir lietuviams *Dr. J. Šlijo* pagaminto vertimo pavidalu. Knyga vadinama „Spūka ir medaga arba principai prigimtinio surdymo visatos, drauge su morališku mokslu antan paremtu, lietuviškai pergulde Dr. J. Šlijo, Chicago 1902“; in 8° yra 380 pusl.

arba šlapumas — inkst “ (*Köhlerglaube und Wissenschaft*, 1855), visai primena Cabanio išsireiškim , kad „smegenys taip padeda galvoti, kaip skilvis — virškinti ir kepenys — tulž gaminti,“ ir kad „sp dis taip paskatina smegenis darb , kaip valgis — skilv .“

Jau pa iose šios „filosofijos“ atsiradimo dienose kiek atsargesni ir labiau kritiškai žmon s suprato j esant pagr st ne tikrov s tyrimu, o gryna spekuliacija ir d l to ieškojo tikresni žini . Jas tar si surad žymi gamtos tyrin toj , kaip, sakysime, Helmholtzo, Du Bois-Reymondo, Haeckelio, Ostwaldo ir pan., veikaluose.

Šie visi, nors tarp sav s ir daug kuo skiriasi, ta iau sutaria, kad gamta yra viskas ir kad šalia, virš ar už jos nieko nes . Kaip mes dr stame kelti supranat rinius dalykus, klaus savo veikalais *Ueber die Grenzen des Naturerkennens* (1879) ir *Die sieben Welträtsel* (1882) pragars j s fiziologas Du Bois-Reymond (1818/96), nesuvok n gamt lie ian i klausim ! Ir nor dami, mes ne sp sime daiktinio pasaulio esm s ir neatskleisime medžiagos paslap i . Taigi *ignoramus et ignorabimus* — taip rezignuoja jis, patiekdamas agnosticizmo šalininkams sparnuot formul .

Šitokiai rezignacijai nepritar ta iau zoologas *Haeckelis*¹ (1834—1919), kuris, priešingai, nepasitenkindamas gamtos studijomis, met si dar filosofij , kur jis, pasiremdamas evoliucijos id ja, suk r monistin pasaul ži r . Visai be reikalo savo svarbiausi knyg jis pavadino *Die Welträtsel* (1899), nes veikalas kaip tik pasižymi tuo, kad jame n ra joki paslap i , o viskas aišku kaip ant delno.

Po tiek galvos laužymo ir susigraužimo d l žmonijos praeities bei ateities, šitoks Haeckelio rašt aiškus traukte trauk ir patenkinio platesni inteligent sluoksni smalsum bei susir pinim , juoba, kad tie veikalai savo menišku stiliumi lengvai dav si skaitomi.

Panašiais privalumais pasižym jo ir Rygoje gimusio bei ten kur laik profesoriavusio chemiko *Ostwaldo* (1853—1932) traktatai. Jais, sakysime, *Der energetische Imperativ* (1912), jis nors energetiniu monizmu ir band pakeisti mechanišk pasaul ži r , ta iau — mat, buvo sitikin s, kad ne medžiaga, o tik energija yra reali — materializmo lank visai nesprogdino; t patvirtino ir jo nuo 1911 iki 1915 met vedamos monist draugijos praktika.

Ar tat nuostabu, kad maždaug iki 1900 m. ši gamtinink fizikališkai mechaniška pasaul ži ra užkariavo beveik vis vidurin Europ , kartu su ja ir tuos kraštus, kurie s m si iš jos žini ir išminties?

¹ Cf. *Engert J.*, Der naturalistische Monismus Haeckels, 1907. — *Dennert E.*, Emst Haeckels Weltanschauung, 1926. — Apie Haeckelį ir jo monizm dar cf. *Wasmann E. S. J.*, Haeckels Monismus eine Kulturgefahr, ⁴1919. — *Schell H.*, Gott und Geist, 2 Bde, 1895. — *Klimke Fr., S. J.*, Der Monismus und. seine philosophische Grundlagen, ⁴1919.—

Tiesa, ne visi buvo jau taip sužavėti tokiu gamtininko filosofavimu. Bet toji *senior pars* buvo žymi mažuma ir dėl to negalėjo prisiskverbti pro *maior pars*, nors pirmosios vadai, sakysime, Paulsenas, garsiai pasisakė prieš Haeckel. Štai jo žodžiai, kuriais baigė knygos *Die Welt rätsel. Gemeinverständliche Studien über monistische Philosophie* recenziją: „...Viskas yra viena! Dievas ir pasaulis, medžiaga ir jėga, energija ir dvasia, mechaniškas priežastingumas ir substancijos dėsnių, dualizmas ir monizmas, teizmas ir panteizmas, vitalizmas ir mechanizmas, racionalizmas ir empirizmas, kriticizmas ir dogmatizmas: viskas yra viena! O žmonės ir beždžionės artinasi vieni prie kitų net iki prisilyti jimo! — Aš padėdau plunksnoms ir klausiu pats savęs: argi man buvo reikalinga ši knyga skaityti ir apie ją rašyti? ...Kai aš pradėjau ją vartyti, dar visai neturėjau damas noro vertinti, tuojau pasijutau prieš jos kažkaip patrauktas. Deja, tai nebuvo pasitenkinimas jos turiniu, tai buvo perpykimas, perpykimas dėl to lengvabūdiškumo, kuriuo ji buvo švaistomasi apie taip rimtus dalykus. Juk taip rašė žmogus buvo garsus. Tai buvo žmogus, kurio kėstaniai garbina kaip vadą, pats su pasididžiavimu pasisako esantis naujo šimtmečio priešaky ir rodo kelį — štai, kas didino manų perpykimą, kuris nesušvelnėjo, o paaštrėjo dar ir todėl, kad aš mačiau, kaip pasikartojant vairiai iškraipytas tas mintis, kurias didžiai vertinu...“

Jeigu kiekviena tauta... turi ne vieną vyriausybę, bet ir tą literatūrą [suprask, mokslininką], kurios ji verta, tai ir kiekvienas, joje dalyvaujantis, yra kartu už ją atsakingas. Skaitant šią knygą man skruostai degė iš gėdos, — gėdos dėl mūsų tautos filosofinio išsilavinimo. Staigiai skaudu, kad tokia knyga buvo iš viso galima, kad ji buvo parašyta, išspausdinta, perkama, skaitoma, kad ją net gerbiamoji ir tikrąją tautą, kuri turi Kantą, Goethę, Schopenhauerą.¹

Panašiai kalba ir psichologas bei filosofas W. Wundtas: „Haeckelio veikaluose jau išsėmė nublokšti tuos laikus, kur griežtai logiškas mąstymas dar nebuvo žinomas ir pozityvūs mokslai [ne pozityvistiniai mokslai] tebegyveno savo vaikystės amžiuje.“²

¹ Preussische Jahrbücher, Berlin 1900. — Toji recenzija perspausdinta Paulseno knygoje „Philosophia militans“, Berlin 1908; Haeckel als Philosoph, p. 143–211 (Cf. p. 219). Ten pat yra dar ir antras prieš Haeckel nukreiptas straipsnis: E. Haeckels Welträtsel als Volksbuch, p. 212–223. —

² Systematische Philosophie, Kultur der Gegenwart, I, 124.

Nors Paulsenas dar 1900 m. pareiškė savo neigiamą nusistatymą, tuo sukurdamas anti-haeckelišką sąlydą, betgi plačiau apie monizmo ir toliau plitimo.

Lietuvių tarpe tarp kitko populiarino J. Baltrušaitis savo 1909 m. Filadelfijoje išleista brošiūrą (40 psl.), vadinamą „Kaip žmogus ant žemės atsirado.“ Joje operuojama eilėmis paveikslais, kuriuos kritikais laikyti falsifikuotais. — Nuo to laiko Haeckelio propagavimas Lietuvoje nebesiliovė. Ypač Šiauliuose „Kultūra“ ji yra pasidaravusi. Ir, reikia pasakyti, šis darbas jai sekėsi, nes dar dabar Haeckelis pas mus bene populiariausias iš visų anti-kriščiųioniškų mokslininkų. Dėl to dar

Dešim iai met nuo Haeckelio mirties praslinkus, lygiai t pat pareišk Breslavo filosofas E. Kühnemannas, kvalifikuodamas (1929.VIII.9) šio zoologo filosofavim šiais nedviprasmiškais žodžiais: „Autoriaus ignorancija siekia ne tikimybės rib [kitaip tariant, yra begalin]. Jau suprasta t *Welträtsel* tikra vert — tai yra „eine breite Bettelsuppe der betrogenen Halbbildung“ — „apgaut j psumoksliski skysta elgetiška sriuba.“

Prie to, kas ia Kühnemanno pasakyta, Haeckelio mokiny s ir p dinis Plate, kuris moko tame pa iame universitete, kur kadaise profesoriavo jo mokytojas, 1934 m. užd jo antspaud , pridurdamas: „Tai yra stipr s žodžiai, bet iš esm s, deja, Kühnemannas turi ties . Haeckelis... kaip filosofas mus apvyl . Jo bandymas pasaul išaiškinti monistiškai... nieko ne tikino.“¹

Paulseno ir jo vienmin i kritika savo padar : šiandien l kštusis materializmas ir kartu su juo filosofiniai Haeckelio bei Ostwaldo išve džiojim pamatai yra sugriuv . Bet kitaip yra su Darvino anti-teleologiniu evoliucionizmu. *Darvinas* (1809/82) savo epochiniu veikalu *On the origin of species etc* (1859) patiek daug domios medžiagos. Ypa naudinga raidos koncepcija, kurios šviesoje daugelis gamtos fenomen buvo tiksliau suprasti.

Ne visai taip galima atsiliepti apie perk lsius jo d sn iš gamtos pasaulio dvasios srit , t. y., bandžiusius j pritaikinti kult ros raidai bei šiaip dvasios vertenyb ms. Šitoji srov , vad. „darwinizmas“, savo perd jimais diskreditavo ir tai, kas buvo priimtina meisterio organin s gamtos interpretavime. Bet ir labiausiai neatsarg s Darvino adeptai nesugeb jo aptemdyti to, kas yra naudinga j mokytojo darbuose.²

Pavyzd , kaip nereikia traktuoti Darvino princip be Haeckelio, daugelio vadinamo „darwinizmo Paulium“, dav ir Spenceris, suteikdamas evoliucionizmui filosofišk form . Jo asmeny evoliucionistiškas biologizmas susijung su pozityvizmu.

po karo pas mus buvo ver iami jo raštai. (Cf. *Haeckel E.*, M s monistin religija. Vert V. Demikis, Tilž 1924, 39 psl. in 8°)

Nuoseklus Haeckelio priešininkas buvo Pr. Dovydaitis ir jo Kaune leidžiamas „Kosmos“.

¹ Plat s straipsnis („Zum 100-jährigen Geburtstag Ernst Haeckels“) su Kühnemanno žodžiais yra atspausdintas periodiškame leidiny „Forschungen und Fortschritte“. Berlin 1934 (Nr. 4, p. 51 s.), kur autoriui, par pino Prof. Pr. Dovydaitis. — Cf. taip pat *Lapelis P.*, Evoliucijos teorija ar evoliucijos principas. „Kosmos“, Kaunas 1934, p. 96 ss.

² Po Lietuv darvinizmas bene pirm kart pla iau nuaid jo 1909 m., kada buvo šven iama 100 met nuo Darvino gimimo sukaktis. Ta proga Dr. P. Avizonis „Lietuvos kininke“ raš apie sukaktuvinink . Tuo iššauk aren katalikus, kaip antai, Pr. Dovydait kažkok , „Šaltini“ rašant , J. D. (Jonas Dabaras? T. y. kun. J. Grajauskas?), Mešk , Bl. esn , Dr. S. Šult . Apie tos polemikos smulkmenas cf. *Ilz* op. cit, p. 28, 31, 33.

Pozityvizmas angluose lengvai plito, nes iš jį jis buvo iš j s, kaip jau mat me, min dami Hume'o ir Locke's vardus. J prieš apšvietos laikotarpy išbujojusi racionalistišk metafizik nukreiptas skepticizmas ir empirizmas rado piln pritarim pranc zuose, kur d'Alembertas juos suved su egzaktiniu matematišku bei fizikališku tyrimu. Tuo junginiu 19. šimtmeety naudojosi Augustas *Comte'as* (1798—1857), kurdamas veikalu *Cours de philosophie positive* (1830/42) nauj j laik pozityvizm.¹ Pagal j m s pažinimo galia tesugebanti suvokti tai, kas yra ap iuopiama, empirišk patyrimu pasiekiamas. D l to b t bergždžia siekti fenomen priežas i . Galimas daiktas, kad yra koks nors absoliutas, bet mums jis neprieinamas. Taigi, kaip pirmutin priežastis negali b ti suvokiama, taip ir paskutinis tikslas mums n ra žinomas. Tod l visa tai negali sudaryti pasaul ži ros turinio. Tokiu b du pozityvizmas, užuot išties s rankas „nepasiekiamas sritis“, pasilieka „šiapus“, reliatyviškume; jo orientacija yra anti-metafiziška ir anti-religiška. Jo paskutinis žodis — agnosticizmas.

Iš Pranc zijos besiple iantis pozityvistiškas s j dis rado pritarim jau nuo anks iau panašiai nusiteikusiuose angluose, kur Millis su

Šita polemika nuo t laik niekad pilnai nenurimo. Ji vis tinkamomis progomis atsinaujindavo. Po karo iškalbingiausi šios kovos liudininkai buvo Šiauli „Kult ra“ ir Kauno „Kosmos“. Pirmas žurnalas, b damas populiariai parašytas, s kmingai išnešiojo materializm , pozityvizm , darvinizm , monizm , ateizm ir kt. Jos paveik ir ne vien katalik . Teko net iš klierik gird ti, kad jiems geriau žinomi „Kult ros“ argumentai, nekaip „Kosmos“ samprotavimai. Matyti, kad katalikai nepakankamai naudojosi „Kosmos“ si lomomis galimyb mis.

Vis d lto „Kosmos“ pastangos visai bergždžios nebuvo. Taip bent leidžia spr sti be kit ženkl ir J. Dagio straipsnis, d tas „Kult r “ (1934 m. Nr. 3, p. 14, 1 ss.), kur kritikuojamas mechanistinis materializmas šiais žodžiais:

„Suglausime visa tai, kas buvo pasakyta. Mechanikinis materializmas buvo padar s per didel šuol gyvyb s reiškinii suprastinimo kryptimi. Ta kryptis labai žavi savo paprastumu ir lig šiol randa sau pasek j . Lietuvi kult riniame gyvenime užtenka priminti kai kurias Dr. J. Šli po paskaitas, kuriomis jis atkakliai gyn jo paties verstoje lietuvi kalb , bet jau atgyvenusioje savo laikus Büchnerio knygoje „Sp ka ir Medaga“ iškeltas tezes. Arba v l: Dr. P. Avizonis savo knygel j „Gyvyb ir jos atsiradimas ant žem s“ vaizdingai pakartoja mechanikini materialist iškeltus argumentus, nepridedamas joki komentar . Tas viskas bat labai gražu, jei neb t , taip sud tinga. Dialektinis materializmas kaip tik imasi gelb ti materialistin pasaul ži r gyv j gamt , kuriai gr s stagnacijos pavojus, pavojus pasilikti pirmykš iuose r muose, materialistin s pasauliži ros pirmatak geniališkai apmestuose. Dialektinis materializmas atsiskak nuo atom mechanikos, kaip vienintel s priemon s gyvosios ir negyvosios gamtos reiškiniams aiškinti, pripažino gyvyb s reiškiniams j negin ijamus savitumus (savotiškumus), taip sakant rehabilitavo gyv j gamt .“ —

Dar reikia pažym ti, kad darvinizmo klausimas pas mus ypa 1934 metais v l išjudino suinteresuotuosius. Cf. 1934 m. „Kosmos“, p. 97 ss. Iš ten paduotos dokumentacijos paašk ja, kad darvinistams kas kart sunkiau atsilaikyti prieš kritik , žymia dalimi kylan i iš darvinizmo poveiky išaukl t , bet juo nusivylusi nekatalik .

¹ Cf. *Gruber H.*, Auguste Comte, 1889. — *To paties*, Der Positivismus vom Tode Comtes bis auf unsere Tage, 1891/96. —

Spenceriu j pagilino. Tuo tarpu kai *Millis* (1806/73), eidamas savo draugo ir mokytojo Comte'o p domis, moral laik utilitarizmu, o religij — poezija, jo kolega *Spenceris* (1820—1903) — kaip jau gird jome — m gino filosofiskai pamatuoti darvinist evoliucijos teorij , tuo sujungdamas vien sistem pozityvizm su darvinizmu.¹

Bet kaip kiekviena akcija susilaukia reakcijos, taip atsitiko ir ia. Daugelio galvose netilpo mintis, kad pasaul ži ras turi sudaryti ne filosofija, o gamtos mokslai. Tai buvo juo skaudžiau patiriama, kadangi šie, eidami analitiniais keliais, iš esm s mažai tetiko sintetiniam vaizdui sudaryti. O tokios sintez s, po vis specialini studij , rim iau galvoj buvo perd m išsiilg . Tad pradedama rankioti išbarstytus filosofijos fragmentus, ir bauginti, vienatv pasitrauk filosofai v l skatinami darb .

Pasirodo, kad j daugiau b ta, kaip tik tasi. Be to, paaišk jo, jog jie vis laik lyd jo gamtininkus, tarsi, koks kontrapunktas, kuris kartais ornamentiskai puoš j darbus, bet dažniausiai oponavo, nors pamatin s melodijos nustelbti ir negal jo.

¹ Pozityvizmas yra pirma 19. šimtme io dvasios srov , kuri pla iau paveik ir lietuvius. Mat, kaip tik tuo reikšmingu momentu, kai kaimie i s n s verž si moksl arba emigravo Amerik , tiek Rusijos, tiek Naujojo pasaulio universitetuose jau buvo sigal jus materializmas su pozityvizmu. Tad šie pasaul ži ros dvyiniai ir skiepijo savo id jas, kurias iš provincijos gilumos atvyk neo—studiozai priimdavo kaip paskutin mokslo žod . Tas giliai jiems strigdavo dar ir tod l, kad ju t v religin s paži ros daugiau buvo sentimentalios kaip moksliskai pagr s tos. Tad suprantama, kod l jaunoji karta taip lengvai pasidav . Šitas Rusijos gilumoje (ir tolimoje Amerikoje) vyk s lietuvi nutolimas nuo savo t v ideologijos yra vienas reikšmingiausi proces tautos istorijoje. Padariniai buvo fatališki — tautos smegenys prad jo galvoti kitaip, kaip elg si jos k nas.

Kas nei reformatoriams, nei lenk bajorams, nei rus politikams nebuvo pavyk , tas pasisek materialistiško—pozityvistiško universiteto profesoriams — jie ideologiniu atžvilgiu suskald lietuvi taut : nuo to laiko lietuviai turi dvi religijas — sen katolicizm , ir nauj scientizm . Tokiu b du mokslus ein buvo jungti t liberaliz jimo proces , kuris vis Europ —n n kartu ir lietuvius — nesulaikomai st m jau kitoje vietoje min t id jin chaos . D l to šiandien ne tik esame to dvasinio pakrikimo liudininkai, bet ir jo bendrai, kurie plaukiame jo srov je ir tod l laukiame to paties likimo.

Sugrupavus davinius apie lietuvišk pozityvizm , konstatuojama, kad Lietuva patyr trejet variant : Vienas j at jo iš lenk (Swi tochowski, Ochorowicz, Dygasinski ir kt.), kuri reprezentantas Lietuvoje buvo Kudirka (Cf. *Tomas J., Vincas Kudirka - Vincas Kapsas, Kaunas 1924; p. 6 ss.* Lenk pozityvizmas). Antras niuansas išsidirbo Rusijos universitetuose (Maskvoje, Petrapily, Dorpate ir t.t.), iš kuri pirmykštis idealizmas jau senai buvo išnyk s. Jo charakteris paaišk jo pav. iš Dr. P. Avizonio rašt . Tre ias variantas yra Dr. J. Šli po atstovaujamas anglosaksiškas pozityvizmas (ir materializmas). Jis daugiausia plauk iš Amerikos, kur j ugd emigrantai. Jiems itin gerai buvo žinomi angl kalba iš j materialistiški bei pozityvistiški raštai, kuri ne vien sulietuvino Dr. J. Šli pas. Taip jis tarp kitko po met (1904) nuo Spencerio mirties išleido Plymouthe (Amerikoje) išverst Krapotkino broši r l „Spenceris Herbertas. Trumpa apžvalga jo filosofijos“ (39 psl.).

Toki oponento rol , sakysim, vaidino Herbartas, Lotze ir Fechneris.

Herbartas (1776—1841) iš naujo skelb , kad visa, kas yra erdv je ir laike, t ra tik kitokios buities reiškiniai. Jis, pasipriešindamas po-kan-tiškam idealistiškam monizmui ir pasiremdamas Leibnizu, tiek prisiartino prie vad. „metafiziško realizmo“, kad ir toks Willmannas mielai naudojosi jo m stymo rezultatais. Šalia Herbarto min tinas *Lotze* (1817/81), kuris priešingais metafizikai laikais aukštai iškl teologinio idealizmo ir teis-tin s pasaul ži ros v liav . Tas buvo nuostabu, nes jis, b damas medi-kas, buvo išaug s slegian ioje gamtinink atmosferoje. Ištr k s iš jos. tvirtino, kad mechaniškas reiškinis suvokimo b das gal s aiškinti tik gamtos fenomenus, šalia kuri es ir dvasios j g , nes tikrov iš esm s esanti dvasiška. Dar griež iau materializmui priešinosi *Fechneris* (1801/87). Pats b damas gamtininkas, fizikas, aps iai patyr gamtos moksluose sivišpatavusi „Nachtansicht“, matan i tik atomus ir mecha-niškus vyksmus, o jai priešpatat savo giedresn „Tagansicht“. Anot šios, medžiaga yra tik išviršin pus tikros, giliau gl din ios esm s. Jis tvirtino, kad žmogaus siela, b dama visur esan io Dievo dalis, esanti ne-mari. Tokiais tikin jimais, kuriais vyl si nugal ti jo kolegas supan io-jant pozityvizm , tapo pirmataku vad. induktyvin s metafizikos, kuri tarp kitko atstovavo *Becheris* (1882—1929).

Ta iau, šitokios ir panašios paži ros sigal jusiam materializmui ma-žai tepakenk . J remi gamtos mokslai jaut si tiek viršesni už filosofij , kad anks iau pripažint d sn : gamtos moksluose tiek t ra tiesos, kiek juose yra filosofijos, išdidžiai pakeit : filosofijoje tiek t ra tiesos,, kiek joje gamtos moksl .¹ Tokiu apodiktiniu tikrumu tegal jo išsitarti tik tas, kuris jaut si tikras pad ties viešpats. Bet tokiais gamtininkai ir buvo: jie yra tikri 19. šimtme io filosofai.

Visa tai vyko paskutiniame 19. amžiaus ketvirtadalyje. Ta iau nuo to laiko daug kas pasikeit . Dar kart pasitvirtino Kanto pasakymas: Vis d lto metafizikos neapeisi.² Tiesa, ji dar neprasiverž , bet jos gr ži-

Šie visi niuansai mus jaunuose inteligentuose dl daugyb s priežas i leng-vai prigijo. Viena svarbiausi bene bus buvus stoka lietuviškai katalikiškos mokslo staigos. Toki nors iš dalies atstojo *Petr apilio Dvasin Akademi ja*, kurios lietuviškas elementas negal jo nesusir pinti dl Lietuvos supozityvistinimo. Bet j poveikis ne taip lengvai pasiek kit viet pasaulie ius.

Maždaug pagal šit d sn yra parašyta ir gyd. *Jono Kairi kš io* „Gamtos moksl filosofija“, Taurag 1926. Panašiai galvojama ir *D—ro Jono Šli po* straipsny „Materijalizmas ir jo laim jimai“, „Vaga“ 1931 m. 2 ir 3 nr.

² „Gamtos mokslai nieko neišaiškina, tik visa aprašo s vokiniu b du. Filoso-fija visuomet bando rasti piln išaiškinim ...“ „Metafizika n ra bergždzias dalykas. Visais amžiaus žmon s m gino sužinoti apie gyvyb s ir egzistencijos esm .“ (Žo-džiai buv. V. D. Universiteto fizikos profesoriaus K stu io Šli po, Dr. Jono Šli po s naus. Dl šito pasisakymo autentiškumo cf. „Kosmos“ 1934 m. 1—4 Nr. Nr. 96 pusl.

mas iš ištr mimo buvo jau jau iamas. Šitoje atmosferoje iškilo savo laiku beveik užmirštas *Schopenhaueris* (1788—1860). Ta iau jo metafizika sunku buvo susižav ti, nes jis skelbdamas savo veikale *Die Welt als Wille und Vorstellung* (1819, ²1844) pesimizm , kad ir metafiziškai pagr st , ir padarydamas savo principu akl pirmykšt geidim , sintez tarp gamtos j - g , animališko veržimosi ir s moningo žmogaus noro, paliko vali be tikrai verting tiksl . Ne geriau ir su jo p diniu, *Eduardu von Hartmannu* (1842—1906), pakeitusiu mokytojo absoliu i vali „das Unbewusste.“ Bet kaip ten beb t , ši dviej filosof sistem tik dar labiau padidino metafizikos išsiilgim , kuriai sigal ti pad jo eil žymi filosofini talent . Toks, sakysime, buvo *Paulsenas* (1846—1908), nor j s savo idealistiniu panteizmu — taip jis pats savo sistem pavadino — išvesti proting j vidur tarp vienašališko atomistinio materializmo ir supra-nat rinio teizmo. Šalia jo pasidarbav s *Windelbandas* (1848—1915) v l iš-kl l filosofini problem visum ir iš naujo ragino spr sti didži sias gyvenimo paslaptis. Pats, imdamasis to darbo, r m si tuo pamatiniu faktu, kad m s dvasinis gyvenimas normuojamas s žin atremtomis normomis. *Windelbandas*, jomis sekdamas, rodo virš-žmogiškas tikrov s gelmes. Šias pasiek ir *Eucken* (1846—1926), tik damas tam tikr dvasios gyvenim , aiškiai atskirt nuo nat ralinio mechanizmu tesivystan io sielos gyvenimo. Tokio dvasios gyvenimo atspindys es s ir religija, kuri esanti ne kas kita, kaip žmogaus dvasios pamatavimas aukštesn je, visa apimanioje egzistencijoje. Panašiais keliais jo ir *Rickert* (1863—1923). Beveik dar reikšmingesnis yra *Wundt* (1832—1920), eksperimentin s psichologijos keliu pri j s prie dvasinio gyvenimo pamatavimo. Jis pripažino religijos id j ir stat etinius postulatus. Šios paži ros dar tuo labiau sid m tinos, kadangi jas suformulav s *Wundt* iš profesijos buvo medikas ir kaip toks išaukl tas gamtos mokslo primato laikais.

Nors ši filosof eil netinka *Nietzsche* (1844—1900), vis d lto jis šalia j min tinas, nes savo mintimis perkrauta beletristika nemažai prisid jo filosofijai populiarinti ir parengti keli ši dien egzistencialinei, vertybi ir gyvenimo filosofijai. Tokios gyvenimo filosofijos šalininkas yra ir pranc zas *Bergson* (* 1859), savo anti-pozityvistiniu ir anti-intelektualistiniu intuityvizmu žymiai sustiprin s dvasios mokslus prieš amžinas gamtinink pretenzijas.

Tokiu b du filosofija v l sugr žo žmones, o su ja ir metafizika. Tik šioji tuo tarpu mažai tereišk , nes filosofija pasirod dabar dar labiau suskaldyta, negu tais laikais, kada ji buvo gamtos moksl iš viešumos išstumta. Yra daug filosof , bet n ra filosofijos: vieni, pasiremdami Kantu,

tvirtina, kad es galima suvokti reiškinius, bet ne tikrov, ir kad tie reiškiniai es vienintelis mokslo objektas. Antri, vadinami idealistai arba intelektualistai, nori nusakyti tikrov s esm iš išvidinio patyrimo. Šalia j darbuojasi dar tre ia grup , kuri, sekdamą Schopenhaueriu ir Nietzsche, pabr žia valios svarb . Ketvirti v l evoliucionistin - teologin princip laiko vieninteliai tikru ir etik , sociologij , teisi bei valstyb s mokslus nori suprasti, ži r dami juos tikslingumo požvilgiu. Kai kurie laiko istorin orientacij svarbiausiu matympunk iu filosofijoje. Ir taip toliau.

Kas kritiškai vertina š marguliuojant vairum , turi pripažinti, kad filosofija tikrai pateko sunk pad jim . Kartais net statomas klausimas, ar tegali b ti vilties j išgelb ti. Kas yra susipažin s su amerikonišku (-anglišku) pragmatizmu, kurio vardu James skelbia, „tiesos“ esan ios tik žmogui naudingos prielaidos, arba yra sigilin s *Vaihingerio* (1852—1933) *Als* ob-filosofij , tvirtinan i , žmogaus pažinimus sudaran ios tik daugyb fikcij , tam ne taip jau sunku atsakyti š klausim .

Ar tad nuostabu, kad abejojama, ar filosofija ir filosofavimas iš viso dar turi prasm s ir kad konstatuojama, kaip Wustas: „vyko taip, kaip visada atsitinka, kai valdžios ištrošk s intelektas išsilaisvina, pasitenkina savimi ir skelbia absoliutišk autonomingum — mes atsid r me nuomoni anarchijoje, tokia me asmenišk sitikinim insuliariškume, kur žmonija savo istorijoje vargu ar kada yra pergyvenusi... Kas pastarais laikais nor jo padaryti sau ypating dvasin malonum , tas tur jo tik pavartyti nors vien numer žurnalo „Kantstudien“... K jis ten rasdavo? Ne k kita, kaip nesibaigiant priva i nuomoni kar , kur kovojo knyga prieš knyg , puslapis prieš puslap ..., s voka prieš s vok , sistema prieš sistem . Cohenas kovojo su Natorpiu, o Rickertas su abiem. Husserlis m si su visais ne-husserlie iais, Troeltschas — su kantistais, o Simmelis kartais oponuodavo sau pa iam. Ir galo nematyti šios kovos vis su visais.“¹

Bet b t klaidinga manyti, kad vieni katalikai taip galvojo. Dar 1913 m. panašiai yra kalb j s Joëlis. Jis, tuomet perimdamas Baselio universiteto rektoriavim , konstatavo: „Šiais laikais n ra nieko tikro, nieko absoliutaus, išskyrus begalin keitim si ir reliatyviškum ...“ ir graudeno: „Filosofijai, siekian iai visumos, gresia tiesos išsisklaidymas besikei-ian ias hipotezes ir praktiškas kalkuliacijas, oportunizm ir virtuoziš-

¹ Wust P. Säkularisierung des europäischen Geistes, „Hochland“, München 1926 (Nr. 8, p. 203). —

Daugelis visiškai nusivyl filosofija, kartu su A. Besant, J. P.- Blavatsky,

k m , aforizmus ir paradoksus, abejojimus ir svajones... Tiesa šiandien svyrin ja, blaškosi šen bei ten, nes nebeturi nei jokios prieglaudos, nei jokios t vyn s.“¹

2. 19-TO ŠIMTME IO UNIVERSITETA I

a. *Pirmas tipas: Ideališkasis universitetas*

19. Šimtme io pradžioje

Laikinai kiek pager j s protestant universitet pad jimas 18. šimtme io gal v l pašlijo. B dama apšvietos atitraukta nuo j apsupan ios visuomen s ir betarpiškai priklausydama nuo j išlaikan io kunigaikš io, aukšta mokykla iš naujo neteko savo reputacijos.² Atvirai buvo kalbama, kad reik s vis mokslinio darbo organizacij iš pagrind pertvarkyti, steigti specialines mokyklas, o universitetus gal net likviduoti. Šitame momente iš gresian io pavojaus pasišov juos išgelb ti vad. *vokiškasis idealizmas*. Jo taka aukštos mokyklos reform tokia didel ir siekia taip toli, jog negalima tylomis pro j praėti.³

Fichte bene pirmas bus iš k l s radikali os reformos klausim . J svarst savo 1807 m. parašytame memorandum e, kur tuoj nusiunt Klai p d , kur tuomet buvo apsigyven s nuo Napoleono pab g s Pr s karalius. ia, lietuviškoje žem je, ar tik nebus galutinai subrendusi mintis kurti naujo stiliaus universitet .

Fichte, sitikin s, kad tik nauja arba bent atnaujinta senoji mokslo id ja gal s atgaivinti sustingus universiteto k n ir suvienyti pakrikusius jo s narius, si lo gr žti prie tam tikros mokslo korporacijos, panašios ia

Platono Akademij , ia vidurini amži vienuoli bendruomenes. Tik filosofijos mokyklos gal sian ios išgelb ti vis mokslin organizacij . Iš j es svarbu pasiskolinti visa vienijant princip : „Atskir mokslo šak

R. Steineriu ir pan. puol teosofijai, antroposofijai, okultizmui ir t.t. gl b. Šitos — daugiausia visokeri opos rezignacijos pagimdytos — srov s atošvaistai pasiek ir Lietuv , tarp ko kito per Vyd n , kurio k ryboje žymus yra teosofijos poveikis (cf. *Mykolaitis V.*, Vyd nas. Filosofiniai pradai, „Židinys“, Kaunas 1928, Nr. 7.); taip pat per Herba ausk , pasišventusi astrologijai ir okultizmui.

¹ *Joel K.*, Die philosophische Krisis der Gegenwart, Basel ³1922.

² „Apšvietos universitetas“ tur jo dar ir kit yd . Taip, sakysime, nem go savarankišk , originališk mokslinink . D l to niekas ir nepri m Friedricho Schlegelio, nors jis dar tik 25 metus eidamas buvo paraš s puik filosofijos veikal .

³ Cf. *Spranger E.*, Fichte, Schleiermacher, Steffens. Ueber das Wesen der Universität, Leipzig ²1919. — *Wundt M.*, Der Sinn der Universität im deutschen Idealismus, Stuttgart 1933. — *Simon P.*, Die Idee der mittelalterlichen Universität und ihre Geschichte, Tübingen 1933.

dvasia yra apr žta“, tik viena filosofija sugeba jas susisteminti, tik ji gali joms duoti išvidin vieningum ir suvesti j rezultatus galutin sum . Bet kartu busimasis universitetas tur t b ti laisvas nuo grynai intelektualini tiksl , nes jo pagrindinis uždavinys es s ne apiberti jaun studioz palaidomis žiniomis, bet pratinti tiksliai m styti ir prasmingai gyventi.

Pasinaudodamas šiomis mintimis, *Schellingas* dar giliau sileido ši reform . Jo išeinamasis punktas, kur jis ryškiausiai apib dino savo 1802 m. Jenoje skaitytose *Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums*, yra absoliutas. Šis — aukš iausioji realyb , kurioje gl di visas pasaulis — es s vyriausia žinojimo prielaida ir pats pirmutinis žinojimas. D l to tikras pažinimas es s ne kas kita, kaip tobulas absoliuto suvokimas bei atvaizdavimas; tiesa nepriklausanti nuo atskiro individo ar nuo laiko. Iš to išeina, kad atskiros šakos tegali b ti nagrin jamos tik „bendrumo ir absoliutaus žinojimo dvasioje.“ Jos neranda, tas, kuris rausiasi tik po savo specialyb . Taip tvirtindamas, Schellingas savaip atnaujino tai, k jau Platonas ir jo p domis j s Šv. Augustinas buvo pabr ž . Jam ir buvo aišku, kad jis savo pasi lymais — ignoruodamas reformacij — s monin - gai užmezg v l ryšius su scholastikos *universitas litterarum*.

Šitaip galvojant tik filosofijos fakultetas gali b ti universiteto centras — studij pamatas ir vainikas. Tokiu j padar ne tik Fichte su Schellingu, bet beveik visi an laik aukštos mokyklos reformatoriai. Ir taip visai nelauktai iš naujo iškilo svarbus scholast principas. Matyti, jis nors nenaujas, bet taip pat n ra pasen s ir d l to kiekvien kart pa - sirodo, kai tik nuoširdžiai stengiamasi dalykus iš esm s suprasti.

Šit princip naujose aplinkyb se realizavo *Wilhelm von Humboldtas* (1767—1835).¹ B damas 1809/10 metais Pr s švietimo vadovas, jis k r Berlyno universitet (1809), kuriuo tur jo sik nyti idealistin s filosofijos mokslo koncepcija. Primatas buvo suteiktas filosofijai. Ji mok atskirus faktus studijuoti s ryšy su tuo, kas yra bendra bei visuotina ir taip visus mokslo duomenis suvesti vien tašk . Vyraujanti universitete dvasia buvo neo-humanizmas. Profesoriai b davo kartu ir tyrin tojai ir skelb - jai, t. y., jie atlikdavo savarankiškus mokslo darbus ir be to dar perteik - davo žinias.

Reformuodamas mokslo aparat , Humboldtas sitikino, „kad visas

¹ Cf. jo memorandum „Über die innere und äussere Organisation der höheren wissenschaftlichen Anstalten“ 1810, atspausdinta Humboldto, „Gesammelte Schrif - ten“ X 2, 250 ss.

reikalas be jos [t. y., be valstybės sikišimo] sekt si kur kas geriau.“¹ Tod l jis nor jo universitetus išskirti iš metinio valstybės biudžeto ir juos aprinti — kaip kad b davo viduriniais amžiais — privaiais turtais, leidžianiais jiems pl totis, neatsižvelgiant dienos politik . Užtat priskyr valdovams profesori patvirtinim , tik damasis, kad jie vis d lto nevaržys mokslo laisvės. Bet nor damas visokioms neigiamoms galimym t ms užb gti už aki , Humboldtas galvojo palikti šalia universitet dar ir akademijas, užsiiman ias vien tyrimu ir nepriklausomai renkan ias savonarius.²

Pagimdžiusios Berlyno universitet id jos dav ir šiaip akademin ms studijoms nauj ir stipri impuls . Susvyravusios aukštos mokyklos, persi musios nauja dvasia, v l sitvirtino, o greta j atsirado tiek nauj , jog dr siai galima kalb ti apie *nauj toki staig k rimosi bang* — *jau šešt Europos istorijoje*. Atsirado 1814 m. — Oslo ir Breslauo, 1816 m. — Gando ir Liège'os (Belgijoje), 1818 m. — Bonnos, 1826 m. — Müncheno, 1833 m. — Züricho, 1834 m. — Berno, 1836 m. — Lyono, 1837 m. — At n universitetai. Anglijoje šalia tradicini universitet Oxforde ir Cambridge, kurie savo korporatyvin charakter išlaik iki m s dien , 1836 m. atsistoj Londono aukšta mokykla.

Ši banga išjudino ir Rusij , kurioje ligšiol egzistavo — ir tai silpnai — tik vienas, 1755 metais kurtas, Maskvos universitetas. Nor damas pagyvinti mokslin veikal , caras Aleksandras (1801/25), vos prad j s valdyti, sak kurti šešiuose savo imperijos mokslo regijonuose po aukšt mokykl . Tokiu b du tarp 1804 ir 1833 met atsirado j net septynios, pav., 1804 m. — Varšuvoje ir Charkove, 1810 m. — Kasane, 1819 m. — Petrapily ir 1832 m. — Kijeve. Reorganizuojami buvo Maskvos, Dorpatu (Tartu, 1802) ir Vilniaus universitetai. Ypating charakter tur jo du pastarieji, kur pirmame vyravo vokie i , antrame — senos Lietuvos tradicijomis persunkta dvasia. Tuo Aleksandras I. ir jo p dinys Nikolajus I. (1825/55) pareng tuos indus, kuriuos palengv le pripild iš vakar atplaukian ios srovės. Tokiu b du Rusijos aukštose mokyklose savotiškai atsispind jo vakar Europos minties istorija. —

Maskvoje iškart buvo sigal j s apšvietos mokslas, bet v liau jis, kaip ir jaunesn s jo seserys, persi m iš vokie i klasicist ir Humboldto plaukian iu neo-humanizmu, be to mielai sutiko ir Ficht s idealistišk

¹ *Spranger E.* Wilhelm von Humboldt und die Reform des Bildungswesens, Berlin 1910, p. 205. — Cf. taip pat *to paties* W. von Humboldt und die Humanitätsidee, 1929. — Toliau ž. *Kaehler S.* W. von Humboldt und der Staat, 1927.

² Tok'os „Akademijos“ tikrai ir toliau egzistavo. Toliau hegemonija 19. šimtmio mokslo darbuose tur jo universitetai. Jie formuodami jaun kart , tur jo puiki auditorij , sudaran i j id joms skamb rezonans visuomen je. Tokiu b du visos kitos mokslo staigos buvo nustumtos antr eil , nors j darbai ir nebuvo antraeiliai, kaip rodo tyrin jimai ypa t akademij , kurios 1918 m. susijung „Tarptautin Mokslo Akademij Draugij“.

panteizm su Schellingo absoliu iu idealizmu, neblogai sutinkan iu su paties Aleksandro misticizmu. Taip pat buvo atiduota duokl ir Hege-liui, kurio pasek j tarpe sutinkame, pav., anarchist Bakunin . Vietomis susižav ta ir herderišku romantizmu. Taigi, Rusijos aukštosioms mokyk-loms netr ko dvasinio peno, kurio jos, ties pasakius, labai buvo reikalin-gos, nes caro režimas savo nuolatiniais ir nešvelniais sikišimais — Alek-sandro dekretas iš 1818 met ! — stabd kiekvien savystovesn mokslo žyg . O kai universitetai vis d lto pasižym jo originaliais užsimojimais, tai juos naujas caras (Nikalojus I.) nuo 1828 m. m vis labiau siaurinti. Viena jo pirm auk buvo 1832 m. uždarytas Vilniaus universitetas.¹ —

¹ Šioje vietoje apie Vilniaus universitet tenka pasakyti, kad jis buvo atgaivintas Aleksandro I. laikais. Caras, kuriam Lietuva nuo 1795 m. poli-tiškai priklaus , paskyr savo jaunyst s draug A. I. artorisk Vilniaus apygardos mokyklos kuratorium. Šis, eidamas savo pareigas, pirmoje eil je r pinosi Vilniaus aukšt ja mokykla, kuri išgavusi uždarytojo j zuit ordeno turtus, 1803 m. birželio m n. 17 d. iškilmingai buvo atidaryta. Fakultet buvo penki — fizikos, matema-tikos, medicinos, literat ros ir moralini bei politini moksl . Profesoriai buvo kvie iami be tautyb s skirtumo, todėl susidar gremium'as tikr talent , kuri tarpe buvo pav. kalbininkas Grodeckas, medikas Abichtas, gamtininkas Wolfgangas. Kadangi kiekvienas d st jam geriausiai tinkama kalba, Vilniaus universitetas gavo daugiau kosmopolitišk (ir lenkišk), kaip rusišk charakter .

T aplinkyb sumaniai išnaudojo su šia žeme suaug arba jai simpatizuo j , kurie vyl si Vilniaus universitete sulošti analogišk rol , kaip kad vokie iai Dor-pate. D l to savinosi visa, kas kilo iš paties krašto ar plauk iš brodzi skiškos Varšuvos, herderiško Karaliau iaus ir humboldtiško Berlyno. Visa tai sudar at-mosfer , palanki jaun j idealizmui bei romantiškam entuziazmui, kuris puol kultivuoti vietines tradicijas bei aspiracijajs. Kad ir Lietuvos reikalai universitete tikrai nebuvo pamiršti, parodo Lelevelio, Danilavi iaus, Onacevi iaus ir kit , jame profesoriavusi , pavyzdžiai, o prie koki rezultat prieita paliudija M. Valan iaus, S. Daukanto, S. Stanevi iaus, K. Nezabitausko ir pan. darbai. Jie neš gaivi Vil-niaus *almae matris* dvasi , provincij , kur ji dar buvo gyva, kai universiteto k nas jau buvo žlug s. Poetiška to „savo universiteto“ išraiška buvo Adomas Micke-vi ius.

Bet šis, palyginant vaisingad, laikotarpis neilgai truko, nes dar pats steig jas Aleksandras prad jo šnairuoti š , Rusijai nieko gero nežadant , universitet . Kai dar paaišk jo filomat ir filaret veikimas, jo dienos buvo suskaitytos. artoriskis buvo pakeistas, Lelevelis, Danilavi ius ir panaš s atstatyti. Paskutin lietuviškos orientacijos vilt išnaikino Vilniaus universiteto budelis Novosilcevas, o akmen ant šios aukštos mokyklos kapo užritino naujas caras Nikalojus I., pravesdamas Šiš-kovo komisijos pasi lytas išvadas, pagal kurias aukštesnis mokslas pasidar bajor privilegija. Tuo buvo užtrenktos durys iš Lietuvos gilumos Vilniun besiveržian-tiems. Ir pats universitetas: 1832 m. liko uždarytas. Tik medicinos ir teologijos skyriams buvo lemta dar iki 1842 m. gyvuoti. Tuomet teologija tapo perkelta Petra-pil , kur toliau buvo d v s a s i n j e A k a d e m i j o j e , gyjan ioje šimtme io gal lietuviams didel s reikšm s.

Taigi, Vilnius neteko aukšto mokslo židinio. Tai žymiai atsiliep krašto kult r , nes kaip tik tuo laiku reng si, jame studijuoti ir labiau pasiturin i kai-mie i vaikai. V liau suteikti palengvinimai studij srity mažai k pad jo, nes studiozus iš Lietuvos vis labiau savo orbit trauk Rusijos gilumoje esan ios mokyklos. O kas nor jo išvengti ten tykojan i pavoj , tas imatrikuliuavosi lenk teritorijose esan iuose universitetuose, kur pakliuvo kitus sp stus.

Cf. *Biržiška M.*, Lietuvi literat ra Vilniaus universiteto metu, Vilnius 1921. kur nurodyta daugiau literat ros. — *Suchomlinovas*, Medžiagos Rusijos lavinimo istorijai Aleksandro laikais (rus kalba), Petrapilis 1889. — *Schiemann Th.*, Ge-schichte Russlands unter Nikolaus I., 4 Bde, Berlin 1904/19. — *Bielinski L.*, Uni-versytet wilenski (1579—1831), 3 t Kraków 1899/1900. —

Reikia pasakyti, kad iš humboldtiškos koncepcijos išaug universitetai neblogai atitiko savo pašaukim . Didelis j privalumas buvo tas, kad jie, gyvai svarstydami reikšmingus tautos reikalus, buvo tautos dvasios reišk jai ir joje gl din i j g atstovai. Nemažiau vertintina yra ir toji vieninga idealizmu pagr sta pasaul ži ra, jungianti visus fakultetus vieningais dvasios ryšiais. Tokiu b du,, universitetas v l pasidar — nors ir netobulai — tam tikra *universitas*, kuri bent iš tolo primin vidurini amži mokslo organizacijos ideal .

b. *Antras tipas: Materialistiškai pozityvistiškas universitetas 19. šimtme io gale*

Ta iau šis, nors apytikris, ideologiškas vieningumas bei idealistišku- mas neilgai truko, kadangi augantis 19. šimtmetis planingai j išard . Dar Hegeliui nesuskubus atsigulti karst , opozicija nukrypo nuo „idealisti- nio universiteto.“ Jai ilgainiui ir pavyko pakeisti šiojo dvasi , organiza- cij bei tyrimo metodus.

Naujos dvasios aukštai mokyklai kv p visos anti-hegeliškos srov s. Žinoma, neapsi jo be kov . Sakysime, Feuerbachui Heidelbergo univer- sitetas neleido savo r muose skelbti materializm (1848/49). Bet užtat audringai pritarianti studentija par pino jam miesto rotuš , kur jis juo laisviau užsimojo. Panašiai Sorbona atmet (1852) Taine'o *Traité de la Connaissance*, kur autorius išd st savo fiziologinio pob džio psichologij , o 1839 m. Zürich suplaukusi liaudis nuvert D. Fr. Strauss uni- versitet pakvietusi kantono vyriausy b . Ta iau pra jus tam laikui, kurio kiekvienas naujas s judis yra reikalingas žmon ms savo pus pa- lenkti, anti-idealistin s srov s palengva už m katedras.

Nemažiau keit universiteto veid ir gamtos mokslai. Privilegijuo- jami naujo filosofinio jud jimo, jie tol plito, kol susprogdino juos ligšiol priglaudusi filosofijos fakultet . Jie pretendavo atskirus fakultetus bei institutus su atitinkamomis laboratorijomis. Jose band rodyti, es bergž- džia toliau naudotis deduktyviniu metodu ir nor ti suvokti gamtos vyksmus spekuliatyvinio m stymo pagalba. Pasiiekti laim jimai patrauk

j pus ir abejojan ius, nes fizika, chemija, medicina bei gretimos sri- tys padar milžiniškus šuolius pirmyn. J sensacingi išradimai, reali- zuojami galingos technikos, tiesiog pakeit pasaulio išvaizd .

Ta technika su laiku tiek išbujojo, kad pagaliau išard net pat uni- versitet , reikalaujama sau atskir mokykl , kurios, pradedant nuo 19. šimtme io vidurio politechnikumo pavidalu, gausiai buvo steigiamos. Kadangi ir kitos sritys — medicina, veterinarija, agronomija, pramon , prekyba, ir t. t. — panor jo sau speciali staig , tai po truput prasid jo aukštos mokyklos išparceliavimas.

T proces pagreitino ir vedimas naujo, vad. egzaktiško metodo, kuris, kvptas pozityvizmo bei materializmo, nusisuko nuo bet kurios spekuliacijos ir išvyst eksperimentizm. Kuo jis dvelk, gali mums pailustruoti vienas žymiausias jo atstovas — Taine'as. Jis, nor damas tinkamai suprasti literat r bei jos k r jus, lank fiziologijos, zoologijos, chemijos, anatomijos ir kt. paskaitas, vaikš iojo po ligonines, psichiatrines klinikas, tyrin jo mieg, patologinius reiškinius, proto ligas, gyvuli instinkt, dar skrodimus. ia, egzaktiškuose moksluose, jis vyl si rasti t tikrum, kurio neužtiko Hegelio dedukcijose. ia jis suieškojo faktus, ne koki aprioristin formul, ant kurios, jo manymu, senoji mokykla, kaip ant kokio kurpaliaus, aptempdavusi davinius. „Au lieu de vous imposer une formule, je vais vous faire toucher des faits“, pasisako jis žangoje *Philosophie de l'art* (I, 14). Kokie tie faktai *yra*, jis specifikuoja, prad damas savo veikal apie *Intelligence* (I, 2), kur tvirtina, ši dien moksl medžiag sudar „... petits faits bien choisis, importants, significatifs, amplement circonstanciés et minutieusement notés“.

Šitas pozityvinis, induktyvinis metodas pagaliau prad jo vyrauti ir dvasios moksluose, kurie jau gerokai buvo netek orientacijos. Jie apsi-prato su tuo, kad jau ne vienas juos tik laik egzaktišk moksl priedu ir traktavo kaip *ancilla rerum naturalium*.

Jau iš to galima spr sti, kiek šie trys veiksniai — idealistin s filosofijos pakeitimas materialistine bei pozityvistine, gamtos moksl sigal jimas ir empirinio metodo išk limas — pakeit universiteto charakter ir kiek jie paveiks 19. šimtme io žmog .

Mums yra tolima mintis nevertinti šios antrosios 19. amžiaus aukštos mokyklos nuopeln; juk ji yra tiek padariusi, kaip reta kuri moksl staiga. Paimkime, kad ir tuos, daugelio taip peikiamus, gamtos mokslus. Ar jie technišku atžvilgiu n ra atnaujin žem s paviršiaus? Ar nor t kas iš m s, patyrusi j palaimingus išradimus, gr žti anapus viso to begalinio tri so? Ir ar kas išdr stu pakirsti tuos grandioziškus užsimojimus, kuriais 20. šimtmetis troško dar pralenkti savo pirmatak? Gal vien d l to, kad žmogus neretai tik piktam panaudojo civilizacijos stebuklus,, mir-iai s ti, o ne gyvybei kurti? Bet ar negalima t pat padaryti ir su spekuliatyviniais mokslais? Tat kam visas tas sentimentalus verkšlenimas d l išnykusio romantiškumo?! Lyg ži s motoras ar blizganti nuo švarumo operacijos sal neb t lygiai tiek poetiška, kiek kokia nors vidurini amži pilis ar rokoko menuetas!

O betgi teb na leista keliais minusais sumažinti ši laim jim sum. Vis pirma negalima nutyl ti gamtos moksl industrializacijos. Taip, sakysime, technika reikalavo, kad laboratorijos pad t jai išrasti vis nauj produkcij galimybi ir tinkam joms aparat bei mašin. Ši-

taip suprasto „mokslo“ pirmutinis uždavinys buvo tarnauti akcin ms bendrov ms ir bank interesams. Tod l dividendai, gratifikacijos ir panaš s terminai gausiai buvo vartojami šios r šies mokslinink , žvelgian i viena akimi mikroskop , antra pinigus. Suprantama, kod l vis dažniau mokslui buvo prikaišiojama, es jis j s kapitalizmui vergaut .

Šitas priekaištas ypa buvo taikomas ne vienam tuo laiku Šiaur s Amerikoje kuriamam universitetui, kuriuose kartais ištisos dalys netekdavo tradicinio orumo. Iš j reikalauta išradim , kuriuos galima buvo greit užpatentuoti bei pelningai eksploatuoti ir tokiu b du biržoje kotiruojam akcij vert pakelti. Bet ne vien Amerikoje trustai m kurti aukštas mokyklas ir sindikatai jose viešpatauti, toki pavyzdži apsiai yra ir Europoje.

Nenuostabu tad, kad tai, kas nedav apiuopiamos naudos, prad ta šnairuoti. Nesigail ta „nepraktiškiems“ mokslams pašaiPOS. Labiausiai buvo puolama filosofija, bent toji, kuri nesp jo ar nenor jo persiorientuoti. Gyvenime nebesiorientuoj s filosofijos profesorius pasidar m giamiausia juok laikraš i fig ra. Bet ar filosofai ir j humanistiški fakultetai nebuvo labiau verti pasigail jimo kaip ironijos? Tikrai, nes jie pergyveno skaudži tragedij . Juk juos sl g ne tik netekimas per šimtmeius tur to primato, bet ir neišgydomas išvidinis nesutarimas, nes — kaip žinome — filosofijos viet jau buvo už musios vairios filosofijos, j sistemos, fragmentai, niuansai. B davo, kad universitetuose sek davo viena paskui kit iš esm s skirtingos mokyklos. Atsitikdavo ir taip, kad tuose pat r muose, net viename aukšte ir kartais tuo pa iu laiku, gretimose auditorijose vien ir t pa i mint vienas d stytojas teig , kitas neig . Užtas pat žinias, už kurias studentas pas vien profesori gavo geriaus pažym , kito jis buvo pavaromas. K vienas stat , kitas griov . Tai buvo kova vis su visais. Tod l filosofijos fakultetas nepaj g vadovauti n jo globojamiems humanitariniams mokslams. J atstovai, išsigand bendros desorientacijos, užsidar savo specialyb se.

Jautresni jau seniai suprato opi toki staig pad t , bet, nepaj gdami jos atitaisyti, užsimerk ir susigyveno su mintimi, kad tie fakultetai, rengdami mokytojus, tur s nors minimalin teis egzistuoti. Taciau nepagalvojo, kad b simi mokytojai bus tik nauji to idjinio chaoso platin-tojai.

Tokiu b du tie mokslai ne tik pamet tikr j keli , bet neteko ir paties centro. Ir taip jie m klaidžioti be orientacijos berib je smulkmen j roje. Tuo pa iu buvo sutriuškinta ta centrin j ga, kuria savo laiku r m si ir kurioje jung si pasaul ži ra, nes, nebesiorientuojant šiai *unīversum* , nebegal jo b ti kalbos n apie *unīversitas*. Kur anks iau stov jo puik s minties r mai, dabar riogso griuv siai ir viešpatauja babiloniškas nuomoni mišinys.

Negeriau ir su kitais fakultetais, kurie, užgesus filosofijos švyturiui, taip pat m blaškytis. Atskirti nuo dvasios makrokosmo pasitenkino apiuopiam fakt mikrokosmu. Toje mikrologijoje jie ir knisosi desperatišku darbštumu, nors ir nesitik jo surasti bent minimum d sningumo, kurio pagalba žmogus gal t pažinti kad ir savo artimiausi srit . *Ignorabimus.*

Ar tad nuostabu, kad universitetais besivadinan ios mokslo staigos sudar tik išviršin vienum , administratyvin vienet , apgaubiant tiek nuomoni , kiek yra žvaigždži paukš i take? Tai buvo sugrupavimas šimt , nuo savo koleg aklinau užsidariusi , specialist , kuriuos jung tik bendri r mai ir autonomizuotas galvojimo b das. Fakultetai — mažesni vienetai min i chaosui ugdyti. Katedros — priešingiausi nuomoni kristalizacijos punktai. Jokio *universitas!* Iš vidurini amži te buvo lik s vienas vardas, lyg koks archaizmas. Geriau tikt *diversitas* arba *specialitas*.

Dar b t pus b dos, jei universitetai prie savo naujo charakterio b t prisipažin ir padar vienintele iš to galimas išvadas. Bet daug kur jie, lyg niekur nieko, d josi es toji pat senoji institucija, tuo suklaidindami tuos, kurie verždavosi prie j katedr išgirsti išganing mokslo žod .¹

Tie jauni entuziastai n nesuprato, kad šios staigos negali j išganyti; nes jos pa ios laukia išsigelb jimo iš savo beviltiškos pad ties.

T dar mažiau suvok platesni sluoksniai, kurie, tik j , es mokslui visame priklauso paskutinis žodis, religij juo pakeit . Jie tvirtai man , kad mokslas sukurs išsvajot „ateities valstyb “ ir joje rengs išsilgt roj . Po tiek nusivylim darbo mas s moksl sud jo visas ir paskutines viltis, j tiesiog mistifikavo, tuo sukurdamos nauj tik jim , ku-

¹ J tarpe atsirasdavo vis daugiau ir lietuvi , kurie, pasinaudodami socialiniais pagerinimais ir tautin s s mon s kurstomi, verž si švies . Bet netur dami savame krašte atitinkamo židinio, buvo priversti emigruoti tolimos Rusijos gilum arba lenkiškas sritis. Tokis atsitolinimas nuo savo tautin s baz s buvo vienas pavojus, tykojantis jaunus lietuvi studentus. Antras kilo iš universitet , susp -jusi persisunkti iš vakar pasiskolintu materializmu bei pozityvizmu ir panašiomis srov mis, kurios viena po kitos sitvirtino Rusijos universitetuose. Šitie pavojai buvo juo realesni, kadangi jauniems studentams, trokšantiems išsiemancipuoti iš savo „provincijališkumo“, didži centr — ir svetima kalba d stomas — mokslas tikrai gal jo atrodyti es s galutinis žodis. Padidino tuos pavojus ir tas faktas, kad pirm kart pa i kaimie i vaikai didesniame skai iuje susid r su mokslu d l ko ir gal jo vykty — taip sakant — masin nauj id j infekcija.

Kad šis susid rimas tikrai buvo reikšmingas tautinis ir pasaul ži rinis bandymas, parod šie rezultatai: daugelis surus jo, o dar daugiau, kad ir pasilikdami lietuviais, nesugeb j suderinti savo sen tik jim su nauju mokslu, pasisak už moksl , tuo varydami kyl ligšiol vieningus savo tautos id jinius sitikinimus. Susidar du liogeriai, kuri kiekvienas leid savo laikraš 'us, žurnalus, k r organizacijas partijas. Iki karo t dviej liogeri susid rimas buvo daugiausia ideologinis, mažiau ekonominis, o po karo — atstatant savo nepriklausom valstyb — jis savaimingai virto ir politiniu.

riame n kiek nesusvyravo.¹ Ir kam, jei ir labiau pasiturintieji juo kiti! Ir net taip fantastiškai, jog bematana pateko literat r . Vis t mistišk scientizm Flaubertas savo romane *Madame Bovary* (1857) personifikavo vaistininko Homaiso asmeny, kyriai kartojan io, ir jis tik s, bet, žinoma, kiek kitaip kaip kiti. „Mano Dievas, tai Sokrato, Franklino, Voltaire'o ir Bérangerio² Dievas. Aš pasisakau už [Rousseau] „Savo jardo vikaro išpažinimus“ ir nemirštamus [17]89 met principus!“ Jo galvoje niekaip netelpa Kristaus prisik limas iš numirusi , nes tas juk priešinasi visiems gamtos d sniams, o kas nesutinka su jo dievinamuoju mokslu, tas n ra galima. Tegul Kristus prisitaiko prie jo d sni !

Scientizmas, ši nauja religija, pripild pasek jus begaliniu optimizmu. Jie, kink darb gar , eksploata v žaib ir nugal j mikrob us, tik jo, kad vien graži dien visk suprasi , sužinosi , svaiginosi mintimi, kad tikrai išsipildysi s pažadas — *Eritis sicut dii*.³ Kaip baig si šitoks pasiputimas, parodo ne tik klaidus Flauberto romano galas, bet ir nemažiau šiurpus finalas Bourgeto k rinio *Le disciple* (1889), kur tiek beširdis, tiek putlus scientizmas prarijo naivius savo pasek jus. Bet mas s praregin i k r - j neklaus , jos tik dar karš iau garbino savo stab . Vienok pasaulinis karas jas prablai v ir visu baisumu tikino, kad scientizmas padar s jas ne dievais, o besidraskan iais robotais.

Toki u b du antras 19. šimtme io universiteto tipas daugiau paveik taut , kaip visi kiti, kuriuose lietuviai ligšiol šviet si. Ir jo poveikis pasiliko lemiantis iki to momento, kol nepatenkinti šiuo universitetu katalikai Vakar Europoje susirado kitok , bekylan i katalik universiteto tip .

¹ Eine Verkehrung des Sinns von Wissenschaft geht daher heute durch die Welt... Da Massenordnung nur durch Technik, Technik nur durch Wissenschaft möglich ist, herrscht im Zeitalter ein Glaube an Wissenschaft. Da aber Wissenschaft allein zugänglich ist durch methodische Bildung, das Staunen vor ihren Resultaten noch kein Teilnehmen an ihrem Sinn ist, so ist dieser Glaube Aberglaube. Eigentliche Wissenschaft ist das Wissen mit dem Wissen der Weisen und Grenzen des Wissens. Wird aber an ihre Resultate geglaubt, die nur als solche, nicht in der Methode ihres Erwerbs gekannt werden, so wird in imaginärem Missverstehen dieser Aberglaube zum Surrogat echten Glaubens. Man hält sich an die vermeintliche Festigkeit wissenschaftlicher Ergebnisse. Die Inhalte dieses Aberglaubens sind: ein utopischer Sachverstand von allem, das Machenkönnen und die technische Meisterung jeder Schwierigkeit, Wohlfahrt als Möglichkeit des Gesamtdaseins... Die Macht dieses Aberglaubens befallt fast alle Menschen, auch die Gelehrten“. — Taip išsitaria nekatalikas Heidelbergo universiteto profesorius *K. Jaspers* savo knygut je „Die geistig'e Situation der Zeit“, Berlin-Leipzig ⁵1933, p. 123 s.

² Burbon laik poetas suk r s daugyb lengv , liaudžiai patinkan i daineli , kuriomis propagavo doktrinalin liberalizm .

³ Ta pažanga ypa žav josi ir j tik jo nemaža Amerik , technikos stebukl šal , persik lusi lietuvi . J vardu prabilo V. K. Ra kauskas, versdamas prof. M. Dragomanovo veikal l „Rojus ir pažanga“, kuris lietuviškai pasirod 1912 m. Scrantone (112 psl.).

c. 19. šimtme io profesoriume

Kiekvienas universiteto tipas turi ir atitinkamus profesorius. Kaip idealistiškoje aukštoje mokykloje gal jo d styti toks Fichte, taip egzaktišk moksl užvaldytas universitetas sugeb jo išugdyti tok Virchow ar Helmholtz . Iš šit dviej , 19. šimtme io formuot , tip kiek plat liau min sime antr j .

Pirmiausia krinta akis jo siauros specialyb s pam gimas. Tuo jis griežtai skiriasi nuo universalinio vidurini amži profesoriaus ir net nuo savo kolegos iš idealizmo laik , kuriems vis dar r p jo fenomen visuma. Bet sigal jusiai *diversitas* tebuvo reikalingi tik specialistai, kuri ji, tolydziai atomizuodama studij šakas, ir pasigamino. Negalima pasakyti, kad toks specializavimas b t buv s nevaisingas, priešingai, d l jo m s žinojimas begaliniai praturt jo. D l to žemai lenkiam s prieš tuos mokslo vyrus, kurie, neatbodami vargo ir sunkum , vis iš naujo m gino pl ši skraist nuo mus apsupan i ir bauginan i paslap i . Jie, užmirš pasaul bei jo garb , tri sdavo kartais per pus šimtme io laboratorijose, nor dami surasti atsakym vien kur klausim l. Jie darydavo pavojingus eksperimentus, aukodavo neretai savo sveikat , o kartais net savo lavonus pavesdavo mokslo tyrin jimams. Kas žino visus tuos t kstan ius anonim , privedusi bakteriologij prie Kocho laim jim ar Pasteuro triumf ? Kas atsimena tuos legionus balt chalot heroj , kovojusi klinikose už žmogaus gyvyb ar už gyvenimo prailginim nors kelioms valandoms? Jie nors be vardo, ta iau ne be garb s, nemirštamos garb s. Toki karžygi mes sutinkame visuose fakultetuose. Dar niekad archyvai bei bibliotekos nebuvo tiek ver iamos, žem tiek tyrin jama, okeanai tiek išnardomi. Dar niekad tiek nebuvo rašoma ir spausdinama. Problemos tiesiog skend jo nagrin jamoje literat roje.

Ta iau šitoks knisin jimasis be galo ir be krašto tur jo ir savo nepatogum . Specialistas, dirbdamas be kontakto su gretimomis šakomis, nebesikalb jo su savo kolegomis. Atsitikdavo, kad Platono specialistas menkai tenusiman apie nauj filosofij , kad anglistas n kiek nesidom jo savo kaimynais pranc zais, kad Dostojevsk sigilin s nieko nenor jo žinoti apie Gogol . Kas tiesioginiai jo neliet , tas jam nebuvo domu, tod l susi j s su kitais buvo mirtinai nuobodus. O betgi savo pozicijos silpnybės mažai tepajuto. Priešingai, buvo net link s girtis savo išimtinomis žiniomis. Iš ia ir kilo tas išdidumas, kuriuo „žin s“ ži r jo visus „nežinan ius“.

Toksai mokslo darbas ir išviršiniai paženklino savo darbininkus. Jie kaskart labiau panaš jo tyrin jimo aparatus, kurie atlikdavo savo darbus

laikrodžio reguliarumu ir mašinos tikslumu. Tokia mokslo mašina, kuri dirbo su didžiausia precizija ir be atsisakymo, buvo, sakysime, Taine'as. Jam ir kitiems pozityvistams, svarbiau buvo eksperimentuoti, kaip gyventi. *Primum experimenta agere, deinde vivere*. Net ir moterims šis specialumas giliai spaud savo bruožus, k gali paliudyti, kad ir ponios Cury (1867—1934) pavyzdys. Ji, nors katalikiškoje Lenkijoje užaugusi, ta iau patekusi

Pranc zij pa iame pozityvizmo klest jime ir ištekl jusi už fiziko, tik jo scientizm . Šis iš jos at m moters žavingum , aptild jos juok ir padar j griežt bei tiksli . Be — savaip suprasto — mokslo, fizikos ir eksperiment , ji daugiau nieko nepripažino. Šiais sitikinimais neabejojo n vyrui staigiai mirus; priešingai, dar ir savo dukter paaukojo ant scientizmo aukuro.

Giliau žvelgi senai suprato, kad tokia darbuote pasiektos žinios nesudaro tikro žinojimo ir kad d l viso to žmogus netampa nei išmintingėsnis nei geresnis. Jie su širdg la pasteb jo, kad mokslo korif jai kar-tais neišlaiko ir menko gyvenimo egzamino. Jie pajuto, kad anie, bendresniuose klausimuose mažai teišmanydami, o visumos vaizdo jau visai nebetur dami, nebebuvo, kaip kadaise, vadovai nuo mažesnio prie aukštesnio, nuo paprasto prie reikšmingo, nuo reiškini prie esm s. Tie mokslininkai, atsisakydami suvesti — arba bent m ginti suvesti — davinius piln sistem ir palikdami studiozus be galutin s orientacijos, nemažai pad jo pasaul ži riniam liberalizmui sigal ti.

Šis ir be to gausiai buvo atstovaujamas radikalios laisvamaniškos srov s, kuriai r p jo savo doktrinalin laisvamaniškum plaiausiai pas ti. Ir jai sek si, nes tur jo aps iai gabi *portes-parole*.

Ar j katedros radosi Stockholme ar Kapstade, ar j auditorijos buvo Maskvoje ar New-Yorke, jie platino vienod moksl , siek vieno ir to paties tikslo. B dami geri psichologai bei lengvo supratimo, jie be vargo lisdavo kiekvien sistem ir pasirinkdavo tinkam savo misijai žini bei argument . Vengdami aiškiau pasisakyti už kuri nors ryškesn doktrin , jie pasidarydavo eklecticistai, mok visk suprasti, visk išaiškinti, visk išteisinti. Jie ne tik mok , bet tiesiog k nijo posak *Veritas — temporis filia*. Nieko absoliutaus nepripažindami ir visk sureliatyvindami, tapo visose srityse patys didieji reliatyvistai.

T reliatyvum skelbdami, jie pla iu frontu susid r su Bažny ia bei Jos mokslu. Matydami jame „den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht“, jo organiškai nem go ir tod l nepraleisdavo progos vis iš naujo pulti t institucij , kuri nesidav palenkiamai, ir tuos mokslininkus, kurie buvo kurti j reliatyvizmo himnams. Ta kova nesiliov per vis 19. šimtmet ir n ra vilties, kad ji greit baigt si, nes katalik mokslo koncepcijoje

niekad netilps j radikalus laisvamaniškumas, kuris yra ne kas kita, kaip visko su viskuo sulyginimas — aukščiau su žemiausiu ir kilniausiu su banališkiausiu, kur vertybės paverstos fikcijomis, o mastabai suvesti nul.

Visa situacija bei laiko dvasia labiau buvo palankios šiems laisvamaniškiems radikalistams¹ ir dėl to paviršutiniškiau dalykus žiūrėti galėjo atrodyti, esantys laimėjimai 19. šimtmės kovas. Tačiau dar pagilino faktas, kad jie tiek žodžiu, tiek raštu tiesiog nustelbė oponuojančius. Tai atlikti padėjo jiems neabejotini oratoriški ir stilistiški gabumai.

Kadangi jie neguldė galvų už kur nors pozityvų mokslą, tai daugiau kultivuodavo formą kaip turinį. O ta forma buvo ne tiek ramus, objektin-gas atpasakojimas, kiek savotiškas filosofavimas, nes jiems ne tik rūpėjo tikslus planas, konstruktyvinis elementas ir nuosekli minčių eiga, kiek domus siužeto traktavimas. Tam žaisdavo žodžiais, stebindavo paradok-sais, imponuodavo antitezėmis. Žodžiu, darydavo viską, kad tik auditorija netuštėtų ir joje visuomet vyratų toji gera nuotaika, kur mintys geriausiai prigyja. Apvilkdami šias žavingiausias rūbas, nešykštėdami skambios posaki, dailes frazes ir sparnuotus formulius, kurios lėkėdamos nuo lėpų prie lėpų savaimingai platino atstovaujamas idėjas, jie sukūrė savotišką stilių, savo estetizuojančią gražbylystę ir nervingus mojingumus iš kart išsiskiriant iš visų kitų.²

Be šitų gyvenimiško laisvingumo siekiančių radikalų laisvamani akademijoje plotmėje pasidarė dar masonų brolija.³ Ji stengdavosi

¹ Žymėjimo nuošimtas sudarė iš savo tautos tradicijų išsiemancipavę, už individo išsilaisvinimą kovoję žydai, kuriems dėl vairo jų privalumų pavyko užimti didelius katedras. Sakysime, Austrijoje, kur katalikai sudarė 90% visų gyventojų, jie turėjo 40% universiteto profesorių vietas (cf. *Eberle J.*, *Grossmacht Presse* etc., Wien 1920, p. 295). Panašiai buvo ir kituose kraštuose. Kad lengviau sektis darbais, žydai - modernistai neretai išviršiniai kiek galint asimiliuodavosi, pavėdėdami pavardes. Tokiu būdu iš Dessauer pasidarė Dessoir, iš Gundelfinger — Gundolf. Jų pavyzdį pasekė ir rašytojai su publicistais. Taip, sakysime, Emil Ludwig anksčiau vadinosi Cohn, o žinomas kritikas Alfred Kerr — Kempinsky.

Kadangi poveikis buvo tikrai didelis, paliudys kiekvienas, kritiškai žiūrintis gyvenimą. Iš daugybės pavyzdžių tam patvirtinti pasitenkinsime paminėjus vien ryškiausių, kuris liečia Goethę. Šis ir jo atstovaujamas doktrinalinis liberalizmas vargu ar būtų pasidarė tokie populiarūs be žydų profesorių Gundolf, Simmel ir Witkowski, kuriems padėjo jų vienminiai Bielschowskio ir Engelio veikalai. Atmus šiuos penkiuos žydus iš vokiečių goethologijos, kas liks iš tikrai žymi darbe (anglo) Chamberlaino?

² Kaip nekatalikai vertina tokį stilių, galima tarpko kito sužinoti iš *K. Jasperso* knygos „Die geistige Situation der Zeit“, Berlin - Leipzig 1933, p. 104 s., kur skaitome: „Wenn der Halt an echten Inhalten verlorengegangen ist, wird schliesslich bewusst die Sprache als Sprache ergriffen und zum Gegenstand der Absicht gemacht... Heute wird gemieden, durch die Sprache auf das Sein zu blicken vielmehr das Sein mit der Sprache vertauscht... Das ungewohnte Wort und die ungewohnte Wortstellung müssen ursprüngliche Wahrheit vortauschen... Geist scheint im Umbenennen zu bestehen.“

³ Dar šiek tiek literatūros apie masonų broliją: *Algermissen K.*, *Die Freimaurerei*, 1933. — *Schweyer Fr.*, *Politische Geheimverbände*, 1925. — *Pachtler G. M.*, *Der Götze der Humanität* etc., Freiburg i. Br. 1873. — *Wichtl F.*, *Weltrevolution*,

užimti visas reikšmingesnes universitetines vietas, kur buvo galima formuoti b sim sias tautos ir krašto virš nes. Nuosekliai ir per ilg laik okupuojant vakancijas, masonams pavyko gauti žymi dal svarbesni katedr , iš kuri toliau skelb gryo žmogiškumo evangelij ir kontroliavo beaugant akademišk jaunim . Pasirinkdami naujas paj gas, skirdami stipendijas, ieškodami aktualioms temoms rašytoj , o pastariesiems leid j , t. y., par pindami savo id joms nauj , kvalifikuot skelb j ir sudarydami jiems tinkam platform , masonai giliai paveik 19. šimtme io intelektualin gyvenim .

Po viso to, kas ia buvo pasakyta, nenuostabu, kad, besižvalgydami po 19. šimtme io profesorium , vos kur ne kur sutinkame katalik . Kokiame laipsny pasisek pasaul ži riniam liberalizmui, saugojan iam savo mokslo monopol , apsidrausti nuo katalik , kuri doktrinoje jis mat rim iausi savo prieš , gali, sakysime, pavaizduoti, šie skai iai paimti iš 1930 met Vokietijos.¹

Statistika sako, kad (1930) Vokietijoje gyveno 33,06% katalik . Jei b t pilnai gyvendintas paritetas, tai tiek taip pat tur t b ti ir katalik , d stan i Vokietijos Aukštose Mokyklose. Bet taip n ra, nes jose jie tesudaro tik 13,58%. Kadangi ia skaityti visi, kurie yra užrašyti katalikais, neatsižvelgiant ir tai ar yra praktikuoj ar ne, tai faktiškasis j svoris dar mažesnis. Net ir po karo, t. y., tuomet, kai jis politikoje išsikovojo paritet , nebuvo n vieno universiteto, turin io nors pus katalik d s tytoj . Net ir katalik tirštai apgyvendintuose kraštuose j akademik nuošimtis toli atsiliko nuo atitinkamos gyventoj dalies. T sakmiai parodo Bavarija, kur 69,69% katalik išpuola tik 33,53% profesori . Kad ir kitur, kur katalikai sudaro daugum , nebuvo geriau, rodo, pavyzdžiui, Kölno, Müncheno, Münsterio, Würzburgo universitetai, kuri katalik profesori nuošimtis tik nežymiai pakyla virš bendro reicho nuošim io (13,58), o Bonnoje ir Freiburge (Breisgau) buvo net žemesnis. Kompen-sato iš aukšt mokykl , esan i protestant apsupt , negalima buvo laukti, nes jie stengiasi aklinau užsidaryti nuo katalik .

Kaip matyti radikaliam liberalizmui net tokiais laikais, kada katalikai vaidino svarbi , net vadovaujam rol valstyb je, buvo pavyk apsaugoti savo monopol . Kur tas d l augan io katalik s moningumo nebuvo lengva, ten besiveržiantieji buvo nustumti specialias šakas, izoliuoti

Weltrepublik ⁹1922. — Prielank s masonams yra *L. Kellerio* veikalai, kaip sakysime, „Die geistigen Grundlagen der Freimaurerei und das öffentliche Leben, Jena 1911“, „Die Freimaurerei etc.“ Leipzig - Berlin ³1923. — Panašios tendencijos yra *Bischoff D.*, Die Religion der Freimaurer, 1922.

¹ *Legge Th.*, Der Anteil der Katholiken am akad. Lehramt „Akad. Bonifatius-korrespondenz“, Paderborn 1834, Nr. 2, p. 105 ss. — Reikia pasakyti, kad Leggės paduodami skai iai, paimti iš pokarin s Vokietijos, pilnai neatvaizduoja prieškarini katalik akademi ni pozicij , kurios buvo žymiai prastesn s.

sunkiai prieinamas specialybes, kuriomis doktrihaliniam liberalizmui negal jo pakenkti. Bet užtat ypatingai kietai laik si humanistiškuose fakultetuose, t. y., ten, kur formuojama pasaul ži ra ir iš kur išeina gyvenimui normuoti direktyvos. Šioms taip svarbioms pozicijoms išlaikyti, kartais buvo griebtasi ir priemoni , nebesutaikom nei su skelbiamu humanišku mu nei su akademiška etika.

Radikali laisvamaniškoji srov , nor dama pateisinti savo ekskliuzivizm , m gdavo tvirtinti, katalikai neturi pakankamai kvalifikuot j g reikšmingesn ms katedroms užimti. Bet šis argumentas dar prieš kar buvo nenuoširdus, o k bekalb ti apie dabartinius laikus! Giliausia priežastis tokio kratymosi buvo troškimas tik dar labiau užtikrinti savo doktrinos viešpatavim .

Viso to padariniai buvo tie, kad 19. šimtme io universitetas, o ypa jo pasaul ži r formuoj s ir gyvenimoži r sudar s humanistiškasis fakultetas, pateko orbit pasaul ži rinio liberalizmo, kuris, it visagalis katedr viešpats, aukl jo akademišk jaunim ir tuo pat dirigavo gyvenim .

3. SCHOLASTIKOS ATGIMIMAS (NEO-SCHOLASTIKOS PRADŽIA)

Katalik Bažny ios priešininkai tik jo, kad Voltaire'o amžius bus galutinai pakirt s Jos šaknis ir buvo sitikin , jog 19. šimtmetis nuraškys paskutinius pageltusius lapus nuo Jos išdži vusi šak . Bet Ji apvyl laukian ius, nes užuot nykti, suskleid tik nauj žied .¹ Žinoma, smarkios naujo amžiaus audros nubarst j daugyb , bet medis vis d lto stipr jo ir kaup j gas vaisingam rudeniui. Moderniškas žmogus su nusisteb jimu sitikino, kad Bažny ia nepasidav siren balsais gundan iam humanizmui, nekrito nuo reformacijos sm gi , nenusinuodijo apšvietos infekcija ir pranc z revoliucijos nebuvo sunaikinta, bet atgaivinusi savo j gas, reng si dar naujiems žygiams. Kas neb t pavyk jokiai dinastijai, tas pasisek popiežiams — gale to šimtme io, kuris tur jo užritinti paskutin akmen ant Jos kapo, — j vedama Bažny ia buvo stipresn kaip kada nors.

Jos sustipr jim pirmas pajuto Napoleonas: jo kalintas popiežius triumfaliai gr žta Rom , kai tuo tarpu jis pats miršta ištr mime. Toliau restauracijos ir romantizmo laikais Bažny ia atgauna savo reputacij ir konkordatais juridiškai užsitikrina savo teises. Pasteb jusi kaip anti-kata-

¹ Cf. *Funk-Bihlmeyer*, Kirchengeschichte. III. Teil: Die Neuzeit und die neueste Zeit. Paderborn 8-9/1934. — *Kirsch-Veit*, Die Kirche im Zeitalter des Individualismus etc., Freiburg i. Br. 1933. — *Schmidlin J.*, Papstgeschichte der neuesten Zeit, 3 Bde, Freiburg i. Br. 1933. — *Weiss-Kralik*, Weltgeschichte (der neuesten Zeit, 1815—1918), 6 Bde, 1915/26. — *Fueter E.*, Weltgeschichte der letzten hundert Jahre (1815—1920), 1921. — *Friedeil E.*, Kulturgeschichte der Neuzeit, 3 Bde, München, 1927/31. —

likiškos j gos organizuojasi tarptautiškai, Ji taip pat vienija savo j gas. Ko Gregorijus I. ir Gregorijus VII. dar buvo siek , b tent, koncentruoti Romoje atskir krašt bažnytini paj gum , tas vyko 1870 m. Vatikano Santaryboje. Nuo to laiko prieš sutartinai puolanius priešininkus Bažny ia stato popiežiujie sukcentruotas j gas. Tuo iki minimumo suvaržtas centrifugalines tendencijas (konciliarizm , episkopalizm , nacijonalizm ir p.), kuriomis anti-bažnytini s grup s kadaise taip fatališkai buvo skaldžiusios tikiniuosius. Nuo dabar ir tolimiausioje vietoje puolamiems katalikams pagalb skub jo visa Bažny ia su visomis savo j gomis. Pirmas tai patyr Bismarckas, kuris buvo priverstas sustabdyti kulturkampf .

Bažny ia, pasteb jusi id jin 19. šimtme io pakrikim , negal jo nenurodyti vyriausio kaltininko — individualizmo ir jo tipiškiausio sik nijimo šiame amžiuje — liberalizmo. Tai padar 1832 m. Gregorijus XVI. enciklika *Mirari vos*, v liau Pijus IX., išleisdamas 1864 m. vad. *Syllabus* ir Pijus X. savo nauju *Syllabus* (dekretu „*Lamentabili*“, 1907 m.) bei enciklika *Pascendi* (1907).

Nesitenkindama kritika, Bažny ia dar ir pozityviai nurod eitini linkm — klasišk j scholastik , kuri dar Pijus IX. troško atgaivinti. Dar daugiau ta kryptimi padar Vatikano Santaryba (1870), išleisdama reikšmingas, Šv. Tomo dvasia redaguotas tezes apie Apreiškim , religijos ir mokslo santykius ir t.t. Tas padr sino Leon XIII. visoje pilnumoje iškelti Akvinieti enciklikoje *Aeterni Patris* (1879), kuri iššauk ir sekan io popiežiaus, Pijaus X. (1903/14), maloniai globojam neo-scholastini jud jim .

Toku b du 19. šimtme ty Bažny ia buvo ne tiktai atsigavusi nuo Voltaire'o amžiu j ir dar anks iau jai suduot sm gi , bet ir vis j g koncentracija buvo pasidariusi tikra paj ga. Toliau Ji plito horizontaliai — si-verž naujus kontinentus, ligšiol nežinomus kraštus. Vienas Leonas XIII. k r 248 naujas vyskupijas ir 48 apaštališkus vikarijatus. Kartu stipr jo ir vertikalčiai — ypa tais, pradedant nuo 1881 met , vykstan tais Eucharistiniais Kongresais buvo pagilintas religinis gyvenimas. Kadangi Bažny ia ir socialiniu atžvilgiu nebuvo indiferentiška, bet per Leon XIII. skelb epochini s reikšm s sprendimus (*Rerum novarum* 1891, ir t.t.), tai ji tapo didingu gyvenimo kelrodžiu ir paj gi institucija, su kuria nesiskaityti jau nebebuvo galima. O kai ir pasaulinis karas (1914/18) visu baisumu rod jos tezi tikrum , tai Bažny ios garb dar skais iau sužib jo. Daug kam ji tuomet pasidar tikrai „paskutine prieb ga“.

Bažny ios kelias 19. šimtme ty nuostabus: pa ioje pradžioje Ji kaip ir parblokšta, o pabaigoje vienintel j ga, kuri be nuostoli pergyveno didžiausi katastrof , kuri kada nors ištiko žmonij . Štai 19. šimtme io stebuklas. — Toliau mums domios yra ypa Bažny ios pastangos apsaugoti

mus nuo tykojanio idjinio cheoso, d l to ia ir paliesime Jos sukurt neoscholastin judjim .

a. Pirmi gaivintojai

Šis s j dis yra 19. šimtmeio vaikas. Anksiau užgimti jam neleido visokios priešingos srov s (kartezianizmas, apšvieta, kantizmas, Hegelio idealizmas). Juo labiau jos verž si, juo kuklesn dar si scholastika: iškart ji pasitrauk iš visuomen s, o paskui ir iš katalikišk mokykl , taip kad 19. šimtmeio pradžioje ji buvo lyg ir pamiršta.

D l tos priežasties nei romantikai pranc zai nei vokie iai ja naudotis negal jo. Jie filosofavo savo s skaiton ir savo rizika, kaip tikri filosofijos partizanai.¹ Panašiai buvo ir Ispanijoje, kur — nors scholastika tam tikrose mokyklose niekad visiškai nebuvo užgesusi — net toks Balmes nebuvo su ja pilnai susigyven s. Vienintelis, kuris kiek tiksliau k r jos dvasia, bohemietis Bolzano pro scholastikai priešing nuotak negal jo prasimušti. Tokiu b du nieko nuostabaus, kad prarad kontakt su scholastika, katalikai patys sunkiai susigaud ir tod l n kit orientuoti nesugeb jo. Ypa daug sunkenybi jiems sudar tik jimo ir m stymo santykiai. Vieni j perdaug pabr ž tik jimo, o kiti proto reikšm , tuo išardydami kadaise Akvinieio išbalansuot pusiausvyr .

Antru atžvilgiu nusid jo ypa vokie iai, sakysime, Hermes su Güntheriu, kuri pirmas Kanto ir Ficht s paveiktas, teologin s spekuliacijos priešakin išstat abejojimus. Tik abejodami, es , mes pasieksime ties . D l to mokslininkas tur s pirmiausia paklaidžioti po visus labirintus, kol pagaliau prieina prie tikrumos. Ir kadangi žmogus tur s sitikinti ir išvidini dogm tikrumu, tai negal s ži r ti jas kaip tikras, kol dar es s abejojimo faz je. Tik iš jos iš j s, gal s tvirtai tik ti. Laikydamas abejojim tik jimo pagrindu ir šiaip sitikin s, gal s krikš ioniškas tiesas racionaliai aiškinti, Hermes proting j tik jim pavert proto tik jimu. Panašiais keliais nu jo ir Güntheris. Atimdamas iš dogmos absoliutiškumo charakter , jis padar ji svarstanio proto objektu. Tipiškas yra jo tvirtinimas, filosofija esanti idealus teologijos realumo mastas. — Taigi, Hermes su Güntheriu nust m antprotinius Apreiškimo elementus ir susigund protui priskirti negin ijam primat .

Priešingai šitai grupei, išsižad jusiai vis jau turim tvirt sitikini m ir padariusiai pozityv (Hermes) ar bent metodin (Günther) abejojim kiekvieno tyrimo išeinamuju punktu, dirbo kita, kurios tikslas buvo sumažinti apšvietos perd t proto rol . D l to kai kurie jos atstovai, sa-

¹ Cf. *Ettlinger M.*, *Geschichte der Philosophie von der Romantik bis zur Gegenwart*, 1924.

kysime, Bautain, de Bonald nor jo prot ii teologijos visai pašalinti. Taip, pav., de Bonaldas skelb , nes ties , kurias protas gal t surasti vien tik savo j gomis. Vis svarstym išdavoje jie paskelb fideizm ir tradicjonalizm , kurie abu labiau prigijo roman kraštuose — Pranc zijoje, Belgijoje, Italijoje labiau pasireišk Rosminio atstovaujamas, taipgi nepasitik s proto paj gumu, ontologizmas.

Kadangi tiek viena, tiek antra srov priešinosi Bažny ios priimtam mokslui, tai jos abi buvo cenz ruojamos. Prireik savo išdirbtos doktrinos. Bet lengviau jos nor ti, kaip tur ti. Tod l Gregorijus XVI. (1831/46), b damas priverstas kovoti su laiko dvasia, d l pozityvios sistemos stokes tur jo pasitenkinti klaidingu reiškini pasmerkimu, k padar savo 1832 m. išleista enciklika *Mirari vos*, nors gerai žinojo, kad b t kur kas geriau tur ti švytur , neleidžiant pulti tokius paklydimus. Suprato tai ir jo laik j gos, tarp kuri randame tiek kunig seminarij profesori , kad gal tume j pastangomis atgaivint scholastik pavadinti „seminarine“. Svarbiausi to s j džio atstovai yra italai Liberatore, Sanseverino, Taparelli ir vokiečiai Kleutgenas.¹

Sanseverino (1811/65), iškart simpatizav s moderniškoms sistemoms, 1840 m. paliko karteizianizm ir per jo scholastik . Ši , ilgai ir nuosekliai studijuodamas, tiek pamilo, jog nuo šiol vis gyvenim tik jai pašvent . Žymiausias jo veikalas yra penki tom *Philosophia christiana cum antiqua et nova comparata* (1863/67). Suved s juose akistat senas bei naujas sistemas su Tomu ir Bažny ios T vais, sitikino, kad krikš ioniškoji filosofija neturi ko rausti n 19-me šimtetyje, ir tod l kaskart uoliau populiarino vidurini amži filosofij . Tai atliko taip s kmingai, kad jo kolega Liberatore min t veikal pavadino „galutiniu Šv. Tomo laim jimu“. Ties pasakius, iki tokio laim jimo dar mums toli, bet Sanseverino bent nurod tikr krypt . T gerai jaut ir jo laikais popiežiav s Pijus IX., o dar labiau kard. Pecci, kuris v liau, užimdamas Šv. Petro sost , padar reikiamas iš Sanseverino bei jo koleg Liberator s ir Taparellio išvadas.

Liberatore S. J. (1810/92), profesoriaudamas Neapoly šalia kan. Sanseverino, panašiai iškas scholastik iš po j užgriuvusi šimtme i . Nor damas išaukl ti nauj pasekj , suredagavo eil vadov li . Bene reikšmingiausias j yra *Institutiones logicae et metaphysicae* (1840/42). Trokšdamas ir platesniuose inteligent sluoksniuose rehabilituoti taip nevertinam turt , kartu su kitais steig žurnal *Civiltà cattolica*, kuriame

¹ Cf. *Masnovi A.* Il neo—tomismo in Italia, Milano 1923 ss. — *Saitta G.* Le origini del neo-tomismo nel secolo XIX, Bari 1912. — *Perier L.* The revival of scholastic philosophy in the 19-th century, New-York 1909. — *Michelitsch II*, 727 ss.

per keturiasdešimt metų vis iš naujo grįždavo prie savo mįšlamiausios temos.

Treias šioje neapolieitrijulyje yra Taparelli S. J. (1793—1862). Jis ypa nušvietėis ir valstybės mokslus scholastikos šviesoje, sakysime, traktate *Saggio teoretico di diritto naturale etc* (1840/41), tuo tapdamas gimtosios teisės gynju prieš pozityvistus.

Kuo minėti neapolieitai buvo Italijai, tuo Kleutgenas S. J. (1811/83) Vokietijai.¹ Garsus yra jo dviejų tomų veikalas *Philosophie der Vorzeit* (1860/62), kur autorius nurodė scholastiką, ypač Šv. Tomo, principus. Jis prisilaikydamas pats sumaniai kritikavo visas moderniškąs sistemas nuo Descartes'o iki savo dienų. Kard. Pecci Kleutgeną jau tuomet vadino *princeps philosophorum*, laukdamas tik progos sudaryti jam dar geresnės darbo sąlygas. Toki Kleutgenas susilaukė per *Vaticanum* (1869/70), o ypač jo globėjui žengus popiežiaus sostą.

b. Mokslo klausimas Vatikano Santaryboje (1870)

Tačiau dar nebuvo atėjus laikas įjauti. Todėl Pijus IX. (1846/78), neturdamas smulkmeniškai išdirbtos atnaujintos scholastikos sistemos, nuo pasireiškusi paklaidė gynsi daugiausia kritika. Tam 1864 m. išleido encikliką *Quanta cura* ir išsiuntinąjį vyskupams „Sąrašą žymiausių mūsų dienų paklaidų“, t. y., vad. *Syllabus*. Jame pasmerkė priešingą katalikybės roves, sakysime, panteizmą, natūralizmą, racionalizmą, liberalizmą, autonomingą moralę ir t. t., vienu žodžiu, visa, kas neigia Apieškimą „ir natūralin-supranatūriną makrokosmą norįjį sutraukti į grynai natūralinį mikrokosmą“. Iš didelio pasmerktų teziškų — j buvo arti šimto — paaiškėjo, kad šis amžius ne tik kad nęjo iš vienu su Bažnyčia, bet jai dar visu griežtumu priešinosi. Iš tokio visuotinio nesutarimo atrodė, kad juodu galutinai bus išsiskyrę ir kad Bažnyčia su savo mokslu bei mokslininkais pagaliau bus ištremta už gyvenamą laiką. Šitokia neįjauti perspektyva betgi nesudrumstė nuotaikos, kurie, nors buvo 19-me šimtmety, taia ne įjam gyveno. Todėl mažai tesijaudindami jį vykdyti sekančio savo programos punkto, bent, tinkamo santykių tarp tikėjimo ir proto nustatymo.

Sena ta problema. Ją gvildeno dar Šv. Augustinas, formulavo jį Šv. Tomas. Jo suredaguota formulė įtojosi ir kovoje su nominalistais. Jį taip pat tobulino bei pritaikė naujiems reikalavimams kard. Cajetonas ir 16. bei 17. šimtmeitų ispanai scholastai. Taiau galiausiai jį kartu su visa

¹ Apie neo—scholastiką šįdė vokieiuose cf. *B. Janseno S. J.*, straipsnis „The neo—scholastic movement in Germany“ ir *J. Zybulos* 1926 m. St. Louis'e išleistas knyga „Present-day thinkers and the new-scholasticism“. — *Hertkens-Lechner*, P. Joseph Kleutgens S. J., Sein Leben und seine literarische Wirksamkeit, Regensburg 1910.

scholastika buvo nustumta. Kad tuo mokslininkai neteko svarbaus orientacinio punkto, tarp kitko puikiai parodo german racionalizmas (Hermes, Günther) ir roman fideizmas (Bautain, de Bonald ir t.t.). Buvo aišku, kol nebus nedviprasmiškai aptartas tik jimo ir proto santykiavimo klausimas, tol ir kartosis panaš s nukrypimai. Tad suprantamas scholastikos gaivintoj susir pinimas šiuo uždaviniu.

Tas klausimas buvo vienas iš pirmutini 1869 m. Romoje prasid jusios Vatikano Santarybos svarstymo punkt bei pirmas to susirinkimo padarytas sprendimas. Jis buvo aptartas 1870 m balandžio m n. 24 d. vienbalisiai priimtoje dogmatin je konstitucijoje *De fide catholica*. 4-me skyriuje¹ Santaryba štai kaip pasisako: „Nors tik jimas stovi aukš iau už prot , ta iau tarp tik jimo ir proto niekuomet negali b ti tikro prieštaravimo, kadangi tas pats Dievas, kuris apreiškia paslaptis ir diegia tik jim , d jo ir proto švies žmogaus dvasi ; o Dievas negali sau pa iam prieštarauti, tiesa niekuomet nepriešinasi pa iai tiesai. Toks tariamas prieštaravimas kyla... arba tod l, kad tik jimo d sniai suprantami ir aiškinami ne Bažny ios prasm je arba, kad išgalvoti dalykai ir nuomon s yra laikomos proto sprendimais... Ir ne tik tai tik jimas ir protas niekuomet negali vienas antram prieštarauti, bet jie dar abipusiškai vienas kitam padeda: tikrasis protas rodo tik jimo pamatus ir jo (tik jimo) apšviestas ugdo moksl apie dieviškuosius dalykus. O tik jimas išlaisvina bei apsaugoja prot nuo klaid ir praturtina j daugybe nauj pažin i . Tod l Bažny ia toli gražu n ra nusista ius prieš profaniškojo meno bei moksl k lim , bet... juos dar remia, nes ji pilnai supranta t naud , kuri kyla iš j gyvenimui. Ji net yra tikra, kad jie, kaip iš Dievo, iš moksl Viešpaties kil , tinkamai jais naudojantis ir padedant Jo malonei, v l veda prie Dievo. Bažny ia taip pat visiškai nedraudžia tiems mokslams savo srityje elgtis pagal savo d snius ir naudotis savo metodu. Pripažindama ši teis t laisv , Bažny ia betgi r pestingai ži ri, kad tie mokslai ne pult jokias Dievo mokslui prieštaraujan ias klaidas ir, kad jie neperžengt rib tik jimui priklausan i dalyk ...“

Prie šito, kaip matyti, Šv. Tomo Akvinie io paži romis pagr sto aptarimo yra prijungtas dar vienas kanonas (*can. 2 de ratione et fide*), kur nustatoma: „Kas teigt , kad profaniškieji mokslai gali b ti skelbiami taip laisvai, jog j tvirtinimai priimami tikrais ir Bažny ios negali b ti pamerkti, net ir tuo atveju, kai jie priešinasi Apreiškimui, tas [iš Bažny ios] išskiriamas“.

Iš šio pasakymo matyti, kad profaniškiems mokslams tik jimas yra

¹ Tekstas paimtas iš *C. Butlerio O. S. B.* veikalo *The Vatican Council*, 2 vol., London 1930, kur's buvo *A. Lango, O. S. B.* prapl stas ir 1933 m. Münchene išleistas („Das Vatikanische Konzil“) cf. p. 433.

ne kas kita, kaip negatyvi norma. Dėl to ši moksl atstovas, žinodamas, kad tarp tiksliai suvokto tik jimo turinio ir proto surast ties negali būti tikro prieštaravimo, pri j s tok rezultat , kuris tariamai priešinasi tik jimui, nelaikys j galutiniu, bet dar kart j patikrins. Tai iau iš to neseka, kad iš mokslu užsiiman io kataliko reikalaujama religinio nusiteikimo. Santaryba pripaž sta, kad profaniškieji mokslai savo srity yra visiškai savarankiški. Jie turi savo pamatus ir savo metodus, kas jiems leidžia visai laisvai tyrin ti. Bažny ia net sudraudžia tuos, kurie teologijos nau dais keta siaurinti profanišk moksl plot arba jiems nori užmesti j prigim iai netinkamus tyrin jimo b dus. Taigi, Vatikano Santaryba *expressis verbis* atmeta pozityv tik jimo ir teologijos poveik profaniškiems mokslams, žinoma, ir filosofijai.¹

Tokiu b du iš naujo buvo nustatyti tie taip op s santykiai — arba, tiksliau sakant, v l priminta jau anks iau galiojusi formul — ir patiekta mokslo k rybai reikalinga orientacija. Tai iau ar mokslininkai sugeb s tinkamai ja naudotis? t . klausim autoritetingai atsako naujas popiežius.

c. *Leonas XIII. ir jo enciklika „Aeterni Patris“ (1879)*

Kai 1878 m. kard. Pecci už m Šv. Petro sost , mažai kas numan , kad šis, jau 69 metus ein s, trapios sveikatos senelis taps ne tik reikšmingiausias nauj laik popiežius, bet ir viena didžiausia fig ra pasauly. Ir tikrai, ko gal jo tik tis Vatikanas, kai 1870 m. Šv. Petro p diniai buvo netek bažnytin s valstyb s ir pro visus plyšius verž si liberalizmas? O betgi Leono XIII. popiežiavimas (1878—1903)² virto nauj j laik peripetija. B damas organizatorius ir diplomatas, filosofas ir visuomenininkas, poetas ir technikos m g jas⁸, Leonas puol i visas sritis jas Kristaus dvasioje reformuoti. Ir jam sek si. Iš nesuskaitom jo darb mums domiausi yra tie, kurie buvo nudirbti mokslui pakelti ir neo-scholastiniam s judžiui sustiprinti. J vien pakakt šio dvasios didvyrio biografijai užpildyti.

Pirmas svarbus Leono žygis mokslo naudai buvo Vatikano archyv atidarymas (1881). Tuo leisdamas mokslininkams be konfesijos ir tautyb s skirtumo naudotis Kurijos archyvaliniais turtais, naujas popiežius vyk d tai, ko ne dr so padaryti n jokia dinastija. Tai atliko žinodamas, kad

¹ Cf. *Grabmann M.*, Der Wissenschaftsbegriff des hl. Thomas von Aquin und das Verhältnis von Glaube und Theologie zur Philosophie und weltlichen Wissenschaft, Köln 1934, p. 33 ss.

² Apie Leon XIII. cf. *Spahn M.*, 1905. — *Ehrhard A.*, Der Katholizismus und das 20. Jahrhundert, 1902. — *Tischleder P.*, Die Staatslehre Leos XIII. — *Schilling O.*, Die Staat- und Soziallehre Leos XIII., 1925. —

³ Leonas skambiomis lotyniškomis eil mis apdainavo pav. fotografijos men ir elektros švies .

net iškeliamos blogybės negalės pakenkti dieviškai Bažnyčios misijai. Nuo to laiko rinktinis mokslų įgys atvyko Romą, kur sistingi visa eil istorijos ir kitoki institutai. Norėdamas dar kitaip palengvinti naudojimui šiais archyvais, 1884 m. atidarė paleografijos ir diplomatijos mokyklą. Kartu naujais pirkimais ir tiksliu katalogizavimu Leonas sugrąžino popieži bibliotekai pasaulinį reikšmę. Net toks Wilamowitz - Moellendorffas pripažįsta, kad nuo Leono XIII. laikų Vatikano knygynas esąs toks liberališkas, t. y., taip linkęs kitiems patarnauti, kaip joks kitas.¹ Trokšdamas sugyventi ir studijas apie Šv. Raštą, Leonas XIII. 1893 m. išleido encikliką *Providentissimus Deus* ir 1902 m. kūrė *Commissio Pontificia de re biblica*. Steigdamas dar vis eil panaši komisijas, nuolat tobulindamas mokslų aparatą bei lengvindamas darbo sąlygas, padėdamas kurti naujus (Šveicarijoje Friburgo, Washingtono) ir ragindamas didesnius užsimojimus jau esamus katalik universitetus (Louvain, Gregoriana, Anselmianum), Leonas XIII. vėl padarė Vatikaną vienu reikšmingiausių mokslų centrų pasaulyje.

Bet žymiausias jo nuopelnas bus neo-scholastinio sąjūdžio sustiprinimas ir autoritetingas jam vadovavimas. Dar tik antrus metus popiežiaudamas, t. y., vos susipažinęs su naujomis savo pareigomis, gerai suprąsdamas, kad vien neigiama kritika nenugalėsi laiko dvasios, Leonas savo epochinėje enciklikoje *Aeterni Patris* iš 1879 m. rugpjūčio mėn. 4 d. nurodė Šv. Tomo Akviniečio filosofiją, kurios išmintingas pritaikymas mūsų laikams, galėtų atnešti nepaprastą vaisį: „Nihil Nobis esse antiquius et optabilius, quam ut sapientiae rivos purissimos ex Angelico doctore iugi et praedivite vena dimanantes studiosae iuventuti large copioseque praebeatis [episcopi]. Sancti Thomae sapientiam restituatis et quam latissime propagetis.“ Jis kviečia katalikus filosofus žengti Akviniečio mintis: „[Principia Aquinatis] quam latissime patent, infinitarum veritatum semina suo velut gremio concludunt, a posterioribus magistris... aperienda.“ Tuo jis nesiloko grąžti atgal vidurinius amžius ir neistoriškai pakartoti, kas nepakartojama, bet ragina žengti prie naujos knybos: „Edicimus, libenti gratoque animo excipiendum esse, quicquid sapienter dictum, quicquid utiliter fuerit a quopiam inventum atque excogitatum.“ Dėl to suprantama, kad savo amžinai atgyvenę scholastikos elementai turėtų būti išskiriami iš naujos filosofinės knybos: „Si quid... a doctoribus scholasticis vel nimia subtilitate quaesitum vel parum considerate traditum, si quid cum exploratis posterioris aevi doctrinis minus cohaerens, vel denique quoquo modo non probabile, id nullo pacto in animo est, aetati nostrae ad imitandum proponi.“

¹ *Wilamovitz-Moellendorff U. von, Erinnerungen 1848—1914, Leipzig 1928, pusk. 149.*

Bet — taip gal kai kas paklaust — kod l Bažny ia moderniškiems lai - kams stato pavyzdžiu mokslinink iš seniai pra jusi laik ? T Ji padar ne tik d l to, kad ligi šiol niekas Jos doktrinos taip gerai neišreišk ir taip tiksliai nepagrind , kaip Šv. Tomas Akvinietis, bet dar ir tod l, kad jo mokslas, ži rint grynai filosofijos požvilgiu, turi retai pasitaikan i ypatybi . Mat, pats k r jas yra žymiausias atstovas tos — mums jau žino - mos — *Philosophiae perennis*, t. y., šimtme i b gy organiškai besivystan - ios išminties, kurios ugdytojai nemano, kad kiekvienas m stytojas turi prad ti savo darb , tarsi, *ab ovo* ir *per fas nefas* b ti originalus. Jie, prie - šingai, žino, kad svarbu yra tik pati tiesa, kad ji t ra tik viena ir jog ne - valia jos pakeisti asmeniškais prašmatnumais bei paradoksaus. Jie yra si - tikin , kad visose mokslo šakose, taigi ir filosofijoje, rasta tiesa gali b ti perduodama kaip pastovus turtas ir tuo tarnauti pagrindu tolimesn ms stu - dijoms.¹

Štai kod l Leonas rekomendavo nors praeity ugdyt , bet visuomet ak - tuali išmint . Ta jo rekomendacija savo tiksl pasiek — katalikai v l tur jo savo filosofij , kuri jiems tarnavo atrama darbuose ir buvo ap - sauga kovose. Kas dar neapolie i laikais brendo provincijos seminarijose, tas dabar jau iš krikš ionyb s centro *ex cathedra* skelbiama. Akvinietis iš naujo iškeliavo plat j pasaul , kur katalik nuoširdžiai buvo sutinkamas.

Tame naujame jud jime, žinoma, pirmiausia pasižym jo Šv. Tomo or - dino broliai, domininkonai, kaip, sakysime, kardinolai Zigliara ir Gonzales, kuri pirmas ypatingai r pinosi Akvinie io veikalus išleisti, o antras paga - minti tinkamus filosofijos vadov lius. Bet nemažiau aktingi buvo ir j zu - itai, kaip rodo iš Italijos kilusi Schiffinio, De Marios, De Mandato, ispano Urraburu'o ir belgo De Sano pavyzdžiai.

Vokie iuose pirmi pasiskubino darb Eichstadto trijul — Stöcklis, Morgottas ir Schneidas. Stöcklis (1823/95) daugiausia pasidarbavo, nušviesdamas filosofijos istorij . Tuo jis tik josi sužadinti susidom jim vidurini amži filosofija ir sustiprinti neoscholastikos s j d. Tas jam neblogai pavyko, nes jo *Geschichte der Philosophie* bei jos atskiros dalys pasiek ir užsienius.² Šalia Stöcklio veik Morgottas (1829—1900), kuris — anot jo mokinio Grabmanno — prisipažin s „pas Tom per trump

¹ Su tuo sutinka ir daugelis nekatalik , j tarpe ir žinomas Aristotelio ty - rin tojas Trendelenburgas, kuris šitaip pasisak : „Tai tik vokie i prietaras, kad kiekvienas filosofas prival s vis iš naujo savarankiškai prad ti, kiekvienas tur s savo atskir princip tur ti... Šitoks netikras, paradoksus gaud s originalumas tik ken - kia m s filosofijai... Reikia užmiršti t prietar , es ateities filosofija reikalinga naujo principo. Toksai jau yra. Jis gl di organingoje... pasaul ži roje, kuri Pla - tone ir Aristotelyje turi savo pagrind ... ir kuri per nuodugnesn pagrindini s - vok tyrin jim kaskart labiau tobul ja.“ *Logische Untersuchungen* I², 14.

² 1926 m. *Prof. Pr. Kuraitis* Kaune išleido lietuviškai *Stöcklio*, J. Weingart— nerio par pint , „Filosofijos istorijos bruož “ 4. leidim .

laik užtik s daugiau tikros substancijalin s tiesos, kaip b t gal j s rasti per ilgus metus pas naujuosius [filosofus]“. Jis buvo sitikin s, kad Akvinie io sistema aktuali „kaip tik dabar, kai vokie i filosofija ilgai odis - jiškai klajojusi... žinojimo j roje bankrutuoja.“¹ Panašiai galvojo ir Schneidas (1840/95), kuris, 1881 m. išleidamas veikal *Die Philosophie des hl. Thomas von Aquin und ihre Bedeutung für die Gegenwart. Zugleich eine Rechtfertigung der Encyklika „Aeterni Patris“*, popiežiaus balsui užtikrino didesn rezonans .²

Tas rezonansas pamažu susidar ir nekatalik tarpe, kurie ligšiol daugumoje buvo kurti scholastinei filosofijai. D l to toks *Eucken*s visai nepagyr t , kurie „taip lengvab diškai smerkia“ Tom bei jo filosofij .³ O pranc zas, socialistini paži r ekonomistas *Gide* šitaip pasisak : „Tomizmo atgimimas... ver ia b tinai studijuoti jo moksl , apie kur buvo manyta, kad jis jau eina archeologij . Su nusisteb jimu tenka konstatuoti, kokias gaivinan ias j gas jis turi... ir kaip apskritai mes [palyginant su scholastika] esame mažai paženg pirmyn.“⁴ Tokios nuomon s buvo ir vokie i teisininkas *Ihering*s, kuris, sulauk s iš katalik priekaišto, kad t t , k jis skelb kaip naujausius išradimus, Tomas Akvinietis jau anks iau ir geriau buvo išd st s, s žin s ver iamas atsiliep : „Jis [t. y., tas kritikas] teisingai man prikiša ignorancij . Bet panašus priekaištas su dar didesne teise tinka padaryti ši dien filosofams ir protestant teologams, kurie neatkreip d mesio kilnias to žmogaus [Akvinie io] mintis. Dabar, pažin s t galing prot , aš su nusisteb jimu klausiu, kaip tas buvo galima, kad jo skelbiamos tiesos taip ner p jo protestant mokslininkams. Kiek paklaid b tume išveng , jei b tume ištikimai laik si jo mokslo! Aš pats. jei b iau anks iau susipažin s su juo, manau neb iau raš s šio veikalo, nes pagrindin s mintys, kurias man svarbu buvo paskelbti, yra jau to galingo m stytojo tobulu aiškumu ir tiksliai išreikštos.“⁵ Nemažiau reikšmingas yra angl gamtininko, Darvino sek jo, *Huxley'o* pasisakymas: „Scholastikos filosofija tai nuostabus kantryb s ir genialumo paminklas. . . Toji filosofija n ra mirusi, n ra palaidota, kaip daug kas be reikalo yra man s. Priešingai, ir dabar yra eil žmoni , kurie jos laikosi... Tie žmon s pasižymi daugiau kaip vidutine savo kult ra ir mokslu, o kartais ir retu proto galingumu bei gilumu.“⁶

¹ *Grabmann M.*, Dr. Franz von Paula Morgott als Thomist, „Jahrbuch für Philosophie und Theologie“ 1901, p. 46 ss.

² Cf. *Sieben Jahre nach der Enzyklika Aeterni Patris*, „Jahrbuch für Philosophie und Theologie“ 1887, Nr. 1, p. 269 ss.

³ *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 87. Band.

⁴ Cf. *Revue d'économie politique*, Paris 1896, p. 510.

⁵ *Ihering R. von*, *Der Zweck im Recht*, Leipzig 1886, II, 161.

⁶ *Select Worts*, New-York 1886, p. (233), 41. Cit. iš *Kuraj io Pr.* Iš ši dien filosofijos jud jimo, „Logos“ 1923, p. 169.

Bet nevisi buvo tokios geros nuomonės, nes kiti iš jos pusės žirjo rimt pavoj savo idjoms. Ypa b kštavo doktrinalinio liberalizmo atstovai ir laisvamaniškos valstyb s koncepcijos šalininkai. J vardu susir pin s pranc zas Picavetas kviet politikus imtis net reali priemoni prieš neo-scholastus. „Katalikai, taip jis konstatuoja, susijung ant tomizmo pagrindo ir papild j pla ia eksperimentini moksl dokumentacija, isiviešpatavo Belgijoje, su jais rimtai skaitomasi ir Amerikoje bei Vokietijoje, j taka did ja Pranc zijoje, net Olandijoje ir Šveicarijoje. Vis šali politikai tur t susir pinti [tomizmu] ne tik d l valstybi vidaus gyvenimo, bet ir d l užsieni politikos.“¹

Žmogus, kuris šiais žodžiais labiausiai buvo apkaltintas d l tos pavojingos, Belgijoje sivešpatavusios ir iš jos spinduliu beplintan ios neo-scholastikos, buvo ne kas kitas kaip Désiré Mercier.

d. *Désiré Mercier ir Louvaino mokykla*

Yra daug bals , tvirtinan i , kad visa Leono XIII. akcija už scholastik b t likusi bergždžia, jei ne M e r c i e r a s (1851—1926).² ia yra nemaža tiesos, kadangi šis belgas tikrai buvo neo-scholastikos heroiško laikotarpio žymiausias veik jas.

Kil s iš neturting t v , Mercieras tik vargais negalais iš jo mokslus Malines'e ir katalik universitet Louvaine. B da ir su pa iu mokslu, nes dar 1869 m. filosofijos profesoriai rezignuodami kalb davo: Mes nors ir žinome tradicijonalizmo ir ontologizmo klaidas, ta iau neturime kuo juos pakeisti. Vis šios situacijos tragiškum patyr ir kiti an dien studiozai. Taip, sakysime, apologetas A. M. Weissas O. Pr. (1844—1925) sk sdavosi : „Mes at jome auditorijas taip išalk , kad mielai b tum m net akmenis prarij . Bet mus ir tikrai akmenimis vaišino, o mes juos rijom, ir dar taip godžiai! Ta iau nepasisotinome... nes tokios filosofijos, d stomos tuomet universitetuose n mešk skilvis neb t paj g s suvirškinti. Tada, susitau p pinig , pirkom s knyg , kur tik jom s rasti geresn maist . Deja, b gdami nuo meškos, pakliuvome ant vilko... nes jos buvo visai ne-

¹ Revue philosophique, Paris 1896, p. 77 s.

² Literat ra apie kard. Mercier plati ir domi. Lietuvi kalba apie j yra paraš s *Kuraitis Pr.*, Mercier kaip filosofas, Kaunas 1926 (Logos). Ten (p. 128) yra sužym ti ir svarbesni Merciero veikalai. — Daug literat ros mini ir *Michelitsch II*, 802 ss. — Toliau cf. kardinolo mirties proga išleist numer žurnalo „Revue neoscholastique de philosophie“, Louvain 1926. — Kardinol min jo ir žurnalas „Revue de philosophie“ (1926). *R. Kremerio* straipsniu „Le cardinal Mercier philosophe“. Iš monografij ž. H. Seeholzer (Zürich 1924), Laveille (1926), J. d'Ivray (1926), de Préville (1927), H. L. Dubly (1927), Desmet (Bruxelles 1927), C. Vervoort (Malines 1928), J. Lenzlinger (St. Gallen 1929), G. Goyau (Paris 1930). — Specialiai cf. *Ramsckers C.*, Le grand cardinal D. M. Mercier, Bruxelles 1926 ir *Noël L.*, L Oeuvre philosophique du Cardinal Mercier, „Nouvelles Littéraires“ 1926. I. 30.

suvirškinamos... Taip klaidžiojom kaip be galvos... Nieko kito neliko daryti, kaip mesti filosofij ..“¹

Šitos nelemtos pad ties akivaizdoje Mercieras pasižad jo nenurimti tol, kol ji bus atitaisyta. Studijuodamas katalik mokslo istorij , sustojo ties Šv.Tomu Akvinie iu. J taip išstudijavo, kad 1877 m., tap s profesoriumi, toje pa ioje kunig seminarijoje, kur anks iau buvo skleidžiama rezignacija, jau d st jo moksl . Kai po poros met iš jusi enciklika *Aeterni Patris* pilnai patvirtino jo intencijas, Mercieras su tokia meile m skleisti Tomo paži ras, kad 1880 m. buvo pakviestas Leono XIII. iniciatyva ir pagalba Louvaine kurtai tomistin s filosofijos katedrai užimti. Prasid jo nauja epocha ir Merciero gyvenime ir mokslo istorijoje.²

Kvietimas garbingas, bet slepi s savy daug pavoj , nes pozityvizmo ir neo-kantizmo klest jimo laikais, kada n patys katalikai su savo fideizmu, ontologizmu ir t. t. nieko gero nežad jo, o Tomas iš viso buvo laikomas muziejaus eksponatu, ko gal jo jaunas profesorius tik tis, be nepasisekimi ir nusivylimo?

Ta iau Mercieras, nepriklausydamas prie pigiai rezignuojan i ir taip pat nesiekdamas patogaus gyvenimo, pasiryžo pasiaukoti. Tai gal jo juo dr siau, kadangi jis, gerai žinodamas katalik silpnas vietas, dar anks iau buvo pasiskubin s sigyti žini iš gamtos moksl : buvo išstudijav s chemij ir fiziologij ir be to sigilin s matematik , filologij ir visa, kas šiaip jam atrod svarbu. Tas viskas galino Mercier d styti Akvinie io doktrin ne trylikto šimtme io, bet naujiteliausia kalba. Jo žodynas n kiek nesiskyr nuo Darvino, Haeckelio, Comte'o ar Claude Bernardo. Ta iau jo horizontas buvo kur kas platesnis, nes jis sugeb jo traktuoti ne tik vad. egzaktiškuosius, bet ir spekuliatyvinius mokslus. Smalsumo jo auditorij atvesti studentai be galo nustebo — tomistas, d stydamas klasiška pranc z kalba, tyrin ja kaip biologas, eksperimentuoja kaip chemikas, skrodžia kaip anatomas ir užuot pask sti kurioje nors specialyb je, nušvie ia t aspekt , kuris atsidaro už pa i fakt , nupl šia skraist nuo visk vienijan ios centrin s id jos. Šitokios „filosofijos“ dar niekas nebuvo gir d j s. ia viskas nauja, viskas domu, viskas aktualu. Student skai ius Merciero auditorijose nemaž jo, nors jo kursas ir nebuvo privalomas.

Trokšdamas išmokyti jaun j kart „tos kalbos“, t. y., filosofuoti artimiausiame kontakte su gamtos fenomenais, pasinaudojant egzatišk

¹ *Weiss A. M.*, Benjamin Herder. 50 Jahre eines geistigen Befreiungskampfes, 1890, p. 104. — Tiesa, Weissas taip kalba apie savo susitikim su nominalistine filosofija, bet panašiai buvo — k paliudija Merciero pavyzdys — ir katalik auditorijose.

² Šit epoch ir jo veik jus tiksliai aprašo louvainietis *L. Noël* straipsny „The neo-scholastic movement in french-speaking countries“, kuris tilpo *J. Zyburas* išleistame veikle „Present day thinkers and the new-scholastic, St. Louis-London 1926 (p. 214 ss.).

moksl rezultatais, Mercieras sugalvojo praplėsti savo katedr institut , kur empiriniai mokslai praturtint spekuliatyvinius, o šie vėl orientuot empirinius. Leonui tvirtai remiant, t sumanym pavyko realizuoti 1894 m. ir kartu su juo dar kit , b tent, steigti pirm neo-scholastikos tikslams skirt žurnal — *La Revue neoscholastique*, kurio š kis *Nova et vetera* tiksliai apib dina Merciero studij krypt . Taip lengvai visa tai nesidar , nes pat popieži apsupo ne maža žmoni , kuri — anot de Wulfo, Merciero mokinio — „conservatisme est farouche“. Tai tikri „scholastai paleontologai“, kuri š kis — *Vetera!* Bet jiems nepavyko atitraukti Leon nuo jo profesoriaus ir d l to prasid jo intensyvus darbo dešimtmetis. Rezultatai atitiko pastangas: rašt s rašas vis ilg jo, student skai ius augo, neo-scholastin doktrina taip plito, kad kiti — kaip mat me — net šauk si politik sikišimo. Ta iau be reikalo ta baim , nes Mercieras ir jo *Institut Supérieure de Philosophie* arba *Ecole Saint Thomas* — kaip jis dar buvo vadinamas — niekam pavojaus nesudar , išskyrus netikras id jas. Net jo tonas, ir tas nebuvo karingas, kadangi jis nieko nekaltino, nieko neapskelb savo priešu. Ne prokuroru b ti Mercieras atvyko savo šimtmet , bet bendradarbiauti su tais, kurie anks iau buvo at j filosofijos lauk . Su savo paži romis niekam ne kyr jo, nes žinojo, kad jei jose slepiasi tiesa, tai ji anks iau ar v liau vis tiek pati prigys. Savo apologetiškumu nieko neatst m , o visuomet pasiliko tiksliai suprasto mokslisškumo ribose. Kaip Mercieras galvojo šiuo opiu klausimu, jis geriausiai pats pasisakys. „Katalikai, taip jis konstatuoja, šiandien yra nuo mokslo pasaulio izoliuoti. Vairios yra šios li dnos situacijos priežastys. Vaidina ia savo vaidmen , žinoma, opozicija prieš visa, kas yra krikš ioniška. Ta iau prisideda ir apriorin nuomon , kad katalikas mokslininkas es s vien savo tik jimo kareivis ir mokslas jo rankose gal s b ti tik ginklu *Credo* apginti. Daugeliui atrodo, kad toks mokslininkas, trokšt s pasilikti ištikimas savo tik jimui, tur s išsižad ti objektingo mokslo meil s ir laisvojo ugdymo... Kaip reikia šiuos prietarus atsakyti? Ar mes turime sl pti savo v liau už g dingo neutralumo, kuris, pagaliau, b t negalimas ir d l to melagingas? Tesaugo mus Dievas nuo to. Juk d l m s sitikinim nereikia mums rausti! Ta iau iš kitos pus s taip pat klaidinga b t manyti, kad krikš ioniškasis tik jimas trukdo... moksliniciatyv . R pinimasis religijos dalykais nesusiaurina teis tos mokslininko laisv s. N joku b du mes nesukonstruosime riziking ir negalim hipotezi , su tikslu jomis .sutaikinti moksl su tik jimu arba rasti ,tik jimui pateisinimus' — ,sutaikymus' ir ,pateisinimus', kuri , deja, jau

¹ 1926 metais šiame institute dirbo 11 profesori ir virš 200 student . Ši mokykl lank ir ne vienas lietuvis.

ir be to [pas mus] per daug yra. Mes norime ugdyti moksl d l jo paties, neturdami joki tiesiogini apologetišk interes .“¹

Visus tuos pavojus Mercieras numat ir ne tik pats kiek gal damas j veng , bet steng si ir savo vis daug jan ius mokinius nuo j apsaugoti. Tas neblogai pavyko ir laim jo jam bei jo atstovaujamai mokslo koncepcijai ir skelbiamai doktrinai draug visose pasaulio dalyse, visuose liogieriuose. D l to ne vien katalikai apgailestavo jo pasitraukim iš profesorius vietos, kai jis 1906 m. popiežiaus buvo paskirtas Belgijos primasu ir metais v liau pakeltas kardinolus. Ir jam pa iam buvo gaila palikti viet , iš kurios kaip tikras minties strategas buvo dirgav s neoscholastin s j d. Skirtis palengvino faktas, kad gerokai pirmyn pavaryt darb gal s t sti toliau eil tinkamai parengt gabi mokini , kaip, sakysime, Nys, Deploige, Michotte, de Wulf, Noël ir kt.²

Nys (1859—1927), sekdamas savo mokytoju, taip pat pla iu frontu jo kontakt su savo šimtme iu ir su gamtos mokslais. Tod l tarp kitko studijavo fizik , lind s paties li to urv , t. y., Ostwaldo laboratorij Leipzige. Tokiu b du jis palaik kontakt su pirmyn beskuban iais gamtos mokslais ir apsisaugojo nuo „filosofavimo tuš ioje erdv je“. Žymiausias Nyso veikalas yra 1903 m. pasirodžiusi *Cosmologie ou étude philosophique du monde inorganique*. Ji, sulaukusi 1928 m. ketvirtos laidos, yra rezultatas trisdešimties met studij , nepraleidusi pro akis n mažiausio laim jimo, tod l apima visa, kas yra reikšminga nuo Aristotelio iki pat Einšteino. Laisvamaniško Bruxelles'o universiteto filosofijos profesorius Decosteris 1921 m. gyr š darb esant „atbaigta visuma, kuri tikriausia ir pla iusia to žodžio prasme sudaro galing sintez ... ia mes užtinkame t tikr visuotinum , kuris filosofijoje yra tobulos meistryst s ženklas.“ Jo kolega Deploige (1868—1927), skaitydamas Louvaine gimt teis , ugd sociologines neo-scholastikos paži ras. Svarbiausias jo darbas yra 1911 m. pasirod s (1927) traktatas *Le conflit de la morale et de la sociologie*, kur jis kritiškai vertina modernišk socijo-

¹ Žodžiai iš 1891 metu. Cf. žurnala „Der katholische Gedanke“. Augsburg 1931, 2. Heft, p. 153.

² Ir prisi m s kit pareig , Mercieras nesiliov globoti prad to darbo. Tod l pasiliko nuolatiniam ir artimiausiam kontakte su Louvaino universitetu ir jo kurta mokykla. Nor damas paskleisti neo-scholastikos švies po platesnes sferas, 1925 m., t. y., metais prieš mirt kardinolas pa iame krašto centre atidar *L'Ecole des sciences philosophiques et religieuses de Bruxelles*, kur vakariniais kursais visoki luomu žmon s gal jo susipažinti su filosofijos pažanga ir pagilinti savo žinias apie religij . Iš j vis tris metus trunkant bei akademiškus reikalavimus statant kurs ir išlaik atitinkamus egzaminus, gal jo gauti teologijos licencijato laipsn . Pirmais metais tuos kursus lank 90, antrais 150 klausytoj . Primum philosophari, deinde vivere, taip galvojo Merciero pasek jai. Jei jau gyventi, tai tik prasmingai.

³ Cit. iš *Kasel*, p. 483.

log , kaip , sakysime, Comte'o, Spencerio, Durkheimio, Lévy-Bruhlio ir kit paži ras, kuriose jis pasigenda tikr kriterij bei atsakym klausim d l pasku iausi sociologini fenomen priežas i . Jas kaip tik savo darbuote nor jo patiekti. B damas, pirmas po Merciero, Filosofijos Instituto direktorius, surado savo id joms pla i ir d king auditorij . Ši nemažiau dom josi (ir tebesidomi) ir Deploige'o p dinio Noel'io (* 1878) problemomis, aiškinan iomis neo-scholastikos gnoseologines paži ras. Žym tini jo veikalai yra *Le déterminisme* (1905) ir *Notes d' pistemologie thomiste* (1925). Šalia jo pla iai užsimojo Michotte'as, instituto laboratorijos ved jas, Kulp s mokinys. Vadovaudamas eksperimentin s psichologijos studijoms, naujai nušvie ia ne vien pain klausim . Bet tai dar tik medžiaga bendresniam vaizdui, kurio Michotte'as su nemažesniu uolumu siekia kaip ir jo kolegos, iš kuri ypa prasimuša pasaulietis Maurice de Wulf (* 1872).¹ Tai louvainie i istorikas, kuris, pra jus romantiškam scholastikos studij laikotarpiui, skersai ir išilgai apkeliavo vidurini amži dvasios istorijos plotus ir dav mums tiksl , real j vaizd . Tikrai išsiilg tiesos iš jo, daugiau kaip trisdešimt met brandintos, *Histoire de la philosophie médiévale* sužinojo nelaukt davin i , pakei ian i nemaža prietar tikromis žiniomis. Jas mielai pri m ir tie universitetai, kuriuos de Wulfas per ir po karo lank , kaip, sakysime, Harvard , Chicago, Princeton , Madison (Amerikoje), Toronto (Kanadoje), Poitiers (Pranc zijoje) ir kt.

Bet tuo mes jau perženg me 20. šimtme io slenkst ir tod l paliksime š Merciero inicijuot jud jim , kur jis iki mirties (1926) ved autoritetinga ranka ir tuo jam užtikrino nuolatin , pastov kilim .²

Nors Louvainas buvo žymiausias neo-scholastikos centras 19. šimtme ty, ta iau ne vienintelis, nes tiek Pranc zijoje, tiek Vokietijoje ir Austrijoje užtinkame m stytoj , einan i Leono XIII. rekomenduota kryptimi. Bene žymiausias fig ros vokie iuose bus buv Baeumkeris su Willmannu. B a e u m k e r i s (1853—1924)³ pasidarbavo tyrin damas — ypa jo kartu su Hertlingu kurtose *Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters* (1891 ss) — vidurini amži filosofijos istorij ir padarydamas j prieinam tolydžiai augan iam jos simpatik skai iui. Tuo jis pana-

¹ Cf. 1934 m. Louvaine išleist apie de Wulf broši r „Manifestion en l'honneur de M. Maurice de Wulf. 7 marš 1934.“ (64 psl.). Ž. taip pat ta proga specialiai jam pašv st numer žurnalo „Revue ne o-s c ho lašt i que -de philosophie,“ kur be de Wulfo gyvenimo ir veiklos telpa ir visos eil s koleg (Grabmanno, Masnovo, Th - ry'o ir kt.) darbai.

² Jo mirties proga Vytauto Didžiojo Universiteto Teol.—Filosofijos Fakultetas sureng min jim (1926.11.19), per kur prof. Pr. Kuraitis skait paskait apie Mercier — kaip filosof (cf. 1926 m. Logos, p. 120 ss.).

³ Cf. jo autobiografij *R. Schmidto leidiny* „Die Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen“, 2. Bd., 1921.

šiai paveik vokiškai kalbančius, kaip jo draugas de Wulfas prancūziškai, ir anglosaksiškai pasauliui. Tas Baeumkeriui juo geriau sekė, kadangi Werneris (1821/88) ir Denifle O. Pr.¹ (1844—1905) savo skaitlingais darbais puikiai buvo parengę dirvą. Jo monografijos, sakysime, apie Siger Brabantietį (1898), Dominic Gundissaliną (1899), Vitelo (1908) ir kt., tapo pavyzdys panašioms darbams. Willmannas (1839—1920)², iškart sekęs Herbartu, pamažu taip prisiartinio prie aristotelizmo ir scholastinės filosofijos, jog tapo vienu jos žymiausių atstovų 19. šimtmečiu. Daugiausia jis tris kartus prieš savo *Geschichte des Idealismus* (1894/97). Kas tik yra turįs progos sigilinti šį plauką skaitomą *standard work*, tas vis grįš prieš jį, kur nežinai, kas labiau girti, ar autorius gilius samprotavimus ar jo klasišką kalbą. Bet ši teistinė pasaulio istorija nėra vienintelis jo darbas, nes per savo ilgą gyvenimą, kuri išnaudojo iki paskutinės minutės, jį paruošė visą virtinę. Ypač plauką paplito jo tomizmu persunkta *Didaktik* (1882/89). Ja katalikų pedagogams pažiūrės pasiekę plauką mokytojų mases, kurias Willmannas, profesoriaudamas Pragoje, dar asmeniškai supažindino su neo-scholastišku judėjimu. Charakteringi yra ir mažesni veikalai, kaip, sakysime, *Aus der Werkstatt der Philosophie perennis* (1912), kuri jis nepaliaujamai skelbė, ir knyga *Die Wissenschaft vom Gesichtspunkte der katholischen Wahrheit* (1916, ²1921).

Benokstantis naujo filosofinio judėjimo vaisius sistematiškai surinko Maria-Laacho kolegijoj susispietę vokiečiai, kurie nuo 1888 iki 1912 m. išleido platesnį (11 tomų) ir siauresnį (6 tomų) filosofijos kursą, vardintus *Philosophia Lacensis sive series institutionum philosophiae scholasticae*. Tuo judėjimui neabejotinai patarnavo sisteminė filosofijos mąstymų.

Jų atsirado kur kas daugiau, kaip gal tik josi net visuomet optimistiškasis Leonas XIII. Toks, sakysime, buvo ir prancūzų grafas Domet de Vorges (1829—1910), kuris, atsiliepdamas popiežiaus raginimus enciklikoje *Aeterni Patris*, nutraukė savo diplomatinę karjerą, kad galėtų geriau scholastinei filosofijai pasidaruoti. Žymiausias tokiu pasiaukojimo vaisius yra *Abrégé de métaphysique* (1906), kur brandino, rašydamas *De la vraie métaphysique* (1885) ir panašius veikalus. Istorikams domibus ir

¹ Apie šį talentingą ir darbštą mokslininką žr. *Grabmann M.*, Heinrich Denifle O. Pr. Eine Würdigung seiner Forschungsarbeit, Mainz 1905. — *Grauert H.*, P. Heinrich Denifle, München ²1906.

² Apie Willmanno mokslą cf. *Seidenberger J. B.*, Grundlinien idealer Weltanschauung, aus O. Willmanns Geschichte des Idealismus und seiner Didaktik zusammengestellt, 1902. — *To paties*, Otto Willmann und seine Bildungslehre, 1906. — *Greissl*, Otto Willmann als Pädagog und seine Entwicklung, 1916. — *Pohl W.*, Beiträge zur Philosophie und Paedagogia perennis, Festschrift. 1919.

jo *Philosophie thomiste pendant les années 1888–1898*, atskleidžianti t didel pažang , kuri padar neo-scholastika per vien dešimtmet .

B t nesunku priskaityti daugyb panaši pavyzdži , rodan i , kad nei Leono paskatinimams nei Merciero rezultatams katalikai nebuvo abejingi. Galima net tvirtinti, jog Šv. Tomas ne vien kurijalin se ir akademine sferose buvo gyvas, o pasidar s aktualus ir šiaip geriau prasilavinusiems vienmin iams. Tod l 19. šimtme io pabaigoje katalikai buvo kur kas s moningesni, kaip to amžiaus pradžioje. Tai buvo juo svarbiau, juo šiaip id jin žmoni orientacija tolydžiai silpn jo. T savo fatališk desorientacij jaut beveik visi filosofai ir j skund si. Savo veikale *Philosophia militans* (1901) Paulsenas šitaip pasisak : „Bandytas susivienyti Kanto vardu nelikvidavo esamos anarchijos, nepadar galo susiskaldymui partij les bei individualizmus.“ O dar anks iau jis buvo išsitar s: „N ra, kaip anks iau b davo, — bent iki tam tikro laipsnio — vieningos filosofin s pasaul ži ros. Paži ros apie pasku iausius dalykus skiriasi kaip kompasu keturios kryptys.“¹ Ne be to, kad žmon s neb t galvoj apie tuos dalykus, bet kiekvienas individualiai juos išsiaiškino, tuo pagamindamas tikr min i chaos . Tas ir li dino savo atsakomyb jau ian ius m stytojus. „Šiandien, taip 1907 m. konstatavo Eucken, individualin s gyvenimoži ros kaip s kury maišosi, sigydomos ir pralošdamos dienos simpatijas, pa ios kaitaliodamosios kaip kokiam kaleidoskope.“² Bet tokiu marguliuojan iu vairumu, stumian iu žmones rezignacij , m stytojai nelabai džiaug si. „Visi bodisi tokiu nevaisingu agnosticizmu, 1901 m. pasak Eduardas von Hartmannas, ir visos atskiros filosofijos disciplinos ima suprasti, kad jos pateko toki pad t, iš kurios jas tegali išgelbti ‚metafizika‘. Jau ilgimasi v l metafizikos, ta iau nedr stama tvirtai jos siekti.“³

Reikia pripažinti, jog tokiame momente aplinkyb s neo-scholastikai buvo patogios. Toks išsiilgimas buvo jai didelis akstinas dar pla iau užsimoti, kad išmušus valandai, b t pilnai pasirošusi. Bet kad katalikai gal t nešti šviesos kitiems, svarbu, kad jie patys b t tinkamai apsišviet . Teko tad nuolatos tikrinti savo ideologij ir nesibijoti paklydimus vadinti tikrais j vardais. Tai tokia yra prasm ir Pijaus X. žygio prieš vad. modernizm .

¹ Cit. *Kasel A.*, *Krisis der Philosophie*, Luxemburg 1930, p. 55.

² Cit. iš *Kasel A.*, p. 54.

³ Cit. iš *Kasel*, p. 120 s.

e. *Modernizmas*¹

Tokie savo ideologinio darbo patikrinimai katalikams n ra naujenyb . Vien tik 19. šimtme tyje — kaip jau mat me — j vyriausias vadovas pakartotinai atkreip d mes tam tikras vengtinas klaidas. Bet tiek Gregorijus XVI., tiek Pijus IX., atsiliepdami apie pa i katalik darbus, daugiausia tetur jo pasisakyti prieš nevykusius metodus. Visai kas kita dabar, kai buvo puolamos kai kurios dogmos ir tuo pat kvestijonuojami Bažny ios pagrindai. Aišku, pirm negu galima buvo veržtis išor , reik jo viduje susitvarkyti. Tai atliko Pijus X. pirmiausia Švento Oficijumo 1907 metais išleistu dekretu *Lamentabili*, toliau enciklika *Pascendi dominici gregis* ir pagaliau motu proprium *Sacrorum antistitum*, kuriuo jis 1910 m. reikalavo prisiekti prieš vad. modernizm .

Šis yra ne kas kita, kaip jau ankstyvesni popieži pasmerkto individualizmo pasireiškim (skepticismo, istorizmo, evoliucijonizmo ir t.t.) pritaikymas teologijai ir filosofijai, kurias jie brov si, pasinaudodami vad. dvejopos tiesos d snio pagalba. Tas modernizmas, ties pasakius, buvo ne tiek netikra min i sistema, kiek klaidingas galvojimo b das, tur j s trejop — filosofiš k , psichologišk ir istorišk — šakn . Filosofiškoji gl di agnosticizme. — Kanto takoje buvo tvirtinama, es protas nieko viršgamtiško negal s suvokti. Religijos plotm je nor ta tik jim padaryti „moderniškam“ žmogui prieinamesn ir labiau patraukiant , pakei iant „šalt j intelektualizm “ (ia tur ta galvoje scholastika, senesnio tipo apologetika ir pan.) šiltesniu, gyvenimiškesniu psychologizmu. Taigi, buvo pabr žiama — ne be poveikio iš Schleiermacherio pus s —, kad religinis gyvenimas es s grynai išvidinis, nuo atskiro žmogaus psichikos priklaus s dalykas, o dogmos ne kas kita, kaip t psichologišk religini patyrim sutraukimas tam tikrus d snius. Be to, evoliucijonistiškai orientuotas istorizmas dar mok , kad nieko nes atbaigto, kad viskas tes tapsmo stovy, d l to ir Bažny ios dogmos esan ios taip pat nuolatiniame kaitaliojimesi.

Jau vien paviršutiniškai pažvelgus modernizmo pagrindus, galima pasteb ti, kad jie nesuderinami su Bažny ios mokslu ir sunku suprasti, kaip vad. modernistai gal jo save laikyti katalikais. Tai atsitiko tik d l to, kad jie laik si „dvejopos tiesos d snio“ ir tvirtino, jog tik jimas ir žinojimas vienas su kitu nesiriša: anas tur s objektu tai, kas negali b ti

¹ Apie modernizm cf. J. Lebretono straipsn *Modernisme*, „Dictionnaire apologetique de la foi catholique“ III, 599 ss., kur sužym ta beveik visa svarbesn literat ra. — Toliau cf. *Bessmer J.*, Philosophie und Theologie des Modernismus, Freiburg i. Br. 1912. — *Gisler A.*, Der Modernismus, Einsiedeln ⁴1913. — *Rivière J.*, Le modernisme dans l'église, Paris 1929. — *Mausbach J.*, Der Eid wider den Modernismus und die theologische Wissenschaft, 1911.

konkrečiai pažinta, o šitas — apiuopiamus fenomenus. Prisilaikydamas šitokio dsnio, gali, sakysime, tik s žmogus tik ti Kristaus dieviškum , o kaip istorikas tai neigti.

Kad Bažny ia negal jo toleruoti tok modernizm , suplakt iš kantiško agnosticizmo, schleiermachiško imanentizmo bei istorizmu iššaukto evo- liucijonizmo, buvo aišku; d l to ir Pijus X. pasak savo žod.¹ Juo Bažny- ia suved s skait su pasaul ži riniu liberalizmu, kuris viešpatav s per vis 19. šimtmet , pagaliau pasik sino ir Jos esm . Ji tuo galutinai atsiskait su šiuo audringu amžiumi ir jo pasveikinti naujo šimtme io aušros.

4. KATALIK UNIVERSITETAI²

a. *Tre ias katalik universiteto tipas*

Bekyl s mokslo s j dis katalik tarpe privert sukurti tam tikr insti- tucij , kuri tapt atrama visam darbui; o tokia kaip tik buvo universitetas. Reik jo tad v l galvoti apie savo aukštas mokyklas. Tas neapsi jo be gal- vos ki , nes moderniškame, sekuliarizuotame pasauly vidurini amži korporatyvin staiga jau nebe manoma. Taip pat pasirod , kad ir ordeno universiteto nebebus galima restauruoti. Tam j zuitai buvo perdaug iš- varg , o kiti, kaip, sakysime, domininkonai, dar nepakankamai sustipr j . Reik jo nauj kombinacij . Geriausiai tiko kurti tokias staigas atsižvel-

¹ Atsiliep modernizmo gin as ir Lietuvoje. Atrodo, kad šiuo kartu katalikai, nelaukdami priekaišt iš kito liogerio, patys pirmi pasisak , nes dar t pa i met lapkri io m nesų, t. y., vos pasirodžius enciklikai *Pascendi*, kun. J. Skvireckas „Draugijoje“ (Nr. 11) pasireiškia straipsniu „Enciklika apie modernist doktrinas“. Sekantis iš eil s prabilo 1911 m. Dr. S. Šult toje pat „Draugijoje“ straipsniu „Filosofiniai modernizmo pagrindai“ (Nr. 58), kur tarp ko kito mini Dr. P. Avižonio nor savo tikslams panaudoti modernizm (cf. „Lietuvos kininku“, 1911 m., Nr. 32, 302 psl.). O metais v liau tar žod pats „Drau- gijos“ redaktorius kun. A. Dambrauskas (1912, Nr. 66/67), parašydamas „Š t apie modernizm užrubežy ir pas mus“.

Jakštas Lietuvoje teranda tik modernizmo atspalv ir tai atsitik grei iausia tod l, kad ia nebuvo su modernist literat ra gerai susipažinusi . Be to ir tie patys negal jo tinkamai ginti modernist reikal , kadangi tuo pat laiku jie per- d m buvo užimti darvinizmo bei haeckelizmo platinimu, iš kuri jie bus tik j si daugiau ap iuopiamos naudos, kaip iš tokio abstrauktaus gin o (Cf. *Yla*, op. cit.). Bene vienintelis žymesnis „modernistiškas“ atsiliepiamas Lietuvoje bus buv s A. Šerno straipsnis „Modernizmas,“ pasirod s 1913 m. kalvin laikrašty „Pasiun- tynys,“ (Nr. 3, 4). Kadangi rašinys išspausdintas pav luotai, t.y., tuomet, kai modernizmas jau geso, tai jis efekto nesudar .

² Apie katalik universitetus 19.—20. šimtme iuose mažai kas parašyta. Nau- ding žini galima rasti *G. Monti'o* veikale apie katalik organizacijas (Wien 1924, p. 241 ss.). Svarbi yra *to paties autoriaus* knyga „La libertè della scuola, Milano 1928“. — Cf. dar *Grisari* S. Die kathol. Hochschulbewegung ausserhalb Deutsch- lands, „Stimmen der Zeit“, Freiburg i. Br. 1925, p. 36 ss. — Nemažai medžiagos paduoda ir *Pr. Dielininkaitis* savo disertacijoje „Lar libertè scolaire et l'état, Paris 1933.

giant vietos galimybes, išlaikytoj paj gum bei panašias apystovas, vengiant bet kurios schemos. Tuo b du buvo steigta visa eil aukšt mokykl , kuri juridiška pad tis, finansiški reikalai, organizacija, vidaus strukt ra ir t.t. taip vairavo, jog ne viena nebuvo visai panaši savo „koleg “. Bendra tebuvo vis išpaž stama Bažny ios doktrina, mokslo s vo-ki ir — pradedant nuo Leono XIII. — neo-scholastin filosofija.

Kadangi bendras j uždavinys buvo ir rungtis su doktrinaliniu liberalizmu, susid rimas tarp juo persunkt universitet iš vienos pus s ir katalik aukšt mokykl iš kitos buvo neišvengiamas. Iš kart jie dažniausiai gyn si, d l to iš pradži stipriausi buvo apologetikoje.¹ Ta iau tolydžiai stipr dami, nebesitenkino defensyva, bet steng si sukurti savo min- i r mus, kuriuos gal t pakviesti iš liberalizmo emigruojan ius. Tokiu b du 19. šimtme io pabaig , ypa Leono XIII. paveikti, katalikai mokslininkai dr siau užsimojo. Jiems, it kokiems ant kaltinamojo suolo pasodintiems, jau griso klausytis vien apkaltinim . D l to jie — pirm kart nuo kontr-reformacijos laik — iš jo gyvenim su savo teze, palikdami kitiems gintis. Bet taip platesniame maštabe vyko tik po pasaulinio karo. O tuo tarpu j universitet pad jimas buvo perd m sunkus.

Skyrium reikia pamin ti politikos veiksn , nes jis buvo vis nepalan- kiasias. Ir tai tod l, kad pasaul ži riniam liberalizmui buvo pasisek kv pti savo dvasios žymiai daliai valstybini mokslo staig ir užanga- žuoti politikus savo reikalais. D l to kiekvienas pasijudinimas prieš laisvamanyb buvo apskelbtas akcija prieš universiteto laikytojus. Tokia sa-vo taktika, sugestijonuoti viešosioms j goms „ ia *tua res agitur*“, ideolo- ginis liberalizmas tuo uoliau vert si, juo labiau silpn jo jo patraukiamoji j ga. Ir taip katalik aukštos mokyklos, tur damos tik vien tiksl — iš- vesti žmonij iš viešpataujan io id jinio chaoso, vietomis susid r ne su mokslo argumentais, o su politiniais veiksniais. Ta iau toji priedanga po karo kaskart labiau netenka savo reikšm s, nes šiandien politikai mažiau link identifikuoti valstyb su smunkan iu liberalizmu. Tod l, pav., toks

¹ Šiuo atžvilgiu charakteringas Lietuvai yra Sein diecezijos kunig semi- narijos profesorius P. Bu io nusistatymas 1899 m., kur nupasakoja 1934 m. Ma- rianópolis . Thompsone Conn. išleista broši ra „Bishop Peter Francis Bu. vs. M. I. C., Catholic missionary for russians in America etc“. Ten (4 pusi) skaitome: „The conflict between the Catholics and Atheists of Lithuanian educated younger generation, determined him to the choice of Apologetics. At that time the most eminent living specialist of that theological branch, was A. M. Weiss, O. P., Professor at the University of Fribourg, Switzerland“. Studijav s Friburge ir gav s daktaro laipsn , prof. B ys nuo 1902 m. d st apologetik Petrapilio Dvasi- n je Akademijoje ir be to sekmadieniais skait to miesto studentams apologetines paskaitas. Jas skait ir moksleiviams ir liaudžiai , sakysime, 1911 ir 1912 m., ir tai ne tik Petrapily, bet ir Kaune (Cf. „Viltis“, 1912 m. Nr. 89. — *Yla Sz.*, Op. cit, p. 41 s.). Bene žymiausias šio Lietuvos katalik apologetinio laikotarpio paminklas yra jo dviej tem (1301 psl.) Apologetika, Mariampol 1924.

Mussolini (1924) suteik Italijos katalik universitetui Milane valdžios universiteto teises. Bet taip vykti gal jo tik 20. šimtmečiu, o ypa po didžiojo karo, parodžiusio, kad vyraujan ios id jos per silpnos konstruktyviniam darbui. O tuo tarpu — 19. amžiuje — jos vienos tevišpatavo. Tik kur ne kur valstyb s nesidav j sugestijonuojamos, sakysime, Belgijoje, kur padariniai tuoj visai kitokie, arba Šveicarijoje, kur aukšt mokykl k r katalikiško kantono vyriausyb . Visai kitaip buvo Pranc zijoje: ten laicistiška valdžia ant kiekvieno žingsnio trukd katalik mokslo užsimojimus. Trumpa — kiek toliau sekama — 19. šimtme io katalik universitet istorija pavyzdžiais pailustruos, kas šioje vietoje tik praeinant gal jo b ti minima.

Kartu su kitokia pasaul ži ra tos aukštos mokyklos tur jo ir skirting supratim apie moksl ir jo metodus.¹ J manymu, mokslas pirmiausia reikalauja, kad didžiausia precizija b t tyrin jami artimiausi reiškiniai. Šitoks, tarsi, mikrosopiškas tyrimas duos apytikr aplinkumos vaizd , pad s po kojomis tam tikr pamat , ant kurio atsistojus bus galima toliau tyrin ti. Toks pagilinimas b tinas, nes vien tik siauros specialyb s nagrin jimas dar neišsprendžia didži j problem . Tam reikia prapl sti darbo rat , traukiant j ir artimiausias savo specialybei sritis. Tos naujos žinios praturtins horizont , palengvins orientuotis plokš i ja kryptimi.

Šitoks tyrimas — kaip dar anks iau mat me — prived prie nuostabi rezultat . Jie tokie žavingi, kad apsvaigino ir nemaža mokslinink . Buvo manoma, kad, jau tiek pasiekus savo aparat ra, toliau b si galima nupl št i skraist nuo vis paslap i . Ta iau jie pamiršo, kad ir tiksliausiomis mašinomis laim ti rezultatai yra tik žanga aukštesn tyrim — m stym . Kiek anas leidžia mums apsidairyti aplink save, tiek šis pakeliamus tolimas sritis. Ta iau tokiu m stymu 19. šimtmetis mažai tesinaudojo, tuo paleisdamas iš rank brangi priemon .

Toks atsisakymas nuo sistemingo m stymo reišk išsižad ti tikrojo pažinimo, juk tyrimas be galvojimo, tai namai be lang : n ra šviesos, apšvie ian ios tyrin jamosius faktus. 19. amžius nors ir išmoko eksperimentuoti, bet atprato m styti. Norint pasiekti esmin pažinim , reikia „vertikaliai tyrin ti“, t. y., protauti. Bet tas nelengva, nes ištisos mokslinink kartos, materializmo bei pozityvizmo paveiktos, jau senai nuo to atprato. Ta iau kito kelio n ra. Nereikia atsisakyti nei nuo tyrimu pasiekt rezultat , nei nuo tyrimo iš viso. Jis ir toliau tieks puikias medžiag aukštesniam gvildenimui — m stymui. Katalik universitetai, suprasdami, kad paprasto tyrin jimo rezultatai n ra galutini, o tik žanga tik—

¹ S ryšy su šiuo skirsneliu naudinga pasiskaityti *Serre J.*, Juo pla iau, juo prie tiesos ar iau. Visuotinio sutaikinamojo metodo ir pilnutin s intelektualyb s eskizas. Iš pranc z kalbos išvert V. Kamantauskas. Kaunas 1934.

r j pažinim , pasiekiam tvarkingu ir intensyviu galvojimu, steng si kaip tik išdirbti tok metod , kur m stymui b t gr žinta pirmykšt reikšm .

Tas metodas, siej s konkretaus tyrin jimo konstatuotus faktus, ieško atskir dali santykio su visuma ir nenurimsta tol, kol nesuseka ryši , jungian i visus fenomenus vien diding nat rin - supranat rin or- ganizm .

Šis visumos nustatymas ir buvo antras t aukšt mokykl uždavinys. Ta iau anais laikais toks darbas mažai tebuvo vertinamas. Jis buvo lai- komas neturini u realaus pagrindo. Apskritai buvo pareikšta, kad abstrak- tiškieji mokslai tai tik liuksusas, jie es net žalingi, nes atitrauki kartais žymias j gas nuo naudingesni darb .

Taip kalb j nesuprato, kad vertingos t ra tik tokios pastangos, kurios bando nustatyti santyk tarp atskir fenomen ir visumos, s ryš tarp na- t rinio mikrokosmo ir supranat rinio makrokosmo. Toksai tyrimas yra kilniausias, kuriuo tik gali mokslininkas užsiimti, nes tas j priartina prie reiškinii esm s, prie tos esm s, kuri prasmina m s b v ir duoda visai m s egzistencijai t reikšm , d l kurios vienos verta gyventi.

Ta linkme eidami, nauji katalik universitetai suk r tip , ryškiai skirting nuo kit aukšt mokykl . Nors jis n kiek nekvestijonavo vy- resni savo koleg empirini tyrim vert s, ta iau leido sau priminti, kad ši darbuot dar negali b ti laikoma galutina. Ta iau toks universalumas mažai tebuvo vertinamas, net buvo laikomas atsilikimu ir daug kieno kva- lifikuojamas žeidimu. Iš ia ir kilo tas nedraugiškumas, kuriuo buvo su- tinkami katalik kuriamieji universitetai ir tas nekolegiškumas, kuriuo buvo traktuojami j profesoriai.

Šie tikrai tiek skyr si nuo prasto akademiško mokytojo, kad negal jo b ti nepasteb ti.

Pirmiausia krito akis j paži ros specialyb . Laikydami j b ti- na, betgi ja nesitenkino. D l to jie eidavo kontakt su kaimynin mis sritimis, stengdavosi sudaryti visumos vaizd , sigyti universalinio žinoji- mo. D l tos priežasties ne tik nesiemancipavo nuo filosofijos, bet net m - gino orientuotis metafizikos pagalba. Taigi, *specialitas*, nors jiems ir brangi, ta iau ne joje jie mat galutin savo studij tiksl , j tendencija jo *universitas*.

Kitas mokslininko kataliko bruožas buvo jo atsargumas grynai empi- rinio tyrimo atžvilgiu. Jis nesusigund j laikyti vieninteliai galimu ir pa iu tobuliausiu ir d l to skai iams, svoriams bei matams tepriskyr pa- galbin reikšm siekiant esm s, esan ios anapus šitoki patyrim . Ta iau ir j neniekino, atsimindamas, kad j nustelbimas abstraktinio darbo s - skaiton praieity gerokai buvo pakenk s. Nor damos apsidrausti nuo pana-

ši nepasisekim, kai kurios staigos, kaip, sakysime, Louvainas, net privert filosofij studijuojančius tyrinti gamtinius reiškinius naudojantis grynai empiriniu metodu. Ir tai turėjo būti ne koks naujas fygos lapas, dengiantis seną spekuliaciją, o visai rimtas darbas. Bet šiaip ar taip katalikas buvo sitikinis, kad šis scientistiškas tyrimas tegali būti naudingas apiuopiamai patirtini fenomenų srityje ir kad vad. dvasios moksluose jis turi užleisti vietą subtilesniems metodams.

Ir ne tik darbuotojus katalikas mokslininkas reliatyviai vertino, bet ir pati mokslas, nes žinojo, kad jame kur kas daugiau klausimų kaip atsakymų. Jis pasijunti kaip miške — juo gilyn, juo daugiau medži, t. y., už kiekvieno išrišto klausimo atsistoja aib naujų problemų. Ir tie patys sprendimai daugelyje atvejų tai tik paprasti aprašymai tam tikrų komplikuojamų procesų, kurių esmės vis tiek nežinome ir kuriuos — pav., biologinius reiškinius — atkartoti nesugebame. Štai — mokslininkai suskait milijonus žvaigždžių ir išmatavo milžiniškas astronomiškai erdves, bet nestengia atidengti to paslapio, kurios gaubia pievoje auganį glėbį. Toki reiškiniai yra begalė, o maža vilties juos greit išsiaiškinti. Dėl viso to katalikas mokslininkas besilyginiai nesusižavėjo mokslu, jo nedievinio. Nelaikė jo vieninteliu bei absoliučiu keliu ties ir ne sikalbėjo, gal s tarti „paskutinį žodį“.

Taip orientuotas mokslo žmogus iš viso to padarė dvi išvadas — pirmiausia, kad nėra pagrindo girtis savo žiniomis, kurios ir geriausiu atveju bus tik ubagiškas fragmentas, ir antra, iš vienos pusės patyris mokslo beįgishkum, o iš antros sigilins t milžinišk, fenomenuose glėdinį išminti, nurodanti didžiadvaskerį, tik dar labiau mįslę.

Toliau katalik mokslininkas charakterizavo nusistatymą ne tik veržtis prieš tiesos, bet ją ir gyvendinti. Juk svarbu siekti tiesos, tačiau svarbiau ją žinoti, o svarbiausia — pagal ją gyventi. Tad, nebūdamas savy suškilęs, katalikas neskyrė mokslininko nuo žmogaus, neleido pirmam autonomingai „tyrinti“, o antram lygiai taip nepriklausomai „gyventi“. Turėdamas prieš akis, jis nebuvo vienoks darbo kabinete, o kitoks gyvenime, priešingai stengėsi sudaryti darni vienumą, kur žmogus išpažino, k tyrin tojas laimėjo. Senas pasakymas — *professor-confessor* jam nėra tuščias, o prasmingas, pareigojęs daryti tas išvadas, kurios išplaukia iš pažintos tiesos, n neatsižvelgiant galimus padarinius.

Tas jį ir privertė ties ne slėpti savo staluije, o nešti ją viešum. Tačiau ne hedonistiškai utilitariškais tikslais, labiau rafinuotam gyvenimui sukurti, bet jo esmei tiksliau nušviesti ir jį prasmingiau gyventi. Todėl jį galima buvo užtikti ne tik mokslo, bet ir organizuoto gyvenimo priešaky.

Kaip iš šitos charakteristikos matyti, mokslininkai katalikai žymiai skyr si nuo savo scientistišk koleg . Ir mokslo supratimu, ir parinktais metodais, ir savo gyvenimiškumu jie buvo jiems mažai priimtini, juk visa tai perd m primin t „paikyb“, apie kuri kalba Šv. Paulius pirmame savo laiške korintie iams (1 Kor 1, 18 ss). Tiek ia „viduramžiškumo“, kad jie geriausiam atvejuje tegal jo b ti laikomi m g jais, diletantais, bet ne specialistais, žinovais. Tod l jiems ir negal jo b ti vietos tose staigose, kuriose scientistai buvo sigal j . Ir taip mokslininkas katalikas vargingai keliavo per 19. šimtmet . Ne vienas j susikruvino kojas, ta iau ženg dr siai, kad ir nesididžiudami, bet ir prieš niek nenusilenkdami, išskyrus Ties , kuri yra ir Kelias ir Gyvenimas.

b. *Belgijos Katalik Universitetas*

Katalik ugdomo mokslo situacija 19. šimtme io pradžioje, ži rint grynai žmogaus akimis, buvo beviltiška. Gal joks faktas taip ryškiai necharakterizavo šio li dno pad jimo, kaip D. Fr. Strausso knyga, neigianti Kristaus egzistencij . Tai buvo lyg tas akmuo, kuriuo moderniškasis pasaulis man prisl gsi s amžinai ir Krist , ir Bažny i , ir katalik moksl .

Bet Apvaizda l m kitaip: 1835 m., t. y., tais paiais, kuriais Straussas paleido pasaul savo traktat , sutartin mis vis belg katalik pastangomis buvo atstatytas, jau 1425 m. kurtas, *Louvaino universitetas*¹ ir tuo pad tas kertinis akmuo ištisai aukšt mokykl sistemai.

Inicijatyvos m si vyskupai, tuoj Belgijai atsiskyrus nuo protestantiškos Olandijos (1830), draudžian ios katalikams tur ti savo mokyklas. Pradžia buvo kukli, nes iškart veik tik du fakultetai su 13 profesori ir 86 studentais. Toliau Louvainas greit augo. 1839/40 mokslo metais jau tur jo penkis fakultetus — teologijos, filosofijos, teis s, gamtos moksl ir medicinos, kuriuose studijavo 644 studentai. Prad jus gamtos mokslams ir technikai plisti, sitaisoma laboratorijos ir specialios technikos mokyklos. Universitetas, jau ligšiol neblogai gyvav s, ypatingai prad jo bujoti žengus (1882) Mercierui jo r mus. Mercieras ir savo asmenybe ir savo mokslu patrauk daug užsienie i², norin i iš kompetentingo asmens iš-

¹ Cf. L'Université de Louvain, Louvain 1923. — *Dielininkaitis Pr.*, La liberté scolaire et l'état etc, Paris 1933, p. 150 ss., kur išd stoma visa Belgijos akademiška sistema, aiškinama jos juridini b kl ir šelpimo tvarka. — *Grisar*; op. cit. 37.

² Maždaug nuo 20. šimtme io pradžios j tarpe galima buvo užtikti ir lietuvi . Tai buvo kunigai, kurie studijoms pagilinti geresn s vietos nežinojo, kaip Vakar Europoje bekylan ius katalik universitetus, iš kuri jie gaben o Lietuv filosofij , atitinkan i tautos religiniam sitikinimams. Tuo savaimingai užsimezg gyva id j kova tarp „rytie i“, t. y. Rusijoje studijuojan i laisvamani ir ši „vakarie i“. Anie, gana nusteb dl toki — gal ne visai laukt — oponent , jau tuomet kvestijonavo katalik universitet rimtum . tok priekaišt Dr. S. Sult atsak dar 1911 m. „Ateityje“ (p. 56) straipsniu „Ar katalik universitetai

girsti Leono XIII. rekomenduojamą doktriną, kurdamas *Institut supérieur de philosophie*, jis padarė Louvain filosofinio darbo centrą. Taip Belgijoje atsirado minėti tvirtovės, kurios sugriauti nepajėgė nei kitos filosofinės srovės, nei išorinės kliūtys, kaip, sakysime, pasaulinis karas. Nors ji nuo karo veiksmų ir smarkiai nukentėjo — net kur laik (1914/18) buvo uždaryta, tačiau 1919 m. pradžioje vėl atgijo. Suplaukė iš visur virš 3000 studijos, kuriškai iš 1932/33 mokslo metais siekė 4040. Tiek daug neturėjo nei valdžios universitetai Gande (1789) ir Liège (2750), nei laisvamani aukštą mokykla Bruxelles'is (2834).

Taip pat pasisekimą nesunku suprasti, pasižiūrėjus į dalykus — rašoma apie jį minėti penki fakultetai užtikina dar technikos mokyklas, atskirus institutus valstybės bei socialiniams mokslams, pedagogikai bei pritaikomajai psichologijai, be to dar aukštas mokyklas prekybos, agronomijos ir bravoro reikalams. Naujaisi laimėjimai yra fizikos laboratorija ir kovai su vėžio ligomis taisyta klinika.

Visas tas milžiniškas aparatas beveik šimtą metų buvo finansuojamas išimtinai pačių katalikų sudėtais pinigais. Jiems surinkti kasmet visose bažnyčiose buvo organizuojama po dvi rinkliavas. Nepriteklus padengdavo pasiturintieji katalikai ir vyskupai.

Darbai po karo iš naujo pradėti amerikiečiai paaugojo 20 milijonų frankų ir nuo 1930 metų valdžia skiria Louvainui — kaip ir kitam laisvam universitetui (Bruxelles'is) — tris penktadalius tos sumos, kuri gauna valstybiniai universitetai (Gande ir Liège), t. y., pastaruosiu laikų 10 milijonų frankų.

Norint abejoti, kad katalikams, turintiems sprendžiamos tokos valstybės reikaluose, būtų pasisekė gauti pilną savo staigos išlaikymą. Tačiau to jie patys nenorėjo, sėdint, kad jie vienminčiai ir laisva valia turi prisidėti prie tokio darbo. Tuo jiems nuolatos primenama, jog universiteto išimtina reikšmė ir būtinas reikalas reguliariai jį šelpti.

c. Airijoje

Louvaino pasisekimas paskatino darbą ir Airijos katalikus, kuri pirmas šio krašto universitetas, dar 1551 m. karalienės Elžbietos kurtas, *Trinity College*, paskirtas airiams nuo „papist“ atitraukti, negalėjo patenkinti. Trokšdami išsilaisvinti iš tokios priklausomybės nuo anglų, ai-

stovi žemiau už pirmieji „išsilaisvinti“ — Iš louvainiečių — lietuviai minėtini A. Viskanta (Vilniuje), P. Bielskus, a. a. S. Šulc, A. Galdikas, Stukelis (Rygoje), A. Maliauskis, Pr. Kuraitis, M. Reinys, Ruškys. Dar anksčiau už šiuos, kurie apie 1909 m. koncentravosi Louvaine, maždaug 1899 m., studijavo po pseudonimu Montvyd pasislėpęs kunigas. Be ryšio su šiuo judėjimu, jis studijavo — tarp kitko pas prof. G. C. Ubaghs' (1800-75) — vėliau vyskupu tapęs Baranauskas.

riai tarp 1845 ir 1850 met steig Dubline antr universitet , vad. *Queens University*, kuris, b damas neutralus, netur jo senojo antikatalikiškojo charakterio. Bet kadangi episkopatas ir juo nevisai pasitenkino — ia, sakysime, nebuvo teologijos fakulteto — tai nutarta suorganizuoti sav j , kuriems planus pagamino konvertitas, v liau kardinolu tap s, Newmanas. Prie naujai besikurian ios staigos buvo prijungta ir j zuit vedama *University College*, imta statyti student bažny ia. Ta iau toliau darbai nebuvo išvystyti, ir tod l 1908 metais ši kolegija kartu su panašiomis staigomis buvo sujungta su Dublino universitetu, kuris oficialiai nors ir n ra katalikiškas, vienok katalikybe persisunk s. Jis yra buv s vienas iš 1932 m. Dubline vykusio XXXI. Pasaulinio Eucharistinio Kongreso intelektualini organizatori .¹

d. *Pranc zijoje*

Mažajai Belgijai taip s kmingai atstatant savo aukšt mokykl , subruzdzo ir Pranc zijos katalikai. Šie, nors ir skaudžiai buvo nukent j nuo 1789 m. revoliucijos ir Napoleono vesto mokykl monopolio, ta iau be atvangos siek gr žinti laisv j mokym . J vedama kova neliko be laim jim . Taip 1833 m. gavo teis tur ti savo pradžios mokyklas, 1850 metais valdžia leido jiems laikyti vidurines bei aukštesni sias mokyklas, o 1875 m. liepos m n. 12 d. išsikovojo ir savo universitetus.² Bet nepakako vien pad ti teisin pagrind , reik jo ir mokslini j g ir šiaip palankios atmosferos. Toki sudaryti Pranc zijos katalikai steng si jau nuo pat revoliucijos pabaigos. Pirmi stojo darb naujoje situacijoje greit susiorientav pasaulie iai. Jie ir teologijoje tiek dirbo, jog 19. šimtmetis buvo vadinamas „teolog -pasaulie i amžiumi“³.

Prisiminkime pirmiausia Chateaubriand (1768—1848)⁴, kuris savo žavingu veikalu *La Génie du christianisme* (1802) iš naujo sustiprino nukent jus krikš ionyb s prestiž . Retu talentu iškl Bažny ios poveik kult rai ir katalik nuopelnus mene bei moksle. Iš Chateaubriando sužinoj , kad nuo Bažny ios likimo pareina ir j kult ra, pranc zai pamažu v l m priešintis *Enciklopedijai*. Šis vienas poetas atstojo vis virtin profesori .

¹ Jo r muose pos džiavo ir to kongreso lietuvi sekcija.

² Cf. *Dielininkaitis Pl.*, La liberté scolaire et l'état. Paris 1933, p. 59 ss.: Les étapes de la liberté scolaire.

³ Cf. *Merkle S.*, Die Anfänge der französ. Laientheologie im 19. Jahrhundert, „Karl Muth-Festschrift“, 1927, 325 ss. — *Duplessy*, Les apologistes laïques au XIX-e siècle, Paris 1893. — *Baunard A.*, Un siècle de l'Eglise en France, Paris 1903.

⁴ Cf. *Giraud V.*, Le christianisme de Chateaubriand, 2 tomes, Paris 1925/28. — Lietuviškai monografij yra paraš s *V. Dubas*, Kaunas 1924.

Beveik dar gilesn sp d padar iškalbingasis grafas de Maistre (1754—1821). Savo traktatais *Du pape* (1819) ir *De Féglise gallicane* (1821) jis par m popiežiaus primat prieš visokeriop episkopalizm (ypa prieš galikanizm), o veikale „*Les soirées de Saint—Petersbourg*“ (1821) gyn Apvaizdos kelius pasaulin je istorijoje. Pergyven s vis revoliucij ir joje skaudžiai nukent j s de Maistre negal jo nepasisakyti prieš chaotišk revoliucionieri „laisv“. Bet nemažiau kenksminga jam atrod ir saivališka monarchija. D l to dažnai kartodavo: „Mas ms nuolatos reikia skelbti iš autoriteto, o karaliams iš laisv s plaukian ias g rybes.“¹

Krikš ionyb s kult rin reikšm nemažesniu kompetetingumu iš k l dar kitas grafas — Charles de Montalembert (1810—1870)², k parodo jo septyneri tom veikalas *Les moines d'Occident* (1860/77) ir studijos apie vidurini amži men . Nor damas suaktyvinti katalikus, sp davo per daug nepasitik ti viešosios j gos daroma protekcija, nes katalikyb tuomet nustosianti ugdyti savo j gas ir lemian iame momente lengvai tapsianti prieš auka. Pilietis turi b ti katalikas iš sitikinim , o ne iš valdžios baim s. Skatindamas branginti bei protingai naudotis br kštan ia laisve ir gyvendinti socialum , Montalembertas Ozanamo asmeny susilauk brang talkinink .

A. Fr. Ozanamas (1813/53)³, šventos atminties žmogus, steng si vis naujais veikalais rodyti did Bažny ios vaidmen kult rinant pasaul , o ypa Europ . Charakteringas yra jo darbas apie *Dante et la philosophie catholique au XIII-e siècle* (1839). Juo jis siek rehabilituoti scholastik , kurios gr žinim gyvenim jis laik b tina kult ros klest jimo s lyga. Nelaukdamas kol tasai išganingas darbas bus baigtas — arba net tik prad tas, — Ozanamas išsiverž iš kabineto gydyti visuomen savo principais ir meile, duodamas gyvenimiško profesoriaus pavyzd . Tuo Ozanamas jo keliais j t viškai globojusio fiziko A. M. Ampère'o (1775—1836),

¹ Iš pla ios literat ros apie de Maistre min tini šie veikalai: *Paulhan Fr.*, Joseph de Maistre et sa philosophie, Paris 1893. — *Röck A.*, Die philosophischen Ideen des Grafen J. de Maistre, München 1912. — *Goyau G.*, La pensée religieuse de J. de Maistre, Paris 1921.

² Literat ra apie Montalembert yra sužym ta Staatslexikon'e III (1929), 1412. — Cf.: taip pat *Gurian W.*, Die politischen und sozialen Ideen des Französischen Katholizismus (1789—1914), M.-Gladbach 1928.

³ Visa reikšmingesn literat ra apie ši kiln vyr yra išspausdinta *E. Galopin'o* bibliografijoje „Essai de bibliographie chronologique su A. Fr. Ozanam (1813/53), Paris 1933. — Apie Ozanamo mokslin veikal cf. tarp kitko *Méjaceze F.*, Fr. Ozanam, das Ideal eines kathol. Studenten und Universitätsprofessors, M.-Gladbach 1914. — *Rische M.*, Studien zu Fr. Ozanam als Politiker und Gelehrter, Köln 1927. — Lietuvi kalba turime tarp kitko *Ed. Turausko* straipsn „Fr. Ozanamas ir jo labdaris-koji veikla“, tilpusi 1933 m. „Židiny“ (18. tomas, p. 3 ss.). Broši r l apie Ozanam yra paraš s ir šios studijos autorius (Kaunas 1934), kur (p. 93 ss.) nurodyta daugiau literat ros.

kuris susižavė su gamtoje susektu d sningumu, nurodant asmenišk K - r j , ne tik raš apie J — pav., *Essai sur la philosophie des sciences* (1834 ss) —, bet dar ir gyvais darbais J išpažino.

Iš panašios sferos kaip Ampere'as yra išaugę ir technikas Alfonsas Gratry (1805/72). Ir jis, nepasitenkindamas vienais reiškiniiais, ieškojo priežasčių su tokiu nuoširdumu, kad tapo kunigu ir vienuoliu. Tikro kario drąsa jis, buvęs karininkas, priešinosi visiems pasiksinimams ant krikščioniškosios Europos substancijos. Todėl nepaliaujamai kovojo su Hegeliu, Renanu bei j vienminiais. Jo veikalai, sakysime, *La philosophie du Credo* (1848), *De la connaissance de Dieu* (1853), *Logique* (1855), *De la connaissance de l'âme* (1857) plačiai žinomi ir užsieniuose, kur ne vienas mstytojas (pav. Scheleris) jais naudojosi.

Šitoje garsi žmonieje nepamirštinas n Paryžiaus advokatas Auguste Nicolas (1807/88). Jo ketveri tom veikalas *Etudes philosophiques sur le christianisme* (1842/45) ir raštas *L'art de croire* (1866) padarė j plačiai skaitomu ir tikrai vertinamu apologetu, su kuriuo konkuruoti net teologams nebuvo lengva. Minėtinas ir Ernest Heilo (1828/85)¹, kuris savo aforizmausiais raštais, sakysime, *L'Homme* (1872), *Paroles de Dieu* (1872) — kovojo su racionalistišku savo tautieio kštumu.

Netruko dideli talent ir teolog tarpe, kaip paliudija, sakysime, domininkonas Lacordaire'as (1802/61), kurio iškalba an atnaujintoj id jas išnešiojo po vis krašt . Jo ypačiai klaus kamuojamos masės, kurios guodėsi jo krikščionys dvasioje siekiama socialine bei kitokia emancipacija.

Tokiomis ir panašiomis jgomis Pranczijos katalikai sudarėtas slygas, kurios užtikrino skmingo mokslo darbo vystymėsi. Dėl to nieko nelaukdami, savo sumanymams realizuoti panaudojo pirm prog , kuri pasitaikė 1875 metais. Tuomet išdygo keturios aukštos mokyklos — Paryžiuje, Lyone, Lille'y ir Angerse, o po poros metų dar viena Toulouse.²

Tos staigos netrukus m taip pl totis, kad viešos jgos pavyd joms skaisėvilė. Todėl vos penkiems metams prajus, buvo išleistas jas

¹ Heilo mini populiarinimu Lietuvoje bene labiausiai yra susirpinęs St. Šalkauskis, kuris „Romuv“, Kaunas 1921 (Nr. 1) ir 1922 (Nr. 2), d j o Heilo biografij bei parinkt viet iš *L'Homme, Le Siècle* ir kt. vertimus. Ta proga (1921, Nr. 1, p. 78 s.) St. Šalkauskis šitkaip pasisako: „Su šituo didžiuoju, bet mažai žinomumu prancz rašytoju esame susidraugavę dvasiniu savo darbu ir prie jo nuolatos gr šime statant plius pasaul žvalgos r mus. .. Tur ti dvasin s gimin s ryši su šituo m stytoju visada laikysime sau už garb .“

² Apie ši staig k rim cf. *Baudrillard A.*, Msgr. d'Hulst, tome 1, Paris 1912 ir Universités Catholiques, année 1877, Paris 1877. — *To paties*, L'Enseignement catholiques dans la France contemporaine, Paris 1912. — Šiam skyreliui naudotasi ir P-ls Labanauskaitis, tuomet Lille'y studijavusios, patiektomis žiniomis.

varžantis statymas. Dalykai vyko taip: 1875 m. statymas universitetams išsilaikyti leido jiems, išpildžius kai kurias sąlygas, bet ti pripažintais „viešojo naudingumo“ staigomis. Tuo tikslu jie galėjo gauti turtą ir daryti sutartis, priimti dovanas ir paveldėti iš testamentų. Kartais toks pripažinimas buvo duotas, jis begalėjo bet atimtas tik statymo keliu. Gi 1880 m. statymu tas dalykas virto kitaip. Dabar universitetui norint gauti viešojo naudingumo staigos teisę, kiekvieną kartą turėjo bet išleistas specialus statymas. Tai faktiškai jau sikr universitetai atsidūrė už statymo ribų. Bet laimei, 1875 m. statymas kalbėjo apie draugijas aukštajam mokslui išlaikyti. Jos iš dalies ir išgelbėjo situaciją. Paskutiniaisiais laikais jos veikia tam tikrą akcinį bendrovės vardą ir išlaiko universitetus, kurie patys kaip tokie nieko neturi.

Kadangi tos aukštos mokyklos buvo ir kitaip spaudžiamos — atimta teisė vadintis universitetais, panaikinta mišrosios komisijos, prie kurių studentai, dalyvaujant ir savo profesoriams, lygiomis galėjau laikyti egzaminus — tai jos pateko didelius sunkumus. Katalikai iš pradžių manė ne stengsi jį pakelti, todėl buvo beman savo universitetus vis likviduoti. Bet atsipeikėję, ryžosi juos išlaikyti bet kokia kaina. Tas nebuvo lengva, nes tie pasiryžimai dar visaip buvo išbandomi. Taip vyko pav. 1901 ir 1905 metais. Pirmu atveju buvo išleistas statymas, draudžiantis vienuolynariams vadovauti bei daryti švietimo staigose — tai ypač lietuvių mokslo darbuose pasižymėjusius žmones — o antru atveju, bent, bažnyčios atskyrimu nuo valstybės, taip buvo suvaržytos individualinės katalikų teisės, kad tas skaudžiai atsiliepiant ir jį išlaikomus universitetus. Tai jau nepasiduota. Ar gerai padaryta, paaiškės iš sekančių davinų.

Vis penki staigų priešakys eina Paryžiaus universitetas¹, kuris talpinasi kankini krauju aplaistytame buv. Karmelit vienuolyne. Jo tikrasis kuras ir pirmasis rektorius buvo Msgr. d'Hulst (1841/96)², kuris su vyskupais Freppeliu ir Dupanloup, su grafu de Mun ir panašiais pasišventė liais padėjo ir kitas aukštas mokyklas steigti. Nepasitenkindamas vien organizaciniais darbais, nemažai ir rašė, pav., *L'Éducation supérieure* (1885), *Du progrès de la philosophie* (1887). Jo ankstyba mirtis buvo didelis nuostolis nuolatoto alarmino stovytebesančiai staigai.

Šiandien Paryžius turi šiuos fakultetus: 1. Teologijos su rytų kalbų institutu, 2. Kanonų, 3. Filosofijos su socialinių ir tarptautinių teisės mokslų institutu, 4. Teisės ir 5. Humanitarinių mokslų. Gamtos fakulteto nėra. Ji iš dalies atstoja „Ecole des sciences“. Skyrium dar yra aukštesnų komercinių ir ekonominių mokslų mokykla. Prie universiteto taip pat pri-

¹ *Péchenard*, L'Institut catholique de Paris, Paris 1902.

Baudrillard A., Vie de Mgr. d'Hulst., 2 tomes, Paris 1921. —

skaitoma ir Žemės kultūros akademija Bauvaise bei 1923 m. kurtas Gregorianiško giedojimo institutas. Universiteto reikalams skirta dar Šv. Juozapo vardu ligoninė ir geologijos, mineralogijos, botanikos ir kiaušuk muziejai. Yra ir studentų bažnyčia su kriptą, kur ilsisi revoliucionieri išžudyti karmelitai su Ozanamu.

Visomis mokslo galimybėmis šiuo laiku naudojasi arti 2000 studentų, kuriuos aprūpina apie 150 profesorių. Šalia reguliarių paskaitų yra ir platesnei publikai skaitomų kursų, kuriems paskaitininkai kviečiami ir iš svetimų kraštų. Profesoriai savo vardu leidžia ir redaguoja (1934) šiuos žurnalus ar knygų serijas: *Le Dictionnaire de Droit canonique*, *La Bibliothèque de Théologie positive*, *Le Dictionnaire apologétique de la Foi catholique*, *Patrologia Orientalis*, *Revue de l'Orient chrétien*, *La Revue de la Philosophie*, *Revue d'Apologétique* ir kt.

Kiek mažesnis, bet užtat vairesnis yra Lille'o universitetas¹. Kai kurie jo kursai jau 1874 m. buvo skaitomi. 1875 m. statymui atsiradus, atidarytas teisiškas, o sekantais metais humanitarinis ir gamtos-matematikos fakultetai. Tuos 3 fakultetus kurįs, universitetas tais pačiais metais Pijaus IX. buvo kanoniškai patvirtintas. Po metų dar anksčiau susiformavusi medicinos mokykla virto medicinos ir farmacijos fakultetu, prie kurio 1882 m. buvo atidaryta akušerių mokykla. Vėliausiai atėjo teologija su filosofija bei kanonais.

Kaip tie fakultetai atrodo? 1. Teologijos fakultetas turi du skyrius — teologijos ir filosofijos. Jis apima ir seminariją bei specialią misijų seminariją, kur būsimi misijonieriai mokomi ne tik teologijos, filosofijos, bet ir medicinos, kalbų, teisės ir t.t. 2. Prie teisiškų fakultetų yra prijungtos šios mokyklos ir kursai: a. socialiniai ir politiniai mokslų mokykla su specialiomis moterų, darbo misijonierių, tarptautinių problemų sekcijomis; b. žurnalizmo mokykla; c. nuolat veikiama viešųjų konferencijų ciklas; d. darbininkų elitui paruošti vakarinė mokykla ir e. aukštesnė prekybos mokykla. 3. Humanitarinis fakultetas su tradicine programa. 4. Prie medicinos-farmacijos fakulteto būna klinikos, kur organizuojamas ir bendruomenės aptarnavimas, yra dar šie priedai: a. moterų akušerių mokykla; b. medicinos kursai kunigams ir c. gailestingų seserų mokykla. 5. Gamtos-matematikos fakultetas turi botanikos sodą, muziejus ir aukštesnės industrijos mokyklą.

Universitetas turi erdvas ir patogias patalpas. Biblioteka, kuri gauna 420 žurnalų, sudaryta iš 310.000 tomų. Dar atskiras bibliotekas turi mokyklos, laboratorijos ir kai kurie humanitariniai mokslų fakultetų institutai.

¹ Apie šį staigų geriausiai informuoja jau penkiolika metų einantis mėnesinis žurnalas „Les Facultés Catholiques de Lille, Revue mensuelle“.

Tai vis mirusi profesori ar šiaip turtingo regiono didik dovanos. *Aula maxima* talpina 3000 s dim viet .

Kaip matyti Lille'o universitetas turi savo atskir , ryšk charakter , kur daugiausia išdirbo gyvenamoji aplinkuma ir jos statomieji uždaviniai. B damas dideliame pramon s centre, jis tarp kitko rengia mon s ved jus bei prekybininkus. Kartu siekia socialines nelygybes išlyginti bei šiaip darbo žmon ms pad ti. Tam tarnauja ir aukšta socialin mokykla, kurios darbus sustiprina socialin moter mokykla. Savo tikslui pasiekti profesoriai ne tik skaito darbininkams, bet ir šiaip palaiko kontakt su jais. Tam jie vadovauja beveik visam katalik darbinink jud jimi, leidžia ir prirašo j spaud , pirmininkauja liaudies sekretoriatams, veda misij propagand , organizuoja socialines savaites. Daugumas, eidami Ozanamo pramintais keliais, dalyvauja Šv. Vincento Paulie io draugijos labdaryb s darbuose. Tuo išsidirbo charakteringas profesoriaus tipas, kuris niekam nesigaili žini , o pasirodo visur, kur žmon s yra reikalingi jo intelektualin s, moralin s ir net medžiagin s paramos. Nepasteb ta, kad tai b t pakenk jo mokslinei darbuotei, apie kuri geriausiai paliudijata s reguliariai skelbiamas darb s rašas, kasmet apim s apie 400 numeri (knyg , studij ir mokslisk straipsni).

L y o n'o u n i v e r s i t e t a s prad jo nuo teisi fakulteto, nes 1875 m. Lyono valstybinis universitetas tokio netur jo. Nors valdžia, sužinojusi apie t sumanym , atidar tok pat fakultet savo staigoje, tas ta iau lyonie iams nepakenk . Jie 1877 m. dar atidar humanitarini ir gamtos moksl fakultetus, o kitais metais k r ir aukšt j teologijos mokykl , kuri 1886 m. buvo pakelta fakultet .

Tie fakultetai štai kaip atrodo: 1. Teologija turi tris skyrius — teologijos, filosofijos ir kanon , kuriuos gali stoti tik baig seminarij . Platesnei visuomenei organizuojami apologetikos ir specialiai moterims Šv. Rašto, asketikos bei mistikos kursai. 2. Teisi fakultetas be tiesioginio savo darbo dar atidar kursus iš komercin s bei industrin s teis s, kuriuos lanko tos srities profesjonaliai, nor pagilinti savo žinias. Visai naujas dalykas yra prie fakulteto prijungtas teisinink komitetas, duod s patarim katalik organizacijoms ir parapijoms ypa tais klausimais, kurie kyla iš laišk j statym ¹. 3. Humanitarini moksl fakultetas rengia mokytojus ir be to platesniam rateliui organizuoja filosofijos kursus. 4. Gamtos fakultetas turi industrin s chemijos institut . Visame univer-

¹ Reikia žinoti, kad toj srity katalikai turi daug byl , ypa kylan i d l nuomos sutar i tarp burmistr ir viršai i iš vienos pus s ir parapijos katalik iš antros d l nusavinto bažnytinio turto — bažny i , nam , klebonij ir t.t. — naudojimo.

sitete šiuo tarpu yra apie 50 profesori ir — be laisv klausytoj — arti 600 student .

Toliau — Pranc zijos vakar arba Angerso universitetas. Jis yra t sa senojo Angerso *studium generale*, kuris išsipl tojo iš vyskupo mokyklos ir buvo žinomas jau 1010 m. Šis ypa išgars jo 13. šimtme io pradžioj, kada, popiežiui at mus Paryžiaus Sorbonai teis d styti *jus civile*,

Angers prad jo plaukti studentai teisininkai. Savo žyd jimo laikais jis yra dav s Pranc zijai 4 kanclerius, o Bažny iai 3 vyskopus ir vien popieži (Gregorij XI.), kuris padar gal Avignono nelaisvei ir per k l popieži sost v l Rom . Student skai ius siekdavo tuomet iki 3000. Angerso teologams išlikus laisviems nuo jansenizmo klaid , j uni-versitetui suteikta privilegija priimti pas save ir studentus protestantus. Ji panaikino revoliucija — 1791 m. dingo teologijos fakultetas, o po dviej met , profesoriams atsisakius prisiekti civilinei dvasininkijos konstituci-jai, ir kiti. vairiais laikotarpiais stengtasi atnaujinti universitet , bet tepasisek tas padaryti tik 1875 metais. Tuomet buvo kurtas teisi , 1876 m. humanitarini moksl , o po met ir gamtos fakultetas. Teologija atsi-rado tik 1879 m.

Almae matris atgaivintojas yra Angerso vyskupas Freppelis (1827/91), vienas energiškausi katalik veik j III. respublikos pradžioj — vysku-pas, parlamento atstovas, Pranc z Akademijos narys, oratorius, rašyto-jas - apologetas. Jis buvo ir vienas iš t , kurie parlamente iškovojo laisv mokym ir 1875 m. statym . Freppeliui mirus ir v liau dar kart , b tent, Pranc zijos „kulturkampfo apog jaus laikais (Combizmo laikotarpj, ca 1902/05), Angerso universitetas pergyveno sunkias dienas, bet nepal žo ir šiandien apsir pin s naujais irklais iriasi per jam skirt Pranc zijos dvasinio gyvenimo plot .

Dabar universitetas turi šiuos fakultetus: 1. Teologijos, kur priimami klierikai ar kunigai baig aukšt sias seminarijas. Prie jo veikia biblišk kalb (graik , hebraj ir semitišk — asyr , babilonie i , arm n , etiop ir syr) institutas, kur lanko nor misijonieriauti ar valdininkauti pran-c z kolonijose pasaulie iai. Taip pat organizuojami atskiri teologijos kursai moterims. 2. Teisi fakultet . 3. Literat ros fakultet , kuris yra vienas svarbiausi . Jis ne tik pasižymi pla ia humanitarini moksl prog-rama, bet kartu eina ir aukštos katalik mokytoj seminarijos pareigas. 4. Panašios funkcijos randamos ir gamtos-matematikos fakultete, kuris turi dar specialesni pried : a. aukšt komercijos ir pramon s mokykl , kuri rengia prekybininkus bei pramon s moni vadovus ir b. aukšt žem s kio ir vnyininkyst s mokykl . Pastaroji pabr žia šito universiteto speci-fin uždavin : parengti žmoni ir savo regiono specialybei — vyno pramonei. Antroj vietoj eina kis, o tre ioj — prekyba su pramone. Mokykla,

kuri teikia žemės inžinieriaus titulą, yra taip gerai pastatyta, kad „Société des Agriculteurs de France“ naudojasi ja kaip oficialia agronomine stotimi ir šelpia ją materialiai.¹

1927/29 m. laikotarpyje universiteto profesoriai, kurios dabar yra apie 80 (studentų 500), išleido 78 rašinius, kurių vieni yra ištisi dideli tomai, kiti mokslo straipsniai žurnaluose.

Vis mažiausias yra Toulouse'os universitetas. Jis yra tas senosios aukštos mokyklos, kurtos popiežiaus Urbano V. Jai teko garbą savo rektoriumi turėti Šv. Tomą Akvinietį, kurio katedra yra Toulouse'os katedroje. 1877 m. buvo kurtas teisiškasis fakultetas, sekantis — humanitarinis, o vėliau — ir teologijos. Pradžiai valdžiai spausti, universitetas 1885 m. neteko teisišką fakultetą, o 1895 m. jau buvo beužsadaras, bet išsikrapštė ir dabar palengva didėja. Jis turi teologijos, kanojų, filosofijos (apimtis ir ekonominius bei socialinius mokslus) ir humanitarinius mokslų fakultetus. Be to dar yra *Ecole supérieure des sciences* ir *Ecole supérieure d'agriculture*. Profesorių priskaitoma apie 50, studentų arti 300.

Štai kaip atodo prancūzų katalikų universitetai. Jie per šešiasdešimt metų yra daug nudirbę. Tačiau viso to nepakako gauti moksleivų primatą, kur Belgijoje turi Louvainas. Tikimiausia, dėl nepalankaus politikos padėjimo, kur Prancūzijos katalikai pakliuvo ne be savo kaltės: bėdami dideli individualistai, nesugebėjo sueiti vien stipri partiją, o susiskaldė į visokias grupes, kurios tarp savęs rivalizuodamos kone atomizavo katalikų politinį pajūgumą. Bet yra ir daugiau priežasčių, neleidusių Prancūzijos katalikams plačiau užsimoti ir toliau nueiti. Tačiau yra taip pat ir nuopelnai, kaip štai²:

a. Katalikų universitetai pirmi iškilę socialinius ir ekonominius mokslus katedras. Jie pirmenybę priklauso paryžiečiams, iš kurių mums pavyzdį ir valdžios staigos. — b. Jų tokie teisūs mokslai pradeda atgauti savo dvasiškumą ir prasmę, kurios pozityvizmo laikais beveik visai buvo išnykusios; buvo likę taip sakant beveik vieni sausi paragrafai; filosofinis teisės pagrindas buvo susprogdintas, teisės filosofija veik žlugusi. —

c. Trečias dalykas, turintis tokios katalikybės pagarbos atgijimą Prancūzijoje, yra religijos klausimų tyrinėjimo metodų sumoderninimas. —

d. Ketvirtas nuopelnas yra rengimas mokytojų savo gimnazijoms ir vidurinėms bei pradžios mokykloms, kurių tinklas kaskart didėja. Ir kas be šių universitetų duotų kultūros darbininkų, kurie vestų laikraštius, darbi-

¹ Apie šią žemės inžinieriaus Akademiją cf. „Almanach Catholique Français pour 1924.“ p. 421 ss.

² Kas čia sakoma apie katalikų universitetus prancūzijoje, lygiai tinka beveik visoms panašioms katalikų laikomoms aukštosios mokykloms.

ninku sindikatus, liaudies sekretoriatas, socialines staigas? — e. Paga-
liau jie suteik dr sos ir valdžios universitetams atsipalaiduoti nuo sta-
tym nustatytos biurokratiškos rutinos — nusizi r j laisvuosius, ir jie
užsimojo laisviau, reišk daugiau iniciatyvos. Savo lankstumui padidinti
vis dažniau m kviesti profesori iš katalik staig . Tod l nenuostabu,
kad santykiai tarp valdžios ir katalik universitet pasidar gana drau-
giški, neapykantos laikai tolsta. Žinoma, nesusipratim dar yra, bet ypa
po karo jie kaskart labiau nyksta.

K iš viso reišk šios aukštos mokyklos Pranc zijos katalikams ir
visam kraštui ir ko laukiama iš j , išk l 1933 m. ruden Paryžiaus rek-
torius Msgr. Baudrillartas, atidarydamas nauj j semestr . Jis pareišk ,
kad daugely sri i pastebimas kataliky b s atgimimas Pranc zijoj žymia
dalimi yra padarinys iš ši universitet plaukian i id j . Vienok to dar
per maža. Klaidinga manyti, at j s laikas ant laur ils tis. Tik vis uolesn
mokslo veikla gali sucementuoti t pamat , ant kurio bus galima pastatyti
tikrai imponuojan ius kult ros r mus. Kiekvienas nusilpimas mus nu-
blokšt atgal t laikotarp , kuriame netur jome mokslo židini ir buvome
id jinio chaoso blaškomi, kaip bevairis laivas. Baigdamas rektorius kreip
p si mecenatus, prašydamas neleisti tokiam darbui skursti: universitetai
turi b ti ne kankinimosi ir išmald vieta, o jaukus židinys, kur tiesos ieš-
kotojai, laisvi nuo kasdienini r pes i , didingoje ramyb je gal t dirbti.

Silpn jant laicizmui Pranc zijoje, nušvinta viltis, kad nepavyd tinos
iuridin s ir medžiagin s pranc z katalik universitet s lygos ateity pa-
ger s. Išlaikymo klausimui išspr sti galvojama pasi lyti kult rin auto-
nomij pagal oland pavyzd . Bet iki to tikslo dar toli. Pranc zijos ka-
talikai tur s kantriai eiti tuo ilgu keliu, atsimindami, kad jie patys savo
klaidomis j prailgin .

e. Šveicarijoje

Geresnes s lygas turi šveicar F r i b u r g o universitetas¹. Jo
istorija labai ilga. Ketinta j kurti jau nuo pat reformacijos laik (1548).
Vienok vis naujos kli tys trukd š darb , kol pagaliau katalikai, trokš-
dami išlaisvinti savo tautie ius iš juos apnykusio liberalizmo, sumani bei

¹ Apie ši staig cf. *Morel C.*, Die internationale kathol. Universität Freiburg in der Schweiz, Freiburg i. Br. 1895. — Die Universität Freiburg in der Schweiz und ihre Kritiker etc, Freiburg (Schweiz) 1898. — The University of Friburg in Switzerland, Dublin 1906. — *Annuaire général des universités catholiques*, Milano-Nijmegen 1927. — *Felder H., O. F. Cap.*, Die Bedeutung der Freiburger Universität für die kathol. Schweiz, „Monatrosen“, Olten 1930, Nr. 7, p. 253 ss. — Apie pat k rim ž. Prof. Schnürerio straipsn , d t laikrašt „Ostschweiz“ (St. Gallen, 3934.X.30 d.). — Ž. ir šios studijos autoriaus straipsn „Šveicarijos katalik universitetas“, išspausdint 1931 m, „Židiny“, p. 442 ss.

toli regin i valstyb s vyr , kaip Pythono ir Descurtinso¹, vedami, atidar Friburge aukšt mokykl .

Tam reik jo nemažai dr sos, nes tuo metu Šveicarija jau tur jo šešias panašias staigas, kuri keturios buvo netoli Friburgo. Be to, ir pats kuri s kantonas buvo mikroskopiškai mažas, nes tur jo tuo metu tik 119.000 gyventoj , t. y., maždaug tiek, kiek m s Alytaus (ar Ukmerg s, ar Tau- rag s) apskritys, skyrium pa mus. Be koki gal 15.000, visi kiti vert si žemdirbyste ir pieninkyste Alpi pap d j, kur žem nelabai naši, tod l friburgie iai priklauso (ir priklauso) prie neturting Šveicarijos gyven- toj . Pati sostin , Friburgo miestas, tur jo vos 12.000 gyventoj , vadinasi, buvo du kart mažesn už m s Panev ž , lygi Marijampolei.

Leonas XIII., susir pin s surasti scholastikos filosofijai vis nauj prieteli , šit sumanym iš kart pagyr . „Mes gird jome, raš jis tris m - nesius prieš atidarym , kad Friburgo kantono pilie iai, Dievo padedami, steigia savo katalik universitet . T nutarim mes ypatingai giriame ir d l to, kad gerai žinome, jog n jokios sunkenyb s [finansin s etc.] neat- baid steig j nuo j pasiryžimo. Šis visais atžvilgiais pateisinamas. Šiais laikais pilie iai geresnio darbo imtis negal jo...“ K it a proga v l iš- sitar : „Aš palaikau š universitet aukštu savo autoritetu ir toliau j viso- mis j gomis remsiu, nes jis pašauktas didiems darbams atlikti. Mes tiki- m s, kad šio švyturio šviesa prasiskverbs didžiausias tolybes.“

Jie vienas kito neapvyl . Friburgas, kviesdamas teologijai ir filoso- fijai d styti Akvinie io ordeno brolius, domininkonus, uoliai ugd neo- scholastik , o Leonas XIII. š vienintel savo popiežiavimo metais Euro- poje kurt katalik universitet globojo kaip sav j .

Neužmiršo *Almae matris* ir Šveicarijos episkopatas. Jis kelis kartus kreip si dvasininkus bei tikin uosius, ragindamas j remti materialiai ir moraliai. Ypa reikšmingas yra jo ganytojiškas laiškas iš 1894 m., kur tarp ko kito pasakyta: „... Kiekvienas žino, kad mums reikia vad , iš jusi aukšt j moksl ir supranta, kad tie vadai tur s lemiam vaidmen ... Taigi, be galo daug pareina nuo to, kaip tie vadai bus lavinami: ar jie bus aukl - jami savo t v tik jime, ar savo jaunose dienose j ... paneigs. Tas klau- simas paprastai sprendžiamas akademinu studij metu... Iš to aiškiai matosi, kad jaunimo mokslinimo b das mums yra gyvyb s dalykas. Liau- dis katalikiška pasiliks tik tada, kai jos priešaky atsistos tokie vyrai, kuri išsilavinimas nebus pakenk s j religijai. O toki vyr mums duos tas universitetas, kuris iš vienos pus s derinsis su visais mokslo reikalavimais, o iš kitos garantuos tik jimo išlaikym .

¹ J atvaizdus yra d j s „Židinys“ (1931 m., Nr. 12, p. 444).

„Toliau žinome, kad šiandien verda smarki kova už ir prieš krikščionybę, ypač aukštesiose mokslo sferose. Kas ten ją laimi, laimi ir kitose gyvenimo srityse, nes visi tikri ir netikri mokslo laimėjimai palengva populiarėja forma persisunkia ir žemesniuosius gyventojus sluoksnius, nustatydami jį pažiūrą... Mes išpažįstame tiesą nebijo tų rungtynių... bet iki šiol mums truko tinkamų kovotojų. Tiesa, mes turjome nemažą katalikų, pamąsčius mokslą ir turinčių mokslinį gabumą, tačiau daugumas savo kasdieniniais profesijos darbais buvo taip užimti, kad grynai moksliniam darbui laiko nedaug turėjo. Gyvas reikalas yra turėti savo mokslo židinį, kuris skleistų šviesą visas puses ir keltų mokslo darbą...“

Taigi, kaip matyti šis universitetas buvo steigtas ne akademinio mokyklų skaičiui padidinti, bet sukurti naujos krypties mokslo židiniui, kuris toje reikšmingoje vietoje, kur susiduria romaniškasis pasaulis su germaniškuoju — kalbos siena eina per pat Friburgo miestą —, t. y., dvi žymiausias Europos komponentas, pilnomis riešukais ir kultūros klaidinimais.

Kad geriau atliktų savo uždavinį, susiorganizavo tarptautiškai, t. y., sudarė savo profesorių išvairių tautų atstovus, kurie dalyvavo mokslinėse lotynų, prancūzų, italų ir vokiečių kalbomis. Dėl tos priežasties ir žymūs studijuojantys nuošimčiai sudarė svetimtaulius. — Toliau steigėjai rūpinosi surasti svairias, bet jaunas mokslo jėgas, kurios turėtų pakankamai energijos ir dvasios elastingumo pradėti šiai nepaprastai mokslo statybai. Todėl vidutinis pirmųjų profesorių amžius buvo maždaug 30 metai. Tie jaunuoliai savo kvietimą neapvylė. Tai geriausiai parodo daugybė mokslo darbų, atliktų jau pirmaisiais metais. Iš profesorių pasaulinio garsas yra pasiekęs, sakysime, medievistas — romanistas Bédier, sudarė naują koncepciją vidurinio amžių atsiradimui aiškinti. Panašus yra indogermanistas Streitbergas, pirmas parašęs sunkiai prieinamos senovišiausios germanų kalbos sistematišką gramatiką, paskui — germanistas Jostes, iš naujo atidengė krikščioniškos literatūros grožį. Ir Herderio dabar leidžiamas *Geschichte der f hrenden Volker* (30 tomų) vienas sumanytojų bei redaktorių, Schnerris, veikalas *Kirche und Kultur im Mittelalter* autorius, buvo pirmųjų profesorių eilėje. Jų tarpe radosi ir prancūzas Giraud, davęs pirmą išsamų veikalą apie H. Taine, ir neseniai miręs bažnytinis muzikos žinovas Wagneris. Ir literatūros istorikas Nadleris savo išgarsėjusius veikalus parašė Friburge.

Friburgo mokslinį veiklą kompetetingos staigos gerai vertina. Sakysime, Prancūzų Akademija vainikavo prof. Giraudą ir Michaudą veikalais ir suteikė Saintouro, Bordino ir k. premijas vairiems veikalams iš filosofijos bei literatūros. Nadleriui pripažinta Šveicarijos Gottfried Kellerio vardu premija. Apologetas Weissas O. Pr. gavo W rzburgo universiteto garbės daktaro laipsnį, o Berthier O. Pr. tokios pat garbės susilaukė.

iš Krokuvos universiteto. O kai reikėjo tyrinėti Egiptą, prancūzų vyriausybė nerado tinkamesnio už friburgiet Bruhnes. Friburgiečiai veikalai vertimais pasiekė japonus.

Universitetas pradėjo veikti 1889 m., turėdamas teisės - ekonomijos ir filosofijos fakultetus. 27 dėstytojai, 29 klausytojai. Po metų pasirodė teologijos, o 1896 m. gamtos-matematikos fakultetas. Šiuo laiku praplečiami ir medicinos kursai pilnais fakultetais. Universitetas yra valdiškas, todėl jis išlaikomas kantonu išomis. Bet kadangi šiais krizių laikais to pilnai nepakanka, tai Šveicarijos episkopatas liepė, pradedant nuo 1934 m., kiekvieną rudenį tam tikrą sutartą sekmadienį visose bažnyčiose rinkti aukas. Profesorių yra apie 70, studentų skaičius svyruoja tarp 600 ir 700. Tai neperdaugiausia, prisimenant, kad, sakysime, toks Zūrichas turi virš 2000 ir naudojasi milijoniniu biudžetu. Bet šitoki išviršinio impozantiškumo stoką Friburgas kompensuoja intensingumu, labiau galimu mažesniuose rateliuose, kuriems dar palengvina viena turtingiausi Europoje bibliotekos. Todėl Friburgo poveikis jau ne tik Šveicarijai, bet ir ne vienas Europos kraštams, kuriems jis rengia mokslininkus ir kitokius kultūrininkus.¹

¹ Tu kraštų tarpe žymi vietą užima Lietuva, nes, prasidėjus reakcijai prieš Rusijoje viešpatavusias materialistiškas sroves, lietuviai katalikai nuo 19. šimtmės pabaigos, mokyti Friburgą, kur dėl laisvo gyvenimo sąlygų lengviau buvo galima pasislėpti nuo rusų valdžios. Tokiu būdu susidarė tradicinė lietuvių kolonija, per kurią nuo 1895 m. iki dabar perėjo apie 110 studentų. Iš pradžios jie bandė surasti bendrą platformą su ten pat studijavusiais lenkais, tačiau vėliau visai savarankiškai susiorganizavo „Rytus“ draugiją, kiek vėliau pavadintą „Lithuania“. Pirmą Friburgo lankytojų tarpe buvo J. Stankevičius, Lazdauskas, M. Gustaitis, Banaitis, J. Matulevičius, Pr. Blyšys, Civinskas, J. Naujokas, J. Totoraitis, V. Vizgirda, Ign. Izauskas, A. Maliauskis, Korzonas, A. Simaitis, Ad. Sabaliauskas. Ypačingai daug randame lietuvių apie ir po 1905 m., pav., P. Bielskis, A. Grigaitis, V. Bartuškas, J. Vailokaitis, Matulaitis (buv. Londono kolonijos klebonas), P. Radziūnas ir N. Raštutis (abu Vilniuje), S. Šulcis, V. Borisevičius, Jokubauskas, Augustaitis. Pirmieji pasauliečiai bene bus buvę, 1898 m. Friburge viešąją, gamtą studijavę Petrusis ir agronomas V. Totoraitis, toliau Pocius (Palanga), kuris apie 1905 m. studijavo chemiją. Daugiau jų atsirado per ir po karo: L. Bistras, Ign. Kesaitis, St. Šalkauskis, Klaipėdiškis M. Ašmys, K. Pakštas, Kl. Ruginis, E. Turauskas, Pr. Jucaitis, Pr. V. Raulinaitis, J. Leimonas ir kt. Jų tarpe netrūkonia moteris — M. Ambraziejaitė, M. Andziulytė, U. Urnežytė, O. Petrauskaitė, O. Vosylytė-Pakštienė ir kt. „Friburgietis“ buvo ir M. Peškauskaitė, kuri, 1905/06 m. studijavusi Zūriche, 1907 m. atsidūrė Friburge. Tai jau daugiau jų bus paveikę „friburgiškos orientacijos“ Zūricho profesoriaus Fr. W. Foersteris.

a. Šie lietuviai iš pirmo dienos nemažai padėjo mokslo balansui suaktyvinti. Pavyzdžiui, pirmąją disertaciją tarpe randame ir J. Matulevičiaus darbą *Doctrina Russorum de statu justitiae originalis*, Pr. Blyšio apie Šv. Stanislovą, Krokuvos vyskupą, J. Naujoko — *De causa finali apud Anaxagorem, Socratem et Platonem, ratione habita Aristotelis iudici*, J. Totoraitio apie *Mindaugą* ir kt.—Iš daugybės vėliau Friburge parašytų disertacijų tenka priminti ypač tas, kurios iš visų pusių nušvietė vakar pasauliui domą, bet iki to laiko sunkiai prieinamą Solovjovų, btent, St. Šalkauskio, L. Bistro, Iz. Tamošaičio, V. Mykolaičio, K. Ambrozaičio. Tikras patarnavimas vakar Europai. Taigi, studentai lietuviai neliko skolingi. Bet ir buvo už ką atsilyginti, nes jie susipažino su naujomis srovėmis ir kitokiais metodais ir todėl užgo Rusijos moksliniam tempui už aki. Tokiu būdu, „friburgiečiai“ skaitlingiau, kaip kas kitas, stovėjo su iš Rusijos Lietuvon besiskverbianiu materializmu, pozityvizmu, evolucionizmu ir panašiomis vienašališkomis mokslo srovėmis.

f. Ispanijoje

Po šveicarių ir minėtini ispanai, kurie 1908 m. Madride atidarė savo aukštą mokyklą. Tačiau, šis iš pat pradžių mažai tebuvo panašus universitetas, nes teturėjo keturias katedras — religijos, filosofijos, socialinių ir teisės klausimų. Tai tebuvo neišnešiotas akademiškas embrijonas ir kaip toks ilgai gyvuoti negalėjo. Dėl to po kiek laiko teliko tik tam tikra Akademija (*Academia Universitaria*), kur žymūs katalikai skaitydavo paskaitas su tikslu atremti ir atitaisyti universiteto skelbiamas idėjas. Tačiau, iniciatyva moksle buvo neįrankose. Visa tai yra juo nuostabiau, kadangi anksčiau visos aukštos mokyklos buvo kaip ir katalikiškos. Bet su laiku, o ypač 19. šimtmečiu, pasikeitus visai dvasios atmosferai, jos nejuomomis sekularizavosi ir tuo pačiu suliberalino tautos smegenis. Tačiau to amžiaus pradžioje perspektyva dar nebuvo bloga, nes tuo metu ispanai galėjo girtis tokiu Balmes'u ar Donoso Cortés'u.

Jaime Balmes (1810/48)¹ buvo kilęs iš Katalonijos. Neblogai susipažinęs su Šv. Tomu, jis iš esmės sekė scholastiką. Taip pat vertino ir eilę moderniškų mąstytojų, kaip, pavyzdžiui, Descartes, Malebranche, Leibniz, nors nemanė pasisavinti jų klaidas. Tai parodo jo nuolatinė kova su anksčiau laikomais „modernistais“. Taip, sakysime, jis sakmiai spaudavo savo tautie-

b. Laimėjo iš Friburgo ir Amerikoje emigravusieji, nes jiems pagalbą davė, pavyzdžiui, friburgiečiai A. Milukas, A. Stanukynas, J. Vaitkevičius, Valantiejus, Ign. Albanius, J. Navickas, Abromaitis, J. Žiugžda, Kazakas.

c. Friburgas turėjo ir religinę reikšmę, nes čia susispažino savo kongregacijai atnaujinti marijonai J. Matulevičius, Pr. Blyšas, J. Totoraitis, V. Dvaranauskas, F. Kudirka ir kiti, kuriems universitetas buvo tvirta atrama.

d. Šis universitetas ir jo šveicariškai laisva aplinkuma ugdė ir politines lietuvių aspiracijas, nes vienas kitas iš jo profesorių gyvai domavosi studentų lietuvių politiniais siekimais, padėjo jiems išsiaiškinti politines problemas, surasti tinkamas veikimui formules, suorganizuoti komitetus ir suvesti su vietos veikėjais. Tokiu būdu Friburgo universitetas atsiėmė visa eilę komitetų bei jų veikėjų (sakysime, V. Bartuška, J. Purickis, Vl. Daumantas, A. Steponaitis ir kiti).

Taigi, Friburgo universiteto vaidmuo Lietuvos gyvenime žymus. Jo poveikis ypač buvo jaučiamas po karo, kai ant senųjų griuvėsių reikėjo statyti naują gyvenimą. Tuomet katalikai žymioje dalyje vadovaujami „friburgiečių“, sustiprinti lūpavainiavimą ir iš Rusijos grįžusių, mąstytojų organizuoti socialinį, politinį, organizacinį ir akademinį gyvenimą. Kadangi jų doktrina sutiko su liaudies nusiteikimu, tai šie jiems simpatizavo. Kitoki savybė buvo su tais, kurie, išėję studijas Rusijoje, ten išgirstas materialistiškas, pozityvistiškas ir panašias pažiūras laikė paskutiniu mokslo žodžiu. Jie buvo nemaloniai nustebinti, sutikę tiek akademinėje plotmėje, tiek kitose srityse tokią skaitlingą ir svarbią pają, kuri nepasitenkindama grynimi, vakariečių veikumu mirdavo kurybos darbu.

Turint prieš akis šiuos svarbius Friburgo vaidmenis Lietuvai, pageidaujama, kad tam tikra monografija būtų nušviesta.

¹ Apie šį mokytoją, apaštališkos dvasios kunigą ir mąstytoją cf. *Blanche-Raffin*, Jakob Balmes, sein Leben und seine Werke, išversta Karkerio, Regensburg 1852. — *Weinand* Balmes, Staatslexikon der Goerresgesellschaft I, 553—570. — *Michelitsch* A., Illustrierte Geschichte der Philosophie, II, 704 ss., kur nurodyta daugiau literatūros. — *Casanovas J., S. J.*, Apologética de Balmes, Barcelona 1910. — *Giebels A., S. I.*, *L'Influence religieuse de Balmes*, „Nouvelle revue theologique“ 1927.

ius apie pavojus, plaukianius iš vad. vokiečių idealizmo. Es reikalinga kritiškai sutikti visas tas „fantastiškas sistemas“, kurias vokiečiai gamino „per tas skaitlingas poilsio valandas, kuriomis juos apdovanojo j šaltas ir kanotas klimatas“. Prie tokių sistemų pirmiausia priskait Hegelio knyba. Jos pačius niekas taip tiksliai necharakterizavęs, kaip pats jos kūrėjas šiais savo mokiniui Linkui pasakytais žodžiais: „Tik vienas žmogus mane suprato ir tas klaidingai.“ Balmes gyns ir nuo porevoliucinės prancūzų ideologijos, kurioje vokiečių monistiškasis idealizmas taip lengvai buvo prigijęs. Todėl ir nesusižavėjo Cousino eklekticismu.

Tuos savo sąėjimus jis aštriu protu ir klasiška ispanų kalba išdėstė keturi toms veikale *EI protestantismo comparado con ei Catholicismo en sus relaciones con la civilizacion europea* (1842/44), kur meistriškai gvildena nors seną, bet visuomet aktualų katalikų Bažnyčios ir kultūros santykių problemą.¹ Savo skaitlinguose raštuose Balmes nepamiršo ir katalikų doktrinų pritaikymo praktikai, sakysime, veikale *Observaciones sociales, politicas y economicas etc.* (1840). Dėl to jis daugelio vadinamas socialinio vyskupo Kettelerio pirmataku. Barmas tikrai universalus žmogus, Balmes neapėjo ir kitų katalikų filosofų kvaršinanį klausimą, neišskyrus ir poezijos, kas yra juo nuostabiau, kadangi gyveno vos 38 metus. Tačiau šitas trumpas gyvenimas nesulaikė jo savo 33 tomais — beveik tiek, kiek turėjo met — tapti krašto dvasios vadovu, kurio balsas dar ir šią dieną net atrodo, kad šiais krizių laikais Balmes idėjos tapusios aktualesnės kaip kada nors. Todėl naujas jo veikalas leidimas, pradėtas 1925 m. Barcelonoje ne vien katalikų palankiai sutinkamas.²

Balmes darbą toliau varė jo tautietis Donoso Cortés (1809/53)³, nors iš kart ir neatrodė, kad šis gabus pasaulietis eis ano kunigo keliais, nes savo jaunystėje išpažino prancūzų žišką kilmę eklekticismą. Bet juo toliau, juo labiau sitikino, kad tokios pažiūros neišganingos. „Filosofija, taip sakydavo, atsiskyrė nuo Dievo ir pati pasidarė dievu... Jos dekalogas yra [prancūzų revoliucijos paskelbtos] „Žmogaus teisės“, kurioms ji krauju parašė komentarą.“

Nenorėdamas būti atsakingas už pragaištingus savo laikų filosofijos ir jos kvėpti visuomenini bei politini idėjų padarinius, Donoso Cortés žodžiu ir raštu mąkė už Bažnyčios mokslą ir jo gyvendinimą visu-

¹ Šis veikalas buvo *Hahn* išverstas vokiečių kalba: *Protestantismus und Katholizismus in ihren Beziehungen zur europäischen Zivilisation*, 2 Bde, ²1888. — Be to užsieniuose plačiai skaitomi jos 1855 m. išversti „Briefe an einen Zweifler“.

² Vienas Balmes raštų užklydo ir Lietuvai, kaip rodo 1912 m. Seinuose spausdinta, kačkokių K. P. išversta, „Apologetika arba tikėjimo apgynimas“ (68 p.).

³ Literatūra apie Donoso Cortés yra sužymėta „Staatslexikon der Goerresgesellschaft“ I (1926), 1505. Be to nurodytos literatūros cf. dar *C. Schmitto* 1930 m. Madride išleistas raštų apie šį veikalą.

men je bei valstyb je. Žymiausias jo veikalas yra 1851 m. pasirodęs *Ensayo sobre el catolicismo, el liberalismo y el socialismo*¹, kur pradeda tvirtinimu: „Kiekvienas žymus politinis klausimas apima svarbi teologin problem.“ O jo (jau anksčiau suformuluota) išvada skamba šitaip: „Europa mirs, nes ji užnuodyta. Dievas jai buvo nužijęs katalikiškumą, bet medikai ir gamtininkai dav jai racionalistiškumą... Ji mirs, nes toks apsirinkimas žudo...“ Bet tie ir panašūs spėjimai nebuvo išklaustyti — Ispanija ir toliau plaukė doktrinalinio liberalizmo srovje ir todėl susilaukė kit Europos kraštų likimo.

Nuo to ispanus būtų galėjusios apsaugoti panašios Balmes ar Donoso Cortés žymybės, tačiau politinės ir kitos aplinkybės neleido toki daugiau išugdyti. Ypačiai trukdė visokie anormalumai savoj tarpe. Per dvi fatališki pasirodė dvasininkus slėgiu socialiniai nelygumai. Taip, sakysime, *Anuario Ecclesiastico* iš 1930 metų priskaitė apie 1230 kanoaninkų ir 3000 beneficijų, kurie savo turtingumu skaudžiai išsiskirdavo iš vargingesnių konfratrų. Toji nelygybė aukštesniuosius taip išlepino dideliais turtais, o žemesniuosius taip parbloškė skurdu, kad nei vieni nei antri negalėjo galvoti apie mokslą, nors jį buvo ištisai armija². Tas savo silpnybes atvirai išpažino vienas klebonas savo neseniai paskelbtame dienorašty³, kur tarp ko kito skaitome: Kunigas ispanas yra tos nuomonės, kad grynas pamaldumas viskam tinka, dėl to jis nesirpina tik jimo tiesas mokslininkams pagrusti; net neretai tokioms pastangoms pasipriešina, laikydamas jas protestantiškomis. „Šiandien, taip rašo klebonas, dalyvavau seser vedamos mergaičių mokyklos katechizmo šventėje... Mergaitės poterius ir klausimus gerai mokėjo..., tačiau n viena nesugebėjo man pasakyti, ar ji ir supranta, ką kalba. Kur yra mūsų Tavas? Kur yra dangus? Koks vardas turi būti garbinamas? Tyla! Seserys man aiškino, tie klausimai nes katechizme pažymėti. Mokyklos kapelionas nebuvo manim patenkintas. Visa tai es nereikalinga, nes Dievas nereikalauja šžinojimo.“⁴

¹ Šis veikalas, *K. B. Reichingo* išverstas ir pavadintas „Versuch über Katholizismus, Liberalismus und Socialismus“, pasirodė 1854 m. Tübingene. — Be to, *Abel's* 1920 m. išleido kitą Donoso Corteso traktatą vokiečių kalba „Die Kirche und die Zivilisation“.

² Keturiems šimtams gyventojų išpuol vienas kunigas (Lietuvoje vienam dvasininkui tenka maždaug 1100 tikinčiųjų).

³ *Diario intimo de un cura español (1919—1931)*, išleistas T. Gabriel Palau S. J., Barcelona 1932. Jo atbals randame „Stimmen der Zeit“ 126. Band (1933), p. 35 ss. ir „Židiny“ 1934 m., p. 88 s.

⁴ Šis apsilaidimas šiek tiek suprantamas — nors nepateisinamas — žinant, kad „daugumos katalikai“, t. y., tokie, kurie sudaro savo tautos didesnę dalį ir gyvena tirštosiose masėse, dažnai neįia tempimo su priešingu poliū, aptingsta, neturi ambicijų ir dėl to pavojūi ištikus, nepaisant skaitlingumo, yra bejgiai. Prie toki kaip tik priklauso Ispanijos katalikai, kurie 19. šimtmečiu dėl savo menko intelektualinio svorio, negalėjo atsverti n vienos juos puolančios srovės. — Cf. *Griera A.*, Die heutige Lage des Katholizismus in Spanien „Schönere Zukunft“ 1933, Nr. 27.

Klebonas pasigenda ir rimt mokslų žurnal — per mažą verstis vien paldžiiais lapeliais.

Kad šitas kritikas nei kiek neperd jo, patvirtina ir 1932 metais išleista knyga statistika. Pagal ją Ispanija su savo 23 milijonais katalikų išleido vos 93 teologijos raštus, tuo tarpu kai žymiai mažesni ortodoksiška Bulgarija (su 6 milijonais gyventojų) — 152, protestantiška. Danija (su vos 3,6 milijono gyventojų) — net 220, o taip pat evangeliška Švedija (su 6,14 milijono) — 249! Panašiai ir su filosofija.

Žinoma, visai be mokslo Ispanijos katalikai nebuvo.¹ Jie turėjo eilį mokslo staigų. Jie bene seniausia yra *Colegio de estudios superiores*, kurta 1886 metais netoliese Bilbao. Ji prieš revoliuciją turėjo filosofijos-literatūros ir teisės fakultetus. 1916 m. prie šios kolegijos prijungta Aukštoji Prekybos Mokykla. Tais pačiais metais Sarria Barcelonoje atidarytas moderniškasis Chemijos Institutas. Pačiame centre, Madride, steigtas tam tikras technikumai — *Instituto Catolico de artes e industrias*, kuris, turėdamas virš 1000 mokinių, buvo reikšmingiausias iš ordenu kurtų mokymo staigų Ispanijoje. Šalia šitų — tuomet tvirtai vedamų — mokyklų rimto dėmesio trūkė tik viena augustinijon steigta Aukštesnė Studijų Kolegija San Lorenzo del Escorial, turinti filosofijos ir teisės fakultetus bei kelias inžinierijos prieklases.

Šitos staigos — ir eilį panašias — sprendžiamos reikšmingos tautos kultūriniam gyvenime neturėjo. Jos buvo per mažos, neskaitlingos, neišvystytos. Jų diplomų valdžia nepripažindavo, subsidijas negaudavo. Jų buklis nepagerino nei Alfonso XIII. monarchija, nei Primo de Rivero diktatūra, nors abi Bažnyčia rėmė. Kiekvienas bandymas, valdžios pagalba praplusti ir sustiprinti savo mokslo sistemą, buvo slopinamas. Respublika, išstremdama 1931 m. jų žuitus, panaikino ir paskutines stipresnes katalikų mokslo pozicijas. Visa reikia pradėti iš naujo.²

Kruvinas akstinas savo veikimui patikrinti buvo 1931 m. vykusi revoliucija ir 1934 m. riaušės. Kadangi ispanai dar per silpni universitetui kurti, tai jie pradeda nuo kursų. Tokie pirmą kartą vyko 1934 m. vasarą Santandery.³ Juose, Katalikų Akcijos organizuotuose ir por mėnesi užsitęsusiuose, dalyvavo apie 60 profesorių ir 300 studentų. Kiekviena diena prasidavo bendromis Šv. Mišiomis ir baigdavosi bendromis maldomis. Šituose religiniuose ir meliuose vyko paskaitos. Visiems pri-

¹ Cf. *Grisar J.; S. J.*, Die kathol. Hochschulbewegung ausserhalb Deutschlands, „Stimmen der Zeit“, Freiburg i. Br. 1925, p. 40 s.

² Panašus likimas ištiko ir kaimyninė Portugalija. Dėl to jos planai — šalia garsaus universiteto Coimbra pastatyti savji — lig šiol dar nerealizuoti. Tuo tarpu yra kurti tik nereikšmingi preliminariniai kursai.

³ Cf. „Schönere Zukunft“ 1934-35, Nr. 2, p. 50 s.

valomos buvo prelekcijos apie teologij , filosofij ir liturgij . Kitas paskaitas kiekvienas lank savo nuožiūra. Jos apm Bažnyios istorij ir teis , kultūros filosofij , sociologij , 19. šimtmečio politini idėj istorij ir kt. Be paskait buvo organizuojami tam tikri darbo rateliai, kur pratyb pavidale buvo gvildenamos socialin s (pav. popieži enciklikos), pedagogin s ir pan. temos. Specialiame žurnalistikos kurse buvo lavinami bsimi laikraštininkai. Buvo ir specialiai moterims skirt paskait . Kursus pavairindavo koncert ciklas (Beethovenas) ir ekskursijos meno reikalams. Tokiu būdu, nors nežymi ispan inteligent dalis buvo supažindinta su katalik doktrina ir su aktualiausiomis mokslo problemomis. Be to, buvo suvesti kontakt visoki klasi ir provincij atstovai, kunigai supažindinti su pasaulieiais. Tai jau nemaža, nors tais kursais ispanai tik kopijavo išgars jusias „Salzburgo savaites“. Bet gera ir tas, nes buvo laikai, kada Ispanijos katalikai n ger dalyk kopijuoti nenor jo.

Bet nepasitenkindami vien kitus sekti, Ispanijos katalikai 1934 m. gale k r Madride pastov mokslo institut — *Centro de estudios universitarios* — su dviem skyriais. aukštesn (*catedras superiores*) priimamas tik apribotas skaičius student , kurie rengiami i mokslininkus bei Katalik Akcijos ir visuomen s veik jus. Lektoriai yra daugiausia valdžios universitet profesoriai. Jie 1934/35 mokslo metais d stys teologij , filosofij , istorij , sociologij (tarp kitko ir žem s reform) ir Katalik Akcij . Antrame skyriuje (*catedras especiales*) skaitomos paskaitos platesnei publikai. Ji šitame, tarsi, liaudies universitete, supažindinama su katalik filosofija, korporatyvine valstyb s santvarka, konkordatais ir pan.

Tuo Ispanijos katalikai padar dar vien žingsn ariau prie savo tikslo — prie pilno universiteto, kur gal t kurti savo dvasioje, nes jie nemano amžinai pasitenkinti atitaisin jimais. Štai kur tikra revoliucijos nauda! Tik ar neb t buv garbingiau nelaukti tokios rykšt s?!

5. KATALIK MOKSLININK SUVAŽIAVIMAI IR DRAUGIJOS

a. *Tarptautiniai kongresai*

Vis did j s katalik mokslinis jud jimas, pagyvintas savo universitet , iššauk reikal ir tarptautiškai susiorganizuoti. Ši mintis pirmiausia kilo Pranc zijoje, kur Toulouse profesorius (v liau rektorius) Mgr. Duilh de St. Projet suman apologetikos tikslams suburti mokslo j gas. Prapl sdamas š projekt , paryžietis d'Hulstas pasi l sukviesti katalikus mokslininkus visiems mokslo reikalams aptarti. Tam pritar 1885 m. susirink Rouen' vienminiai ir nutar sušaukti pirm tok kongres 1887 metais P a r y ž i u j e . „L'objet serait scientifique et le personnel se-

raît catholiquè nustat Mgr. d'Hulstas. Tas pirmas tarptautinis mokslinink suvažiavimas, globojamas Paryžiaus katalik universiteto, pra jo pageidaujamu pasisekimu.

Organizatoriai, padr sinti tokia s kminga pradžia, pasiryžo ir antr kart sukviesti bendramin ius, kurie 1891 m. jau daug skaitlingiau atvyko Paryži . Kongreso pirmininkas buvo vysk. Freppelis. Dalyvi tarpe pirm kart pasirod ir vokie iai su grafu Hertlingu priešaky.

Taip vykusiai ženg s pirmus savo žingsnius Mgr. Duilhé de St. Pro-jeto ir d'Hulsto vaikas išdr so 1894 metais pasitraukti nuo savo lopšio B r u x e l l e s , kur juo r pinosi Louvaino universitetas.

O ketvirt kart , 1897 m., septyni šimtai dalyvi pripild šveicar Friburg .¹ Suvažiavusi tarpe buvo ir Milano *Ambrosianos* knygyno direktorius Dottore Achille Ratti, dabartinis popiežius, kuris tuomet jo religij istorijos vicepirmininko pareigas. Goerreso - draugijos pirminin-kas Hertlingas apibudino tuo laiku aršiai puolam katalik mokslo s vok . „M s suvažiavimai, taip pareišk grafas, yra katalik kongresai. J daly-viai yra Romos katalik Bažny ios nariai. Visur, kur lie iamas tik jimas, mes pasiduodame neklaidingam Bažny ios autoritetui... Toliau tai yra mokslo kongresai... Vien tiktai griežto, gryno mokslo taisykl s turi nusta-tyti šiems pasitarimams siekiam j tiksl ir metodus, nes pamatas, ant kurio mes stovime, yra sitikinimas, jog tarp tik jimo ir mokslo, tarp Apreiškimo, su kuriuo mus Bažny ia supažindina, ir tarp užtikrint rezultat , prie kuri prieina žmogaus tyrin jimas, n ra jokio prieštaravimo... Katalikišk moksl mes suprantame, kaip moksl katalik mokslinink , kurie visuose grynai moksliškuose klausimuose nežino kitoki taisykli , kaip bendro mokslinio pob džio... Mes tvirtai esame sitikin , kad tarp tik jimo ir mokslo tol negali b ti jokio prieštaravimo, kol tik jimas yra tikras, t. y., besiremi s dieviškuoju Apreiškimu, ir kol mokslas tikras, t. y., nesibaid s jokio kritiško patikrinimo, bet taip pat ir neleidži s sigal ti nepagr stiams tvirtinimams.“²

Kokius vaisius dav Paryžiuje, Bruxellesy ir Friburge prad tasis dar-bas, parod sekantis kongresas, vyk s 1900 m. M ü n c h e n e³. Jame, su-organizuotame daugiausia Goerreso - draugijos, dalyvavo arti dviej t ks-tan i mokslinink bei mokslo m g j , kurie, pasiskirst i 10 sekcij , iš-klaus virš 250 referat ir pranešim . Paskaitinink tarpe buvo ir uolus

¹ Organizacinis komitetas yra išleid s kongreso darbus — *Compte - rendu du IV-e Congrès scientifique international des catholique tenu a Fribourg (Suisse)*, 3 tomes, Fribourg 1898.

² *Compte-rendu du IV-e congrès I*, 35 ss.

³ Turime ir šio kongreso darb aprašym — *Akten des 5. internationalen Kon-gresses kathol. Gelehrten zu München, 1900, München 1901*, 517 psl.

ši mokslinink suvažiavim lankytojas — Dr. Ratti, toliau profesorius, dabar kardinolas, Faulhaberis, filosofai Bäumkeris ir Willmannas, istorikai Kirschas, Battifolis, Schnüreris, Ehrle ir kt.

Tok didel ir svarb jud jim mielai pripažino ir globojo an dien Bavarijos valdovai, atsi sdami visus svarbesniusius pos džius savo princus, o universitetas laik sau už garb šiam areopagai užleisti savo patalpas.

Atei iai užsimota dar pla iau. Numatyta sekant kongres sušaukti 1903 m. pa iame krikš ionyb s centre — Romoje ir j surengti pavesta Mgr. Duchesneui. Ta iau parengiamieji darbai užkliuvo. ia ne tiek buvo kaltas, prie toki uždavinį nelink s vyriausias tvarkytojas, kiek tuomet jau prasid j s modernist jud jimas. Tokiu b du, 1903 metams numatytas kongresas ne vyko.

Tokiais laikais Goerreso - draugijos vadovyb buvo tos nuomon s, kad intensyvus katalik mokslinink veikimas ir tarptautinis bendravimas kaip tik gal t prisid ti kriz grei iau likviduoti. Tod l ji ne tik uoliai toliau dirbo, bet steng si dar ir Pijaus X. iškelt plan realizuoti. Mat, Šventas T vas, gerai žinodamas tarptautiškai sutelkt katalik mokslinink svarb , enciklikos *Pascendi* laikais pats m si iniciatyvos kurti *Association scientifique internationale*. Tam jis paskyr komisij iš kardinol Rampolla, Maffi ir Mercier, kuriems sekretoriavo istorikas Pastoris. D l susiorganizavimo formos daug buvo kalb ta. Rodos, pradžioje nor ta sudaryti tam tikr Mokslo Akademij , kuri nariais tur jo b ti kvieiami vairi krašt atstovai. Projektuojam staig buvo manoma suvesti kontakt su esamomis tokios pat r šies akademijomis. Tarp kitko ji atskiruose kraštuose tur jo kurti mokslo draugijas. Buvo tariamasi ir kitaip. Ta iau visi tie pianai nebuvo gyvendinti.

Nepasisekus ir šiam sumanymui, jau nuo 20. šimtme io pradžios katalikai mokslininkai paliko be tampresni tarptautini ryši ,¹ ko kiekvienas, krikš ioniškos kult ros reikalais susisieloj s, negali neatjausti. Jau anais laikais daug kam atrod , kad atsargumas buvo perd tas. Ši nuomon , dabar ži rint praeit , atrodo teisinga. Tokiame id jiniame pakrikime kiekvienas, kad ir mažiausias, susilaikymas nuo mokslinio darbo leidžia ideologiniam chaosui tik dar labiau sigal ti. Tai puikiai žinodamos, atskir krašt katalik mokslinink draugijos dar uoliau kibo darb , kuris mums ne vienu atžvilgiu domus.

b. Mokslo draugijos

Toki draugij tuomet jau buvo keletas. Pirma j *Goerres-Gesell-*

¹ Dabartinis popiežius Pijus XI., pats mokslininkas, pradeda kitais pagrindais burti katalikus mokslininkus. Pav., teisininkams kontakt suvesti 1934 m. lapkri io m n. Romoje buvo sušauktas katalik teisinink Kongresas, kuris s kmingai pra jo.

schaft, kurta Vokietijoje 1876 m., toliau sek *Leo-Gesellschaft* (1892) — Austrijoje, *Schweizer Gesellschaft für kath. Wissenschaft und Kunst* (1899) — Šveicarijoje, *Wetenschappelijke Vereeniging* (1904) — Olandijoje. Pirmiausia — kiek žini apie Goerreso - draugij , kuri, kaip vis seniausią, kitoms panašioms draugijoms yra tapusi pavyzdžiu.

Goerreso - draugija („Goerres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland“ taip skamba visas tos draugijos vardinimas) yra kulturkampfo vaikas. Dar prieš j buvo daugiau negu aišku, kad katalikai be skaitlingos inteligentijos ir pajging mokslinink bus tik akla medžiaga hohenzollern rankose ir todėl be takos besiformuojanči vidurinėje Europoje kult r . Taigi, visai suprantama, kad atsakingi katalik vadai stengsi duoti savo masms s moning ir veikli inteligentij . Taiu tas nebuvo lengva, nes hohenzolleriškai protestantiška kombinacija visaip stengsi t jud jim užgniaužti. Taip, sakysime, tarp kitko m - gino jauniems katalikams užtrenkti duris mokslo šventovės. Nukent - jusi tarpe buvo ir Bonnno privatdocentas Hertlingas (1843—1919)¹, kuriam, neži rint vairi vakancij ir nevertinant jo gabum , per 15 met nebuvo duota profesoriaus vieta. Šita neteisyb ir šiaip visai jaunajai katalik kartai daroma skriauda paskatino susiorganizuoti. Taip, 1876 m., siauant kulturkampfui ir lygiai po šimto met nuo Goerreso gimimo, Bonnnoje vyko tos draugijos k rimas.

Jos siela iš pat pradži buvo Hertlingas. Jis vis savo gyvenim pašvent tos draugijos tikslams, kurie statuose šitaip suformuluoti: skatinti, ugdyti ir remti vairose srityse vokie i katalik mokslin veikim . To ji siekia susirinkimais, mokslo institucij , ypa institut , steigimu bei išlaikymu, mokslo žurnal , metraš i ir atskir veikal leidimu, nauj mokslini paj g ir t.t. (stipendijomis) r mimu. Draugija yra susiskirs iusi sekcijomis: filosofijos, literat ros, meno, istorijos, archeologijos, teisi bei valstyb s moksl , socialini bei ekonomini moksl ir gamtinink . Jos visos leidžia metraš ius arba šiaip kokius leidinius². Vis j darb vainikuoja draugijos suvažiavimas, vykst s kasmet, paprastai rugs jo m nes , vis kitame Vokietijos mieste. Jo plenumo ir sekcij pos džiuose svarstomi visi svarb s ir aktual s mokslo klausimai, išskyrus teologinius. Kartu pri-

¹ Iš jo mokslo darb žym tini — Grenzen der mechanischen Welterklärung, 1875. — Albertus Magnus, ²1914. — Naturrecht und Sozialpolitik, 1893. — „Descartes“ Beziehungen zur Scholastik, 1897-99. — Augustinus, 1902. — Recht, Staat und Gesellschaft, 1907. — Apie Hertling cf. *Michelitsch II*, 722 s. — Erinnerungen aus meinem Leben, 3 Bde, 1919/21 (memuarai). — *Hertling K.* (s nus), Ein Jahr in der Reichskanzlei. Erinnerungen an die Kanzlerschaft meines Vaters, 1919 . — ž. ir „Staatslexikon der Goerresgesellschaft II (Freiburg i. Br. ⁵1927), 1168 ss.

² Iš j , pav., žym tini — Historisches Jahrbuch (nuo 1880 met), Philosophisches Jahrbuch (nuo 1888 m.). Oriens Christianus (15 tom), Concilium Tridentinum (7 tomai), Goerreso raštai (8 tomai), Staatslexikon (5 tomai) ir kt.

imama valdybos apyskaita, duodami nurodymai atei iai, tvirtinamas biudžetas ir renkama nauja valdyba.

Goerreso - draugija iš pat pirm dien gijo katalik pritarim ir Bažny ios hierarchijos pasitik jim . To ji buvo nusipelnusi ir savo darbais, ir savo nariais, o ypa savo pirmininku, nes Hertlingas buvo taip su ja sutaps, kad, ir b damas Centro atstovas reichstage, Bavarijos ministeris pirmininkas (1912/17) ir Bismarcko p dinis Reicho kanclerio soste (1917/18), lygiai aktingai, kiek ir taktingai ved jos reikalus. Jis vadovavo jai per keturias dešimtis met , kuri daugumas buvo audringi. Pirmiausia gyn katalikus nuo Bismarcko tendencijos sumonopolizuoti aukl jimo bei mokslo darb . Toliau savo programin mis kalbomis, reikšmingomis dar ir dabar, atr m ironiškus liberal priekaištus, es , su tik jimu „suderintas mokslas“ tik pseudo-mokslas, kuriuo ver iasi vien diletantai ir ignorantai.¹

Austrijoje panaš vaidmen vaidina Leo-draugija. Jei ji kuo skiriasi nuo viršmin tos, tai gal tik tuo, kad ji savo orbit trauk ir men , tod l oficialiai ir vadinasi „Oestreichische Leo-Gesellschaft. Verein zur Förderung von Kunst und Wissenschaft“. Darbo atžvilgiu ji dalosi vienuolika sekcij , b tent, teologijos-filosofijos, katechetikos, retorikos-homiletikos, pedagogikos, istorijos, literat ros, filologijos, meno, sociologijos, gamtos moksl ir užsieni . Ši draugija leidžia savo metraš t ir žurnalus *Theologische Studien, Zeitschrift für Kirchenkunst, Der Seelsorger, Alemannia*. Ji palaiko ir žurnal *Antropos* bei tyrin ja Efezo santarybos bažny i . Iš skaitling Leo-draugijos nari pamin sime mirusius — sociolog buv. kancler Seipel ir kult ros istorik Kralik , ir iš tebeveikian i — antropolog T. Schmidt su estetik Katannu. Vyriausia draugijos galva yra Vienos kardinolas Th. Innitzeris.²

¹ Cf. jo rašt „Das Prinzip des Katholizismus und die Wissenschaft“, 1899.

² Neatsiliko nuo kit krašt ir Lietuva, kur 1922 m. X. 22 d Kaune sik r Lietuvi Katalik Mokslo Akademija. Ji yra „draugija, kurios tikslas sutelkti lietuvi katalik mokslininkus, sudaryti jiems patogesnes s lygas mokslui tirti ir vaisingai dirbti mokslo srity, ruošti ir gaminti nauj mokslo j g , platinti ir kelti mokslingum ir krikš ionišk j kult r lietuvi tautoje“ (stat l §). Jos nariai daugiausia yra friburgie iai ir louvainie iai, prie kuri prisid jo Romoje, prieškarin je Rusijoje ir — pasku iausiu laiku — Lietuvoj mokslus baig . Jie daugumoje profes ros nariai. Vienas iš žymesni Akademijos darb yra 1933 m. pava-sar vyk s „Pirmasis lietuvi katalik mokslinink ir mokslo m g j suvažiavimas“.

Šios mokslo draugijos centrinis asmuo yra *Al. Dambrauskas*. Užaug s dar prieš-leoniniais laikais, išklaus s Leono XIII. bals , lyd j s neoscholastikos pirmynėig , išgyven s modernist gin ir po karo aktingai veikia Nepriklausomosios Lietuvos mokslo darbo organizavime *Al. Dambrauskas* daugiau kaip per pus šimto met dalyvavo visose dvasios kovose. Rungdamasis dvejose šimtme iuose už katalik doktrin , jis yra gyva savo nepriklausomyb s siekian ios ir j atstatan ios Lietuvos dvasios istorija. — Apie *Al. Dambrausk* cf. šio leidinio p. 504 ss. — Apie L. K. Mokslo Akademij ž. *Reinys M.*, Draugija mokslui ir krikš ioniškajai kult -rai remti, „Laisv“, Kaunas 1922, Nr. 231.

KOVA SU RELIGINGUMU APSKRITAI (20. ŠIMTMETIS)

Antra dalis: Katalik j g koncentracija

1. LIBERALIZMO PIS

Iš karto neatrod , kad 20. šimtmetis Bažnyiai bus gailėstingėsnis, nes vienas po kito m nokti doktrinalinio liberalizmo vaisiai. Ta iau tas ruduo buvo neišvengiamas: tik sulikvidavus senus vaisius, atsirado vietos naujiems žiedams ir kitais jai. Koks gi buvo tas derlius ir kaip patys liberalai juo džiaug si?

Vis pirma dirstel kime liberalizmo visuomenines ir socialines paži rias. ia jie skelb automatiškum , kuris pats sunormosi s gyvenim , vesi s „nat rali tvark “ ir užtikrinsi s „savaiming visuomen s pažang “. Toji visuomen jam buvo mechanizmas laisvai gyvenan i ir nepriklausomai veikian i individ , o ne organizmas, kurio moralin je tvarkoje sujungti nariai b t jaut si vienas prieš kit atsakingi. Toliau liberalizmas susuverenino atskiras veikimo sritis, kaip, sakysime, politik , ekonomik , moksl , men ,¹ literat r ir t.t., ir suabsolūtino jas pagrindžian ias j gas bei vertybes. Ekonomin je plotm je buvo skelbiama, visuomen s gerov esanti geriausiai užtikrinta tada, kai individas ži ri tik savo interes . Tod l kraštutiniai liberalai neleido n valstybei sikišti ekonomin proces . *Laissez faire, laissez aller.* O kult ros srityje reikalauta vieš j gyvenim atpalaiduoti nuo religijos. Valstybei, kaip „neturin iai nei dorovini nei religini uždavini “, neleista remti konfesini bendruomeni . Tod l ji ir ne sileido Bažny ios mokykl , neig religin moteryst s charakter , ved civilines jungtuves ir perskyrimus. Toliau liberalizmo pagimdyta laicistin valstyb skelb mokslo laisv ir jo nepriklausomum nuo bet ku-

¹ T atomizacij , be kit meno šak , patyr ir choreografija, nes šokiuose, kurie anks iau, sakysime, viduriniiais amžiais, buvo žymia dalimi kolektyviški, t. y., jung visus dalyvius bendrus ratelius ir žaidimus, kaskart labiau išsiskyr atskira pora. Tod l svarbiausia vad. „modemišk šoki “ žym ir yra akcentavimas tos mažiausios choreografin s vienetos. Ši šoka išimtinai sau, neatsižvelgdama kitus ir gaivališkai priešinasi bet kokiems bandymams atitraukti j nuo tokio egoistiško šokimo. Lyg nor dama tuos žodžius patvirtinti, viena Vakar Europos radio stotis, autoriui rašant ši pastab , transliavo šok j dainel , kurios refrenas šitaip skamb jo:

Wir sprechen kein Wort,
Man sieht sofort,
Du und ich
Sind *eine Welt für sieb.* —

Pakanka tik žvilgtel ti modernišk šoki sal , kad suprastume, kiek neribotas individualizmas ir pas mus ima skaldyti besilinksminanti kolektyv ir naikinti dižiai brangintin tautos turt .

ri prielaid . Toki pat laisv ji pripažino ir menui bei visoms jo šakoms (literat rai, teatrui ir kt.) —jos religiniu atžvilgiu esan ios laisvos ir do-roviniu ne pareigtos. Menas — menui. Mokslas — mokslui.

Savo doktrina liberalizmo šalininkai nepaprastai buvo sužav ti. J laik daugiau negu tam tikr tezi rinkiniu. „Liberalizmas yra pasaul ži ra, sako Herkneris, tai tam tikra religijos r šis, tai tik jimas: tik k jimas nat rali žmogaus orum , kilni žmogaus misij , jo sugeb jim , pasinaudojant nat raliu protu bei laisve, tobulintis, tik jimas teisin- gumo ir tiesos pergal .“¹

Taigi, ši srov pretendavo b ti tikru vadovu aukš iausius žmonijos tikslus ir buvo sitikinusi sukursianti neapr žtos gerov s gady n . Ar pa- vyko? Ar bereikia atsakymo po pasaulinio karo, po vis pokarini socia- lini , ekonomini , politini , kult rini ir kitoki katastrof , po bolševiz- mo, fašizmo, nacionalsocializmo, kai visi tik linksniuoja „li dn liberalizmo gal “? Patikrinkime nors trumpai liberalizmo pi t, kiek tas reikalinga m s temos atžvilgiu.

a. *Pasaulio dechristianizacija*

Ta pi tis ryškiausia religin je plotm je: pastebimas didelis atšalimas ir net atkritimas nuo krikš ionyb s. Tekalba skai iai²: Didžiausias anti- religinis s j dis pasireiškia Rusijoje, kur jam sustiprinti buvo kurta tam tikra „Bedievi S junga“. Jos akcija ypa vystosi nuo 1929 met , kuriais ji buvo pakrikštyta „Kariaujan i bedievi unijos“ vardu. Jai sustiprinti dar tais pa iais metais buvo sustabdytas bet koks religinis veikimas ir leista tik ateizm propaguoti, kuris, diriguojamas valdžios žmoni ir remiamas valstyb s pinigais, pla iai paplito. Dar 1928 m. laikraštis „Bezbožnik“ gy- r si tur s 28 milijonus prenumeratori . Nors tai atrodo perd ta, bet vis tos krypties laikraš i r m j skai ius tikrai gali siekti keliolika milijo- n . Atskir priešreligini leidini egzempliori per paskutinius 15 met išleista virš 40 milijon . Prie tos propagandos prisideda ir teatras, kino bei radio. Per vienus 1930 m. buv „radio-universiteto“ suorganizuoti 68 ateizmo kursai, kuriuos sek 20.000 klausytoj . Anti-religini muziej es 280, iš j apie 100 kilnojam . Tai propagandai kari tarpe sustiprinti bedieviai 1928 m. dovanojo kariuomenei l ktuv , 1930 m. — tank , 1932 m. —

¹ Tie žodžiai paimti iš ekonomistui Lujo Brentano skirto studij rinkinio „Die Wirtschaftswissenschaft nach dem Kriege“, pas'rodžiusio 1925 metais, I, 39.

² Jie paduoti buv. katalik kunigo Krenno, dabartinio Šveicarijos laisvama- ni organizac'jos sekretoriaus. Cf. „Der Gral“, Münster 1931, Nr. 2, p. 81 ss. Tie skai iai yra papildvti Pochono. Cf. *Pochon R.*, Les sans - Dieu, „Monatrosen“, Olten 1934, Nr. 254 ss, 305 ss. — Cf. *Algermissen K.*, Die Gottlosenbewegung der Gegenwart und ihre Ueberwindung, 1932.

povandenin laiv , visi pavadinti vardu „Bezbožnik“. Bezbožnik šiuo laiku es virš 7 milijon , iš j du milijonai jaun j .

Kadangi „bedieviškumas“, kaip ir pats bolševizmas, yra prek eksportui, tai jis siekia ir užsienius. ia esant palankiai situacijai greit stipprino, patraukdamas ypa nemaža darbinink . Jie ir dav nauj impuls jau nuo seniau egzistuojan iai buržuaziškajai bedievybei, kurios nariai 1931 m. susijung su socialistais bedieviais „Tarptautin laisvamani unij “. Jos centras šiuo laiku yra Pragoj , iš kur eina ir j vyriausias organas „Der Freidenker“, tur s 450.000 egzempliori tiraž . Vienoje Vokietijoje 1932 m. buv virš milijono proletarišk laisvamani ir antra tiek žmoni be konfesijos. Virš milijono j es ir ekoslovakijoje. Amerikoje Krennas priskaito j du milijonu. Per tris metus organo „Atheist“ m j skai ius padid j s nuo 62.000 iki 375.000. Daug d mesio kreipiama proselitus. Taip, sakysime, nuo 1919 m. iki 1930 m. es pavyk laisvamaniams vien iš vokie i protestant bažny ios atitraukti apie 2,1 milijono nari . Nukent jo ir katalikai, nes tuo laiku nuo j atsiskyr Vokietijoje 439.925, o Austrijoje — 145.843.¹

Prie šit skai i derinasi ir Zacho² daviniai, b tent, kad karo metu, t. y., tokiu laiku, kai religijos jausmas dar buvo kiek pakil s — iš 37 milijon angl 22 milijonai sekmadieniais visai nevaikš iojo bažny i . Pranc zijoje buvo galima matyti kaimie ius per pa ias Velykas arian ius, pirm Kal d dien m šl vežan ius. Prieš kar daugiausia be konfesijos pilie i iš vis Europos krašt tur jusi Italija, b tent, keturis nuošim ius, t. y., virš pusanthro milijono. O šiandien radikaliausias konfesij priešas yra bolševizmas. Jam religija neb ra patogi viešojo gyvenimo kulis , kaip buržuaziški liberalai j laikydavo. Jiems religija taip pat n ra „Privatsache“, kaip socialistai m gdavo skelbti. Tai opiumas — kaip kad Marksas dar 1843 m. išsireišk , — kuris kardu ir ugnimi naikintinas. T tikrai ir daro, ta iau ne kokia visuomenin srov ar partija, o valstyb kaip toki. Soviet Rusija pirma valstyb , kuri visai s moningai yra ateistiška. Ji kov ne tik su bažny iomis, bet ir su Dievu laiko vienu žymiausiu savo darbu. Tokiu b du nuo Kristaus atkrito ir, iš viso, Dievo išsižad jo — bent oficialiai — penktoji pasaulio dalis.

Prieš tokius reiškinius protestuoja liberalai buržujai, retkar iais ir liberalai socialistai. Be reikalo. Jie tik tur t džiaugtis bolševik darbais,

¹ „Der Gral“, 1931, Nr. 2, p. 82 s.

² *Zach Fr.* Modernes oder katholisches Kulturideal? Ein Wegweiser zum Verständnis der Gegenwart, Wien ³1925, p. 328 ss. — Šis veikalas yra populiarius kult ros istorijos vadov lis tiems, kurie nors ir tiki, ta iau neturi aiškios orientacijos. Savo pob džiū ir tikslais panašus veikalas lietuvi kalba yra *Lomano J.*, Quo vadis modernioji Europa? Kaunas 1932.

t ja logiška t sa j pa i atstovaujam id j . Juk genez aiški: pirmiausia liberalizm skelb individualizmu susižav j pasiturintieji sluoksniai, kuri troškimus akademiškai suformulavo universiteto katedras pasiek j vaikai.¹ Bet kas jiems buvo tik teorija, tas greit virto praktišku alkan masi socializmu. O ko ir šis, išaug s buržuaziškoje aplinkoje, nesiryžo, tai baig joki tradicij nevaržomi bolševikai. Taigi, yra viena nenutr kstama linija nuo an laisvingumo trokštan i burž j iki pat GPU.

Tai tokia pi tis religin je ir socialin je plotm je. O kaip kitur? Palieskim šiek tiek bent mus labiausiai dominan ias sritis.

Ir jose liberalizmo paveld tojai buvo priversti konstatuoti panaši destrukcij . Tas jautresnius gerokai prisl g . Kitus net ap m panika. Ir pasireišk visi tie reiškiniai, kurie smaugia kiekvien , iš savo pozicij besitraukian i , sumušt kariuomen . Jai n ra nieko baisesnio, kaip toks „kelias atgal“: išvarginta, erzinta aistringai puola ieškoti nelaimi kaltinink . J — tikr ir sivaizduot — randa visur, daugiausia savo tarpe. Karininkai kaltina eilinius, o šie pl sta savo vadus.

Lygiai t pat dabar patyr ir doktrinalinis liberalizmas savo kely atgal, kuriuo jis pamaž le trauk si nuo 20. šimtme io pradžios. Pirmus dezertyrus greit pasek kiti, o po siaubingo apsim stymo per pasaulin kar ir mas s spruko iš šios ideologijos fronto. nirtusiai gaudomi kaltininkai. Daugelis gr moja „g rybi kalnus žad jusiam“ mokslui, „paklydusiai filosofijai“, „bergždiems universitetams“. Ar teisingai?

b. „Mokslo sudužimas“

Didžiojo karo sukr sti, Spenglerio pranašavim apie Vakar pasaulio žlugim sujaudinti, pokarini sutrikim slegiami mokslininkai tolydžiai, blaiviau vertino moksl . Toks pabudimas iš scientizmo hipnozo ir sveika autokritika b t buvus visai sveikintina, jei neb t virtus sav s naikinimu. Mokslininkai ilgai laik savo paži ras tikromis, pagaliau suprat j vert , fanatiškai metasi priešing pus . D l to dar vakar tik j , mokslas juos padarysi s valdovais ir net dievais, šiandien liguistišku užsidegimu skelbia jo bankrot . Taigi, dar ne taip senai skend j ružavo optimizmo svajon se, dabar nardosi pesimizmo bangose.

Bet ir nuošaliai palik tuos perd tus aimonavimus, išgirstame rimt , d mesio vert bals . Net 19. šimtme io gale. Ta iau jie vis nustel-

¹ Yra žinoma, kad Leninas vis eil t doktrin , kurias m gino realizuoti Rusijoje, buvo išgird s skelbiant iš universiteto katedr , pav., Züriche, kurio universitet išlaiko daugeliu atžvilgiu konservatoriškas kantonas.

T pat galima pasakyti ir apie Mickevi i -Kapsuk , kuris, 20. šimtme io pradžioje studijuodamas Berne, išgirdo žymi dal t id j , kurias pasiryžo gyvendinti, nes arki-konservatoriškas Berno kantonas išlaik nemaž skai i profesori liberal , „katedrini socialist “, „Edelkommunisten“.

biami t , kurie lauk iš mokslo laimi mari . Tod l toji kritika prasi-
muš tik karui ž liai išsklaidžius visus tuos l kuriavimus. Truput chro-
nologijos:

1923 m. Idealistin s dialektikos atstovas, Kanto draugijos pirmininkas
Liebertas išleidžia veikal „Die geistige Krisis der Gegenwart“, piln
skaudži pastab . Praeties vert labai abejotina. Dabartis paskendus
netikrume. Ateitis be giedresn s perspektyvos.

1926 m. M ncheno filosofas Dingleris išeina su savo knyga „Der
Zusammenbruch der Wissenschaft“, kur tarp kitko konstatuoja: „...Visi
seni mokslo d sniai pasidar abejotini, prad jo svyruoti, j viet už m
kiti. Visuose moksluose... sukei iami žemiausi dalykai su aukš iausiais,
ir pagaliau susidaro toji b kl , kurioje mes šiandien gyvename... Ji nuo-
lat ir nesulaikomai blog ja, tai b kl , kurioj jau n ra nieko tikro, kur viskas
yra galima ir kartu viskas teigiama, kur neb ra jokio pamato ir joki direk-
tyv , kur, vienu žodžiu, viešpatauja chaosas ir sugriuvimas. O mes sto-
vime pa iame vidury. Publika to nenujau ia, o mokslininkai dažnai už-
merkia abi akis. Bet anks iau ar v liau tat visiems paaišk s.“¹

1928 m. Ir paaišk jo. Paimkime tik rankas Bertalanffy'o raštus, kur
jis nupiešia gana li dn ši dien mokslo paveiksl . „Tai keistas ir jau-
dinantis spektaklis, kuris šiandien reiškiasi moksle... Atrodo, lyg toji
grandioziška mokslo linija, einanti nuo pat graik iki 20. šimtme io prad-
žios, b t pal žusi, nes tie galvojimo ir tyrin jimo pamatai, kuriuos lig-
šiol laik me tikrais, sugriuvo. J vietoje iškilo... begal nauj min i
kombinacij ... Šiandien viet atbaigt ir bent savo principuose vis ty-
rin toj bei filosof pripažint sistem ... veržiasi daugyb asmenišk
nuomoni ..., kuri reta gali pretenduoti bendr reikšm .“²

1931 m. Göscheno leidykla išleidžia savo žinomos serijos, išpopulia-
rin ios mokslo laim jimus, t kstantin knygut , parašyt Heidelbergo uni-
versiteto profesoriaus Jasperso. Joje, vardintoje „Die geistige Situation
der Zeit“, be apeliacijos teisiamas tas „mokslas“, kur 999 tomeliai taip
uoliai platino. „Skeptiškumas mokslo atžvilgiu auga. Gamtos mokslai ne-
turi visumos vaizdo... Dvasios mokslams tr ksta humaniškos dvasios...
Istorinio horizonto prapl timas t kstantin iais met nors išviršiniai ir daug
išaiškino, ta iau mums neatneš naujo... žmogiškumo... Mokslo krizis
negl di aprubežiovime jo sugeb jimo, bet kvestijonavime jo esm s... Ge-
riausiame atvejuje mokslas es s vertinamas pagal iš jo laukiam naud , o
šiaip jis pask sta bedugn je to, kas iš esm s niekam ne'domu.“³

1934 m. Jowos universiteto profesorius W. L. Schramas apie U. S. A.:

¹ *Dingler*, Op. cit. p. 2.

² Cit. iš *Kasei* 2 s.

³ *Jaspers*, p. 120.

„Rimtasis mokslas, mano manymu, pateko pavoj praž ti chause...“ Tiesa, jis yra padar s milžinišk pažang , ta iau juo daugiau „progresuojame“, juo mažiau tesužinome apie didžius ir esmingus reikalus. „Mes šiandien be kritikos krauname visa, kas papuola ir kas yra spausdinama. Niekas neklausia, kas svarbu, o kas ne. M s karta analizuoja ir skrodžia... Atrodo, kad mus taip išgirti mokslininkai n negalvoja, kuo visa tai baigsis.“¹

Panašiai kalba beveik visi žymesni mokslo vyrai. Jie, anks iau taip m g raustis po savo specialyb , bendro žem s dreb jimo išg sdinti b gi- n ja šian bei ten, ieškodami iš jimo virš .

Tiesa, daug kas dar nesupranta pad ties rimtumo, nes juos tebeakina tie nuostab s eksperimentai ir nepaneigiami j rezultatai. Akina ir svaidymas matematikos formul mis bei astronomiškais skai iais. Imponuoja ir pelningas išradim realizavimas, kaskart labiau didin s gyvenimo patogumus. Ta iau tie, kurie taip smagiai naudojasi tais malonumais, n nežino; kad už j slepiasi skaudi tragedija. „Tai tvanas, sako Dingleris, nes moderniškame moksle, kiek jis atsispindi savo autoritetingiausi vad paži rose, neb ra nieko tvirto.“ Reikia su juo sutikti, kad ver iami visi mokslo pagrindai, aksiomos ir principai. Tod l mus n kiek nestebina šurpus jo prisipažinimas: „Kolonos, ant kuri tik tasi išlaikyti m s kult ros r - mus, yra sudužusios ir mes stovime prieš griuv sius.“² „Viskas pateko kriz . Jo negalima nei pilnai apimti, nei suprasti bei atitaisyti. Mes j , tapus m s likimu, turime priimti, pak sti ir nugal ti.“³ Taip, nugal ti, bet kaip? Gal filosofija?

c. „Filosofini sistem anarchija“⁴

Ar ji nuo Jo lio paskaitos tiek jau persiorientavo, kad gal t b ti kelrodžiu? Tiesa, galima konstatuoti metafizikos stipr jim ir suart jim su objektyvizmu.³ Tod l netolimoji praeitis džiaugsmingai sveikino Kūlp s bei jo skaitling mokini kritišk j realizm , ant kurio faktiškai atsistojo ir toks Nicolai Hartmannas. Su pasitenkinimu sutiko ji taip pat Driescho neovitalizm bei mielai pri m Bergsono intuicijos filosofij , paskatinusi daugel šiandien pla iai žinom m stytoj . Negal dami gilintis smulkmenas — juk ia nerašoma filosofijos istorijos —, pasitenkinsime pa-

¹ „The American Review“, New-York, 1934 m. lapkri io m n. s. siuviny. Cit. iš „Schönere Zukunft“ 1934, Nr. 12, p. 318.

² Cit. iš *Kaseiop*. cit. 3.

³ *Jaspers K.*, Die geistige Situation der Zeit, Berlin-Leipzig⁵ 1933, p. 68.

⁴ Cf. *Überweg-Oesterreich*, Grundriss IV: Das 19. Jahrhundert und die Gegenwart, ¹²1923. Grundriss V: Die Philosophie des Auslandes vom Beginn des 19. Jahrh. bis zur Gegenwart, 1928. — *Messer A.*, Die Philosophie der Gegenwart, Leipzig⁵ 1934. — *Hessen J.*, Die philosophischen Strömungen der Gegenwart, 1923. — *Heinemann Fr.*, Neue Wege der Philosophie, 1929. — *Müller-Freientels K.*, Die Philosophie des 20. Jahrhunderts in ihren Hauptströmungen, 1922.

⁵ Cf. *Jansen B., S. J.*, Aufstiege zur Metaphysik. Heute und ehem. Freiburg i. Br. 1933.

žym j , kad ir Bergsonas (élan vital!) tam tikra prasme yra narys grandin s, prasidedan ios Kierkegaardu ir apiman ios ligi Heideggerio visus tuos, kurie, išsižad j vienašališko logicizmo ir racionalizmo, k l ir tebelkia žmogiškosios buities vertybes. Bene revoliucingiausias kovotojas už filosofij , paremt vitalin mis vertyb mis, yra Scheleris. J ir jo atstovaujam , n n pasaul išjūdinus , s j d geriau suprasime, išeidami iš Husserlio fenomenologijos.

Husserlis (*1859)¹, priešindamasis vairiems subjektyvizmo pasireiškimams, kaip antai, psychologizmui ir neokantiniam logicizmui, rod objekting , t. y., nuo subjekto nepriklausom , reikšm t turini , kuriuos išvidiniai aktai kaip j objektai krypsta. Šis fenomenologizmas ypa iai daug yra padar s pozityvizmui nugal ti, nes Husserlis parod , kad išvidiniam reg jimui atsiskleidžiantieji esmingumai tam tikru „Einklammerung des wirklichen Daseins“ grynai moksliskam tyrimui yra prieinami ir juo suvokiami. Fenomenologijos reikšm tikrai didel . Jos paveikta ne viena filosofijos sritis, sakysime, psichologija, logika, etika, estetika, pri jo prie *Philosophiae perennis* artim rezultat . Ta iau neilgam, nes Husserlis, matomai atsižvelgdamas Kant , tolydžiai stipriau užakcentavo tam tikr transcendentin idealizm Nors šis daugelio jo pasek j ir buvo atmestas, ta iau krypinas objektyvizm sul t jo.

Vis t blaškym si ryškiausiai k nija *Scheleris* (1875—1928).² Jis, palik s Eucken ir pasisavin s Husserlio fenomenologij , toliau konsekventiškai rado keli Bažny ios atstovaujam objektyvizm , kuriuo ta iau taip pat nepasitenkin s, tapo vitalistišku, voluntaristišku panteistu. 1926 m. pavasar kalb damas Züriche tema „Der Geist und der Trieb in der Geschichte“, šis amžinai besikankin s problematikas žmog vadino „eine Fehlentwicklung“, „eine Sackgasse des Lebens“. Tokiu j padar s protas, kuris es s blogasis gyvenimo demonas. Vienintelis išsigelb jimas es s likviduoti racionalistinius elementus ir gr žti prie vitalizmo, duodan io pajusti vis žmogiškosios egzistencijos didingum . D l to ir ateities žmogus nesiremsi s koku nors „höchstem Weltgrund“, nes Dievo negali b ti. Anot Nietzsches — kuris perkainodamas vertybes pats priek buvo išst - m s k no gyvastingum — jei b t diev , kaip aš išk s iau tokiu nebuv s?! — Kokia tragikomedija, sako apie šias paži ras referuoj s Züricho profesorius Brunneris³, matyti protingus žmones skaitant paskaitas ir rašant knygas apie tai, kad protas yra graik išmislas..., kad neprotinga d l to pripažinti prot ir beprasmiška tik ti koki nors prasm . „Koks filosofijos dekadentiškumas tik ti dekadentiška filosofija!“

¹ Cf. *Geysler J.*, *Alte und neue Wege der Philosophie*, 1916.

² Cf. *Przywara E., S. J.*, *Drei Richtungen der Phänomenologie*. Husserl, Scheler, Heidegger. „*Stimmen der Zeit*“, 1928, p. 252 ss. Ž. dar „*Scholastik*“, 1929, p. 139 s.

³ „*Neue Zürcher Zeitung*“, 1926, Nr. 999.

1929 m. „Dekadentiška filosofija“ — skaudus žodis. Bet ar tam tikru atžvilgiu filosofija — bent žymi jos dalis — to neužsipeln? Juk ji tiek desorientuota, keista ir net paradoksiška, kad sunku j kitaip ir vadinti. D l viso to Kröneris jaut si pareigotas išleisti net atskir tuo reikalu knyg — „Die Anarchie der philosophischen Systeme“. Joje¹ jis, nieko nevyნიodamas boveln, pa iame pirmame puslapy kaltina filosofij, kad ji, neži rint pustre io t kstan io met darbo, nepri jo joki ‚pastovi rezultat‘. Tikrasis „filosofijos skandalas“ gl d s jos sistem anarchijoje, j niekaip nemaž jan ioje daugyb je ir klaikiame filosofini paži r prieštaravime. „Ar tat nebus tik ženklas besiantinan io paskutinio teismo tam filosofiškam klajojimui? Ar filosofija, pagaliau, nenusipeln ir m s kult roje užleisti savo viet ... religijai, kaip kadaise pas graikus ir indus? Ar šis sistem, grynos pasaulio išminties chaosas, ši... min i ir kalb maišatis, nebus tik nevaisingumo ženklas, kur išdidusis, grynai žmogiškasis, save suautonomin s žinojimas... turi kaip prakeikim nešioti su savim?“

1931 m. „Filosofiškasis m stymas... sekuliarizavo religij ir radikalai išlaisvino individ ... Pradedant nuo antros 19. šimtme io pus s tradicin filosofija tapo universitet verslas... Ji faktiškai... pasidar žinojimas apie savo istorij ... O tai buvo daugiausia manipuliavimas traktatais, problemomis, nuomon mis, sistemomis.² Išviršiniai filologiška, išvidiniai — racionališka... ji t s eksploatacij filosofini mokykl ... kurios. .. [idealizmas, pozityvizmas, neo-kantizmas, kriticizmas, fenomenologija] . .. pagrinde reišk t pat. .. Filosofija nors ir padidino savo veikl, ta iau susipulverizavo chaos .“³

1934 m. *prieš kongres*: ekoslovakijos užsieni reikal ministeris Benešas, pats buv s profesorius, atidarydamas 8—j tarptautin filosof kongres Pragoj, pratar suvažiavusius: „Šiandienin pasaulin b kl, kuri yra tam tikra r šis beveik negird to s myšio m stymo bei moral s pasaulyje, socialiniuose bei ekonominiuose santykiuose, ver ia visas atsakingas asmenybes tempti ir tarsi baimingai ieškoti nauj sprendim, kurie laiduoja mums tvark, ramum, tvirtum ir iš viso — didesn pastovum, kaip visa tai., k mes šiandien patiriame, ir duoda pajusti t ... slegiant ir net tam tikra prasme mus pažeminant ... reliatyvum, kuriam gyvena 20. amžius.“⁴

¹ Leipzig 1929, p. 1 ss. — Nebloga, kad ir nelabai džiuginant, vaizd apie dabties filosofij galima gauti studijuojant leidin „Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen“, 1921 ss.

² „Professorenphilosophie von Philosophieprofessoren“ tokiais atvejais sakydavo Schopenhaueris.

³ *Jaspers K.*, Die geistige Situation der Zeit, Berlin-Leipzig⁵1933, p. 126 s. (1. leidimas 1931 m.).

⁴ Cit. iš „Nationalzeitung“, Basel, 1934. XI. 9 d., Nr. 414. — Taip pat apie Pragos kongres cf. *Dovydatis Pr.*, Aštuntasis tarptautinis filosofijos kongresas Pragoje, „Logos“, Kaunas 1934.

Po kongreso: „Kaip bendrai žmonijos istorija, taip mažame maštabe ir šis kongresas rod neapsakom maišat nuomoni, kurios dažnai ir pauiuose esminguose klausimuose diametraliai priešinosi. Galima buvo pastebėti, kaip žmoniai veržimasis ties buvo sutrukdytas, kaip.. žmogaus protas suabsoliutino tiesos fragmentus, kaip jis, siekdamas aukščiau ir giliau ties, taip lengvai sugaišo pavojingame graibstymesi arba pasiek tik menkų lobį tikrai žini, kurios ir taip dar sumišusios su klaidomis.“¹

Tat, kokiais jausmais Benešas bus apleid s kongres ? Nejaugi jis bus rimtai tik j s, kad toks suplaukimas filosof, kuriems individualizmas yra sisiurb s krauj, per penkias dienas išpains penki šimtme i autonomiško m stymo darb ? Vargu. Tam jis per didelis realistas. O jei jis tikrai b t man s, b si galima pasiekti tvirt rezultat, argi jam nebuvo aišku, kad tas vyks tik radikaliai pakitusioje atmosferoje?

Tai žinojo ne vienas kongresistas, jaut ir ištisos sekcijos. Tik nebuvo aišku, kas gal t t nauj atmosfer sudaryti ir iš kur ji tur t plisti. O gal iš universitet ? Charakteringa, kad ta mintis labai nepopuliari. Ir nenuostabu, nes aukšta mokykla jau nuo kada pati yra patekusi slegiančius sunkumus.

d. *Pokariniai universiteto sukr timai*

Simptomiški tuo atžvilgiu yra keli straipsniai, kuriuos tuoj po karo d jo vienas veikliausias liberalizmo platintojas — *Frankfurter Zeitung*. Jo akademiniam skyriuje iš 1921 m. rugs jo 8 d. yra kaltinami universitet filosofai, es jie nesugeb j savo mokslo tinkamai skelbti. Jie sudar tik siaur kast, kuri rašiusi kitiems nesuprantamais ieroglifais. D l to viešuma likusi be ideologin s vadovyb s — universitetas sau, visuomen sau, be tilto. Po dviej m nes i (1921.XI.17) savo priekaištus dar labiau sustiprino: Universitetas iškeliauo tautos periferij . Jis be abejo gamtos moksluose yra daug nuveik s ir technikai talkininkav s, bet pasaul ži ros klausimuose beveik visai supasavo. Dar 19. šimtme io pradžioje aukšta mokykla per Ficht, Schelling, Hegel, Schleiermacher buvo davusi visam mokslo darbui prasm bei krypt ir tuo sudariusi intelektualin bei moralin vadovyb . O dabar? Gamtos mokslai uzurpavo filosofijos viet . Universitetas šiandien t ra tik staiga valdininkams gaminti. Jis klimpo ir anarchišk specializm . Šiandien po pasaulin s reakcijos prieš bedvas mašin, prieš mokslo pavertim verslu — aukšta mokykla lyg galvos netekusi. Žmonija nebetiki proto visagalybe, o jaunimas, pažin s šio

¹ Lotz J. B., S. J., Per Kampf um Gott, „Stimmen der Zeit“ 1934/35, p. 200 (Referate apie Pragos kongres).

tušiai malanio intelektualizmo tikrą vertę, masinis nuo jo nusisuko. Ilgimasi tik jimo, nes iš universiteto nebesitikima jokios pasaulio žiūros.

Aišku, kad akademiniai sluoksniai negalėjo tylėti. Bet namuose, kad jie gindami — bendrai pa mūsų — tik patvirtino savo kaltinamąjį argumentus. Sakysime, pirmas pasisakė Berlyno universiteto profesorius Sprangeris kaip ir sutinka su oponentais. Tikrai reikia, taip jis dosto¹, atsiveikinti su tokia mokslo epocha, kuri tik krovė medžiagą, nesirpindama jos prasminti. Ją gal padėtų filosofija, bet „ar taip, kaip ji šiandien yra ugdoma, daug gali padėti, labai ir labai abejoju. Juk ji pati nedrįsta eiti prie visumos“. Toliau universitetas lavina studentus beveik vien intelektualistiškai, neatsižvelgdamas visą žmogų. Tuo tarpu aukštoji mokykla neturėtų išleisti studijuojančius „mit Brillen als Tiftler“. Ji turėtų būti *Universitas docentium et discentium*, vieningais idealais susijusi komuniton šeima. Bet, deja, taip nėra, todėl universitetas ir sigijo tiek prieš. Jis nebeturi kontakto su jaunimu, kur turėtų auklėti ir formuoti.

Jam pritaria kolega vienietis Bethas, konstatuodamas, „man vermisst in dieser bunten Vielgeisterei ein machtvolles System geistiger Zusammenschau, um das sich die Geisteskräfte... konzentrieren, und das die Universitäten, von denen es ausgehen müsste, ganz in den Mittelpunkt aller geistigen Interessen rückt.“² Vos tuzinas mokslininkų sugeba prasimušti platybės ir sukurti visumos vaizdą. Kalta esanti aukštoji mokykla ir tuo, kad ji kas penkti metai vis mažinanti savo reikalavimus ir tuo pataikaujanti tiems, kurie, vengdami savarankiško mokslinio darbo, laukia iš savo profesorių tik „mundgerechtes Prüfungswissen“.

Visu tuo piktinasi tas staigas kiauurai pažinęs Foersteris: Jokio bendro tikslo, jokio apgalvoto lavinimo, jokių davinio sintetinio. Universalumo trokštis jaunimas marinuojamas badu. Jo dvasiniai ir doroviniai interesai tolydžiai labiau siaurinami. Dresiruojami tik „kiek išmokslinti pusžmogiai“. Aukštosios mokyklos tesanios „riesige Hochöfen der Doktor-Produktion“ ir „betikslinio intelektualizmo šiltnamiai.“³

Panašiai kalba ir universitetai bei jų laikytojai. Jie charakteringos yra tos kalbos, kurios buvo pasakytos šveniant Žüricho (1933) ir Berno (1934) universitetų šimto metų nuo kaimo jubiliejų. Berno rektorius Thormannas šiais žodžiais išreiškė problematiką, kuri šiuo laiku gaubia aukštąją mokyklą: „Vienas žinojimas dar nepadaro žmonijos nei laimingos nei doros... Kartu su protu turi būti lavinama ir siela ir charakteris. Bet šitokios harmonijos šiandien aukštoji mokykla nepasiekė, nes ji per daug

¹ „Frankfurter Zeitung“ iš 1921. XII. 1.

² „Frankfurter Zeitung“ iš 1921. XII. 15.

³ Cit. iš *Wiek K.*, *Liegt der Liberalismus auf dem Sterbebett?*, „Monatrosen“, Olten 1933, p. 388.

intelektuališkai orientuota. Sekantis šimtmetis tur t nešti reikiamus papildymus. Bet kažin ar tuo neperdaug reikalaujama iš universiteto?“¹ To pesimizmo kantono švietimo direktorius (t. y., ministeris) neišblašk , pareikšdamas: „Mes gyvename specializmo amžiuje ir matome jo neigiamybės, negaldami ta iau joms pasipriešinti. Mes, tiesa, nemanome atskiršak skaldym sustabdyti, nes darbo padalinimas yra b tina pažangai slyga. Bet taip pat negalime nepasteb ti, kad tas skaldymas vyksta daug grei iau, kaip davini suvedimas sintez . Ne tik mokslininkai, bet ir šiaip žmon s yra išsiilg didži , bendr id j , visk apiman i ryši .“

Kad šis krizis yra daugiau negu akademiškas klausimas, patvirtino tas pats švietimo direktorius, užklaudamas: „Ar, nepaisant m s tri so laboratorijose ir auditorijose, m s karta iš viso dar yra dvasios kult ra susidom jusi, ar ji teb ra dvasinga? Juk gird ti svari neigiam bals . Tvirtinama, jog ne bažny ios ir universitetai, o bankai ir fabrikai m s laikus formuoja. Gali b ti... Tai jau kitoks dvasingumas, kaip tas, kuriuo buvo žavimasi dar prieš keturis ar penkis dešimtis met .“

Ta pati problematika sl g ir Zūricho iškilmes. Ir ji iškyla kiekvien kart , kai tik keli susirenka universiteto vardu. Ji svarstoma viešai ir oficialiai. Kartu nesigailima priekaišt ir profes rai. Prikišami jai b tieji ir neb tieji dalykai, kaip kastiškas užsidarymas, sivaizdavimas, išdidumas, atitr kimas nuo gyvenimo, klik sudarymas, sl pimas „mokslo urve“, užmiršimas savo tautos reikal , saldžiažodžiavimas, bergždžias intelektualizmas, charakterio stoka, nekolegiškumas, negird tas pavydas.²

Aišku, anks iau ar v liau tur jo vykti r e a k c i j a . Ji, išaugusi jau prieš kar , visu smarkumu prasimuš po 1918 m. Jos kovotojai buvo daugiausia iš apkas išlipusi jaunoji karta, kuri mirties artimumo sukr sta pergyveno visus žmonij kvaršinan ius klausimus ir buvo pasiryžusi net gyvyb paaukoti už savo sitikinius. Jai nepakako pliko fakt registravimo, logišk s ryši atidengimo, kult ros vertenybi strukt ros aiškini mo. Ji siek esm s. Troško visumos. Užsimojo griežtai persvarstyti ci-

¹ Cf. „Berner Tageblatt“, Bern 1934, Nr. 252.

² „Yra dar viena r šis profesori — ‚dl karjeros‘. J buvo nemažai senojoje Rusijoje. Yra j ir kitur. Tai pati blogiausia profesori r šis ir didžiausia universitetams nelaim . Mokslini sitikinim toksai profesor us neturi iš principo joki . Jis ži ri tik, kokios mokslin s srov s r bai jo karjerai geriau pritinka. Jeigu tie, nuo kuri jo karjera pareina, bus spiritualistai, jis bus uoliausias spiritualistas, jei materialistai — jis rodysis ištikimiausias materialistas. Toks profesorius karjeristas neša universitet tikr puv s. Anot Dant s patarimo: „nekalb kim apie juos.“ *Voldemaras A.*, Universitetas ir mokslas, Humanitarini moksl fakulteto raštai, 1 knyga, p. 230 s., Kaunas 1925. — Ši studija, apimanti 107 pusl. bene bus pla iausia kalbamuoji reikalu lietuvi kalba. Tuo tarpu kaip jis svarsto prob'em teoretiskai, „Naujos Romuvos“ organizuoti pasikalb jimai „Universiteto klausimu“, atpasakoti to žurnalo p. 865 s. (Nr. 203, 1934. XI. 25), p. 887 (Nr. 204, 1934. XII. 2) ir p. 909 ss. (Nr. 207/6, 1934. XII. 16) taiko savo pastabas konkre iai Lietuvai ir jos universitetui.

vilizacijos ir kultūros reiškinius, radikalai perkainoti vertybes. Ji lauk sprendžiamo žodžio, nurodym naujam pasauliui statyti. Nesulaukusi nusisuko nuo ši „anemišk intelektualist“ ir puol s kuring j gyvenim , kur tapo auka anti-intelektualistini , voluntaristini politik , kurie ši gaivaling j g sumaniai panaudojo savo opozicinei politikai. Fašistiška Italija ar nacionalsocialistiška Vokietija tam yra klasiški pavyzdžiai.

Bene vienintelis domesnis bandymas ištrukti iš senos staigos, kur, anot Schopenhauerio, gyvenama ne filosofijai, bet iš filosofijos, buvo Pabaltijoje gimusio grafo Hermanno *Keyserlingo* (*1880) Darmstadte kurta „Schule der Weisheit“ (1920).¹ j Keyserlingas sutrauk nemaž skai i t , kurie siek ne vien protokoliško davini konstatavimo. ia jie, netur dami prieš akis joki egzamin ir nepretenduodami kok nors diplom , draugiškomis, sutelktin mis pastangomis, kiek primenan iomis Platono Akademij , steng si pasisemti išminties.

Savo keliu Keyserlingas, paveiktas iš vienos pus s Bergsono, iš kitos — ind ir artim jiems taut filosof , buvo pasirink s intuityvini filosofij , kuri ir gyvenimiškumu ir irracionalumu pad jo sukurti prasmingesn *Seinskultur*. Ta iau šis, vieno asmens dirbamas darbas, d l savo individualizmo ir be t višk s europėiškumo, t. y., be tautini spalv kosmopolitiškumo — liko be gilesni p dsak . Taigi, reforma tur jo ateiti iš kitur.

Ji buvo bandoma dviem atvejais: pirm kart tuoj po karo, maždaug apie 1919 metus, o antr — 1933 metais.

Neo-humanizmas ir tautizmas

1919 m. ji buvo prad ta humanizmo vardan. Mat, žmonija, išsigandusi moderniškiosios civilizacijos žiaurumo ir išsiilgusi tikro žmogiškumo, reikalavo, kad universitetai pirmiausia aukl t humaniškus inteligentus. Tas uždavinys ypa buvo skiriamas filosofijos fakultetams, kurie d l to daug kur buvo vadinami humanistiškais arba humanitarini moksl fakultetais.

Šis pasiryžimas suvienyti iškrikusi aukšt mokykl vad. tre iojo humanizmo vardu, daugelyje atžvilgi primin Humboldto bandym padaryti filosofij visa *alma matei* vienijan iu ir šildan iu centru. Bet kartu — panašiai kaip ir an kart — naujai kuriami universitetai tur jo tarnauti juos išlaikan ioms tautoms. Kadangi ne viena j pirm kart savo egzistencijoje tapo laisva ir suk r nepriklausom valstyb , tai tautinis nauj staig charakteris tapo itin ryškus.

¹ Cf. *Stang S., S. J., D s Grafen Hermann Keyserlings „Schule der Weisheit“, „Stimmen der Zeit“, 1920, p. 479 s. — Seillière E., La sagesse de Darmstadt, Paris 1929.*

Charakteringi šios gady n s naujakuriai¹ yra, pav., 1919 metais steig ti ekoslovakijos universitetai Brne ir Bratislave. Pirmasis buvo pakrikštytas savo humaniškumu pasižym jusio prezidento Massaryko, o antrasis — humanizmo pedagogo Komenijaus vardu. Giminingas jiems yra, nors 1912 m. kurtas, bet tik po karo išsivyst s ir žmogiškumo poeto Goeth s vard pri m s, Frankfurto universitetas. Šalia j min tina to paties „treiojo humanizmo“ laikais atnaujinta aukšta mokykla Koelne.

Atskir grup sudaro nauji Pabaltijos universitetai. Lengviausiai sek si estams, nes jie Tartu (Dorpate) rado jau parengt akademišk aparat , kur 1920 m. suestino. Visai iš naujo tur jo prad ti latviai, kurdami 1919 m. Rygoje savo aukšt mokykl . Ši, tur dama vienuolika fakultet ir arti 7000 student , yra didžiausia šios r šies staiga Pabaltijoje. Suomia šalia savo seno universiteto Helsinky 1920 m. k r tok pat ir Turku'e. Panaši pastang pl sti savo aukšt sias studijas daro ir danai, kurie šalia savo *almae matris* Kopenhagoje 1928 m. ir Aarhus'e steig provizoriškus akademiškus kursus, kuriuos tinkamu laiku mano išvystyti.²

Skyrium ia reikia min ti tokias staigas, kurios nors anks iau išvydo pasaulio švies , ta iau tautin s politikos sumetimais dabar buvo reformuotos. Taip, sakysime, pranc zai, 1918 m. atsi m iš vokie i Alzasij , tuoj supranc zino Strassburgo universitet . O po 1931 m. revoliucijos Ispanijoje gyven katalanai pasisavino jau nuo seniau Barcelonoje egzistuojan i aukšt mokykl . Panašiai pasielg ir Belgijos flamai, suflamindami Gand . — Šios staigos tarp ko kito turi ir didel praktišk reikšm , nes apr pina savo valstyb reikiamaais administratoriais (valdininkais, mokytojais ir t.t.), o savo tautie ius visokiais kult ros darbininkais.

¹ Cf. Lexikon der Pädagogik der Gegenwart, 2 Bde, Freiburg i. Br. 1930/32.

² Šioje vietoje reikia pažym ti džiaugsming fakt , kad ir nepriklausomyb atgavusi Lietuva k r savo aukšt mokykl . Tai pirma, tokia staiga, kuri Lietuvos valstyb , kaip tokia, yra steigusi. Pirmus šiuo reikalu nutarimus padar Valstyb s Taryba, kuri, 1918 m. gruodžio m n. S d. pos džiaudama Vilniuje, pri m Vilniaus universiteto statut ir numat prad ti darb 1919 m. sausio m n.. 1 d. Ta iau universiteto organizavimas anais audringais laikais, kuriais m s Vyriausyb tur jo pasitraukti Kaun , susitrukd . Dar 1920 m. Dr. Basanavi ius, aprodin damas šios studijos autoriui seno universiteto r mus bei užsilikusius turtus, pareišk vilt , kad Nepriklausomosios Lietuvos Aukštoji Mokykla gal sianti b ti kurta pa iame Vilniuje. Ta iau politikai neleidus realizuoti ši plan , stengtasi kurti toki Kaune. Tam 1920 m. sausio m n. 27 d. Kaune buvo atidaryti privat s *Aukštieji Kursai*, kurie per por met pareng dirv b simam universitetui. T j — *Lietuvos Universitet* — 1922 m. vasario 16 d. „vadovaudamasis Vilniaus universiteto steigimo statymu“ k r Ministeri Kabinetas.

Pirmasis statusas suteik universitetui pla i autonomij , kuri dav jam laisvos, korporatyvin s staigos charakter . 1930 m. birželio m n. 7 d. jam buvo duotas garbingas *Vytauto Didžiojo* vardas, kartu ir naujas statusas, kuris autonomij kiek apribojo. T ja reforma nepaliestas Teologijos-Filosofijos Fakultetas buvo valdžios intencijos sureformuotas 1931 m.

Savo dvasios strukt ra Vytauto Didžiojo Universitetas n ra vienlypis. Jis

N ra abejon s, kad visos šios staigos, kuri vyraujanti žym yra nacionalumas, nemažai patarnaus jas išlaikantioms tautoms bei tautelms. Tik nežinia kaip jos — turint galvoje viršautinį tiesos charakter ir internacionalinį mokslinio darbo organizacij — sugeb s sujungti vis žem s rutul apimanti mokslo srov , kad nedingt j laim jimai. Atrodo b tina ši suprantam seperacij bendram mokslo ir žmonijos labai kiek sušvelninti.

Materializmas ir nat ralizmas

Kadangi ligšiolin s reformos iš esm s nedaug tepakeit , o neo-humanizmas vietomis tik dar labiau sustiprino liberalizm , tai galima buvo laukti esmingesni bei radikalesni . Tokias ir praved m rininkas Mussolini, dažytojas Hitleris ir proletarai bolševikai. Nors tuos reformatorius daug kas skiria, ta iau jie vieningai priešinasi š kiui „mokslas — mokslui“. Šis, j nuomone, turi tarnauti praktiškam gyvenimui ir politikai.

Reformuojant blaiviausiai pasirod faktiškasis Italijos valdovas Mussolini. Mat, jis reprezentuodamas taut , kur ir juodadarbis turi šiek tiek ciceroniškumo bei Ovidijaus skonio, buvo apsaugotas nuo radikalumo. D l to pasitenkino priminti profesoriams, kad „tas, kuris išreiškia keturiais žodžiais, k galima pasakyti dviem, yra nenaud lis“ ir sak prisiekti fašizmui ištikimyb . Išskyrus septynis, visi prisiek , sitikin , kad toks reikalavimas j nesutrukdys. Ir tikrai, Italijos universitetai, gaubiami

gana tiksliai atvaizduoja vis tautos dvasios istorij nuo atgimimo laik . Kartu gaubiamas bendros atmosferos, rodo ir visos Europos dvasios žymi . Labiau materialistiškai - pozityvistiškai orientuota, daugiausia prieškarinė Rusijoje išmoksrinta vyresnioji karta duoda ton gamtos ir pritaikomiesiems mokslams ir t.t. Dalis jaunesniosios kartos, kuri yra išaukl ta Vakar Europoje pražydušios *Philosophiae perennis* dvasioje ir siekia mokslu pagr sti tredicinius savo tautos sitikinimus, yra susispietusi Teologijos-Filosofijos Fakultete. Tarp t dviej pasaul žirini blok stovi dar vienas vienetas, kur darbuojasi tiek vienos, tiek antros krypties atstovai, kuriuos papildo dar tre ia, matanti aktualiose srov se išreikšt ir savo siekim dal .

Literat ros apie m s *Alma Matei*, žinoma, dar nedaug. Pirmai orientacijai tinka paties universiteto leidiniai, išleisti 1927 ir 1932 m. atitinkamiems penkmeiams pažym ti. Itin instruktivi yra 1932 m. pasirodžiusi 10 met veikimo apžvalga. — Apie studentus cf. *Slapšinskas J.*, V. D. Universiteto student gyvenimas. Organizacin s veiklos bruožai 1922/32, Kaunas 1933. Ten pat (46 p.) nurodyta daugiau literat ros.

Kaune esanti aukšta mokykla n ra vienintelis universitetas Lietuvos teritorijoje, nes Vilni už m lenkai 1920 m. ten pat Stepono Bathoro vardu steig savo universitet .

Antra aukšta mokykla Nepriklausomoje Lietuvoje yra 1924 m. kurta *Žem s kio Akademija* Dotnuvoje, kurios uždavinys aprinti krašt taip reikalingais žem s kio ir gimining sri i specialistais. 1934 m. prisid jo dar viena speciali aukštesnio rango mokykla, b tent, *Prekybos Institutas* Klaip doje.

tradicinio humaniškumo ir kupini Gentilio suitalinto hegeliško idealizmo, nepal ž t sia savo darb .

Kas kita Soviet Rusijoje ir nacionalsocialistin je Vokietijoje, kur neapsi jo be staigaus ir skaudaus l žimo. Prie to bus ypa iai prisid jusi kieta, joki kompromis nepripaž stanti doktrina. Jos pagrindas Sovietuose — materializmas, o nacionalsocializme — nat ralizmas, du aspektai vienos ir tos pa ios esm s. Pirmas, remdamasis medžiaga ir laikydamas aukš iausia vertybe faktišk naud bei ži r damas istorij , kaip ekonomi kombinacij išdav , tapo oficialiniu Soviet Rusijos mokslu. Ant šio pagrindo Rusijoje ir buvo pastatyti naujo mokslinio darbo r mai ir tai aziatišku žiaurumu šalinant iš kelio visk , kas nesutiko su komunist partijos programa. Suprantama, kad tokiose s lygose, kur ne tiesos meil , o baim nenutolti nuo dekretuojamos linijos, valdo mokslininkus, kur rektoriauja GPU, nebegali b ti n kalbos apie tikr moksl ir objekting ties . Mokslas ia teb ra — prašome atleisti už ekskursij zoologij — melžiamoji karv , kurios pienu penima technika, komandiruota sukurti Rusijoje nereg t g rybi roj , prieš kur Amerika su visais savo Edisonais ir Fordais bus tik menkas šeš lis. Tod l „mokslas“ ir „technika“ Sovietuose yra tap kaip ir sinonimai.¹

Bolševik atstovaujama materializmui giminingas yra Vokietijoje pasireišk s nacionalsocialist rasizmas; net tiek, kad vadinamas „ein flüssig gewordener Materialismus“. O bet gi juodu n ra tas pats, nes rasizmas, b damas nat ralizmo produktas, remiasi gyvybe, rasin grynum laiko aukš iausia vertybe ir istorij ži ri kaip rasi maišymosi išdav . Tos mintys, gyvildentos jau toki Gobineau, H. St. Chamberlaino ir panaši , rado populiariausi išraišk Hitlerio knygoje *Mein Kampf*. Giedodamas joje himnus k no gyvastingumui bei visoms vitalin ms vertyb ms, Hitleris kar iais žodžiais reiškia savo neišgydom aversij visam, kas negaju ir negaivalinga. Daugiausia kli na inteligentams, o ypa akademins sferoms. Jo pagrindin mintis — Mes esame dvasios atrofuoti, mus išgelb s tik gajus nordik kraujas, — yra ne kas kita, kaip skelbimas karo intelektualizmui, intelektui bei svarbiausiam jo ugdytojui — aukštai mokyklai. „Unsere geistige Schichten... sind volksfremd geworden“ (480),² jis prikaišioja. „Sie sind.. verkalkt“ (480). „Je ‚geistvoller‘.. unsere Staatsmänner waren, umso schwächerer war meistens ihre wirkliche Leistung. Die... Vorbereitung... für den Weltkrieg war nicht deswegen zu ungenügend, weil etwa zu wenig gebildete Köpfe .. regierten,

¹ Tokio soviet mokslo silpnas puses ypa iškritikavo 1922 m. bolševik iš Rusijos ištremtas, dabar Paryžiuje gyven s, filosofas N. A. Berdjajevs.

² Citatos paimtos iš 25/27. leidimo, München 1933. — Didesnio tikslumo dėliai cituojama originalo kalba.

sondern .. weil die Regierenden übergebildete Menschen waren, vollgepfropft von Wissen und Geist, aber bar jedes gesunden Instinkts und ledig jeder Energie und Kühnheit“ (480 s.). Tod l juos visaip peikia. Vienur juos vadina „Tintenritter“ (533), kitur — „Spatzenhirn einer deutschen, wissenschaftlich natürlich höchst gebildeten Schreiberseele“ (533). „Ja, taip juos toliau ironizuoja, sie sind ungeheuer gescheit, können alles, verstehen jedes. .. Ihre jetzige Eingebildetheit ist nur Dünkel, der als Stolz bekanntlich immer neben der Dummheit an einem Holz gedeiht“ (537). Jie jaunimo galvas prikimš bergždziomis žiniomis ir tuo užnuodij gyv sias tautos j gas.

Pik iausiu tautos veržlumo ir gyvastingumo priešū Hitleris laiko objektingum bei jo siekim . „Man... verpeste nicht schon die Kinderherzen mit der Seuche unserer ‚Objektivität‘...“ (124). Ir propaganda, pav., „hat nicht objektiv auch die Wahrheit, soweit sie den ändern günstig ist, zu erforschen, .. sondern ununterbrochen der eigenen zu dienen“ (200). „Sowie durch die eigene Propaganda .. nur der Schimmer eines Rechtes.. auf der ändern Seite zugegeben wird, ist der Grund zum Zweifel.. gelegt“ (200 s.). Taigi, siekti „objektingumo“ es liga, tautin vokie i liga. Tod l negailestingai j — den deutschen Objektivitätsfimmel (201) — pliekia, tuo pa iu ir moksl , kuris juk labiausiai reikalingas objektingumo.

Tiesa, moksl visai neigti b t neprotinga; bet jis turi tarnauti, tarnauti štai kam — „auch in der Wissenschaft hat der völkische Staat ein Hilfsmittel zu erblicken zur Förderung des Nationalstolzes. Nicht nur die Weltgeschichte, sondern die gesamte Kulturgeschichte muss von diesem Standpunkte aus gelehrt werden“ (473). Ir aukl jimas turi eiti ta kryptimi : „Die gesamte Bildungs-und Erziehungsarbeit des völkischen Staates muss ihre Krönung darin finden, dass sie den Rassesinn und Rasesegefühl . . in Herz und Gehirn der . . Jugend hineinbrennt“ (475 s.). „Der völkische Staat wird dafür sorgen müssen, durch eine passende Erziehung der Jugend dereinst das für die letzten und grössten Entscheidungen auf diesem Erdball reife Geschlecht zu erhalten“ (475).

Nemaža mokslinink piktinasi tokiu mokslo žeminimu *ancilla rerum politicarum*. — Ypa jiems gaila taip niekinamo objektingumo. Jie — daugiausia doktrinalinio liberalizmo atstovai — sakosi tik tarnav objektingum jai tiesai. Argi? Juk atsime name, kad jie laikydavo (ir tebelaiiko) objektyviu tai, kas taikosi prie j koncepcijos, o vis kit atmesdavo kaip „nemoksliška“. Tatai tiek buvo žinoma, kad „mokslas“ ir „liberalizmas“ buvo net tap sinonimai. Tod l ši liberal raudojimas n n nykstanio „be premis mokslo“ yra nenuoširdus. J priekaištai rasistams tik dar kart patvirtina, kad n ra mokslo be premis . Ta, katalik senai ir visuo-

met palaikoma, pažiūrėti ir šiandien taip plačiai prigyję, ¹ jog dabar ginėjamas jau visai kitas klausimas, bent kokios rėšios turi būti tos prielaidos: ar — tušti prietarai, dirbtinis ideologijos, sekus utilitarizmas, politinis programos, individuališki filosofavimai, subjektyvios pasaulžiūros, ar — amžinos tiesos apie pasaulį ir būtį. Kadangi tokiomis ar kitokiomis pažiūromis pasaulis yra pagrindžiamas kiekvienas mokslo darbas, tai svarbiausias klausimas yra ir bus — koki yra panaudojamieji pagrindiniai pažiūrų vertė. Kadangi nevertingas pagrindas sumažina arba visai anuliuoja ant jo statomą mąstymą ir vertingumą ir priešingai — tikras pagrindas iš karto sudaro tinkamas sąlygas mokslo darbui, suprantama, kad šiandien katalikų mokslininkai pastangos gauna tokioms reikšmėms, kokios nebetur jū jau nuo pat vidurinių amžių. Juk katalikų pasaulis yra, kurios pagrindinė glūdi Apie reikštingi Tiesa ir kuri per tūkstančius metų statė genialius mąstytojus, yra tiek tvirta, kad kitos, t. y., seni ir nauji *-izmai*, neišskiriant nūria gvildenamo rasizmo, atrodo kur kas silpnesni, kadangi daugumoje yra subjektyvūs ir didelio efemeriški.

Po šios bendros pastabos sugrįžus prie Hitlerio koncentriško liberalistinio mokslo puolimo ir atsiskaitymo su „den Ideen einiger verrückter Ideologen“ (316), reikia pasakyti, kad šis daugiausia pasitenkina kritika, nesiimdamas aiškiau apibūdinti vitalizmo pagrįsto mokslo bei bręžtelti jo organizavimo smulkmenas. Tačiau to imasi jauni jū pasakojai taip uoliai, jog vien metais gy atsiras šiuo klausimu raštai sudaro nemenkų knygynų. Jame be E. Krieko knygos „Wissenschaft, Weltanschauung, Hochschulreform“ (1934) krinta akis A. Bäumlerio brošiūra „Männerbund und Wissenschaft“ (Berlin 1934)², kurios autorius svarbiausiu naujo universiteto tikslu laiko jaunimui išauklėti aktingu, dinamišku „politikos žmogumi“. Jis veiks, kurs, formuos. Teorija, kontempliacija jam bus svetimos.

Kaip norima reformuoti mokslą bei universitetą ir pagaminti naują inteligentą tipą, dar labiau paaiškėjo iš straipsnio rinkinio „Die neue Hochschule“.³ Ir čia peikiamas visas liberalistinis epochos palikimas — „autonomingas žmogus“, „der objektive Geist“ (9), universitetas, šis „Wa-

¹ Tuo atžvilgiu labai reikšmingi yra Sprangerio išvedžiojimai, pasirodę 1929 m. brošiūroje „Der Sinn der Voraussetzungslosigkeit in den Geisteswissenschaften.“. Joje *expressis verbis* tvirtinama, kad vad. dvasios moksluose niekas be premis neapsieina ir tuo pat atsakoma nuo to šikio, kurio vardan katalikų dirbamas mokslas liberalizmo amžiuje buvo diskredituojamas, o katalikai mokslininkai žeminami. Dr. sus Sprangerio pasisakymas sukėlė gyvas diskusijas, kurių rezultatai artimi katalikų pažiūrai. Mommseno — vieno žymiausio kovotojų už „mokslą be prielaid“ — argumentacija, kurios pagalba mokslininkai katalikai nuolatos ir aitrai buvo puolami, paiki nekatalikų paliudijimu yra netekusi reikšmės. Tai reikšmingiausia katalikų dirbamo mokslo darbo rehabilitacija, jei iš viso šis būtų reikalingas tokios.

² Cf. dar *Mannhardt*, Hochschulrevolution, Hamburg 1933. — *Reiner*; - Die Existenz der Wissenschaft und ihre Objektivität, Halle 1934.

³ Süddeutsche Monatshefte, München 1934 (Heft I, Oktober).

renhaus der Wissenschaft“ (16) ir jo išdresiruota „freischwebende Intelligenz“ (16) ir t.t. Bet kartu br žiamos ir naujos mokyklos bei ugdytino žmogaus kont ros: nuo 1935 m. brandos atestat tegaus tie, kurie bus pus met praktikav si ir Hitlerio jaunimo organizacijoje pasižym j , taip pat tur atitinkam savo mokyklos paliudijim , kuris betgi vitalin je pedagogikoje yra netek s lemiamos reikšm s. universitet pakliuv bus apgyvendinti vad. „Kameradschaftshäusern“, kur jie bus saugojami nuo pavoj , kylan i iš „seno universiteto“. Atsvar „pasenusiam mokslui“ sudarys ekskursijos, treniruot , stovyklavimas, kur „politiškoji vyrija“ formuos nauj žmog . Sprendžiam reikšm turi pa ios studentijos organizuojama „Frühjahrs- und Herbsthochschule“, kuri sutraukiami ištikimiausi studentai. Jiems, po atviru dangumi stovyklaujantiems, per tris savaites skaito patys kolegos studentai, partijos vadai ir keli atsargiai parinkti profesoriai. Kadangi fakultetai ia visai panaikinti, paskaitos skaitomos visiems kartu. Svarbesni už jas yra po j sekami pasikalb jimai, turintieji tiksl pasiimti NSDAP doktrina. Bet nemažiau, reikšmingas yra sportas, topografiniai ir kariniai pratimai, kuriais atsveriamas protinis darbas, sustiprinamos fizin s j gos, sukeliama kariška nuotaika.

Šitokiam „konkurenciniame universitete“ opoziciškai nuteikti veik jai gr žta savo aukšt mokykl , pasiryž j iš pat pagrind reformuoti. Jos naujas tikslas turi b ti „formuoti nacionalsocialistin žmog “ (17). Ta iau, kadangi tai vykdyti tegali tik NSDAP dvasia persisunk mokslininkai, tai profes ra pagreitintu tempu bus atnaujinta. Id jiniai iškrikusius fakultetus sujungs, t. y., *universitas* sugr žins — ras s doktrina: Aukšta mokykla .. „turi išsivystyti ‚nationalpolitische Hochschule‘, auf der kein Gebiet der Wissenschaft mehr ein streng begrenztes Eigenleben führen kann, wo der Rassengedanken das alle Wissenschaften verbindende Glied, die tragende Idee aller Erziehung, Lehre und Forschung sein wird“ (11).

Taigi, ko šimtme iai ilg josi ir genial s m stytojai veltui siek gr žinti tauriausiai tyrimo bei ugdymo mokyklai, t nacionalsocializmas viliasi rad s rasizme. Kraujo balsas suvienys išsiskyrusius, juk anot rasist — *vox sanguinis, vox Dei*.

Ta anti-intelektualistin ir anti-liberalistin , stipriai nacionalistin

Ji, be Hitlerio knygos „Mein Kampf“, dar remiasi Rosertbergo veikalu „Der Mythos des 20. Jahrhunderts“, kuris 1934 m. buvo trauktas Bažny ios indeks . Bet svarbiausias bene bus konservatorius Moeller van den Bruck (1876—1925), kurio turiningi ir stilingi veikalai, (sakysime, Das ewige Reich, Der politische Mensch, abu išleisti 1933 m.), dav nacionalsocializmui daug min i , argument , formuli . Jis jo paties išpranašauto „tre io reicho“ nesulauk , nes 1925 m. nusizūd .

Bene vienintelis autoritetingesnis kritikos balsas pas mus buvo Respublikos Prezidento A. Smetonos 1934 m. gruodžio m n. pradžioj Valstyb s Teatre pasakyta kalba.

ir voluntaristin teorija¹ jau prad ta realizuoti. Daugiausia tam dirba reicho švietimo ministeris Rustas, kuris jau daug kur universitetus yra ved s „Wehrwissenschaft, Volks- und Rassenkunde, die Wissenschaft vom Auslandsdeutschtum“. Jam — ir neprašyta — pagalb veržiasi nacionalsocialistin studentija, sudaranti kaip ir tam tikr „inkvizicijos tribunol“.¹ Buvo pašalinta daugyb liberalistin s dvasios profesori , j raštai išimti iš bibliotek , vietomis ir viešai ant laužo sudeginti. Ypa kliuvo žydams.²

D l toki eksces pak l bals net šiaip tokiam anti-liberališkam s - j džiui simpatizuojanti Berlyno žymyb Sprangeris. Tuomet padr sinta profes ra per savo organizacij („Verband der deutschen Hochschulen“) paskelb manifest , kur skaitome: Aukšta Mokykla pasisako prieš supolitinim . Tai b t tik jos horizonto susiaurinimas. Ji nespriešina tautin s valios sustiprinimui, t. y., pastangoms, kurios siekia „Willensschulung durch Wissensschulung“, nes tuo ji t sianti tik Humboldto, Ficht s, Schleiermacherio, Hegelio, Rank s, Treitschk s linij . Mes giname senas ir garbingas — rektoriaus ir fakulteto — autonomingumo tradicijas. Mes reikalaujame gr žinti sen proced r atrinkti profesorius ir studentus „nach dem Adel von Geist und Charakter“.³ Mes ir toliau tvirtai ginsime laisv skelbti savo sitikimus ir t.t.

Nenuostabu, kad ir katalikai tas mintis itin pabr žia, deklaruodami Würzburgo profesoriaus Wunderles žodžiais, „kad universitetai tik tuomet gal s tautai parengti vispusiškai išaukl t vad ..., kai jie ir toliau pasiliks ‚eine Stätte der Forschung, der höchsten Wahrheiten und Ideen‘.“⁴ Bet vargu ar šiuos balsus kas išklausus, nes akademiškas jaunimas skubiai nuintelektualinamas ir supolitinamas.⁵

Tam procesui pagreitinti sena autonomija suvesta minimum , dekretuotas komisariškas universiteto tvarkymas. Kad šis bus naudingas partijai, tuo niekas neabejoja, bet ar tas bus naudinga ir mokslui — didelis

¹ Cf. *Helltorff O. W.*, Um die Freiheit der Wissenschaft an den deutschen Universitäten, „Schönere Zukunft“ 1933, Nr. 33, p. 782 s.

² Ir masonams, kurie, pasinaudodami tuoj po karo išbuojusiu humaniškumu, dar labiau buvo sistiprin akademiškame pasauly.

³ Suprask: ne pagal NSDAP ugdoma nauj „Adel von Blut und Boden“ .

⁴ Cf. *Wunderle G.*, Universität und Erziehung zum geistigen Führertum“, Würzburg 1933.

⁵ Ta reforma bent vienu atžvilgiu kiek lie ia ir Lietuv — savo Ost - s e - m e s t e r . Mat, visi studentai vokie iai yra pareigoti kur laik studijuoti Vokietijos ryt universitetuose. Karaliau iuje studijuojantieji iškilmingai sutinkami Marienburgo pily, vežiojami po istorines vietas (sakysime, po Žalgirio m šio laukusi, 1410/1914, prie Nemuno). Rengiamos specialios paskaitos Ryt problemomis, kuriomis taip domisi pats Hitleris (cf. Mein Kampf, 14. Kapitel: Ostorientierung oder Ostpolitik? p. 726 ss.). To semestro s kmingumu itin suinteresuotas nacionalsocialist partijos švietimo vadovas, iš Pabaltijos kil s, grafas Alfredas Rosenbergas, vienas žymiausias rasizmo metafizikas. Cf. *Uebersberger H.*, Grenzlanduniversitäten, „Süddeutsche Monatshefte“, Oktober 1934, p. 33 s..

klausimas. Tiesos ieškojimas nėra dienos dalykas, todėl jis ir turi būti pastatytas aukščiau už partijų kviirus ir politikos aistras. Tik visiškoje ramybėje ir giedrioje atmosferoje jis gali kurti. Tokioms sąlygoms sudaryti geriausiai tinka autonomija, nes ji išima mokslinink iš valdinink kategorijos ir kelia jį tokią erdvę, kur nutyla partikuliariniai interesai ir kur nesiekia politikos bangos. Tačiau autonomija nėra kin siena, kuri akademišką pasaulį aklinau uždaro nuo visuomenės, tautos ir valstybės. Tai nelyginant tie pylimai, kurie, laiduodami jį rininkui laisvą susišim su atvira jūra, apsaugoja jį nuo šilstančių bangų. Kaip visur, taip ir čia abu kraštutinumai yra lygiai žalingi: hermetišku užsidarymu universitetas pamažu pats save troškina, o be saugumo kordono jis netenka ramybės ir koncentracijos. Ir vienu ir kitu atveju mažai naudos: pirmame atsitikime laimi siaura kasta, o antrame — nepastovus momentas, kuris palaužia tiesi mokslinio darbo liniją ir verčia daryti bergždžius zigzagus. Todėl visais amžiais tiesmūly ir jos vaisingu skleidimu susirpinę stengiasi mokslo pasaulį apsaugoti nuo tokių nelaimių. Istorija rodo, kad tam geriausia priemonė kaip tik autonomija.

Visiems suinteresuotiems nuoširdžiai sprendžiant šį gyvybinį universitetui klausimą, neturėtų būti sunku rasti patenkinančią išei. Bet kadangi revoliucijos laikai labiau gaivalingi, kaip blaivūs, tai galimas dalykas, kad šiuo laiku trečiasis reičas neišvengs tam tikrą klaidą. Bet už tą jį gali nepadaryti šaliam dalykų svarstymų kaimynai, kuriems toki istorijos neapbruoti eksperimentai neprivailomi.

Ir ne tik kaimynams ši problema bei su ja surištas klausimas kompleksas yra domus — tam tikra prasme ji rūpi visam pasauliui. Todėl mes kiek ilgiau buvome sustoję ties nacionalsocialistų bandymais gydyti negaluojuant akademišką pasaulį, tik damiesi išgirsti čia išganingą receptą. Tiesa, jį daug. Bet vienur atrodo, kad jais išrašyt tik vaistų dozavimas per stiprus, kitur — kad išviršiniam naudojimuisi vaistai pilami viduriu — kad juos maišyta ir nuodų. Kitaip tariant: Kova su materializmu ir pozityvizmu, liberalizmu ir intelektualizmu buvo neišvengiama. Pastangos sušvelninti fakultetų išsiskyrimą ir šakų izoliavimąsi — būtinos. Rūpinimasis aukštą mokyklą, virtusi instruktavimo vieta, vėl padaryti pilnutinio ugdymo ir mokslinimosi židiniu — tikrai girtinas. Tačiau, kad tuo pačiu revoliucijonuojuami ne tik metodai ir kitokios akcidentalijos, bet pažeidžiama ir pati mokslo esmė, tas verčia rimtai susimąstyti. Iš tikrųjų, mokslo palenkimas politiniam tikslui, partijos programai, tam tikrai valstybės koncepcijai ir paskelbimas to, kas yra naudinga rasei — tiesa, yra mokslo iškraipymas.

Visa tai ragina mus būti atsargiais ir ieškoti tinkamesnių gydymo priemonių. Iš jų nepaskutinę vietą užima katalikiškos lomos. Kadangi jos

mažiausia tiek vertos susidomti, kiek ir kitos, tai tolimesniuose skyriuose pagyvildensime ir jas.

e. Anti-liberalistin konjunktūra ar liberalizmo galas?

Visi ia paliesti reiškiniai mums sakmiai rodo, kad ne kuri atskira sritis pergyvena kok lokalizuot kriz , o m s gyvenimo visuma. Ir vi-
sas k nas yra kre iamas tod l, kad serga jo dvasia. Tos ligos galima buvo
išvengti, arba bent j pa ioje užuomazgoje sustabdyti. Bet kaip buvo
pasielgta su tais, kurie bauginti jau pirm simptom dr so sp ti d l ga-
lim padarini ? Jie beveik visi buvo arba snobistiškai ignoruojami arba
šiurkš iai sutramdomi, nes sotusis liberalizmas niekam neleido trukdyti
savo ramyb s. Tai skaudžiai patyr toks prieš pantuflisk savo šimtme io
pasitenkinim protestav s protestantas *Lagarde'as* (1827/91). Jis kaltino
liberalizm , es jis var s kult ros darb vien d l sav s, tod l garbin s sta-
bus ir aukl j s ne asmenybes, o vergus. Vis t kartumo taur iki pat dug-
no gavo išgerti ir *Langbehnas* (1851—1907)², patiek s savo knyga *Rem-
brandt als Erzieher* gili liberalizmo kritik . Jis reikalavo iš mokslo fi-
losofini min i , vedamos linijos, iš mokyklos — aukl jimo, charakterio
formavimo. Pajuto tai ir *Fr. W. Foersteris* (*1869), kurio sugestyv s vei-
kalai buvo kvalifikuojami nuolatiniu žeidimu. Tod l jam, Zūriche pro-
fesorijaujan iam, buvo gr sinta revolveriais, Münchene obstrukcija nu-
trauktos paskaitos, pagaliau iškelta byla už „valstyb s išdavim “ ir 1933 m.
pavasario knygos už „Gesinnungslumperei“ viešai sudegintos (ir tai iš
pus s t , kurie kaip tik tur t b ti jam d kingi už kov su liberalizmu).³

Ir Baselio kult ros istorikui *J. Burckhardtui*, turin iam aps iai prog
studijuoti ši dien laisvingum pagimdžius humanizm , atrod , kad „die

¹ Tuo klausimu cf. pav. *Reynold G. de*, Die Tragik Europas, Luzern 1935.

² Šis konvertitas vertas susidom ti. Susipažinti geriausiai padeda jo mokinio,
taip pat Bažny i gr žusio ir domininkon orden stojusio, Benedikto Momme
Nissenno parašyta Langbehno biografija (Freiburg i. Br. 1927). Tas pats Nissenas
yra surink s ir Langbehno literatišk palikim , kur 1930 m. (Freiburg i. Br.) su-
formavo knyg „Der Geist d s Ganzen“.

³ Ar Foersteris, dabar ištr mime gyven s, buvo nusipeln s tok likim , skai-
tytojas tresprenžia iš šio M. Pe kauskait s, klausiusios 1905 m. Zūriche jo paskait ,
pasakojimo: „Tuo laiku daugiausia klausytoj pritraukdavo du profesorai: Förster
ir Saitschik... Abudu tvirtai tiki nemaria žmogaus dvasios galia, abudu paskutin
tiksl mato išsivadavime dvasios iš materijos vergijos, abudu gerbia religij ir
skelbia jos didel reikšm žmoni gyvenime...“

Försteris — apaštalas, užgesusi siel gaivintojas, paklyd li vadovas, ne-
baukštus ir nepapeikiamas riteris, gailestingumo ir meil s kupinas, atjau i s men-
kiausio žmogaus siel ir bij s j užgauti, pakeli s mažiausi kirmin l nuo tako, kad
jo nesumindžiot . Vadinome j su drauge „mistras“. Iš tikr j , jis kaip tie se-
nov s mistrai, kurie ved paskui save žmoni b rius. Rodos, atsis stumei pas jo
kojas ir valandomis klausytumei jo kv ptos, meile trykštan ios kalbos, o paskui ei-

Zustande Europas einst über Nacht in eine Art Schnellfaule überschlagen könnten“. Tuo pagaliau sitikino žymi laisvamani dalis. Buvo jau iamas aug s nepasitenkinimas tais principais, kurie juo toliau, juo blogiau sugeb jo patenkinti galvojant žmog ir sutvarkyti gyvenim . Kritika taip smark jo, kad dar prieš kar ji sudar gerok bendros bibliografijos dal . Iš jos temin sime buvusio ministerio ir 1922 m. d l savo taikingumo vokie i nationalist nužudyto *Rathenau'o* veikal *Zur Kritik der Zeit* (1912), kur šis pramon s baronas, nepatenkintas net tais principais, kurie krov jam milijonus, met pirštin bedvasiai, sumašintai dabar iai. Niekad nebuvo tiek sveikaus liberalumo, kaip išbujojusio liberalizmo laikais. Skaud s prisipažinimai ir apkaltinimai. Bet ir jie nesugebo žmoniai išjudinti. Tam reik jo baisaus pasaulinio karo, per kur *Spengleris* (*1880) išpranašavo *Den Untergang d s Abendlandes* (1918).

Ta iau tie kritikai atsimuš aukšt , stor sien . Juk kas patogiai gyvena, paprastai nekvaršina savo galvos ideologiniais klausimais. Kai apsimoka klaidoje gyventi, užsimerkiama ne tik viena, bet abiem akim. Ta iau kai krizis sibrov ir kišenes, daug kam atsiv r akys. Šiurpas nukrat pasaul . Vienok dar nenorima ar nesugebama suprasti pad jimo rimtumo. Matoma tik ekonominis krizis ir tikimasi, kad rytoj jis sušveln si s, o poryt visai išnyksi s. Taip pat ir politikos krizis laikomas tik demokratyb s susvyravimu ir manoma, kad gr žtanti materialin gerov sugr žins pasitik jim parlamentais ir atstatys rinkim bei balsavim garb . Taip ir panašiai kalb yra sitikin , kad šiandien viešpatauja tik tam tikra anti-liberalin konjunkt ra, tam tikra *baisse*, kuri reikiamuoju momentu savaimingai pakeisianti nauja *hausse*. Jiems gi atšaunama, liberalizmo laikai nesugr žinamai pra j . Daug kas pasisako už pirm nuomon , daug kas už antr , bet dar daugiau blaškosi tarp vienos ir kitos, ieškodami tikresn s išeities. Ne vienas j savo neram žvilgsn kreipia Bažny i , J vardu prabilo net toks Sombartas, kuris 1924 m., t. y., tarp dviej revoliucij rezonavo: „Dar ne taip senai buvo m giama vidurinius amžius va-

tumei, kur jis tave si st , darytumei, k jis liept , nes žinai, kad visa, ko jis nori ir sako, yra gera ir teisinga. Daug esu gird jus jo gyv žodži , esu skai ius beveik visus jo raštus — ir kad kame nors koks paniekinimas savo prieš , pikta ironija ar skaudi pajuoka. Visur begalinis svetim nuomoni gerbimas, visur kažkoks tiesiog genialus svetimos sielos atjautimas, neapsakoma meil , aukš iusias mandagumas. .. Neži rint to, juodu tur jo student tarpe daug prieš . Forsterio nekent už Katalik Bažny ios aukštšinim ... o abudu man rodos, labiausiai už tai, kad juodu religij stat viršum viso ko.

Man gi j dviej lekcijos tiek visados tokio g rio, kurs retai žmogaus tepatiriamas šioje žem je. J dviej iškilimas viršum vis dienos obalsi ir valandos dievai i , j dviej ilg jimos to, kas amžina, kas nekinta ir nepraeina, — gražiausia harmoniia atsiliepdavo mano sieloje, pilnoje tokio pat ilgesio. Buvo juodu, lyg atdari langai, pro kuriuos eina tyras Alpi oras, plauki s tiesiog nuo balt virš ni ir gaivin s siel , užtroškusi materializmo atmosferoje“. — *Tarvydas* Marija Pe kauskait ir jos k ryba, „Athenaeum“ 1931, p. 151 s.

dinti tamsiuoju laikotarpiu. Šiandien mes geriau esame informuoti. Mes žinome, kad visoje žmonijos istorijoje vargu ar buvo kada nors tokia šviesi epocha, kaip tie „tamsūs viduramžiai... Bet užtat bsimas istorikas gali s m s laikus, kurie save taip išdidžiai vadina apšviestais, teisingai laikyti tamsiu laikotarpiu, kadangi visa tai, kas buvo ir teb ra šiandien krikštijama „apšvietos“ vardu, tik tolydžiai stumia j t izoliacij ir chaos , kur viešpatauja tamsa. „Palyginimas su chaosu yra vienintelis, kuris gali tinkamai atvaizduoti m s laik situacij , nes visa m s veikla pasidar chaotiška, beprasmiška...“ Prie kiekvienos kert s po sektant , skelbiant išganym , kiekvienoje auditorijoje po ‚filosof ‘ su kitokiu ‚požvilgiu‘. Ir jie visi kalba kitiems nesuprantamais žodžiais, kalba be tik jimo, be meil s, be vilties. N ra bendrumo, n ra atsidavimo, n ra Dievo meil s kv pto tarnavimo. Kas iš t , kurie dar moka vertinti, kas yra esminga ir tikra, nesijau ia gyven s tamsiame chaose?“¹

2. NEO-SCHOLASTIKOS PRAŽYD JIMAS

a. *Bendras katalikiškos minties stipr jimas*

Tik k paliktas skyrius nejaukus. Gal ne vienas skaitytojas bus link s taru autori ty ia panaudojus tamsias spalvas. Vienok taip n ra, nes visas straipsnelis apie liberalizm parašytas jo sek j žodžiais². Jie patys save charakterizavo ir patys save teis . Ir kad šis sav s teisimas neb t vien ciniškas sav s draskymas, parinkta tik autoriteting , reiškimus blaiviai vertinan i pasisakym . Taigi, ne autorius kaltas, kad vaizdas toks baugus. Jeigu jam pa iam b t leista pasisakyti, jis tvirtint , kad — ypa senesniame — liberalizme buvo daug ir teigiam ypatybi : Juk kas išgelb jo asmenyb iš vad. apšviestojo absoliutizmo nasr ? Kas praskyn keli visai teisingai min iai, kad žmoni bendruomen je šalia valstyb s yra dar ir daugiau reikšming veiksniai (asmuo, šeima, visuomen ir jos organizacijos, religiniai susib rimai ir t.t.)? Ar ne ankstyvesnis liberalizmas? Kas pav. suakstino ir mums taip reikšming taut diferenciacij , kas pad jo, pav., mažoms tautoms išsilaisvinti iš didži j vergyst s? Kas su domino krašto gyventojus savo naujos arba atnaujintos valstyb s reikalais? Ar tik ne liberalizmo propaguojamas laisvas apsisprendimas, demokratizmas ir t.t.?

Taigi, toje dvasios srov je yra ir visai sveik element , kuri nepasteb ti reikšt nenor ti matyti visos tiesos. Ir kas jame sveika, tas ir pasiliks tokiu, nepaisant net to *furor pessimisticus*, kuriuo nusivyl sek jai dabar drasko liberalizmo palikim . Ir jei jau niekas nebenor s pri-

¹ Taip Sombartas skund si Vienos laikraštį „Neue Presse“ 1924 m. kal di niame numeryje.

² Tik viena citata, atspausdinta 191 puslapy, plaukia iš svetimos plunksnos.

pažinti t teigiam ypatybi , jas mielai globos katalikai. Tiesa, ne tod l, kad jos sudaro liberalizmo doktrinos dal , bet kad jos paimtos iš katalik pasaul ži ros. D l to ir negalima katalikus, prisipaž stan ius prie iš j min i r m išnešto turto, vadinti liberalais. Kam tas neaišku, tepasiskaito, sakysime, Leono XIII. enciklikas. Jose suseks visus priimtinus liberalizmo principus, bet kartu užtiks ir neigtin jo tezi kritik ¹. Akyliau pasiži r j s, liberalizmo kritikas jose ras dar daugiau, b tent, nemažiau teising vertinim to totalizmo, kurio gl b jis link s pulti. Juk tas ir sudaro nepalyginam katalik doktrinos vert , kad ji yra laisva nuo kraštutinum ir d lto šiuo atveju lygiai smerkia ir tvar k ardan i palaid laisv ir asmenyb s užsimojimus nustelbiant autoritetingum . J vieton ji stato su pagr stais autoriteto reikalavimais atsargiai išbalansuot proting laisv . Liberalizmas, *in globo* pa mus, buvo išard s ši pusiausvyr individualinio laisvingumo naudai, o dabar aktual s totalizmai k sinasi j vardan etatistinio autoriteto. Tai du kraštutinumai ir d l to lygiai vengtini. Ši dien m tymasis iš vieno ekstremo kit , netur t klaidinti katalik . Jam yra privalomas radikalumas ne kraštus, o jo pasaul ži roje pasireiškiant universalum , iš kurio tiek liberalai, tiek totalistai yra išsineš tik jiems patinkamas dalis.

Šiuo laiku katalik universalumu itin domisi totalistai; net tiek, kad gaunamas sp dis, es jie savo totalizmais nor j atvaizduoti ir atkartoti an j universalum . Tas jiems kiek ir sekasi jau vien d l to, kad eil j — pav. Mussolini su Gentile ir Hitleris su Goebbelsu — yra išaug katalik pasaul ži roje, kurios jiems gerai žinom element dal jie dabar savo priemon mis perdirbo savo reikalams. Tod l to universalumo atspind nesunku pasteb ti kone visose srityse. Socialin je plotm je nurodomas atitolimas nuo chaotiškai suprastos laisv s, imamas v l autoritetas vertinti. Pažabojami individo geidžiai ir pabr žiama visyb s ir bendrumo id jos. Ir politikoje siekiama apversti vertybes — akcentuojamas stiprios vadovyb s reikalingumas. Ekonomijoje išsilaisvinama iš *laisser faire, laisser aller* — principo. Toliau filosofijoje pastebimas tam tikras nusigr žimas nuo subjektyvizmo kv pt sistem ir bandymas gr žti prie objektyvizmo (fenomenologija ir t.t.).

Tas paliudija, kad katalik atstovaujamos mintys jau daug kur yra prigijusios ir kad bandoma jas ir realizuoti. Tas kartu parodo, ir kiek

¹ Iš viso, katalikai vis laik nuosekliai priešinosi liberalizmui ir yra dav reikšmingiausių anti-liberalistinius veikalus. Keletas j atsveria vis knygn , pav., *Domaso Cories'o* „Katholizismus, Liberalismus und Sozialismus, nach ihren Grundprinzipien“, išverstas L. Fischerio ir 1933 m. Karlsruhe išleistas antrašte „Der Staat Gottes“, *A. M. Weiss'o* „Liberalismus und Christentum“, Freiburg 1914. Tai tikra anti-liberalistin enciklopedija. — Nuo jo neatsilieka ir *Fr. W. Foersterio* katalikiška dvasia parašyta knyga „Religion und Charakterbildung“, Zürich 1925.

Bažnyios takingumas — kad ir netiesioginiai ir net keistu būdu — yra padidiję¹.

Šis stiprijimas neabejotinai yra padarinys savo kaskart tiksliau formuluojamos ir tolydžiai garsiau skelbiamos doktrinos, kurios tvirtumas yra žavi tokiais kunkuliuojančiais laikais. Bet tai taip pat rezultatas galutinės Bažnyios jėgų koncentracijos. Ji — pirmiausia ir liesime.

Reikia pasakyti, kad nuo paskutiniojo laimėjimo, pasiekto Vatikano Santaryboje 1870 m., kelias veda tiesiai 1917 metus, kada buvo baigta kodifikuoti bažnytinė teisė. Ji faktiškai yra popiežiaus teisė, nes *Codex iuris canonici* yra ne kas kita, kaip praktiškas popiežiaus suverenumo pritaikymas. Tuo ilgus amžius trukus vis bažnytinis jėgų telkimas Romoje kaip ir baigtas.

Po 1917 seka 1929 metai, kuriais buvo atstatyta popiežiaus valstybė ir tuo pat Švento Sosto suverenumas². Tiesa, mikroskopiška toji „valstybė“ — vos 45 hektarai, — tačiau kaip tik šitame mažume ir glūdi jos didybė, nes tokiais laikais, kai visi *per fas nefas* siekia maksimumo išvirsinio pajūgo, Bažnyčia atsisako nuo bet kurios teritorijos. Juk tū grumstis, ant kurio Vatikanas pastatytas, kas drįs vadinti valstybe? Tuo popiežius kaip tik laiku pabrėžė begalin moralinį jėgų reikšmę. Dar ir kitą prasmę turi Laterano sutartis, būtent, Bažnyčia, išsibraukdama iš Europos valstybės valdytojų, dar kartą patvirtino, kad jos veikimo plotmė — visas pasaulis. Kai iš tikrųjų Jai reiškia itališkoji žemė, kai istorijos scena — visas žemės rutulys?!

Tiesa, kol žlugo popiežius Vatikaną uždarius laicistiškas rūšimas ir šventas Tavas atgavo suverenumą, prabėgo šešiasdešimt metų. Bet ar tas svarbu Bažnyčiai, kuri jau yra praleidusi arti 2000 metų ir gyvena viltimi sulaukti visų dienų pabaigę? Šiandien, kai griūva sostai, dingsta dinastijos ir vienas kabinetas veža kitą, šis klausimas daug kam iškyla.

Bažnyios autoriteto augimui dar pagreitino ir paskutinieji popiežiai. Sakysime, nemaža nekatalikų pavergtas nuoširdumas, kuriuo Pijus X. (1903/14) pagilino religinį gyvenimą. Taip pat jo pildinys Benediktas XV. (1914/22), privertė ne vien nusilenkti Romai tuo tvirtumu, koku jis tuo metu, kai tautą neapykanta vulkanu išsiveržė, laikė iškilus taikos viliavimui. Už tai net mohametonai Istambule jam paminkl

¹ Cf. *Pribilla M., S. J.*, Kulturwende und Katholizismus, 1925. — *Krebs E.*, Die Kirche und des neue Europa, 1924. — *Muckermann Fr. u. a.*, Das geistige Europa, 2 Bde, 1925, 26. — *Wust P.*, Die Krise des abendländischen Menschentums, 1928.

² *Olgiate F.*, La questione romana e la sua soluzione, Milano 1929. — *Brière Y. de la*, Les accords du Latran, 1930. — *Raeber M.*, Der neue Kirchenstaat, Einsiedeln 1930.

pastat . Tre ias Pijus XI¹. (nuo 1922 met), užimponuoja savo mokslo meile, sumania diplomatija (Laterano sutartis, konkordatai ir t.t.), plaiau Katalik Akcijos organizavimu ir dr siu modernišk priemoni panaudojimu — jis turi savo radio stot ir belinograf , jis bevieliu telegrafu kalba tolimuose kontinentuose susirinkusius tikin ius; misijonieriams siun ia motorinius laivus ir l ktuvus. Visa tai nepraeina nepasteb tai. Krinta akis ir faktas, kad beveik visi tikrai žym s pokariniai sukaktuvininkai paliudijo Bažny ios kult rin gali — 1921 m. Dant , 1924 m. Šv. Tomas Akvinielis, 1926 m. Šv. Pranciškus Asižietis, 1927 m. Beethovenas, 1930 m. Šv. Augustinas. Nenuostabu, kad inteligent akyse Bažny ios garb kilo. —

N ra abejon s, kad Bažny ia šiandien yra stipresn , kaip kada nors. Sukoncentravusi visas savo j gas Romoje, Ji yra tvirta uola ir aiškus orientacinis punktas. Išsilaisvinusi iš smulkios Europos politikos ir atsta iusi savo suverenum , ji laisva pasaulinei veiklai. Tam pats laikas, nes jau negrai laukia savo vyskup , o kinie iai — kardinol . Šalia kunig atsistoja ir ilgai tyl j pasaulie iai, dar labiau sustiprindami ir šiaip intensing religin bei kult rin veikim . T pati „Katalik Akcija“² geriau už k kit paliudija Bažny ios stipr jim , nes tuo tarpu kai 19. amžiuje Ji daugiausia tik gyn si, pergyveno, tarsi, savo „impresionizmo laikotarp“, šiandien yra aktinga, „ekspresionistiška“. Taigi, Ji, Leono XIII. laikais sugr žusi savo šimtmet , nepasitenkindama tik buvimu, siekia j paveikti, persunkti savo dvasia.

Kad tos pastangos nebergždžios, geriausiai paliudys nekatalikai. Štai kaip raš 1923 m. Heileris savo knygoje *Der Katholizismus*: „Katalikyb s valiuta šiandien tokia aukšta, kaip niekad“... Visame politikos gyvenimo sumišime ir perversmuose pasaul apimanti Romos Bažny ios organizacija išsaugojo savo nepajudinam tvirtum . Tiek išvidiniai tiek išviršiniai silpnai žmonijai ji yra stipriausias ramstis. Nenuostabu tod l, kad ir jai nepriklaus , dabarties varg bei sunkenybi prisl gti, prie jos šliejasi... Neužgin ijamas faktas, kad protestant bažny i silpnumas ir nesugeb jimas iššaukia — ypa inteligentuose — tendencij Romos Bažny i “³.

Dar metus prieš tai Troeltschas buvo pareišk s: „Katalikyb stovi pirmoje vietoje. Ji gali pasigirti ir savo mokslo universalumu ir... socialine doktrina. Bet kadangi ji susideda ne vien iš dogm ir teorij ,

¹ Pijus XI. reikšmingas ir Lietuvai. J , b damas Apaštališkojo Sosto delegatas, 1921 m. aplank , o 1927 m. sudar su m s valstybe konkordat .

² *Bertram A.*, Im Geist und Dienst der kathol. Aktion, 1929. — *Faulhaber M.*, Rufende Stimmen in der Wüste der Gegenwart, 1932. — *Pacelli E.*, Gesammelte Reden, herausgegeben von L. Kaas, 1930. — *Bremer K.*, Akademiker und Laienapostolat, Freiburg i. Br. 1924.

³ *Heiler Fr.*, Der Katholizismus, 1923.

tai ji pilna niuans ir lanksti. Ji tikrai žymiai sustipr jusi... N ra abejon s, kad labai daug eis jos keliu“¹.

Tos nuomon s yra ir Marburgo profesorius Hermelinkas, pripažindamas katalikybės kult rin paj gum . Protestantizmas nebegal s tik pigiai polemizuoti su ja arba prad ti nauj „kulturkampf “².

Šitas, prieš dešimt su virš met pareikštas, nuomones istorija patvirtino. Taip, sakysime, net kalnus ver ias fašizmas ir tas susitaik su Bažny ia, ir Hitleris nedr sta eiti Bismarcko keliu. *Vestigia terrent.* —

Jei ankstyvesniuose puslapiuose teko sitikinti, kad pasaulis neabejotinai dechristijanizuojamas, tai iš šito skyrelio galima spr sti, kad nemenkesn s pastangos daromos ir žmonijai rechristijanizuoti bei Evangelijai skelbti apie Kristaus moksl dar negird jusiems. Tiesa kad Bažny ia koncentriškai yra puolama, bet taip pat tiesa, kad Ji, nepasitenkindama gynimusi, veržiasi visas sritis laim ti jas Kristui. Tam Ji pasinaudoja visa popiežiaus rankoje sukoncentruota katalik j ga. Tai, berods, vienintel tokio tvirtumo pasauly.³ Tas juo nuostabiau, žinant, kad ji yra grynai moralinio charakterio ir kad antra šio didingumo priežastis — doktrinos išvystymas — taip pat grynai dvasinio pob džio. Toji doktrina švie ia žmon ms juo skais iau, juo labiau pasaulis grimsta skepticizmo, pesimizmo ir depresijos bangose. Tad suprantama, kad toliau kiek plat liau nušvie iama ir antra neo-scholastikos s j džio faz — jos pražyd jimas.

Jau antro Leono XIII. p dinio, Benedikto XV., laikais katalik mokslo aparatas tiek buvo išsipl toj s, kad kilo reikalas sumoderninti kongregacij seminarijoms ir universitetams. Šiandien šiai, dar 1588 m. kurtai, 1915 metais reformuotai kardinol kongregacijai, kuri *cum grano salis* galima vadinti pasauline katalik švietimo ministerija, vadovauja, kard. Bisletti.

Jo darbais itin susidom j s dabartinis popiežius, Pijus XI, nes, b damas pats mokslininkas ir palaikydamas pla ius ryšius su mokslo pasauliu, ne tik *ex officio*, bet ir asmeniškai yra suinteresuotas tikin i j išmokslinimu. Tod l su pam gimu r pinasi nauj akademišk židini k rimu ir sen sutvarkymu. Tam tikslui 1931 m. išleido konstitucij *Deus scientiarum Dominus*, kuria normuojamos filosofijos ir teologijos

¹ *Troeltsch E.*, Die Krisis des Historismus, zum. „Die neue Rundschau“, 1922.

² Cf. „Frankfurter Zeitung“ iš 1922 m. X.17 d. — Ž. taip pat *Hermelink H.*, Katholicismus und Protestantismus in der Gegenwart, “1926.

³ Ta iau tuo dar nenorima pasakyti, kad visi katalik darbai džiugina. Priešingai, pasitaiko ir aps iai nemaloni reiškiniai . D l to ne vienas nesugeba numalšinti kar i , abejon , ar tik nebus ir šiandien taip, kaip jau ne kart atsitiko, kad kilni id j kompromituos silpnadvasiai jos išpažintojai.

studijos katalik aukštose mokyklose, universitetuose, seminarijose ir tolygiose staigose. Suvienodinta j struktura, studijų planas, mokymo metodas, sutvarkytas laipsni teikimas.

Šitas dokumentas bene geriausiai paliudija t pažang , kuri katalikai yra padar nuo pat 18. šimtme io pabaigos. Kas tuomet atrod galutinai pralošta, šiandien didele dalimi v l atkovota. Be to, moksle užimta tokios pozicijos, apie kurias dar ne taip senai nedr sta n svajoti. Bet n tuo nenorima — ir negalima — pasitenkinti. Statomi toje konstitucijoje griežti reikalavimai apsaugos katalikus nuo diletant , ne kart diskreditavusi j darbus. Kam tik r pi skaisti katalik mokslinio darbo ateitis, bus d kingas Pijui XI. už š reikšming žyg .

Kad popiežiai, s ryšy su tuo, prideran iai iš k l ir Šv. Tomo Akvinie io palikim , visai suprantama. Taip, pav., Pijus X. pakartotinai primina scholastikos filosofijos ugdym . Sakysime, ir enciklikoje *Pascendi Dominici gregis* iš 1907 m. ragino uoliai j studijuoti. „Mes skelbiame, kad visa, kas šiuo atžvilgiu m s pirmatak buvo dekretuojama, pilnai galioja. Mes norime, kad tas tiksliai b t vykdoma... Reikia žinoti, kad atitolimas nuo Šv. Tomo, ypa metafizikos klausimuose, neapsieina be skaudži nuostoli.“ Tai patvirtino ir savo Motu proprio *Doctoris angelici* iš 1914 m., primygtinai nurodydamas Šv. Tom , kurio *principia et pronuntiata maiora es conditio sine qua non* kiekvieno vaisingo filosofavimo.

Tokio nusistatymo buvo ir Benediktas XV., priimdamas 1917 m. išleist *Codex iuris canonici* preskripcij , pareigojan i kiekvien katalikiškos mokyklos mokytoj „racionalin s filosofijos ir teologijos studijas kaip ir student išmokslinim šiose disciplinose tvarkyti pagal metod , doktrin ir principus *Doctoris angelici*“(Can. 1366, § 2).

Tuo remdamasis ir Pijus XI. nepraleidžia n vienos progos neprimin s fundamentalin s scholastikos reikšm s. Taip, sakysime, 1922 m., t. y., vos prad j s Bažny i valdyti, jis apaštališkame rašte *Officiorum omnium*, pasi stame kard. Bisletti, dekretavo, kad klierikai turi du metu atsid j studijuoti Šv. Tomo Akvinie io k ryboje savo virš n paniekusi scholastin filosofij . Jos iš k limas es s didžiausias iš vis skaitling Leono XIII. nuopeln . Šio vieno pakakt padaryti j nemirtingu.

Lyg nor damas patvirtinti visa, k jo pirmatakai šiuo reikalu yra pasak , tas pats Pijus XI. kitais — 1923 — metais išleido dar atskir enciklik — *Studiorum ducem*. Tai tuo tarpu paskutinis narys tos nenutr kstamos paskatinim ir patarim grandin s, tapusios per pus šimto met priežastimi n n vis kult ring pasaul apiman io filosofinio jud jimo, kurio likim — bent stambiausiasis bruožais — užbr žti bus maloni m s pareiga.

b. Italijoje¹

Šitame krašte materialistinis pozityvizmas maždaug nuo 19. šimtmeio galo tur jo užleisti viet kitokioms sistemoms. Taip, kad jis anks iau toks galingas, šiandien mažai teturi pasek j . D l tos priežasties j vadas Ardigo 1920 m. nusizud . Vienok iš šios srov s susilpn jimo katalikai mažai telaim jo, nes bematant pozicijas už m iš vokie i paskolintas neo-kantizmas su neo-hegelizmu, kurie susirado ger glob j Benedetto Crocés asmeny.

Crocés (* 1866) išdirbtas idealizmas padar žmog visako matu ir tikslu, kuo jis taip gerai pataik iš pagonyb s bei renesanso laik užsilikus antropocentrizm (d'Annunzio!), kad jo k r jas bematant virto tautos filosofin s minties herojumi. Jo kalavijas buvo 1903 m. kurtas žurnalas *Critica*, jo ginklanešys — *Gentile* (* 1875).

Abiej sutarian ia darbuote neo-hegelizmas pasidar Italijoje vyraujan ia, o Mussoliniui pa mus krašt valdyti, ir oficiozine filosofija², nes pagal Hegelio tezes sudaryta valstyb s koncepcija perd m tiko naujam s judžiui. Ir Crocei nususukus liberalizm bei virtus žymiausiu fašizmo intelektualiniu priešu, niekas nepakito, Gentile tik dar pla iau užsimojo, tuo tapdamas tikru naujo r žimo ideologu.

Jo skelbiamas idealizmas laiko save tikra religija ir geriausiu krikščionyb s realizavimu. Valstyb , taip jis tvirtina, turi absorbuoti Bažnyi ir padaryti j savo organu. Tod l visa turi b ti palenkta šiai aukšiausiai vertybei: viskas jai, viskas iš jos, viskas per j , nieko be jos ir šalia jos. Valstyb yra viskas.

Kadangi Gentilei buvo pavesta reformuoti mokyklas, tai jo id jos siskverb universitetus ir vis mokyklos tinkl , ia jo atstovaujamoji filosofija užima centrin viet ir braujasi visas šakas ir sritis. Ji formuoja student ir mokini gyvenimoži r ir tuo atstoja bet kuri religij . Katalik tik jimo d stymas, vestas tik nuo 1930 m., d l neo-hegelizmo primato negali sigal ti. Tas jam juo sunkiau, kadangi niekas never iamas iš jo egzaminuotis. Tod l neo-hegelizmas yra Italijos „mokymo bei aukl jimo pagrindas ir vainikas“.

Taigi, situacija n ra palanki katalik filosofinei min iai. Vienok tas Italijos katalikams neatima noro dirbti. Priešingai, jie, nuo amži dav reikšmingiausius scholastikos atstovus, yra sitikin , atliksi darb *dí pura italianità*, kovodami su svetur kilusiomis tez mis. Iš j falango be Gemellio ypa išsikiša Chiochetti, Olgiati, Masnovo ir Cordovani. Se-

¹ Cf. *Masnovo A.*, Il neotomismo in Italia, Milano 1924. — *Lisi-Hermet*, Scrittori cattolici dei nostri giorni, Firenze 1930. — *Casati G.*, Scrittori cattolici viventi, Roma 1928. — Pastarieji veikalai ir rodo, kiek atgijusi katalik filosofine mintis paveik nauj j Italijos literat r (Papini!).

² Cf. *Mehlis G.*, Italienische Philosophie der Gegenwart, Berlin 1932.

niausias j , 1876 m. gim s Amato Mas novo , 1924 m. dav mums neo-scholastikos istorij Italijoje (*II neotomismo in Italia*), iš kurios tas s j dis spinduliu sklido visas puses. Kiek Gemelli (* 1878) yra prisid j s prie šito darbo, jis pats 1932 m. atpasakoj s rašte *Il mio contributo alla filosofia neoscolastica*. Jo ordeno brolis Emilio Chiochetti

O. F. M. (* 1880), kritiškame neo-hegeliško idealizmo patikrinime matydamas savo gyvenimo uždavin , 1915 m. (³1924) išleido studijas apie Croc , o 1921 m. (²1925) ir apie Gentile, prieš kuriuos 1925 m, jis pastat Šv. Tom . Nemažiau veiklus yra Mariano Cordovani O. Pr. (*1883), kuris savo veikalu *L'attualità di San Tommaso* (Milano 1924) atr m Gentil s priekaištus tomizmui ir iš savo pus s kritikavo gentilizm . Jauniausias iš šio b rio, Francesco Olgiati (*1886), suved ir kitus modernius filosofus akistat su besivystan ia katalik mintimi. Tam 1929 m. nagr in jo Leibniz , o dviem metais v liau.— Descartes' .

Iš viso Italijos tomistai yra labai aktyv s. Atsikrat bet kurio žemesnyb s jausmo, gerai apsišarvav , pasirodo visur, kur yra nors mažiausia galimyb išvystyti savo filosofin akcij . Ypa stengiasi susitikti su gentilizmu, kuris, j nuomone, kenksmingesnis už ankstyvesni pozityvizm , nes nukreip s sveik reakcij prieš an j nekrikš ioniško m stymo v žes. Klasiška tokia proga pasitaik per 1933 m. spali m n. Romoje vykus Italijos filosof kongres . Jame ne tik kad nebetvirtino, kad krikš ionyb esanti gestanti žvaigžd , bet dar palankiai sutiko jos filosofin mint . Ja argumentavo vienas kitas ir valdžios universitet atstov . Taip, sakysime, Del Stefani, aptardamas filosofijos ir politikos santykius, pažym jo, kad bandymai „religin fenomen “ vien istoriškai ar psichologiškai suprasti ir religij pakeisti tam tikra „socialine morale“ es bergždi. Kitas profesorius, Orano, pasipriešino m ginimams idealizm padaryti oficialine valstyb s filosofija ir jai monopolizuoti universitet bei mokykl .

Tiesa, ji išviršiniai kaip ir vyravo per kongres , kuriam pirmininkavo pats Gentile. Vienok buvo jau iamas ir neo-scholastikos poveikis. Kokios ia atsiskleidžia perspektyvos Todo, sakysime, 1933 m. ruden mirusio filosofo Varisco pavyzdys. Jis, b damas Romos karališkojo universiteto profesorius, iškart d st pozityvizm , o v liau fašizmo takoje m skelbti gentilizm , kol, pagaliau, negal damas pasitenkinti n jo sprendimais, pakeit juos neo-scholastika.

Jos atstovai, suprasdami gentilizm tikrai galint b ti pereinamu tarpniu tarp Hegelio idealizmo ir Tomo realizmo, pagyvina santykius su valdžios universitetais. Tam, sakysime, Gemelli pakviet su paskaitomis Florencijos teisi fakulteto dekan profesori Arias , vien žymiausi Italijos ekonomist . Kalb damas apie tomizmo reikšm socialiniams ir ekonominiams mokslams, sve ias pareišk sitikinim , neo-scholastika iš pamat paveiksianti min tas sritis. Florencija atsilygindama papraš Cordova-

ni skaityti vis cikl paskait apie politin Akvinie io koncepcij . Dekanas, pristatydamas paskaitinink , pabr ž , kad moderniškas mokslo pasaulis, ignoruodamas vidurini amži meisterio iškeltus principus, tik save nuskriaud s. T id j plitimas betgi negal j s b ti sustabdytas, juk tomizmas atgij s.

Kiek šis yra gajus, matyti iš sekan io, 1934 m. rugs jo m n. Paduvoje vykusio, kongreso, kur ir neo-scholastai buvo pakviesti ir kuriame — berods, pirm kart — Gentile nedalyvavo. Suvažiavimas, svarstydamas gnoseologijos klausimus, ilg josi tam tikro kritiško realizmo, kuris nugal t idealistišk j subjektyvizm , nes daug kas sitikino, sveikas realizmas tikrai sukursi s t min i visum , iš kurios plauks taip reikalingos moraliniam bei socialiniam gyvenimui objektyvios normos.

Šis susitikimas tiksliai charakterizuoja Italijoje susidariusi situacij . Iš vienos pus s — neo-hegeliškas idealizmas, kuris d l savo ideologinio partarnavimo fašizmui valstybiniame ir šiaip viešame gyvenime naudojasi ypatingomis privilegijomis, o iš antros pus s — neskaitlinga, bet veikli tomit grup . Jos nebaugins, nei oponent skaitlingumas, nei j išviršinis stiprumas, nes kur n n yra, taip ji klausia, tas anks iau irgi taip plaiai išsikeroj s pozityvizmas? Be to, jie ne vieni. Juk jie sudaro tik vien bar to, per vis kult ring pasaul nutysusio saviški fronto.

c. *Pranc zijoje.*

Kokios j pozicijos Pranc zijoje? Kas Italijai yra Croce su Gentile, tuo ia yra Bergsonas. Ir jis daug pad jo pozityvizm su materializmu nugal ti. Nors jis pats ir nerado kelio katalik min i pasaul , ta iau ne vienam tapo tiltu, kaip sakmiai rodo, sakysim, Maritaino pavyzdys.

Jacques Maritain², kurio gyvenimo b gis gana tiksliai atvaizduoja naujos filosofin s minties istorij pranc zuose, gim 1882 m. ir buvo krikštytas protestant bažny ioje. Iš pradži jis studijavo gamtos mokslus, taiau nepasitenkin s sorbonie i d stomu skepticizmu, puol bergsonizmui gl b , nes jam atrod , kad šis gal si s sutraukti mechaniškojo materializmo ir scientizmo retežius. tas aistringas pastangas surasti tikr ties jo draugas katalikas Léon Bloy atsak : „J s ieškote tiesos— j s, karteziarne!... J s manote, kad žmogaus protas sugeba j rasti... J s kada nors suprasite, kad tiesa suvokiama tuomet, kai nuolankiai atsisakoma nuo to—

¹ Cf. *Reynold G. de*, Die Rückkehr zum Thomismus in den Ländern französischer Sprache, „Hochland“, München 1929. — *Noël L.*, The neo-scholastic movement in french speaking countries, leidiny „Present-day thinkers and the neo-scholasticism“, St. Louis - London 1934. — *Goyau G.*, L'Effort catholique dans la France d'aujourd'hui, Paris 1922.

² Apie Maritain ž. *Wl. Ghikos* straipsn , tilpus žurnale „Documentation catholique“ iš 1923.X.27 d. ir *W. Guriano* atsiliepiam , atspausdint 1926.III.26 d. laikrašty „Kölnische Volkszeitung“. — Iš platesni rašt apie M. min tini *P. Archambaulto*(1926) ir *E. R. Curtius'o*(1927) veikalai.

kio užsimojimo. Tada tikrai suprasite, kad tai, ko senai ieškojote, to net nežinodami, tur jote po rank .“ Bloy'o tiesa, nes 1906 m. Maritainas kartu su savo žmona Raissa, žyde, ištikima savo bendradarbe, per jo katalikyb . Toliau studijuojamas Heidelberge dar Driescho neo-vitalizm , pamato, kad bergsonizmas su katalikybe n ra nesuderinami. Sugr ž s išgirsta iš Solesmeso benediktin apie Tom . ia randa visa, ko buvo ištrošk s, d l to nutaria paaukoti visas savo j gas Akvinie io filosofijai. Nuo 1914 m., b damas Paryžiaus katalik universiteto profesorium, gavo nors minimalines s lygas savo pažadams vykdyti.

Pirmiausia atsiskait su bergsonizmu. O nuo 1927 m. Pranc zijos episkopato paprašytas, prad jo leisti tomistin s filosofijos kurs . Kiek šis padar j žinom specialist tarpe, tiek 1922 m. pasirod s veikalas *Anti-moderne* išgarsino j platesniuose sluoksniuose. Ši knyga jau vien savo provakaciniu pavadinimu suk l audr . Sekuliarizuotas pasaulis negal jo suprasti, kad šiais „pažangos laikais“ inteligentas gali taip radikaliai atsisakyti nuo moderniškios minties. Ir pasipyl priekaištai, insinuacijos, apkaltinimai ir grasinimai, t. y., visas tas neapykantos repertuaras, kur patiria kiekvienas dechristianizuotame pasauly veiki s mokslininkas katalikas. Bet Maritainas ne iš baili j , tod l n kiek nesusvyravo. Tik tolimesniuose raštuose kiek pažabojo savo temperament , kad retorika nenustelt argument .

Šitoks sav s disciplinavimas tik padidino jo reikšm . D l to jau kelinti metai iš jo auditorijos pliste plinta Akvinie io mokslas ir pasiaukojimas neo—scholastikai. Maritaino nuopelnas, kad ir senoji Sorbona negali atsiginti nuo disertacij iš neo-scholastikos srities. „Koks perversmas! — sušunka Archambaultas, Maritaino biografas, — Šv. Tomas pasidar mados fig ra! Neb ra „Nouvelles Littéraires“ numerio, kur be Freudo ir ir Dostojevskio neb t ir jis minimas, n ra ir knygyno (universiteto kvar-tale), kur tomistiniai raštai neužpildyt net ištis vitrin “.

T „mada“ Maritainas išnešiojo ir toli už Pranc zijos rib . Koks jo veikimo ratas, galima suprasti, sakysime, iš 1934 m. jo padaryt kelioni , kuriose jis pasiek ir Lenkij ir Amerik . Kad ir jo problem ratas nesiauraras, parodo Poznaniuje skaityta paskaita apie „nauj krikš ionišk visuomen “. Joje jis išk l aktual visuomen s susitvarkymo reikal , kas dav jam prog pareikšti, kad krikš ionyb s mokslas lygiai atmeta ir liberalizmo propaguojam laisvingum ir totalizmo etatistinius suvaržymus. Visuomen je turi b ti pripažintos teis s asmeniui, šeimai, vairioms naudingoms organizacijoms ir valstybei. Ta iau pastaroji neturinti reikšti totalistini užsimojim .¹

Ta „mada“ sumaniai naudojasi ir kiti neo-scholastikos ugdytojai, sa-

¹ Cf. *Dovydaitis Pr.*, Tarptautiniai filosofijos kongresai, 1934 m. „Logos“ p. 190.

kysime, Garrigou-Lagrange'as, Sertillanges'as, Longpré, Gilsonas. Garrigou-Lagrange O. Pr. (*1877) atstovauja nuoseklį, domininkon skelbiam tomizm, kuris itin atitinka pranc z m giam intelektualizm ir palinkim griežtas sintezes. Kad ir platesni sluoksniai gal t naudotis Akvinie io turtais, Garrigou'o broliai domininkonai prad jo leisti trisdešimties tom *Somme théologique de saint Thomas d'Aquin*. Tam darbui vadovauja pats vyriausias ordeno magistras Gillet (*1875), kuris savo veikalu *Le Credo des artistes (1929)* tapo žinomas ir už specialist rib . Kitas domininkonas, Pègues, jau baigia ir komentar Tomo *Summai*, kuris apims dvidešimt tom , kiekvienas po 700—800 puslapi . Tas pats Pègues pirmai pažin iai su tomizmu yra pagamin s veikal l *Initiation thomiste (1921)*. Lankstesnis už j yra Sertillanges (*1863), kurio studijos apie Akviniet (1910/15) pla iai paplito. Ir jo 1928 m. pasirodžiusios *Thèses de la philosophie thomiste*, kaip ir *Catéchisme des incroyants*, — nors dar tik 1930 m. iš spaudos iš jusios — jau yra išverstos eil svetim kal b . Ir scotizmas yra atstovaujamas šioje neo-scholast šeimoje. Bene stipriausias jo reišk jas bus pranc ziškai raš s kanadietis Longpré . Jam simpatizuoja Duhem (1861—1916), kuris, b damas kartu ir fizikas ir filosofas, paraš vidurini amži kosmologini ir filosofini paži r istorij .

Skyrium min tinas Etienne Gilson (*1884). Nors jis ir n ra tomistas siaura to žodžio prasme, ta iau tas jo, Sorbonnos profesoriaus, nesutrukdo skleisti neo-scholastikos paži ras ir jomis sudominti net tuos, kurie šiaip šiais laikais n neži r t vidurini amži filosofij ir jos renesans . Tuo Gilsonas, gerokai patarnavo neo-scholastikos jud jimui, kaip iškalbingai paliudija jo veikalai *Le thomisme*, kurio 1927 m. iš jo jau tre ia laida ir *Esprit de la philosophie médiévale (1931/32)*. Apie savo pirm susitikim su tomistine filosofija Gilsonas pasisak žurnale „Nouvelles Littéraires“ (1925.1.3.) šitaip: „Aš priva iai studijuodamas Šv. Tom , nau dojausi tais pa iais metodais, kuriuos man rekomendavo Sorbonas, gilinant is Descartes' ir kitus filosofus. Darant tuos moksliškus tyrin jimus man atsiv r akys ir aš abejoju, ar ateity savo studijose v l gal iau apsi eiti be to, šviesiausio m stytojo ir jo sistemos, kuri yra nuostabiausia iš vis mano ligšiol sutikt “.

Panašiai išsitar ir Maurice Blondel (*1861), kuris, anks iau opo nav s tomizmui, juo toliau juo labiau su juo suart jo. Giliai veikdamas filosofin , net it religin , savo krašto literat r , daug k ved bent neo-scholastikos periferij .¹

¹ Ir ia, Pranc zijoje, pasitvirtino, kad bet kurios k rybos pradžia yra doktrina. Kur ji intensingai ugdoma, ten, tarsi, savaimingai išsivysto ir vairiopa akcija. Tai paliudija ir literat ra. Kai pozityvizmas su materializmu prad jo svyruoti ir j viet pasisi l atgimstanti katalik mintis, tai tokie Verlaine, Coppée, Huysmans, Bourget, Brunetière ne tik kad v l rado keli atgal Bažny i , bet ir Jos dvasia

d. *Vokietijoje ir Austrijoje*

Vokiškai kalbaniuose kraštuose specifiški katalikų filosofų su minties priešininkais, be eilės kitų, ypač buvo Kantas su Hegeliu ir visokie neokantizmai bei neohegelizmai, neskaitant tos aversijos metafizinei filosofijai, kuri skiepijo mokslo primatą pasisavinamajam gamtos mokslui. Viduriniame amžiuje mokslas buvo tokiu aplombu apšauktas bergždžiu polemizavimu, kad net toks Windelbandas savo filosofijos istorijoje mano, jog scholastai nieko kito nežinoję, kaip tik rietis dėl vad. universalijų. Tokias klaidingas mintis, kaip žinome, atitaisydavo tokie Werneriai, Hertlingai, Baeumkeriai, Stöckliai, Willmannai ir kiti. Jiems ypač padėjo du medžiagos rinkiniai, kurie sistematiškai išleisti senus turtus — „Archiv für Literatur und Kirchengeschichte des Mittelalters“ (7 tomai), prie kurio nuo 1885 iki 1900 tris Denifle su Ehrle, ir „Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters“ (1891 ss), kur Hertlingas su Baeumkeriu atidengė naują scholastikos aspektą. Prie šitų žurnalų išaugo ištisa nauja generacija neoscholastų, iš kurių pirmiausia minime istorikus su kard. Ehrle priešaky.

Pranciškus Ehrle S. J. (1845—1933)² ilgus metus buvo Vatikano bibliotekos vedėjas. Kaip toks jis lengvai priėjo prie ligšiol neišnaudotų turtų, kurių dali išspausdino kartu su Denifle'u. Su kitais dar leido *Bibliotheca theologiae et philosophiae scholasticae* (Paris 1885/94). Nors mažutis, bet svarus knygutų sudarą 1918 m. išleistas raštas *Die Scholastik und ihre Aufgaben in unserer Zeit*, kuri baigė šiais sūdomais žodžiais: „Mes gyvename tokiais laikais, kurie... mums stato kur kas didesnius ir reikšmingesnius uždavinius, [kaip tarp savęs dėl menkniekių ginėtis]. Tie darbai žada didžiau pasisekimą... Ilgiau juos atidėti negalima. Nesistipkime siaurame savo name, bet teiraukimės, kur galima būtų k nors

persimpradį kurti. O neoscholastikai paveikus platesnius prancūzų sluoksnius, katalikų dvasios pasaulyje išaugusi literatūra tiesiog sužydė. Vardai, kaip Bazin, Bernanos, Bloy, Bordeaux, Claudel, Ghéon, Jammes, Psichari, Mauriac ir kt. nra reikalingi komentarai. Yra literatūros istorikų, kurie Paul Claudel laiką žymiausi šių dienų prancūzų poetų. Kiti net apsiima dabarties Prancūzijos literatūros istoriją rašyti vien katalikų vardais. Bet ir vengiant tokių perdėjimų, galima tvirtinti, kad katalikų elementas ši laikų ryboje vyrauja. — Cf. *Platz H.*, Religijos atgimimas prancūzų literatūroje, „Židinys“ 1929, Nr. 4. — *Goyau G.*, L'Eglise catholique en France, Paris 1932. — *Bremont H.*, Manuel de la littérature catholique, Paris 1925. — *Calvet J.*, Le renouveau catholique dans la littérature contemporaine, Paris 1931. — *Hatzfeld H.*, Religiöser Aufbruch im geistigen Frankreich von heute, Freiburg i. Br. 1933. —

¹ *Jansen B.*, S. The neo-scholastic movement in Germany, leidinyje *Zyburas J. S.*, Present-day thinkers and the new-scholasticism, St. Louis - London 1926, psl. 250 ss.

² Apie kard. Ehrle, kaip ir apie visus mokslininkus, žinotus tiksliai informuoja *Koch L., S. J.*, Jesuitenlexikon, Paderborn 1934. — Apie kitus daug medžiagos galima rasti leidinyje „Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen“.

laim ti... Teneviršija mus niekas apsuksrumu, pla iu horizontu ir didin-
gai užsimotu, išvermingu darbu.“¹

Panašios krypties veik jas yra ir antr šios knygut s leidim išspaus-
din s Pelsteris S. J. (*1880). B damas geras scholastikos istorijos ži-
novas, nesigail jo žini daugybei žurnal . Iš jo platesni darb pažym -
tinos 1920 m. pasirodžiusios kritiškosios studijos apie Albert Did j .

Mirus Ehrlei, istorik „dekanu“ tapo Martynas G r a b m a n n a s
(*1875), kuris pagars jo savo neapsakomu talentu atrasti vis nauj ir vis
svarbesni dokument , kaskart aiškiau nušvie ian i vidurini amži aris-
totelizm , vad. lotynišk j averroizm (Siger Brabantiet), Albert Did j
ir dar daugyb ligšiol miglot klausim . Iš jo darb s rašo, tiek savo kieky-
be (vien platesni rašt priskaitoma daugiau kaip 200), tiek ir kokybe pada-
riusio Grabmann pasaulinio masto mokslininku, pamin sime bent šiuos:
Geschichte der scholastischen Methode (1909/11), kurio antram tomui iš 65
vairi bibliotek panaudojo virš 200, daugumoje jo paties iškast manu-
skript . Toliau min tini *Thomas von Aquin* (1912, ⁵1925), *Einführung in
die Summa theologiae des hl. Thomas von Aquin* (1919, ²1928), *Werke des
hl. Thomas von Aquin* (²1931), *Der lateinische Averroismus und seine
Stellung zur christlichem Weltanschauung* (1931). 1935 m. d kingi jo mo-
kiniai ir sek jai išleido dviej tom *Festschrift*, kur iš visos Europos bend-
radarbiavo 77 mokslininkai. Tai bene didžiausias tos r šies pagerbi-
mo raštas. Simptomiška, kad jis teko scholastikos tyrin tojui!

Sistematik vyriausias yra neperseniai mir s Konstantinas G u t b e r -
l e t a s (1837—1928). Per savo ilgok gyvenim Gutberletas, daugiausia
prisilaikydamas Suarezo modifikuoto Akvinie io mokslo, r pinosi išaiš-
kinti psychologinius ir kt. teistin s pasaul ži ros pagrindus. Iš jo skait-
ling veikal daugiausia yra žinomi *Lehrbuch der Philospphie* (6 t.,
1878/85, ⁴1904/12) ir *Lehrbuch der Apologetik* (3 t., 1888/94, ⁴1910/14).
Autoriui itin r p jo vertinti moderni sias filosofijos sroves. D l to per
savo kritišk koštuv perleido beveik visus žymesnius m stytojus ir to-
kiaus pretenduojan ius, nuo Nietzsches iki pat Freudo. Daugel savo ty-
rin jim išspausdino 1888 m. jo paties kurtame ir per ištisus 36 metus re-
daguotame „Philosophische Jahrbuch der Goerresgesellschaft“, kur tokiu
b du atsispindi visos aktualijos ir kur telpa katalik atsakymai. Redak-
tori n n pavaduoja jaunesni sistematikai — Dyroffas, Geyseris, Przy-
wara ir kiti. Juos d l tam tikr panašum galima sugrupuoti atskiras
poras, kaip, sakysime, Dyroff - Geyser, Fröbes - Lindworsky, Przywara —
Jansen.

¹ *Ehrle Fr.*, Die Scholastik und ihre Aufgaben in unserer Zeit, Freiburg i. Br.

²1933, p. 76.

² Aus der Geisteswelt des Mittelalters. Studien und Texte. Martin Grabmann zur Vollendung des 60. Lebensjahres gewidmet, Münster 1935 (2 tomai, XXXV+
+1475 psl.).

Iš pirmos poros vyresnis yra 1866 gimęs Dyroffas. Jis ne tik kritikavo neigiamas moderniojo mąstymo puses, bet panaudojo ir visus jo — ypač vad. vertybi filosofijos — pozityvius elementus, kuriais bandė suvirtinti jam taip ir pirmo kritiškojo realizmo pagrindus. Dar plačiau užsimojo Juozas Geysėris (*1869), kuris jo platų kontaktą su moderni ja filosofija. Nors jis ir sumaniai kritikuodavo jos psichologines ir logines klaidas, o ypač atsargiai vertindavo neo-kantizmą ir Husserlio fenomenologiją, tačiau mieliai priimdavo, kas pasitaikydavo gero ši dienai pasaulyje. Tokiu būdu nepaprastai daug laimėjo savo kritiškuoju realizmu paremtai statybai. Iš daugybės jo veikalų, tarp kurių yra n vieno nereikšmingo, pirmiausia minėtini: *Alte und neue Wege der Philosophie* (1916), *Erkenntnistheorie* (1922), *Einige Hauptprobleme der Metaphysik* (1923), *Das Prinzip vom zureichenden Grunde* (1930) ir jo plačiai paplitęs *Lehrbuch der allg. Psychologie* (2 t., 1908, ³1920).

Geysėrio knyga neblogai nušviečia 1930 m. jo garbei išleistas leidinys (*Festschrift*) *Philosophia perennis*, kur skaitlingi pasekėjai svariais darbais parodo, kiek jį mokytojo sieloni keliai yra tikri. Be kitų bendradarbių ypač krinta akis Söhngenas, Ninkas ir Edith Stein. Söhngenas savo veikaluose *Sein und Gegenstand*, sumoderninantis Šv. Tomo Akvinieio mintis, atsako Nic. Hartmanno „Metaphysik der Erkenntnis“. Ninkas S. J. (*1885) ypatingai patikrino Kanto grynąjį proto kritiką (1930) ir tais pačiais metais išleistu veikaluose *Gründlegung der Erkenntnistheorie* pasirodė esąs ir gnoseologijos specialistas. Treioji Edith Stein, padarė Akvinieio *Quaestiones de veritate* transkripciją ši dienai kalbą, kartu patiekdama ir atitinkamą komentarą.

Labai ryškiai pora yra ir Fröbes su Lindworskiu, kurie abu pasižymi eksperimentine psichologijoje. Vyresnysis, Fröbes S. J. (*1866), po ilgų studijų Olandijoje, Anglijoje ir Vokietijoje parašė pagrindinį ir naujausius patirties keliu laimėtus davinčius apimantį *Lehrbuch der experimentellen Psychologie* (2 t., 1915/20, ³1923/29), prie kurio 1927 m. dar pridėjo *Psychologia speculativa* (2 t.). Nemažiau produktyvus yra Pragoje profesoriaujantis jo mokinys Lindworsky S. J. (*1876). Jis skaitlingais darbais, kiek primenančiais ir kitojo mokytojo, Kūlpės, taką, gerokai pastmėjo pirmyn studijas apie inteligenciją, jausmus ir valią, kaip rodo, pav., jo knygos *Der Wille* (1919, ³1923) ir *Willensschule* (1922, ³1927). Iš kitų jo veikalų minėtini 1921 m. pasaulio šviesą išvydusi *Experimentelle Psychologie* (⁵1927) ir 1926 m. išjusi *Theoretische Psychologie im Umriß*.

Treimius dominanti pora sudaro Jansenas su Przywara. Savo veikaluose, sakysim, *Wege der Weltweisheit* (1924), *Der Kritizismus Kants* (1925), *Aufstiege zur Metaphysik, heute und ehemals* (1933), Jansenas S. J. (*1877) nuolat suveda vad. modernistus — Kantą, Hegelį, Bergsoną,

Husserl, Scheler, Heidegger ir kt. — akistat su Šv. Tomu, t. y., išaiškina aktualiausias problemas pažangios scholastikos šviesoje.

Panašiais keliais eina ir Przywara S. J. (*1889), kuris nors tvirtai yra leid s šaknis tradicin filosofij, ta iau akylai stebi ir m s laik min i raid . Kiek jam sekasi kritiškai atrinkt modernišk medžiag dirbti *Philosophia perennis* atremt k ryb , rodo jo pla iai skaitomi veikalai. Iš j ypa min tini problem istorij lie i *Ringten der Gegenwart* (2 t., 1929), *Das Geheimnis Kierkegaards* (1929), *Kant heute* (1930), *Augustinus* (1934) ir sisteminis darbas *Analogia entis* (1932 ss).

Prie šit trijų por dar galima prid ti eil panaši m stytoj , paliudijan i , kad neo-scholastika šiandien yra bendras vokie i katalik turtas. Vardai, kaip Mausbachas, Ettligeris, Wustas, Behnas, Pribilla S. J., Lippert S. J., Switalski, Guardini, Adamas ir pan., kalba už save. Mokslininkai, kaip Pastor, Nadler, Dempf ir kt., rodo, kiek neo—scholastikos spinduliavimas siekia vairiausias sritis.¹ Kad jis b t intensingesnis, paraginti bendros palankios nuotaikos vokie iai, susitar su austrais, 1934 m. prad jo leisti 36 tom Šv. Tomo Akvinie io veikalus. Ko leid jai šiuo nekasdieniniu darbu siekia ir tikisi, matyti iš j žodži :

„Tomas mums sako, kaip joks kitas Vakar pasaulio m stytojas, visur žvelgti visum : vis žmog , vis jo vientis prigimti, visas jo pagal j vert sugrupuotas j gas, visus santykius su Dievu ir artimu, su tauta, valstybe ir Bažny ia, su visu regimu ir neregimu pasauliu. Tomas supažindina mus taip pat su ierarchiškai sutvarkyta [statine] mokslo ir kult ros visuma... Ta iau Tomas palieka pakankamai vietos ir sveikam pl toji muisi [dinamikai]. Jis neneigia pažangos, neneigia pla ios tapsmo srov s, o tik aptveria j stipriais krantais ir nukreipia t j r , kurios pakrant se išsipildo žmonijos troškimas. Tokiu b du jis apsaugoja žmonių nuo nuolatini katastrof ir leidžia jai ramiu bei pastoviu darbu siekti savo tiksl .

„ ia kaip tik ir gl di giliausia paslaptis tomistinio m stymo, kuris yra ne kas kita, kaip formos, pavidalo ir tvarkos galvosena. Kiek Tomas nepripaž sta amorfiškos buities, tiek pat jis neigia beformin , klaidžiojan t m stym bei gyvenim ...

Tod l Bažny ios š kis, v l sueiti kontakt su Tomu, yra ne kas kita,

¹ Negal dami suminti vis ši autori veikal , pasitenkinsime nurod bent kelius, kuriais ši dien intelektualinis elitas itin domisi: *Behno S.*, Die Wahrheit im Wandel der Weltanschauung, Berlin-Bonn 1924 (Ši studij galima laikyti konspektiška *Philosophiae perennis* istorija). — *Adam K.*, Das Wesen des Katholizismus, Düsseldorf 1934. — *To paties*, Jesus Christus, Augsburg 1934. — *Bernhart* Der Sinn der Geschichte, Freiburg .: Br. 1932. — *Haecker Th.*, Christentum und Kultur. München 1927. — *To paties*, Dialog über Christentum und Kultur. München 1930. — *Kiefl Fr. X.*, Katholische Weltanschauung und modernes Denken, Regensburg 1922. — *Lippert P., S. J.*, Die Weltanschauung des Katholizismus, Leipzig 1927. — *Mausbach J.*, Die Kirche und die moderne Kunst, München 1921. — *Wust P.*, Auferstehung der Metaphysik, Leipzig 1920.

kaip šaukimas galutin visum , esm , pilnatv ! Kas ia ži ri vienašališkum ir galvosenos sukaustym , tas arba nesupranta Tomo arba nepažsta m stymo prigimties. Ši n ra be prielaid , n ra absoliutiškai laisva, bet yra susijusi su amžiniais, nekintamais buities d sniais. Juos galvojimas ir turi atvaizduoti, jei jis pretenduoja b ti tikras ir gyvenimiškas.“¹

Šis Tomo leidimas spausdinamas ir s kmingai platinamas Austrijoje. Tas paliudija, kiek ir joje dirva, neo-scholastikos s j džiui parengta. Tiesa, centrinis Vienos universitetas dar rodo sen liberalistišk veid , kur nauji laikai yra spaude vos vien kit naujesn bruož . Tas suprantama, nes nuo to laiko, kuriuo fizikui ir gnoseologui Machtui (1838—1916) profesoriaujant Vienoje sigal jo sitikinimas, kad jutimai yra vienintel mums prieinama medžiaga, sunku buvo kitokiai koncepcijai kelti koj Vien . Ne bent ši savo ruožtu irgi b t pasipriešinusi krikš ioniškai filosofijai, kaip, sakysime, Reiningerio kantizmas ar Adlerio sumarksistintas „Kantas“. Tokiu b du pasitaik ir Austrijoje, kad katalikiškai tautai vadovavo nekrikš ioniška filosofija.

Ir karas bei kiti sukr timai mažai pakeit situacij , taip kad ir dabar vos vienam kitam krikš ioniškos minties atstovui pasiseka gauti Vienoje katedr . Kaip sunku iškilti tokioje atmosferoje, skaudžiai patyr ir kult ros istorikas K r a l i k a s (1852—1934), kuris nepaisant jo neabejotin talent , iki paskutin s minut s buvo traktuojamas *en quantité négligeable*. Ta iau prieš jaunos Kraliko vienmin ius j ginklai pasirodo kiek atšip , k patvirtina, sakysime, Eiblio, Fuetscherio, Spanno, Oehlio pavyzdžiai. E i b l i o (*1882) jau 1923 metais išleistas veikalas *Metaphysik und Geschichte*, neži rint nepalankios aplinkumos, šiandien vis d lto prasiskyn keli ir kartu su 1923 m. išspausdintu traktatu *Augustinus und die Patristik* bei 1932 metais pasirodžiusiu darbu *Vom Sinn der Gegenwart* tarnauja naujam jud jimui.² Jam pritaria „Austrijos Geyserys“ — F u e t s c h e r i s S. J. su tuo skirtumu, kad daugiau tyrin ja smulkius klausim lius, kuri tinkamai neišsprendus, negalima sudaryti visumos vaizdo.

Kaip kitur, taip ir ia nauja dvasia tapo siela visos eil s didži mokslo veikal , sudaran i nauj konsteliacij re vienoje mokslo srityje. Tokiu revizionizmu ypa iai pasižym jo literat ros moksle — Nadleris, sociologijoje — Spannas. N a d l e r i s (*1884) pareng keli objektingesniam literat rini fenomen tyrimui ir vertinimui. Tam, be kit veikal , tarnauja nors mažiau žinomas, bet itin svarus jo traktatas *Die Wissenschaftslehre der Literaturgeschichte*.³ S p a n n a s (*1882), panašiai perkainoda-

¹ Cf. žurnal „Der katholische Gedanke“, Augsburg 1933, p. 227 s.

² Skaitytina ir jo knygut „Christus und der Künstler“, Augsburg 1932.

³ Išspausdintas žurnale „Euphorion“, Leipzig—Wien 1914, p. 1—63. — „Revisionistai“ literat ros moksle yra ir P. Müller; O. Forst de Battaglia („Der Kampf mit dem Drachen, Berlin 1931), O. Walzel, J. Mumbauer; O. Miller („Der Individualismus als Schicksal“, Freiburg i. Br. 1933).

mas vertybes, sociologijoje individualizmo vietą grąžino organingumo mintis ir visybės idėja. Kadangi jis neišvengė kraštutinumų ir netikslumų, tai susilaukė pamatuotos kritikos ir iš katalikų, kurie atitinkamose popiežiai — ypač Leono XIII. ir Pijaus XI. — enciklikose (*Humanum genus, Immortale Dei, Rerum novarum, Diuturnum illud etc.; Quadragesimo Anno*) turi kur kas autoritetingesni vadovai taip aktualius klausimus sprendimus, kuriems lygiai svetimas tiek senas individualistinis laisvingumas tiek ir naujas etatistinis totalizmas.

e. Anglo-saks kraštuose

Koks yra neo-scholastikos padėjimas anglo-saks kraštuose, geriausiai atvaizduoja filosofo Zyburos (Colorado Springs, U. S. A.) išleista anketa,¹ kuri išia kiek plačiau paliesime, nes atsakymai perduoda simptomai. Jis 1925 metais buvo išsiuntęs 65-iesiems Šiaurės Amerikos, Kanados ir Anglijos (ne-katalikų universitetų) filosofijos profesoriams lapelį su penkiais klausimais: 1. Kokie šandien santykiai tarp neo-scholastikos ir scholastikos (bei neo-scholastikos)? 2. Kodėl nuo scholastikos nusikama arba kodėl ji abejingai sutinkama? 3. Kas daugiausia tokia ne-draugiška atsinešim iššaukia — turinys ar metodas? 4. Kaip gali scholastika prisidėti prie dabarties problemų išsprendimui? 5. Kuriuo būdu galėtų scholastika su moderniąja filosofija suartėti ir su ja bendradarbiauti?

Šiuos klausimus atsakė 33 profesoriai, atstovaujant tarp kitų Harvardo, Princetono, Yale'o, Edinburgo, Oxfordo, Toronto, t. y., žymiausias kraštų universitetus. Atsakymuose itin metasi akis susidomėjimas ir net simpatija neo-scholastikai. Sarkastiški arba šiaip pašiepiantys balsai, kurių tekdavo išgirsti dar prieš karą, kaip ir nutilo. Kiti net šiltai sutinka atgimstanti scholastika. Taip Bostono atstovas Brightman pripažįsta (32), kad šandien visai kitaip domimasi ja, kaip prieš 25 metus. Scottui (Cardiff) atrodo (85), kad pažangesni anglų filosofai su vis didesne pagarba atsineša scholastiką. Windle (Toronto) pažymi, kad Anglijoje ir Kanadoje „has been a very remarkable change of opinion as to the value of scholastic philosophy“ (92). Kas dar ne taip senai užsiminė laikydamo laiko gaišinimu arba pajuokdamo, tas šandien suprato, „kad su scholastika reikia skaitytis“ (93). Charakteringas yra ir Bowmano (Princetono) atsakymas: „Mano manymu, taip profesoriai kreipiasi ankietos organizatori, Jūs visiškai klystate, manydami, kad šiandien filosofija prieš scholastiką nusistačiusi. On the contrary, I find the best thought of the day very sympathetic to the keen thinking of the Schoolmen“ (27). Sheldon

¹ Zyburas I. S., Present-day thinkers and the neo-scholasticism. An international symposium. St. Louis - London 1926. — Cf. *Micheličs A.*, *Illustr. Geschichte der Philosophie*, II, 824 s., Graz 1933.

(Yale) praneša, kad gausiai lankomose pratybose nagrinėjus Šv. Tomo *Summa* (12). Alexander (Nebraska) pasisako, savo filosofijos istorijos kurse scholastik lygiai tiek plačiai gvildens, kiek ir modernišką filosofiją (40). „Certainly I have a deep respect for Scholastic philosophy“ (40).

Scholastikos simpatikai ypač geria jos logik (crispness and exactness of Scholastic logic), tiksli terminologija (fixity and clearness of vocabulary), aiški struktūra, pagrindingum, sveik objektingum. Buvęs Harvardo profesorius Santayana gėrisi jos „dryness..., the absence from it of eloquence, passion, and personal humors“ (74). Ji išlaisvina mus „iš pažirės, kurios šiandien naujiteliausias, o rytoj jau pasenusios“, išgelbėjimą mus „iš filosofinio romantiškumo“ (74). Anot Pratto (Williams College) scholastika patiekianti „toki pasaulį žiūrėti bei gyvenimo žiūrėti, kuri labai palanki individualiniam religingumui ir individo sielos kultūrai“ (50). „The soul has a chance in Scholasticism“ (51).

Iš šit citat matyti, kad anglo—saks mstytojai jau pradeda vertinti katalik filosofin darb. Ta iau netrūksta ir priekaišt. Pirmiausia pakartojamas senas užmetimas, ši filosofija esanti tik *ancilla theologiae*, gyvuojanti pagal svetimus įdiegimus, esanti per daug aprioristiška ir deduktyviška. Nesuvirškinama jos terminologija, sunkiai suprantamas ir jos stilius. Neo-scholastai esant tikra inkvizitoriai šis, kuri nesistengianti suprasti modernišką filosofiją, o tik a *priori* j smerkianti. Gal ir esgerminis neo-scholastikoje, bet to nesugalima žinoti, nes ji gyvenanti užsidariusi ir niekam suprantamai nepasisakanti.

Tikrai, neo-scholastika nėra be yd, todėl dalis priekaišt visai suprantama. Ta iau atrodo, kad kiti užmetimai išplaukia iš nesusipratimų. Norėdama jus likviduoti leidžia Zybura kreipiasi atitinkamus specialistus, prašydama išpainioti neaiškumus. Tai ir atliko žinovai, kaip Grabmannas ir Jansenas (Menchene), Maritain (Paryžiuje). Kremer ir Noël (Louvaine), Olgiati (Milane) ir kiti. Pagaliau pats leidžia Zybura, atbaigdamas visas mintis, nupiešia neo-scholastikos tikrus tikslus, metodus, padėjimą ir uždavinius moderniškame pasauly.¹

Kokį spūdi padar šis kolektyvinis darbas, geriausiai paliudys šie *Kantstudien* žodžiai: „Jis duoda didingą, imponantišką apžvalgą viso to, jau maždaug nuo pusšimtmečio galingai pirmyn žengiančio... neo-scholastinio renesanso. Tai kartu mobilizacija vis šio judėjimo svarbiausi pajėgūs sename ir naujame pasauly [Europoje ir Amerikoje]. Jos pasirodo kaip organizuotas kadrų, liudijantis atkaklų ir nepaliaujamą darbą, nu-

¹ Dar skyrium, kitoje vietoje, priekaištus atsako Kremer R., Une enquête sur la Philosophie neo-scholastique, Louvain (mai) 1927 ir Jansen B., S. Moderne Denker und Neuscholastik, „Stimmen der Zeit“, München (Dezember) 1926.

dirbt vos keli dešim i met b gy. Ši srov išvidiniai šiandien jau tiek sustipr jusi, jog leid jai dr sta leisti prabilti ir jos priešininkams.“¹

f. Scholastika tarptautiniame forume

Po tokio palyginant s kmingo darbo atskiruose kraštuose buvo galima tik tis, kad nauja scholastika anks iau ar v liau išsilies iš savo siauros vagos ir sudr kins platesnius filosofijos laukus. Kokiame laipsny tas pavyko, gana tiksliai parodo nuo 1900 m. organizuojami bendri tarptautiniai filosof kongresai. Ypa charakteringas yra 1924 m. Neapolyje vykusio kongreso² pasiėlgimas: pamat , kad jau nebebus galima ignoruoti tomist , jo organizatoriai šalia sukaktuvininiko Kanto darbo centr pasta t ir Neapolyje profesoriavus Tom Akviniet .

Šis buvo prideran iai pagerbtas tame pa iame vienuolyne, kur kadaise d st s. Nepaprastas reginys, kai prieš kosmopolitišk publik atsistoj s pranciškonas (Gemelli) taip iškalbingai bylojo apie domininkon (Tom), jog daug kart aplodisment jo kalba buvo nutraukiama, nors tas viskas d josi bažny ioje. Jo žodžius dar pagilino Gilsonas, kalb damas apie Šv. Tomo humanizm .

Tomist bals galima buvo išgirsti ir sekan iame, 1926 m. Cambridge (U. S. A.) susirinkusiam, (vad. Harvardo) kongrese, kuris taipgi nepab go metafizikos ir net scholastin s metafizikos. „Kad Amerika, ta praktikos ir pragmatizmo šalis, gal t susidom ti scholastine metafizika — tai skamba kaip tikras paradoksas, o ta iau taip iš tikr j yra, nes vienas plenumo pos dis buvo pavestas vidurini amži filosofijos istorijai. Ta tema prieš skaitling publik kalb jo be kit ir Gilsonas. Jo kalba buvusi „viena iš geriausi j visame kongrese“. Dar daugiau: neo-scholastiniam jud jimui buvo paskirtas dar atskiras pos dis. Jame be kit louvainietis Noėlis referavo apie scholastin s filosofijos pozicij ši dien filosofijoje.

Kad neo-scholastika jau nebeužima paskutin s vietos, paaišk jo ir iš atstov pranešim . Tik Italijos reprezentantas j nutyl jo. Kaip jis gyvendamas toje šaly, iš kurios iš jo enciklika *Aeterni Patris* ir kur kartu su juo dirba Gemelli, Olgiati, Masnovo, gal jo išvengt i tomizmo, tas ne vienam kongreso dalyviui buvo tikra m sl .

Susintetindamas savo sp džius apie Harvard , tarptautinis m nraštis *Scientia* konstatavo: „Pamokoma kongrese tas, kad jame nebuvo neutralios zonos tarp metafizikos ir fizikos.“³

¹ Kantstudien, 32 (1927), p. 344 s.

² Iš Lietuvos dalyvavo, atstovaudamas Lietuvos Universiteto Teologijos-Filosofijos Fakultet , Prof.J. Vaitkevi ius. Jo pranešimas atspausdintas 1924 m. „Logos“ p. 161 ss.

³ Cf. *Dovydaitis Pr.*, Harvardo internacinis filosofijos kongresas Cambridge, 1927 m. „Logos“, p. 109 ss. — Cf. ir *Noėl L.*, Le congrès de Harvard, „Revue neo-scholastique de philosophie“, Louvain 1926, p. 469 ss.

Sekantis platesnis kongresas, vyk s 1934 m. P r a h o j e ,¹ parod , kad tokie suvažiavimai n ra vien tik platformos, kur neo-scholastai gali priminti pasauliui, kad scholastika teb ra gyva, bet ia jie dar rodo, jog tas pasaulis reikalingas jos. Tai patvirtina faktas, kad darb branduol — kartu su keturiomis kitomis temomis — sudar problema „Religija ir filosofija“, ir kad jai nagrin ti buvo paskirtos ne tik dvi sekcijos, bet ir vienas plenumo pos dis, per kur T. Przywara S. J. skait paskait . „Bendra dalyvi nuomon , tai buvo geriausias iš vis referatas. Jame T. Przywara išrod susitikimo punktus ir skirtumus tarp religijos ir filosofijos. Filosofija svarsto klausimus apie Diev *sub ratione mundi*, prad dama nuo pasaulio daikt pažinimo ir betarpiškai atsiremddama žmogaus proto autoritetu. Teologija kalba apie Diev *sub ratione Dei*, atsiremddama paties Dievo davimu apie save žinoti, kitaip sakant, Dievo apreiškimu. Po šitokios vaisingos Przywaros kalbos, silpnokas atrod d stymas žinomo Paryžiaus Sorbonos profesoriaus Brunschwiego, kuriam nepavyko klausytoj sužav ti savo išvedžiojimais iš religinio liberalizmo ir mokslinio ateizmo punkt .“²

Tiesa, ir Pragoje daug kas numojo rankas katalik mintis, bet priešininkai negali užgin yti, kad neo-scholastika vystosi, kad jos atstovai nerausdami pasirodo visur, kur gvildenami lemiami žmonijos klausimai ir kad jie randa pritarim ir net pasek j .

g. Neo-scholastinio darbo aparatas³

Neo-scholastinis s j dis reikalingas ir atitinkamos organizacijos. J katalikai sudar , kurdami savo universitetus, fakultetus, seminarijas, išleisdami fundamentalinius veikalus, steigdami žurnalus, šaukdami suvažiavimus ir t.t. Ta organizacija užtikrina praeity laim tas pozicijas, pa-

¹ Cf. *Dovydaitis Pr.*, Tarptautiniai filosofijos kongresai, „Logos“, Kaunas 1934, p. 189. — Iš Lietuvos tame kongrese dalyvavo prof. Iz. Tamošaitis.

² *Dovydaitis P.*, Aštuntas tarptautinis filosofijos kongresas Pragoj , 1934 m. „Logos“, p. 189.

³ Ši apžvalga neb t pilna, nepamin jus L i e t u v o s s i j u n g i m i neo-scholastikos darb . Su neo-scholastika lietuviai dvasiškiai buvo supažindinti dar Petrapiilio Dvasin je Akademijoje, o daugiau lietuvi ir betarpiškai susitiko Louvaine ir šveicar Friburge, iš kur tas jud jimas dar prieš kar persimet m s kunig seminarijas, kurios tuo pat tapo pirmais tomizmo židiniaiis Lietuvoje. Po karo šis neo-scholastikės s j dis pasiek ir naujai steigiam Lietuvos, dabar Vytauto Didžiojo, Universitet , kur jis yra ypa iai ugdomas T e o l o g i j o s - F i l o s o f i j o s F a k u l t e t o . Tas matyti, sakysime, iš jo leidžiam žurnal „Soter“ ir „Logos“, kuriuose, ypa pastarajame, pažym tini skaitlingi *Vysk. M. Reinio* straipsniai. Tas žymu ir to fakulteto leidžiamose knygoose, iš kuri — praleid grynai teologinius dalykus — pamin sime *Prof. Pr. Kuraitis*, Pagrindiniti gnoseologijos klausimai (1930); *Ontologija*, I tomas 1931, II tomas 1933. — *Prof. A. Maliauskis*, Teodiceja (1931). — *Prof. P. Malakauskis*, gimtoji teis (1934). To paties autoriaus yra dar keli veikalai apie bažnytines teises. *Philosophiae perennis* linkme eina ir *prof. St. Šalkauskis*, kuris stengiasi neo-scholastikos principus taikyti taip pat aktualioms m s gyvenimo problemoms (cf. Kult ros filosofijos metmens (1926). — Filoso-

deda sitvirtinti dabarty ir leidžia rengtis atei iai. Kad ji šiandien jau pus tina išaugusi, mums parodys ia dedama inventoriška apžvalga pa i stambiausi darb .

Svarbiausi neo-scholastikos židiniai yra, žinoma, katalik universitetai. Iš j šiuo atžvilgiu bene žymiausi rol vaidina Louvainas. Romoje ta kryptimi veikia pontifikaliniai universitetai *Gregoriana, Collegio Angelico, Apseimianum* ir dar tik 1933 m. aukštos mokyklos rang pakeltas, pranciškon išlaikomas *Antonianum*. Toliau min tini Šveicar Friburgo, Milano, Nijmwegeno, Washingtono, Ottawoso universitetai. Ir visose kitose katalik laikomose aukštose mokyklose ir kunig seminarijose, neo-scholastika užima prideram viet .

Be ši staig yra dar special s tomistin s filosofijos institutai. Iš j , užtinkam beveik kiekviename katalik mokslo židiny, pirmiausia min tinas Merciero kurtas *Institut supérieur de philosophie* Louvaine. Pasižymi ir j zuit globojamas *Institut für scholastische Philosophie* Innsbrucke. Žinomas yra ir nuo 1922 m. Koelne prad j s veikti *Albertus Magnus-Institut*, kurio pirmas darbo punktas yra Alberto Didžiojo veikal išleidimas.

Didel darbo dal atlieka ir vis s j d tiksliai atvaizduoja žurn a l a i . J nestoras bene bus nuo 1888 m. ein s *Philosophisches Jahrbuch*

fijos vada (1928). — Visuomeninis aukl jimas (1927/32). Šitoje ideologin je atmosferoje yra išaugusi ir to Fakulteto aukl tinio *Dr. A. Maceinos* disertacija — „Tautinis aukl jimas“ (1934). Katalik rehabilitacijai mokslo srityje daug pasidarbavo ir *prof. Pr. Dovydaitis*. Jis kelia aikšt n universalinius katalik mokslinink užsimojimus vairiose srityse: filosofijoje, istorijoje, etnologijoje, gamtos moksluose ir tt. Jo skaitling rašt bibliografija negali b ti išsemta, arba net nučarakterizuota keliais pavadinimais. Šioje vietoje min tini ir to Fakulteto dvasios reiš jai, jame profesoriav vyskupai apologetas *B ys* ir sociologas *Paltarokas*.

Kaip kitur, taip ir Lietuvoje, katalikai mokslininkai šviesiai ži ri savo darbo ateit . Tai visai suprantama, žinant, kad ia jie savo pastangose gali atsiremti katalikišk taut . Ta iau t vil i jiems pavydi materializmo, pozityvizmo ir panaši , iš prieškarin s Rusijos išplaukusi , srovi atstovai, kurie, atsiremdami 1926 m. prieš-gruodin r žim , reikalavo arba jo dal (sakysime, Filosofijos skyri) arba j vis panaikinti. 1926 m. pabaigos vykiamis nutolinus doktrinalinio liberalizmo atstov svajoni realizavim , kairieji pakeit taktik — Fakultet apšauk naujam r žimui gresian iu aparatu. Nors po-gruodin valdžia, b dama daugeliu atžvilgiu antiliberalistiška, ir nesidav vykdyti pasaul ži rinio liberalizmo pageidavim , ta iau 1931 m. praved tam tikr Fakulteto reform . Ši, tiesa, nepakeit jo charakterio, vienok susiaurino galimumus kovoti su liberalizmu. Dl to Teologijos-Filosofijos Fakultetui nelengva mokslškai pagr sti lietuvi tautos sitikinimus ir jos organizm apsaugoti nuo id jini ir moralini sužalojim .

Ta iau jis ir dabar, kiek paj gdamas, dirba savo darb , stengdamasis išleisti išmokslintus dvasininkus ir tiek profesionaliai tiek ir moraliai stiprius pasaulie ius mokytojus ir panašius tvirto charakterio inteligentus, kurie, nepasitenkindami jauniosios kartos mechanišku instruktavimu, sugeb t j tikrai mokyti ir aukl ti tradicin je lietuvi tautos dvasioje. Reikia tik tis, kad Teologijos-Filosofijos Fakulteto veikimo s lygos toliau palengv s, ir kad jis s kmingiau gal s dirbti t taip specifišk darb , kuriame jo negali pavaduoti joks kitas universiteto vienetas.

Cf. „Teologijos-Fakulteto memorandumus apie principialius Fakulteto sutvarkymo pagrindus“ 1926 ir 1927 m., išspausdintus „Tiesos Kely“ 1928 m. Nr. S, 316—323 p. ir „Teologijos-Filosofijos Fakulteto Tarybos pareiškim dl Universiteto Statuto reformos projekto“ 1929 m. Nr. 1, 66—69 p.

der Goeresgesellschaft. 1892 m. šveicar Friburge prad jo eiti *Revue Neo-Scolstique*. Sekantis iš eil s yra nuo 1901 m. Budapešte ein s žurnalas *Bölcseti-Folyoirat*. 1907 m. belgai k r dar antr organ — *Revue des sciences philosophiques et théologiques*. Por met v liau pasirod iš karto du nauji žurnalai *Rivista di Filosofia Neo-scolastica* — Italijoje ir *La Ciencia Tomista* — Ispanijoje. Po karo pirmas naujai pasireišk s organas buvo 1923 m. šveicar Friburge kurtas *Divus Thomas*. Pranc - zijoje šis s j dis pagimd *Bulletin Thomiste* (1924 ss) ir *Archive d'histoire doctrinale et littéraire du moyen-age*. Tais paiais 1926 m., kuriais pirm kart pasirod šis „Archyvas“, Romoje pranciškonai prad jo leisti *Antonianum*, o Valkenburge (Olandijoje) j zuitai — *Scholastik*. Ir Naujas Pasaulis, nenor damas atsilikti, 1927 m. Baltimore k r *The new-scholasticism*. O jauniausias organas bene bus, 1931 m. steigtas, ek kalba ein s *Na Hlubinu*.

Tomistai panaudojo dar ir kitok veikimo b d — suvažiavimus, kongresus. J pirmatakas yra 1923 m. Romoje vykusi „Tomistin Savait t“, kuri baigdamas Šventas T vas pageidavo, kad artimiausiu laiku b t sušauktas platesnis neo-scholasjtikos kongresas. Šis, pirmas tokios r - šies, buvo 1925 m. suorganizuotas Romoje. Suvažiavusiems atidarymo proga senelis Mgr. Talamo primin, kad „pirmas toks kongresas“ vyk s dar prieš 75 metus, t. y., 1880 m., kai susirinko keli katalikai m stytojai pad koti Leonui XIII. už enciklik *Aeterni Patris*. Bet dabar kas kita: iš 20 krašt — 130 dalyvi ¹, atstovaujan i jau daug nuveikus ir dar daugiau žadanti jud jim. Dienotvark je to išimtinai specialistams skirto kongreso buvo trij r ši problemos: gnoseologijos, ontologijos ir filosofijos santyki su eksperimentiniais mokslais. Kokia iš toki kongres nauda, nušvie ia Lietuvos atstovas šiais žodžiais²: „... n jokia lekt ra negali duoti to, k, pavyzdžiui, duoda rimtai paruošti ir tinkamai sunaudoti mokslinink suvažiavimai per viešas diskusijas, per pos dži protarpiais asmeniškus., atvykusi j susipažinimus, pasikalb jimus apie aktualias problemas ir vairose šalyse naujus j nušvietimo bandymus. Geri yra vairi srovi atstov filosof kongresai, bet naudingesni vienos pakraipos filosof suvažiavimai; ši ia debatai lie ia ne tik specifinius orientacijos punktus, bet sigilinama labiau ir pla iau sistemos vairias sritis. Tomistin s filosofijos atstovams norint nešti daugiau gaivinanos šviesos patekusiai daug kur krizio pad t dvasios kult rai, reikia ypatingai branginti ne tik asmenin iniciatyv, bet ir stengtis sunaudoti organizacini j g pagalb.“

¹ Iš Lietuvos dalyvavo, atstovaudamas Lietuvos Universitet, Teologijos-Filosofijos Fakulteto profesorius Dr. Pr. Kuraitis.

² *Kuraitis Pr.*, Internacinis tomistin s filosofijos kongresas Ryme, „Logos“, Kaunas 1925, p. 78. — Cf. *Le Roche'le* Le Congrès thomiste de Rome, „Revue des sciences philosophiques et théologiques“, Paris 1925, p. 386 ss.

Neseniai, t. y., 1934 m. rugpjūčio mėnesį, toks kongresas vyko Poznaniuje. Jame dalyvavo nemažai plačiai žinomi asmenys, pav., Maritainas, Kremeris, Masnovas ir kt. Lenkų pirkimas kard. Hlondas, kalbamas kongrese, atrėmė priekaištus, neo-scholastika esanti specifiskas vidurinio amžių ir nieko bendro su mūsų laikais neturintis reikšmės. Priešingai, ji perdėm aktuali. Lyg norėdamas tai patvirtinti, Krokuvos universiteto profesorius Michalskis kritiškai nagrinėjo šį dienarasių istoriosofiją. Jis ją aiškina istorijos vyksmus rasais, kraujo ypatyėmis, laiko lygiai klaidingai, kaip ir materialistin bei spiritualistin, nes anoji perdėdanti materijos, o šita dvasios poveikis. „Tomas Akvinietais tuos visus elementus žino, pripažįsta jiems savo vertę, bet ne vienam iš jų nepriskiria kitus paneigiančios reikšmės“¹. Visiems rūpima tema kalbėjo ir Maritainas, liedsdamas naują krikščionišką visuomenę. Bendrai imant, kongresas gyveno aktualijomis ir dėl to tikrai domino dalyvius. Jis akis buvo atkreipusi ir Lenkijos valdžia bei jos laikomi universitetai, kurie visi atsiuntė savo atstovus ir kuo galėjo padėjo.

Be šitų tarptautinių kongresų, vyksta ir atskiri kraštų katalikų mokytojų pasimatymai, suvažiavimai. Vokietijoje — bendros savo konferencijos rūmuose — tokius organizuoja *Goerresgesellschaft*, kuriai pastaruoju metu padeda vad. *Katholische Akademikerverband*, t. y., visų katalikų korporacijų sendraugis susivienijimas. Ir prancūzai, nenorėdami atsilikti, pradėdant nuo 1932 m. kasmet susitinka Juvissy, dominikonų mokslo židinyje. Itin domus buvo 1933 m. suvažiavimas, kuriame dalyvavo beveik visos romano neo-scholastikos elitai bei eilios valdžios universitetų atstovai. Jame buvo išdiskutuota vad. „krikščioniškosios filosofijos“ problema. „Kaipo išvad [iš visų paskaitų ir kalbų] galima pasakyti, jog yra krikščioniškas filosofas dėl to, kad krikščionys gali atsidėti filosofiniams tyrinėjimams ir kad krikščionybė juos disponuoja atsidėti tam darbui... Krikščionybė jiems padeda susidaryti *teigiamą filosofiją*. O filosofija, būdama teisinga, yra būtinai sutaiškoma su krikščionybe; ji yra lengvai panaudojama ir krikščionys ir pačios teologijos. Jos apimtis gali dalinai atitikti Apreiškimo apimtį. Tačiau jokios filosofija negali būti vadinama „krikščioniška“ griežta to žodžio prasme. Be abejo, galima kalbėti apie krikščioniškas filosofijas, bet tikrai tiek, kiek jos buvo sudarytos krikščionių filosofų. Bet kadangi daugelis atvejų rodo, kad yra gana pavojinga vartoti posakį „krikščioniškoji filosofija“, kaip netiksliai apibrėžtą terminą, todėl verčiau tokio pavadinimo vengti...“²

¹ *Dovydatis Pr.*, Tarptautinis tomistinis filosofijos kongresas Poznaniuje, „Logos“, Kaunas 1934, p. 189.

² *Sideravičius A.*, Krikščioniškosios filosofijos klausimas Juvissy konferencijoje, „Logos“, Kaunas 1933, p. 80. — Tei pat nurodyta ir daugiau literatūros. — Cf. taip pat „Židinys“, Kaunas 1934, p. 81 ss.

Panaši suvažiamim vyko ir tebe vyksta ir kituose kraštuose. Jie rengia dirv tolimesniems tarptautiniams kongresams.¹

Iš standartini veikal , išaugusi iš viso to tri so, dl didelio j skai iaus temin sime pa ius stambiausius. ia pirmiausia krinta akis jau kitoje vietoje paliesta *Philosophia Lacensis*, kuri nuo 1888 iki 1906 m. išleido j zuitai vokie iai. Panašus darbas yra nuo 1904 m. ein s *Cours de philosophie* (11 tom). Anglo-saks kraštus aptarnauja nuo 1888 m. prad j eiti *The manuals of the catholic philosophy* (5 tomiai). Vokie i kalba pažym tina Baeumkerio, Ettlingerio ir kit nuo 1920 m. leidžiama *Philosophische Handbibliothek*, kurios dabar jau yra 10 tom .

Visk vainikuoja scholastikos korif j , o ypa Šv. Tomo Akvinie io, veikal vertimai atskiras moderniškias kalbas. Kad toki šiuo laiku spausdinami pranc z ir vokie i kalbomis, tai ne taip jau nuostabu, bet kad gaminamas ir ekiškias Akvinie io *Summos* vertimas, tai jau reikšminga. Verta žinoti ir tas faktas, kad tam veikalui geriau suprasti rengiama specialiai lotyniškai- ekiškias žodynas.

h. Pirmas balansas²

Kas to aparato pagalba per pirm pus šimto met yra nuveikta? Pirmiausia metas akis istoriškai ir kritiškai darbai, iškeliantieji daugyb lig šiol nežinomos medžiagos, atskleidžian ios naujas scholastikos puses. Sakysime, paaišk jo, kad ji gerokai buvo prisid jusi prie gamtos moksl išbujojimo, matematikos ugdymo ir mechanikos išvystymo. Tai pirštu prikišamai parodo, pav., Sorbonos darbai 14. šimtmetį. Be to, buvo iš naujo išleisti scholastikos klasik veikalai. Tokiu b du išnyko daug migl , neleidusi ligšiol ži r ti tikr scholastikos esm bei reikšm . Dl to šiandien turima gana tiksl supratim apie Tom , Albert Did j , Bonavent r , Suarez . Paaišk jo ir santykiai tarp aristotelizmo ir augustinizmo, buvo susektas ir platonizmo bei neo-platonizmo poveikis, tinkamai iškeltas pranciškon bei j mokslo vado Duns Scoto vaidmuo ir t. t.

Kiek ia d ta darbo, pilnai suprasti gali tik žin s tas sunkenybes, kurios dokument medžiotojams ir komentatoriams, sakysime, Denifle'ui, de Wulfui, Grabmannui, atsistojo skersai kelio. Jos reikalavo ne tik maksimumo filosofiško supratimo, bet ir nepaprast filosofišk sugeb jim ,

¹ Negal dami tuo tarpu per daug specializuotis, Lietuvos katalikai tokio kongreso funkcijos paveda L. K. Mokslo Akademijos kas antri metai šaukiams L. K. Mokslinink ir Mokslo M g j suvažiavimams, kuri pirmas vyko 1933 m. pavasar .

² Šiam skyreliui be kitos literat ros pla iai panaudota šie *B. Janseno S. J.* raštai: *Aufstiege zur Metaphysik. Heute und ehemdem. Freiburg i. Br. 1933.* — *Papsttum und Scholastik, „Stimmen der Zeit“*, 1930, p. 321 ss. — *Moderne Denker und Neuscholastik, „Stimmen der Zeit“*, 1927, p. 172 ss.

tvarkant bei leidžiant tokius senus, užmestus ir dažnai gerokai apgadintus, vos išskaitomus manusikriptus. Šitas editorinis darbas, atliktas tikru skrupuliatišku, daug kam atideng visai naujus horizontus, nelauktus aspektus ir leido piešti kur kas tikresn vidurini amži ir filosofijos vaizd .

Nemažiau reikšmingas yra ir susekimas id jini ryši tarp vairi scholast ir tarp j bei kit min i centr . Taip, sakysime, pavyko nustatyti, kuriais keliais arab ir graik raštai atkeliavo vakar pasaul , koks buvo pirmojo j filosofini turt komentatoriaus, Alberto Didžiojo, vaidmuo, kuriais šaltiniais naudojosi Šv. Tomas, kokie buvo santykiai tarp tomist ir nominalist ir t.t. domu buvo išgirsti ir apie santykius tarp scholastikos ir mistikos; sakysime, kurie ryšiai rišo Eckehart su jo ordeno filosofija¹. Nušviestas taip pat scholastikos sidabro amžius 16. šimtmečiu. Naujieji daviniai rodo, kad daugumas nauj j laik m stytoj ir gamtinink , taip antai, Giordano Bruno, Leonardo da Vinci, Galilei, Lutheris, J. Böhme, Descartes, Spinoza, Locke ir kt., kurie ligšiol buvo laikomi visai savarankiškais, vis d lto gerokai paveikti scholastikos. Iš jos jie kartais pasiskolino kaip tik tas mintis, d l kuri jie taip aukštai buvo ir teb ra keliami.

Iš to ir paaišk ja, kad žymi dalis m s geriausi min i turi savo pradži viduriniuose amžiuose, o ne — kaip anks iau manyta — renesanse, humanizme ar reformacijoje. Ne vienas d l to buvo priverstas keisti savo paži ras vidurinius amžius, nes suprato, kad niekinti juos yra tas pats, kaip ir nevertinti savo praeities, tuo pa iu ir sav s. Nors toji paži r revizija vos tik prasid jo, ta iau gilesni mokslininkai, semiantieji savo moksl iš pirm šaltini , jau sp jo išsižad ti ankstyvesni klaiding manym .

Šios istorin s studijos buvo geros dar ir tuo, kad sušelp pa ius katalikus tikru lobiu brangi , bet užmiršt arba bent ligšiol nepakankamai vertint žini . Jos — žinoma, atitinkamai modifikuotos — nepaprastai praturtino ši dien neo-scholastin sistematik .

Iš to galima suprasti, kad jau vien šitokiu kasin jimu — kuris betgi sudaro tik dal jos darbuot s — neo-scholastika yra nusipelnusi ir pateisina savo egzistencij .

Išk l aikšt n tuos turtus, katalikai negavo ramiai pasidžiaugti, bet tur jo juos ginti nuo kriticizmo, idealizmo, skepticizmo, empirizmo, pozityvizmo ir vis kit modernišk srovi . Tas dažnai buvo daroma nuostabia erudicija ir sugeb jimu. Sakysime, Kleutgenas sumaniai rungsi su Descartes'u, Kantu, Hegeliu, nekalbant jau apie mažesnes žvaigždes. Su lygiu pasisekimu atr m moderni j priekaištus Mercieras. gyn savo paži ras Geysersis, išrod savo tezi tikrum Gutberletas.

¹ Cf. *Dempf A.*, Meister Eckehart, Leipzig 1934.

Ta iau nesitenkindami tokiu gynimusi, kuris iš dalies priveria imti savo ideologinio priešo metodus ir prisitaikinti prie jo taktikos, neo-scholastikos vadai msi ir savarankiškos krybos. Sakysime, psichologijoje Mercieras, Gutberletas, Geysersis, Frobos, Gemelli ir jo milanieiai patiekia daug anksčiau visai nežinomos empirinės medžiagos ir ją savystoviai apdirba. Panašiai ir moralinėje filosofijoje, kurioje šalia kitų yra pasižymėję Taparelli, Sanseverino, Stöcklis, Hertlingas, Cathreinas. Našs jų darbai ir religijos filosofijoje, kaip parodo Garrigou-Lagrange'o, Sertillanges'o, Przywaros veik'allai. Gamtos filosofijoje jie ne tik konkuruoja su kolegomis iš kitų liogeri, kaip, sakysime, su Drieschu arba Becheriu, bet ne viena jų dar viršija savo svarnesnę filosofinę substanciją.

Bet vis dėlto tie darbai, absoliuiai imant, neturi jų pirmą reikšmes. Jie kalta eil objektyvi ir subjektyvi priežasčiai.

Pirmiausia reikia kaltinti mūsų laiką adogmatin bei anti-metafizin charakter, neleidžiant pilnai kurti. Žmonės yra atpratę domėtis esmingiausiais klausimais — iš kur? kur? kam? kodėl? Jie pamiršo ir mstyti. Dėl to šiandien reikia plaukti prieš srovę, kuo netenkama didesnės dalies geriausiųjų. Tuo tarpu viduriniai amžiai turėjo visą metafizikos statybą reikalingą, transcendentiną impetą.

Be to, visą mūsų dabartinę rąkrybišką, o pereinamą tarpą tarp dviejų užėjusių kur kas našesnių periodų. Tokiais laikais nors ir netrūksta rimtų darbų, tačiau nėra didžiųjų užsimojimų ir tikrai imponuojančių mokslo sintezų. Šito pereinamumo charakterio negalėjo išsisaugoti nė šiame laike išaugusi neo-scholastika. Ji iš prigimties turi tas pačias gimimo ydas, kaip ir visi kiti šio laikotarpio dvasios pasireiškimai.

Antra sunkenybė plaukia iš pačios neo-scholastikos ugdytojų¹. Mat, yra nemažai tokių, kurie prisiriša prie tradicinių formų ir dėl to sivelia nevaisingus mokyklinius ginus. Jie pamiršta, kad svarbu tiesai ir tikėjimui atstovauti, o ne kuriai nors tradicijai, nors šie būtų ir kažin kiek brangi ordeni ar institutui. Laikai per daug rimti, kad 20. šimtmečiu būtų galima atnaujinti neesmingus 14. amžiaus kiverius. Šiandien, dirbant gerokai dechristianizuotoje atmosferoje, reikia visas jas sukaupti kovai su išorės priešais.

Ypač reikėtų apgailestauti, jei būtų bandoma atnaujinti senus ginus tarp tomizmo (siauro to žodžio prasme) ir vad. augustinizmo. Augusti-

¹ Kas nori susipažinti su svarbiausiais neo-scholastikai daromais priekaištais, tepasiskaito, sakysime, Züricho universiteto profesorius Pierre Jaccard'o raštus, iš kurių itin žymėtinis L'inutile paradoxe des néo-scholastiques, „Revue de Gerjève“ Genève (août) 1927. — La renaissance thomiste dans l'Eglise. Du cardinal Mercier à M. Jacques Maritain. „Revue de théologie et de philosophie“, 1927, Nr. 63. — La renaissance de la pensée franciscaine, „Revue de théologie et de philosophie“. 1930, Nr. 75.

niškos filosofijos nuopelnai tokie dideli, kad joks rimtas mokslininkas negali be j apsieiti. Lygiai kaip pats Šv. Tomas Akvinietis neveng Šv. Augustino min i , taip ir ši dien scholastika tur t pasinaudoti jomis. B t tikrai neišmintinga, vardan Akvinie io kovoti su Augustinu. Toks anti-augustiniškas nusistatymas tik iššaukt — ir jau iššauk (Hessenas !) — lygiai tiek kenksming anti-tomistin afekt . Tik panaudojimas vis tinkam element — o toki mums Šv. Augustinas patiek begales¹

— apsaugos neo-scholastus nuo bergždžios repristinacijos to, kas tik atskiram mokykliniam vienetui miela. Taigi, tenka savo medžiag semti iš vis nauding šaltini ir savo metod taikinti atitinkamai situacijai. Tas darbas tuo geriau seksis, juo labiau bus sid mim , jog tikroji scholastika buvo ne sukiet jusi aksiom sistema, o aistringas tiesos siekimas ir juo geriau bus sis moninama, kad 20. šimtmečiu negali b ti kalbos apie atgaivinim to, kas tiko 13. amžiui. Juk Averroėsas, Sigeris Brabantietis ir juos panaš s yra mir , vienok Heideggeris, Husserlis, Bergsonas ir net Comte'as su Kantu yra gyvi. Jie formuoja m s dvasios gyvenim . Tod l su jais ir tenka skaitytis.

Nuo tokio archaizmo mus sp ja pats Leonas XIII., ragindamas, pasinaudojant visu tuo, kas tinkamo buvo sukurta v lesni filosof , toliau statyti Akvinie io dvasi . Be baim s apsirikti galima sakyti, kad kaip tik tas labiausiai dirba pagal Šv. Tomo intencijas, kuris nedievina kiekvieno jo skiemens, o jo kryptimi kuria savarankiškai. Šiuo atveju pats *Doctor Angelicus* buvo žavintis pavyzdys: jis laisvai panaudojo savo laik filosofijos krait , vesdamas kartais ir visai dr sias naujenybes, jei jos jam atrodo b tinos. Ir šiandien, jei jis gr žt pas mus, vargu ar suktikt leisti antr savo veikal laid , gerokai j nepakeit s. Taigi tomizmas n ra ir negali b ti archeologija, jis nori b ti ir yra — kaip pabr ž 1925 m. Romoje vykusio tomistin s filosofijos kongreso pirmininkas — „filosofavimas Akvinie io dvasia“, t. y., toks filosofavimas, kuris gvildena aktualiausias problemas amžin princip šviesoje.

Toliau neo-scholastikos vaisingum gerokai sumažino ir tas faktas, kad didel dal reikiamos med ž i a g o s reik jo ir tebereikia atgabenti iš senai pra jusi laik . Tas nelengva daryti jau vien d l to, kad viduriniai amžiai, kurie žada daugiausia, ir ne vienam katalikui — nes moningai kartojan iam liberalizmo sugestijas — n ra jau taip simpatišiki, o kas bekalb ti apie nekatalikus! Sunku tod l iš po humanizmo, reformacijos, apšvietos ir liberalizmo liekan iškasti tuos turtus.

Ta iau tas nereiškia, kad tie neo-scholastikos darbai yra reikšmin-

¹ Cf. *Dovydaitis Pr.*, Šv. Augustaino asmenyb s modernumas ir jo filosofijos aktualumas, Kaunas 1931. — *Hessen J.*, Augustinus und seine Bedeutung für die Gegenwart, 1924. — *To paties*, Die Weltanschauung des Thomas von Aquin, 1926. — *To paties*, Augustinus Metaphysik der Erkenntnis, 1931. — *Przywaia E., S. J.*, Augustinus, Leipzig 1934.

giausi, arba kad pakanka užsiimti vien „iškasen“ populiarinimu. virš gabenami turtai, aišku daugely atvej teturi istorin reikšm ir be žymi pakeitim negali tarnauti ši dien filosofin ms sunkenyb ms veikti. Jie nors ir užtikrina tradicij , ta iau neatstoja savarankiško m stymo, kuris kiekviename amžiuje vis iš naujo turi b ti dirbamas.

Dar viena sunkenyb , trukdanti tomizmui veikti modernišk j pasaul , yra jo ne visiems suprantama kalba. J sudaro nors tiksl s, bet mažai žinomi ir dl to iškart ne visiems aišk s išsireiškimai. Vietomis jie tiesiog virsta tikru slapyrašiu, kurio rakt turi tik nežymus žinov skai ius. Kartais atrodo, scholastikos atgaivintojai tyia sl pi savo min i turtus už ne kandomos kalbos, kad tik j taip pam gt j srit ne sibraut pašaliniai. Kiti v l, kad ir neinspiruojami tokios intencijos, turi nuostabi dovan aiškias mintis išreikšti neaiškiai. J š kis turb t skamba: kod l rašyti paprastai, jei tas galima padaryti ir komplikuočiai? Ar tad nuostabu, kad tomizmo mintys ne taip spar iai plinta kaip tur t ir gal t? Tiesa, bandyta ir tebebandoma prie traktat prid ti aiškinim , pastab , išnaš ir komentar . Gaminamos net ištiesos transkripcijos. Bet ar normalu, kad knyga yra reikalinga nešiot s ir neštuv ?.

Kitaip daro moderniškoji filosofija. Nors ir jos atstovai yra dav panaši hieroglif , ta iau, bendrai imant, jie r pestingiau apdirba savo stili . Kiti net rašo visai domiai, tiesiog patraukiamai. Dl to n vienas j pakliuvo ir literat ros istorij , sakysime, Schopenhaueris su Nietzsche. Bet ir antro didumo žvaigžd s, kaip Paulsenas, Euckenai, Bergsonai ir pan., pasižymi sklandžia ir pavergian ia kalba. Taigi, neo-scholastai, išmok galvoti, dabar tur t pramokti ir rašyti. Tada ir platesni ji sluoksniai nebeži r s j filosofij , kaip akiniuotos kastos kabalistik .

Nemažiau atstumia ir tas neretai pastebimas nepsichologišk u ma s santykiuose su modernišk ja filosofija. Jos atstovai skundžiasi, neo-scholastai, sitikin savo id j neklaidingumu, a *priori* atmet visa, kas ne j m stoma. Es jie tuo pasidar ne kolegos, bet inkvizitoriai, visur tik nurod , kad kit suklysta. Es jie praded paskaitas apie ši dien filosofij žodžiais: Dabar kalb sime apie fenomenologij ir tuoj pamatysime, kad ji yra klaidinga!

Tuose priekaištuose yra ir tiesos, nes dažnai nusistatoma iš kart prieš modernišk as mintis, su jomis gerai n nesusipažinus. O kas ar iau pasiži r t , rast ne vien jos teising mint . Galima tad tvirtinti, kad, neži rint kvestijonuotinos krypties, vad. modernioji filosofija, pradedant Descartes'u ir baigiant Heideggeriu, yra aruodas domi ir iš dalies net nau ding min i . Reikia tad, palikti savo filosofiš k *ghetto* ir — neauko jant savo princip — atsiverti pasauliui.

Kai modernioji filosofija supras, kad su ja skaitomasi kaip su lygiu,

o ne kaip su nusikalt liu, tada ir ji labiau bus linkusi vertinti neo-scholastikos argumentus.

i. Summa summarum

Neo-scholastika pirmiausia sutvark katalik galvojim . Tas nebuvo lengva, nes šie, kartais netiksliai suprasdami konservatoriškum ir per daug link „gyventi atgal“, nekart ir „filosofuoja atgal“. Ypa sunk buvo laim ti jaunim , kurio žymi dalis tomizm telaikydavo mirtinai nuobodžia proto gimnastika smegen s nariams laužyti. Reik jo nemažai energijos išbudinti jaun kart iš šito hipnozo, kurio r kai kartais dar ir šiandien tebetemdo jos m stym . Bet bendrai pa mus, dabar jau kitaip. Katalikai tolydžiai aiškiau orientuojasi neo-scholastikos švytur . D l to galima tvirtinti, kad dar 20. šimtme iui nepasibaigus nebebus mokslais besidomin io kataliko, kuriam *Philosophia perennis* b t svetima.

Kai d l ideologini prieš tenka pasakyti, kad jie pergyveno visas fazes tos raidos, kuri paprastai patiria išdidus mokslininkas, netik tai sulauk s konkurento. Pradžioje nekreip d mesio j . V liau, kai tas nebebuvo galima, ji s moningai nutyl jo. O kai ir to nebeužteko, ty iojosi iš jo. Ir gavo tuomet katalikai išgerti vis t kartumo taur , kuri liberalai laikydavo pareng kiekvienam oponentui. Bet kai ir ši nebe- paj g bauginti, imta ieškoti kokio nors *modus vivendi*.

Tas *modus vivendi* šiandien ir charakterizuoja vad. moderniosios filosofijos santyk su neo-scholastika. Nebelaikoma gero išsilavinimo ženkle apie j nieko nežinoti. Kiti net bando jos darbai pasinaudoti. D l to ji ne vienu klausimu yra paveikusi ši dien m stym .

Sakysime, gnoseologijoje kritiškasis realizmas sumaniai kritikuoja Kanto criticizm ir tuo paskatina „gr žti prie objekto“. Psichologijoje aktualumo teorij kaskart labiau nustumia substancialumas. Toje pat srityje eksperimentinis metodas tur jo žymi savo pozicij dal užleisti

dvasios mokslus orientuotai psichologijai, kuri psichinius reiškinius ži ri kaip iš vieno kurian io centro išplaukian ius, visyb sudaran ius fenomenus. Gamtos filosofijoje Driescho, Reink s ir kit neo-vitalizmas vis labiau išstumia materiališkai suprast darvinizm . Teisi filosofijoje kraštutinis pozityvizmas yra nustoj s geros dalies pasek j , nes daugelis pabr žia virštautin , bendros reikšm s turin i proto teis (Vernunftrecht), kuri iš esm s yra ne kas kita, kaip scholastikos d stomoji prigimties teis .

Iš vis t ir eil s panaši reiškiniai matyti, kad ši dien m stymas daro stambius žingsnius scholastikos link. Visa tai, žinoma, vyko ne be s ryšio su katalik m stytoj veikla.

Ta iau to neo-scholastikai dar permaža. Ji nor t iš esm s paveikti filosofin žmonijos darb . Tam ji dabar ir rengiasi. Nors medžiagin s

s lygos jai ir nepalankios, ta iau patogi — dvasios situacija, juk neo-scholastika pasauliui kaip tik ir si lo, ko šis yra išsiilg s — tvirt pa-saul ži r ir prasming gyvenimoži r .

Charakteringa tuo atžvilgiu yra nekataliko Gonzague Truc'o knyga *Le retour a la scolastique*, kurioje jis 1919 m. suformulavo daugelio l -kuriavimus ir viltis. Nors autorius šiaip gana kritiškai sutinka Bažny-ios dogmas, Jos organizacij ir atstovus, ta iau jis negali nevertinti to-kios filosofijos, kuri jo manymu m s m stymui neša išgany m .

Truc'as scholastik vertina pirmiausia d l to, kad ji ties geriau iš-reiškia ir už sen j ir už moderni j filosofij . Iš viso, es s didelis skir-tumas tarp n dien s galvosenos ir katalik m stymo. Anoji nors ir pa-sipu ia d l keli surast ties , ta iau iš šio tur t pasimokyti, kad vis pirma reikia apm styti svarbiausi klausim , b tent, žmogaus likim . „Juk žmogus pašauktas ne tam, kad tik gyvent ir suvokt kelius gyve-nimo mechanizmo aspektus, bet jis trokšta žinoti kam jis gyvena“. Ši-tokius klausimus atsakyti kaip tik steng si vidurini amži filosofija.

Ta iau to nepaisant, taip t sia Truc'as, scholastika patyr visus smu-kimo kartumus. Ji, tarsi, nuo sosto tiesiai buvo nugabenta ešafot . Ži-noma, ji tur jo yd . Bet vis d lto ji „yra *philosophia perennis*, filosofija visiems laikams“. „Savo sintez se, kurios iškart atrodo dirbtinos, o pas-kui pasireiškia didingu grožiu, scholastika bando imponuojan i visum suvesti Platon , Aristotel , Plotin , šias tris žmogiško m stymo virš nes... Pasikliaudama savimi ir b dama kartu ir kukli ir dr si, ji yra sitikinusi, kad kiekvieno amžiaus uždavinys yra prid ti prie seno k nors naujo ir tuo b du id j harmonijai suteikti ir individuališk bruož .“

Kas scholastikos privalum nenor jo matyti, tas tik save nuskriaud . Tiesa, „mes medžiagiškai praturt jome, bet m s siela begalo sumenko. Mes pasidar me vergais tos materijos, kuri apval me.“ Kokie viso to padariniai? „Religin abejingum seka filosofijos ir bet kurio m stymo nekentimas. Žmogui nebe domu nei gyvenimo prasm nei jo tikslas, jam pakanka b ti [pasauly] ir naudotis [jo g ryb mis]. Bet šis nau-dojimasis yra begalo l kštus.“ Yra tik viena išeitis — išlaisvinti prot iš žemišk pinkli ir nukreipti j v l jo nat ral tiksl , prie kurio j tegali priartinti scholastika: Ji temoko mus m styti ir pažinti, kam mes m stome¹.

Tad kokiais jausmais vadovaudamasis katalikas žengi ateit — optimistiškai ar pesimistiškai nusiteik s?

¹ Truc tiek yra sitikin s scholastikos naudingumu, kad kreip si valdži , pra-šydamas šelpti neo-scholastikos ugdymui pasišventusi, jam gerai žinom Paryžiaus katalik universitet . *Tempora mutantur!*

Yra, kaip mat me, daug džiuginančių faktų¹. Ypač gera, kad ne viena sistema, kuri aštriai puolė katalikus ir pasiskelbė laimėjimą, šiandien arba pati susilikvidavo arba liko nugaltą. Bet tušciau manyti, kad visi mstytojai kada nors vienu balsu skelbtų katalikų doktriną. Bergždžia todėl svaigintis mintimi, kad, nugaltas jus pozityvizmas su materializmu, bus laisvas kelias katalikų mintims. Kaip jau per du tūkstančius metų jie, pašalinę vieną kiltį, atsidurdavo ties kita, taip ir ateityje tokias sutiks. Ir nebus kada nurimti. Taigi, kiekviena katalikų karta susiduria su specifiskais sunkumais, su kuriais rungtis ir yra vyriausias uždavinys. Kad tikrai nėra kada pasilsėti, sakmiai rodo ir gyvenamasis momentas: traukiasi iš arenos individualizmas, bet užtat veržiasi kvestijonuotini totalizmai. Ir vėl iš naujo prasideda išaiškinimas ir vertinimas. Veikla visą tą patį, keičiasi tik objektai, mainosi tik frontai. Negerai, kai nesuprantama savo uždavinio ar patogumų ištroškus užsimerkiama prieš dienos imperatyvus. Reikia skaityti už didelį laimėjimą pateikti tokias dvasios kovas, nuo kurių šiandien aidai visas pasaulis.

Kaip matyti nėra pagrindo per daug džiūgti. Kad toks optimizmas tikrai nebūtų pagrįstas, galima spręsti ir iš to, kad daugelį aktualių klausimų katalikai neturi atsakymų arba jei ir turi, tai juos pamiršo. Tuo tarpu turėtų apytikriai parengta vieta, kur turėtų išaugti nauji minitermai. Nebe mėsakaltas taip yra. Dėl to nedarykime sau iliuzijų. Gal tuos kelius pasiliktus laimėjimus sulaukime ne tiek dėl savo stiprumo, kiek dėl kitų silpnumo. Nesunku suprasti, kad mes stovime tik pradžioje tų didžiųjų uždavinių, kurie tuo tarpu pranešame silpnas jas.

Bet taip pat nėra pamato pulti ir pesimizmą. Nors, žinoma, ir neįjauku, kad viešai vyrauja svetimos doktrinos, tačiau tas kataliko mokslininko neišmuša iš vago. Juk daug yra buvusių sistemų, o kur jos dabar? Ar šiandien kas jas beatsimena, išskyrus istorikus? Kadaisė Šv. Jeronimas rašė: „Ingemiscens orbis terrarum se Arianum esse miratus est“

— „Susigraudins ir nustebins pasaulis pamatė, kad jis pasidarė arianiškas“. O kur arianizmas šiandien? Kiek galima būtų priskaičiuoti mokslo pasauli užkariavusių srovių ir kategoriškai pareiškusių — niekam nebeatiduosiančių skipetro? Taip, sakysime, Hegelis skelbė, kad po jo joks filosofas nebeturės šansų. Ir Schopenhaueris tvirtino, tik su juo tikra filosofija atėjusi pasauli. Panašiai ir Nietzsche laikė save pirmu ir paskutiniu išminties pranašu. Ir retas kuris nesako, kad prieš jį nieko nebuvo ir kad po jo jau niekam vietos nebėsi.

Toje iškyloje ir nykstančiose sistemose daugybėje ramiai sau skiria

¹ Prie jų nepriskaitoma, kad tomizmas kaiku, sakysime, ši diena Prancūzijoje, pasidarė net mados filosofija. Tai efemeriškas reiškinys, išauktas tų, kurie vakar žaidė bergsonizmu, rytoj žais kuo kitu. *Philosophia perennis* nesiekia pigaus populiarumo. Madoje ar nemadoje — tas jai ir katalikui mokslininkui skirtumo nesudaro ir jo neįjaukina.

keli *Philosophia perennis*. Užgavim nepaiso, pataikavim negirdi. Ji nesistengia k perkalb ti ar sigyti sek j *par force*. Nors ji ir džiaugiasi j sulaukusi bei li di j netekusi — ta iau nenustoja pusiausvyros. Juk jos likimas nesurištas su atskiru m stytoju, kuris d l savo trumpo gyvenimo turi išvystyti nervingai greit temp . Nesijungia ji nei su ištisa epocha, kuriai r pi ž tb t patekti istorij . Generacijos, periodai, šimtmeiai yra tik laiptai, kuriais ji kopia savo tiksl .

Nesusipratimams išvengti, baigiant ia reikia pabr žti, kad *Philosophia perennis* ir scholastika (arba tomizmas) n ra visai tas pats. Scholastika t ra tik viena t m stymo ly i , kuriomis *Philosophia perennis* ilgame savo kely naudojasi.

Pirmiausia jai tarnavo platonizmo parengti indai, nes jo spekuliacijos pagrindin tendencija kilti antgamtinės sferas raginte ragino juo pasinaudoti. Visas platonizmo teikiamas krikšioniškajam mokslui galimybės genialiai panaudojo Šv. Augustinas, tuo tapdamas vienu reikšmingiausi *Philosophiae perennis* atstov . Bet suaugustinintas platonizmas, kuris per aštuonius šimtmeius vienas vadovavo filosofiniam darbui, nebuvo laikomas vienintele išreiškimo forma. D l to krikšioniškasis pasaulis per daug nesipriešino, kai 13. šimtmeety Tomas Akvinietis amžinas tiesas band išreikšti kita, graik filosofijoje pasirodžiusia, komponente — aristotelizmu, kuriuo remiasi ir ši dien neo-scholastika. Vienok iš to dar neseka, kad b tinai taip pasiliks ir ateity. Juk viskas, kas yra istorijoje sukurta, kinta. Atsiranda nauj ir gal tobulesni , o ypa naujoms situacijoms geriau pritaikint m stymo form . Sakysim, gali taip pasikeisti, kad krikšionyb , savo pradžioje pakrypusi vakarus, kuriems kalb jo jiems labiausiai suprantama racionalistiška kalba, ateity savo centrus tur s rytuose. Ar tik neiškils tuomet senas turinys nuostabiai išvystytomis ind spekuliacijos formomis? Taigi, galimas daktas, kad tolimoje ateityje unija tarp katalik minties ir aristoteliškos filosofijos nebebus tokia tvirta kaip dabar. Bet tuo tarpu mums statomas uždavinys ir visa dvasios konsteliacija sakmiai ver ia mus naudotis t ja aristoteliškai orientuota sistema, kurios vis paskutini popieži paskatintas intensyvus ugdymas prived prie spekuliatyvinio darbo atgijimo katalik tarpe. Katalikas gali didžiuotis tokia vadove, ypa dabar, kai ji išlyginusi daugel praeities nepasisekim , kvie ia naudotis tomis galimyb mis, kuriomis Apvaizda apdovanojo gyvenam j laikotarp .

3. KATALIK UNIVERSITET EKSPANSIJA¹

Juo labiau žmonij ištikusios katastrofos — Didysis karas, rus revoliucija, ekonomišką smukimą ir t.t. — sukūrė pasitikėjimą mokslu bei liberalizmo pagimdyta aukšta mokykla, juo labiau iškilo katalikų doktrina, ji mokslą voka ir jos dvasia dirbantieji universitetai ir tai tokiam laipsniui, kad net imta kalbėti apie tikrą mokslą staigų ekspansiją. Ar toks manymas tikras, parodys ją dedama apžvalga.

a. Lenkijoje

Po karo pirmi pasiskubino katalikų universitetų kurti — lenkai. Jie 1919 m. Lubline², kur susimet žymi dalis buv. Petrapilio Dvasinės Akademijos profesorų su Mgr. Radziszewskiū priešaky, — remiami nuncijaus Achilles Ratti, dabartinio popiežiaus, — atidarė Švent. Jaus Širdies vardu savo aukštą mokyklą. Ši tradicija senos Zamascos Akademijos, kuri dar pirmosios Lenkijos respublikos laikais buvo žymus kultūros centras. Ir šiandien ji nori kelti ypatingesnio nešio krašto akademinį gyvenimą, nes turi aukštesnias pretenzijas, negu būtų tik septintu universitetu prie jau anksčiau steigto šešių.

Jos laikytojas ir globėjas yra Lenkijos episkopatas. Jis finansuoja universitetą iš tam tikro fondo, kurio pajamas sudaro pačių vyskupų našai, turtuolių dovanos bei palikimai ir kasmet per Sekminių šventes visose bažnyčiose organizuojamos rinkliavos. Pastaruoju metu ir valstybė, sitikinusi šios staigos naudingumu, pradėjo ją šelpti.

Fakultetą yra keturi — teologijos, Bažnyčios teisės, humanitarinis ir socialiniai bei ekonominiai mokslai. Pirmuose dviejuose daktarai, kituose — pasauliečiai. Socialiniai mokslų fakultetas turi du skyrius — teisės ir ekonominių mokslų; humanitarinis apima filosofiją, klasikinę filologiją, istoriją, pedagogiką, senasias ir modernias kalbas, lenkų ir kitų kraštų literatūrą. Profesorių yra arti 50, studentų apie tūkstantį. Daugumas jų (1934 m. — 658) domėjosi teisėmis, valstybiniais, socialiniais ir ekonominiiais mokslais. Centrinė biblioteka 1934 m. turėjo apie 120.000 toms. Nuo 1933 m. universitetas turi valdžios mokslų staigos teises, dėl to jo duodami diplomai vertinami kaip ir kitų aukštųjų mokyklų.

Kartu su universitetu dirba dvi mokslų organizacijos, būtent. „Mokslų draugija“ ir „krikščioniškų studijų draugija“. Pastaroji išleidžia du

¹ Šiuo klausimu geriausiai orientuoja *Schrijven J.*, Annuaire bulletin des universités catholiques. Années académiques 1931/33, Nîmégue - Utrecht 1934. Šiame metraštyje visos žemiau prašomos mokslų staigos turi savo gerai dokumentuotą skyrelį.

² Cf. La Croix (Paris) iš 1934.X.12 d. — *Grisar S. J.*, Die kathol. Hochschulbewegung ausserhalb Deutschlands, „Stimmen der Zeit.“, 1925, p. 42. — Apie krikščionių žurnalą A. Mariel'io straipsnį žurnale „Revue des Jeunes“, Paris 1924, p. 419 ss.

organu „Prad“ ir „Darbo front“, kuri pirmas skiriamas inteligentams o antras darbininkams.

Savo veikimu Lublino universitetas tiek yra užsirekomendavęs, kad valdžia neatsisakytų remti dar ir kit panašius staigus, kuriai vieta numatyta Toruny. Jos kaimo reikalu 1934 m. yra vykę keli pasitarimai, kuriuose dalyvavo ir valdžios atstovai, jį tarpe vaivada Kirtiklis. Iš pradžių ketinama atidaryti teologijos, humanitarinių ir teisi moksl fakultetus.

b. Italijoje

Atpasakoti Italijos katalik darbus ir jį universiteto istoriją yra tas pats kaip nupiešti rektoriaus biografiją.¹ Gemelli, gimęs 1878 m. Milane ir 1902 m. gavo medicinos daktaro laipsnį, pozityvizmo pagautas iškart eksperimentavo laboratorijose, specializavosi klinikose. „Aš buvau tikras, kad mokslas viską gali išaiškinti ir kad ypač biologija sugeba atskleisti senas... paslaptis. Mano religijai sudarė Haeckelio tvirtinimai, o mano pažiūros praktišką gyvenimo formavimą grubiai materialistiškai supras tas marksistiškas socializmas... pareigojau save susipažinti su kiekvienu leidiniu, pasiskubinau lankyti garsiausius universitetus.“ Jaunas medikas knisiasi bibliotekose, užsidaro seminaruose. Kompiluoja, rašo, spausdina. Mokslas jam buvo viską išaiškinanti deivė. Bet neilgai, nes nuolatinis mąstymas, lydi jį sūjo tyrinėjimus, nuteikė jį skeptiškai. Kai dar filosofai, kaip Rickertas, Bergsonas ir pan., patvirtino jo abejones, Gemelli puolė spekuliatyvinei filosofijai glėbi. Griebėsi sia vienos ia kitos sistemos, bet vis veltui. Skaudžiai nusivylęs, pagaliau nukreipė savo žvilgsnį krikščionišką pasaulį ir „sitikinau kad ji viena gali išspręsti būtines problemas.“ Logiškai atsidūrė ties vidurini amžiu slenkiniu. Pirmas susitikimas taia nebuvo simpatiškas. Vienok su laiku užtaip — kaip jam rodėsi — gramozdišką scholastikos formulę Gemelli atrado Tomo, Alberto ir kitų scholastų genialum. Iaslopas ta koncepcija, kuri sugeba atsakyti esmingus klausimus, ir ta doktrina, kuri praturtina šį dieną davinius, gali patenkinti galvojančio žmogaus reikalavimus, „Ir taip pasidariau aš ‚viduramžininku‘.“ „Bet aš nenoriau būti netiksliai supras tas. Mes nenorime grįžti vidurinius amžius... Istorija nesikartoja... Mes iš ten tik atsigabename ginklą ateiviai užkariauti, t. y. katalik Bažnyčiai vėl padaryti kultūros sielą.“

Gemelli grįžo Bažnyčiai, tapo kunigu ir pranciškonu. Kai Lourdes'o stebuklų paveiktas mąstytinti Dievas ir dabar dar s stebuklus, jis buvo pravardžiojamas „Lourdes'o stebuklingą vandenį commis-voyageur'iu“ ir

¹ Cf. „Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen“, Band VII, 1929.

už „nemoksliški žini skleidim“ iš medik draugijos pašalintas. Dėtos paizios priežasties 1909 m., per tautinį filosofų kongresą Romoje, buvo pareikalauta, kad Gemelli ir, iš viso, neo-scholastai apleistų posid, o dar por metv liau, jis atsilankst tarptautinį filosofų kongresą Bolonijoje buvo iššvilptas.

Tas Gemellio nejaudino. Jis ramiausiai rod scientizmo klaidas, tam pasinaudodamas ta paia aparatūra, kaip ir pozityvistai su materialistais. Tas j taip išgarsino, kad susilauk svetimų universitetų pakvietimų dėstyti eksperimentinį psichologiją ir biologiją. Per kar jis k r pirm Itallijoje psichiatrin lauko ligoninį ir ved Vyriausio Štabo psichofiziologinį laboratoriją. Tai vis nemenki darbai, ta iau jie visi nublanksta prieš katalik universiteto steigimą.

Tok universitet kurti buvo sena katalik svajon. Jau per pirmą Italijos katalik kongresą 1874 m. Venecijoje tartasi šiuo reikalu. Bet lengviau nor ti, kaip tur ti. Tr ko profesori ir student, mokslo žurnal ir skaitytoj, o svarbiausia — nebuvo n cento pinig.

Tik kur ne kur viena kita kregždė, bet tai dar nesudar pavasario. Šiamės ryšy su pagarba prisimename tokius mokslo vyrus, kaip Ferrini, Salvadori, Necchi, kurie savo darbais ir visu savo gyvenimu yra paruoš dirv. Sakysime, teisi profesorius Contardo Ferrini (1859—1902), lygiai žymus darbštumu, moksliškumu ir kilniu gyvenimu, slegianiais liberalizmo laikais sakmiai parod, kad tik jimas su mokslu suderinami. Kas yra nors kiek susipažinęs su tuo mokslininku, pilnai supranta, kod l prad ta jo — kaip ir jo vienminio pranczo Ozanamo — beatifikacijos byla¹ ir kad Pijus XI. 1931 m. per iškilming susirinkimą paskelb, prof. Ferrini heroiskai pasižymįs krikščionišk dorybių ugdyme, tuo priartindamas t dien, kuri iškels jo paveiksl altorius. Visai panašus j yra 1930 m. miręs gydytojas Vico Necchi, kuris Gemelliui padėjo atsikratyti scientizmo prietar ir vis savo amžin r pinos aukštos mokyklos k rimu.²

Mokslinei atmosferai sutirštinti daug padėjo ir žurnalai, o ypa 1849 m. Neapoly mums jau žinomo T. Liberators kurta *Civiltà cattolica*, kurios ligšiol iš jo virš dviej t kstan i numeri. Kadangi šis organas kritiskai patikrino visas sroves, todėl jame atsispindi visas ital id jinis judėjimas.

ia užtinkame kovas su liberalizmu, modernizmu, socializmu; jis paliet vad. Romos (Vatikano valstybės) klausimą, ir gentilizm su fašizmu. Tuo

¹ Apie Contardo Ferrini, su kuriuo pirmiausia turėt susipažinti mūsų juristai, cf. *Pe'legri C.*, La vita di Contardo Ferrini, Milano. — *Mut. D. W.*, Professor Contardo Ferrini. Ein moderner Gelehrter und Heiliger. Kirschach-Villingen 1925. — Gedanken und Gebete des Professors Contardo Ferrini, herausgegeben von D. W. Mut, Kirschach-Villingen 1924.

² Apie Vico Necchi cf. *Pio Bondiolio* parašyt biografiją ir jo išleistus „Scritti religiosi di Vico Necchi“, Milano 1931/32.

Civiltà cattolica yra ryškiausias 19. šimtmė io reiškini vertintojas. Kadangi steng si visur ramiu ir pozityviu b du iškelti krikš ioniškuosius principus, tod l ji buvo tikras kelrodys ideologijos painiavose, kuri nemažai pasitaik dvasiniai taip judrioje ir politiniai taip audringoje Italijoje. Nekart ji buvo palietusi ir savo *almae matris* problem . Bet vis nesimat reparatoriaus. Ta iau laikui at jus, atsirado ir šis.

Nors Gemelli tur jo tik 50 lyr kišen je, vienok prad jo akcij .¹ Viena auka, milijono lit sumoje, paskatino pirkti r mus tam darbui, kuris 1920 m. dviejuose fakultetuose buvo prad tas. Keturiais metais v liau šis mokslo židinys susilauk valdžios pripažinimo ir tuo pat teis s duoti diplomus ir teikti titulus Italijos karaliaus vardu. Kai 1932 m. buvo šventinami nauji pastatai, iškilm se dalyvavo sosto p dinis, švietimo ministeris ir beveik vis valdžios universitet rektoriai. O kai 1934 m. gruodžio m nes Mussolini atvyk s Milan , tarp j sutinkan i pasteb jo ir Gemelli, j užkalbino. Prisipažino skait s ne vien jo išleist veikal ir atsisveikindamas tar : „J s duodate pavyzd kaip reikia dirbti.“

Kaip tas darbas atrodo?² Šiuo tarpu veikia trys fakultetai — filosofijos bei literat ros, teisi ir valstyb s moksl . Prie j dar yra prijungti du institutai — pedagogikos ir religijos moksl bei šešiolika vairi mokykl , seminar , laboratorij ir pan. Viena tokia — valstyb s ir ekonomijos mokslams — nesenai atitinkamais papildymais ir patobulinimais buvo pakelta fakultetus, nes universitetui labai r pi išaukl ti krikš ioniška dvasia persi musius sociologus, prekybininkus, pramonininkus, bankininkus ir pan. profesionalus. Profesori , kuriems padeda apie 20 asistent , yra arti 80, student (1934 m.) — 1988. J tik nežymi dalis iš Milano, daugumas atvyk iš toliau. Neutr ksta n užsienie i . Tai ženklas, kad universitetas jau susp jo leisti šaknis. 512 student studijavo humanistinius mokslus, 333 — teis s ir 134 — valstyb s ir ekonominius mokslus. 918 lank pedagogikos institut , o 94 — specialiss mokyklas.

Biblioteka turi arti 300.000 knyg . Žurnal gaunama 1800. Raštiška mokslo k ryba gana intensinga: 1932/33 metais pasirod 450 vairi publikacij , tarp kuri užtinkame visai aktuali rašt , kaip, sakysime, apie aeronautikos teis , Ispanijos revoliucij , Galil jo byl . Žymi dalis mažesni darb buvo atspausdinta universiteto leidžiamuose žurnaluose — *Aevum* (filologijai ir istorijai), *Aegyptus* (egiptologijai), *Rivista di filosofia neoscolastica* ir *Rivista internazionale di scienze sociali*.

Stengiamasi užpildyti dar esamas spragas. Taip, sakysime, 1933/34

¹ Apie universiteto k rim cf. *A. Grasserto* straipsn žurnale „Monatrosen“, Olten 1923, p. 234 ss. ir 280 ss. — Ž. taip pat broši r „L'Università cattolica del S. Coure. Tre anni di vita“. Milano 1924.

² Cf. „Osservatore Romano“ iš 1934.XI.27.

mokslo metais buvo naujai kurtos katedros ispan ir rumun kalboms. Be reguliari kurs buvo suorganizuotos dar specialios paskaitos apie kio kriz , teatro istorij , pandektus ir t.t., kurias skait be kit Švietimo ministeris Ercole, sorbonietis Le Fur, Maritainas.

Kas finansuoja š darb ? Patys tikintieji, daugiausia Katalik Akcijos nariai, paprasti pasaulie iai. Jie, didumoj neturtingi žmon s, sitikin , kad toks universitetas yra geriausia priemon naujai generacijai persunkti katalikybe, cent po cent sudeda kasmet tris milijonus lit . Kapitalo, taip aiškina, Gemelli, mes neturime. Ir ar galima šiais laikais, kada net grandioziški Amerikos universitetai ne stengia savo staigas išlaikyti iš fond , svajoti savo aparat finansuoti iš savo kapital ? Bet mes turime kur kas galingesn , fond — tai m s rinkik meil ir tik jim ! Jie „ubagauja“ visur, net neturtingiausiose Italijos vietose — ant aukšt kaln , neprieinamuose užkampiuose, lignonin se, net kal jimuose, visur, kur tik atsiranda nors vienas pasišvent s pasaulietis ar pasiaukoj s kunigas. Katalik universiteto k rimas yra tik klausimas tik jimo ir tvirto pasitik jimo savo Viešpa iu.¹

Tuo nepalaužiamu tik jimu milanie iai ir pasižymi, d l to jiems ir sekasi. Sakysime, jei kuriam nepaprastam darbui reikia nauj sum ir tos atsiranda. Tai parod nesenai baigtas rengti student bendrabutis, kuris buvo pastatytas dovanomis, sud tomis rektorius 25 m. kunigyst s sukak iai pamin ti. Vienas flygelis, *Augustianum*, turi šimt kambari teologijos studentams, be to skaitykl ir susirinkimams sal . Kitas — *Ludovicianum* — su 50 kambari paskirtas pasaulie iams. Bendra abiems pastatams yra koply ia, maudykl s, gimnastikos sal ir sode rengta sporto aikšt . Šitas bendrabutis pad s universiteto laikytojams geriau aukl ti globojamuosius ir gyvenim išleisti ne mokslo manekenus, o vispusiškai išlavintas bei išaukl tas asmenybes. Tokios ne tik mok s mokslo problemas, bet — kas, kur kas svarbiau — ir gyvenim veikti.

Kadangi Milano universitetas rengia savo aukl tinius gyvenimui, suprantama, kad palaikomas ir gyvas kontaktas su juo. Studentai siun iami j tyrin ti, o jam pa iam pla iai atidaromi *almae matris* vartai. Tam skaitomos ir platesniajai, mokslo pažanga suinteresuotai visuomenei specialios paskaitos, rengiami periodiškai kursai. Kontaktui sugyventi Gemelli k r ir atskir žurnal — *Revista mensile dei amici dell' Università cattolica*. D l to tos staigos poveikis visuomen je jau jau iamas. Gemelli yra t vas ir glob jas visos eil s mokslini ir bendrai kult rini draugij . Taip, sakysime, ne be jo takos 1930 metais Milane sik r *Katalik Unija socialin ms studijoms* ir atsirado *Italijos draugija filosofin ms bei religin ms problemoms gvildenti*, kuri ugdo scholastin filosofij . Rektorius

¹ *Gemelli A., O. F. M., Die Notwendigkeit einer katholischen Universität, „Der katholische Gedanke“, 1931, p. 169 s.*

formuoja ir Pijaus XI/ pastangomis Milane steigto *Katalik Akcijos instituto* narius, persunkia savo idjomis krikščioniško meno mokykl *Beato Angelico*, skatina leidyklas darb , pav. *Vita e Pensiero*, kurios leidiniai jau imami versti kitas kalbas.

Visa tai patvirtina, kad Šven. J. zaus Širdies Universitetas Milane užtikrina sau viet ne tik katalikišk seser , bet ir Italijos aukšt mokykl tarpe. Tai, žmogaus akimis ži rint, vis nuopelnai jo k r jo, pirmo ir dabartinio rektoriaus, kuris, nepasitenkindamas organizaciniais darbais, nemažai ir rašo. Iš jo, dar prieš kar iš jusi , knyg žym tinos *L'Enigma della vita*. (1910, ²1914), *Psicologia e biologia* (1913). V liau pla iau paplito jo veikalas *Religione e scienza* (1920). Tokia darbuot nuginklavo ir atkakliausius Gemellio priešus. Tod l ir matome j , kalbant 1924 m. filosofijos kongrese Neapoly apie Šv. Tom Akvinietj , o 1932 m. Romoje sveikinant Švent T v tarptautinio fiziolog suvažiavimo vardu.

Bet tie faktai reiškia daugiau, negu tik antipatijos nykim vienam asmeniui, jie yra simptomai besikeičianios dvasios situacijos: pozityvizmas su materializmu traukiasi. Tuo silpsta svarbiausias Italijos katalik priešas. Bet ia pat kilo nauja problema: kas užims apleistas pozicijas? Pats gyvenimas j išsprend , nes Croc s ir Gentil s atstovaujamas, hegelizmu pagr stas idealizmas jas siverž . Taigi, Gemelli atsid r ties nauju frontu, kur jis, niekad nerimst s, visada k rybiškai nusiteik s, apib dino pilno optimizmo veikale *Idee e battaglie per la coiture cattolica* (1933). Šis yra tap s Milano universiteto ir Italijos katalik kult rin programa, kurios vykdymas dabar eina pilnu tempu.

c. Olandijoje

Kit krašt vienmin i pasisekimai, steigiant savo universitetus, nedav ramybės nei olandams, jau nuo seniau tok žyg besiruošiantiems. Atkakliomis, beveik šimtus met trukusiomis, kovomis Olandijos katalikai išsikovojo ne tik mokymo laisv , bet dar ir tam tikr kult rin autonomij ¹, užtikrinan i proporcingai jiems priklausan i valstyb s pajam dal , kas leido sudaryti pla i pradžios ir vidurini mokykl bei gimnazij sistem .

Toje kovoje, kuri jo d l klausimo, ar valstyb turi šelpti doktrinalines mokyklas ar ne, katalikai nurod , jog ji, kaip neideologin organizacija, neprivalo spr sti pasaul ži ros klausim , o turi juos palikti laisvai savo pilie i bei j ideologini organizacij konkurencijai, ir be to, dar sudaryti j vystymuisi lygias moralines ir medžiagines s lygas. Ypa mokyklos tvarkymas es s ne tiek valstyb s, kiek t v dalykas. Šiam d s niui gyvendinti akcija, prad ta dar 1857 metais, užsit s iki 1889 met , kuriais vad. „nuraminimo statymu“ nors iš dalies pasisek t mint reali-

¹ Cf. *Šalkauskis St.*, Racionalizmo mokykl organizacijos sistema, Kaunas 1927.

zuoti. Bet akcija dėl vad. kultūrinės autonomijos buvo varoma iki pat 1920 metų, kuriais buvo priimtas tobulėsnis statymas, nuosekliai laidojantis proporcingą mokyklinį subsidijų sistemą.

Einant šiuo statymu, turimi teisėti savo vaikus ar tai valdžios, savivaldybės ir pan., ar privatinė konfesinė pradžios mokykla. Abiejų mokyklos tipų mokytojai apmokami valdžios, o visas kitas išlaidas padengia savivaldybės. Privatinei mokyklai kurti pakanka 40 t. v. parašų. Panašiais nuostatais tvarkomos ir vidurinės mokyklos bei gimnazijos, kurios gauna 80% valdžios gimnazijoms skiriamą sumą. Beveik visi katalikų vaikai lanko savias, kurios tiek pedagoginiu, tiek technikos bei higienos atžvilgiais konkuruoja su valdžios ar savivaldybės mokyklomis. Tokiu mokymo staigutėn Olandijos katalikai yra nugalėję juos per šimtmečius ilgus intelektualinį etatizmą.¹

Ši kultūrinė autonomija dėl savo teisingumo yra tapusi pavyzdžiu visiems, kuriems rūpi duoti kiekvienam tai, kas tikrai jam priklauso. Kur ji bus pasiekta, ten — taip galima tvirtinti ir neturint pranašavimo dovanos — ne tik žymiai pagerės katalikų organizuotas mokslo darbas, bet nūrimas ir tas nelemtas ginčas, kuris daugybėje valstybių sukiršino dėl savo sitikinim kovojančius piliečius. Kiek toks statymas gali padėti pagrindiniam kultūros darbui, matyti kad ir iš to, kad jis, balsuojant, Olandijos parlamente susirinko visų partijų balsus, išskyrus, komunistų.

Trokšdami savo mokyklų sistemą vainikuoti universitetu, Olandijos katalikai dar 1906 metais steigė Šv. Radboundo fondą.

Atsargiai eidami prie savo tikslo, jie pirmiausia pasinaudojo metais anksčiau išleistu statymu, leidžiančiu tam tikromis sąlygomis kurti valdžios universitetuose savo katedras. Tokiu būdu jie steigė Utrechte filosofijos, klasikinės filologijos ir pirmosios krikščionybės kultūros katedras, o po to išdygo tokios tomistinės filosofijos reikalams Leydene ir Amsterdame.

Didysis Karas tikino olandiečius, kad pats laikas moksle plačiau užsimoti, dėl to jie vyskupai 1923 metais kur savo universitetą Nijmegeną.² Jame tuo tarpu veikia trys — teologijos, filosofijos ir teisių — fakultetai, kuriuose 1934 m. dirbo 45 profesoriai, lektoriai bei asistentai ir klausė 557 studentai. Knygų yra 170.000, žurnalų skaityklėteina 1000. Trūkstantieji fakultetai (gamtos mokslų ir medicinos) einant krašto statymais turi būti steigti po 25, resp. 50 metų. Bet jau ir dabar *Alma*

¹ Cf. „La Croix (Paryžius)“ 1933 metų rugpjūčio mėn. 12 d. — *Dielininkaitis Pr.*, La liberte scolaire et l'etat, Paris 1933, p. 163 ss. — *Hentzen C., O. F. M.*, Die Lösung des Schulproblems in Holland, Düsseldorf 1928. — *J. A.*, šiuo metu mokyklų klausimo išsprendimas Olandijoje, „Tiesos Kelias“, 1925, p. 285 ss.

² Apie kurį cf. „Kölnische Volkszeitung“ iš 1924 m. I. 15 ir 17 d. (Nr. 36 ir 43). — Ž. taip pat *Grisar*; Op. cit. 43 s.

matei Carolina — taip pakrikštytas universitetas Karoliui Didžiajam atminti — turi visas valdžios universitet teisės.

Tas suprantama, žinant Nijmwegeno pastangas ne tik susilyginti su valdžios staigomis, bet jas dar pralenkti. Tas ne vienoje srity ir pavyko, nes jie turi ir autoritet , kaip, sakysime, kalbinink Schrijnen, tarptautinio filolog komiteto generalin sekretori . Nedaug kas žino, kad šis pirmasis lingvistas yra kunigas ir Katalik Universitet Federacijos sekretorius bei jos metraš io redaktorius. Vadovaujam rol Nijmwegenas vaidina ne tik pedagogikoje — tas nesunku suprasti — bet ir fonetikoje. Kad ir išviršiniai neatsilikt , aug s universitetas pastaraisiais metais pasistat centrinius r mus su didži ja sale (Aula) ir „Student Namus“, kurie talpina sales susirinkimams, kambarius klubams, korporacijoms ir t. t. Tie „Namai“ nestovi tušti, nes studiozai nuolatos juose organizuoja paskaitas, kursus, „savaites“ ir kt., iš kuri žym tinos 1932 ir 1933 metais surengtos „Filosofijos savait s“.

Ši staiga finansuojama Šv. Radboundo fondo — n n turin io arti 7 milijon lit — ir tikin i j kasmet sudedamomis l šomis, kurios svyruoja tarp 700.000 ir 850.000 lit . Kadangi to dar permažai, tai j remia ir valdžia bei šiaip atskiros krašto provincijos, miestai, savivaldyb s ir t.t., traukdamos savo metin biudžet tam tikr subsidij . vertindama t reikšm , kuri priduoja miestui šis universitetas, bei t medžiagin naud , kuri turi iš jo, viena Nijmwegeno savivaldyb kasmet skiria daugiau kaip du milijonu lit .

Kad šis mokslo židinys, nors tik k užgim s, jau sp jo užsirekomenduoti, 1933 m., jo dešimtmie io proga, Švietimo ministeris Marchant šitaip atestavo: „Iš katalik religinio gyvenimo per šimtme ius išaugo katalik mokslas. Niekas jo negali ignoruoti. Šis pirmas Nijmwegeno universiteto dešimtmetis kiekvien tikino, kad katalik aukšta mokykla turi teis egzistuoti. Ji pasidar tautin s mokslo sistemos integrale dalimi. Ji aiškiai parod , sugebanti patenkinti aukš iausius reikalavimus.“

Ta pa ia proga ministeris pasisak ir d l mokslo bei religijos santyki : Oficialusis mokslas tik josi gal si s iš studij plotm s išskirti visas kitas gyvenimo sritis; nor jo savimi pasitenkinti... Vis iš naujo buvo tvirtinama, kad mokslui žengiant pirmyn, tik jimo sritis tolydžiai siaursianti ir kad pagaliau mokslas religij visiškai absorbuosi s. Šiandien visiems žinoma, kad toks supratimas klaidingas. „Kiekvienas naujas pažinimas, kiekvienas naujas visatos d sni atidengimas, kiekviena žmogaus intelekto pažanga vis iš naujo garbina neišaiškinam Dievo k rybos paslapt .“⁵

Pažym tina dar, kad Olandijos katalikai — šalia valdžios laikomo

¹ Cf. „Osservatore Romano“ iš 1933.XII.21.

Prekybos Instituto Rotterdame — 1927 m. k r ir savo *Aukšt j Prekybos Mokykl* T i l b u r g e, kurioje 1934 m. d st penkiolika profesori ir studijavo 162 studentai. Prie jos veikia ir darbo biuras, kuriam 1934 m. pasisek visus absolventus apr pinti vietomis, mat, ir prekybininkams nekatalikams svarbu gauti ne tik kvalifikuot specialist , bet ir moraliai tvirt asmenybi . Šiuo laiku stengiamasi išgauti ir valdžios pripažinim savo diplomams.

Šios ir panašios pastangos ver ia kiekvien objektyv žmog nusi- lenkti prieš Olandijos katalik s moningum bei veiklum , kuris vienas iš stipriausi rody m tezei, kad *mažumos - katalikai* itin pasišvent . Nors Olandijos katalikai (2,4 milijon) sudaro vos du penktadaliu viso krašto gyventoj , ta iau j moralinis ir intelektualinis svoris didelis. Kad jie tikrai idealistiškai nusiteik , matyti tarp ko kito ir iš to, kad nors tokiame prekybos ir pramon s krašte yra daug pelning amat , vis d lto niekad netr ksta kandidat ir kunigus: 10.000 katalik tenka net 95 klie- rikai, kai tuo tarpu Europos vidurkis t ra 26. D l to Olandijoje ir kunig pakankamai: 500-tams tikin i j — vienas (Lietuvoje — 1700-ams). Ka- talik politin partija surenka maždaug tiek bals , kiek išpuola pagal j skaitlingum , tuo žymiai pralenkdama net buvus vokie i Centr . Komu- nij išeina vienam asmeniui per metus maždaug 50 (Vokietijoje apie 10, kitur dar mažiau). Misijose dirba 3500 (tuo pa iu maštabu matuojant mums tekt apie 2600). Plaiai praktikuojamos uždaros rekolekcijos. Vien 1932/33 m. jas lank virš 200.000 (pas mus proporcingai b t tur j jas lankyti apie 140.000). *Hollandia docet!*

d. Vokietijoje ir Austrijoje

Savo aukšta mokykla, žinoma, r pinosi ir vokie iai su austrais, ta iau be ypatingo pasisekimo, res trukdym devynios galyb s — apšvieta, joze- finizmo padariniai, kulturkampfas, tarpusavio nesutarimas,, neryžtingu- mas ir t.t.

Pirmiausia apšvieta. Ji padar gili žaizd , kurios ilgai neužgijo. Bet ji savo jausmus negližuojan iu racionalizmu ir iššauk reakcij ro- mantizmo pavidale, kuriame pamažu atgijo ir katalikyb . Atsigavo ir ka- talik mokslin veikla. J be kit nemažai žadino mokyta bei aukštos kult ros kunigaikštien Amalija von Gallitzin, kuri savo laiku buvo ban- džiusi paveikti Goeth ir priglaud Hamann . Vienas svarbesni iš jos rately atsiradusi veikal yra konvertito grafo Fr. L. von Stolbergo (1750—1819)¹ parašyta, bet nebaigta, penkiolikos tom *Geschichte der Religion Jesu Christi* (1807 ss.), pirma Bažny ios istorija, atsiradusi

¹ Cf. *Janssen-Pastor*; Fr. L. von Stolberg. Sein Entwicklungsgang und sein Wirken im Geiste der Kirche, Freiburg i. Br., 41910.

19. šimtmečiu. Ne jis kaltas, jei maždaug penkiasdešimt metų vėliau Kristus iš inteligentų sferų beveik visai buvo išnykęs, tarsi, niekad negyvenęs ant žemės ir jokios reikšmės žmonijai neturįs. — Stolbergo darbuotojai kukliai pasirodė katalikų romantikų moksliniais užsimojimais nuostabiai sužydo Goerreso (1776—1848)¹ darbuose. Apdovanotas nepaprastais talentais, kuriuos eksploatavo be atvangos dirbdamas, Goerres pasižymėjo priešingiausiose srityse — išleido gamtą liečianius raštus ir pasisakė religijos klausimais; rūpėjo jam ir filologija su poezija.

Šitokios pastangos neliko be atbalsio, nes nepaisant sekularizacijos surengto debaklo, buvo išlikę gyvi Freiburgo, Würzburgo, Breslauo ir Landshut-Müncheno universitetų teologijos fakultetai. Kadangi prieš netrukus prisidėjo panašios staigos Tübingene, Bonnoje ir Münsteryje, be to, dar Teologijos-Filosofijos Akademija Braunsberge, tai vokiečiai katalikai moksle turėjo apsigėmę atramos punktą. Bet jie siekė daugiau — savo universiteto! Tačiau tie svajonės realizuoti tuo tarpu nebuvo galimi. Tokiu būdu mokslo karyba beveik išimtinai buvo palikta teologijos fakultetams, kurie tarp savęs konkuruodami, išugdė visą virtiną talentingų vyrų.

Ne vienas iš jų pasirinko akademinį karjerą, tačiau tik vienam kitam pavyko pasiūlyti iki katedros. Pamatė, kad jie sistemingai neprileidžiami prie profesorių net ir tokiuose universitetuose, kuriuos, einant paritetu principu, turėjo būti pakviesti, jie maždaug nuo 19. šimtmečio vidurio uoliau pradėjo rinkti savo akademiniais reikalais.² Iš naujo kilo mintis steigti nuo valdžios nepriklausomą universitetą. Visuotinis katalikų susirinkimas, vykęs 1856 m. Linze, numatė jam ir vietą, būtent, Salzburge, Austrijoje. Po šešių metų, 1862 m., toks pat suvažiavimas Aachene išrinko tam reikalui komitetą. Netrukus, 1863 m., popiežius Pijus IX. tam tikslui paskyrė ir trijų vyskupų komisiją, kurią jo ir savo socialinių veikimų bei kultūrkampėse pasižymėjęs Ketteleris. Imta steigti provincijos komitetai, rinkti pinigai. Krikščionims pasidarė itin aktualus 1867 metais, kada Innsbruck suvažiavusiems katalikams tam tikra Luxemburgo delegacija pasiūlyta steigti universitetą jos krašte, kuris ne tik garantuotų pilną mokymą bei mokslo laisvą, bet dar dovanotų reikalingus išlaidas. Episkopatas, kuris turėjo tarti lemiamą žodį, betgi to pasiūlymą nepriėmė, nes Luxemburgo kunigaikštystės politinis padėjimas jam atrodė per silpnas ir pati vieta per toli nuo centro. Kai dar sužinota, kad atskiros vokiečių valstybės nepripažinsiančios naujos staigos diplomą, nutarta tuo tarpu pasitenkinti private akademija Fuldoje su dviem — teologijos ir filoso-

¹ Literatūra apie Goerres yra sužymėta „Staatslexikon der Goerresgesellschaft“ II (1927), 792 s. Žymiausias biografijos yra parašytos Sepp'o (1877), Schellbergo (1926) ir Steino (1926).

Cf. *von Buss*, Die Reform der kathol. Gelehrtenbildung in Deutschland an Gymnasien und Universitäten; ihr Hauptmittel, die Gründung einer freien, kathol. Universität deutscher Nation, Schaffhausen 1852.

fijos — fakultetais. Taigi, iš didelio debesio mažas lietus. Bet ir tas ne-gaivino, nes 1870/71 m. karas ir po jo sek s kulturkampfas neleido reali-
zuoti n ši minimum .¹

Vienok kaip tik šis kulturkampfas tapo nauju akstinu savajam mokslu židiniui kurti, nes tokiais lemiama is laikais katalikai skaudžiai pajuto inteligent stok . Bet ir nuo j nauj sumanym , kuriuose faktiškasis Vokietijos valdovas, Bismarckas, ži r jo rimt pavoj savo politikai, sie-
kian iai užtikrinti hegemonij protestantiškai Pr sijai, pavyko juos ati-
traukti. Kompensatu kancleris pasi l po vien kit (filosofijos, istori-
jos ir t.t.) katedr ia viename ia kitame universitete, tuo išsklaidyda-
mas ir pulverizuodamas tas j gas, kurios suburtos vien viet b t su-
dariusios tikr kult ros paj g . B dami dar per mažai savarankiški, ka-
talikai pasitenkino tokiomis vad. *Weltanschauungs-professuren*.

Ilgainiui jie vis d lto pajuto visus tokio hohenzollemiško sutvarkymo nepatogumus, kuri išlyginti negal jo n mokslo draugijos — sakysime. Goerresgesellschaft, Leogesellschaft etc. — darbuot . Kai dar mažytis Friburgas juos sug dino, jie prad jo nerimauti ir susitar su austrais v l
trauk iš archyv savo senus planus. Tuo b du iš naujo iškilo S a l z b u r -
g o kandidat ra.

Ne be reikalo Salzburgui buvo suteikta garb tapti mokslinio darbo centru. Juk tokiu jis jau buvo nuo 1623 iki 1810 m., benediktinams išlai-
kant jame aukšt mokykl su trimis — teologijos, filosofijos ir teisi —
fakultetais. Ir po 1810 m. nebuvo išsižad ta minties atgaivinti t židin ,
iš kurio tebuvo lik s vien teologijos fakultetas. Tam keliasdešimt met
darbavosi tam tikra draugija, kurios žymesni darbai buvo fondo sudarymas
ir „universiteto savai i “ organizavimas. Tos savait s, praktikuojamos
dar prieš kar , po truput v l sutirštino mokslo atmosfer Salzburge, nes
jose d st ne viena garsenyb , sakysime, toks Willmannas, jas r m ir
tenyšk io teologijos fakulteto profesorius Seipelis.

Kaip kitur, taip ir ia, karas tik dar labiau suaktualino katalik moks-
lin darb ir tod l 1931 m. pirm kart platesniame maštabe organizuoja-
mos „Salzburger Hochschulwochen“ susilauk visišk suinteresuotoj
pritarim .

Tos rugpi io m nes vykstain ios „Savait s“² paprastai t siasi tris
savaites. Kad lankytojai ilgainiui gaut piln vaizd , kasmet parenkami
vis kitokie ciklai. Program sudaro 1. bendros, visiems skiriamos paskai-

¹ *Legge Th.*, Der Anteil der Katholiken am akad. Lehramt, Akad. Bonifatius-
korrespondenz“, Paderborn 1930, Nr. 2, p. 105 ss.

² Apie šias „Savait s“ geriausiai informuoja kas antras m nuo išėinan ios
„Mitteilungen. Jas ir kit medžiag galima gauti universiteto draugijos raštin je
Salzburg, Dreifaltigkeitgssse 12 (Oestreich). — Daug žini galima pasisemti iš
žurnal „Der katholische Gedanke“ (München) ir „Schönere Zukunft“ (Wien).

tos, turinios platesn reikšm, 2. tam tikri ištisi kursai su atitinkamomis pratybomis ir 3. special s referatai.

Bendras paskaitas tarp kitko skait ir Gemelli apie reikal tur ti savo universitet .¹ Atskiri kursai ligšiol paliet beveik vis fakultet aktualijas, kurias d st tarp kitko Garrigou-Lagrange (Jeruzal), Gilson ir Maritain (Paryžius), Kremer (Louvain), Nadler (Viena), Oehl (Šveicar Friburgas), arkivysk. Teodorowicz (Lwow), Adam (Tübingen), Przywara S. J. ir kt. Atskiras paskaitas skait , pav., kancleris Seipelis, etnologas Schmidtas (Viena-Mödlingas).

Kadangi nesitenkinama vien intelektualiniu maistu, o siekiama apimti vis žmog , susitarus su atitinkamomis draugijomis organizuojami koncertai (Mozart, Beethoven, Bruckner ir kt.) ir daromos ekskursijos meno paminkl gausias Salzburgo apylinkes. Visa ši darbuot vainikuojama liturgiškai pravedama religine praktika. Tokiu b du dienotvark atrodo šitaip: Pirmiausia Šv. Mišios, kurias lydi pamokslas ir Šv. Komunija. Paskui eina paskaitos. Popie iai pašven iami laisvesniems pasikalb jiams bei ekskursijoms. Visas darbas baigiamas pamaldomis. Vakarai rezervuojami koncertams bei vaidinimams.

Kaip matyti studijos vyksta religinga ir draugiška nuotaika. J padaro dar jaukesn bendras docent ir klausytoj gyvenimas Šv. Petro kolegijoje, kur po vienu stogu vieš dami bei dirbdami taip susigyvena, kad kursams pasibaigus net gaila skirtis.

Neabejotinai ši „Savai i “ privalumai ir j nauda jas pla iai išpopuliarino, taip kad — nepaisant politini neramum — niekad netr ksta klausytoj . Jos sudaro t atmosfer , kurioje anks iau ar v liau savaime užgims laukiamasis universitetas.²

Jo k rimas labai r pi visam Austrijos episkopatui, o ypa Salzburgo kunigaikš iui — arkivyskupui D-rui Riederiui, kuris prieš pat savo mirt , 1934 m, ruden , išleido tuo reikalu special ganytojišk laišk . „Mes, žinoma, nemanome iš karto visas katedras steigti, jis raš . Tam ir pinig n ra. Tod l darbas bus išvystomas palaipsniui. Katalikai, j s nuveiksite milžinišk siel išganyimo darb , pad dami kartu su savo vyskupais ir kunigais kurti tiesos ir katalikiško gyvenimo židin! Tas kilnus darbas atneš didžiausi naud . Tik pamanykite, kiek gero gali padaryti katalikai mokytojai, gydytojai, teis jai, valdininkai!.. Italijos katalikai Milane k r J zaus Širdies Universitet ... Tuo jie užsikrov sunki našta ..., bet tas apsimoka, nes Milano aukšta mokykla pasidar visos Italijos katalik gyvenimo centru. N ra abejon s, kad šiais laikais Austrija turi di-

¹ Ši reikšminga paskaita „Die Notwendigkeit einer kathol. Universität für das deutsche Volkstum“, yra atspausdinta žurnale „Der katholische Gedanke“ 1931, p. 137 ss.

³ Salzburgie i pastangos veikia ir pla iau, nes ir kit krašt katalikai, nusi- ži r j j pavyzdį, panaši „Savai i “ pagalba rengia dirv savam universitetui.

dži misij visai vokiei tautai, net visam vakar pasauliui. Tai iau kad gal t j vykdyti, inteligentai turi pasidaryti — kaip išsitar m s valstyb s prezidentas Salzburge — raugu, kuris Kristaus... dvasia raugt m s liaud.“ Toliau arkivyskupas ragina gausiai aukoti ir nustato, „kad kiekvienoje parapijoje Katalik Akcijos r muose universiteto reikalams b t sudaromas tam tikras... komitetas, kuris visas j gas mobilizuot tam aukštam tikslui.“ Kad tas geriau pasisekt arkivyskupas nuoširdžiai prašo savo konfratrus kunigus visam darbui uoliai vadovauti.

Ir Austrijos vyriausyb (1934. VIII. 7.) nutar palaikyti sumanym , prie esamo Salzburge teologijos fakulteto atidaryti tok pat filosofijai ir tuo padaryti pradži pilnam universitetui. T paskelb pats Respublikos prezidentas. Per iškilming akt , vykus rugpi io 15 d., jis, dalyvaujant episkopatui su kard. Innitzeriu priešaky, visiems, „universiteto - savait “ atvykusiems, pareišk Respublikos vardu savo džiaugsm beaugan iu mokslo židiniu.

Paliesdamas jo santykius su valdžios universitetais, prezidentas taip pasisak : „Mes linkime; kad po aukštu viso Austrijos episkopato protektoriatu *Universitas catholica Salisburgensis* Bažny ios ir valstyb s palaimai imt realizuoti savo didžius mokslinius ir pedagoginius uždavinius. Ji atsistos šalia kit m s t vyn s aukšt mokykl ne bergždiems gin ams vesti, bet su jomis kilniai rungtis. Ji gaus iš j ir atsilygins pati duodama. Tokiu bendradarbiavimu visi universitetai vienas kit papildys. Salzbargas bus senesni seser draugas ir pad j jas. Tokios naudingos bendros veiklos ypatingai bus galima laukti jau ir d lto, kad ir m s valdžios universitetuose yra aps iai... garsi katalik ... B t visai klaidinga manyti, jog tod l, kad šita aukšta mokykla pastatyta ant katalikiško pagrindo, visos kitos n n bus apskelbtos netikin iomis. Priešingai, t pozicij , kurias katalikai jau ligšiol tur jo m s valstyb s židiniuose, atskiros katalik universiteto k rimu nenorima susilpninti, bet jas sustiprinti.“¹

Kadangi valdžia tuo tarpu negali šelpti Salzburgo, visi išlaikymo sunkumai tenka pakelti besikurian iai staigai. Kadangi turimas fondas nedidelis, b gam sias išlaidas tur s padengti privatin s aukos bei rinkliavos. Tuo finansavimu r pinasi „universiteto - draugija“. Atsiliepdamas jos prašym , Austrijos episkopatas sak dvasiškijai kasmet per ketvirt gav n s sekmadien visose bažnyiose pasakyti atitinkam pamoksl ir pravesti rinkliav . Be to, verbuojami nariai. „Paprasti nariai“ moka mažiausiai po vien šiling per metus, „geradariai“ — tiek pat kas m nuo, „r m jai“ — po penkis šilingus, „k r jai“ — po dešimt, o „fundatoriai“ — mažiausiai po 50 šiling kas m nes .. Jie, išskyrus „paprastus narius“, gauna kas antr m nes pasirodanius „Mitteilungen“, kurie praneša visas

¹ Iš leidinio „Die katholische Universität in Salzburg“, Salzburg 1934, p. 13.

organizavimo naujienas ir kt. — Tokiu būdu tikimasi paioje Austrijoje surinkti kasmet po 100.000 šilingų, kuri pradžia pakakt. O toliau pager jus santykiams su Vokietija, manoma akcij išpl sti ir joje.

e. *Vengrijoje*¹

Salzburgo pavyzdys daug kam patiko, o ypa kaimynams vengrams, kuriems r pi atitaisyti 19. šimtmetų padarytas klaidas. Mat, jame katalikai, kurie sudaro du tre dalius vis gyventojų, b t gal j intelektualiniai vadovauti, jei neb t dav si pasaul ži rinio liberalizmo migdomi. Tod l ir valdžios universitetai kaskart labiau krat si tos katalikybės, kuri jiems buvo suteikusi gyvyb . Iš to letargo katalikus pažadino eil vad , iš kuri visa galva prasikiša vysk. Ottokaras P r o h a s z k a (1858—1927). B damas gilus mokslininkas, steng si vis naujais veikalais rodyti katalik pasaul ži ros tvirtum ir paveikti liberalizmo srov je plaukian ius inteligentus. Kai kurie jo raštai — sakysime, 1903 m. iš jusi knyga „Triumfuojanti pasaul ži ra“ — d l savo privalum pasiek ir užsienius. Nepasitenkindamas siaura akademiška darbuote, Prohaszka iškalbingai skelb savo id jas ir pla iai masei. Tokiam pasišvent liui negal jo nesisekti. D l to ne tik prad jo pamažu nykti indiferentizmas, bet m reikštis susidom jimas ir net noras prisid ti prie naujos kult ros k rybos. Išaugo du fondai universitetams kurti — Fünfkircheno (Pécs) ir Siebenbūrigo diecezijoje. Pastarajam surinkta beveik pustre io milijono kron , kurie ta iau — kaip ir Pécsio pinigai — per infliacij ištirpo. D l to vengr apaštalas nebesulauk vis savo pasiaukojimo vaisi . Jam tebuvo lemta matyti, valdžios universitetus, po truput gr žtan ius, prie savo tradicij . Taip, sakysime, 1922 m. Budapeštas v l pri m savo k r jo kard. Pazmany'o vard . Prohaszka mir 1927 m. — pamoksl besakydamas — didžiausiame neturte, nes buvo išdalin s paskutin cent vargšams ir religijos bei kult ros reikalams. Toks heroiškas pavyzdys tiek paveik jo p dinius bei pad j jus, kad jie dabar jau galutinai rengiasi sudaryti dirv savo aukštai mokyklai. Tam tikslui organizuoja trumpalaikius kursus. Tokie 1933 m. vyko net dviejose vietose — Budapešte ir Grane. Pirmuose dalyvavo apie šimt asmen , kurie klaus paskait iš filosofijos, meno, teis s ir gamtos moksl sri i .

Tikrai salzburgiškas yra vad. „Vasaros - universitetas“ Grane.² Nors jis ir nemanoma padaryti konkurencij valdžios universitetams, — tam toks „atostog - universitetas“ neturi n priemoni — ta iau teikia, ko aukštos mokyklos neduoda, b tent, apžvalg , davini grupavim ir suvedim sin-

¹ Cf. *Crisar*; Op. cit. 42.

³ Cf F. Ibranyi'o straipsni žurnale „Nouvelle Revue de Hongrie“, 1934 m. spa-
li m n. s. siuvinys.

tez . Tam darbui vadovauja daugiausia valdžios universitet profesoriai, kurie patys veržte veržiasi iš savo siauros specialybės. 1933 metais klausytojai buvo supažindinti su teologijos, istorijos ir socialiniais klausimais, o 1934 buvo daugiausia nagrinjami biologijos, etnologijos ir eugenikos — kaip matyti labai aktualūs — klausimai. Visam pagrind dav bendros filosofijos paskaitos. Programai pavairinti buvo terpiamos ir prelekcijos apie literatūrą, meną, muziką. Buvo ir bendr ekskursijos .

f. *ekoslovakijoje*

Nedžiuginantis reginys kaimyninėje ekoslovakijoje. Jos katalikai nors skaitlingi — jie sudaro net 11 milijonų, t. y., 78% vis gyventojų — tačiau kulturoje ir politikoje nedaug tesveria. Tai minkšta, daugiausia jausmais ir puo besivadovaujanti slaviška masė. Mažai tepadėjo jai ir iš vakar gautas tvirtumo krislelis, kuris atrodo tek s vien katalikybės priešinkams. Dėl to ekoslovakijos katalikai atrodo lyg be ideologinio nugarkaulio, be s moningumo ir tuo pat be ryžtingumo. Tipiški, pasingumo apimti ir liberalizmo užhipnotizuoti „daugumos - katalikai“. Jie kalti ir j dvasios vadai, kuriems be ko kito tr ko mokslo meilės. Tiesa, jau daugiau kaip 40 metų jie rengiasi steigti savo universitetą, tačiau nesugebėjo parpinti nei personalo, nei reikiamų lėšų. Taip pat nepasisėjęiems persunkti savo idjomis valdžios universitetą, nors centre, Pragoje, j buvo net dvejetas. Todėl dar ir šiandien galioja nuostatas, kad j teologijos fakulteto narys negalib turenkamas universiteto rektorius.¹ Ir po karo naujai kurtos mokslo staigos atgimstanios katalikybės kaip ir nra patyrusios. Tačiau atrodo, kad pastarj laik sukrtimais — Didysis Karas, savo valstybės krizimas, schizmatišk tendencij kunig samborio *Jednotas* pasmerkimas, permainos ierarchijoje ir t. p. — bus pažadinusios nors dal ligšiol tiki nų j gelm se gl din i j g . Dėl to iš naujo galvojama eiti prie steigimo savo aukštos mokyklos, kuriai vieta numatyta Solochrade.

Kad ir ekai su slovakais gali iš katalik išugdyti dideli mokslininkai, rodo be kit ir iš Pragos kil s Bernardas Bolzano (1781—1848).² Jis tais laikais, kada beveik visim stytojais buvo pasidav skaitlingoms po-kantiškoms sistemoms arba pa iam Kantui, sugebėjo išlikti savarankiškas. Bdamas apdovanotas aštriu protu — dėl to buvo vadinamas „Bohemijos Leibnitzu“ — lengvai suprato taip giriam filosof klaidas. No-

¹ Gal ne pro šal s ryšys su šituo faktu paminėti, kad prezidentas Massarykas savo laiku išsitar , katalikai ekoslovakijoje turisi tiek teisi , kiek patys sau sugebėsi išsikovoti. Dėl šito pasakymo ne vienas katalikas užsigavo. Be reikalo, nes Massarykas pasak gryn ties .

² Cf. *Bergmann H.*, Das philosophische Werk Bolzanos 1909. — *Fels H.*, B. Bolzano. Sein Leben und seine Werke, 1929.

r damas j išvengti, gr žo Leibnitz , net vidurinius amžius, kuri filosofines tradicijas vykusiai atgaivino. Jomis pasiremdamas, Bolzano tvirtino, kad pažinimas yra ne subjektyvin s k rybos rezultatas, o suvokimas „tiesos kaip tokios“, t. y., supratimas dalyk esm s.

Šitokiu b du priešpastatydamas Kanto bei jo pasek j subjektyvizmui Aristotelio objektyvizm , didžiai patarnavo mokslui. Tuo pa iu iš naujo išpopuliarino ir scholastik . Giliai sitikin s jos tikrumu, Bolzano negali suprasti, kad ne visi jos laikosi. Ypa steb josi Hegelio „bedievišku, žiauriu metodu“ ir jo filosofijos „beviltiškomis išvadomis“. Iš viso, (vokie i) idealizmui prikiša stok griežto m stymo ir tiksli s vok , kuri vietoje jis vartoj s poetiškus palyginimus, net paradoksus. D l to idealist (pav. Ficht s, Schellingo ir kt.) veikalai vietomis atrodo es parašyti atsižvelgiant ne logik , o poetik . Ši kritika suprantama, žinant, kaip tiksliai pats Bolzano sugeb jo išvystyti m stym ir užfiksuoti jo rezultatus. Ta iau tas padaryti tebuvo galima tik esant geru logik . Bet tokiu jis kaip tik buvo, ir tai tokiaime laipsny, kad net toks Husserlis vadino j „vienu didžiausiu vis amži logik “. D l to iš jo mielai per m daug element , kurie jam bei jo atstovaujama fenomenologijai nemažai pad jo nugal ti psychologizm .

g. Anglijoje

Nor t steigti aukšt mokykl ir Anglijos katalikai. Tiesa, jie sudaro tik šešius nuošim ius krašto gyventoj , bet kaip tik iš to plauki s reikalas atsakin ti nuolatos daromus priekaištus, ver ia juos sigyti kiek galint geresn intelektualin išsilavinim . Tokiu židiniu jie ne tik patys praturtint savo žini lob , bet dar paveikt savo anglikoniškus tautie ius, kurie, kaip pasteb ta, daugiausia mokslo argument paveikti gr žta Bažny i . Masina juos ir didžioji praeitis, nes iš atminties dar n ra išdilusi seniau tur ta moksle pasaulin reputacija (Oxfordas!).

Tas svajones realizuoti 19. šimtmety m gino žymiausias j gos — kardinolai Wisemanas, Newmanas, Manningas. Ypatingai dom s yra priešingybi poliai — praktiškas gyvenimiškas Manningas ir dvasingas, mokslo problemose paskend s Newmanas. Pastarasis (1801/90) bene bus žymiausias iš katalik mokslinink , pirma didi Anglijos katalik fig ra nuo pat reformacijos laik . Nepasitenkindamas savo plunksna talkinti, Newmanas band ir kitus parengti mokslo k rybai. Tam nuo 1851 iki 1858 met rektoriavo naujai steigtame Dublino universitete. Per t laik ir išaugo knyga *Idea of a university* (1852), kuria jis patiek vien svariausi rašt ia gvildenamai temai.

Išdirbdamas mokslo s vok , Newmanas lygiai atsižvelg Bažny ios T v formul *fides quaerens intellectum*, kaip ir scholastikos paži ras.

Tuo jis vyl si gal si s rasti tinkamiaus vidur tarp emocionalizmo ir intelektualizmo. Tokiai sintezei tarp platoniskai nusiteikusi T v ir aristotelišk scholast išvesti ir buvo pašv sta žymesn jo mokslin s veiklos dalis. Tas jam geriau sek si, kaip organizaciniai darbai. Bet ir Manningui tuo atžvilgiu ne kitaip vyko. Pasirod , kad istoriškieji universitetai — Oxfordas su Cambridge'u — tiek giliai yra leid šaknis, kad „b t bergždžia bandyti su jais konkuruoti, juo labiau, kad jie dabar priima ir studentus katalikus“ (Bourne'as).

Ta iau ir jis nemano, kad Anglijos katalikai tur t pasitenkinti esam ja b kle. Jis tik si lo kitus kelius. Pirmiausia nor t kurti prie vieno arba prie abiej universitet teologijos fakultetus, o toliau, belaukiant didesnio intelektualinio bei materialinio sutvirt jimo, vairiuose miestuose atidaryti atitinkamus institutus. Jiems keli skina jau dabar Londone ir kitur organizuojami special s kursai. Tem netr ksta, nes anglikoniškoji Anglija pilna dvasios konflikt bei problem , reikalaujan i nedviprasmišk atsakym .

Netr ksta n stipri asmenybi , kurios pripažintos ir nekatalik , sugeba intelektualiniai vadovauti. Negal dami j vis išvardinti pasitenkinsime pažym j bent Belloc' , Chesterton ir Dawson .

Belloc'as (* 1870) yra ne tik žinomas istorini asmenybi biografijomis, bet ir kult ros istorijos veikalais, iš kuri itin prasimuša *Europa and the faith* (1920). Šioje didžios vert s knygoje jis išpranaušauja naujus vidurinius amžius, kurie vieni gal s žmonij išvesti iš dabartinio dvasios chaoso.¹ Nemažiau žinomas yra ir jo draugas, konvertitas, G. K. C h e s t e r t o n a s (* 1874). Savo populiarum jis daugiausia sigijo beletristika, ta iau dom s yra ir jo mokslo veikalai, kaip, sakysime, *Orthodoxy* (1908), kuris yra tikra katalik tik jimo apologija. Simptomiška yra ir jo knyga apie Šv. Tom Akviniet (1933), kur *Philosophia perennis* gražinama visais beletristikos privalumais. Tikras istoriosofas yra abiej vienmintis Christopher Dawson'as, kurio per paskutinius penkiolika met išleisti veikalai pastat j pirmas kult ros istorik eiles. Ypa didelio d mesio yra verti pasku iausi raštai, kurie pasipyla kaip iš gausybės rago: 1932 m. — *The Making oi Europe*, 1933 m. — *Progress and Religion*, 1934 m. — *Mediaeval Religion*. Visuose — tarp kitko nukreiptuose prieš ironing j Shaw' ir *material progress* tikin ius jo sek jus — rasime t pa i koncepcij , b tent, Europos kult ros siela yra krikš ionyb . Kas dirba jos kv ptas, tas yra tikras kult rininkas. Kas j slopina, tas t kult r nuskurdina.

¹ Panaši min i randame ir rus emigranto *Berdjajev*o (*1874) broši roje „Un nouveau moyen-âge“, Paris 1927. (Vok. Das neue Mittelalter. Betrachtungen über das Schicksal Russlands und Europas, Darmstadt 1927).

Belloc'o, Chestertono, Dawsono ir j gabi bendr mintims angl vi-suomen je tarpiti pad jo žymi gamtos moksl specialist nekatalik atsi-sakymas nuo materializmo. ia ypa prasikišo Eddingtonas, savo tvirti-nimu, kad universumas grei iau yra didel s id jos sik nijimas, negu di-del mašina. Toji mintis, išreikšta garsiamе veikale *The nature of the physical world* (Cambridge 1928), nuostabiai sutinka su belg kun. Le-maitre'o kosmologijos tez mis. Eddingtonui pritaria Whitney, pareikšda-mas, pagrindinis kosmiškas akstinas es s ne kas kita, kaip Dievo valia. Pažym tinas ir Jeans, kuris savo knygomis *The mysteriuos universe* (Cambridge 1933) reikšmingai prisid jo prie fizikos pasaul vaizdžio pa-kit jimo ir filosofinio to klausimo traktavimo.

Suprantama, kad taip pakitusioje atmosferoje katalik mokslinink pastangos randa vis geresn dirv . D l to j Londone bei provincijoje skai-tomiems kursams neblogai sekasi.

h. Amerikoje¹

Katalik universitetai n ra tik Europos reiškiny s. J randame ir ki-tuose kontinentuose, daugiausia Amerikoje. *Šiaur s Amerikos Jungtin se Valstyb se* jiems išsivystyti itin pad jo du veiksniai — valstyb s garan-tuojama mokymo laisv ir nepaprastas tikin i j duosnumas.² Tod l ne-nuostabu, kad 1923/24 metais veikusi mokykl s raše randame net 75 s-taigas, teikian ias aukšt j moksl . Ta iau daugumas t ra vad. kolegijos, kurios be pirm dvej universiteto kurs , apima ir aukštesnes gimnazi-jos klases. D l to tik 18 iš j vadina save universitetais. Bet, matuojant griežtesniu Europos mastu, vos šešios tikrai nusipelno t vard , b tent, Washingtonas, Georgetownas, St. Louis. Fordhamas. Milwaukee ir Notre Dame.

Primus inter pares yra 1889 m. steigtas Washingtono univer-sitetas, kuri globoja visas U. S. A. episkopatas. Jis turi penkias fa-kultetus (teologijos, filosofijos, teisi , filologijos ir gamtos moksl), ku-riuose dirba apie šimt profesori ir studijuoja virš t kstan io student . Kadangi profesori darbais gali naudotis ir kolegij aukl tiniai, tai uni-versiteto orbit dar eina visa eil aukštesni mokykl , akademij ir pa-naši staig . Darb palengvina biblioteka, turinti arti 250.000 tom , ir gerai rengtos laboratorijos bei nesenai pastatytas chemijos institutas. Žymi dalis j darb išspausdinama devyniuose žurnaluose ir rinkiniuose,

¹ Cf. *Grisar I.*, Die kathol. Hochschulbewegung ausserhalb Deutschlands, „Stimmen der Zeit“, 1925, p. 44 ss. — Daug informacij teikia ir *The Catholic Encyclopedy*.

² U. S. A. katalikai vien savo l šomis išlaiko (1935 m.) 7933 pradžios mokyklas (prie parapij), 162 gimnazijas ir vad. kolegijas, 44 mokytoj ir 186 kunig semi-narijas.

kuri aktualiausias bene bus kartu su Louvaino leidžiamas *The Corpus scriptorum christianorum orientalium*, padės ryt Bažnyios Tuvus pažinti.

Universitetas finansuojamas kasmet visose bažnyiose daromomis privalomomis rinkliavomis ir atskir asmen ar organizacij — stambesnis aukomis. Taip, pav., Kolumbo vyiai dovanojo pus milijono doleri stipendijoms ir tiek pat vienas privatus asmuo naujiems bibliotekos rams pastatyti. Pajamoms padidinti verbuojami dar „universiteto prieteliai“, kuri 1935 m. pradžioje buvo arti keturi milijon . Kontakt tarp savo *almae matris* ir visuomen s palaiko žurnalas *The Catholic University*, turintis apie 40.000 prenumeratori .

Ne tik episkopatas nuolat ragina palaikyti š centrini Jungtini Valstybi katalik universitet , bet ir popiežius, kuris neseniai pak l jo rektori vyskupus. Kad ši staiga, nepaisant finansini sunkum , yra sigijusi ger vard , rodo tas pasitik jimas, kuriuo sutinkamos jos disertacijos Europoje ir tas faktas, kad 1934 m. valstyb s prezidentas Rooseveltas teik si iškilmingame pos dy priimti suteikt jam garb s daktaro titul .

Gal jos reikšm b t dar didesn , jei netoliese, *Georgetowne*, neb t kito, j zuit išlaikomo universiteto su teisi , medicinos ir odontologijos fakultetais, kuriuose studijuoja virš 2000 student . Itin traukia prie universiteto prijungta *Foreign Service School*, kur 25 profesoriai d sto kalbas, tarptautin teis , muto statymus, prekybos bei pramon s mokslus, pasaulin susisiekim , diplomatij ir panašius dalykus, rengdami apie 500 studentus diplomatinei karjerai, konsuliarinei tarnybai, vadovaujamoms rol ms pramon je, prekyboje ir pan.

Specifiškumais pasižymi ir — taip pat j zuit steigtas — *Fordhamo* universitetas New-Yorke, Prie jo, pav., priklauso teisi fakultetas, vienas geriausi Amerikoje. Reikšminga taip pat yra *Graduate School*, kurioje mokslus baig gilinasi specialias problemas. Be to, yra ir finans moksl , sociologijos ir medicinos vaist skyriai, kurie kartu su anomis staigomis sutelkia virš 4.200 studioz .

St. Louis'o universiteto ambicija yra ir toliau tobulinti dar 1818 metais kurt ir ger vard isigijus medicinos fakultet , kur lanko apie 650 medik ir 500 odontolog . Kad mokslas tikrai pastatytas gerai, matyti, pav., ir iš to, kad iš 700 per 12 met valstyb s egzaminus laikusi kandidat išlaik 693. Net viskuo apr pintas, liuksusinis Harvardo universitetas tokio nuošim io nepasiek . Viso labo St. Louis' lanko apie 3.000 student , kurie yra 300 profesori mokomi bei aukl jami.

Min tini ir Marquette - universitetas *Milwaukee*, prie kurio yra susispiet virš 4.500 student ir daugeliu atžvilgiu domus Notre Dame Indianos valstyb je. *Notre Dame* dar 1842 m. steig vienas Švento Kryžiaus kongregacijos t vas, tur damas vos 400 doleri . Nuo to laiko

universitetas išaugo net amerikonams imponuojan i staig su 36 namais, kurie talpina penkis fakultetus — humanistin , teisi , prekybos, inžinieriaus ir gamtos moksl su 3600 student . Itin pragars jo chemijos institutas, kuriame vienas kunigas išrado b d sintetiniu keliu gum pagaminti. M giami yra ir prekybos mokslai, kuriuos eina 760 student . Kiek r pinamasi aukl jimo reikalais, matyti ir to, kad beveik pus student kasdien eina prie Komunijos. Ir k no kult ra nepamiřta, — ji vienerius metus visiems studentams privaloma. Ja r pinasi šeši special s instruktoriai, kurie padedant keliems treneriams, studentus miklina teniso, plaukiojimo, krepšiasviedžio, orasviedžio, golfo, futbolo sportuose ir lengvoje atletikoje. Plaukiojimui taisytas atskiras baseinas, gimnastikai — sal , o rungtyms — stadionas, kuriame telpa 55.000 ži rov . Tas stadionas kelis kartus per metus yra perpildytas, nes visame krašte garsi Notre Dame rungiasi ne tik su kit universitet , bet ir su kariuomen s bei laivyno tautin mis komandomis. —

Kaip matyti, U. S. A. katalik universitetai n ra kokia *quantité négligeable*. Tai iau tas netur t mus akinti, nes jiems dar daug ko tr ksta, o ypa pinig . Juk nekaip atrodo Washingtono universiteto kapitalas iš maždaug 2,5 milijon šalia t 60 milijon , kuriais naudojasi Harvardas! Iš to išeina nepakankamas profesori apmok jimas ir kuklesnis apr pinimas priemon mis, d l ko žym s mokslininkai katalikai neretai dirba svetimose staigose, kurias taip pat suplaukia nemaža dalis student katalik . —

Keliaudami toliau šiaur , pateksime *Kanad* . Tai antra Olandija, nes ir ji gyvendino kult rin autonomij . D l to joje lyg ir n ra pilie ius kiršinan i kov d l mokykl sutvarkymo; užtat kult rinis gyvenimas plaukia ramiai. Tuo jau nuo senai naudojasi katalikai, kurie — nors j vos keturi milijonai — išlaiko net tris aukštas mokyklas.

Pirmiausia steigtas *Quebeco* universitetas, kur valdžia oficialiai pripažino dar 1852 m., nelaukdama n popiežiaus patvirtinimo, atsi sto tik 1876 m. Pagal šiuos dokumentus vietos arkivyskupas yra karališku tos staigos vizitorium. Joje šiandien yra keturi fakultetai — teologijos, teisi , medicinos ir filosofijos, kuriuose d sto maždaug 120 profesori ir klauso virš 800 student . Šis universitetas be ko kito žymus savo Aukštesniu Filosofijos Institutu ir sociologijos mokykla, kurie aktingai prisideda prie aktualiausi klausim sprendimo.

Nuo šios staigos 1919 m. atsiskyr dar 1876 m. atsirad s, *Montrealo* universitetas, kuris episkopato sumaniai vairuojamas, valstyb s pripažintas ir tikin i j gausiai remiamas, greitai pralenk Quebec . Šiandien jis turi net septynius fakultetus — teologijos, filosofijos, filologijos, teisi , gamtos moksl , medicinos ir odontologijos, su kuriais yra sujungtos dar šešios specialin s mokyklos — veterinarijos, valstijos, ekono-

mijos, prekybos, agronomijos ir technikos. Profesori ir pagalbiniu personalo 1931/32 m. buvo 657, student — 7763.

Tai pats didžiausias iš vis katalik laikom universitet . Kad jis ir savo moksliniais darbais stambus, matyti iš to, kad 75% medik be kli i išlaiko valstyb s egzaminus, viršydami tuo ir valstyb s staig absolvent nuošimt . Suprantama d l to, kad Montrealo gydytojai be joki papildom egzamin turi teis praktikuotis net svetimame New-Yorko štate.

Tre ias universitetas, O t t a w o j e , yra vedamas vienuoli ir apima teologij , filosofij ir filologij , prie kuri prijungta dar visa eil prirengiam bei specialini mokykl . Student yra apie 1.000. Ir šis universitetas valdžios buvo anks iau pripažintas (1866), kaip Romos (1889). Tai ženklas, kad Kanados vyriausyb pilnai supranta t naud , kuri ji turi iš katalik vedam mokslo staig .

Jei prie ši trij universitet priskaitysime dar kitus, mažesn s reikšm s kolegijas bei akademijas, tur sime pripažinti, kad Kanados katalikai, nors sudaro gyventoj mažum — o tikimiausia kaip, tik d l to — moksle yra veikl s ir produktyngi. Jie nenusileidžia n tokiems pat savo vienmin iams Olandijoje. O su šiais ne bet kas gali susilyginti! —¹

Persik l *Piet Amerik* , patirsime k kita. Joje, t. y., ispan ir portugal kolonijose, kadaise buvo — daugiausia orden — kurtas gražus aukšt mokykl skai ius. Bet su laiku jie visi, išskyrus, berods, vien , buvo nukreipti nuo Bažny ios. ia daugiausia kalta politika, nes sekularizacijos amžiuje slapt draugij inspiruojamos vyriausyb s nepraleido puikios progos sekti padr sinan iu Europos pavyzdžiu. Bet ne be kalt s

¹ Cf. 277- pusl.

Šitas skyrius neb t pilnas, nepamin jus 1932 m. kurto Lietuvos Katalik Universiteto.

Šitoks universitetas yra jau gan senas Lietuvos katalik troškimas. Jis nedav ramb s jau Louvaine ir Friburge studijavusiems, asmeniškai patyrusiems iš j gaunam naud , o ypa kurst Amerik persik lsius kunigus. Besidžiaugdami pla iusia laisve, jie iš k l dr siausius sumanymus. Taip, sakysime, jau 19. šimtm eio pabaigoje vienas kunigas (J. Žebrys), pramatydamas tautin s kariuomen s reikalingum , pareng jai statut . O kiti, suprasdami, kad nemažiau svarbu tur ti ir aukšt mokykl , lauk tik geros progos su savo planais išeiti viešum .

Tokia proga pasitaik . Amerikie iai, nujausdami Rusijos žlugim , dar 1916 m. m ši darbo. Tam tais metais Bostone vyk s lietuvi katalik kongresas sudar komitet pinigams rinkti. Buvo surinkta 47.000 doleri . Po karo amerikie iai siunt savo atstovus Lietuv tartis d l tokio universiteto atidarymo. Katalik aukštiosios mokyklos steigimu

Karevi ius, pasitar s tuo reikalu su katalikais inteligentais, paved prof. Pr. B iui tartis su Roma. 1921 m. gruodžio m nes per kardinolus Gasparri (16 d.) ir Bisletti (23 d.) buvo išgauti atitinkami leidimai. Ta iau pasirod , kad ia, kur rus letena buvo nustelbusi ir menkiausi pasijudinim , dirva dar nepakankamai buvo parengta. D l to katalikai, nors b dami prie valstyb s vairo ir b t gal j sudaryti tokiai staigai išviršines s lygas, pasitenkino kurti Teologijos-Filosofijos Fakultet prie valstyb s universiteto.

Vienok ši mintis nebuvo užmiršta. D l to nenuostabu, kad ji iš naujo iškilo, kai katalik mokslini reikalavim minimumas valstyb s universitete prieš-gruodi-

ir katalikai, kurie, per daug pasitikį tradicija bei papročiais, pamiršo masę. Todėl ištisių apgyvendinti kraštai neturėjo pakankamai pasiryžimo, jį ir ambicijos kurti naujas staigas. Iš tokių vos dvi vertos paminėti, būtent 1888 m. steigta Santiago de Chili ir 1910 m. atsiradusi Buenos Aires'e. Tačiau išsivystė tik pirmoji, kuri kurė arkivyskupas Casanova. Iškart pasitenkino tik teisi ir valstybės mokslų fakultetais, bet kai 1912 m. kilo reikalas vietoj sudegusių statyti naujus, universitetas iš viso buvo praplėstas. Dėl to jis šiandien turi teisi bei politikos, technikos, architektūros ir agronomijos fakultetus. Prie jį prijungtas dar politechnikumas su trimis šimtais studentų, kurių iš viso yra 1.300.

Kad Pietų Amerikoje po truputį pradeda susiprasti, rodo kad ir 1934 m. su pasisekimu praėjusis Eucharistinis Kongresas Buenos Aires'e. Kaip laikraštis *La Cioix* (Paryžius, 1934. XII. 5.) praneša, dabar paveikus tam kongresui norima tame pačiame mieste realizuoti dar prieš karą pagamintus planus. Tam tikslui ketinama pasikviesti šios srities specialist — Gemelli.

Tas pats Kongresas išjudino ne tik juos tiesiog paliestus argentiniečius, bet ir braziliečius, kurie jau nuo seniau rengiasi savo aukštųjų mokyklų atidaryti.¹ Pirmas praktiškas žingsnis buvo padarytas dar prieš kelerius metus, atidarant savo sostinę Rio de Janeiro tam tikrą *Instituto catholico de estudios superiores*. Jie klausytojai, kurių skaičius siekė iki dviejų šimtų, iš klausų paskaitė iš teologijos, filosofijos, valstybės bei šiaip sociologijos mokslų ir iš biologijos. Antrą žingsnį padarė 1934 m. pirmą kartą vykęs katalikiškos pedagogikos kongresas, išrinkdamas studijų komisiją. Iš jos nesenai patiekto pranešimo krinta akis konstatavimas, kad Brazilijos konstitucijoje nėra jokių nuostatų, kurie neleistų katalikams

nesistemos buvo kvestijonuojamas. O kai 1931 m. rugpjūčio mėn. 14 d. vykus tam tikrai Teologijos-Filosofijos Fakulteto reformai, susiaurinimui, imta bijoti, kad gali atsirasti pavojus visam katalikų moksliniam darbui, Lietuvos Episkopatas, atsiliepdamas organizuotos katalikų visuomenės prašymus kurti savo aukštųjų mokyklų, tą patį mėn. spalio mėn. 9 d. paskyrė steigimo komitetą. Šis paruošė planus, kuriuos 1932 m. pavasarį vyskupai teikė Šventam Sostui. Tasai 1932 m. birželio mėn. 18 d. juos aprobavo ir sutiko, kad Vysk. M. Reinys rinktųsi Lietuvos Katalikų Universitetu, kur pasiremdami atitenkamomis teisėmis. Lietuvos vyskupai 1932 m. rugpjūčio mėn. 5 d. aktu ir kurė. Bet kadangi su juo atidarymą nesutiko Vyriausybė, tą dieną vyko tik bažnytinis katalikų aukštosios mokyklos steigimo akto dalis Kauno Bazilikoje.

Kas yra sekęs visame pasaulyje apimančio katalikų mokslo judėjimo istorijai, to nestebina šitokios staigos atsiradimas Lietuvoje. Buvo tik laiko klausimas, kada to sėjimo bangos palies ir Lietuvą. Taigi, katalikų universitetas Lietuvoje yra padarinyto didžio, visame pasaulyje vykstančio katalikų mokslo renesanso. Kad steigimo reikalas iškilų tokiu laiku, kada santykiai tarp Bažnyčios ir valstybės buvo gana tempti, yra pripuolamas dalykas.

Kurimo aktas atspausdintas „Tiesos Kely“ (1932 m., Nr. 10, oficialiosios dalies p. 69 s.).

¹ Tuo reikalu cf. Dr. Tristao de Athaydes straipsnį žurnale „A ordem“ iš 1934 m. lapkričio mėn.

savo universitet kurti. Akivaizdoje viešosios j gios prielankumo ir savo *almae matris* reikalingumo patariama nieko nelaukiant paskirti organizacin komitet . Pradžioje ketama atidaryti filosofijos fakultet , pedagogikos institut ir žurnalistikos mokykl .

i. Misij kraštuose

Be šit jau dirban i ir dar projektuojam universitet min tina dar viena j r šis — *misij universitetai* nekrikš ioni kraštuose. J tikslas — praktiškai (pav. medicina) patarnauti apylinkei, tarpininkauti europiškai kult rai ir mokslo argumentais paremti misijonieri darb . Taigi, jie daug kuo skiriasi nuo savo koleg Europoje ir Amerikoje.

Mažoje Azijoje pirmoje vietoje stovi dar 1875 m. pranc z j zuit kurtas, Šv. Juozapo vardu, B e y r u t o universitetas, kur sudaro teologijos-filosofijos ir medicinos fakultetai ir teisi ir technikos mokyklos. Vietini žmoni , ypa branginamos yra paskaitos apie mohameton teis , semit filosofij bei literat r ir orientalin archeologij . Vertingi yra ir orientalistik lie i leidiniai. Iš tos staigos gyventojams daug tiesiogin s naudos, nes ji apr pina juos, gyvenan ius sunkiose klimatin se s lygose gydytojais, slaugytojomis, akušer mis ir pan. Naudinga ir technikos mokykla, kuri padeda nugal ti sunkias gamtos s lygas. D l to Beyruto staig lanko ir daug nekrikš ioni . domu, kad Pranc zijos valdžia, kuri namie katalik staig nešelpia, kasmet skiria Beyruto universitetui, dirban iam jos mandato teis mis valdomame krašte ir d stan iam pranc z kalb , žymi subsidij .

Nesenai yra kil s projektas steigti Jeruzal je antr tok universitet , kuriame ta iau paskaitos b t skaitomos angl ir arab kalbomis.

Indijoje nors ir n ra tikt , katalik universitet , ta iau yra penkios kolegijos, turin ios aukštosios mokyklos charakteri ir organingai sujungtos su valdžios universitetais. Keturiuos j išlaikomos j zuit (Bombey, Calcutta, Mangalore, Trichinopoly), viena — oblat (Colombo). Jose — angl valdžios šelpiamose — studijuoja arti 5000 student , kuri didesn dalis nekrikš ionys.

Kinijoje, kur labai pageidaujamos tokios mokslo staigos ir dirva joms yra gera, kol kas t ra trys universitetai — Shanghai'e, Tientsine ir Pekinge. Pirm viet užima vad. *Aurora*, netoli S h a n g h a i ' o . Ji, 1903 m. pranc z j zuit kurta ir 1932 m. vyriausyb s galutinai pripažinta, dabar turi tris — teisi , technikos ir medicinos fakultetus, kurie tel pa 14-oje pastat . Bibliotekoje yra 60.000 knyg , skaitykl pareina 200 žurnal . Nepamirštas nei sportas (tenisas, futbolas, krepšiasviedys). Universitetas gana populiarus ir nekrikš ioni tarpe. Jie net sudaro $\frac{3}{4}$ vis student , kuri šiuo laiku arti 600. Nepaisant jos jaunumo, ši staiga jau

spjo užsirekomenduoti Kinijoje labai aktualiais tyrinjimais apie žem s dreb jimus, metereologij , kinie i religijos ir kult ros istorij . Šis patarnavimas vietini žmoni labai vertinamas, d l to mielai studijuojama *Auroroje*, kuri, nenutoldama nuo kinie i reikal , supažindina ir su Europos mokslu.

Jos p domis eina 1920 m. kurta, taip pat j zuit išlaikoma. T i e n t - š i e n o aukštoji mokykla, kuri sudaro pramon s ir prekybos fakultetai.

Jauniausia staiga yra tik 1925 m. universiteto rang pakelta P e k i n - g o aukštoji mokykla. Ji, išlaikoma *Societatis Verbi Divini*, turi filosofijos bei literat ros, pedagogikos ir gamtos moksl fakultetus, kuriuose d sto apie 50 profesori , klauso 600 student . domu, kad žymi d stytojų dal sudaro patys kinie iai. Tas nemažai patraukia iabuvi jaunim , kuris universiteto atmosferoje pamaž le artinasi prie krikš ionyb s.

Kiek sunkiau sistiprinti *Japonijoje*, kur vietiniai gyventojai patys aps iai apsir pin mokslu. Bet vis d lto 1913 m. pasisek j zuitams T o - k i o j e atidaryti savo *Jochi Daigaku*, t. y., „aukšt j išminties mokykl “. Ji tuo tarpu teturi literat ros ir ekonomini moksl fakultetus. Bet kadangi literat ros fakultetas apima visus humanitarinius mokslus, studentai pakankamai supažindinami ir su bendros kult ros klausimais. Profesori yra apie 30, lankytojų virš 300. staiga b t jau pla iau išsivys iusi, jei ne 1923 m. žem s dreb jimas, kuris sunaikino visus r mus. Negalintiems dien lankyti paskait yra paskirtos vakarin s valandos, per kurias jie išeina tam tikrus žurnalistikos, prekybos ir teisi kursus. Ypa lankoma žurnalistikos mokykla, kuri yra pirma tos r šies staiga Japonijoje. do mus yra ir „kolonij skyrius“, kur norintiems emigruoti duodamos svetim kalb pamokos ir supažindinama su siekiamo krašto geografija, istorija, gyvenimo bei darbo s lygomis ir t.t.

Kad ir misij universitetai gyvenimiški, rodo ir Tokios student pa vyzdys: jie vargingiausioje miesto dalyje, kur žmon s savo lindyne gyvena ne k geriau už gyvulius, steig vad. *foyer*; t. y., pagalbos stotis.

ia jie moko vaikus, dalina laikraš ius ir žurnalus, rodo filmus ir vaidina, tikrina sveikat ir tvarsto žaizdas, daro su globojamais ekskursijas ir b dniausius apr pina valgiu. j rengiamas šventes susirenka kartais iki trijų t kstan i ži rov .

Misij aukšt mokykl užtinkame ir *Filipin salose* — dar 1611 m. domininkon kurt Šv. Tomo vardu universitet M a n i l o j e, kuris yra tiek Bažny ios tiek valstyb s pripažintas ir d l to tituluotas *Real y Pontificia Universidad*. Po nuotyki pilnos istorijos, jis 1899 m., Leono XIII. sakymu, v l buvo atidarytas ir šiaudien t pa i domininkon vedamas turi šešius fakultetus — teologijos, filosofijos, kanon teisi , bendr teisi , medicinos bei valstijos ir technikos. Jiems padeda pla ios klinikos, laboratorijos ir turtingos kolekcijos. Turi ir spaustuv . Profesori

1934 m. buvo 230, student — 3695, kuri daugumas studijuoja medicin (1252) ir gamtos mokslus (1255). Teologams išaukl ti tais pa iais 1934 m. buvo atidaryta didel nauja Seminarija, kurios aukl tiniai universitete moksliniai lavinami. Prekybininkai yra rengiami naujai kurtame Komercijos institute. R pinamasi ir student sveikatos reikalais. Tam tar nauja gimnastikos r mai, kur telpa 8000 ži rov , plaukiojimo baseinas, lengvosios atletikos, teniso ir futbolo aikšt s. Tomis galimyb mis pla iai naudojamosi, nes beveik visi fakultetai sport paskelb privalomu dalyku.

k. Roma docta

Susipažinus su ind sistema, kuria vaikš iojo katalik mokslas, domu išgirsti ir apie pa i šird — Rom . Jau iš patiekt duomen galima buvo suprasti, kad sugeb s si sti savo id jas tolimiausius punktus centras stipriai plaka. Bet vargu, ar kas pilnai gal t sivaizduoti, kokia didel mokslo paj ga yra Amžinas Miestas.

Vis mokslo židini priešaky eina vad. Gregoriana, t. y., *Pontificia Universitas Gregoriana*, dar 1551 m. Šv. Ignaco Lojolos kurta ir 1566 m. universitet pakelta aukšta mokykla. R pestingai ugdoma, ji pergyveno visus jai suduotus sm gius, net ir laikin j zuit ordeno, savo laikytojo, uždarym , o šiandien ji Pijaus XI. globojama yra stipresn , kaip kada nors. 1930 m. ji persik l naujus r mus. 1932 m. padid jo dar dviems fakultetais, taip kad šiandien j yra penki — teologijos, filosofijos, kanon teisi , Bažny ios istorijos ir misij . Juos papildo trys institutai, b tent, Biblijos, orientališk studij ir katalik akcijos. Bažny ios gyvenime Šv. Rašto mokslas yra pagrindas, tod l Biblijos Institutas su savo specialia didele biblioteka, su gausiais, Palestinos gamt vaizduojan iais, rinkiniais yra pirmaeil tarptautinio mokslo staiga.² Orientalinio Instituto biblioteka., turtingos ispan s duosnumu kurta ir sulig paskutiniu technikos žodžiu rengta, turi taip piln rusiškos teologin s raštijos skyri , kaip niekur kitur pasaulyje.

Pats jauniausias Katalik Akcijos Institutas, atsiliepdamas gyvuosius Bažny ios reikalus, moksliskai tiria ir sistematizuoja kaskart labiau visose šalyse stipr jant pasaulie i veržim si darb . Šis „gyvenimiškumas“ labai traukia studentus, kuri 1933 m. Gregorianoje buvo 1886, nors Romoje mokslui eiti prog netr ksta, kadangi be šitos j zuit vedamos yra dar visa eil aukšt mokykl .

Atskir j grup sudaro tiesioginiai nuo popiežiaus priklaus mokslo

¹ Šiam skyreliu: nepašykšt jo medžiagos Jo Eksc. Vysk. B ys, kuriam autorius ir šioje vietoje nuoširdžiai d koja.

² Nedera užmiršti senesn s Domininkon kurtos Aukšt j Biblijos Mokslo staigos, esan ios Jeruzal je, kuri mokslo tyrin jimus sujungia su ekskursijomis vietas, minimas Šv. Rašte.

židiniai, kuri svarbiausi yra šie: Angelicum, Anselmianum, Antonianum, Didžioji Seminarija ir institutai krikščioniškai archeologijai, bažnytinei muzikai, diplomatijai ir propagandai. —

Angelicum yra dominikon išlaikoma aukšta mokykla su trimis fakultetais. Ji taip pat 1932 m. persikraustė nauj daug didesn ir puikiai atremontuot patalp , kuri seniau priklaus dominikonams, paskui buvo konfiskuota. Remontas atėjo apie 9.000.000 lyr . Naujai pristatytoji didžioji auditorija yra statybos technikos tobulyb . Tomistinis studijos yra šitos staigos specialyb . Dominikonai joje pasiek kitiems pavyd tinos aukštumos.

Aukštesniausioje Aventino kalvos vietoje, prie stauresiojo šono patalpoje XX. amžiaus pradžioje išdygo kukliausias, bet ir gražiausias stiliaus Benediktin staiga, pavesta Šv. Anselmo garbei. Mokslas ir liturgija yra dvi brangenybės, labiausiai rpinios Benediktinams. Kas nori matyti katalik lotyn apeig grož ., sujungt su einančiu iš širdies maldingumu, su tobuliomis giesmėmis ir liturginiais veiksmais, tas teieinie Šv. Anselmo bažny i Aventine. Ties sakant, ten yra dvi bažny ios, viena aukštesniau kitos. — Šalia bažny i didžiulis vienuolynas su savo kiemais, kur viešpatauja viduramžio tykla ir 14 šimt met senos vienuolijos susikaupimo dvasia. Viena tos šventovės dalis, ir tai didel , pavesta aukštajam teologijos mokslui, susikirstytam tris paprastus fakultetus. Dosto benediktinai. Filosofijos srityje jie pasižymi savotiškumu, nes pltoja Šv. Anselmo filosofijos pagrindus. O tie vietomis skiriasi nuo Šv. Tomo Akvinieio. Studentais priimami ne vien benediktinai, bet ir iš šalies ateinantieji.

Šalia Laterano aikštės vis keturi gatvi apžabojam plot prie via Merulana užima didžiulis be papuošal , bet estetingai kuklus namas. Tai tarptautinė Šv. Antano Kolegija. Tai yra taip pat filosofijos, teologijos ir kanon teisės universitetas, kuriame profesoriai ir studentai yra pranciškonai. Nors katalik teologija pasižymi girtinu ir brangintinu vieningumu, taia ta yra gyvo daikto vienumas, kuriame yra neniekintin varsos skirtum . *Antonianum* filosofijoje ir teologijoje labai giliai ir simpatingai žiri garsaus Duns Scoto nuomoni , atsitraukdamas nuo j ten, kur jos tampa sunkiai suderinamos su nusistovėjusia ir Bažny ios galutinai paskelbta Apreiškimo tiesa.

Pijus XI. yra drsus ir plai pažiropopiežius. Jis 1934 m. tai Pranciškon atstovaujama krypti pripažino tokias teises, kaip ir aniems trims universitetams. Pijaus XI. p diniai nesigail šito žingsnio. Anselmo filosofija ir Duns Scoto teologija yra tas dvilypis tiltas, per kur tikin ioji Anglija grš Katalik Bažny i .

Mokslok ryba užsiima dar vienuolika Akademių , btent, teologijos, liturgijos, katalik religijos, Šv. Tomo Akvinieio, „Nuovi Lincei“,

archeologijos, Panteono, „Cultores Martyrium“, „Arkad“, Tiberio ir archeologini paskait. Jos vienokiu ar kitokiu atžvilgiu suburia tas skaitlingas mokslo j gas kurios arba nuolat dirba Romoje, arba specialioms studijoms atvyksta iš svetur. Tuo tos Akademijos laimingai papildo aukšt j mokykl programas.

mokslo orbit eina ir vairioms tautoms skirtos kolegijos, kuri šiuo laiku yra 29. Pagrindinius dalykus j aukl tiniai išeina min tuose universitetuose. Juose išgirstos žinios pagilinamos ir viena kita šaka pridedama savo kolegijoje. Iš Europos taut tokias staigas Romoje turi rusai, Ukrainai, lenkai, ekai, pranc zai, vokie iai, škotai, anglai, airiai ir kiti. Šiaurin Amerika, Kanada taip pat turi savo kolegijas, o piet Amerika net dvi. Kita mokymo ir aukl jimo staig r šis yra vairi o r d e n ir kongregacij kole g i j o s, kuri taip pat yra 29.¹

Visk kr von sud j, pamatome, kad ši dien Romoje yra 78 vienetos, besir pinan ios mokslo darbais. Tiesa, ne vienodas yra j svoris, bet visos savo vietoje ir savo priemon mis pagal išgales stengiasi prisid ti prie mokslo k rybos. J žymiai suakstino statanti griežtesnius reikalavimus pop iežiaus konstitucija *Deus Scientiarum Dominus* (1931). Iš viso. P i j u s XI. mokslin veikt nepaprastai sugyveno; net tiek, kad jau dabar j galima vadinti „mokslo popiežium“.

Achille Ratti (* 1857) iš mažens pasižym jo mokslo meile, dl to studijos jam gerai sek si. Jas jo Monzoje, Milane ir Romoje, kur 1882 m. sigijo teologijos, filosofijos ir teisi daktaratus. Tais paiais metais buvo pakviestas profesoriauti Milano kunig seminarijoje. Nuo 1888 m. buvo perkeltas garsi bibliotek *Ambrosiana*. Jai nuo 1907 iki 1914 m. vadovaudamas, išvyst pla i mokslin veikt, kuri j suved kontakt su mokslininkais iš viso pasaulio. Pripažindamas Ratti nuopelnus mokslui, Italijos karalius apdovanojo j ordenu, o Pijus X. pakviet j Vatikan bibliotekos direktorium. Šit viet jis labai brangino. Dl to tik sakomas per jo diplomatin karjer, kuri j 1920 m. atved ir Lietuv. Po poros met prad j s vairuoti Bažny iai, tuoj pasirod „mokslo popiežium“ — k r eil kolegij, 1925/26 m. krikš ioniškosios archeologijos komisij bei institut ir 1931 m. išleido jau min t konstitucij kuri naujai pagrindžia ir moderniems laikams pritaiko Bažny ios globojamas mokslo staigas. Be perstojimo ple ia Vatikano bibliotek ir j naujoviškai ka-

¹ Iš t kolegij mus ypa domina lietuvi steigta T v Marijon kole g i j a, kuri prad ta kurti 1925 m., arkivysk. J. Matulevi iui apsigyvenus Romoje. T vo Generolo pavedamas ta staiga ypa iai r pinosi T. R klaitis, kuris anks iau yra išbuvs panašioje šešerius metus. Vysk. B io globojama ši kolegija tolydžiai vyst si ir 1919 m. drauge su Generaline Marijon Valdyba persik l Nicolo di S. Nicolo da Tolentino 31, kur šalia jos sik r ir Marijon globojamas bendrabutis katalik kunigams rusams. 1932 m. Marijon vienuolija sigijo nuosav nam su darželiu prie Via Corsica 3. 1933/34 mokslo metais Kolegijoje be kongregacijos vadovyb s gyveno dar 20 student .

talogizuoja. Nor damas išugdyti dvasininkuose knyg meil , be ko kito organizuoja bibliotekinius kursus.

Trokšdamas visiems katalikams duoti kartu ir mokyt ir švent pavyzdži , Pijus XI. paskelb nauj Bažny ios Mokytoj (Bellarminas, Petras Kanisius, Jonas nuo Kryžiaus, Albertas Didysis). Be to, deklaruo damas, kad 1902 m. mir s teisi profesorius Contardo Ferrini¹ pasiek s tikrai heroišk dorybi praktikavime laipsn , past m jo pirmyn beatifikacijos byl . Ši n ra vienintel , nes nemažiau jis domisi ir literat ros profesorius Ozanamo² likimu. Mat, jis mielai pakelt altori garb ir atstovus moderni mokslinink , su kuriais j riša šimteriopi nuošird s kolegiški ir asmeniški ryšiai.

Tas viskas sudaro ir nekatalik mokslinink tarpe popiežiui palanki atmosfer . D l to retas mokslo žmogus, kuris atsilank s Rom , nenuvykt Vatikan pareikšti savo pagarb . Taip pat ištisi mokslo kongresai nebeaplenkia popiežiaus. Ir tikrai sunku ignoruoti t žmog , kuris savo rankose koncentruoja toki pla i tarptautin mokslo organizacij ir kuris prie savo sosto turi tiek mokslo staig ir tiek mokslinink . N ra abejon s — katalikiškoji Roma yra vienas garsiausi mokslo centr pasauly, jei ne pats žymiausias. Ir kas svarbiausia, kad taip yra ne d l vieno atskiro popiežiaus asmeniško polinkio, bet tas išplaukia iš pa ios Bažny ios esm s.³

1. Žvilgsnis atgal

Sutraukdami patiekt medžiag apie katalik universitetus, matome, kad visame pasauly yra apie 65 staigos, kurios gali maždaug pretenduoti aukštos mokyklos vard . Truput virš 20 j randame Europoje, 30 — Šiaur s Amerikoje, 3 — Piet Amerikoje ir 10 — Azijoje.

Vieni universitetai turi visus tradicinius fakultetus (teologijos, filosofijos, teisi ir medicinos), kiti pasitenkina mažesniu, skai iumi — bent pradžioje —, o kai kurie juos papildo dar eile nauj , kaip. sakysime, technikos, ekonomijos, agronomijos, veterinarijos, pramon s ir t.t. Kadangi, kaip matyti, steig jams svetimas bet koks schematizmas, vienodo tipo n ra. Jie daugiausia ži ri vietas reikal , kuriems pritaiko d stomuosius mokslus ir organizacin form .

Šitas mokslo staig skai ius — nors savy ir gražus — ta iau palyginus j su ta 330 milijon katalik mase ir su tais 1.5 milijard nekatalik ,

¹ Cf. psl. 239.

² Cf. psl. 163.

³ T ja problema cf. tarp kitko ir labai. domi knygut *Steffes J. P.*, *Katholizismus und Wissenschaft*, Paderborn 1927.

kuriuos reikia intelektualiskai paveikti, perdam kuklus. Didžiausias to reiškinio kaltininkas bene bus l š stoka. Juk ne paslaptis, kad katalikai priklauso prie neturtingesni pasaulio pilie i . D l pinig stokos ir kurt universitet materialinis pagrindas n ra perdaug tvirtas. Žinoma, jis b t kitoks, jei valstyb s prisid t prie šelpimo. Taciau daugelis j , liberalizmo persunkt ir tod l nuo Bažny ios atsiskyrusi , tokios pareigos neprisiima. O Kristaus mokslo nepaliestuose, vad. misij , kraštuose dar sunkiau. Nebent šelpt viena kuri Europos valstyb savo kult ros ekspansijos tikslams. Bet tas neretai b na „danaj dovana“, nes tokiais politikos šelpiamais mokslininkais vietiniai gyventojai kaskart mažiau besusižavi.

Taigi, dažniausiai katalik mokslo židiniai yra palikti pa i tikin i j malonei. Kad katalikai moka pasiaukoti, aišk ja iš kiekvieno j staig puslapio. Ypa mažiau pasiturintieji ia neapsileidžia — statistika rodo, kad katalik tarpe duosnumas toli gražu nevisuomet auga proporcingai j turtams — kas yra juo nuostabiau, kadangi jie., kaip toliau stov , negali tik tis tiesiogin s naudos.

Labai nepatogu taip pat, kad tos pajamos, kaip priklausan ios nuo ekonomini svyravim , nepastovios. Mokslo darbas nenašus, jei j var nuolatos yra kankinami abejoni , ar kitais metais tuo pat laiku dar gal s t sti savo tyrin jimus, arba jei jie patys dar turi pasišv sti l šas rinkti.

Tokio pad jimo sunkum slegiami katalikai jau nuo senai si lo vyriausybm s vesti *kult rin autonomij* , kuri iš viešojo izdo garantuot mokykloms, universitetams ir pan. t nuošimt , kuris proporcingai — pagal mokomus mokes ius — priklauso katalikams. Nor damos gyvendinti teisingum , jau kai kurios valstyb s yra pasinaudojusios tuo pasi lymu, kur nieko nenuskriaudžiant kiekvienam duodama tai, ko šis turi teis reikalauti.¹

Kovodami už teising l š skyrim , katalik universitetai kartu nuolatos kelia ir j duodam diplom pripažinimo ir sulyginimo su valstyb s teikiama is klausim , t. y., siekia valdžios staig teisi . Kad ir šitas reikalas gali b ti patenkinamai išspr stas, rodo Italijos pavyzdys, kur fašistinė vyriausyb suteik tokias teises tik k užgimusiame Milano Šv. J zaus Širdies universitetui.

Kitas klausimas, kuris, kaip koks Damoklo kardas, kaba virš katalik universitet absolvent , yra j neskyrimas ministerijas, teismus, savivaldybes, mokyklas, nepri mimas advokat kameras, gydytoj korporacijas ir t.t., d l ko katalik mokslo staig diplomai daug kur negali b ti realizuojami. Bet yra ir ia graži pavyzdži : jau gird jome, kad New-

¹ Apie t ir Lietuvoje aktuali kult rin autonomij yra raš ir mus veik jai. Cf. *Šalkauskis St.*, Racionali mokykl organizacijos sistema, Kaunas 1932.

Yorko valstyb l be papildom egzamin leidžia praktikuotis iš jusiems medicinos kurs net svetimame Montrealy.

Toki atsitikim yra ir daugiau; bet nemažai yra ir trukdym .

Visos šios ir panašios sunkenyb s iš esm s kykla iš to nelemto, liberalizmo diktuojamo, valstyb s atsiskyrimo nuo Bažny ios. Reikia manyti, kad silpn jant tam laisvingumo doktrinalizmui, pager s santykiai tarp viešosios j gos iš vienos pus s, bei didžiausios moralin s ir kult rin s Institucijos iš kitos, kas savaimingai pagerint ir katalik universiteto pad - jim (Italija!).

Kliud ir visa dvasios atmosfera, d l to katalik aukšt mokykl isto - rija ne laurais išklota: Prie j lopšio stov jo Renanas su Straussu, j pir - muosius nendr sius žingsnius lyd jo Vogto, Moleschotto, Büchnerio mate - rializmas, Schopenhauerio pesimizmas, Comte'o ir Spencerio pozityvizmas. J gi sustipr jim steng si sutrukdyti Darvino evoliucionizmas, Haecke - lio monizmas ir visoki niuans neo-kantizmas. Jie visi, nors tarp sav s ir labiausiai nesutar , vienok vieningi kovojo su bekylan iomis katalik mokslo staigomis. Šios ta iau pergyveno visus oponentus, kas suteik joms nemažai pasitik jimo savimi. Tiesa, jos jusios lig šiol eršk i ke - liais ir toliau nesvajoja apie malon poils roži patale. Jos tur s ir to - liau sunkiai kovoti už savo — ir taip jau kukli — vietel pasauliniame forume. Bet vis d lto jau iama, kad katalik universiteto svoris šiandien kur kas reikšmingesnis, nekaip Louvaino atstatymo metu, t. y., prieš šim - t met . Tos staigos n ra žeidžian iai atmetamos, bet gin ijamasi d l j darb , pradedama su jais skaitytis. Šiaip ar taip, katalik universitetai ir j skelbiamas mokslas yra virt s j ga.

m. Žvilgsnis pirmyn

Tas be kito ko matyti ir iš to, kad šiandien aršiausiai yra puolamas libe - ralistiškas universitetas, o ne katalik aukštoji mokykla. Pastar ja net prad ta dom tis, mat, yra nemažai žmoni , kurie viliasi iš jos mokslui šiandien taip reikalingos reformos. Tod l gal ne pro šal dirstelti toly - džiai labiau ryšk jan ius, daug kur jau realizuojamus darbo organizavimo principus, kurie kartu su jau anks iau paliesta katalik išdirbta mokslo s voka ir mokslinio darbo metodu¹ katalik universitetui suteikia visai original charakter .

Pirmiausia tyrimas. Žmogui yra gimta stengtis sigyti objekty - viai pagr st , tvirt ir tikr žini ; jis veržte veržiasi susekti dalyk pasku iausias priežastis. Tai daro ne tik paskiri asmenys, bet ir kolekty - vai, kaip rodo, sakysime. Platono lic jus, Aristotelio akademija, Bažny -

¹ Cf. pusl. 157.

ios kurtasis universitetas ir vairios jo formos, kurios jau kelint šimtmeti organizuoja visose srityse tyrim, turint tiksl priversti prie aiškaus atbaigto žinojimo, prie tiesos. Kad tas darbas n ra bergždžias, patvirtina milžiniškas skai ius atskir fakt, kurie amžiams slenkant buvo susekti, suregistruoti ir pasidar nebeprarandama žmonijos nuosavyb .

Katalik universitetai ir šiandien panašiai, kaip viduriniais amžiais nenori vien iš kit surinkt turt gyventi, d l to veržiasi nežinomas sritis atidengti naujus horizontus, susekti naujus d snius. Jiems n ra nieko svetimesnio, kaip sukonstruoti mokslo aparat tik dogmoms bei religinei doktrinai ginti, arba polemikos reikalams. J moksl staigos yra k rybiški centrai, kurios visomis j gomis stengiasi dirbti pozityv darb . Šiame darbo lauke jos yra laukiamos vis, kurie, bod damiesi sekuliarizuoto mokslo pagimdyta painiava, yra išsiilg statybinink, sugeban i sudaryti nauj ir aiški dvasios bei kult ros tvark .

Praktiškai tas yra organizuojama šitaip: Pirmiausia ia turi reikšm s tam tikros *tyrimo bendruomen s*, kurios — atskiruose instituteuose — tyrin ja vien kuri srit . Jas, autonomingai veikian ias, sudaro profesoriai, j asistentai ir specialiai parinkti gabesni ir jau savo darbais pasižym j studentai. Prie šio branduolio, kuriam tenka atsakomyb už mokslin k ryb, prisijungia dar antras koncentras — tam tikra platesn *darbo bendruomen*, kuri eina ir visi kiti tos grup s studentai. Mokomoji medžiaga yra suskirstyta kursais ir išeinama nuolatin je instituto vadovyb s kontrol je. Be tam tikro minimumo studentai aukštesn kurs nepakeliami ir net eliminuojami. Tuo b du institutas, neapsunkintas balastu, gali koncentruotis svarbiausius savo uždavinius, kuri sieks tiksliai atrinktas ir stropiai parengtas intelektualinis elitas. — Kad šis darbas b t tikrai vaisingas, jaunieji tyrin tojai supažindinami ir su paži romis moksl, o ypa su ta mokslo s voka, kuria katalikai pagrindžia visus savo tyrimus.¹

Toliau m o k y m a s . Ir jis svarbus, nes perduodamas iš kartos kart žini lobis leidžia žmonijai pasinaudoti ištisais šimtmeiais ir net t kstantiais met siektais rezultatais. Kai šis darbas atliekamas s žiningai ir su pedagoginiu talentu, jis gali jaunimui kv pti t mokslo meil, be kurios jokia intelektualin k ryba n ra galima.

Kad ji b t kiek galint s kmingesn, ji vykdoma laipsniškai. Pirmiausia suteikiamos tos žinios, kurios sudarydamos tikr m s dvasios turt, mažiausiai reikalingos kritiško patikrinimo iš student pus s. Tas paskaitas klauso tik k gimnazij baig .

Antrame laipsny studentai supažindinami su darbo metodais, j esme, istorija ir verte.¹ Tas jiems duos v liau galimyb kritiškai patikrinti moks-

¹ Cf. pusl. 45, 141, 157.

² Cf. pusl. 157.

lo medžiag , išugdys juose objektingum ir galins juos savarankiškai kontroliuoti mokslin k ryb .

tre i grup priimami tik pirmose stadijose ypatingai pasižym j . Jie metodiškai lavinami tiek, kad gal t savarankiškai kurti. Be aukštesni kurs student , ia spie iami ir jau gyvenim iš j , b tent, tie, kurie nenori nutraukti ryši su *alma matei*, kaip, sakysime, mokytojai, kunigai, menininkai, kit laisv profesij atstovai (publicistai, žurnalistai) ir šiaip žmon s su aukštu mokslu, kuriems r pi pagilinti savo žinias, patikrinti gyvenime užtiktus fenomenus, vertinti juos savo doktrinos ir naujausi mokslo laim jim šviesoje ir t.t. Prie j dar prisideda ir akademinei karjerai besirengi jauni mokslininkai, asistentai, privatdocentai. Jie visi, vadovaujami autoritetingiausi mokytoj , sudaro bebr stan i mokslinink šeim .

Pagaliau aukl j i m a s . Kadangi universiteto uždavinys yra ne tik pratinti studentus tyrin ti ir teikti jiems žinias, bet ypa ugdyti j charakter , svarbu, prieš galutinai išleidžiant jaunim iš mokytoj globos, jam duoti dar vien , paskutin prog savo asmenyb atbaigti. Ligšiol aukšta mokykla tuo permažai r pinosi. D l to buvo išleidžiama daug menkos moralin s vert s specialist , kuri profesiniai sugeb jimai tebuvo rankis savo neribotam egoizmui patenkinti.

Tiesa, aukšta mokykla skiepydavo tam tikr profesin etik . Ta iau, dažnai ji teb davo išviršin polit ra, kuri gyvenime taip lengvai nukrisdavo, kaip tinkas nuo išdži vusios sienos. Tod l Europa tiek daug tur davo gydytoj , kurie be s žin s graužimo darydavo abortus, advokat , kurie gyn aiškius nusikalt lius, mokytoj , kurie tebuvo pamokoms atlikti automatai, robotai, ir t.t.

Tuo tarpu aukšta mokykla tur t b ti *universitas magistrorum atque scholarium*, kurioje viešpataut jauki atmosfera, kur b t malonu dirbti, kur viskas traukt aukštyn. Toje darbo ir gyvenimo bendruomen je profesoriaus vaidmuo labai žymus. ia — gal labiau negu kur kitur — pasitvirtina teisingi žodžiai: *exempla trahunt*. Argi nepaveiks jaunim d stytojas, kuris visomis j gomis veržiasi ties ir d l jos nebijo nukent ti. Juk ne vienas eksperimentuodamas neteko sveikatos arba net kapus nu jo. Nemažiau reikšm s tur s ir tas, kuris skelbia rast ties , nebodamas galim padarini .

Svarbus ir pa i student susidraugavimas. T geriausiai išugdo jaukus gyvenimas šeimyniškumo persunktuose — siauresnio maštabo — bendrabužiuose, nedidelse kolegijose, (tik ne pilkose, ni riiose feldwebeli komanduojamose kareivinėse!), kur yra visos galimyb s dirbti ir pasils ti, susikaupti ir prasiblaivyti. O kai dar po vienu stogu kartu gyvena ir toji Tiesa, Kuri sub ga visi duomenys, atsiranda ir kilniausia proga orien—

tuoti savo intelektualines pastangas Amžin Ties ir formuoti savo charakter pagal Jos k nyt pavyzd žem je. Toliau ypating viet užima menas su k no kult ra. Dainomis ir muzika papildomas estetinis išsilavinimas. Mankštomis, žaidimais ir rungtyn mis sustiprinama sveikata, išvystomas k no miklumas, išugdoma dr sa bei sveika ambicija. Profesoriai — kiek galint — gyvena kartu ir — kaip eiliniai dalyviai — aktingai dalyvauja savo jaunesni draug religiškame, meniškame ir sportiškame gyvenime. Vyresni j globojami studentai patys priži ri ir vykdo tvark bendrabu iuose. Jie numato ir tam tikrus suvaržymus. Tas daroma tam, kad jaunuolis prieš žengdamas gyvenimo kovas gal t nekliudomai atbaigti savo charakterio formavim .

Kad tokia ugdymosi sistema ne tik galima, bet ir perd m naudinga, rodo ne tik katalik universitetai, bet ir apsiai pavyzdži už j rib . Sakysime, Didžiosios Britanijos elitas, kuris valdo vis angl imperij , yra panašiose s lygose išaukl tas Oxfordo ar Cambridge'o kolegijose. Toki aukl jimo tvark — nors stipriai savo specifiškiems tikslams palenkt — pripaž sta, kaip mat me, ir nacionalsocialistai.

*

Visi tie neabejotini katalik universitet privalumai, kurie plaukia iš vis platesnio ir racionalesnio darbo organizavimo¹, laimi jiems kaskart didesni simpatij . Ankstyvesn antipatija — ypa liberalizmui smunkant — tolydžiai mažta. Jau imama jais sekti. Katalikai d l to nebus nuli d . Priešingai, jie džiaugiasi, kad j principai prigyja ir už j veiklos rib .

Tas katalik aukštoms mokykloms ir toms id joms kuriomis jos gyvos, sudar toki atmosfer , kurioje joms lengviau tarpti. D l to j likimas, taip reikia manyti, ateity bus kiek lengvesnis. Tokio kli i atkirtimo jos labai ir labai reikalingos, nes auštanti epocha stato joms nepaprast ir pernelyg sunki uždavinį .

¹ Sakysime, organizuojamas dabar Salzburgo universitetas ketina gana tiksliai realizuoti aukš iau paduot schem .

DOMINE. AD QUEM IBIMUS?¹1. KILIMAS²

Pasiekus m s laikus, savaimė kyla klausimas: kur einame? Neturint pranašavimo dovanos, sunku k tikslesnio pasakyti. Bet vien kit žvilgsn , bent artimesn ateit , leidžia mums mesti kelias, kuriuo at jome dābart .

a. Vis pirma pastebime kilim . Jis betgi vyko l tai, nes jaunoji krikš ionyb užaugo pagoniškame pasauly ir d l to tur jo d l savo egzistencijos sunkiai grumtis. Ji buvo persekiojama ne tik politin mis priemon mis, bet su ja kovota ir mokslo argumentais, kas visai suprantama, žinant, kad graikai ir rom nai pasižym jo pasisekimais perpildyta mokslinė tradicija ir garsiais vardais. Nelengva tat buvo jaunai krikš ionybei prasiskverbti pro juos su savo naujomis mintimis, visai nepretenduojanomis b ti mokslu, d l ko jos pagoni ir buvo laikomos „paikybe“ (1. Kor. 1j 23). Bet kadangi „iš Dievo einanti paikyba yra išmintingesn už žmones“, tai jaunieji krikš ionys ir m t išmint formuluoti ir tuo pa iu patiek pirm mokliškai pagr st krikš ionišk pasaul ži r . Nors šis bandymas buvo praveistas silpnomis priemon mis ir d l to toli gražu buvo netobulas, ta iau sudar pagrind tolimesniems panašioms darbams ir sužadino nauj j g . T , apologet , k ryba ypa iai brangi d l savo nieko neapleidžian io universalumo: Sakysime, jie tiesos suvokime lygiai pabr ž proto vaidmen , kaip ir Apreiškimo svarb , tuo panaudodami visus tikrai svarbius šaltinius. Šis vispusiškumas apsaugojo jau pirmus krikš ioni mokslininkus nuo nukrypimo bet kuriuos vienašališkumus, sakysime, gnos , kuris, Apreiškimo turini traktuodamas racionalistiškai, nor jo ji paversti filosofija ir tuo krikš ionyb helenizuoti.

b. K Klemensas Aleksandrietis ir Origines pirmose aukštesn se krikš ioni mokyklose d st , k ryt ir vakar Bažny ios T vai toliau ugd , t ypa pagilino bei prapl t Augustinas, pirmas genialus katalikiško universalumo atstovas. Jis visoje pilnumoje ap m ir proto keliu laim tus ir Apreiškimo patiektus duomenis, lygiai atstovavo ir spekuliacijai ir mistikai ir visas problemas kartu ir subjektyviai pergyveno ir objektyviai svarst . Kadangi Augustinas dar su m vis , k jam nau-

¹ Kadangi autorius dar kita proga mano gr žti prie šitos temos, tai ia ji paduodama tik apžvalgos pavidalu.

² Apie šit laikotarp yra nemažai paraš s *Prof. Karsavinas* savo knygoje „Europos kult ros istorija“, Kaunas 1931 ss., kuri kritiškam skaitytojui ne vienu atžvilgiu gali b ti naudinga.

dingo patiek graik bei rom n senov , jis plaiausiai ap jo žinojimo rat . Visa, k tik pasisavino, giliai apdirb s, kaip brangiausi medžiag , perdav begimstantiems viduriniams amžiams.

c. Tie buvo juo d kingesni, juo jie, labiau užsi m kitais darbais (Europos krikš ioninimu ir t.t.), iškart patys netur jo laiko plaiau pasišv sti mokslo k rybai. D l to nenuostabu, kad jaunieji viduriniai amžiai, pasikliaudami Augustino autoritetu, ilgus šimtme ius pasitenkino saugoti ir eksploatuoti jo išminties vaisius. Ta iau subrend nebe pasitenkino tais ankstyvesniais laim jimais, o kone visose srityse m savarankiškai kurti. Kiek tas jiems pasisek , galima spr sti jau ir iš to, kad apdirbdami jiems labiausiai r pimus pasaul ži rinius klausimus, savo rankiu buvo pasirink kit senov s išminties krypt — aristotelišk , kuri pakeit ligšiol vyravus platonizm .

Šios gady n s vainikas Šv. Tomas Akviniėtis troško griežtai susisteminti visus fenomenus ir tuo išvesti milžinišk žinojimo piramid . J stat aristoteliškai, t. y., išeidamas iš sukurt dalyk ir nat raliai kopdamas K r j . Ta iau lygiai taip pilnai išs m ir Apreiškimo turin . Suderinti tuos abiejus elementus jam be vargo pavyko, nes buvo apdovannotas stipriu architektonišku talentu. Kadangi dar sugeb jo plaiai pasinaudoti ir istorijos patiekta medžiaga, tai jam pasisek sukurti pirm atbaigt krikš ionišk pasaul ži r , kuri vainikavo visas krikš ioni mokslo linink pastangas nuo pat Augustino laik .

2. SMUKIMAS

Bet šitoje aukštumoje neilgai išsilaikyta. Mat, žmogus, pasiek s tiek laim jim , m juos skirti išimtinai sau, laikyti save visako centru ir mastu. Tuo lig tol vyrav s teocentrizmas radikaliai buvo pakeistas antropocentrizmu. D l to suprantama, kad naujus laikus formavo kaskart labiau stipr j s individualizmas su subjektyvizmu. Palengv le išpl sdamas savo grynai humanišk akcij , žmogus iš pradži priešinosi tik Bažny iai, taiau išsidr sin s puol ir Apreiškim , o pagaliau drask ir bet kuriuos religinius pasireiškimus.

a. Kova su Bažny ia truko maždaug nuo 15. iki 17. šimtme io ir buvo vedama humanizmo, reformacijos, galikanizmo ir panaši srovi . Tiesa, ankstyvesnis humanizmas dar nebuvo agresyvus, bet užtat jaunesnieji humanistai jau ne juokais puol . Jie ir iškl abejones d l krikš ionio moksliškumo ir pasodino pirmus reliatyvizmo daigus. Reformacija, vesdama individualizm religij , taip gi nemažai susilpnino objekting j element , o kartu ir j ginan i Bažny i bei Jos globojamas katalik mokslo staugas, kurias daug kur j ga nuo Jos atpl š .

b. Dar vien žingsn toliau nu jo deizmas su Apšvieta, t. y., maždaug 18. šimtmetis, kvestijonuodamos Apreiškim . Viskas, kas netilpo nat raliu protu pagr stoje religijoje, buvo atmetama. Tuo antgamtiniai elementai savaime neteko reikšm s. Pagaliau 1789 m. pranc z revoliucija formulavo ir gyvendino visišk žmogaus suverenum . Kad ji — euphemistiškai kalbant - tik „nat ralios etikos“ besilaikan ios moters pavidalu iš l „Prot “ naujo žmogiškumo altoriaus garb , yra ne vienintelis, tik ryškiausias pasiekto laipsnio ženklas.

c. Toliau, berods, jau nebebuvo galima eiti, o vis d lto tos revoliucijos inicijuotas liberalizmas dar radikaliau realizavo individualizm , užvaldydamas epoch tarp 1789 ir 1914 met . Nepasitenkindamas vienkovoti su Apreiškimu, jis sistematiškai persekioja religij kaip toki . Ir tai daro ne vien atskiros visuomen s grup s, o ištisos ateizm išpaž stan ios valstyb s, nes per varias revoliucijas — sakysime, 1789. 1830, 1848, 1917 m. liberalizmas užsitikrino ir politin galyb . Vargu, ar krikš ioniškoji mintis gali b ti dar infernališkiau persekiojama, kaip, sakysime, Soviet Rusijoje, nes jei visos valstyb s taip elgt si, tai krikš ionyb išviršiniai jau b t išnykusi nuo žem s paviršiaus. Kartu su ja ir katalik mokslinis darbas.

Šis pašlijo nuo to momento, kai tik buvo paliesta Apreikštoji tiesa, kuri šalia proto keliu surandamos tiesos sudaro esmingiaus m s žinojimo šaltini. Kadangi katalikai nesutiko taip fatališkai susiaurinti tiesos pažinimo galimybes, o ir toliau gyn pilnutin žinojim užtikrinant Apreiškim ., tod l juos apkaltino, es jie užsiim pseudo-mokslu, ir iš j at m mokslininko vard . Tiesa, 17. šimtmetį dar kart švystel jusi scholastika band ginti katalik atstovaujam mokslo s vok , bet kadangi nauji scholastai nesugeb jo rasti kontakt su pirmyn beskubaniais mokslais, tai tokios j pastangos liko bergždžios. D l to toliau mokslininkas katalikas, kaip kenki s tiesos tyrimui, kaskart uoliau buvo šalinamas iš mokslo pasaulio. Nenuostabu d l to, kad integralaus žinojimo sieki s katalikas buvo apšaukiamas nepagydomu obskurantu, kai tuo tarpu toks siauras specialistas, kaip Darvinas, kuris, užklaustas k man s apie Krist , atsak , nieko negal s pasakyti, nes paskutinius penkiasdešimt met studijav s tik kirminus, priešingai, buvo laikomas pirmaeilium mokslininku. Tat suprantama, kad ypa . 19. šimtmetį, katalikai atsid r niekam ne domioje, bereikšm je periferijoje. Jie panašiai gal jo jaustis, kaip pirmi grynai pagonišk aplinkum patek mokslininkai krikš ionys, tik su tuo skirtumu, kad ši dien pagoni buvo puolami visa renegat neapykanta.

3. PERSILAUŽYMAS?

O vis dėlto galima konstatuoti ir ne vien džiuginant reiškinį, paliudijant, kad žmonija susimstė. Yra net ženklai, parodantys linkusius reviduoti savo pažiūras. Didysis Karas, rusų revoliucija, ekonomiškai negalavimai, nauji politiški, kiški ir dar kitoki bandymai rodo, kad kažkas pasibaigė ir kažkas naujo prasideda. Su tuo sutinka beveik visi, tik neaišku, kas, bent, pranyksta ir kas atsiranda.

Patys liberalai yra tos nuomonės, kad liberalizmas tik kiek susvyravo ir kad jis, pasimstęs naujajam, vėl atstatysis savo seną galybę. Jiems oponuojant totalistai gi mano, kad jo gdyn jau galutinai yra pasibaigusi ir kad sugrįšis naujiems laikams pritaikintas absoliutizmas. Vėliki — o kartu su jais ir ne vienas katalikas — spja, kad visas humanizmo inicijuotas egocentrizmas besitraukis ir kad prasidės nauji viduramžiai. Nors tos nuomonės — kaip matyti — diametraliai priešingos, tačiau iš jų skamba sitikinimas esant dabartin momentu perd m reikšmingu.

Kad, iš tikrųjų, galima būtų pasakyti apie gyvenamuosius laikus iš katalikų požiūriu? Pirmiausia tenka konstatuoti, kad doktrinalinis liberalizmas tikrai susvyravo. Ar tas reiškia liberalizmo pabaigą? Ar kartu nyksta ir jį pagimdęs ir nuo pat vidurinių amžių viešpatavęs individualizmas, kaip viliasi perdu optimistiški katalikai? Tat, ar jau prasideda tas didysis dvasios persilaužimas, kuris, nugalėjęs antropocentrizmą, vėl kels sost teocentrizmą?

Pirmiausia reikia pasakyti, kad yra apsiei optimistiškai nuteikiantieji duomenys, kaip antai — nuolatinis katalikiškos minties stiprėjimas net 19. šimtmety ir aiškus jos sužydėjimas 20. amžiuje, daugelio liberalų atsisakymas nuo savo doktrinos, didžio mastabo antiliberalistiški užsimojimai. Bet yra nemažai ir priešingų pasireiškimų. Paimkime kad ir tuos pačius viešuosius eksperimentus, daromus Sovietų Rusijoje ir trejame reiche. Ar tik kartais jais nebandoma seną klaidą atitaisyti nauja? Senoji buvo ta, kad — sakysime, socialini je-visuomenini je srityje — norėta tvarkyti viešą ir valstybinį gyvenimą pagal liberalizmo patiektą mechanistiškai atomistiškąjį autonomingumą idj. Bet ar geriau bus mginant jį pagrasti mechanistiškai kolektyvistiniais prievartos principu? Tai būtų tas pats, kaip suktis ratu tame pačiame mechanistiškame visuomenini ir valstybinis supratime, juk tai trau aspektai vieno ir to paties liberalizmo.

Tikrai atrodo, kad — bent šiuo atžvilgiu — nepajęta išsilaisvinti iš senos atmosferos. Juk nepakanka vien k nu emigruoti iš liberalizmo pasaulio, reikia pirmiausia išnešti iš ten savo sielą. sigilin kitas sritis, užtiktime maždaug tuos pačius reiškinis.

Kataliko netur t "klaidinti tas faktas, kad daug kur reformos vyksta vardan toki totalizm , kurie ne vienu atžvilgiu panaš s jo atstovaujama universalum . Tiesa, iš esm s sveikintina, kad žmonija kratosi vienašališkum , ekskliuzyvizm , kad ilgimasi visyb s ir tuo rehabilituojamas tas požvilgis, d l kurio integralaus išlaikymo katalikai tiek iškent . Bet kartu negalima nematyti, kad pasitenkinama iš katalik universalumo pasiskolinti tik savo doktrinai tinkamus elementus. D l to tie totalizmai dažnai t ra mozaika iš liberalizmo nuotrup ir universalizme skolini . Tat, per anksti skelbti liberalizmo pergal jim arba net individualizmo veikim ! Nereikia per daug ir nustebti, juk b t per dr su tik tis, kad per kelis dešimtme ius galima b t atsverti pus s t kstan io met darb . Tam reikia ilgos, labai ilgos ir intensingos veiklos. O mes ar galime tokia pasigirti? Dar toli gražu nepakanka — tikrai pagirtin — m s pirmatak pastang , nes jos nepaj g iš esm s pakeisti dvasios situacijos. Ta iau ir taip daug padar , nes priartino ši dien antiliberalistišk konjunkt r , už k kiekvienas galvoj s žmogus joms bus d kingas.

4. DIDŽIOJI PROGA

Bet geriausiai pad kosime, pasinaudodami ta didžia mums sudaryta proga. J praleisti b t tas pats, kaip nesuprasti savo pašaukimo; o savo pašaukimo nežinoti, reiškia tuš iai gyventi. At jo laikas išeiti su savo doktrina viešum ir rodyti, kad jos realizavimas gal t išgydyti ši dien negalavimus. Bet tos dr sos kaip tik neretai tr ksta ilgo individualizmo viešpatavimo bauginiems katalikams. Štai k vienas reikšmingiausi liberalizmo bals , „Frankfurter Zeitung“, Šv. Hildegardo iš Bingeno sukaktuvi proga apie mus paraš (1929.IX.15): „Katalikai tol netur s pasisekimo, kol jie užuot k l savyje linksm dr sum , užuot pasirod tikrais pergal tojais, kokiais jie per tokias šventes tariasi es , k s tikrai panišk kit baim : baim tamsumos, pasaulio, š tono, supuvimo.“

Gal jie dr siau užsimot , jei j doktrina b t labiau išdirbta ir, iš viso, labiau pritaikinta moderniškiems laikams. Ta iau nesidangstykime Evangelija ir enciklikomis. Juk ia yra išreikšti tik patys elementariausi principai, kurie kiekviename amžiuje iš naujo turi b ti konkretizuojami. O šis darbas ar tur t b ti dirbamas daugiau atsižvelgiant daromus priekaištus, t. y., tur t b ti labiau defenzyviškai apologetinis ar pozityviai k rybiškas? Taigi, ar nusileisti liberalistišk dvasios erdv , ar, pasitikint savo j gomis, sudaryti toki atmosfer , kur išaugt m s laik *Summos?*

Rodos, nesunku suprasti, kad menka garb b ti amžinai atsakingu kit mums rengiamame teisme, kur, besiginant vis labiau prisitaikoma prie

kontragent metodo ir m stymo b do, o didis dalykas, nusikra ius sve-
tim sugestij , pilnai išvystyti savo k ryb .

Tat kuris mokslininko tipas šiandien labiausiai pageidaujamas? Gry-
nas apologetas, kuris, atidav s mokslo iniciatyv svetimas rankas, lai-
kosi pasyviai ir kuriam — anot kard. Merciero — tr ksta ambicijos ben-
dradarbiauti „a la science a faire“?

Neretai sutinkamas ir tvirtinimas, kataliko mokslininko uždavinys
es s aktingai rodyti priešinink pozicij silpnum , o savo paži r tvr-
tum . Bet vargu, ar toks aktingas apologetas k nija tikr kataliko moks-
lininko tip .

Visais atžvilgiais geriausia apologetika bene bus pozityvus moksliš-
kas darbas. Tik svarbu, kad jis b t atliekamas tiksliai, pasinaudojant
visomis tinkamomis priemonis, vengiant ir šeš lio diletantiškumo, ku-
ris kaikur neretai duodavo prog ži r ti iš aukšto mokslu užsiiman ius
katalikus. D l to jie ne kart b davo charakterizuojami skaudžiu terminu
demi-monde. Skaudžiausia šiame priekaište yra tai, kad jis kaikada b -
davo nupelnytas, nes katalik sferose dažnai bandoma per jaunyst *sine*
cura pasiekti *otium cum dignitate*. Kad šitoks elgimasis iš tikr j tesu-
daro katalik varomam mokslui vard *sine dignitate*, tas patogios ramy-
b s siekian i n kiek nejaudina. Taigi, yra kuo susir pinti visiems, ku-
riems svarbu katalik mokslinio darbo vaisingumas ir garb .

Bet ir pozityviai kuri s mokslininkas n ra apsaugotas nuo tam tikr
pavoj . Didžiausias iš j ar tik nebus vienpusiškas atsidavimas sintez ms
kurti. Suprantama, kad katalikams lyg gimta jungti visus fenomenus ir
d l to nenuostabu, kad j mokslininkai labiau, kaip kiti, mato tikr j
mokslo uždavin tvarkan ioje ir atbaigian ioje atskir pažin i sintez je.
Tas neretai sugundo juos mažiau paisyti studij specialiose srityse, ap-
leisti analiz ir formuoti daugiau negu problematiškas sistemas.

5. O MES?

Ir mums statomas panašus uždavinys, kurio vykdymas d l istorini
aplinkybi ta iau nelengvas. Prisiminkime tik, kad netur jome t krikš-
ionišk vidurini amži , kurie kitas tautas taip persunk krikš ioniška
substancija, kad ji dar šiandien palaiko j religin šilum . Kartu su tuo
mes nepatyr me n brangiausi krikš ioniško mokslo vaisi , d l to n ra
n tradicij , kuriomis gal tume remtis, n ra laim jim , kuriais galima
b t inspiruotis.

Priešingai, atsiminimai tik atgrasina, nes m s mokslas išsivyst ne-
pavyd tinose s lygose — politiniai priešingoje, religiniai pavojingoje,
doktrinaliniu liberalizmu persisunkusioje Rusijoje. Nenuostabu d l to,
kad pirmi atgimstan ios Lietuvos mokslo rezultatai buvo priešingi tau-
tos sitikinimams — materializmas su pozityvizmu nurašk pirmus inte-

lektualinius žiedus.¹ Bet ir kitur negeriau, nes kuris išveng ši pavoje Bak nino t vyn je, tas juos pateko Darvino krašte.² D l to mus ir nestebina faktas, kad kone visa katalikiškos tautos vyresnioji mokslinink karta k r be ir net prieš savo tautos pasaul ži rines tradicijas ir taip atsidar bedugn tarp inteligent mokslo ir liaudies religijos. Tokiu b du b tini integraliam žinojimui elementai buvo išskirti, vieni — protiniai — išaukštinti, kiti — plauki iš Apreikštosios tiesos — pažeminti. Susidar katalik mokslinink veikt troškinanti scientistin atmosfera.

Ne be to, kad neb t buv m ginta kurti katalik mokslo s vokos pagalba. Tam dar prieš kar paskutiniai katalikiškieji Maskvos liku iai ir pirmi Friburgo bei Louvaino aukl tiniai susijung kitaip orientuotam darbui. Kad šis nebuvo jau toks vaisingas, kalta pirmiausia liberalistin aplinkuma. Bet kadangi ir ji pateko tuos pa ius sunkumus, kaip kitur³, tod l, tarsi, at j s momentas priminti 19-me šimtmetų padaryt klaid . Ta iau priminimais — o juoba aimanavimais — daug nenuveiksi. Reikia ir mums k rybinio darbo. Taigi, mokslas ir tur t patiekti t doktrin⁴ kuri išvest mus iš to — kaip Benešas dar ne taip senai išsitar — „žeminan io reliatyvizmo“ ir iš viso kito, kas mums kliudo vis ties pažinti.

D l to m s senesnioji karta, kuri, ištverdama sunkiose praeities s - lygose, tapo mums masinan iu pavyzdžiu, tur t atsiklausti, ar ne per anksti pad jo savo plunksn . Vidurinioji generacija, b dama dabar pa iam klest jime, prival t patikrinti, ar ji dirba pat reikalingiausi darb — rodyti keli iš šiandieninio min i chaoso, ar — kad ir nes moningai — pasitenkina b ti chaoso adjutantais, tuo padarydama tik *passus extra viam*. O jauniausieji tur t jau iš pat pradži užimti vienintel katalikui mokslininkui tinkam pozicij .

Zigzagai mums brangiai atseit , nes m s n ra tiek daug, kad gal tume sau leisti daryti ekskursijas iš tiesaus kelio. Ši dien ideologin situacija neleidžia n ils tis, nes nežada greito laim jimo. B t d l to praž tinga, svaigintis optimizmo mirażais ar pasiduoti negarbingam patogumui.

Iš kitos pus s, neverta nei baimintis. Juk šioje gigantiškoje kovoje mes ne vieni; ji vyksta visur ir joje katalik j gos tolydžiai stipr ja. Pagaliau, pab gti neleidžia ir tas didysis, mus keli s, bet kartu ir stipriai pareigoj s žodis —

MAGNA EST VERITAS,
ET PRAEVALEBIT.

¹ Cf. 120, 131 psl.

² Cf. pusl. 114, 11S, 117, 120.

³ Cf., be kit rašt , pav., *Tamošaitis Iz.*, Universalizmas filosofijoje, 1934 m. „Vairas“ Nr. 1.

⁴ Daug medžiagos tarp kitko rastume *Prof. St. Šalkauskio* raštuose, kurie prašyte prašosi b ti mažiau giriami, o daugiau skaitomi.

Prie 257 psl.:

Negalima praleisti Šiaurės Amerikos, nepamiršus tenyksi Lietuvi pedagogini bei mokslini pastang. J veikl s katalikai, kuri ne vienas buvo iš j s — anot Gustai o — „Friburgo mokslain , nuo 1891 m. m kurti tautines parapi nes pradžios mokyklas. J šiandien yra daugumoje lietuvi parapij . Kad joms b t tinkam mokytoj , didieji Amerikos lietuvi veikai, kaip, sakysime, A. Kau pas, A. Milukas, ir kiti, suman steigti lietuvi i seser vienuolij . T sumany m nepaprastu pasišventimu, išmintim, pamaldumu ir išterme vykd kun. D-ras Antanas Stasiukynas. Jo valdomoje šv. Kryžiaus parapijoje Mont Carmel'yje Pensilvanijos kasykl srityje 1907 m. sisteig Šv. Kazimiero seser kongregacija, kuri greit sužydo. Nuosekliai vykdydama savo darbus, Kongregacija, Amerikin pradžios mokykl , t. y., aštuonis skyrius, iš jusias mergaites, nuo 1911 m. lavindavo to liau prie savo centro Chicagoje atidarius aukštesni j mergai i mokykl arba Aka demij . Nuo 1919 m. ta staiga tapo vieša ir savo programoje talpina taipgi ko mercijos mokslo dviej met kursus. Kadangi ši mokslo b stin atitinka valdžios statomiems reikalavimams, Illinojaus valstyb 1930 m. suteik jai registruotos mo kyklos teises. Chicago ir visoje Ill. valstyb je (ir nekatalik) universitetai priima Akademij baigusias be egzamin . 1934 m. j lank 250 mokini . 1932 m. Šv. Ka zimiero Seserys k r ir antr mergait ms Akademij su bendrabu iu nuosavoje Juo zapo, Marijos Viloje, Newtown, Pa., netoli Filadelfijos. Darbas buvo prad tas su viena pirm ja Heigh School klase ir 19 mokini . 1934 m. ji tur jo jau tris klases ir 26 mokines.

Pedagoginiame darbe daug nuopeln turi ir Šv. Pranciškaus Seserys, kurios Mount Providence, netoli Pittsburgo, yra steigusios savo aukštesni j mokykl , kuri lanko apie 100 mokini . Žym tina, kad Chicagoje ir šalia Pittsburgo, t. y. Kazimierie i ir Pranciškie i vedamose aukštesn s se mokyklose pavyzdinai yra rengti chemijos bei fizikos kabinetai.

Kas Kazimieriet s su Pranciškiet mis yra mergait ms, tas T vai Marijonai — jaunikai iams. Pirmi marijonai Amerik pasiek 1913 m., kur tuoj m si ir pedago ginio darbo. Jam prapl sti kun. V. Kulikauskas 1923 m. pastat , o 1926 m. a.a. ar kivy sk. Matulevi ius pašventino netoli Hinsdale Ill. atidaryt žemesn kolegij — *Junior College Marian Hills*. Kadangi kandida i skai ius greit augo, marijonai 1931 m. Thompsons Conn. atidar ir aukštesn kolegij , kuri pora met v liau val džios buvo užregistruota „Marianopolio Kolegijos“ vardu. Tai aukštesnioji mo kykla (*high school*) ir kolegija apimanti pirmus universitetinio mokslo semestrus. Tuo dar nepasitenkindami, T vai Marijonai 1934 m. k r ir sav kunig seminarij , netoli min tojo Hinsdale, Ill., vietoje vadinamoje Marian Hills (Marijon Kalvos).

Jau vien šito balanso pakakt rodyt Amerikos lietuvi katalik pedagoginius ir mokslinius užsimojimus. Bet jte siek dar aukš iau — iš k l sumanym kurti Lietuvoje Katalik Universitet , kuriam 1918/19 m. sav j tarpe surinko apie 460.00 lit . Tuos pinigus j atstovai atvež Lietuv , nusistat realizuoti ir š plan . Ne j kalt , kad tie užsimojimai nesiduoda taip greit gyvendinti.

Šv. Kazimiero seserys, 1920 m. spal i m n. 2 d. atvykusios Lietuv , dar tais paiais metais sik r Pažaisly, o 1923 m. Kaune atidar savo gimnazij .

Krinta akis, kad beveik visas Šiaur s Amerikos lietuvi tautiniais pagrindais suorganizuotas pedagoginis ir mokslinis darbas yra katalik sukurtas ir j dirbamas.

Cf. *Kon ius J. B.*, Švento Kazimiero seser kongregacija (1907—1932), Mount Carmel, Pa. 1932. — Marianapolis-High School and college, Thomson Conn. 1934/35. — Amerikos Lietuvi Kolegijos metraštis, Hinsdale Ill. 1927/28.

ATITAIŠYMAS

200-ame puslapy (pirmoje išnašoje) min ta kalba buvo pasakyta 1935 m. sausio m n. pradžioje.

- A. PIRMIEJI KRIKŠ IONYB S AMŽIAI 3—8
 Šv. Paulius (4). Apologetai (4 ss). Šv. Justinas (4). Tertulijonas (5). Pirma moksliskai pagrįsta krikšioniška pasauli-
 ži ra (S s). Katechet mokyklos — teologijos ir filosofijos ži-
 diniai (6). Klemensas Aleksandrietis (6). Origines (7). Gnov-
 sis ir jo pavojus krikšionybei (7 s). Pagrindin krikšioniš-
 kojo mokslo problema — mokslo s vokos formulavimas. Šis
 santyki tarp Apreikštos tiesos ir proto keliu rastos tiesos nu-
 statymas lemiamas visai krikšioni mokslinink darbuotei.
- B. ŠV. AUGUSTINAS (354—430) 9—13
 Spekuliatyv s ryt mokslininkai: Šv. Bazilijus, Gregorius Na-
 ciancietis, Gregorius Nisietis, Šv. Athanazijus Didysis (9).
 Praktisk vakar mokslininkai. J vadas Šv. Augustinas. Jis
 kelia iš esm s tiesos problem . Jo formul : fides quae-
 rens intellectum (10 s). Augustinas — krikšioni mokslo k-
 r jas, Philosophiae perennis pagrind jas (12). Harnackas apie
 Bažny ios T v darbus (13).

II.

- A. PRIEŠ-SCHOLASTINIS LAIKOTARPIS 16—18
 Šv. Benedikto ordeno mokyklos ir j kult rin misija. „Neži-
 nomojo vienuolio“ pasiaukojimas. Cassiodorus. Jo bandymai
 kurti krikšioni aukšt mokykl (17 s). Izidorius Sevilietis,
 Beda Venerabilis, Boëthius (18). Scotus Eriugena: Tikroji
 filosofija yra ir tikroji religija ir atvirkš ia: (18).
- B. ANKSTYVOJI SCHOLASTIKA 19—21
 Atlikusi Europos krikšioninimo darb , Bažny ia v l intensin-
 gai imasi mokslo darbo. Sisteminami Augustino turtai. Anzel-
 mas Kanterburietis — scholastikos t vas (19). Petras Abae-
 lardas — scholastikos metodo k r jas. Petras Lombardus (20).
 Universalij problema iškyla pirm kart (20 s.).
- C. SCHOLASTIKOS KLEST JIMAS 21—52
1. Universiteto atsiradimo priežastis 22—24
 2. Universitet istorija ir reikšm 24—29
 Bažny ia — universiteto k r ja, glob ja ir apr pintoja. Pir-
 mas katalik universiteto tipas (24 ss). Student ir profeso-
 ri susib rimai: Universitas magistrorum atque scholarum
 (26). Vidurini amži užsidegimas mokslu (27 s). Keliauj
 studentai ir j dainos. Gaudeamus (26).
 3. Nauj orden reikšm mokslui 29—30
 Dominikonai. Pranciškonai. Mokyt švent j ir švent mo-
 kyt gady (29 s).
 4. Mokslo organizacija ir jo turinys 30—37
 Filosofija visiems privaloma (30). Paskaitos ir disputai (31 s).
 Paulsen apie scholastikos mokymo sistem (32). Metafizikos
 primatas — Quae sursum sunt, quaerite (34). Philosophia —
 ancilla theologiae? (34 s). Viduriniai amžiai pirmi modernišk
 j gamtos moksl ugdytojai (36 s). Scholastai svajojo apie
 automobilius ir l ktuvus (37).

5. Mokslin s veiklos tikslas 37—41
Sukurti sintez (37 ss). Aristotelio pagalba (39 s). Tarpiniai: Avicenna, Averroës, Avicbron, Maimonides (39).
6. Šv. Tomas Akviniëtis 41—45
Albertss Didysis (41). Tomas Akviniëtis, jo studijos, veikla, charakteris, nuopelnai (42 ss). Didžiausios krikš ioniškos sintez s k r jas (44 s).
7. Mokslo s voka 45—49
Tomas Akviniëtis tikrina krikš ioni mokslo s vok . Preciuoja universalaus pažinimo galimumus. Prieš augustinistus gina proto reikšm ir filosofijos savystovum , o prieš averroistus — Apreiškim ir teologij (46 ss). Atmeta „dvejopos tiesos“ d sni. Kod l negali b ti prieštaravimo tarp tik jimo ir žinojimo (47). Savo klasiškomis formul mis užtikrina vaising ir filosofijos ir teologijos darbuot bei abiej harmonin g veikl (47 ss).
8. Nominalizmas 49—52
Universalij klausimas iškyla antr kart (49). Tomo Akviniëtio sprendimas. Moderuotas realizmas. -Wilhelmas Occamietis ir jo id j pragaištingumas (50). Vidurini amži pa baiga (52).

III.

Besiginan ios Bažny ios laikotarpis

53—107

- A. KOVA SU BAŽNY IA (15./16. ŠIMTME IAI) 57—81
1. Humanizmas 57—66
Ankstyvesnio humanizmo katalikiškas charakteris (57 s.) Platoniškos filosofijos atgaivinimas: Plethon, Bessarion, Vives, Ficinus, Pico di Mirandola (59 ss). Platono Akademi ja (60). Diis exstinctis successit humanitas (61 ss). sigali individualizmas. Teocentrizm pamažu išstumia antropocentrizmas (61 ss). Epistolae obscurorum virorum (62). Paulsen apie ši laik autorius (63). Hutten (63). Erazmas Rotterdamiëtis — humanist kunigaikštis (63 ss). M slinga fig ra. Daug talent o, maža charakterio (66).
2. Reformacija 66—73
Cuius regio, eius et scientia (66 ss). Lutheris (66 ss). Jo ne kentimas intelekto (67 s). Naikinimas scholastin s mokslo sistemos (68 s). Laisvos, Bažny ios globojamos, mokslo korporacijos suvalstybinimas (69 s). Melanchtonas — protestant mokslo organizatorius. Iš dalies gr žta prie scholastikos metod (70 s). Paulsenas apie valstyb s mokslo monopoli (71 s). Studentiško gyvenimo iškrikimas. Už gimsta korporacijos, j vert (72). sigalint individualizmui subjektyvinama ir tiesa. Ple iasi reliatyvizmas. D l to moksle dingsta min i vienumas: kiek universitet , tiek ir pasaul ži r (72 s)
3. Katalikiškoji restauracija (1535—1648) 73—81
Triento Santaryba (73). J zuitai — pedagog ir mokslinink ordenas (73 ss). Pla iausios j zuit organizacin s ir mokslin s pastangos. Antras katalik universitet tipas: ordeno mokykla (74 ss). Ispanijoje atgyja scholastika. Jos sidabro amžius (77 ss) : Pranciškus Vitorietis, Domininkas Sotietis, Canus, Banes (78). Pranciškus Tolet o, Suarez — unus pro milie (79). Bellarmin (80).

- B. KOVA SU APREIŠKIMU (17./18. ŠIMTME IAI) 81—107
1. *Philosophia individualis* 81—87
Išsižadimas Apreikštosios tiesos (81 s). *Philosophiae perennnis* nustelbimas (82 ss). Descartes, Spinoza (83). Voltaire, Enciklopedija, Rousseau (84). Kantas (85 s). Bergždžios Leibnizo pastangos atgaivinti *Philosophia perennnis* (86 s).
 2. Laimėjimai ir pralaimėjimai 18. šimtmety .. 87—92
Pranc zijos dvaro mokslas: Bossuet, Fénelon, Bourdaloue (88). Istorija. Bolandistai ir maurinai. Petavius, Rosweyde, Bolandus (88). Mabillon (89). Pragaištingas jansenizmo ginas (89 ss). Pascal ir geniališki jo gabumai. Polemikos su trukdytas tapti „nauj laik Tomu“ (90 s). Nauja nelaim — Galilei. Kaip ži r ti jo byl ? (90 s).
 3. *Voltaire'o* (18-tas) šimtmetis 92—107
Reliatyvizmas oficialiai vedamas protestant universitetus. Skelbiama mokymo laisv , libertas philosophandi. Mokslas turi b ti be prielaid , t. y., be Apreikštosios tiesos. Tepaisomi tik protu suvokti daviniai. Tuo naujieji laikai galutinai likviduoja katalik mokslo s vok ir ima diskredituoti katalikus mokslininkus (92 ss). Bet, ar yra mokslo be premis ? Kuo Voltaire'o amžininkai pakeit Apreikšt j ties ? (95). Apšvieta veržiasi ir katalik universitetus ir vienuolynus (96). Heroiškas j zuit pasipriešinimas (99) s). Mason brolijos veikimas (100 s). Uždarius j zuit orden , krito paskutinis katalik mokslo ramstis (101 s). Austrijoje — jožefinizmas (103). Pranc zijoje — Enciklopedija ir revoliucija (104 ss). Vokieiuose — sekuliarizacija (106 s). Visuotinis katalik pralaim jimas, katastrofa (107).

IV.

Atgimstan ios Bažny ios laikotarpis

109—269

C. KOVA SU RELIGINGUMU APSKRITAI (19./20. ŠIMTME IAI) 111—182

(Pirma dalis: katalik atbudimas)

1. *Idjinio chaoso link* 111—124
Naujas individualizmo pasireiškimas — doktxinalinis liberalizmas. — Jis — 19. šimtme io viešpats (111s). Hegel (113). D. Fr. Strauss ir jo veikalas apie Krist (114). Materializmas: Feuerbach, Moleschott, Vogt, Büchner (115 s). Haeckel ir Ostwald (116 s). Paulsen ir kiti apie Haeckeli (117 s). Darwin (118). Pozityvizmas: Comte, Mill, Spencer (119 s). Reakcija: Herbart, Lotze, Fechner (121 s). Windelband, Rickert, Paulsen, Eucken, Bergson (122). Vaihingerio filosofija *Als-ob* (123). Vis m stytoj kova su visais (123).
2. *19-to šimtme io universitetai* 124—137
Pirmas tipas: Idealistiškasis universitetas 19. šimtme io pradžioje. Fichte, Schelling, W. von Humboldt (124 ss). Universitet k rimas Rusijoje (126). Aleksandro I. ir Nikalojaus I. vaidmuo (126 s). Antras tipas: materialistiškai pozityvistiškasis universitetas 19. šimtme io gale (128 ss). Materializmo ir pozityvizmo sigal jimas (128). Gamtos moksl primatas (128). Naujas mokslininko tipas: scientistas Taine (129). Visiškas filosofijos subyr jimas. Galutinis reliatyvizmo laim jimas. Kiek katedr , tiek ir pasaul ži r (130 s). Vietoje „Universitas“ — specialitas (130). Mas s svaiginasi mokslo laim jimais, tikisi, kad išsipildys žodis — Eritis sicut dii. Baisus pabudimas pasauliniame kare (132). Jaspers apie mokslo dievinim (132). 19. šimtme io profesoriume (133).

Universalias paži ras pakei ia siaura specialyb . Specialist viešpatavimas. Naivus tik jimas eksperimentus (134). Radikal s laisvamaniai katedrose (135). Mason rol (135). Katalik mokslo s voka visai paniekinta, ir iš katalik , dirban i mokslini darb , atimtas mokslinink vardas. Doktrinalinio liberalizmo inkvizicija (136 s).

3. Scholastikos atgimimas (neo-scholastikos pradžia) 137—155
 L tas, bet nuolatinis Bažny ios stipr jimas 19. šimtmečiu. Napoleono ir Bismarcko kapituliacijos (137 s). Leonas XIII. ir jo palaiminga veikla (138 s). Neo-scholastika. Pirmi gaivintojai: Sanseverino, Liberatore, Taparelli, Kleutgen (139 ss). Akivaizdoje nuolatinis puolim Vatikano Santaryba iš naujo nagrin ja mokslo problem . Ji prieina tas pa ias išvadas, kaip ir didieji katalikai mokslininkai: konstitucijoje „De fide catholica“ mokslo s vokus formuluojamos Šv. Tomo Akvinie io dvasia (142). Profaniškiems mokslams tik jimas yra tik negatyvi norma; savo srity jie visiškai savarankiški. Sudraudžiamie, kurie teologijos naudai nori susiaurinti profanišk moksl (žinoma, ir filosofijos) plot (143). Leonas XIII. ir jo enciklika „Aeterni Patris“ (143 ss). Begalin tos enciklikos reikšm . Katalikai v l turi aiški filosofin doktrin (145). Pirmios ugdytojai: Stöckl, Morgott, Schneid (145 ss). Mercier ir jo Louvaino mokykla (147 ss). Didinga Merciero fig ra, gilus jos poveikis (147 s). Louvainas — neo-scholastikos centras: Nys, Deploige (150). Noël, Michotte, de Wulf (151). Vokie iai neo-scholastikoje : Baeumker (151). Werner, Denifle, Wiilmann (152 s). Pijus X ir jo kova su modernizmu (154 s).
4. Katalik universitetai 155—178
 Tre ias katalik universiteto tipas (155 s). Doktrinalinio liberalizmo kova su juo (156). Katalik mokslo metodas (157). Kataliko profesoriaus tipas. Professor — confessor (158). Jo universalumas ir gyvenimiškumas (159). Nepavyd tinas jo likimas (160). Atskiri universitetai (160 ss). *Belgijoje*: Louvainas žymiausias Besijos universitetas (160 s). *Airijoje*: — Dublinas (161 s). — *Pranc zijoje* (162 ss): Chateaubriand (162). de Maistre, Montalembert, Ozanam, Ampère (163). Gratry, Heilo, Lacordaire (164). Paryžiaus universitetas (156). Lille (166 ss). Lyon (167). Angers (168). Toulouse (169). T universitet nuopelnai (169 s). — *Šveicarijoje* : Friburgas (170 ss). *Ispanijoje* : Madridas, Baimes (174 s). Donoso Cortes (175 s). Ispanijos katalik intelektualinis atsilikimas — viena priežas i 1931 m. revoliucijos ir 1934 m. riauš i (176). Pastangos atitaisyti pad jim (177 s). —
5. Katalik mokslinink suvažiavimai ir draugijos 178—182
 Tarptautiniai kongresai: Paryžiuje, Bruxelles'y, Šveicar Friburge, Münchene (179 s). Dr. Ratti, j dalyvis (179 s). Tie kongresai nutr ksta (180). Mokslo draugijos: Goeres'o draugija. Hertlingas — jos siela. Jo istorija: kult rkampfe — nustumtas privat-docentas — pavojaus laikais (kare) — reicho kancleris (181 s). Austr Leo-draugija (182 s).
- D. KOVA SU RELIGINGUMU APSKRITAI (20. ŠIMTMETIS) ... 183—269
 (Antra dalis: katalik j g koncentracija)
1. Liberalizmo pi tis 183—205
 G sdin doktrinalinio liberalizmo vaisiai (183 s). Pasaulio dechristianizacija (184 ss). Bezbožnikai (184 s). Ateistiškos valstyb s — Soviet Rusija. Tuo oficialiai nuo Kristaus atkrito penktoji viso pasaulio dalis (185). Bereikalingas liberal d lto susir pinimas (186). „Mokslo sudužimas“ (186 ss).

- Nejauk s mokslo vadov pasisakymai (187 s). Filosofini sistem anarchija (188 ss). Husserl, Scheler (189). Filosofai apie filosofij (190). Kas j išgelb s? (191). Universitetai? Jie patys gyvena sunk kriz (191 ss). Liberalai apie j pa i kurt universitet (191 s). Prof. Sprangeris patvirtina t neigiam nuomon (192). Foersterio kritika (192 s). Student maištas (193 s). Keyserlingo „Schule der Weisheit“ (194). 1919 m. reforma (neo-humanizmas ir tautiškumas). Pabaltijos universitetai. Marksistiška reforma Soviet Rusijoje. (197). Nacionalsocialistiška reforma Vokietijoje (197). Hitleris ir objektyvumas (197 ss). Mokslas — ancilla rerum politicarum? (198). N ra mokslo be prielaid . Sprangeris patvirtina katalik tez (198 s). Bandymai organizuoti antiintelektualistišk , vitalistiškai gyv , supolitint universitet . Bergždi Sprangerio ir šiaip profes ros protestai (201 s). Universitetas yra reikalingas autonomijos (202). Kaip vertinti NSDAP'o bandymus (202). Anti-liberalistin konjunkt ra ar liberalizmo galas? (203). Pasaul ži rinio liberalizmo priešai: Lagarde, Langbehn, Foerster (203). Rathenau, Spengler (204). B gimas iš liberalizmo liogerio. Kur eiti? katalik Bažny i ? Sombartas apie situacij (204 s.).
2. Ne o - sch o l a s t i k o s p r a ž y d j i m a s 205—236
- Neteisingi priekaištai liberalizmui (205). Ši dien totalizmai — katalik atstovaujamo universalizmo imitacija? (206). Bažny ia ir toliau stipr ja (207 ss). 1917 m. — Codex iuris canonici (207). 1929 m. — Laterano sutartis. Švento Sosto suverenumo atstatymas. Kyl s popiežiaus autoritetas (208). Bažny ia šiandien stipresn , negu kada nors. Nekatalik paliudymai. Mussolini ir Hitleris susitaiko su ja (208). Katalik mokslo aparato tobulinimas (209 s). 1915 m. — Studij kongregacijos reforma. 1931 m. — Konstitucija „Deus scientiarum Dominus“. Pijus XI. enciklika apie tomistin filosofij (1923) „Studiorum ducem“ (210). Neo-scholastikos pražydimas. *Italijoje*: Neo-hegelizmas—oficiozin filosofija. Croce, Gentile (211). Tomist veikla: Masново, Gemelli, Chiochetti, Cordovani, Olglati (212). J pasipriešinimas gentilizmui (212 s). *Pranc - zijoje*: Bergsonizmas ir jo oponentai. Maritain (213 s.). Garrigou-Lagrange, Gillet, Sertillanges, Longpr , Duhem, Gilson, Biondel. Katalik literat ros renesansas (215 s). *Vokietijoje ir Austrijoje*: Ehrle (216). Grabmann, Gutberlet (217). Geyser, Frobes, Lindworsky (218). Przywara (219). Akvinie io veikal leidimas 36 tom (219 s). Katalik mokslo renesansas *Austrijoje*: Kralik, Eibl, Fuetscher, Nadler (220). Spanno veikalai neatstojo enciklik (221). *Anglo-saks kraštuose*: Šiaur s Amerikos, Anglijos ir Kanados profesori nekatalik atsiliepimai apie neo-scholastik (221 ss). Scholastika filosof kongresuose (223 s). Neo-scholastinio darbo aparatas: institutai ir tt. (225). Žurnalai (225 s). Suvažiavimai (226 s). Žym s veikalai (228). Pirmas balansas: neo-scholast laim jimai ir nepasisekimai.(228 ss). Summa summarum: neo-scholastika žengia (233 ss). Visuotinis gr žimas scholastik ? (234).
3. K a t a l i k u n i v e r s i t e t e k s p a n s i j a 237—269
- Lublino universitetas Lenkijoje (237 s). Pastangos kurti ant r toki staig Toruny (238). *Milano*: Gemellio dvasios raida (238 s). Contardo Ferrini, Vico Necchi (239). Šven . J - zaus Širdies Universiteto k rimas (240 ss). Mussolini apie Italijos katalik universitet (240). Jo finansavimas (241). *Olandijoje*: Katalik kovos už savo mokyklas (242 š). Kult - rin autonomija (243). Nijmwegeno universitetas (244 ss). Švietimo ministerio atestacija (244). Katalik Aukštoji Prekybos Mokykla Tilburge. Hollandia docet! (245). *Vokietijoje ir Austrijoje*: Stolbergas (245 s). Goerres (245). Pirmi (ne-

realizuoti) bandymai kurti savo universitet Salzburge (246). Kult rkampfo pamoka ir Bismarcko intervencija (246 s). Did j s katalik nepasitenkinimas ir nauji projektai (247 s). Iš naujo iškyla Salzburgo kandidat ra (247). „Universiteto savait s“ (247 s). Respublikos prezidentas sveikina nauj universitet ir apibudina jo santykius su valstyb s aukštomis mokyklomis (249). — *Vengrijoje*: Prohaszka. Projektai. „Vasaros universitetas“ (250 s). — *ekoslovakijoje* : Katalik apsilaidimas ir nemalon s jo padariniai (251). Bolzano. Jo aktualumas (252). — *Anglijoje* : Newman (252 s). Projektai kurti Oxforde ar Cambridge savo fakultetus (253). Intelektualin je virš n je — Belloc, Chesterton, Dawson 253). *Amerikoje*: Washington, centrinis U. S. A. katalik universitetas (254). J zuit universitetai Georgetown ir Fordham (255). St. Louis, Milwaukee (255). Notre Dame ir jo mokslinis, religinis ir sportinis gyvenimas (255 s). — *Kanadoje*: Kanados katalikai lenktyniauja su olandieiais. Kult rin autonomija Keturi milijonai išlaiko tris universitetus (256). Quebec (256). Montreal — didžiausias katalik universitetas pasauly (256 s). Ottawa (257). — *Piet Amerikoje*: D l savo ner pestingumo prarastos mokslo pozicijos (257 s). Praeities skeveldros ir ateities planai : Santiago de Chili, Buenos Aires, Rio de Janeiro (258 s.) — *Misij kraštuose* : Naujas aukštos mokyklos tipas: misij universitetas. Beyruth, kolegijos Indijoje, Shanghai (259). Tientsin, Peking, Tokio (260). Manila, moderni dominikon staiga (260 s). — *Roma docta*: Katalikiškoji Roma — didis mokslo centras. Gregoriana S. J. (261). Angelicum 0. Pr., Anselmianum O. S. B., Antonianum O. Fr. M. (262). Akademijos, taut ir orden kolegijos (263). Pijus XI. — mokslininkas (263 s). — *Žvilgnis atgal*: Katalik universitet nuopelnai, sutiktos kli tys, skaudi istorija (264 ss). Kult rin s autonomijos aktualumas (265 s). Viltys (266). — *Žvilgnis pirmyn*: Katalik universitet atstovaujamos mokslo s vokos išpopuliar jimas. Pastebimi ir j mokslinio darbo organizavimo privalumai: Tyrimas (266 s). Mokymas (267 s). Aukl jimas (268 s).

PABAIGA: Domine, ad quem ibimus? 270—276

1. *Kilimas* (270). 2. *Smukimas* (271). 3. *Persilaužymas*: Liberalizmo galas? Kiek katalik viltys pagr stos. Ši dien totalizmai — katalik atstovaujamo universalizmo imitacija? (273). Liberalizmas susvyravo (274). — 4. *Didžioji Proga*: Katalik pareiga. Tinkamiausias kataliko mokslininko tipas. Kova su savo ydomis (275). — 5. *O mes?*: Nepalankius s lygos praeity. Dabartinis m s uždavinys (275). Pasiryžkime (276).

LITUANISTIKA

Humanistinis Krokuvos Universitetas — Lietuvi studij centras (62). — Reformatori kurta Karaliauiaus universiteto reikšm Lietuvai. Rapagelonas, Abraomas Kulvietis, Mažvydas, Bretk nas, Vilentas ir kt. — Karaliau iuje (71). — J zuit kurta Vilniaus Akademija — pirmas universitetas Lietuvoje (74 s). — Braunsbergo j zuit kolegijos svarba Lietuvai. Kard. Hosiaus raštai Lietuvoje (75). — Protestantiškas Karaliau ius iš vienos pus s ir katalikiški Vilnius su Braunsbergu iš kitos varžosi d l lietuvi akademiško jaunimo (75). — 1910/12 m. Galileo klausimas Lietuvoje itin aktualus. Dr. P. Avizonis gin įjasi su Pr. Dovydai iu ir kt. Reikšmingas A. Jakšto pasisakymas tuo klausimu (92). — 1723 m. steigta lie-

tuviška. seminarija prie Hall s universiteto (94). — Vilniaus Akademijos likimas j zuit orden uždarius. 1783 m. Edukacijos Komisija j atgaivina kaip Vyriausi j Lietuvos Kunigaikštyst s Mokykl (101). — Dr. J. Šli pas Dr. Fr. Strausso keliais: 1929 m. spausdina savo veikal l „J zus Kristus ir Šventoji Romos Inkvizicija“ (114). — Dr. J. Šli pas dar 1902 m. ver ia Büchnerio „Kraft und Stoff“ (115). — Haeckelizmas Lietuvoje. J. Baltrušai io broši ra iš 1909 m. (117). — Darvinizmas Lietuvoje. 1909 m. polemika tarp Dr. P. Avižonio ir Pr. Dovydaio ir kt. (118). — 1934 m. „Kult roje“ kritikuojamas mechanistiškas materializmas ir kartu Dr. J. Šli pas su Dr. P. Avižoniu (119). — Pozityvizmo poveikis studentams Rusijoje ir Lenkijoje, emigrantams Amerikoje. Tautos smegenys ima kitaip galvoti, negu elgiasi jos k nas. Fatališkas tautos skilimas (120). — Petrapilio Dvasin Akademija (121). — Gamtos moksl primato gyn jai Lietuvoje. J. Kairi kš io broši ra iš 1926 m. (121). —K stu io Šli po pasiskakymas apie metafizik (121). — Teosofijos, astrologijos, okultizmo atošvaistai Lietuvoje (Vyd nas, Herba iauskas) (124). — Vilniaus universitetas Mickevi iaus, Valan iaus, Daukanto ir pan. studentavimo laikais. Jo lietuviški niuansai. Likvidavimas. Lietuviai be universiteto (127). — Rusijos gilum patekusi lietuviškoji studentija atsiduria materializmo, pozityvizmo ir pan. srovi s kury. Masin nauj id j infekcija. varomas kylis tautos sitikinimus (131). — V. K. Ra kauskas 1912 m. ver ia Dragomanovo scientizm skleidžiant veikal l „Rojus ir pažanga“ (132). — Prof. Kuraitis leidžia neoscholasto Stocklio Filosofijos istorijos lietuvišk vertim (145). — Modernizmo gin as Lietuvoje. Prof. J. Skvireckio, Dr. Šult s ir Kun. Al. Dambrausko straipsniai (1911/12 m.). Lietuvos kalvinai ir Dr. P. Avižonis apie modernizm (155). — Apologetikos aktualumas prieškarin je Lietuvoje. Prof. P. B - ys (156). — Pirmi studentai lietuviai Vakar Europos katalik universitetuose. Lietuvos laisvamaniai kvestijonuoja ši universitet rintum (160). — Lietuviai — Louvaino universitete (161). — Hello mintys Lietuvoje. Prof. St. Šalkauskis (164). — šveicar Friburgo universiteto poveikis katalikiškai Lietuvai. Lietuviai Friburge (173). — L. K. Mokslo Akademija ir jos pirmininkas prel. A. Dambrauskas (182). — A. Vol demaro studija „Universitetas ir mokslas“ (193). — Vytauto Didžiojo Universitetas — pirma Lietuvos valstyb s kurta Aukšta Mokykla (195, 203). — M. Pe kauskait apie Foerster (203). — V. D. Univ. Teologijos-Filosofijos Fakultetas. Jo ideologija ir misija katalikiškoje tautoje (224 s., 257 s). — Lietuvos Katalik Universitetas (257 s). — T v Marijon kolegija Romoje (263). — Atgimusioje Lietuvoje katalik mokslas išsivyst nepavyd tinose s lygose. Peripetija. M s mokslin s veiklos intensyvinimas (267 s). — Amerikos Lietuvi pedagoginis ir mokslinis darbas. Kszimieriet s, Pranciškiet s, Marijonai (277).

R E G I S T E R I S

Abraomas Kulvietis	71	Bisletti	209
Albavi ius J.	174	Bismarck	247
Albertas Didysis 37, 41 s, 48		Bistras L.	173
Albrechtas, Kunigaikštis	71	Blondel	215
Aleksandras I.	126, 127	Boëthius	18
d'Alembert	105	Bollandus	88
Ambrozaitis K.	173	Bolzano	251
Ampere	163	Bonald de	140
Anzelmas Kanterburietis	19	Borisevi ius V.	173
Aristotelis	21 s, 23	Bossuet	88
Ašmys M.	173	Bourdaloue	88
Athanasijus Didysis	9	Bourget 132, 215	
Augustinas 10 ss, 22		Bretk nas	71
Averroës	39	Büchner	115
Avicebron	39 s	B ys P. Pr. 156, 173, 174, 225 257, 261, 263	
Avicenna	39	Burckhardt J.	203
Avizonis P. 92, 118, 119, 120, 155			
Baconas Verulamietis	35	Canus, Melchior	78
Baeumker	151	Cassiodorus	17
Bayle	104	Chamberlain H. St.	197
Baimes	174	Chateaubriand	162
Baltrušaitis J.	117	Chesterton	253
Banes	78 s	Chiochetti	212
Baranauskas, Vysk.	161	Claudel	216
Bartuška V.	173, 174	Comte	119
Baudrillart	170	Cordovani	212
Bautain	140	Croce	211
Bazilijus	9	Cury, M-me	134
Bazin	216		
Bäumler	199	artoriskis A. J.	127
Becher	121	esnys Bl.	118
Beda Venerabilis	18		
Beethoven	208		
Eellarmln	80	Dagis J.	119
Belloc	253	Dambrauskas A. 92, 155, 182	
Benediktas XV.	207	Danilavi ius	127
Benesch	190	Dante	208
Berdjajev	197	Darwin	118
Bergson	122, 213	Daukantas S.	127
Bessarion	59	Daumantas V.	174
Bielskus P.	161, 173	Dawson	253

Denifle O. Pr.	152	Goerres	246
Deploige	150	Gundolf	135
Descartes	83 s	Günther	139
Dessoir	135	Gustaitis M.	173
Diderot	105	Gutberiet	217
Dielininkaitis Pr.	160	Grabmann	217
Dingler	187, 188	Grajauskas J.,	Kun. 118
Dyroff	218	Gratry	164
Domininkas Sotietis	78	Gregorius Naciancietis	9
Donoso Cortès	175, 206	Gregorius Nisietis	9
Dovydaitis Pr. 92, 118, 225		Grigaitis A.	173
Du Bois-Reymond	116		
Driesch	188		
Duilhé de St. Projet	178	Haack Fr. W.	94
Duns Scotus	32	Haeokel	116 ss
Dupanloup	165	Harnack	10
		Hartmann, Ed. von	122
Eberle J.	135	Hartmann, Nicolai	188
Eddington	254	Hegel	113
Ehrle	216	Heidegger	189
Eibl	220	Heiler	208
Erazmas Rotterdamiets	63 ss	Hello E.	164
Eucken	122	Herba iauskas	A. 124
		Herbart	121
		Hermes	139
Fechner	121	Hertlings .	179, 181, 182
Fénelon	88	Hessen	231
Ferrini	239, 264	Hitler	197 ss, 209
Feuerbach L. 115 s, 128		Hosius, kard.	75
Ficinus	60	d'Hulst	165, 178, 179
Fichte	124	Humboldt, W.	von 125 s
Flaubert	132	Husserl	189
Foersteris 173, 192, 203, 206		Hutten	63
Freppel 165, 168, 179			
Friedrich II.	84		
Fröbes	218	Ignacas Šv.	73 s, 78
Fuetscher	220	Ihering	146
		Izidorius Sevilietis	18
Galdikas A.	161	Yla	92
Galilei	90 ss		
Garrigou-Lagrange	215	Jakštas A.	92, 115, 182
Geysler	218	Jansen	218
Gemelli 212, 238 ss, 242		Jansenius	89
Gentile	211 ss	Jaspers	187, 190
Gerbert	98	Jeans	254
Gerutis J.	92	Joël	188
Gillet	215	Jucaitis Pr.	173
Gilson	215	Juozapas II.	103 ss
Gobineau	197	Justinas Šv.	4

Kairi kštis J.	121	Mill	120
Kant	85, 97	Milukas A.	174
Karevi ius Pr.	257	Mykolaitis V.	173
Karsavinas L.	270	Moeller van der Bruck	200
Keyserling, grafas	194	Moleschott	115
Ketteler	246	Molina	79
Kierkegaard	189	Momme Nisse	203
Klemensas Aleksandrietis	6 s	Mommsen	199
Kleutgen	141	Montalembert	163
Kralik	220	Montesqieu	104
Kriek E.	199	Morgott	145
Kröner	190	Mun, de	165
Kudirka V.	120	Murat.orio	98
Kuraitis Pr. 145, 147, 151, 161, 224		Mussolini	209
Lacordaire	164	Nadler	172, 220, 248
Lagarde	203	Naujokas' J.	173
Langbehn	203	Necchi	239
Leibniz	86	Newman	252
Lelevelis	127	Nezabitauskas K.	127
Leonas XIII. 138, 143 ss, 171		Nietzche	122
Liberatore	140	Nikalojus I.	126 s
Liebert	187	Nys	150
Lindworsky	218	Noël	151
Locke	84	Novosilcevas	127
Lomanas J.	185		
Longpré	215	Olgiati	212
Lotze	121	Onacevi ius	127
Ludwig E.	135	Origines	7
Luther	66 ss	Ostwaïd	116
		Ozanam 163, 166, 264	
Mabillon	89		
Maceina A.	225	Paltarokas .	225
Maffei	98	Pakštas .	173
Maimonides	39 s	Pascal	90
Maistre, de	163	Paulius Šv.	4
Malakaukis P.	224	Paulsen 32, 34, 71 s, 117, 122	
Maliauskis A. 161, 173, 224		Pe kauskait M.	173, 203
Maritain	213	Pelster	217
Masnovi	212	Petavius	88
Massaryk	195	Petras Abaelardas	20
Matulevi ius J. 173, 174, 263		Petras Damianietis	35
Mažvydas	71	Petras Lombardus	20
Melanchthonas	70 ss	Pico di Mirandola	61
Mercier 147 ss, 180		Pijus IX.	138, 141
Meškus	118	Pijus X. 138,	154, 207
Michotte	151	Pijus XI. 25, 208, 209 s	
Mickevi ius A.	127		

Platonas	58 s.	Spranger	192, 199, 201
Plethon	59	Stanevi ius S.	127
Pranciškus Asyžietis	208		
Pranciškus Toleto	79	Staniukynas A.	174
Pranciškus Vitorietis	78	Steponaitis A.	174
Prohaszka	250	Stein, Edith	218
Przywara 219, 234		Stirner	114
Purickis J.	174	Stöckl	145
		Stolberg	245
		Strauss D. Fr.	114, 128
Ra kauskas V. K.	132	Suarez	79
Radziszewski	237		
Rampolla	180	Šalkauskis St. 164, 173, 224 s, 265, 276	
Rapagelonas	71	Šernas A.	155
Rathenau	204	Šli pas J. 114, 115, 119, 120, 121	
Ratti 179, 237, 263 s		Šli pas K.	121
Raulinaitis Pr. V.	173	Šult S. 118, 155, 160, 161, 173	
Reinys M. 161, 224, 258		Taine	128, 129
R klaitis	263	Tamošaitis Iz.	173, 224, 276
Rickert	122	Taparelli	141
Robert de Sorbonne	31	Tertulijonas	5
Rosenberg	200,201	Tomas Akviniētis	41 ss, 45 ss, 210
Roscelinas Compnietis		Totoraitis J.	173
Rosweyde	88	Troeltsch	208
Rousseau	84	Turaskas Ed.	163, 173
Rufus, Mucianus	62		
Ruginis Kl.	173	Vaihinger	123
		Vailokaitis J.	173
Sabaliauskas Ad.-	173	Valan ius M.	127
Sanseverino	140	Vilentas	71
Schelei-	189	Vives	59
Schelling	125	Vyd nas	124
Schneid	146	Vogt	115
Schnürer	172	Voldemaras A.	193
Schopenhauer	121	Voltaire	84
Schrijnen	244		
Scotus Eriugena	18	Weiss A. M.	147, 156, 172 205
Seipel 247, 248		Werner	152
Sertillanges	215	Wllhelmas Chambeaunietis	21
Sigeris Brabantietis 40 s		Wilhelmas Occamietis	50 ss
Skarga, Petras	75	Willmannas	3 70, 152. 247
Skvireckas J.	155	Windelband	122
Smetona A.	200	Whitney	254
Söhngen	218'	Wulf, M. de	151
Sombart	204	Wunderle	201
Spann	220	Wundt W.	117, 122
Spencer	120	Wust	123
Spengler	204		
Spinoza	83	Zybura	221